ION NICOLAE BUCUR

SARMIS

CICLUL DAC
CARTEA ÎNTÎI

ION NICOLAE BUCUR

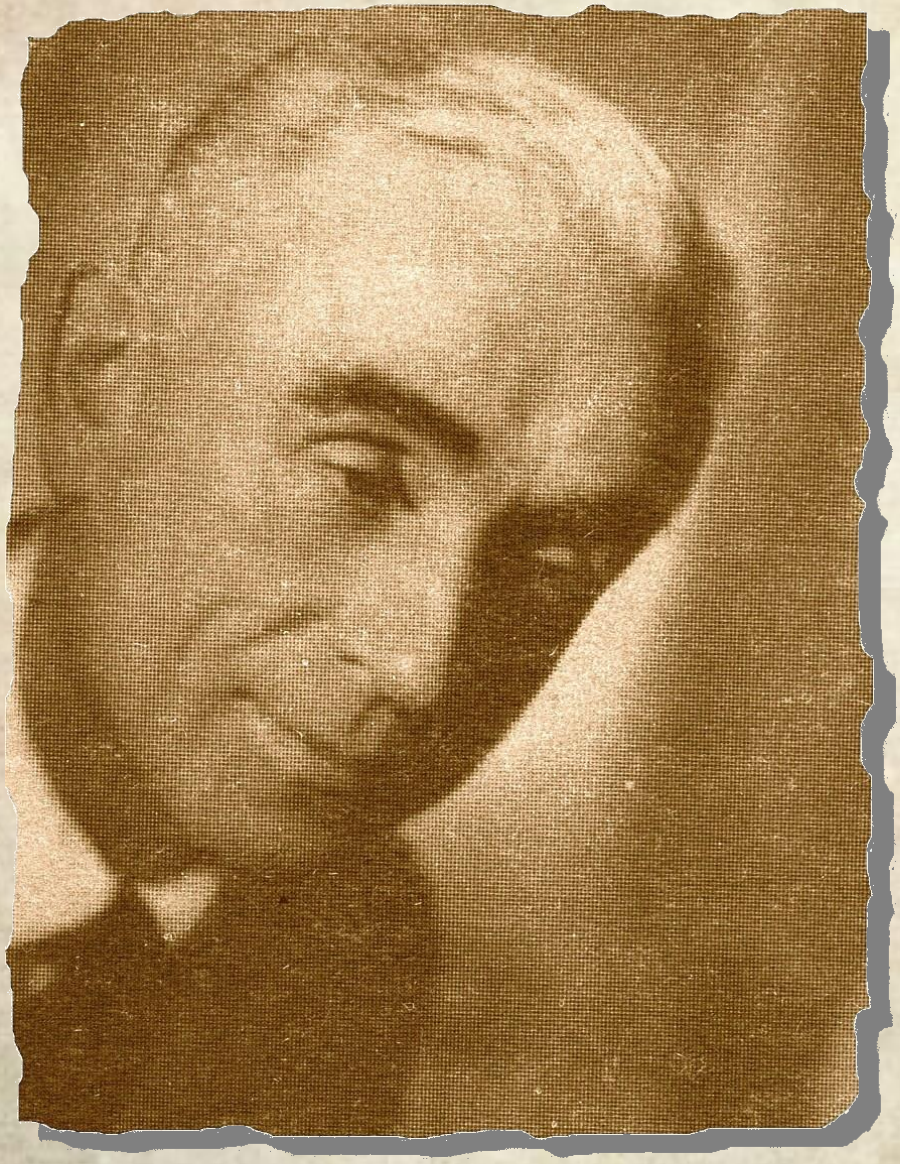

Restitutio Daciae

ION NICOLAE BUCUR

SARMIS

Ciclul Dac
Cartea Întîi

Dupa romanul aparut la

EDITURA PENTRU LITERATURĂ 1967

Partea Întîi COTROPIREA 4
Capitolul I STĂPÎNUL ŞI SCLAVUL..... 5
Capitolul II STAPÎNUL ŞI SCLAVA..... 36
Capitolul III REGELE ŞI ÎMPĂRATUL..... 81
Capitolul IV ACELAŞI SCOP, ACEEAŞI ACȚIUNE..... 126
Capitolul V OASPETE ŞI DUŞMAN..... 168
Capitolul VI SÎNGE ŞI DEZNĂDEJDE 221
Partea a II-a RĂSCOALA 268
Capitolul VII ZIDURI NOI PE RUINE NOI 269
Capitolul VIII LATRONI ŞI LUPTĂTORI..... 333
Capitolul IX SCLAVUL ÎNTRE SCLAVI..... 396
Capitolul X ZORILE LIBERTĂȚII SE APRIND..... 430
Capitolul XI ZORILE LIBERTĂȚII SE STING 465

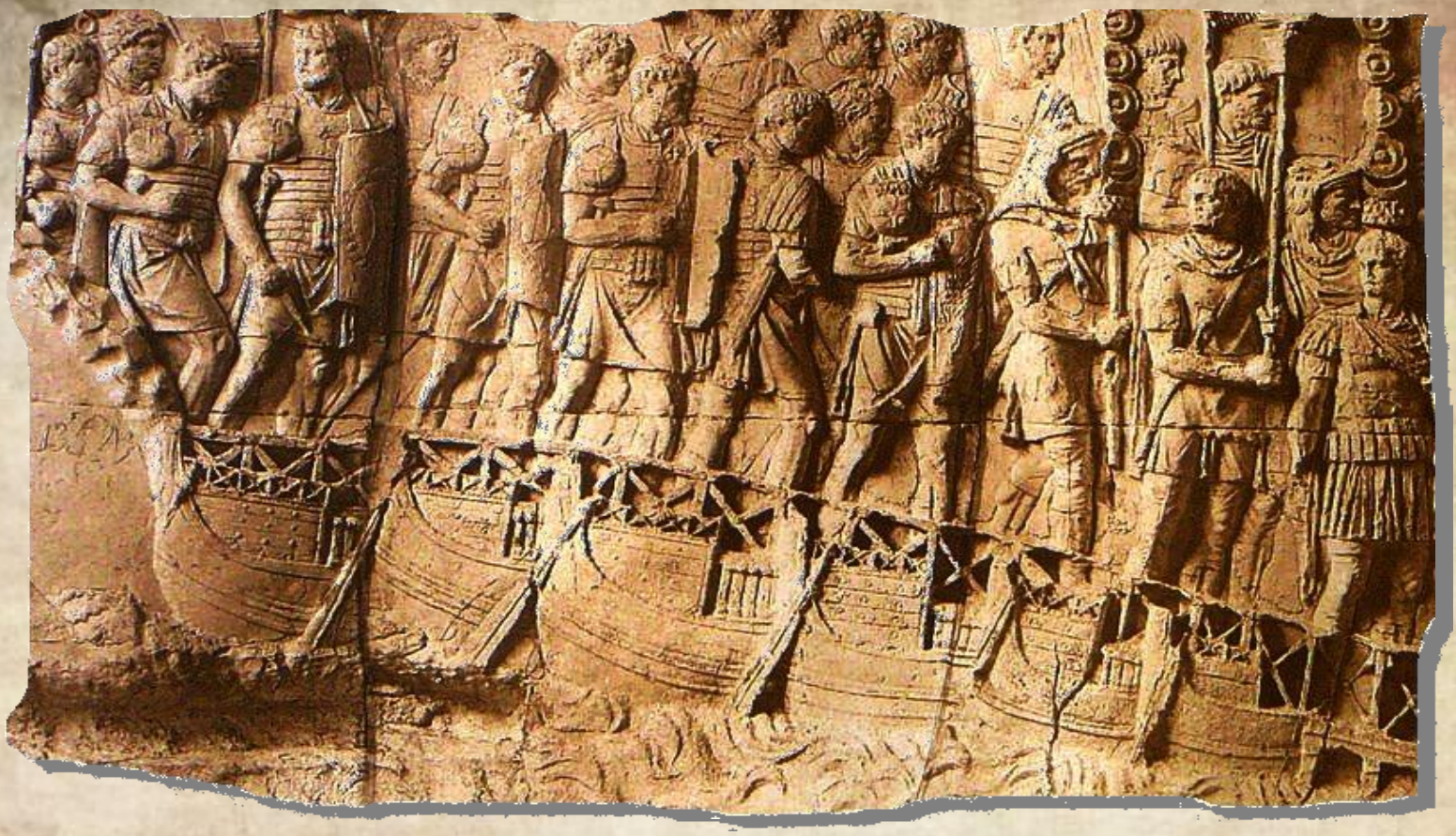

PARTEA ÎNTÎI

COTROPIREA

CAPITOLUL I
STĂPÎNUL ŞI SCLAVUL

1

În a opta zi după idele[1] lui martie, în anul 855 de la întemeierea Romei[2], pe drumul roman dintre Taliatis şi Viminacium, ce şerpuia alături cu muntele, pe malul drept al bătrînului fluviu Danuvius, alerga în galopul cailor un grup de legionari, în frunte cu tribunul[3] Hammonius Vitellius. Noroiul uscat şi praful gros care acopereau caii şi călăreții erau mărturie că mica formație militară venea de departe, iar tăcerea şi graba cu care înainta - semn că i se încredințase o misiune importantă. Era o zi frumoasă de primăvară timpurie, cu cerul senin, prea luminoasă şi prea călduroasă pentru idele acestei luni, zăpada se topise în scurt timp după calendele lui februarie. Pe povîrnişurile iuți ale muntelui înfrunziseră copacii, iar pe brînele mai adăpostite ale stîncilor golaşe,

---

1 La romani, cea de a cincisprezecea zi a lunilor martie, mai, iulie şi octombrie, şi a treisprezecea zi din celelalte luni.

2 Anul 101 e.n.

3 Grad militar în armata romană, comandant al unei cohorte, unitate de 500 legionari.

nenumărate flori în culori vii se mişcau vesele în bătaia vînatului potolit ce sufla de-a lungul văii.

La o cotitură repede a drumului, pe care cu greu o străbătură în ropotul întărit de ecoul stîncilor, un urcuş îi obligă să încetinească goana şi în cele din urmă să înainteze la pas. După atîta alergătură fără contenire, pe feţele prăfuite ale legionarilor, de pe care lunecau picături de sudoare, răsăriră zîmbete de mulţumire şi de uşurare. Unii începură să tragă cu putere, adînc, în piept aerul curat şi proaspăt, alţii slobozeau cîte-un oftat greu, de truda drumului făcut şi de deznădejdea din suflete. De mulţi ani nu mai ştiau ce e libertatea şi liniştea, şi de mulţi ani îşi trăiau viaţa numai în războaie, mutaţi dintr-o provincie în alta, între hotarele nesfîrşite ale imperiului. Dar liniştea nu ţinu mult, căci tinereţea nu se prea împacă uşor cu ea, iar viaţa de ostaş nu poate fi îndurată fără veselie. Nu trecură decît cîteva clipe, şi glumele începură să fie aruncate cînd dintr-o parte, cînd din alta, urmate de hohote de rîs ce răsunau pînă departe, întărite de răsunetul repetat al stîncilor.

Tribunul mergea la cîţiva paşi înainte, cu capul în piept, adîncit în gînduri, urmat de sclavul său. Pe faţa sclavului îşi făcea loc neliniştea pe măsură ce se apropia de Viminacium, locul pe unde ştia că va trece în Dacia, ţara lui dragă, din care fusese luat captiv cu doisprezece ani în urmă, şi îl îngrijora felul cum arăta stăpînul; tribunul părea chinuit de o stare sufletească ce se schimba într-una, între deplina fericire şi cea mai neagră deznădejde. Ar fi vrut să-i spulbere tristeţea, dar parcă nu îndrăznea, încerca pentru omul ce-i era stăpîn un simţămînt de supunere şi de recunoştinţă : prin el îşi va revedea ţara şi nutrea speranţa să-şi recapete libertatea. Dădu pinteni calului şi se apropie de el. Îşi făcu, după puţină ezitare, curaj.

— Stăpîne, mă iartă că te scot din gînduri, îndrăznesc să te întreb : de ce eşti atît de trist?

Tribunul săltă încet capul, îl privi lung cu ochii lui negri, pătrunzători, apoi un zîmbet începu să-i răsară în colţul gurii.

— Dar ce, Sarmis, tu îţi faci griji pentru mine? Mă întrebi de ce sînt atît de trist! Mîine seară vom fi la Viminacium şi vom trece în Dacia. Nu mă îngrijorează misiunea pe care o am dincolo de Danuvius. Zbuciumul meu sufletesc este altul : Apronilla a trecut cu stăpînul ei în Dacia, iar tu, Sarmis, te întorci în ţara ta, acolo unde ai părinţii, fraţii, rudele... Acolo, poate că voi rămîne singur!... Mă înfioară gîndul... dacă voi reuşi, şi cum voi reuşi...

— Stăpîne, ai vorbit cum nu se poate mai drept! îl întrerupse sclavul. Nu trebuie să uiţi însă că pentru a reuşi pe drumul pe care vrei să porneşti ai nevoie de încredere, de hotărîre şi de mult curaj...

Sclavul tăcu, privind lung spre tribun. Continuă apoi :

— Poate că te vei găsi, stăpîne, în situaţii grele, poate că... vei fi nevoit să calci legile imperiului. În ce mă priveşte pe mine, de ce-ţi faci gînduri?

Eu sînt un sclav...

Tribunul îl săgeta o clipă, adînc şi încruntat, apoi ridică privirea spre crestele munților.

— Pe toți zeii, sclavule, am şi curaj, şi hotărîre, şi voi înfrunta orice primejdie! Tu, da, eşti sclav... aşa sînt legile imperiului... De cînd Apronilla a fost făcută sclavă, văd în toți sclavii nişte oameni nefericiți.

Tribunul tăcu, îşi plecă privirea şi puse din nou capul în piept. Lîngă el, sclavul văzuse cum ostaşului voinic, cu brațe musculoase, potrivite pentru spadă şi pentru scut, de frămîntare i se umeziseră ochii. Nu se mai putu stăpîni, şi rupse din nou tăcerea.

— De la un tribun se cere mai multă stăpînire. Mă iartă... dar trebuie să-ți înfrîngi durerea!

Tribunul parcă tresări, izbucni în rîs, un rîs zgomotos, forțat.

— Ai spus tribun? Se vede că vrei să rîzi de mine, sclavule! Eu, tribun?! Un tribun adevărat trebuie să aibă obrazul ars de soare şi bătut de vînturi, răni legate cu feşe, după zile grele trăite pe campul de luptă. Eu m-am încurcat... am rămas în garda împăratului, şi acum trebuie să îndeplinesc misiunea de curier imperial, de trimis pentru cazuri speciale. Sînt un om nefericit, Sarmis! Setea de cucerire a Romei a făcut s-o pierd pe Apronilla...

Tăcu un moment, frămîntîndu-şi gîndurile. Întoarse apoi capul spre sclav şi continuă :

— Dar această sete de cucerire a Romei n-a rămas nepedepsită. Victoriile în războaie au făcut ca luxul şi lenea orientală să pătrundă la Roma. Noi am cotropit popoarele cu armele, iar acestea ne subjugă prin corupție, prin linguşire şi prin schimbarea felului nostru de viață. Romanii au început să disprețuiască munca, izvorul puterii, îndestulării, fericirii... Acum, imperiul are nevoie de un număr tot mai mare de sclavi... de noi cuceriri...

Făcu o pauză cătînd îndelung spre sclav, a cărui tăcere îl mira.

— După ceea ce văd pe fața ta, parcă mă asculți cu neîncredere. Eşti cumva de altă părere? Nu spun adevărul?

— Spui prea mult adevăr, stăpîne! Îl simt chiar. Mîine seară voi vedea la Viminacium cum trec legiunile[1] romane în Dacia, noua victimă a lacomei Rome. Cît timp am fost sclavul lui Plutarh, am învățat multe. Istoricul şi filozoful grec începuse să mă iubească. Şi eu l-am iubit, din tot sufletul. El mi-a spus de mult stăpîne, că şi patria mea va ajunge, aşa cum a ajuns țara lui, o provincie a imperiului cotropitor.

Sarmis îşi ridică privirea spre culmile munților, ca şi cum ar fi implorat puterile cerului. Vorbi apoi, cu vocea schimbată :

— Vreau să nu se întîmple asta, stăpîne!

Se opri, ruşinat de cuvintele şi curajul cu care vorbise în fața

---

1 Cea mai mare unitate a armatei romane. O legiune se compunea din zece cohorte şi număra peste cinci mii de oameni

tribunului. Reluă apoi, pentru a schimba efectul cuvintelor ce le rostise :

— Dar ce voi putea face eu? Sînt sclav... şi, din nefericire, un sclav care nu-şi poate părăsi stăpînul. Vitellius îl privi cercetător.

— Pe toți zeii, nu ştiam că tu poți să vorbeşti atît de frumos şi atît de hotărît! Se vede că ai învățat ceva de la fostul tău stăpîn. Cît despre vorbele pe care le-ai rostit la adresa imperiului, altădată să ți le masori. Un alt stăpîn în locul meu te-ar pedepsi cu flagelarea, dacă nu chiar cu răstignirea.

— Cer iertare, stăpîne!

Sarmis strînse frîul calului, încercînd să rămînă în urmă. Privirea ce-i aruncase tribunul îl făcuse să înțeleagă că-depăşise măsura. Mişcarea sclavului nu scăpă însă stăpînului.

— Ce faci? Vino lîngă mine! începu să-i zîmbească. Spune-mi, Sarmis, pe ce-şi întemeia Plutarh părerea că, în curînd, Dacia va ajunge o provincie romană?.

Ca şi cum atît aşteptase, Sarmis începu să vorbească însufleţit deodată, însă cu un ton domol, cu cuvinte ce păreau de mult pregătite.

— Socoteala lui era simplă, stăpîne! Ea izvorăşte chiar din istoria apropiată a imperiului : Iuliu Cezar a fost primul împărat roman care s-a gîndit să împingă granițele pînă la Dunaris - cum îi spunem noi, dacii, sau la Danuvius - cum îi spuneți voi, romanii. Moartea l-a împiedicat însă să-şi îndeplinească planul, şi aceasta a rămas o datorie a nepotului său de frate, August. Acesta din urmă a ocupat Siscia şi provinciile vecine, ajungînd pînă la Dunaris. A urmat fiul său adoptiv, Tiberius. El şi-a dat seama că pentru a purta un război împotriva dacilor este nevoie de drumuri bune de-a lungul fluviului, pe care să poată transporta arme, maşini de război şi hrana necesară armatei. Şi - spunea bunul Plutarh - în acest scop, Tiberius a construit drumul ce porneşte de la Sirmium - centrul operațiilor militare din această parte a imperiului - trece pe la Singidinum, Semendria şi Viminacium, ține malul drept al fluviului pînă la Taliatis, îl părăseşte ocolind prin munți pînă ce se apropie de Bononia, şi de aci îl însoțeşte din nou, pînă la Ratiaria. A urmat apoi completarea, lărgirea şi întărirea cu castre în tot lungul lui, de către împărații Vespassianus şi Domitianus...

Sarmis tăcu, privind departe, în lungul drumului.

— Iată dovada, stăpîne! continuă el. Se vede bine că drumul pe care mergem acum a fost reparat de curînd, din ordinul lui Traian. A avut dreptate Plutarh. Mîine seară îmi va fi dat să văd la Viminacium armatele romane, sosite dinspre Siscia, pe drumul lui Tiberius...

Tribunul nu-i răspunse. Întorsese capul şi ascultă încordat discuția aprinsă a legionarilor din gardă. Aceştia opriseră oaii şi se uitau în sus, spre stînca pe lîngă care ei tocmai trecuseră. Întoarse calul şi porni în galop înapoi. Sarmis îl urmă cu nelinişte şi revoltă în suflet.

— Ai dreptate, Sarmis! spuse tribunul privind stînca, în dreptul căreia se opriseră legionarii. Iată săpate în piatră două table : cea de jos este tabla

lui Tiberius, iar cealaltă de deasupra a lui Vespassianus. Da, ai dreptate, în prima se vorbeşte despre construirea acestui drum, iar în cea de-a doua - despre repararea lui.

Răscolit, Sarmis descălecă, se apropie de stîncă şi privi lung, înmărmurit, tabla lui Vespassianus, mai mare şi mai nouă, cu scrisul mai proaspăt, adînc săpat în piatră. Citind-o, tabla i se păru semeață, dominantă, sfidătoare ; întruchipa trufia şi măreția imperiului. În ochii lui, cuvintele şi apoi literele începură să se mărească, depăşiră dimensiunile stîncii, apoi pe acelea ale muntelui, şi în cele din urmă acoperiră tot cerul.

IMP. CAESAR. DIVI.
VESPASSIANI. F. DOMI.
TIAN. AUG. GERM. PONT.
MAXIMVS. TRIB. POT. XII.
PERPETVVS P. P. PER. SCRO.
FVLARVM. VETVSTATE. ET.
INCVRSV. DANVVI. C.
RUPTVM. OPERIBVS. S.A.
TOLIATIS. REFECIT. ET. DILATAVIT
LEG. IV. VII. CLAVDIA P.F.

Îşi strînse fălcile şi pumnii cu putere şi ură. În această clipă i se părea că placa priveşte cu ochi vii, peste luciul uşor învălurat al fluviului, spre pămîntul mănos al Daciei, către care imperiul îşi îndreptase legiunile.

— Continuăm drumul! ordonă tribunul.

Întoarse calul şi porni în galop, urmat de garda de legionari.

Cînd se uită în jur, Sarmis văzu că demult rămăsese singur. Citi încă o dată tablele semețe, se înfioră şi-şi încordă trupul, ca şi cum în suflet îşi făcea un legămînt. Îndemnă calul şi porni în galop după ceilalți. De după creasta muntelui, soarele îşi trimitea ultimele raze peste apa fluviului, aruncînd peste valuri o fîşie roşie, ce plutea ca un sul de foc. În lungul văilor, cobora de pe povîrnişuri pîcla serii. Ajuns lîngă tribun, strînse frîul calului şi rămase cîțiva paşi mai în urmă. Vitellius înainta în galop, cu fața în vînt, cu ochii ațintiți undeva departe. Sclavul înțelese că stăpînul său căzuse din nou pradă gîndurilor şi îngrijorării. Socoti că era mai bine să-l lase singur. Din goana calului, începu să-şi desfete privirea peste oglinda mişcătoare a apei. În fața, la oarecare depărtare, un piept de munte închidea valea printr-o cotitură atît de scurtă, încît părea că uriaşul fluviu îşi trecea apele pe sub masivul stîncos. Însă priveliştea măreață nu-l linişti. În sufletul lui se trezise din nou ura şi revolta. Citirea tablei lui Vespassianus îl răscolise cu totul. Dar nici purtarea stăpînului n-o înțelegea. Scăpase cuvinte tari despre imperiu, şi tribunul îi trecuse cu vederea această cutezanță. Îşi aminti că odată, cînd se afla la Roma cu fostul său stăpîn, Plutarh, venit în vizită la senatorul Gluturius, un sclav

fusese torturat pînă cînd îşi dăduse sufletul, numai fiindcă avusese îndrăzneala să rîdă de un tribun, oaspete al senatorului, care, ameţit de cît vin băuse, căzuse în acvariul din compulviu, în clipa cînd încercase să privească stelele de pe cer. Această amintire îl făcu să înţeleagă că stăpînul său, tribunul, e un om care suferă, un militar care poate nu mai iubea imperiul.

Galopînd, ajunseră într-o porţiune în care drumul era în unele locuri tăiat în stîncă, iar în altele se prelungea pe bîrne groase de lemn peste faţa apei. Se auzeau dedesubt loviturile valurilor, care produceau un zgomot asemănător tunetului. În acest loc, fluviul se îngusta, strîns într-o cingătoare uriaşă de piatră, şi din adîncuri ieşeau valuri învolburate de pragurile de stînci, peste care apa se rostogolea fără contenire, producînd vîrtejuri puternice, ca şi cum în acel loc totul fierbea oa într-un uriaş cazan. Pe Sarmis îl uimeau forţa, frumuseţea şi sălbăticia priveliştii, în aceeaşi măsură în care îl impresiona lupta pe care imperiul pornit pe cotropire o dăduse cu muntele.

După o cotitură a drumului, priveliştea se schimbă cu totul. Valea se lărgea pînă departe în lungul apei, înde-părtîndu-se de ambele maluri în terase ce urcau domol spre înălţimile dealurilor aşezate în faţa munţilor ce se pierdeau în pîcla serii. În goana cailor, Sarmis tresări. De după un desiş de brazi ce străjuia drumul, zări dincolo, pe malul dac, lumina roşiatică a unor focuri. Flăcări mari, ca nişte şerpi uriaşi, se înălţau spre cer, pierzîndu-se în suluri groase de fum. Dădu pinteni calului, şi se apropie de tribun.

— Priveşte, stăpîne, ce-ar putea să fie acele focuri mari de pe partea cealaltă a fluviului?

Vitellius privi mult timp, dădu din cap cu tristeţe şi, întorcîndu-se către sclav, strînse frîul calului şi-l opri la pas. Vorbi aproape în şoaptă şi rar :

— Să mă ierţi, Sarmis! Am păstrat această taină pentru ca tu să suferi mai puţin. Vrei să ştii ce sînt acele focuri? Ard casele şi satele dacilor. Imperiul a pornit din nou război împotriva lor... luptele au şi început chiar. Tu ai înţeles totul de la Plutarh...

Sarmis se simţi zguduit de un fior.

— Da, stăpîne, am înţeles. Cînd un popor mic a ajuns să fie vecin cu un imperiu puternic şi lacom,. soarta lui este pecetluită. Tot aşa cum bucăţica de pămînt a unui plebeu sărac este înghiţită de patricianul vecin...

Un timp, continuară drumul în tăcere. Tribunul înţelegea furtuna ce bîntuia sufletul sclavului. Dar şi în sufletul său era furtună. Împinse calul spre el şi-i puse mîna pe umăr.

— Sarmis, acum cunoşti adevărul. Împăratul meu este în război cu regele tău ; romanii se luptă cu dacii... Pînă acum, Sarmis, poate că m-ai iubit sau m-ai urît, aşa cum un sclav îşi poate iubi sau urî stăpînul, dar de acum înainte nu se poate ca ura ta adîncă faţă de imperiu să nu se reverse şi asupra mea, căci eu sînt un ostaş al împăratului...

Tribunul tăcu, aşteptînd ca sclavul să spună ceva.

— Continuă, stăpîne! Simt că mai vrei să spui ceva, că ai vrea să-ți mai descarci sufletul. Răspunsul meu, stăpîne, va fi scurt şi deschis. Nu am nimic de ascuns față de tine.

La astfel de cuvinte din partea sclavului său nu se aşteptase. După un timp de gîndire, continuă cu voce potolită :

— Te-am cumpărat în momentul cînd am aflat că Apronilla a trecut cu stăpînul ei în Dacia. Aveam nevoie de un sclav dac, fiindcă nu cunosc nici limba şi nici obiceiurile voastre, hotărît să întreprind orice pentru eliberarea ei. Toate încercările unchiului meu, senatorul Sempronius Hortensius, pentru obținerea eliberării sau răscumpărării Apronillei au rămas fără nici un rezultat. Pentru ca să-mi pot atinge scopul, se înțelege, aveam nevoie de un ajutor, şi un ajutor bun nu putea fi decît un dac... un sclav dac, în care să mă pot încrede.

Vitellius făcu o pauză lungă. Continuă, fără să-l privească :

— Acum cînd văd cît de mult suferi pentru țara ta încleştată din nou în război cu imperiul, cînd fiecare roman este pentru tine un duşman...

—Nu poți îndrepta nimic, stăpîne! Dar nu te-am înțeles, unde-ai vrut să ajungi prin cele ce mi-ai spus?

Vocea sclavului vibra de sinceritate şi revoltă stăpînită. Tribunul vorbi, continuînd să privească undeva departe, înainte.

— Acum pot să-ți spun pe față, Sarmis. Trecînd în Dacia, nu mă voi mai putea aştepta la ajutorul tău!...

— Ți-ai pierdut încrederea în mine, stăpîne? îl întrebă, fără să aştepte dacă mai avea ceva de spus.

— Nu, Sarmis, jur pe Fortuna, nu mi-am pierdut încrederea în tine! Te judec însă omeneşte...

Vitellius tăcu. În liniştea serii se auzea numai ropotul cailor pe pietrele drumului. Tresări cînd Sarmis rupse tăcerea.

— Stăpîne, te-ai jurat pe Fortuna că nu ți-ai pierdut încrederea în mine. Înțeleptul Plutarh spunea adesea: „La ce foloseşte leului puterea, cînd el este în lanțuri?" Dacă pînă acum am fost leul legat, trecînd în Dacia voi fi leul liber, a cărui putere va fi pusă în slujba ta. Da, tribune, dacul Sarmis te va ajuta!

Mişcat de cuvintele sclavului, Vitellius îşi apropie de el calul şi-l bătu uşor pe umăr.

— Dacă toți dacii sînt ca tine, nu văd prea departe timpul cînd Sarmizegetusa o va lua înaintea Romei!

Fără să mai spună ceva, tribunul strînse frîul calului şi porni în galop. După o cotitură, apărură în depărtare luminile castrului[1] în care urmau să poposească peste noapte. Pe malul dac al fluviului, flăcările incendiilor se

---

1 Cetate, loc întărit, de formă pătrată, garnizoană a unei centurii.

oglindeau pe fața apei în linii tremurătoare, lungi şi roşii, de culoarea sîngelui. Se înserase.

2

Prin fereastra înaltă şi îngustă a castrului, zidită din bolovani mari de piatră neîndemînatic cioplită, arătînd ca un crenel de apărare, luna îşi trimitea razele reci, împrăştiind o parte din întunericul din încăpere. Pe pardoseala de granit, acoperită cu un strat gros de paie, legionarii erau cufundați într-un somn adînc, odihnitor. Alături, pe un pat de-a lungul zidului, Vitellius stătea întins, cu mîinile sub cap. Nu putea să doarmă. Frămîntat de gînduri, privea în sus, spre tavanul nespoit de multă vreme, care abia se distingea la lumina slabă a lunii. Jos, lîngă pat, dormea Sarmis. Razele lunii cădeau într-o fîşie îngustă pe fața lui năpădită de speranță. În încăperea de alături, în pretoriu, unde se afla comandantul castrului, nu se auzea nici un zgomot.

Vitellius se întoarse pe pat, frămîntat şi neliniştit. În mintea lui apăreau într-una imaginile a două chipuri dragi : chipul Apronillei şi chipul mamei sale. În liniştea nopții, îşi depăna viața, fără să poată stăvili amintirile, ce curgeau unele după altele. Afară, legionarii de strajă strigau din timp în timp, spre a-şi putea învinge somnul doborîtor şi alunga teama.

Tribunul Hammonius Vitellius ajunsese abia în pragul vîrstei de treizeci de ani, şi totuşi încercase multe din bucuriile şi amărăciunile vieții. Era înalt, bine legat, musculos ca un gladiator, suplu şi ager ca o panteră. Pe gîtul său puternic, care amintea de statuile greceşti, se înălța capul plin de distincție, cu părul frumos, negru ca abanosul, ce-i cădea pe fruntea înaltă. Sub sprîncenele bogate, bine arcuite, străluceau cehii vii, negri, adînci, plini de flăcări. Obrazul puțin prelung, nasul drept şi gura cu buzele cărnoase completau armonios frumusețea acestui bărbat plin de viață, energie şi hotărîre. Finețea, expresivitatea feței şi dragostea de viață le moştenise de la Egista, mama sa, o greacă frumoasă şi veselă, iar bărbăția, hotărîrea şi suplețea - de la tată, un luptător mult încercat în războaiele grele purtate de imperiu.

Tatăl său, cavalerul Hammonius Felix, fusese un om bogat, căruia îi plăcuse campul de luptă în vreme de război şi viața în mijlocul naturii pe timp de pace. Familia Hammonius avea o frumoasă fermă la Tusculum, în apropierea Romei. Pe Egista, cavalerul o luase captivă cu ocazia reprimării unei răscoale a grecilor din cetatea Pydna, în Thessalia. Fusese atît de fermecat de frumusețea ei, încît, în loc s-o predea imperiului, o oprise pentru el, făcîndu-şi-o soție. Hammonius Felix o iubise cu multă pasiune şi cu mult respect, ceea ce făcuse ca, în scurt timp, toată ura ei față de cel care o răpise, să se topească şi să se schimbe într-o dragoste curată față de soț.

Vitellius îşi petrecuse copilăria la Tusculum. De cîte ori îşi amintea de anii copilăriei, îi apărea chipul blînd al mamei sau lunga suferință a tatălui său. Retrăia adesea acel ajun mohorît al idelor lui ianuarie. Sufla dinspre miazănoapte un vînt rece în rafale puternice, alungind norii plumburii, care făceau ca totul în jur să arate trist şi fără viață. În seara acelei zile, cavalerul se întorsese acasă cu un picior zdrobit. Mult timp, lui Vitellius îi răsunaseră în suflet cuvintele tatălui, rostite în clipa cînd îl aduseseră în casă :

— Jur pe toți zeii Olimpului şi ai Infernului că nişte oameni mai viteji, mai iuți şi mai cruzi ca barbarii de daci n-am mai întîlnit în nici un război!

Rana cavalerului nu se mai vindecase. După grele suferințe, îşi dăduse sfîrşitul, fără să-şi fi văzut îndeplinită dorința ce-i ardea sufletul : intrarea fiului său în Ordinul Tribunilor.

Vitellius fusese primit să învețe arta militară atît pentru că dovedise purtări alese, cît şi datorită prestigiului de erou de care se bucurase tatăl său. Istoria militară, tactica şi strategia le adîncise cu multă plăcere şi le înțelesese cu uşurință din lecțiile de istorie pe care le ascultase de la istoricul Cornelius Tacitus, un bun prieten al familiei Hammonius. La exercițiile gimnastice se arătase neîntrecut : atlet desăvîrşit, îndemînatic aruncător al suliței, bun țintaş cu arcul şi abil luptător cu spada, se făcuse cunoscut prin obținerea a numeroase premii la întrecerile sportive...

În liniştea din castru, Vitellius se întoarse cu un scîrțîit prelung al patului. În gînd îi apăru din nou Apronilla, apoi Sarmis. Se vedea singur, părăsit, şi din noianul de cunoştințe şi de prieteni de la Roma rămăsese numai cu sprijinul unui sclav. Închise ochii şi-l revăzu pe Sarmis cum arătase atunci cînd îl cumpărase. De la prima ochire, în acel moment, recunoscuse în el pe luptătorul dac, ce se asemăna cu mulți dintre cei aduşi în captivitate la Roma. În acea clipă avusese în față un bărbat de talie mijlocie, cam de aceeaşi vîrstă cu el, cu plete lungi şi blonde, cu barbă deasă, ce-i încadra frumos fața plină de bărbăție, cu gîtul scurt şi puternic. Buzele cărnoase se conturau bine între barba bogată şi mustățile frumos răsucite, iar ochii mari, albaştri, lucitori şi plini de viață dădeau figurii lui un aer de bunătate, de căldură şi de blîndețe. Auzise de la tatăl său de vitejia şi cruzimea dacilor, şi atunci nu izbutise să înțeleagă cum fața liniştită a sclavului ar fi putut să se schimbe, luînd o înfățişare fioroasă, iar din ochi să arunce fulgere.

La zgomotul făcut de pat, Sarmis se mişcă pe stratul de paie. De afară pătrundeau strigătele legionarilor de strajă. Se trezi. Auzi oftatul adînc al tribunului şi-l simți că nu doarme. Stătu mult timp treaz, nemişcat. Lîngă el, ceilalți legionari dormeau agitați, gemeau, vorbeau în somn, după zbuciumul sufletesc al fiecăruia. Somnul îl părăsi. Se ridică în genunchi şi se aplecă asupra patului. Spuse în şoaptă :

— Ştiu că nu dormi şi nici eu nu mai am somn. Aceleaşi gînduri te frămîntă, stăpîne?

Nu primi nici un răspuns, simți numai pe cap mîngîierea mîinii lui Vitellius. Tîrziu, îl auzi vorbindu-i încet :

— Ce om eşti tu, Sarmis! Sclavii nu-şi iubesc stăpînii şi nu se gîndesc la necazurile lor. Mă întrebi dacă mă frămîntă aceleaşi gînduri. Care altele ar putea avea loc în sufletul meu în aceste momente de grea încercare? Haide, vino lîngă mine. Pînă la ivirea zorilor mi se pare atît de mult!...

Sarmis simți sub braț mîna puternică a tribunului. Se ridică şi se aşează alături de el.

— În noaptea asta, continuă Vitellius, m-am gîndit la mama. Chipul ei mi-a apărut în minte de nenumărate ori. Mă întreb : ce altă nefericire ar putea sa mă mai aştepte? Suferința pentru Apronilla nu este destul de mare?...

— Lasă gîndurile negre, stăpîne! Alungă-le! Să privim înainte cu speranță, cu hotărîre şi curaj!

— Din nou ai spus „stăpîne"... Dincolo de Viminacium, vei fi liber. Sînt gata să-ți dau certificatul tău de mannu-mittere[1], îndată ce va răsări soarele!

— Nu, stăpîne, atîta timp cît dacul Sarmis se va afla între hotarele imperiului sau într-un ținut ocupat de armata împăratului, el tot sclav rămîne.

Cu o mişcare hotărîtă, Vitellius îl prinse cu brațele şi-l strînse cu putere la piept. Şopti mai accentuat :

— În numele Cybelei, Sarmis, să fie oare o răsplată a zeilor? Eu am căutat un sclav dac numai pentru că aveam nevoie de el în Dacia, şi acum văd că am găsit un prieten. De multe ori am aşteptat pedeapsa zeilor pentru cele ce am săvîrşit în Bithynia. Mă îngrozesc cînd mă gîndesc la cele înfăptuite, tocmai acolo unde am găsit-o pe ea...

— Ai lovit în oameni nevinovați, tribune?

— Fiecare dintre noi săvîrşeşte multe greşeli în viață. Dar cele mai multe răutăți, cruzimi şi crime, oamenii le fac ațîțați de aceia care dețin puterea: magistrați, senatori, guvernatori, şi chiar de împărat. În nici o altă acțiune omenească nu sînt ucişi mai mulți nevinovați ca în luptele politice şi în acelea de cotropire.

După un moment de linişte, Sarmis îl întrebă :

— Ai omorît oameni, tribune, ți-ai înjghebat dragostea pe valuri de sînge? Te văd într-una sub povara unei grele apăsări sufleteşti.

— Nu ştiu dacă tu mă vei înțelege...

— Dacă stăpînul are încredere... murmură Sarmis. După un oftat adînc, Vitellius începu să vorbească rar, în şoaptă :

— În anul cînd mi-am pierdut părinții - la scurt timp unul după altul - rămas singur, am depus şi mai multă rîvnă la învățătură. Căutam să-mi înfrîng suferința, să-mi mai potolesc durerea din suflet. Am devenit tribun,

---

1 Certificatul de mannu-mittere era actul de eliberare a unui sclav.

apreciat ca unul dintre elementele bune ale armatei imperiului. M-am aşteptat să primesc comanda unei cohorte la Roma sau în altă parte, ori comanda unui castru, situat într-o provincie mai importantă a imperiului. Aceasta a întîrziat însă şi, cum mă aflam la vîrsta cînd orice îi e permis unui tînăr, neavînd nici o ocupaţie, mi-am format un cerc de prieteni şi-am început să ne ţinem de cele mai năstruşnice năzbîtii prin Roma. Locul cel mai frecventat era taberna[1] lui Esculap, de sub muntele Aventin, pe malul Tibrului...

— O ştiu, nu prea era arătoasă.

Da, era joasă, săracă şi lipsită de frumuseţe, dacă o priveai de afară,însă dacă intrai înăuntru vedeai că totul strălucea de curăţenie. Se serveau feluri gustoase şi vinuri alese de Tusculum, Velitrae şi Falern, dar nu numai mîncarea şi vinul ne atrăgeau acolo. La Esculap se găseau şi fete, şi cum la acea vîrstă toţi sîntem nepotoliţi, în multe seri, după ce ne ameţeam cu Velitrae sau cu Falern, ne încurcam cu cîte-o drăcoaică libiana, cappadociană, greacă, tracă sau de alt neam. Intr-o seară a intrat în tabernă un bărbat pe care nu-l mai văzusem, însoţit de trei fete şi de sclavul său. Fetele erau aproape goale : purtau tunici scurte, şi umerii le erau descoperiţi pînă către sîni. La început nu le-am dat nici o importanţă, din moment ce în tabernă veneau mulţi tineri şi bătrîni, fete şi femei. Totul se desfăşura ca de obicei, în murmurul şi vacarmul monoton al unei taberne, cînd, deodată, a izbucnit ţipătul uneia dintre femeile de la masa noului sosit, după care au urmat strigăte : „Omoară-l, omoară-l pe sclav, a îndrăznit să mă atingă cu mîna, m-a spurcat!" Am întors capul şi am privit mirat scena, apoi, dintr-un salt, m-am ridicat şi din cîţiva paşi m-am apropiat de masa lor, chiar în momentul în care cel ce le însoţea îşi trăsese spada, gata să-l străpungă pe sclav. I-am prins mîna cu putere şi i-am oprit lovitura. Îngrozit, sclavul căzuse în genunchi şi cerea iertare. Surprins la început, apoi cuprins de furie, cel pe care-l oprisem de la o faptă plină de cruzime m-a străpuns cu o privire tăioasă şi a ridicat spada. M-am aşezat în gardă. În jurul nostru, amatorii de lupte se strînseseră într-un cerc larg. Au început să curgă lovituri, dintr-o parte şi din alta. De la primele mişcări, m-am convins însă că nu am în faţă un luptător de temut, şi după ce i-am aplicat cîteva lovituri bine ţintite, am atacat puternic şi, cu o mişcare abilă, l-am făcut să scape spada din mînă. Toţi cei din jurul nostru au izbucnit în hohote, de rîs. „De ce te-ai amestecat? m-a mustrat un prieten. Era sclavul lui şi putea să-l omoare oricînd!" Apoi a continuat : „Ţi-ai făcut un duşman de temut, Vitellius, al umilit pe Rufinus, fiul legatului[2] Domitius Sextus, comandantul gărzii pretoriene din Roma!" Nu mi-am dat seama decît tîrziu că fapta mea din taberna lui Esculap a însemnat o schimbare hotărîtoare a căii vieţii mele. După cîteva zile, am primit ordin să mă prezint în faţa

---

1 Local de consumaţie pentru mîncare şi băutură

2 Grad superior în armata romană. Comandantul unei legiuni

legatului comandant al pretorienilor[1], pentru a mi se încredința o misiune. Am fost trimis la o legiune din partea de răsărit a imperiului, care avea garnizoana la Nicomedia, în Bithynia, nu departe de Byzanț. În acel moment nu mi-am închipuit că acolo avea să se hotărască soarta mea.

Vitellius tăcu şi se mişcă neliniştit.

— Dar acum, Sarmis, urmă el, zeii m-au răsplătit. În taberna lui Esculap

am salvat un sclav, iar astăzi, dintr-un sclav am cîştigat un prieten. Şi, curios, la Roma se spune că dacii sînt atît de aspri, atît de neprietenoşi...

Sarmis îi şopti nerăbdător :

— De va trebui să vii în țara mea, stăpîne, te vei convinge! Dar povesteşte mai departe, ce s-a întîmplat acolo în Bithynia?

— Acolo, am săvîrşit fapte de care acum mă ruşinez. În părțile păduroase şi muntoase ale acelei provincii, ce se întinde pînă către Pontul Euxin, se mai aflau încă popoare care nu voiau să se supună Romei. Am luat parte la urmărirea şi la nimicirea lor. Eu, acela care la Roma sărisem şi luptasem pentru a salva viața unui sclav, acolo, în Bithynia, am luat captivi şi am omorît mulți oameni, socotind că aşa trebuie să facă un tribun al imperiului. Mă aşteptam chiar şi la o răsplată din partea împăratului pentru zelul meu, însă zeii hotărîseră altfel: drept pedeapsă, am căzut bolnav de o boală grea şi am fost nevoit să-mi caut sănătatea pe țărmul Mării Propontida, la un castru din apropiere de Prusa, tot în Bithynia. La Prusa se afla un medic, Melantios, un grec a cărui faimă mersese pînă departe. Ce ciudată casă avea Melantios! Deşi plină de bolnavii veniți să se vindece, era totuşi curată şi tăcută ca un luminiş din mijlocul pădurii. După ce m-a cercetat bine, Melantios m-a oprit la el pentru a fi mai îndeaproape văzut şi îngrijit. M-am obişnuit repede în casa lui şi-am început să mă simt mai bine. După cîteva zile, i-am văzut soția, o macedoneană frumoasă, de o vrednicie rară, căreia i se datorau ordinea şi curățenia din casă. Ceva mai tîrziu, am aflat că ei aveau şi o fiică, dar încă nu reuşisem s-o văd. Într-o dimineață mă plimbam prin grădină, în aerul curat şi răcoros, sub razele blînde ale soarelui abia ieşit din valurile mării. Am zărit-o printre arborii şi florile ce străjuiau aleile. Era minunată! Jur pe Cypris! Thalia să mă aibă în paza ei! Cînd ani văzut-o, am crezut că o zeiță fusese prinsă de lumina dimineții - zeițele nu se arată oamenilor ziua. Apronilla era prea fragedă şi prea gingaşă. Părea statuia vie a Afroditei. Mă aşteptam cu teamă ca pe măsură ce soarele se ridica deasupra mării, razele lui să n-o risipească. M-am apropiat şi am privit-o cuprins de extaz. Ochii de un azur-închis, fața trandafirie, fruntea albă ca de alabastru, părul negru cu răsfrîngeri de umbră, trupul zvelt şi mlădios, plin de grație, brațele

---

1 Soldați romani care asigurau ordinea în cetăți şi oraşe.

rotunde şi sînii plini, toate o făceau să pară o ființă din lumea zeilor. Din acea zi n-am mai ştiut nici ce e liniştea şi nici de boală. De fapt, nici nu mi-am dat seama cînd m-am vindecat. Ea umpluse pentru totdeauna sufletul meu. Au urmat apoi zile de neînchipuită fericire, ce păreau să depăşească omenescul. Ah, cît de înflăcărată a fost iubirea noastră! După ce m-am însănătoşit, am primit comanda castrului de lîngă Prusa, unde am rămas timp îndelungat. Din nefericire, tocmai cînd pregătisem căsătoria noastră, am fost chemat la Nicomedia, şi de acolo trimis la Roma cu o importantă misiune. Acea plecare mi-a fost fatală. De multe ori îmi vine să blestem toți zeii! Nu ştiam atunci că-mi e dat să n-o mai văd mult timp pe aceea care îmi stăpînea sufletul şi întreaga mea ființă! Nenorocirea avea să vină foarte curînd. În timp ce eu mă aflam la Roma, în Bithynia izbucnise o nouă răscoală, pornită de triburile din munții din apropierea Nicomediei. A fost scînteia. Întreaga populație s-a ridicat împotriva imperiului, pentru a-şi recăpăta libertatea. La Prusa, s-au dat lupte crîncene. În fruntea răsculaților s-a aflat însuşi Melantios, tatăl ei. Represiunea care a urmat a fost de-o cruzime neînchipuită. Legiunea din Nicomedia a ars Prusa din temelii şi a măcelărit populația. Melantios şi soția lui au căzut luptînd cu eroism, iar Apronilla prinsă şi dusă captivă. Cînd am aflat de cele întîmplate în Bithynia, am pornit numaidecît la Prusa. Zadarnică speranță! Acolo am aflat că o parte din captivi fuseseră omorîți din ordinul legatului imperial, guvernatorul provinciei, iar restul - trimişi la Roma, pentru jocurile cu fiare din circuri sau pentru a fi vînduți ca sclavi, Am căutat-o ca un nebun. Nimeni nu ştia dacă ea murise, sau fusese dusă captivă. Mi-a trebuit un an de căutare disperată pînă cînd zeii mi-au ajutat. Am aflat că Apronilla fusese cumpărată de către generalul Livianus Claudius, acum comandant al cohortelor care trec în Dacia. Da, este acum sclavă a lui Livianus Claudius...

Vitellius făcu o pauză lungă. Aştepta ca Sarmis să-l întrebe ceva.

— M-ai ascultat, Sarmis, sau dormi? îl întrebă.

— Cele ce-ai spus m-au tulburat adînc, stăpîne...

— De-atunci, Sarmis, m-am tot gîndit într-una : boala mea în Bithynia mi-a fost dată de zei pentru a mă opri de la alte cruzimi, sau pentru a o întîlni pe ea? Dacă Apronilla mi-a fost hărăzită de ei, spre a mă chinui toată viața, atunci să ştii că este cruntă răzbunarea lor!

Sarmis se întoarse şi se ridică într-un cot.

— Nu, stăpîne, nu poate să fie o răzbunare a zeilor. Demult m-am convins de neputința lor. Dar uite că. se. crapă de ziuă.

Prin fereastra înaltă şi îngustă a castrului se arătau zorile. Peste crestele munților, cerul înroşit anunța o dimineață însorită.

3

În ziua ce urmă, Vitellius şi garda sa continuară drumul spre Viminacium. Spre seară, cînd soarele era gata să scapete după munți, cerul devenise plumburiu, acoperit de nori a căror culoare prevestea ninsoare, iar în lungul văii vîntul şuiera năprasnic. Era încă devreme cînd începură să cadă picături rare de ploaie, amestecate cu fulgi mici de zăpadă ce alergau vînturați în toate părțile. Tribunul şi garda îşi iuțiră galopul, căutînd să ajungă la Viminacium mai înainte ca întunericul să-i învăluie cu totul.

Viminacium era o fortăreață bine întărită, înconjurată cu ziduri puternice de piatră, cu turnuri de apărare în cele patru colțuri şi la mijlocul laturilor, în lungul cărora se ridicau numeroase creneluri. De sus, din turnurile fortăreței, se vedea dincolo cetatea dacă Lederata înălțîndu-se pe malul împădurit al Danuviusului. În acest loc, din ordinul împăratului, legiunea Claudia aruncase în grabă, chiar în cursul acestei primăveri, un pod peste fluviu, între fortăreață şi cetate, între imperiu şi Dacia. Podul de vase de la Viminacium, lung, drept, solid şi bine ancorat, era un model de realizare tehnică a constructorilor militari romani. Pontoane grele din scînduri groase, bine cioplite şi bine smolite, aşezate din cinci în cinci paşi, se întindeau aliniate pe o distanță de peste o mie de paşi, strîns legate între ele prin grinzi groase de lemn, peste care se pusese calea de trecere, formată din scînduri de stejar, bine fasonate. Pe ambele laturi se prevăzuseră balustrade, care împiedicau căderea în apă în timpul aglomerațiilor.

La capul podului, Vitellius se opri. Îl uimeau mişcarea şi zarva ce se întețea îndată ce unitățile se angajau pe pod, deşi ordinea era bine menținută. În tot lungul podului se încrucişau coloanele compacte ale celor ce treceau în Dacia cu coloanele subțiri, întrerupte şi neordonate ale celor ce se îndreptau în sens opus, spre Viminacium. Cele două rînduri de coloane se călăuzeau în bezna nopții după făcliile purtate din loc în loc de fiecare unitate, deşi flăcările lor se pierdeau la mică distanță în ceață, răvăşite de rafalele cu fulgi mari, grei şi pufoşi ce se îndesiseră peste măsură.

Tribunul urmări mult timp centuriile şi cohortele ce se scurgeau prin fața lui. Îl impresiona puterea imperiului şi, în calitatea sa de trimis al împăratului, în aceeaşi măsură se simțea puternic şi în siguranță.

Cu fața împietrită, Sarmis urmărea cum trec prin fața lui oameni din toate neamurile lumii, uriaşi cu părul blond din ținuturi îndepărtate şi necunoscute de la miazănoapte : bretoni, gali şi germani ; negri din deserturile dogorîtoare dinspre miazăzi : egipteni, numizi şi etiopieni ;

oameni oacheşi, cu bărbile vopsite în roşu-cărămiziu, de pe malurile Tigrului şi Eufratului ; treceau greci semeți, sirieni cu căutătura blîndă, arabi cu fălcile ieşite, evrei cu mersul cocoşat şi cu pieptul înăuntru, urmați de iberi țanțoşi şi veseli, după care veneau traci trişti, bărboşi, cu mers legănat şi uitătura aspră. Prin fața lui treceau... treceau... oameni care nu urmăreau nimic şi care nu voiau nimic. Dacă n-ar fi fost jugul apăsător al Romei, care îi împingea pe toți la moarte, cutremurat de ceea ce vedea, Sarmis ar fi fost împins să creadă că toate popoarele pămîntului porniseră împotriva neamului său.

Prin urgia viscolului şi ropotul coloanelor, pătrunseră dinspre Viminacium sunete țipătoare de trompete ce se apropiau. Vitellius se uită într-acolo cu multă curiozitate. Se aştepta să vadă pe vreunul dintre legații sau tribunii comandanți al cohortelor şi legiunilor ce treceau în Dacia. După cîtva timp, dintre fulgii deşi de zăpadă se ivi figura unui tribun semeț, ce înainta călare în fruntea unei coloane. Ajuns aproape, la lumina făcliei lui Sarmis, privirile lor se încrucişară. Vitellius tresări la căutătura plină de ură cu care îl săgeta cel ce trecea prin fața sa. Îl miră faptul că acesta se arătase cu totul surprins, şi pe fața lui slabă, prelungă şi osoasă apăruseră semnele duşmăniei. Acoperit de zăpadă, cu fața udă şi învinețită de frig, pe care se întipăriseră urmele chefurilor şi desfrîurilor, tribunul Domitius Rufinus nu fusese recunoscut de Vitellius.

Se îndepărtaseră trompetiştii. Coloanele începură să se mai subțieze. Legionari cu fețe triste, obosiți, cu îmbrăcămintea şi încălțămintea rupte, prin care pătrundea apa din zăpada topită, se tîrau după coloane în grupuri din ce în ce mai mici şi fără ordine. Din urmă se auzea huruit înfundat şi scîrțîit întrerupt. Vittelius ştia ce va urma. Se apropiau de pod carele cu maşinile grele de război : catapulte[1], baliste[2], berbeci spărgători de ziduri şi aruncătoare de foc. În acelaşi timp, dinspre Lederata se îndreptau spre Viminacium carele din coloanele de aprovizionare a trupelor, în grupuri de cîte trei sau patru, urmîndu-se la distanță şi strecurîndu-se cu greu pe lîngă coloanele ce înaintau fără oprire.

— Stăpîne, urmăreşti ceva? Aştepți pe cineva? Neprimind nici un răspuns, Sarmis continuă : E mai liber podul şi-am putea să înaintăm.

Oprirea tribunului la capul podului i se părea lui Sarmis o nehotărîre a acestuia de a trece în Dacia şi, în nerăbdarea ce-l stăpînea, credea că scurgerea timpului încetase.

— Pornim, urmați-mă! ordonă tribunul scos din gînduri.

Mica gardă îl urmă strînsă. Pentru a-i lumina calea, Sarmis porni alături, avînd grijă să păstreze doi-trei paşi mai în urmă, aşa cum cereau legile imperiului : un sclav nu putea să meargă în văzul tuturor alături de

---

1 Maşini de război pentru aruncarea pietrelor grele.

2 Maşini de război pentru aruncarea sulițelor şi săgeților aprinse sau nu.

stăpîn, cu atît mai mult cu cît acesta era militar şi tribun. Strîngea cu nerăbdare frîul calului şi îşi apăsa pintenii în coastele animalului. Ar fi dorit să se arunce în apă sau să zboare, numai să se vadă ajuns mai curînd pe pămîntul drag al țării. Îl scoase din gîndurile şi nerăbdarea ce-l stăpîneau o învălmăşeală ce se produse la cîțiva paşi mai departe, obligîndu-l să se oprească. Un car ce venea dinspre Lederata fusese întors şi tăiase drumul, caii ce-l trăgeau se ridicaseră în două picioare şi nechezau împreună cu alți cai, pe care călăreau mai mulți centurioni. Nimeni nu-i putea stăpîni. Printre animalele dezlănțuite fuseseră prinşi şi cîțiva legionari din coloana ce înainta. Totul se produse cu iuțeala fulgerului. Calul unui centurion făcu cîteva mişcări înapoi şi lovi un legionar. Era un gal. Acesta căută să se ferească şi se retrase spre balustradă. Crupa calului îl atinse din nou, balustrada se rupse, şi legionarul fu aruncat în apă. Fără nici un semn de şovăire, Sarmis sări de pe cal, prinse o parte din parapetul rupt, şi se aruncă în apă. Gestul lui îl miră pe tribun : pentru un legionar, cine şi-ar fi pus în pericol viața pe un astfel de timp? Un ostaş din gardă ridică repede făclia pe care Sarmis o aruncase şi căută să lumineze fața apei. Vitellius urmări cu încordare lupta ce se dădea în valuri pe viață şi pe moarte. Bun înotător, Sarmis împinse spre pod bucata de lemn cu care sărise în apă şi se repezi cu toată puterea spre nefericitul ce se zbătea să nu se ducă în adînc. Văzuse că cel ce căzuse nu ştia să înoate şi orice întîrziere i-ar fi fost fatală. Ajunse lîngă el din cîteva salturi şi-l prinse cu putere de tunică. Acesta întoarse capul, îl privi cu disperare pe salvator şi încercă să-l apuce cu brațele. Sarmis înțelese că situația devine periculoasă. Se uită în jur, căutînd îngrijorat bucata de lemn pe care o împinse în susul apei, în speranța că o va putea opri cu picioarele. Începu o luptă disperată, în care apărea la suprafața apei cînd unul, cînd celălalt.

De sus, de pe pod, Vitellius urmărise încordat situația. Socoti că totul depinde de numai cîteva clipe, în care s-ar fi putut evita ca cei doi oameni încleştați să se ducă la fund pentru totdeauna. Lîngă pontonul de sub el, bucata de parapet aruncată de Sarmis plutea cînd în sus, cînd în jos, rotindu-se în vîrtejul apei. Fără să piardă timp, cu mişcări repezi şi sigure, sări de pe cal pe pod, şi de acolo pe capul pontonului, apoi se aruncă în apă chiar lîngă bîrna de lemn, pe care o împinse cu toată puterea spre Sarmis. Era hotărît să-şi salveze cu orice chip sclavul. Simțindu-se lovit în spate tocmai în momentul cînd se afla la suprafața apei, Sarmis înțelese fulgerător cele ce se petreceau, îl văzu pe tribun înotînd spre el şi prinse curaj. Cu toată energia de care mai dispunea, se roti în brațele încleştate ale victimei, îl lovi cu capul direct în față şi, continuînd să calce apa cu picioarele, se desprinse puțin din strînsoare. În aceeaşi clipă apucă lemnul cu o mînă, iar pe cealaltă o înfipse în gulerul tunicii legionarului, tocmai în momentul cînd acesta începuse să se ducă la fund. Nici n-a avut vreme să vadă că în acelaşi timp şi tribunul se repezise cu aceleaşi mişcări. Nu le-a fost greu apoi să-l facă să înțeleagă că trebuie să se prindă de lemnul

plutitor, şi nefericitul se lăsă cu încredere în mîinile salvatorilor. Între timp, legionarii din gardă aruncaseră două frînghii şi stăteau gata pregătiți să-i tragă sus. Cu ajutorul celor de pe pod, toți trei ieşiră repede din apă. În jurul lor, vîntul şuiera năprasnic, fulgii de zăpadă jucau în rafale, se lipeau şi se topeau pe îmbrăcăminte, din care se scurgea apa. Porniră pe jos în grabă, urmați de legionarii din gardă. Se auzeau din urmă tot mai aproape huruitul şi scîrțîitul carelor şi maşinilor grele de război, ce înaintau încet pe pod. Alături de tribun, Sarmis mergea fără să ia seama la cele ce se petreceau în jurul lor, fără să se gîndească la fapta plină de omenie ce o săvîrşise şi nici la pericolul prin care trecuse. Nu simțea frigul, nu-l interesa momentul şi nu dădu importanță la nimic. Cu ochii ațintiți înainte prin întunericul slab luminat de făclii, pornise aproape în fugă, lăsîndu-l în urmă pe tribun, împins de dorința nestăvilită de-a pune piciorul cît mai repede pe pămîntul drag, pe care îl părăsise de doisprezece ani. Ajuns la capul podului, simțind pămînt tare sub picioare, nu se mai putu stăpîni. Înaintă cîțiva paşi în fugă, simula o cădere şi, cu o încordare ce-i străbătu toată ființa, sărută glia strămoşească, mai înainte ca tribunul să fi avut timp să vadă cele ce se petreceau.

Castrul Lederata, fostă cetate dacă, era o construcție de piatră şi de lemn, ce se înălța pe o ridicătură de pămînt din apropierea podului, împrejmuită cu gard întărit şi şanț de apărare. La îndemnul lui Sarmis, tribunul ceruse centurionului comandant al castrului să i se aducă o măsură de vin dac şi miere. Vinul dac, mai gros şi mai tare, amestecat cu miere era un bun leac pentru scoaterea răcelii din trupuri. În încăperea din castru se făcuse repede cald. Jerbe frumoase de scîntei săreau din lemnele de brad, ce trosneau cu flăcări într-una schimbătoare.

Aşezați în jurul focului, cei trei eroi, care făcuseră în plin viscol o baie în apa rece a fluviului, țineau în mîini ulcele cu vin, din care se ridicau aburi uşori şi calzi, sorbeau în tihnă, fiecare cu gîndurile lui. După un timp, Sarmis rupse tăcerea :

— Bunul Plutarh îmi spunea adesea : „Să ştii că bolile nu vin de la zei, şi viața nu ne-o scurtează zeii, ci numai neglijența şi greşelile noastre". Astă-seară, însă, nimic nu s-a făcut din greşeală şi nici din neglijență, a fost o întîmplare nefericită...

După ce Sarmis tăcu, în încăpere se lăsă din nou liniştea şi ea ținu mult timp. Printre trosnetele focului se auzeau sorbituri rare, urmate de cîte-o tuse uşoară, semn că vinul era tare şi fierbinte.

— Ia spune, galule, începu tribunul, vorbind rar, cum te cheamă? De unde vii şi cum se face că vrei să-ți laşi oasele în Dacia?

Galul îşi şterse cu dosul palmei mustața blondă şi lungă pînă spre urechi, îşi ridică în sus ochii albaştri-cenuşii, tuşi de cîteva ori şi se mişcă stîngaci, neştiind cum să înceapă. Era înalt şi spătos, avea barba mare, părul îi cădea în plete lungi ondulate şi încîlcite, privirea era liniştită şi arăta supus şi ascultător ca un copil. Măsurîndu-l din ochi, Sarmis

înțelegea de ce se simțise strîns ca într-un cleşte între brațele lui puternice şi fuseseră în pericol amîndoi să se înece. Alături de el, galul arăta ca o forță neslobozită, ca un leu îmblînzit; figura lui părea aceea a lui Thor, care, cînd arunca ciocanul în cer, făcea să se cutremure întreg pămîntul. Tîrziu, galul începu să vorbească sfios.

— Cluvianus, tribune! răspunse aproape în şoaptă. Sînt galul Cluvianus, născut în pădurile cu copaci groşi, ce-şi pierd vîrfurile în nori, din Galia. Galia e mare şi frumoasă, tribune! Acolo unde m-am născut eu i se spune Aquitania, țară departe, spre apus, ce se întinde pînă la marea cea mare. Acolo trăim noi, galii.

— Şi cum de-ai ajuns aici, galule? insistă tribunul. Galul vorbi cu mai multă hotărîre, deşi vocea îi era tot potolită :

— Tribune, sînt mai bine de douăzeci de ani de cînd tribul meu s-a ridicat împotriva imperiului şi a dat lupte grele cu legiunile romane. Eu am luptat din toate puterile, şi lîngă mine au luptat toți cei care munceau şi trăiau pe campurile mele. Stăpîneam atunci mari întinderi de pămînt. Dar am fost înfrînți, şi cei care au scăpat cu viață am fost prinşi, duşi la Roma şi vînduți ca sclavi. Pe mine m-a cumpărat Quintus Apuleius, stăpînul unei şcoli de gladiatori. Mă văzuse voinic, puternic, cu muşchi tari. Pe vremea aceea nu eram decît cu puțin trecut peste douăzeci de ani. Ca gladiator am luptat de multe ori în circuri şi întotdeauna am ieşit învingător. Ultima luptă am dat-o împotriva a trei sarmați. Atunci am crezut că-mi sosise sorocul morții şi, cuprins de disperare, am dat lovituri la care niciodată nu mă gîndisem, pe care nu le învățasem niciodată şi, ca o adevărată minune a zeilor, am ieşit învingător. Mulțimea din tribunele circului m-a aplaudat nebună şi a cerut împăratului să-mi dea libertatea. Am devenit om liber. Dar, Quintus Apuleius mi-a cerut să mă vînd lui şi mi-a oferit pînă la de cincizeci de ori prețul obişnuit pentru un gladiator. L-am refuzat. În Roma, rămas liber, am întîlnit alți gali, şi de zece ani fac parte din legiunea galilor trimisă în Tracia.

Galul tăcu. Niciodată nu vorbise atît de mult de cînd fusese luat captiv şi vîndut ca sclav. Duse cana la gură şi o goli pînă la fund.

— Dar n-am terminat, tribune, continuă galul, lăsînd jos oala de la gură, poate mîine n-o să mai am timp să vă spun.

Se ridică în picioare, înalt cît un munte, şi-l fixă cu privirea pe tribun. Vorbi hotărît şi apăsat :

— Ție, tribune, şi sclavului tău vă datorez viața! Mă leg aici, în numele zeilor mei şi al lui Jupiter, că galul Cluvianus va fi gata oricînd să-şi dea viața pentru voi! Noi, galii, ştim ce este recunoştința şi ne jertfim pentru ea!

— Nu trebuie să-mi fii recunoscător mie, galule, spuse tribunul, cu voce domoală, ci lui Sarmis, el s-a luptat cu tine şi el ți-a salvat viața.

— Amîndoi, tribune! murmură galul, adînc mişcat.

Se întinseră pe paiele din jurul focului şi, toropiți de căldură şi de vinul băut, somnul îi cuprinse îndată. De afară se auzea pe la ferestre şuieratul

năprasnic al viscolului. Focul pîlpîia slab, gata să se stingă.

4

Abia se luminase de ziuă cînd tribunul şi garda sa ieşiră din castru, pregătiți pentru plecare. Vîntul şi ninsoarea încetaseră. Nori grei, plumburii, se mişcau alene, retrăgîndu-se către miazăzi, lăsînd în urma lor întinse goluri de cer albastru. Zăpada moale, umedă şi pufoasă acoperea totul într-un strat alb, curat.

Din puținele cuvinte pe care le schimbase cu centurionul comandant, Vitellius aflase că generalul Livianus Claudius îşi instalase campul lîngă cetatea Getidava, cale de două zile de mers pe drumul către Tibiscu. Pînă la Getidava, putea poposi o noapte la jumătatea drumului, în campul unei centurii ce îngrijea de paza şi de ordinea circulației.

În apropierea porții castrului, galul Cluvianus se pregătea şi el de drum. Căuta să prindă momentul potrivit pentru ca să mai vorbească încă o dată cu tribunul. Echipat ca un luptător gal, avea îmbrăcămintea strînsă pe trup : pantaloni legați jos la gleznă, tunică strîmtă de culoare verde, lungă pînă la genunchi, şi saia de lînă cu şuvițe lungi agățată de umeri. Sub tunică, pe piept, se vedea cămaşa de zale, pe cap îşi pusese casca galică de fier, la şold agățase cu lanț spada mare, iar în mînă ținea o suliță grea, cu vîrf de fier, bine ascuțit. Era atît de voinic şi de înarmat galul, încît părea un uriaş gata să se lupte cu ciclopii.

Cînd văzu că tribunul e gata de plecare, se apropie şi-l salută :

— Tribune, toți zeii să te aibă în paza lor, primeşte salutul meu! Galul Cluvianus nu uită legămîntul făcut aseară!

— Mergi sănătos, galule! Dar ce, parcă nu te grăbeşti să pleci.

— Pornesc îndată să-mi caut cohorta, tribune. Mă aştept să fiu aspru pedepsit pentru încercarea de a dezerta. Cînd am căzut de pe pod rămăsesem în urmă, să-mi leg sandalele. Nu ştie nimeni ce s-a-ntîmplat cu mine, numai tu şi cu sclavul tău...

Tribunul rămase puțin pe gînduri, apoi ceru lui Sarmis un papyrus şi începu să scrie :

„Tribunul Hammonius Vitellius din garda împăratului, către tribunul comandant al cohortei a V-a din legiunea galică : Salut! Galul Cluvianus Apuleius, căzut în Danuvius, împins de nişte cai nărăvaşi, a fost salvat de sclavul meu. Galul a rămas peste noapte cu noi."

Îi întinse papyrusul şi dădu pinteni calului. Garda îl urmă. Porni pe drumul dintre Lederata şi Tibiscu, ce şerpuia printre păduri şi peste plaiuri, printre dealuri şi munți, prin văi şi pe lîngă ape. În depărtare se vedeau crestele albe ale munților acoperite de zăpadă, puternic luminate de razele soarelui.

După ce se depărta de Lederata, lăsă calul să meargă în voie. Pe fața lui

îşi făcuse din nou loc umbra îngrijorării. Cu toate că nu-l -întrebase de-a dreptul, centurionul de la Lederata îi spusese că, după cît îşi amintea, nu văzuse nici o sclavă printre cei ce-l însoțiseră pe Livianus Claudius. Îl chinuiau într-una gîndul şi întrebarea : unde se află Apronilla, fusese oare trimisă înapoi la Roma pe timpul iernii? Dacă ea nu se afla la Getidava, toată strădania lui de a obține de la împărat misiunea de trimis pe lîngă general rămînea fără nici un rezultat.

La cîțiva paşi în urmă, Sarmis povestea legionarilor din gardă despre războiul dintre imperiu şi daci, din anul cînd el fusese luat captiv.

— Sarmis, ce tot îndrugi acolo? strigă tribunul dornic să-i vorbească.

Sarmis îndemnă calul şi se apropie.

— M-ai chemat, stăpîne?

Tribunul îi aruncă o căutătură cercetătoare, zîmbind uşor, stăpînit.

— După tonul cu care povesteai, ți-a venit curajul. Sosit în Dacia, ai început să mă laşi singur?

Lui Sarmis nu-i scăpă nuanța de glumă din vocea tribunului.

— Nu, stăpîne, cît timp vei fi în Dacia, Sarmis nu te va părăsi niciodată... iar dacă vei trece la noi, ne vom trăi viața împreună!

— Îmi tot spui „stăpîne". Aici nu-ți mai sînt stăpîn. M-am legat că din clipa trecerii în Dacia eşti un om liber!

— Vorbeşte mai încet, stăpîne! Dacă sîntem auziți, oricare legionar din garda ta m-ar putea denunța la primul castru unde vom poposi. Nu vreau să mă mai văd legat şi trimis în altă parte a imperiului. După o scurtă pauză, continuă: Dacă fugi cu Apronilla în Dacia, Sarmis va fi cel mai devotat prieten al lui Hammonius Vitellius...

— Cît de neînțeles eşti, Sarmis! Eu, să fiu în situația ta, aş fugi şi m-aş pierde în pădurile astea neumblate.

— Poate că aşa ai face, stăpîne! Eu sînt dac, şi un dac nu poate fi trădător. Noi preferăm moartea, trădării! Bunul Plutarh îmi spunea că în toți oamenii există dorința fierbinte de a fi liberi şi fiecare doreşte mai multă libertate decît aceea pe care o are. Plutarh se bucura cînd vedea cum sosesc la Roma galerele încărcate cu sclavi şi captivi, prinşi de armatele cotropitoare ale imperiului. El era convins că, cu cît vor fi mai mulți sclavi în imperiu, cu atît mai apropiată va fi prăbuşirea lui.

— Da, ai dreptate, spuse tribunul. Poate că grecii vor stăpîni Roma. Dar, spune-mi, el credea în zei?

Sarmis vorbi, după un timp de gîndire :

— Nu, stăpîne, nu credea în nici un fel de zei, nici buni, nici răi, deşi un timp el a oficiat la un templu. Pentru el, oamenii buni ca şi cei răi sînt aci, pe pămînt, altceva nu există, şi pentru liniştea sufletului e mai bine ca omul să nu creadă în existența lor. Şi avea dreptate. Îmi aduc aminte de cele întîmplate la Carsidava în ziua cînd s-a aflat că vin romanii. Mama se rugase fierbinte către Zamoixis, zeul nostru cel mare, să-i abată din drum pe cotropitori şi să ne scape, dar, cu toate rugăciunile ei, toți am fost prinşi,

puşi în lanţuri şi duşi, iar cetatea noastră - prădată şi arsă. Pe drum, mama şi-a dat sfîrşitul. Atunci crezusem că Zamolxis nu auzise rugăciunile sau nu vrusese să ne ajute. El, Plutarh, m-a făcut să văd limpede, şi de atunci nu m-am mai rugat la zei.

Sarmis tăcu. Caii mergeau în pas potolit. Soarele se ridicase şi norii dispăruseră de pe cer. De prin copaci cădeau picături mari de apă din zăpada ce se topea, biciuită de razele fierbinţi. La cîteva sute de paşi, în faţă, se vedea cum drumul intră într-o pădure deasă, şerpuind pe coasta muntelui.

— Ai tăcut, Sarmis? Ai trăit mult timp pe lîngă acel istoric şi filozof grec, ai auzit şi ai învăţat multe de la el. Povesteşte-mi ce viaţă ai dus tu acolo, la Plutarh?

— Ar fi cazul să fim mai bine atenţi la tot ce se mişcă în jur, stăpîne! Sîntem în Dacia... eu îmi cunosc neamul...

— Lasă, Sarmis, povesteşte! Pe aici au trecut atîtea cohorte şi legiuni, nu se încumetă ei...

După ce tuşi şi trase adînc aer în piept de cîteva ori, Sarmis începu să povestească frînturi din viaţa trăită ca sclav la marele filozof şi istoric. Plutarh îl cumpărase într-o vreme cînd se gîndea să pornească într-o călătorie în Dacia. Acolo, învăţase deopotrivă limba romanilor şi pe cea a grecilor şi ajunsese să le cunoască atît de bine, încît marele învăţat îi dăduse adesea să-i scrie frumos unele din lucrările lui, mai ales capitole din marea sa operă Viţile paralele ale oamenilor iluştri, din care Sarmis reuşise să înveţe multe şi mai ales să vadă lumea cu alţi ochi. Mai păstra încă mult respect pentru blînda şi frumoasa lui soţie, Timoxena şi îi mai răscolea sufletul gîndul la sora acestuia, Lamia, o fată plăcută, nu atît de frumoasă pe cît era de bună. Într-o iarnă, pe cînd se întorcea cu Lamia dintr-o cetate din apropiere de Cheroneea, îi prinsese pe drum un viscol năprasnic, cum rar se văzuse pe acolo. Dacul, învăţat cu gerurile din ţara sa, se luptase cu urgia vremii şi purtînd fata pe braţe o dusese acasă, salvînd-o. După aceea căzuse greu bolnav şi multe săptămîni în şir fusese îngrijit de fată, cu atîta devotament, încît el înţelesese dragostea ei. Revenind la gîndurile ce-l frămîntau, Sarmis continuă:

— De multe ori m-am întrebat : de ce şi-o fi amînat bunul Plutarh călătoria în Dacia? Abia acum pot să înţeleg : el ştia că aici, pe Danuvius, Roma făcea pregătiri de război şi nu se putea încumeta să pornească spre aceste ţinuturi tulburi, pline de primejdii. Atunci nădăjduisem că, după acea călătorie, marele învăţat se va apuca să scrie ceva despre viaţa şi trecutul dacilor, şi eu luasem hotărîrea să-l ajut din toate puterile. Dacă el ar fi întocmit o istorie a Daciei...

— Stai, Sarmis, ai văzut? îl întrerupse tribunul, strîn-gînd frîul calului.

— Ce să văd, stăpîne?

Vitellius întinse mîna şi arătă în lungul drumului. - Acolo, aproape de cotitură, parcă a nălucit ceva de-a curmezişul drumului.

— Poate să fi fost vreo pasăre mai mare sau vreo jivină de-a pădurii. Eu zic, stăpîne, că trebuie să fim mai cu luare-aminte şi n-ar strica să ne grăbim.

— Crezi că, intrat în Dacia, începe să mă stăpînească teama de daci? îl întrebă rîzînd. Se întoarse spre Sarmis şi îl privi lung. Şi aşa cu acea Lamia, zici că te-a îngrijit bine? Nu cumva pe viscolul acela ai strîns-o prea tare în braţe?

— Stăpîne, la ce te gîndeşti!...

—Spui că era frumoasă. Dar ascultă, Sarmis, tu n-ai iubit niciodată?

După un timp de frămîntare, Sarmis răspunse :

— Am avut o dragoste nefericită, stăpîne! Sînt de atunci mai mult de doisprezece ani. Eu aveam optsprezece, şi ea abia împlinise cincisprezece. A fost dragostea curată a fragedei tinereţi, dar totul a fost rupt cu cruzime, de cînd m-au dus în captivitate...

— Aşadar, n-ai nici tu sufletul gol şi rece. Mai este încă plin şi cald de amintirea şi de dorul dragostei...

— Nu mai are nici un rost să mai sper, stăpîne! Pentru ce să mai scormonim trecutul sau să mai suferim pentru morţi ori pentru cei ce ne-au uitat? Tu crezi, stăpîne, că peste doisprezece ani ai putea să mai vorbeşti sau să mai speri în dragostea Apronillei?

Tribunul îl săgeta cu o privire tăioasă.

— Apronilla?! Cum poţi să gîndeşti astfel? Dragostea noastră va fi fierbinte şi peste douăzeci, şi peste cincizeci de ani, cît timp inimile noastre vor mai bate în piepturi!

— Valurile tinereţii, stăpîne! Poţi să ştii ce va fi în sufletul tău peste zece ani?

Sarmis clătină uşor capul a descurajare. Pe faţa tribunului se aşternură umbrele îndoielii, dar îşi reveni repede.

— Nu mi-ai răspuns, Sarmis! Ai iubit-o sau te-a iubit Lamia?

— Cred că da, stăpîne. Nu ne-am vorbit însă niciodată despre aceasta. Se prea poate ca ea să fi suferit. Cînd plecam departe cu Plutarh, ea ne petrecea plîngînd. Să fi plîns pentru mine, sau pentru fratele care pleca?

Sarmis tăcu. Ropotul cailor răsuna întărit de ecoul stîncilor ce străjuiau o parte a drumului. În faţă se întindea pădurea deasă, neumblată, cu copaci seculari. Se apropia căderea nopţii. Îşi roti privirea în jur, stăpînit de îngrijorare. Peste vîrfurile copacilor, în lungul văilor, se lăsa pîcla sfîrşitului unei zile frumoase de primăvară. Recunoştea locurile, şi valurile amintirilor din copilărie îi inundară sufletul.

— Sînt mulţi ani, stăpîne, poate cincisprezece, de cînd am trecut cu tatăl meu pe aici. Cunosc munţii, pădurile şi văile. Continuă să vorbească, deşi nu mai era sigur dacă tribunul îl ascultă : Peste muntele din faţă îşi avea moşia un unchi, frate al mamei. Acum, de cînd legiunile romane stăpînesc aceste plaiuri, cine ştie ce s-o fi petrecut cu el?!

Întoarse capul spre tribun. Acesta, tăcut, împietrit, se uita atent

undeva departe şi părea că nu-l mai ascultă.

— Cine să fie omul acela din faţa noastră, Sarmis?

La cîţiva zeci de paşi, în cotitură, un dac stătea în mijlocul drumului, cu arcul pregătit să sloboade săgeata.

— Vom fi atacaţi, stăpîne! Trebuie să ne oprim şi să ne îndepărtăm repede de acest loc, altfel...

Nici nu termină ce avea de spus, cînd dacul porni în fugă, de-a lungul drumului, îndepărtîndu-se. Înţelegea numai el ce li se pregătise. Nu era de pierdut nici o clipă.

— Gellius, pe Jupiter, să-l prinzi pe dac şi să-l aduci la mine! ordonă tribunul, întorcînd în loc calul.

Din mijlocul gărzii, un legionar voinic ca un atlet, dădu pinteni calului şi, cu sulița şi scutul pregătite pentru luptă, porni ca o furtună, urmat de ceilalţi. Nu apucară însă să înainteze mai mult de cincizeci de paşi, şi o ploaie de săgeţi se revărsă asupra lor din pădure.

— Înainte! strigă tribunul, socotind că prin fugă vor ieşi repede din situaţia primejdioasă în care se aflau.

Dar ordinul se dovedi de prisos. În faţa lor, la alte cîteva zeci de paşi, un copac se prăbuşi, închizînd drumul. Dincolo de el, Gellius continua să-l urmărească pe dacul fugar.

— După mine, tribune! spuse Sarmis cu hotărîre, văzînd că viaţa tuturor e în pericol. Nu mai avem decît o singură scăpare!

În faţa pericolului, disciplina dispare. Instinctul de conservare începe să-l stăpînească pe om cînd fiecare clipă devine preţioasă. Cotind spre dreapta, Sarmis intră în pădure în plin galop, ocolind cu dibăcie trunchiurile groase ale brazilor şi fagilor. Tribunul şi întreaga gardă îl însoţeau. Din urmă le şuierau pe la urechi săgeţile, multe rămînînd înfipte în copaci sau încurcate printre crengile stufoase. Hotărîrea lui Sarmis îi scosese pentru un moment din pericolul în care se aflau. Pe măsură ce se depărtau, tot mai rare erau săgeţile, şi în curînd, în jurul lor se întindea numai liniştea adîncă a pădurii nesfîrşite. Din goana cailor, Sarmis reuşi să-şi dea seama de locul unde se aflau, după vîrfurile stîncilor ce se profilau în sus pe povîrniş, pe deasupra pădurii. Îşi reamintea bine potecile şi văile prin care umblase cu mulţi ani în urmă, căci muntele şi pădurea arătau neschimbate, chiar şi după trecerea a zeci de ani. Nu se opri decît cînd ajunse în faţa unei stînci care se înălţa pieptiş din coasta muntelui ce domina pădurea. Făcu semn să descalece şi, trăgînd calul de frîu, porni în sus pe o brînă spre o grotă a cărei gură întunecoasă se căsca la cîţiva paşi mai sus, ca o rană imensă în peretele prăpăstios de piatră.

— Să ne grăbim, tribune! şopti Sarmis cu înfrigurare. Este singurul loc unde am putea să rezistăm primelor lovituri!

— Crezi că vom fi urmăriţi? întrebă Vitellius, frămîntat de întorsătura pe care o luase întreaga situaţie. Nu era mai bine dacă fugeam înapoi, către Lederata, pînă ieşeam din pădure?

— Nu, tribune! Cînd am fost atacați din față, poți să fii sigur că la cîteva sute de paşi în urmă se aflau alții, gata să ne lovească dacă am fi încercat să facem cale întoarsă. Aci, între drum şi munte, sîntem ca şi încercuiți şi singura noastră salvare nu poate să fie, pentru un timp, decît această grotă, în sînul muntelui.

Intrarea în grotă era destul de înaltă şi destul de largă, iar interiorul, mult boltit către fund, se prelungea şi se strîmta, urcînd în pantă uşoară, pe măsură ce pătrundea în adînc. Pe lîngă unul din pereți susura un izvor cu apă limpede. Aerul era umed, rece şi cu miros greu de peşteră.

— Dacă aş mai crede în zei, aş spune că ei ne-au ajutat. Au încăput toți oamenii şi caii. Acum, să ne întărim intrarea. Trebuie să putem face față atacului.

Tăcut, Vitellius îşi strîngea nelinişti fălcile. Fața îi era întunecată de ură şi de neputință. Prinderea sa ar fi însemnat o mare victorie pentru daci, iar pentru el, moartea, sau - dacă scăpa cu viață - neputința de a o mai căuta şi elibera pe Apronilla. Ridică hotărît capul, fără să mai privească spre Sarmis, şi dădu ordin legionarilor :

— Pregătiți arcurile şi săgețile, sulițele şi scuturile!

— Tribune, îndemnul meu este altul, şopti apăsat Sarmis.

— Da, îndemnul tău... Ce vrei să-mi spui?

Pe Vitellius îl nelinişitea faptul că, de cînd fuseseră atacați de daci, sclavul său nu mai pronunțase cuvîntul „stăpîne".

Cu multă linişte şi tot atîta hotărîre, Sarmis continuă :

— Dacă vom fi atacați, noi să tragem cu arcurile numai pentru ca să le arătăm că avem cu ce să ne apărăm, dar să nu lovim pe nici unul. Continuă după o scurtă tăcere : Rănind sau omorînd un dac, ar însemna să pierdem şi ultima şansă ce ne-a mai rămas pentru a scăpa cu viață şi a ne continua drumul. La aceste cuvinte, tribunul îl privi cu îndoială crescîndă, dar nu mai avu timp să spună ce avea de gînd, căci o săgeată îi şuieră pe deasupra capului şi se înfipse în peretele din fund al grotei. Ca la un semn, toți se aruncară la pămînt şi pregătiră repede arcurile, căutînd să se adăpostească în dreptul scuturilor. Întunericul cuprinse repede pădurea deasă. Şuieratul săgeților se îndesi, fără ca prin pîcla greu de pătruns de afară să se poată zări vreo mişcare. Cîteva valuri de săgeți porniră din grotă, trase mult pe deasupra - fiecare legionar socotise cuvintele lui Sarmis drept ordin - deşi tribunul nu luase încă nici o hotărîre. În curînd însă totul se linişti, şi în jur se întinse tăcerea pădurii şi a nopții ce se lăsa.

— Am priceput, spuse Sarmis mai mult pentru sine, simțind supărarea lui Vitellius, ei au aruncat săgețile spre a ne face să ne dăm seama că sîntem încercuiți.

— Şi nu te bucură? îl întrebă tribunul, cu oarecare ironie în voce, din care nu lipsea mînia.

— Poate că da, tribune! îmi va fi mai uşor să încerc singura şansă ce ne-a mai rămas.

— Adică pe care o ai! Te-ai gîndit mult pînă cînd ai făcut planul acesta de a mă preda în mîna dacilor? îi spuse tăios.

La aceste cuvinte ale tribunului, Sarmis nu răspunse, înțelegea, cu multă durere, ce bănuială grea îl stăpîneşte. În sufletul său se produse o schimbare ca o prăbuşire. De la prima încercare grea în care se aflau, acela pe care începuse să nu-l mai considere un stăpîn îşi pierduse încrederea în el. Tăcu, deşi ştia că tribunul aşteaptă un răspuns.

— Nu spui nimic, sclavule? se răsti Vitellius.

— Stăpîne, cînd un sclav nu se mai bucură de încrederea stăpînului şi este bănuit de trădare, moartea lui nu mai poate să întîrzie... şi cu atît mai mult torturile...

Cuvintele lui Sarmis măriră şi mai mult frămîntarea tribunului. Mult timp, Vitellius se întrebă dacă cele spuse de sclav fuseseră pornite din aceea că se vedea în deplină siguranță, sau din mîhnirea ce-l cuprinsese.

5

Trecuse de mult miezul nopții. De pe cerul spuzit de stele, luna privea rece printre crengile copacilor, luminînd stînca şi intrarea în grotă. Din cînd în cînd, liniştea era tulburată de strigăte de huhurezi ce răsunau cînd dintr-o parte, cînd din alta. Focul din grotă, ascuns după un colț de stîncă, mai pîlpîia slab. În jurul jăraticului, legionarii dormeau somn zbuciumat, culcați pe frunzele uscate şi pe grămezile de iarbă pe care le găsiseră la intrare. Numai cele două străji din schimbul de pază scrutau plini de încordare întunericul pădurii, străpuns din loc în loc de razele lunii şi urmăreau mişcările din jurul focului pe care dacii îl aprinseseră chiar de la căderea nopții, într-o mică poiană, la peste o şută de paşi de grota în care ei se aflau încercuiți. Rezemați de stîncă în gura grotei, Vitellius şi Sarmis stăteau unul lîngă altul, pe o grămadă de fîn uscat, fără să-şi spună un cuvînt. Tribunul se mişca într-una, neliniştit si îngrijorat, supărat de muțenia sclavului. În sufletul lui se dădea o mare luptă. De multe ori întorsese capul şi privise fața împietrită a sclavului, care la lumina palidă a lunii părea cioplită în piatră. Liniştea lui Sarmis îl supăra şi mai mult. Nu se mai putu stăpîni în cele din urmă.

— Spune-mi, ce pui la cale? îl întrebă apăsat, în şoaptă.

Sarmis nu răspunse. Întoarse încet capul spre tribun şi-l fixă prin întuneric ca şi cum ar fi vrut să-l privească adînc în ochi.

— Stăpîne, ai spus de mai multe ori că, o dată intrat în Dacia, eu sînt liber. Vorbea uşor, stăpînit, şoptit. Întreb acum hotărît pe tribunul Hammonius Vitellius : îşi mai ține cuvîntul dat?

Cîteva clipe se lăsă între ei o liniște apăsătoare. Departe, se auzi strigătul unui huhurez.

— Da! Eşti liber! rosti hotărît Vitellius.

— Tribune, să stai pe loc, să nu porneşti nimic! Aşteaptă-mă!

Sarmis se ridică, sări uşor peste bolovanii mari de piatră de la intrarea în grotă şi, fără cel mai mic zgomot, tîrîndu-se pe brînci, porni spre dreapta, în lungul povîrnişului. Ştia o brînă pe care se putea coborî printr-un mic ocol, fără să pătrundă de-a dreptul în pădure. La plecarea lui, tribunul nu schiţase nici un gest. Ar fi putut să-l străpungă pe sclav cu sulița sau să-l sfîrtece cu spada. Felul în care fusese părăsit îl uimise şi-l revoltase atît de mult, încît un timp rămăsese împietrit, ascultînd numai cum dispărea în noapte. Se ridică apoi hotărît, trezi garda şi se pregăti de luptă.

Sarmis înainta pe brînă pas cu pas, cu spatele lipit de stîncă. Ştia că viața îi e în pericol. Dacii, care păzeau intrarea grotei, nu puteau să fie prea departe, ascunşi după trunchiurile copacilor. La orice mişcare greşită, în clipa cînd ar fi fost simțit, l-ar fi străpuns săgeţile, sulițele sau topoarele aruncate de ei cu multă îndemînare. Îşi încorda muşchii şi simțurile. Trebuia să calce cu multă grijă pe fiecare colț de stîncă, fără să prăvălească nici o piatră, cît de mică. Broboane mari de sudoare se iviră pe față şi pe gît. Continua să coboare. Simți sub picioare pămîntul neted. Nu putea să-şi dea seama cît timp se scursese, înainta cîțiva paşi, căutînd să ajungă între trunchiurile groase şi dese ale brazilor din apropiere, şi se opri locului, cu răsuflarea reținută. Auzise trosnete de vreascuri. Ascultă încordat. Alte trosnete se auziră în spate. Se pregăti de luptă, dar nu mai avu timp : din două părți, se simți strîns ca într-un cleşte.

— Ține-i bine mîinile, eu îl leg cît ai clipi, auzi pe unul dintre ei.

Sarmis nu se smuci. Nu încercă nici un fel de opunere. Se produsese tocmai ceea ce dorise el : să intre în legătură cu dacii care îi încercuiau. I se puse un nod în gît. Auzise vorbe din limba dragă a copilăriei. Nu se mai putu stăpîni :

— Am ajuns acasă! şopti năpădit de fericire. Apoi, către cei ce-l prinseseră, rosti cu voce aproape sugrumată : Fraților, lăsați-mă să vă îmbrățişez! Sînt un dac ca şi voi . Am trăit în sclavie, în imperiu...

Un moment, strînsoarea mai slăbi. Cel care îi ținea mîinile rămase nemişcat.

— Ozio, ține-l bine strîns, spuse dacul care pregătise frînghia, nu te lăsa prostit de vorbele înşelătoare ale unui hoț de roman sau de grec!

Simți cum îi trag şi-i leagă strîns mîinile spre spate, apoi îl legară şi de gît. Tresări cînd auzi un strigăt de huhurez aproape la ureche. Cineva de lîngă focul dacilor răspunse la fel. Înțelese ce se comunica, după cum înțelesese rostul strigătelor de huhurezi pe care le auzise toată noaptea. Era nerăbdător să vorbească şi să-l vadă cît mai repede pe căpetenia cetei, în mîinile căruia căzuse Vitellius. Sufletul îi era copleşit de fericire, de bucuria de a fi în mijlocul fraților de sînge şi de limbă. Pe măsură ce se apropia de foc, distingea mai bine fețele dacilor care îi aşteptau să se ivească. Un dac scurt, îndesat, lat în spete, cu pletele lungi şi blonde ce-i cădeau de sub căciulă, cu barba şi sprîncenele stufoase, se ridică ținînd mîna pe mînerul

spadei sale încovoiate, căutînd să străpungă întunericul din jurul focului. Era căpetenia cetei.

Ajuns în fața lui, Sarmis îl privi lung. Ochii îi luceau, inima îi bătea cu putere, trupul, un vulcan gata să erupă. La rîndul său, dacul se uita mirat la sclavul roman cu figură de dac şi se temea ca nu cumva să cadă victimă a unei viclenii a romanilor din grotă. În astfel de situații, el nu se încredea uşor în oricine.

— Țineți strîns iscoada, vitejilor! rosti căpetenia.

— Vorbeşte limba noastră, cică s-a văzut acasă, lămuri dacul pe care celălalt îl numise Ozio în momentul cînd îl prinseseră.

— Am mai văzut noi astfel de daci şi dincolo de Dunaris. Duşmanul e viclean. Dacă îi încălzim puțin tălpile pe jăratic...

Căpetenia tăcu şi privi mirat spre Sarmis, văzîndu-l că surîde.

— Nu-ți strica jăraticul, bătrîne! îi spuse cu voce stăpînită. Sînt dac, am fost dus în captivitate, mă numesc Sarmis.

— Vicleană iscoadă! şopti căpetenia. Murmură apoi : Sărmanul Sarmis, unde i-or fi zăcînd oasele? Da de unde ai auzit tu, sclavule, de numele ăsta, căci după cum arăți, pari a fi sclav.

— De la Carsidava!

— Carsidava! Şi de unde ai mai auzit tu şi de cetate?

— Sînt Sarmis al lui Dicomes de la Carsidava, dus captiv de cînd eram aproape un copil. Dar tu, bătrîne? Dacă nu mă-nşeală vederea, deşi ai mai îmbătrînit, eu te-asemui cu Dagio.

Auzind cele spuse de Sarmis, căpetenia nu se mai putu stăpîni.

— Sarmis! dragul nostru Sarmis, tu eşti! Se apropie, hotărît să-l strîngă la piept. Ce bucurie o să fie pe bătrînul Dicomes!

Văzîndu-l că nu face nici o mişcare, căpetenia se opri şi se dădu un pas înapoi. Abia acum băgă de seamă că Sarmis era legat. Se repezi spre Ozio cu pumnii strînşi.

— Dă-i drumul, Ozio, sloboade-l din legături! Te pedepseşte Zeul cel mare!

Continuînd să vorbească, Dagio începu să desfacă nodul frînghiei cu care Sarmis era legat de gît, în timp ce Ozio, fără să mai piardă timp, tăiase nodul de la mîini.

— Şi voi ce stați cu gura căscată? se răsti el către dacii din jur. Faceți focul mare! Vreau să-l văd mai bine. I-o fi foame, i-o fi sete...

Urmă o caldă îmbrățişare. Cu mîinile slobozite, Sarmis îl prinse pe după umeri pe bătrîn. Frămîntarea şi fericirea îl copleşeau. Nu putu să rostească nici un cuvînt.

— Marele Zeu te-a ajutat să-ți revezi țara, Sarmis, şi tot el ne-a ajutat pe noi să vă ieşim înainte!...Îl trase alături şi-l îndemnă să se aşeze pe un cojoc, în apropierea focului.

— Să-mi spui, continuă el, pe unde ai umblat, cît ai pătimit şi cum de ai putut să te întorci în Dacia. Ştim că dacii luați captivi şi vînduți ca sclavi

nu au voie să se apropie de țara lor.

Sarmis se aşează pe cojoc, căutînd să-şi stăpînească zbuciumul. Tremura. La o astfel de şansă nu se aşteptase.

— Nu-ți ajunge că mă vezi în viață, Dagio? Restul... vei avea timp să-l afli. Ard de nerăbdare să ştiu ce este la noi acasă. Ce face tata? Ce ştiți de Carsida?

Vorbi stăpînindu-şi cu greu fericirea ce-l năpădea.

— O să afli îndată tot ce doreşti. Ce stai, Ozio? Adă colea să gustăm ceva, să ne dezlegăm limbile cu puțin vin! Tu ăi fi uitat gustul vinului nostru, Sarmis, nu-i aşa?

Abia avură timp să se aşeze mai bine, şi Ozio le şi puse în mînă cîte-o ulcică de vin. Deasupra focului începură să sfîrîie bucăți mari de pastrama de capră, înfipte în frigări de lemn.

— Bată-te Zeul cel mare, Sarmis, mi-a fost dat mie să te scap din ghearele imperiului! Asta o să fie una dintre cele mai mari bucurii ale vieții mele. Dagio îl îndemnă să bea : Haide, goleşte ulcica, să-ți mai potoleşti furtuna din suflet. În curînd o să te linişteşti : o să fii bucuria tarabostelui Dicomes şi ajutorul lui Diegis...

— Cum ajutorul lui Diegis? îl întrebă Sarmis mirat De care Diegis e vorba?

— Ai răbdare, că o să le afli acuma pe toate. Voi, ia dați-vă puțin mai la o parte, să-i pot vorbi mai în voie! spuse Dagio dacilor ce stăteau strînşi în jurul lor.

Aceştia se retraseră repede de la foc, se rezemară de trunchiurile copacilor şi, în căldura zeghilor şi cojoacelor groase, începură să moțăie. Rămaşi singuri, Dagio continuă, în timp ce Ozio le puse în față pastrama friptă :

— Despre voi, cei care ați fost duşi în captivitate, noi n-am ştiut nimic şi nici despre mama ta. Bătrînul Dicomes, tatăl tău, acum este sănătos. A pătimit mult atunci după război, a pătimit de rănile grele căpătate în luptă şi de pierderea voastră. Rănile s-au vindecat, dar bătrînul a rămas numai cu un picior, viteazul Dicomes nu mai poate să mînuiască spada, sulița, arcul şi toporul. A rămas doar c-o singură mîngîiere : Carsida. S-o vezi... e mare, frumoasă, sănătoasă, veselă şi vrednică : o adevărată frumusețe dacă. Poate că în curînd, ea va fi soția lui Diegis, fratele regelui...

— Pe el ai spus c-o să-l ajut? îl întrerupse Sarmis.

— Da pe cine? în cine s-ar putea el încrede mai mult decît în fratele ființei pe care o iubeşte cu atîta foc? Va trebui poate să ne batem iarăşi cu imperiul lacom. Ne aşteaptă încercări grele, şi regele are nevoie de luptători viteji, iar tu, Sarmis, vei fi unul din aceştia.

Sarmis slobozi un oftat din adîncul sufletului. Puse ulcica goală alături de el şi îşi şterse mustățile.

— Poate că în afară de tata şi de Carsida, toți ceilalți m-au uitat!

Se stăpîni să pună de-a dreptul întrebarea ce-l chinuia. Dagio înțelese

repede unde îi alerga gîndul.

— Iartă-mă, Sarmis, Zeul cel mare să mă pedepsească, m-am zăpăcit cu totul. Află, dragul meu, că mai ai pentru cine să trăieşti şi să lupți...

— Pentru Dacia cotropită de imperiu!...

— Da, pentru Dacia, dar şi pentru Cumida. Ai uitat-o? Te aşteaptă, sărmana!

Se mişcă frămîntat, gata să se ridice.

— Poate că vrei să glumeşti, bătrîne! Nu trebuie să te joci cu sufletul unui om greu încercat şi îndurerat! spuse repede, înflăcărat de ceea ce auzise.

— Nu, Sarmis, nu fac nici o glumă. Cumida te aşteaptă. Nici un alt tînăr dac n-a reuşit să-i pătrundă în suflet. Toată ființa ei este stăpînită de credința că te va revedea, că te vei întoarce. Se vede că Marele Zeu i-a ascultat rugăciunile şi te-a adus. O găseşti la Costodava, stă acolo, împreună cu Malva, bătrîna ei mamă, şi cu Cotiso, fratele mai mic. Acum, Cumida nu mai este fetița de cincisprezece ani,, aşa cum ai lăsat-o cînd te-a dus în captivitate, este femeie în toată puterea, pe chipul căreia suferința şi poate deznădejdea şi-au lăsat urmele...

— Sînt un sclav ticăios, murmură Sarmis gemînd. De mult am socotit că ea m-a uitat şi şi-a găsit fericirea alături de altul! Dar suferința mea şi a ei poate că nu vor lua sfîrşit atît de curînd...Cu o mişcare scurtă, Dagio îl bătu pe umăr.

— Ce vorbeşti? Peste două zile vom fi aproape de Carsidava, şi de-acolo e numai o fugă bună de cal pînă la Costodava...

— Peste două zile? Te-nşeli, Dagio! Stăpînul meu suferă ca şi mine. S-ar putea să treacă în Dacia, după ce-şi va elibera ființa iubită. M-am legat să nu-l părăsesc pînă nu-şi atinge scopul. Dagio îi aruncă o privire întunecată, în timp ce îşi ştergea nelinişstit mustățile lungi şi aspre.

— Ce spui tu? Uiți că ne aflăm în luptă cu Roma? Uiți că eu am fost trimis de Diegis să-i prind cîțiva romani, de la care să poată afla ce planuri are împăratul lor? Pe tribunul tău îl am în mînă şi-l voi duce în fața lui Diegis!

— Asta n-ai s-o faci! rosti Sarmis, apăsînd pe fiecare vorbă.

— În primul rînd nu te poți opune, şi în al doilea rînd, tu eşti un sclav pe care oamenii mei l-au prins. Văzu cum pe fața lui Sarmis bucuria revederii se schimba în îngrijorare şi amărăciune. Pune mai presus țara, Sarmis, nu pe o fată pe care o caută un tribun . Urmă o tăcere încordată. Tîrziu, Sarmis prinse mîinile lui Dagio şi le strînse cu putere. Fața începu să i se lumineze.

— Poate că m-ai înțeles greşit, Dagio. N-am pus salvarea unei fete mai presus de apărarea Daciei. Mă gîndesc că regele nostru are nevoie de un om de încredere, care să-i dea de veste despre tot ce mişcă şi plănuieşte împăratul. Acest om - şi nu se poate să fie altul mai potrivit - este stăpînul meu, tribunul Hammonius Vitellius, trimis special al împăratului pe lîngă

generalul Livianus Claudius. Alături de el, eu voi putea afla tot ce se pregăteşte şi voi putea să vă spun totul.

Ascultîndu-l, Dagio îşi strîngea fălcile şi tăcea îndîrjit. Îl cuprindea furia pe măsură ce cuvintele pe care le auzea îl făceau să se clatine de la hotărîrea luată. Sarmis aşteptă mult timp răspunsul lui Dagio. Bătrînul urmărea jocul flăcărilor din jăratic şi răscolea tăciunii. În sufletul lui se dădea o luptă grea.

— E tîrziu, Dagio, se ivesc zorile..., îl îndemnă el.

— Mă gîndesc : ce-o să spună Diegis?

— Îmi pun viaţa în joc! Va spune că ai ales o cale cum nu se poate mai bună! Dagio îşi mai strînse de cîteva ori fălcile cu putere.

— Da, o să fac cum spui tu! rosti el sărind drept în picioare. Vreau să. stau de vorbă cu tribunul tău, căci stăpîn nu-ți mai este. Gata, mergem!

Se apropiară de gura grotei, sub privirile uimite ale dacilor care făceau de pază. Aceleaşi priviri le aruncau şi legionarii din grotă.

Sarmis se opri şi vorbi tribunului :

— Tribune, dacă mai păstrezi un grăunte de încredere în mine, te rog să cobori pînă la noi. De altfel, ştii că altă scăpare nu este!

Nu aşteptară mult. Sus, în căscătura întunecoasă a grotei, se contura statura înaltă a lui Vitellius. Începu să coboare repede pe povîrnişul încărcat cu grohotiş. Se opri la cîțiva paşi de ei, plin de demnitate şi hotărîre. Dagio nu se arătă încurcat şi nu se dovedi lipsit de isteţime. Cunoştea bine limba Romei, din desele incursiuni făcute dincolo de Dunaris, în Tracia.

— Tribune, datorită norocului vostru şi al nostru şi mulțumită zeilor, care aranjează lucrurile cum cred ei mai bine, ați avut lîngă voi pe Sarmis, pe sclavul tău, acum un dac liber.

Dagio făcu o scurtă pauză. Din cîteva mişcări ce păreau mai mult un tic, îşi aşează cojocul mai bine pe umeri şi îşi îndesă mai tare căciula pe cap. Căută cuvinte cît mai potrivite. Continuă :

— De la Sarmis am aflat multe. El vine din capitala imperiului, de la marea, bogata şi puternica Romă. Am stat şi m-am gîndit : cum am putea noi, dacii, un popor mic, să ne măsurăm cu falnicul Imperiu roman? Oricît de mari ar fi curajul şi vitejia noastră, îmi dau seama că nu vom putea ieşi învingători. De aceea, m-am gîndit că este mai bine ca eu şi luptătorii din ceata mea să ne retragem şi să spunem celui ce ne-a trimis tot ce-am văzut şi am auzit. Nu ne rămîne decît să aşteptăm ca regele nostru să cadă la pace cu împăratul vostru. Vă lăsăm să vă urmați drumul, tribune!

Vitellius rămase descumpănit, uitîndu-se cînd spre Dagio, cînd spre Sarmis.

— Dacă Sarmis a reuşit să facă asta şi tu te-ai arătat înțelept, atunci eu nu ştiu ce să mai spun despre daci!... Aşadar, pot pleca?

— Da, tribune! Sarmis m-a rugat să-l las să te însoțească.

Pregătirile s-au făcut repede, timp în care Dagio şi Sarmis au vorbit

îndelung, retraşi lîngă trunchiul unui brad stufos. Cînd totul a fost gata, Sarmis a sărit pe cal şi s-a apropiat de tribun. Vitellius tocmai se pregătea să salute de plecare pe căpetenia cetei, cînd Dagio se apropie de ei cu paşi grăbiți, cu cojocul agățat de umeri fluturînd în urma lui.

— Să vă uite zeii de necazuri, tribune! spuse el cînd sosi mai aproape. Păi dacă e pace între noi, să fie pace : stai să-ți dau şi legionarul pe care l-am prins aseară.

— Gellius trăieşte! murmurară cîțiva legionari.

De după un colț de stîncă, unde se aflau ascunşi caii dacilor, apăru Gellius, călare, cu mîna stîngă legată de gît şi bine încins cu fese peste umăr.

— O să se vindece! spuse Dagio, cînd Gellius veni mai aproape. Noi, dacii, ne pricepem la vindecarea rănilor. Săgeata i s-a înfipt în umăr, lîngă gît, dar n-a avut vîrful muiat în otravă. O să se vindece repede!

După noi mulțumiri şi un nou salut, tribunul şi garda lui se înşirară în lungul potecii, şi în mare grabă se pierdură printre copaci. Soarele se ridicase bine, ceața din lungul văii se subțiase, iar în locurile bătute de razele calde începuse să se topească bruma.

CAPITOLUL II
STAPÎNUL ŞI SCLAVA

1

Cetatea Getidava, situată la jumătatea drumului dintre Lederata şi Tibiscu, era aşezată într-o regiune muntoasă şi ocupa o poziție uşor de apărat. După ce rîul cu acelaşi nume străbătea masivul muntelui printr-un şir de chei, pe care singur şi le tăiase, pătrundea dinspre miazăzi într-o vale largă, prin care şerpuia liniştit, făcînd un ocol, şi ieşea prin partea de răsărit-miazănoapte, după ce dădea din nou lupta cu stîncile ce se înălțau față-n față, formînd o poartă monumentală prin care se pătrundea în această vale tainică. Din valea curbată ca o semilună, lungă de mai bine de o mie de paşi şi largă de peste patru sute, rîul se mulțumea cu puțin, iar restul, formînd terase mici ce urcau în pantă uşoară, era cultivat în timp de pace de dacii care stăteau de veghe, sus, în cetate. Jur împrejurul văii, pe povîrnişuri, se înălțau păduri dese de brazi şi fagi, presărate din loc în loc cu mici livezi de pomi. Pe la mijlocul semilunei, în partea de răsărit a văii, un pinten stîncos străbătea pieptul de piatră al muntelui şi domina cu înălțimea lui de peste două sute de paşi întreaga vale a Getidavei. Sus, pe vîrful teşit al pintenului, se ridica semeață cetatea făurită din piatră şi lemn, împrejmuită cu întărituri puternice. În spate,

pintenul se lega de restul muntelui printr-o gîtuitură în formă de şa, care urca domol către creasta îmbrăcată cu păduri. Din vale se putea ajunge sus pe o potecă îngustă ce ocolea pintenul şerpuind şi răspundea în partea cea mai de jos a şeii, apoi se îndrepta spre intrarea în cetate.

În anul 843[1] de la întemeierea Romei, în timpul primului război al lui Decebal cu imperiul, cetatea Getidava fusese cucerită de romani, arsă şi dărîmată, iar în anii care au urmat, regele dac o refăcuse şi o întărise. Această cetate era pentru el o cheie importantă pentru apărare şi pentru oprirea duşmanului pe drumul dintre Lederata şi Tibiscu.

Dar în primăvara acestui an, cînd încă nu se topise zăpada în această vale, legiunile şi cohortele de sub comanda lui Livianus Claudius, hărțuite într-una de cetele de daci, reuşiseră să pătrundă pînă sub Getidava, şi după mai multe săptămîni de lupte grele şi sîngeroase, cetatea căzuse sub flăcările maşinilor de război romane, aruncătoare de foc. Căderea Getidavei, după Lederata, deschisese drum liber generalului roman pînă la Tibiscu, adică pînă nu departe de capitala țării, Sarmizegetusa. Pentru a nu se întîlni prea devreme cu grosul armatei dace, generalul se oprise în această vale, în aşteptarea legiunilor cu care înainta însuşi împăratul, venind dinspre Dierna.

În valea Getidavei, generalul Livianus Claudius îşi instalase campul. De aci putea să împingă uşor centuriile în recunoaştere pînă la Tibiscu. Instalarea campului în valea dominată de cetatea Getidava fusese făcută din două motive : primul, pentru că generalul nu ştia pînă unde înaintaseră legiunile cu care venea împăratul, pe drumul dintre Dierna şi Tibiscu, şi al doilea, fiindcă găsise că cetatea ar putea constitui un bun şi sigur adăpost pentru frumoasa lui sclavă, Apronilla. Pe de altă parte, cum de la calendele lui februarie generalul nu mai primise nici un mesaj din partea împăratului şi cum nu cunoştea bine mişcările şi pregătirile lui Decebal, construirea unui camp întărit constituia un puternic punct de sprijin în acțiunile militare de înaintare spre Tibiscu.

Fusese o vreme frumoasă de primăvară în ziua cînd legiunile şi cohortele comandate de el puseseră bazele campului de la Getidava, după ritualul obişnuit al cultului lui Jupiter şi al armatei romane, ritual ce era îndeplinit cu o deosebită solemnitate : un preot trăsese două linii drepte, ce se încrucişau în unghi drept în mijlocul terenului ales ca incintă a campului, apoi înfipsese o prăjină cu un drapel alb în vîrf, în punctul de întretăiere, marcînd astfel locul pe care urma să se aşeze cortul comandantului. Preotul înjghebase după aceea un mic altar, la care oficiase o scurtă ceremonie, şi adusese jertfe zeilor prin sacrificarea pe altar a doi iezi. Se trecuse la marcarea incintei campului, cu locurile pe care aveau să se înalțe întăriturile exterioare de apărare şi să se construiască drumurile în lungul şi latul terenului. Totul se desfăşurase într-o

---

1 Anul 88 e. n.

desăvîrşită ordine şi disciplină. În armata romană, fiecare tribun, centurion[1], decurion[2] şi legionar ştia dinainte ce are de făcut la construirea unui camp. După marcare, fiecare ostaş se apucase de lucru. Se începuse cu săparea unui şanț larg de patru paşi şi adînc de trei, pe cele patru laturi, ce formau un dreptunghi lung de cinci sute şi lat de trei sute de paşi. Pămîntul săpat fusese aruncat în interiorul campului, pentru a se forma un val de apărare, pe creasta căruia se construise apoi un gard solid din pari groşi cît trunchiurile copacilor şi din grinzi lungi, legate strîns între ele, între care se împletiseră ramuri groase de mărăcini cu ghimpi puternici, lungi şi ascuțiți. La mijlocul fiecăruia din cele patru laturi se lăsaseră locuri pentru porțile de intrare în camp. În cele patru colțuri şi în ambele părți ale fiecărei porți fuseseră construite apoi turnuri înalte de lemn pentru pază şi apărare. A urmat după aceea ridicarea corturilor de-a lungul unor cărări în linii drepte, paralele şi perpendiculare, grupate pe unități şi comandanți : un cort pentru zece soldați ce formau o manipula comandată de un decurion, zece corturi pentru o centurie, cincizeci pentru o cohortă, şi corturi speciale pentru centurionii şi tribunii comandanți. Ordinea de instalare a campului fusese atît de desăvîrşită, încît de la intrare fiecare legionar mersese de-a dreptul la cortul lui, fără să fi fost îndrumat de nimeni, ca şi cum campul, acelaşi ca întotdeauna, se muta din loc în loc.

Dar activitatea intensă nu se desfăşurase numai în interiorul terenului pe care se organizase campul, ci şi în afara lui. La mică distanță, între latura de apus şi rîu, începuseră să se înalțe în grabă corturi, barăci şi taberne, sau se săpaseră bordeie, de către cei ce însoțeau întotdeauna legiunile romane : familiile legionarilor, negustori care aprovizionau armata, tabernagii, saltimbanci, femei ce se vindeau pentru plăceri şi tot felul de dezmoşteniți ai soartei. Scurt timp după instalarea campului, cîn-tecele şi chiotele începuseră să răsune în taberne, ca şi cum întreagă această mulțime de oameni s-ar fi aflat aici din totdeauna.

în timp ce în vale se organiza campul, Livianus Clau-dius dăduse ordin ca sus, pe pintenul de stîncă, să se repare cetatea proaspăt arsă pentru a doua oară. Acolo, sus, îşi pregătea locuința lui particulară, unde se gîndise să-şi aducă „familia", cum obişnuia să spună adesea contuber-nalilor * din jurul său, şi luase măsuri pentru cea mai sigură şi mai puternică pază împotriva cetelor de daci care ar fi încercat să atace cetatea izolată la înălțime.

Trecuseră numai cîteva zile după idele lui martie. Viața în camp începuse să se desfăşoare cu o acomodare cum numai la cei obişnuiți să se mute din loc în loc putea fi întîlnită. În cortul său, la masa de lucru, generalul Livianus Claudius stătea pierdut în gînduri, trist şi obosit. Căta des spre intrare, şi pe fața lui se observa neliniştea aşteptării. După un

---

1 Comandantul unei centurii, unitate formată de o sută legionari.

2 Comandantul unei manipule, unitate formată de zece legionari

timp se ridică de la masă şi începu să măsoare cu paşi rari încăperea cortului. Călca pe covoarele groase, aduse din Bithynia şi din Persia, fără să facă zgomot, îngîndurat, nu auzi cînd perdeaua fu dată la o parte de primul său contubernal[1]. Tresări la salutul acestuia.

— Zeii să te ocrotească, generale! Am fost chemat? Generalul se întoarse, repede înviorat, şi schiță un zîmbet.

— Ai venit? Te aşteptam de mult. După o scurtă pauză, spuse cu însufleţire : Pe Fortuna, Rufinus, îţi vorbesc ca subalternului meu cel mai de încredere, eşti doară primul meu contubernal. Aş vrea să-ţi încredinţez o misiune delicată... personală...

Pe faţa lui Domitius Rufinus apăru o umbră de şiretenie şi de supunere, bine ascunse.

— Jur pe toţi zeii Olimpului şi ai Infernului, generale, sînt gata oricînd să-mi dau viaţa pentru a îndeplini misiunea pe care...

— Nu mă îndoiam că nu-mi vei da un astfel de răspuns, îl întrerupse generalul, cunosc disciplina şi fidelitatea cu care îţi îndeplineşti serviciul. De altfel, ştii în ce situaţie te aflai la Roma cînd am satisfăcut dorinţa tatălui tău de a te lua pe lîngă mine. Aşadar, mă pot încrede în tine, Domitius Rufinus?

— Pe Jupiter şi pe Cybela, generale! întări contubernalul.

— Îţi mulţumesc, Rufinus, zeii să te aibă în pază! Îţi încredinţez o misiune delicată şi de mare încredere : te trimit să-mi aduci fiica de la Viminacium. Nu mă simt liniştit ştiind-o departe... fără îngrijirea mea...

— Sînt gata, cînd trebuie să plec? O voi apăra cu viaţa...

Generalul continuă, mult înviorat :

— Chiar mîine! Iei cu tine două-trei manipule... sau mai bine ia o centurie, să ai o gardă mai puternică. Blestemaţii ăştia de daci nu mai contenesc cu atacurile lor. Să te pregăteşti bine de drum, vezi să nu lipsească nimic. Vremea nu este destul de călduroasă şi să nu-mi răcească fata. Salut-o pe Apronilla în numele meu... şi poartă-te cu respectul cuvenit fiicei unui general!

— Voi îndeplini totul, întocmai, generale! rosti Domitius Rufinus înclinîndu-se cu respect.

— Cum ajungi la Viminacium, te prezinţi cu acest ordin la legatul Servius Publius, comandantul legiunii a VII-a Claudia şi al garnizoanei. Numai el ştie în ce condiţii poate să încredinţeze cuiva pe fiica mea. Livianus Claudius îi întinse papyrusul şi-i făcu semn că poate pleca. Adăugă apoi : Ia bine aminte! Jur pe făcliile Eryniilor răzbunătoare că nu va fi bine de tine dacă i se va întîmpla ceva Apronillei!

Tribunului nu-i scăpase tulburarea din vocea generalului, cînd acesta

---

1 Aghiotanţi. Contubemali erau decurioni, centurioni şi chiar tribuni, după gradul celui pe care îl deserveau.

rostise ultimele cuvinte. În mintea lui reveniră zvonurile ce circulau prin camp. Vorbeau tribunii, vorbeau centurionii şi toți cei ce văzuseră pe fata generalului că ea era leit Apronilla, alții susțineau, din contră, că fata ar fi o sclavă cumpărată cu bani mulți. Nu lipseau nici părerile că, de fapt, era vorba de soția lui, o femeie tînără şi foarte frumoasă. Dar Rufinus nu şi-a pus întrebarea pe cine aducea : pe fiica, pe soția, ori pe sclava lui Livianus Claudius? Scopul lui era ca, servindu-l bine, să-şi asigure protecția acestuia, pentru a se ridica repede şi cît mai sus în ierarhia militară a imperiului.

2

Fiu al senatorului Claudius Arrius, Livianus Claudius fusese fericit în copilărie şi-n tinerețe. Se căsătorise cu Lucina, fiica senatorului Cassius Quintus, a cărei frumusețe uimise pe toți patricienii din capitala imperiului. Dar şi el fusese printre cei mai frumoşi tineri din acea vreme : înalt şi bine făcut, cu distincție în ținută şi mers, cu privirea liniştită şi deschisă, împlinite armonios cu celelalte amănunte : părul castaniu, bogat şi frumos ondulat, ochii căprui, mari şi luminoşi, obrazul oval, alb şi curat, nasul drept, potrivit şi gura cu buzele întredeschise într-un zîmbet plin de voie bună. De tînăr dovedise darul de a vorbi frumos, cu ton potolit şi respectuos, fără să scape vreodată un cuvînt nepotrivit.

Trei ani după căsătorie, Lucina dăduse naştere unei fetițe, Lucilla. În familia lui Livianus Claudius se instalase fericirea. Pe măsură ce crescuse copila, tot mai mare se arătase asemănarea dintre mamă şi fiică, iar cînd ea ajunsese pe la vîrsta de cincisprezece ani, asemănarea devenise atît de mare, încît rudele şi prietenii se întreceau să spună că mai tîrziu nu se va mai putea face nici o deosebire între ele. Ochii albaştri, fețele albe, buclele negre, bogat ondulate, trupurile zvelte şi mlădioase, toate contribuiau în egală măsură la frumusețea lor.

În tinerețe, cu gradul de tribun, Livianus Claudius însoțise o legiune în Galia, pentru potolirea unor triburi răsculate. Acolo, prin purtarea, prin tactul şi prin curajul lui, atrăsese atenția generalului Marcus Ulpius Trajanus, şi ajunsese unul dintre ofițerii cei mai de încredere ai acestuia, omul care era sortit să ajungă stăpînul uriaşului imperiu. În adevăr, după asasinarea lui Domitianus, în anul Romei 850[1], fiind ales împărat bătrînul senator Nerva, om prea slab pentru conducerea imperiului, acesta îşi luase ca ajutor pe nepotul său, generalul Marcus Ulpius. Aşa se face că, la părăsirea Galiei, Traian încredințase comanda trupelor rămase acolo lui Livianus Claudius, pe care îl ridicase la gradul de general.

Noul general, mistuit de dorul de familie, nu mai putuse rezista şi îşi

---

1 Anul 96 e.n.

adusese soția şi fiica în Galia. Lucilla împlinise şaisprezece ani, cînd, la insistențele soției, Livianus Claudius se învoise ca ele să se înapoieze acasă. Copila se mărise şi avea nevoie de o creştere aleasă, pe care n-o putea primi decît la Roma, centrul de cultură al imperiului. În acel timp se semnalaseră mai multe răscoale locale ale unor triburi din Galia de Jos. Cohortele trimise de Livianus Claudius înfrînseseră pe răsculați şi luaseră numeroşi captivi, dintre care nu lipseau căpeteniile ce scăpaseră cu viață, şi pentru a se face temut, urmînd exemplul lui Traian, generalul ordonase omorîrea lor în cele mai grele torturi. Aflînd cum pieriseră căpeteniile lor, triburile revoltate se îngroziseră, dar nu se înfricoşaseră, juraseră să se răzbune. Şi ocazia se ivise mai repede decît îşi închipuiseră. Prin iscoade bine ascunse, aflaseră de trecerea coloanei ce transporta spre Roma familia generalului, sub escorta unei centurii şi, într-o poziție bine aleasă, dăduseră lovitura. Lucina şi Lucilla, luate captive împreună cu sclavii ce le însoțeau, fuseseră omorîte în torturi tot atît de îngrozitoare, fără ca galii, turbați de ură şi de setea de răzbunare, să fi fost impresionați de frumusețea şi de asemănarea dintre mamă şi fiică. Numai doi sclavi fuseseră lăsați în viață şi trimişi să ducă generalului trupurile mutilate ale celor două femei. Lovitura fusese atît de grea, atît de îngrozitoare pentru el, încît se hotărîse să părăsească Galia.

Reîntors la Roma, singur, cu sufletul pustiu, Livianus Claudius nu mai redevenise omul distins, optimist şi comunicativ de altădată. Se dăruise cu totul problemelor militare şi pregătirilor de război. Aceasta însă pînă în ziua cînd o întîmplare avea să producă în viața lui o schimbare şi o preocupare ce-l va stăpîni tot restul zilelor. Fusese o zi frumoasă de primăvară. Livianus Claudius trecuse prin for[1], fără să ia seama la mulțimea ce se îngrămădea din toate părțile în jurul oratorilor ce-şi arătau arta de a vorbi frumos sau în jurul oamenilor de afaceri ce discutau zgomotos, şi se îndreptase pe via Tabernaria, spre campul pretorienilor. Între termele lui Diocletian şi campul pretorienilor, via Tabernaria se prelungea printre terenuri virane, unde în fiecare săptămînă se țineau tîrguri de sclavi. În acea zi, pe unul din aceste terenuri se scoseseră la vînzare proaspeții sclavi aduşi din Bithynia. Terenul fiind prea mic față de numărul de captivi pe care imperiul îi pusese în vînzare, tîrgul se prelungea pe o parte bună din via Tabernaria.

Prins în mulțimea ce forfotea, generalul căutase să-şi facă loc, fără să vadă ce se petrecea în jur, năpădit de tristețea şi durerea din suflet. Ajunsese aproape să iasă din mulțimea gălăgioasă, cînd, împiedecîndu-se de o piatră, se oprise, privise înapoi, la cei care îl văzuseră că fusese gata să cadă. În aceeaşi clipă, însă, rămăsese împietrit, cu privirea ațintită asupra

---

1 Piață publică încadrată de clădiri monumentale în care se țineau adunări. Loc de plimbare pentru cetățenii bogați.

unui grup de sclavi din apropiere. Bărbați, femei şi copii, legați cu lanțuri de mîini şi de picioare, erau marfa unui negustor care striga cît îl ținea gura, exagerîndu-le calitățile. În momentul acela, înmărmurit, o privise numai pe ea, fără să-şi dea seama dacă ceea ce vedea e vis, sau realitate. Legată cu lanțuri, în mijlocul sclavilor se afla o fecioară pe care el n-o putuse deosebi de Lucina şi nici de Lucilla. Simțise o durere ascuțită în dreptul inimii, ca străpuns de o săgeată, şi ideea îngrozitoare, dar şi dătătoare de speranță, îi licări în minte şi nu se mai stinse. Dacă soția şi fiica nu fuseseră omorîte, şi el înmormîntase trupurile altor femei, iar pe ele galii le opriseră pentru a fi vîndute ca sclave? începuse să tremure. Gîndurile şi presupunerile se urmau fulgerător, unele mai convingătoare decît altele, unele mai justificate decît altele. O căldură nestăpînită îl cuprinsese şi pornise ca hipnotizat spre sclavă. Nu mai vedea pe nimeni în jurul lui. Se oprise la un pas de ea. Doi ochi mari, adînci, de un azur-închis, îl priviseră reci, cu o tristeță doborîtoare, dureroasă, sfîşietoare. Îngînase, abia articulînd :

— Lucilla, tu, sufletul meu, Lucilla!

În ochii fetei nu văzuse nici o licărire, nici un semn de recunoaştere.

— Salut pe marele general Livianus Claudius! strigase vînzătorul, care se apropiase grăbit de el. Îți place fata, generale? Pe toți zeii Olimpului şi ai Infernului, o astfel de frumusețe nu se naşte nici la o mie de ani o dată!

Nu-şi mai pusese întrebarea de unde îl cunoaşte negustorul. Articulase numai, murmurînd :

— Cine este sclava, de unde a fost adusă?

Se aşteptase, mistuit de nerăbdare, să i se spună că din Galia.

— Din Bithynia, generale! De acolo unde se găsesc femeile cele mai frumoase, cele mai arzătoare! îi răspunsese negustorul.

— Nu din Galia? întrebase el, pălind.

— Jur pe Jupiter că din Bithynia a fost adusă sclava! O ocazie rară,

Livianus Claudius! Nu este numai cea mai frumoasă sclavă, ci şi cea mai frumoasă fată din Roma, accentuase vînzătorul, jucîndu-şi ochii în orbite cu multe înțelesuri şi zîmbind şiret.

— Cît costă sclava?

— Cincizeci de mii de sesterți[1], generale! De fapt, nu este plătită nici cu o sută de mii...

— Cincizeci de mii?

Suma i se păruse colosală. Numai cei mai buni gladiatori, care repurtaseră multe victorii în circuri, se vindeau pe astfel de prețuri. Rămăsese descumpănit. Nu dispunea de atîția bani. Îşi strînsese fălcile şi pumnii şi privise cu ură la vînzătorul de lîngă el. Pronunțase rece şi aspru :

— O cumpăr pe sclavă şi recunosc că am de plătit imperiului suma de cincizeci de mii de sesterți pînă la idele lui iunie. Scoate-o din lanțuri

[1] Sestert - monedă romană de argint

numaidecît!

— Nici nu m-am îndoit că nu o vei cumpăra, generale... Se vede că te pricepi la fete şi..., spusese vînzătorul.

Ultimele cuvinte i se opriseră însă în gît, săgetat de căutătura aspră a generalului. O luase de mînă şi pornise cu ea spre casă, renunțînd să mai meargă la campul pretorienilor. În dreptul fermelor lui Diocletian, se oprise şi o privise lung.

— Cum te numeşti? o întrebase în şoaptă.

— Apronilla! îi răspunsese ea fără să salte capul.

— Apronilla... Lucilla... Lucina... Pe cine duc eu acasă... fiica, soția?... murmurase pentru sine, uimit de atîta asemănare.

După ieşirea lui Domitius Rufinus, Livianus Claudius se aşezase la masă şi îşi lăsase capul în mîini. Rămăsese în această poziție mult timp şi îşi depănase în minte toate cele petrecute în ziua cînd o cumpărase pe Apronilla. Cînd se ridicase, spusese abia şoptit :

— Pe cine-mi aduce Rufinus : fiica, soția, sau sclava? Ieşise din cort şi pornise în sus, pe poteca ce şerpuia în pantă uşoară.

De peste munte, soarele arunca o lumină roşiatică asupra cetății Getidava. De sus, de pe povîrnişul muntelui, o boare rece cobora uşor către vale. Simți că-i e frig, deşi peste subuculă avea tunica şi, pe deasupra, paludamentul - pelerina roşie de general. Urca încet, călcînd rar. În urmă, la cîțiva paşi, auzea surd mersul cadențat al gărzii ce-l însoțea, dar care nu-i tulbura liniştea. Cerul trecuse de la albastru-verzui spre albastru-violet, şi pe povîrnişul pintenului, pe care se afla cetatea, începuse să pună ștăpînire umbrele înserării. În fața lui se pierdea poteca, urcînd printr-un ocol larg, către poarta de intrare în cetate. Purtat de gînduri, îi reveniră în minte cuvintele : „Un general nu poate să aibă sufletul unui om de rînd!" Cine îi spusese aceste vorbe? Căută să-şi amintească.

Deodată, se opri țintuit locului. „Eurotas! Da, Eurotas le spusese." în seara aceasta, grecul ceruse să fie primit. Uitase. Se opri nehotărît, apoi se întoarse şi porni cu paşi grăbiți spre cortul său din camp.

Cînd intră, după luminile aprinse, înțelese că era aşteptat. Ordonă contubernalului să-l introducă pe grec.

— Zeii să-l aibă în pază pe comandantul cohortelor şi legiunilor din Dacia! salută Eurotas din mers, înclinîndu-se pînă la pămînt.

— Pe Apollo din Delfi, Eurotas, ce noi afaceri te aduc la mine? Fii binevenit! Uitasem că ai dorit să-mi vorbeşti şi...

— Arăți şi bine dispus, şi puțin îngrijorat, Livianus Claudius. Sufletul ți-e ca un labirint, spuse Eurotas aşezîndu-se pe scaun.

— Ca-ntotdeauna, grecule, ochiul nu te înşală, şi presupunerile nu-ți sînt greşite. Să ştii că mă grăbesc. Te ascult, Eurotas!

După ce se mişcă în scaun, Eurotas se uită în jur, ca pentru a se convinge că sînt singuri, apoi se înclină spre masa generalului.

— Generale, eu continui să-mi văd de afaceri. Acolo unde se arată

semne că va fi război, trebuie să mă găsesc şi eu. Cele mai bune afaceri se fac în războaie... Îşi săltă scaunul şi se apropie mai mult de masa generalului, din cîteva mişcări repezi. Ştii, Livianus Claudius, întotdeauna am căutat ca, făcînd negustorie, să servesc şi imperiul, căci, de... e simplu : merge bine imperiului, merg bine şi afacerile... adică şi mie...

Livianus Claudius îl asculta atent. Nu-l mai văzuse de mult. Avea în față un om vioi, cu privire şireată şi vorbă repezită. Pe fața lui slabă, lungă, cu nasul coroiat, îi juca într-una vîrful bărbii ascuțite şi încîlcite. Nu arăta să fi trecut de cincizeci de ani, deşi pletele lungi şi rare le avea încărunțite. Fața îi era crestată de dungi adînci : semnele încordării, îngrijorării şi ale unei activități neobosite, întreaga lui ființă părea frămîntată de o nervozitate pe care cu greu şi-o putea stăpîni. După felul cum era îmbrăcat, se vedea că nu lua în seamă dacă arăta ca un roman sau ca un grec : peste tunică îmbrăcase o poenula[1] dintr-un postav de culoare cenuşie, şi peste aceasta avea agățat, pe umeri, sagunul[2].

— Şi cum înțelegi tu, Eurotas, să-ți faci afacerile şi să serveşti şi imperiul în acelaşi timp? întrebă generalul după o scurtă pauză, fără să bănuiască răspunsul.

— Păi, cum? Tot ca în Galia : mă duc cu mărfuri în tabăra duşmană şi vin de acolo cu veşti... veşti care să-i intereseze pe comandanții de legiuni. Se înțelege că pentru aceasta am nevoie de mărfuri care se caută. Le transport pe căi ocolite.

Eurotas clipi şiret, îşi frecă mîinile şi se mişcă nervos în scaun, aplecîndu-se şi mai mult spre general.

— Pe toți zeii, Livianus Claudius, după cît văd, arăți bine. Ultima dată cînd te-am întîlnit păreai un om cu totul distrus. Zeița Thalia să te țină, sînt fericit că ți-ai regăsit liniştea sufletească.

Eurotas se ridică de pe scaun :

— Eu, generale, merg pretutindeni şi ştiu tot ce se mişcă...

Urmă un moment de tăcere, Livianus Claudius se gîndi la nefericirea şi la liniştea lui.

— Stai, Eurotas, de ce te-ai ridicat? Spune-mi, de unde vii, ce noutăți ai? Dacă eşti obosit, aşază-te pe solium.

— Am sosit din Dacia, Livianus Claudius, tocmai de la Sarmizegetusa cea nouă, noua capitală a țării şi noua reşedință a regelui Decebal. Sînt pe cale să-mi încropesc bine afacerile acolo şi să ajung cunoscut ca negustor mare. Oamenii mei aduc mărfuri de la Tomis, Histria şi Callatis, de pe țărmul Pontului Euxin, din Macedonia şi din Epir. Acolo, în Dacia, se fac pregătiri pentru războiul cu imperiul, ajutîndu-se mult de meşterii pe care i-a trimis Roma, după pacea cu Domitianus, precum şi de materialele...

---

1 Haină lungă, strînsă pe corp.

2 Mantie groasă de lînă, purtată mai mult de soldați.

— Pe care acum imperiul nu i le mai dă.

— Este adevărat că de vreo doi ani nu mai primeşte nimic „de-a dreptul" de la imperiu, dar, de fapt, tot de-acolo îşi aduce ce-i trebuie : arme, maşini de război...

— Adică îi duce Eurotas, murmură generalul, zîmbind.

— Eh, generale, Eurotas... alții... Decebal este un bărbat energic şi hotărît. Războiul cu dacii va fi mult mai greu decît îți închipui.

— Bine-bine, şi ce mărfuri le duci? îl întrebă.

— Din toate... şi mărfuri bune, şi mărfuri rele. Şi mărfuri de pace, şi arme...

Livianus Claudius se ridică de pe scaun.

— Cum, tu duci barbarilor arme? Ajuți dușmanii imperiului? Ar trebui să te leg în lanțuri şi să te răstignesc...

— Linişteşte-te, Livianus Claudius! şopti Eurotas, făcîndu-i semn să se aşeze la loc. Ar trebui... aşa ar fi trebuit şi în Galia... Însă un general, mare comandant de legiuni, trebuie să ştie ce se mişcă şi se pregăteşte în tabăra adversarului. În Dacia, în toate cetățile şi la curțile tarabostilor se lucrează spade, topoare, sulițe, scuturi, arcuri şi săgeți. Dar de ce să-ți spun mai mult, dacă mă aşteaptă lanțurile şi răstignirea? De fapt, veştile cele mai importante, un comandant trebuie să le aibă cu o zi sau două înainte de luptă, şi eu... eu, Livianus Claudius, nu dau nimic dacă nu primesc ceva în schimb.

— Şi ce vrei, Eurotas? Vrei mărfuri... arme... veşti? Livianus Claudius se aşează încet pe scaun.

— Nu, generale, mărfurile mi le găsesc eu şi... chiar şi armele. Ceea ce-mi trebuie mie este să-mi dai libertatea de a veni oricînd în campurile legiunilor tale, de-a umbla oriunde cu mărfurile, fără să fiu oprit de nimeni.

— Dar dacă eşti un spion ticălos al lui Decebal?

— Jur pe Apollo din Delfi, care mă ocroteşte, Livianus Claudius, că grecul Eurotas e în slujba imperiului în orice clipă şi-n orice situație! În Galia, generale, nu ți-am adus ştiri bune?

Pe fața generalului se aşternu umbra întristării.

—Dacă-mi aduceai ceva bun, nu se întîmpla nenorocirea care mi-a distrus viața. Nu m-ai ajutat să-mi salvez soția şi fiica!

— În zilele acelea, din nefericire, nu mă aflam în Galia, Livianus Claudius. Poate că ai uitat acest amănunt.

Între ei se lăsă o linişte apăsătoare. Eurotas nu-i dădu pas însă să se prelungească. Cu mintea lui iscoditoare, căută să dea un alt curs discuției.

— Livianus Claudius, te-am privit atent şi-am descoperit pe fața ta semne care-ți prevestesc viitorul. Te aşteaptă zile strălucite, generale, zile de mărire şi de fericire! De grecul Eurotas vei mai avea nevoie, şi el te va servi cu credință. Nu ştii, Livianus Claudius, de multe ori unde nu izbîndeşti cu puterea, reuşeşti cu iscusința ori cu şiretenia. Un grec ştie să se descurce şi în Infern!

Generalul începu să zîmbească uşor.

— Tot aşa ai rămas, Eurotas, şiret ca o vulpe şi linguşitor ca o pisică! Fie, îți voi satisface rugămintea : vei putea să umbli peste tot, acolo unde sînt legiunile şi cohortele din subordinea mea. Altceva?...

Cu mişcări suple, Eurotas se ridică de pe scaun şi se înclină.

— Toți zeii să te acopere cu darurile lor şi mai ales Asclepios şi Cypris! Aduci un mare serviciu imperiului nu mie. Dar dacă nu te superi, generale, eu îți citesc în suflet : te frămîntă ceva, sau ai vrea să-mi ceri ceva. Pun viața mea la picioarele tale, Livianus Claudius!

Generalul bătu uşor cu stilul în masă.

— Pe toți zeii, Eurotas, tu eşti ori un om al Infernului ori un om ajutat de zeii din Infern! Da, aş vrea să-ți cer părerea într-o poveste care mă frămîntă, deşi în fond... nu are nici o legătură cu mine. Istețimea de care tu dai dovadă pot să ți-o pun astfel la încercare. Dar iartă-mă Eurotas, nu sînt o gazdă bună.

Livianus Claudius sună din clopoțel şi ordonă contubernalului să aducă un vin bun şi cald. După ce golira cîte-o cupă, Eurotas vorbi, ştergîndu-şi mustățile şi barba:

— Mă pui la grea încercare, Livianus Claudius, dar fie, un Eurotas nu se sperie niciodată de nimic. Să curios să aud povestea...

Generalul sorbi rar din cupă, tuşi de cîteva ori şi începu să vorbească, uşor mişcat:

— Povestea e scurtă : soția şi fiica unui patrician[1] se asemănau ca două picături de apă, erau două frumuseți uimitoare. Zeii şi zeițele se luaseră la întrecere pentru a le face cît mai încîntătoare. A venit însă o groaznică nenorocire : soția şi fiica au fost luate de zei, patricianul a rămas singur, să-şi plîngă soarta crudă... şi să blesteme zeii. Mai tîrziu, într-o piață de sclavi a văzut o fată care se asemăna în totul cu ființele dragi pierdute şi a cumpărat-o. A urmat frămîntarea. În sclavă el vedea în egală măsură şi soția, şi fiica. M-am întrebat şi te întreb şi pe tine, Eurotas : cum ar fi trebuit patricianul să se poarte cu fata? Aşa cum se poartă un stăpîn cu o sclavă, s-o țină ca pe o soție, sau ca pe o fiică?...

Lui Eurotas nu i-a fost greu să înțeleagă cine era acel patrician, îl avea în față.

— Cine s-ar duce la oracolul din Delfi şi-ar întreba-o pe Pithia n-ar primi decît acest răsptms : dacă inima îl împinge pe patrician, sa şi-o facă soție, iar dacă nu poate îndura aceasta din cauza gîndului la fiică, mai bine s-o vîndă! După o scurtă pauză, adăugă : Cale de mijloc nu există. Şi-ar chinui greu sufletul şi, în egală măsură, ar chinui-o şi pe ea, şi cu ce se face vinovată fata pentru că zeii i-au dat un astfel de chip şi asemănare?

Fără să se mai stăpînească, fiindcă răspunsul îi satisfăcuse gîndurile, Livianus Claudius vorbi, oftînd uşurat, ca după un moment de panică :

---

1 Cetățean bogat. La romani, patricienii erau clasa stăpînitoare.

— Îți mulțumesc, Eurotas! Numai un grec putea să-mi dea un astfel de răspuns... adică, patricianului acela nefericit...

Grecul izbucni într-un hohot de rîs. Nu-i mai ascunse că înțelesese totul.

— Fă-ți-o soție, Livianus Claudius, lasă-l pe acel patrician şi fii atent : cînd un comandant de legiuni a fost cucerit de o femeie, el poate să piardă un război. Da, aşa cum este povestea, altă cale nu văd. Eurotas se ridică şi-şi trase pe umeri sagunul : Mă retrag, Livianus Claudius, e tîrziu.

După ce salută umil, dispăru după perdeaua de la ieşire.

3

În corturile, barăcile, bordeiele şi tabernele ce formau campul de la Getidava se îngrămădiseră mai mult de douăzeci de mii de oameni : bărbați, femei şi copii. Numai unitățile militare şi serviciile auxiliare numărau peste cincisprezece mii, restul îl formau familiile, negustorii, meşteşugarii şi tot felul de pribegi ce însoțeau peste tot legiunile.

La cîteva zile după instalarea campului, Livianus Claudius dăduse ordin ca o parte din terenul rezervat exercițiilor militare să fie închis cu un gard înalt şi puternic şi împărțit în patru țarcuri, printre care să se lase drumuri înguste pentru trecere. În aceste țarcuri aveau să strîngă captivii şi prăzile ce le aduceau unitățile întoarse de la jafuri. Întotdeauna armata romană, ca toate armatele din acea vreme, se deda la jafuri şi cruzimi prin toate ținuturile proaspăt cucerite. Tot ce se jefuia sau se lua ca pradă de război, se strîngea în țarcul comun : armele şi bagajele armatei învinse, obiecte de gospodărie şi de podoabă, cereale, animale şi alte bogății, de lîngă care nu lipseau captivii : bărbați, femei, copii de toate vîrstele. În apropierea Getidavei, țarcul părea un mare bîlci, a cărui deschidere o aşteptau de la o zi la alta, cu o tot mai multă nerăbdare, negustorii veniți de aiurea. Într-unul din cele patru țarcuri fuseseră îngrămădite obiecte de îmbrăcăminte, postavuri, țesături şi împletituri de cînepă şi de lînă, frumos lucrate de mîinile vrednicelor dace, în altul cantități mari de cereale, legume şi fructe, vase de lemn încăpătoare, pline cu brînză, cu pastrama şi slănină, stupi grei cu miere şi cotețe cu păsări. Celelalte două țarcuri fuseseră rezervate ființelor : oameni şi animale. Înghesuiți, bărbații, femeile şi copiii daci luați captivi stăteau legați de gît, de mîini şi de picioare. Ziua şi noaptea, pînă departe de țarcul captivilor, se auzeau strigătele, jelaniile şi blestemele lor, dar nimeni nu le lua în seamă.

Era tîrziu în noapte. Vaietele şi gemetele umpleau valea. Umezeala şi frigul pătrundeau în trupurile goale ale captivilor daci. Într-un colț al țarcului se afla Rundacio, legat de gît la un loc cu femeia şi cu copilul lui. De patru zile, de cînd fuseseră prinşi, nu mîncaseră nimic. Copilul adormise cu capul pe pieptul mamei, care, plîngînd, nu contenea să se roage în

şoaptă Zeului cel mare, lui Zamolxis. Rundacio stătea tăcut, îndurerat. Nu se gîndea că va fi dus captiv şi nici că va deveni sclav. Toate simțurile lui erau îndreptate spre gard. Ştia că inimi miloase veneau noaptea şi aruncau ce puteau : alimente, îmbrăcăminte, încălțăminte. Ca el, şi alții ascultau cu aceeaşi încordare.

În bezna nopții, dincolo de gard, se- auzi mişcare. Ici-colo se deslușiră îmbrîncituri printre captivi. Se aruncase ceva. Rundacio se repezi într-acolo, uitînd de smuciturile pe care le vor suferi soția şi copilul. Se lovi de mai multe capete şi pătrunse în învălmăşeală. În astfel de situații, oamenii devin fiare : se lovesc, se muşcă, se înjură, nu mai există nici demnitate şi nici respect. Cu mîinile legate, fiecare mîşîia pămîntul cu nasul, ca un animal, în speranța că va găsi ceva din cele ce se aruncaseră. După cîteva clipe, Rundacio se trase înapoi din învălmăşeală, mormăind satisfăcut. Prinsese cu gura o bucată de brînză. Se trase mai aproape de gard şi, dibuind cu capul, se apropie de gura copilului. Rupse cu dinții jumătate şi copilul o prinse cu buzele. Făcu aceeaşi mişcare spre soție şi-i dădu ei restul. Se aşează apoi la fel de atent, în aşteptare. Alături de el, femeia pîndea prilejul : se apropie pe nesimțite de gura copilului şi-i dădu bucățica de brînză pe care o primise. Ştia că dacă va fi simțită de bărbat, acesta o va lovi fără milă. Dragostea lui pentru ea era puternică şi aspră. Cîtăva vreme, în jurul lor stăpîni din nou liniştea.

Dinspre taberne răsunară strigăte şi chiote ce se apropiau cu încetul de țarcul captivilor. După puțin timp, ele încetară. În liniştea nopții se auziră şoapte şi rîsete înfundate. Urmară ropote surde de lucruri în cădere. Se produse din nou mişcare, îmbulzeală, lovituri şi zornăieli de lanțuri, apoi totul se schimbă într-un imens vacarm. Din toate părțile izbucniră strigăte, țipete, blesteme, înjurături şi amenințări. De dincolo de garduri izbucniră hohote de rîs. Cu mîinile legate la spate, biciuiți de foame şi de frig, captivii căutaseră disperați, cu speranța că li se mai aruncase ceva de mîncare, dar îşi dăduseră seama că asupra lor căzuse o ploaie de murdării, excremente, ouă clocite, carne împuțită. Ceata se îndepărtă, continuînd să-i batjocorească pe daci cu cuvinte pe care însă puțini captivi le înțelegeau. Era tîrziu, către ziuă, cînd Rundacio adormise, biruit de foame, de încordare şi de oboseală, cu soția şi copilul ghemuiți la pieptul lui păros, în căutarea căldurii. Se luminase de ziuă. În apropierea țarcurilor în care erau îngrămădite prăzile începu să se sape în grabă. Se scotea pămînt din zece gropi largi şi adînci, lîngă care se aşezară zece cruci mari şi grele de lemn. Dacii încătuşați priveau îngroziți aceste pregătiri, întrebîndu-se care dintre ei nu vor mai fi duşi la Roma, ci vor muri răstigniți de vii. Dar tot aşa de cu noapte începuseră să se adune negustori, samsari, achizitori, ambulanți şi tot felul de curioşi, toți veniți să cumpere sau să privească la ceremonia împărțirii prăzilor, ca şi la vînzarea lor.

Soarele se ridicase mult pe cer, cînd din camp ieşiră centuriile şi cohortele într-o lungă coloană, se apropiară de țarcuri şi formară în jurul

lor un mare careu. În mijlocul enormului pătrat format de legionari, bine aliniați, fu aşezată o estradă adusă din camp, anume pregătită din timp. Trompetiştii începură să sune. Toate capetele se întoarseră. Din camp ieşea Livianus Claudius, însoțit de contubernalii săi, de legați, tribuni, centurioni şi legionari din gardă. Generalul călca rar şi apăsat. Cu mîna ridicată răspundea salutului mulțimii. Era îmbrăcat într-o tunică din stofă de lînă albă cu chenar roşu pe margini, peste care aruncase paludamentul din stofă fină, purpurie. Pe cap purta casca de legionar, bătută în argint. Bine lustruită, lucea puternic în razele soarelui. În această dimineață, proaspăt ras, generalul arăta mai puțin obosit şi mai vesel. Cînd se aşează pe scaun, mulți din apropiere văzură încălțămintea de piele neagră, legată cu patru curele, pe care erau prinse cîte-o semilună de argint, ce marcau distincția, rangul şi bogăția purtătorului. De la înălțimea estradei, privi pe deasupra țarcurilor cu prăzile şi captivii şi peste mulțimea ce venise să ia parte la împărțirea lor. Generalul ridică mîna, semnul începerii vînzărilor. În toate părțile, vînzătorii începură să strige prețurile şi să laude prăzile. Se începură tocmeli aprinse prin discuții tari, ce se auzeau pînă departe. Cei mai mulți cumpărători aranjaseră totul din timp. Cu o zi înainte aleseseră tot ceea ce doreau şi se înțeleseseră cu vînzătorii oficiali asupra prețurilor la care se vor opri după lungi tocmeli de formă. Sus pe estradă, legații, tribunii şi centurionii strînşi în jurul generalului discutau despre petrecerea de peste noapte, făceau glume şi izbucneau în hohote de rîs. Livianus Claudius îi asculta bine dispus.

— Ce-ai vrut să spui, tribune Maxentiu? întrebă generalul întorcîndu-se spre tribunul de lîngă el. Vorbeai ceva despre captivii daci.

Tribunul Maxentiu, voinic, cu ochi mari, umflați, cu fălci puternice, proeminente şi frunte îngustă, se apropie de Livianus Claudius.

— Trebuie să băgăm spaima în barbarii ăştia, generale! Dacii se vor convinge în curînd, o dată pentru totdeauna, cît de puternic este imperiul şi cu cîtă asprime pedepseşte pe aceia care au îndrăzneala să se măsoare cu el.

Livianus Claudius îl privi lung, zîmbind uşor.

— Mă miră că vorbeşti astfel, tribune! Priveşte! Generalul îi arătă cu mîna cele zece cruci ce-şi întindeau brațele pe pămînt. Vei avea ocazia să vezi chiar acum ceea ce doreşti, dar, după cîte văd, nu arăți prea odihnit. Cum ți-ai petrecut noaptea?

— Am luat parte la un ospăț, generale, răspunse Maxentiu. După ce am chefuit bine, tîrziu, pe la miezul nopții, am plecat cu toții spre țarcul captivilor daci, unde ne-am distrat de minune. Dar ce crezi? Sînt atît de sălbatici, nici n-au simțit glumele noastre, nici n-au...

— Eşti sigur, Maxentiu? îl întrerupse generalul. Nu ți-aş dori să încapi în mîinile lor. Livianus Claudius îşi roti apoi privirea peste capetele tribunilor din jurul său. De ce eşti atît de vesel, Domitius Rufinus? întrebă el pe primul său contubernal, a cărui bună dispoziție îi atrăsese atenția.

— Mă bucur, generale, mă bucur la gîndul că în curînd voi vedea cum ştie Livianus Claudius să-i pedepsească pe barbarii de daci. Cu ei trebuie să ne purtăm cu mai multă cruzime decît cu sclavii.

— Cu mai multă cruzime decît cu sclavii, murmură generalul, slobozind un uşor oftat.

În minte îi apăru chipul Apronillei, apoi al Lucillei al Lucinei. Îşi clătină cu putere capul, căutînd să alunge gîndurile ce începeau să pună stăpînire pe el, şi rosti tare, pentru a fi auzit de Domitius Rufinus :

— Eu fac război, de aceea trebuie să fiu şi crud ....

În mulțime, printre cei ce-şi primeau partea din prada, printre vînzători, cumpărători şi curioşi, Livianus Claudius îl zări pe Eurotas în mijlocul sclavilor săi, care se luptau să scoată din țarcuri sacii şi legăturile mari de mărfuri cumpărate. Agitat şi asudat, grecul vorbea cu un vînzător, mişcîndu-se într-una şi uitîndu-se atent în jur. De cîteva ori îl văzu cum şopteşte ceva la urechea funcționarului, înțelesese. Ştia de ce e capabil grecul şi cunoştea şi apucăturile acelora ce serveau statul. Se întoarse spre Domitius Rufinus şi ordonă să fie aduşi cei condamnați la răstignire. Printre cei împinşi cu lovituri - opt daci şi doi legionari - se afla şi Rundacio. Acesta aştepta liniştit. Ştia că va fi torturat. Omorîse mulți legionari şi chinuise şi mai mulți. Nu încercă nici o mişcare, cînd îl dezlegară de lîngă femeie şi copil. Urmări împietrit cum soția şi copilul se îndepărtează în hohote de plîns, îmbrînciți de soldați. Îşi dezmorți repede mîinile şi picioarele, începu să tremure. Nu se mai putu stăpîni. Cu ochii măriți şi cu privirea rătăcită văzu în spate un legionar. Luă o hotărîre cu iuțeala fulgerului. Se răsuci dintr-o mişcare pe călcîie, îi smulse legionarului spada şi se repezi după ființele dragi, ce se îndepărtau. Cu aceeaşi iuțeală, lovi de cîteva ori în gîtul femeii şi în pieptul copilului. Ridica apoi spada şi o repezi spre pieptul său lat, dar nu-şi atinse ținta. Din două părți, se simți străpuns de sulițele legionarilor. Se prăbuşi şi el alături de trupurile ce se luptau cu moartea, ale soției şi copilului.

Livianus Claudius urmărise atent tot ce se petrecuse. Îl uimise hotărîrea, tăria sufletească şi dragostea dacului pentru soția şi copilul lui, ale căror suferințe le curmase cu cîteva lovituri bine țintite. Se întrista. Prin inimă îl săgetă o durere ascuțită.

În grupul tribunilor, contubernalilor şi centurionilor din jurul lui, gestul lui Rundacio provocase noi hohote de rîs, şi glumele nu mai conteneau pe socoteala barbarului care le produsese un spectacol atît de plăcut. În acel moment, mulți se simțiră ca la un spectacol de circ, de la Roma.

Răstignirea restului de şapte daci s-a făcut repede, în strigătele şi rîsetele celor de față, pe care țipetele şi gemetele victimelor, prin trupurile cărora se băteau piroane groase, îi înveselea de minune. A urmat apoi răstignirea celor doi legionari, pedepsiți fiindcă dezertaseră din centuriile lor şi fuseseră prinşi rătăcind prin păduri.

— Sînteți foarte veseli astăzi, tribunilor, murmură Livianus Claudius

privind peste umăr pe Maxentiu şi pe Domitius Rufinus, care se roşiseră de atîta rîs,

— A fost un spectacol minunat, generale, spuse Maxentiu. De cînd am plecat de la Roma, n-am mai văzut ceva atît de frumos. Jur pe toți zeii Infernului că aceste răstigniri vor băga spaima în ceilalți barbari.

— Te înşeli, Maxentiu, tu nu cunoşti acest popor. Eu mă aştept la lovituri şi mai puternice din partea lor. Ia seama! Îți mai repet încă o dată : nu-ți doresc să le cazi în mînă. Acelaşi lucru i-l spun şi lui Rufinus.

Generalul făcu un semn cu mîna. Trompetiştii începură să sune. Captivii daci, orînduiți într-o lungă coloană, porniră cu lanțurile zornăind, împinşi de sulițele legionarilor care îi escortau. Cînd coloana ajunse în dreptul lui, captivii începură să-l amenințe cu pumnii ridicați, de care atîrnau lanțurile, în timp ce femeile îl blestemau, printre bocetele ce nu mai conteneau, amestecate cu țipetele copiilor, care păşeau legați alături de ele. Pe măsură ce coloana se depărta, țipetele şi bocetele se auzeau tot mai slabe.

Mulțimea începu să se împrăştie, înveselită de spectacolul la care asistase. Pe platoul răstigniților, cea de-a zecea cruce, care îşi întindea brațele goale, era crucea lui Rundacio.

4

După împărțirea şi vînzarea prăzii, Livianus Claudius s-a înapoiat în cortul său din mijlocul campului. A primit curierii sosiți de la celelalte legiuni de sub comanda sa, a ascultat rapoartele iscoadelor trimise să urmărească mişcările dacilor şi a dat instrucțiuni legaților şi tribunilor. După amiază a avut loc ospățul prăzii, la care au participat toți comandanții şi înalții funcționari militari prezenți în camp. Ospățul s-a prelungit pînă seara tîrziu. Cei mai mulți, amețiți de tăria vinului dac, se prinseseră în discuții zgomotoase, spuneau glume sau jucau zaruri, alții dormitau pe scaune ori pe sub mese, şi din atmosfera plină de solemnitate de la începutul ospățului nu mai rămăsese nimic. În seara aceasta Domitius Rufinus nu băuse prea mult. Aşteptase atent momentul cînd va fi chemat de Livianus Claudius şi-l neliniştise faptul că generalul nu părea nici grăbit, nici curios, deşi la plecarea lui spre Viminacium îşi arătase toată îngrijorarea şi chiar îl amenințase. În cele din urmă, acest moment sosi. Văzu semnul generalului şi se apropie repede.

— Dragul meu Rufinus, astăzi am avut o zi prea încărcată, am socotit că din moment ce n-ai cerut să-mi vorbeşti de cum ai sosit, totul a decurs în ordine.

Generalul făcu o pauză scurtă. Îl luă de braț şi se retrase cu el într-un colț. Se informase din timp despre tot ceea ce se petrecea sus în cetate şi despre felul cum decursese călătoria, de aceea căutase să se arate ceva mai

nepăsător față de primul său contubernal.

— Aici sîntem mai liniştiți, poți să-mi vorbeşti orice, continuă el după ce se aşează pe un scaun.

— Mi-am îndeplinit bine misiunea, am adus-o pe Apronilla. Domitius Rufinus ezită să spună „fiica", dar reveni repede : Fiica ta, generale, este mai sănătoasă şi mai frumoasă decît oricînd. Mai păstrează încă pe față o undă de tristețe, o mare nelinişte o frămîntă, dar poate că va trece. Fetele se împacă mai greu cu lipsa de petreceri şi de veselie pe care le au la Roma...

— Da, da, ai dreptate, tribune! O fată nu se poate împăca uşor cu viața de militar, cu mutarea într-una din loc în loc... Dar să mai luăm cîte-o cupă de Velitrae, te ştiu bun cunoscător de vinuri. Să-mi spui cum ai găsit-o, ce făcea, cum ați mers pe drumul de la Lederata la Getidava? Nu te-a întrebat nimic despre mine?

Un sclav aduse cupele cu vin şi se retrase uşor. Domitius Rufinus nu vorbi decît după ce goli cupa mai mult de jumătate.

— Cînd i-am spus că am sosit s-o luăm, a început să plîngă. M-am gîndit că poate aşteptase plecarea cu prea multă încordare. Agnia şi Myrella au îngrijit-o cum nu se poate mai bine. Pe toți zeii din Infern, să mă ierți, trebuie să-ți spun că Myrella m-a scos din minți. Nu-mi vinzi mie sclava?

— Ai răbdare! Dacă-mi reuşeşte planul, ți-o dau. Dar spune-mi, cum ați mers?

După ce sorbi din nou din cupă, Domitius Rufinus începu să povestească rar, degajat :

— Drumul la înapoiere l-am făcut mai încet decît a fost socoteala. Cînd am trecut pe podul dintre Viminacium şi Lederata, ningea de nu se vedea om cu om. Acolo, la capul dinspre Viminacium, am văzut un chip cunoscut, cred că era tribunul Hammonius Vitellius. M-a mirat prezența lui acolo, şi încă pe un astfel de timp. După cîte ştiu, el face parte din garda împăratului. Mie, unul, nu mi-ar face plăcere prezența lui aici.

— Nu, tribune, de ce vorbeşti aşa? Dacă este vorba de Hammonius Vitellius, fiul cavalerului Hammonius Felix, nu mă îndoiesc că este un adevărat tribun, un om de onoare. Aşadar, totul a mers bine. Dar cum se face, Rufinus, că n-ai băut astăzi aşa cum obişnuieşti?

— Comandantul meu a spus adevărul : cîteodată gust prea mult vinul, fie de Falern, fie de Velitrae, fie de Tusculum, iar acum a început să-mi placă vinul dac. În seara aceasta, ştiam că voi fi chemat să raportez cum mi-am îndeplinit misiunea. Vreau să execut totul fără şovăire, Livianus Claudius, şi nu urmăresc altceva decît să fii cît mai mulțumit de serviciile mele!

Livianus Claudius lăsă cupa din mînă şi-l bătu uşor pe umăr.

— Pe toți zeii, Domitius Rufinus, ştii că-mi placi? Mă bucură ce spui! Acum plec, e tîrziu. Ard de dorul de a-mi revedea fiica. Tu, Rufinus, ai grijă de tot ce se petrece în camp!

Primul-contubernal se înclină schițînd un zîmbet plin de înțeles.

După ce ieşi din camp, Livianus Claudius începu să urce pe poteca ce şerpuia în sus spre cetate. Cu fiecare pas, tot mai mult îi creştea neliniştea.

N-o văzuse pe Apronilla de mai mult de două luni. În seara aceasta se hotărîse să-i vorbească, aşa cum nu-i vorbise niciodată de cînd o cumpărase. Sus se vedeau lumini în partea reconstruită a cetății, pregătită special pentru familia, sa. Pentru el, Apronilla şi cele două sclave constituiau familia şi n-ar fi permis sub nici o formă să se spună altfel. De aceea, acolo sus, în cetate, pregătise o adevărată locuință romană, cu două apartamente : unul pentru sine, şi celălalt pentru „fiică".

În exedra[1] frumos mobilată, Apronilla stătea rezemată într-un cot pe un teanc de perne îmbrăcate în purpură. O obosise drumul de la Viminacium la Getidava. O urmărea pe Myrella cum aranjează lucrurile, fiecare la locul lui, pentru ca locuința să fie cît mai plăcută. Pe fața ei veşnic îndureretă apăru un zîmbet. Din cochetărie feminină, se simțea bine în mijlocul atîtor lucruri scumpe şi frumoase, pe care stăpînul le pregătise pentru ea. Luă oglinda şi se privi. Rămase încîntată. Părul bogat, negru, cu sclipiri de ambră, îi cădea în valuri pe tunica din stofă fină de lînă albă, peste care palia[2] tot aşa de albă, cu garnituri violete pe margini, reliefa şi mai mult armonia culorilor şi puritatea ei feminină. În picioare avea sandale de piele fină, închise cu paftale de argint. Astfel îmbrăcată, la Roma ar fi putut ieşi să se plimbe prin for, la terme sau spre Circul cel mare, ca oricare fiică de patrician bogat. Scăpă oglinda din mînă cînd o auzi pe Myrella strigînd-o mirată :

— Apronilla, Apronilla, uite ce-am găsit aici! Myrella se ivi în uşă ținînd în mînă o stolla[3] albă din lînă fină, cu brîu şi volan albastre. Pentru cine s-o fi pregătit stăpînul?

Fața Apronillei păli. Se uită la haina din mîna Myrellei. Începea să înțeleagă. Stolla era pregătită pentru o matroană romană, or, în casa stăpînului ei nu exista o astfel de femeie.

— Ce cauți în tabliniu[4]? spuse ea cu ton mustrător. N-ai voie să umbli prin lucrurile stăpînului! Pune-o la loc şi vino aici, vino repede!

Se ridică repede de pe perne, năpădită de teamă. Myrella reveni, urmată de Agnia. Bătrîna sclavă îşi trăgea greu picioarele umflate şi tuşea des. Vorbi aproape gîfîind.

— A sosit stăpînul, spuse Agnia, toți zeii să-l aibă în pază! E în atriu[5].

---

1 Camera de primire în casele romane; camera soției şi fiicelor.

2 Veşmînt femeiesc dintr-o bucată de pînză ce învăluia corpul în falduri bogate. Pe timp de ploaie era trasă şi peste cap.

3 Veşmînt lung femeiesc din pînză subțire, purtat pe sub palia. Stolla era strînsă la mijloc cu două brîuri.

4 încăpere mai mică în partea din fund a atriului, în care stăpînul casei primea prietenii şi oamenii de afaceri.

5 Partea centrală a caselor romane, în jurul căreia erau aşezate camerele de locuit.

Ce s-a mai bucurat cînd m-a văzut! E atît de vesel, că era cît pe-aci să mă strîngă în braţe. Agnia tuşi şi-şi strînse capul în mîini : Vai de mine, la ce m-am gîndit! Se vede că zeii vor să rîdă de o bătrînă proastă! Mă duc să-i pregătesc tot ce-i trebuie.

Bătrîna ieşi tîrîndu-şi picioarele grele pe covoarele groase. Rămase singure, Myrella o privi mult timp pe Apronilla. Şi ea era tînără şi frumoasă, însă frumuseţea Apronillei arăta atît de pură, de castă şi de fină, încît şi pe ea ca femeie o impresiona. Nu-i purta gînd rău pentru asta, deşi ştia că Apronilla va fi preferată de stăpîn, iar ea îşi va pierde locul ce-l avusese în viaţa lui. De altfel, gîndul ei era acum la Domitius Rufinus, pe care îl cucerise cu totul.

— De ce te-ai întristat, Apronilla, nu te bucuri de sosirea stăpînului? El se poartă atît de frumos cu noi! De cînd ai fost adusă tu în casa lui, noi parcă n-am mai fi sclave.

— După felul cum mă priveşti, Myrella, bănuiesc că ai vrea să-mi spui ceva.

Apronilla îi făcu semn să se apropie.

— Nu ştiu nici eu ce să cred. Poate că mi-au luat zeii minţile. Nu ţi-am spus încă ce-am aflat de la Domitius Rufinus...

Cu o mişcare scurtă, Apronilla sări de pe pat.

— Ce, ştie ceva de el, de Vitellius?

Prinse mîinile Myrellei şi le strînse cu putere.

— Nu, am aflat numai că atunci cînd stăpînul l-a trimis pe tribun la Viminacium să ne ia, i-a spus că merge să-i aducă fiica...

— Pe Minerva, ai început să vorbeşti prostii, Myrella! Cum poţi să te gîndeşti la astfel de prăpăstii?

— Jur pe Cypris că-ţi spun adevărul, Apronilla! Tribunul s-a îndrăgostit de mine, şi nu aşa, ca de-o sclavă. Mi-a făcut tot felul de jurămînte. Vrea să mă cumpere de la Livianus Claudius, dar eu n-aş dori să mă despart de tine. Myrella tăcu şi se repezi spre oglindă. Stai să-ţi aranjez puţin părul. În seara aceasta, stăpînul va veni să te vadă.

Îi puse oglinda în mînă şi începu să-i aranjeze buclele, mînuind cu îndemînare un pieptene de argint. Uşa se deschise cu iuţeală.

— Pregătiţi-vă, fetelor, vine stăpînul, şopti Agnia din pragul exedrei, înviorată şi agitată.

În casa lui Livianus Claudius, bătrîna sclavă se socotea ca şi stăpînă. Îmbătrînise în casa lui, îl servise în anii tinereţii, îi crescuse copila, pe Lucilla, iar de cînd fusese adusă Apronilla, bătrîna nici nu vrusese să audă că fata nu e fiica plecată la zei a generalului. „Lucilla a fost adusă înapoi de zei, fiindcă i-am rugat eu şi le-am adus jertfe multe", repeta într-una bătrîna sclavă, vorbind singură prin casă. Văzînd-o atît de tristă pe Apronilla, bătrîna continuă :

Un fel de hol cu coloane fără acoperiş, cu compulviu.

— Lucilla, fata mamei, bucură-te, a venit tăticu... Din tabliniu, Livianus Claudius trecu în atriu şi apăru în pragul exedrei, tocmai cînd bătrîna sclavă o îndemna pe Apronilla să se înveselească.

— Zeii cu voi, fetelor! salută el înclinîndu-se uşor. Vesel, proaspăt ras, cu privirea deschisă, părea mai tînăr şi mai puţin slăbit. Îmbrăcase o tunică albă de lînă cu chenar roşu pe margini, ca pentru un moment solemn.

— *Ave, domine!* intonară într-un glas cele trei sclave, ridicîndu-se în picioare,

— Sînteţi sănătoase? Aţi călătorit bine? întrebă el cu multă căldură în voce.

— Bine, stăpîne, răspunse Myrella.

— Mi-era dor să vă văd. Fără voi mă simţeam singur, deşi sînt înconjurat de mii de oameni aici.

— Şi nouă ne-a fost dor să te vedem, stăpîne! murmură Agnia înecîndu-se în plîns. Cînd o să mergem înapoi acasă, stăpîne? Să mergem acasă, la Roma!...

— Potoleşte-te, Agnia! Tocmai tu, cea mai veche sclavă a mea, ţi-ai pierdut răbdarea?

— Vai de oasele mele, stăpîne! Nu vreau să mor pe-aici! Da eu sînt o sclavă proastă şi bătrînă, să nu-ţi faci griji de mine! în fiecare zi mă rog zeilor să te ţină în paza lor!

— Aşa, voi duceţi-vă, eu mai rămîn puţin cu Apronilla, spuse Livianus Claudius căutînd să-şi stăpînească neliniştea.

Se aşeză pe taburetul de lîngă patul ei şi o îndemnă şi pe ea să se aşeze. În urma celor două sclave, uşa se închise fără zgomot. Rămaşi singuri, în exedră se aşternu o tăcere încordată. Mult timp el nu găsi cuvinte potrivite cu care să înceapă.

— Eşti atît de tristă, Apronilla!...

Îi luă mîna şi i-o strînse uşor. Inima îi bătea cu putere. Continuă s-o privească. O găsi mai împlinită, mai bine formată : nu mai vedea în ea pe mica Lucilla, ci pe Lucina, în primii ani de după căsătorie.

— De ce nu-mi spui nimic?

O mîngîie uşor pe părul bogat şi o îndemnă să-şi ridice capul. În ochii ei mari, albaştri şi adînci văzu lacrimi.

— Pe toţi zeii, Apronilla, spune-mi ce s-a întîmplat, cine te-a supărat? Nu cumva Rufinus?...

Ea îi vorbi, stăpînindu-se, cu multă linişte :

— Nu s-a întîmplat nimic, stăpîne, şi nu m-a supărat nimeni, însă astăzi, nu ştiu ce am, simt nevoia să plîng.

— Apronilla, îţi lipseşte ceva, doreşti ceva? îţi satisfac îndată orice dorinţă! Vreau ca viaţa ta...

Ea ridică mîna şi-l opri să mai vorbească.

— Nu, stăpîne! Ah, viaţa mea! Ce le-a folosit zeilor de mi-au schimbat cu atîta cruzime viaţa? Fără mine, poate că şi tu, stăpîne, erai acum mai

liniştit, aveai sufletul mai împăcat...

— Apronilla, murmură el strîngîndu-i mîna.

— De ce nu te porți cu mine aşa cum se poartă un stăpîn cu o sclavă? Mi-e sufletul zdrobit. Vreau să fiu pusă să muncesc, să fiu certată şi chiar bătută, să fiu chinuită cum sînt chinuiți sclavii, să mă simt sclavă... dacă nu pot fi lăsată liberă... Altfel, pentru ce mă ții în casa ta, stăpîne?

Tulburat, el nu găsi ce să spună decît tîrziu.

— Apronilla, pentru numele zeilor, de ce vorbeşti astfel? Buna dispoziție dispăruse de pe fața lui. Vorbi aproape în şoaptă, îndurerat.

— Am făurit atîtea planuri... vreau să te fac fericită, copila mea! Tu nu vei mai fi sclavă, vei fi liberă. Ezită puțin, apoi, cu ton mai hotărît, urmă : Vei fi o demnă şi respectată matroană romană, soția unui senator şi general al imperiului. Nu voi precupeți nimic, Apronilla, pentru a te face fericită!

Se aşteptase la o izbucnire din partea ei, dar ea rămăsese liniştită. Ridicase numai capul şi îl privea lung, cu ochii înecați de lacrimi, Cîteva clipe, el se simți plutind înapoi în timp şi în spațiu. Se vedea acasă, tînăr, alături de Lucina. Dar Lucina se afla acum lîngă el. Cum putuse să spună că o va face matroană romană? Ea era o matroană model. O privi cu ochii măriți, speriat. Se ridică şi se retrase de lîngă ea. Se simți ruşinat față de el însuşi. Un gînd începu să-l răscolească : Dacă sufletul Apronillei era chiar sufletul Lucinei? Ce fidelitate mai păstra el memoriei ei?

— Poate că zeii îşi bat joc de vîrsta mea? şopti el, oftînd adînc.

Ea înțelegea tot ce se petrecea în sufletul lui. Se ridică şi îl trase uşor mai aproape.

— Te rog, stai lîngă mine! Trebuie să fii tare obosit, după o zi întreagă de muncă. De multe ori m-am întrebat, am căutat să-mi explic : de ce chiar de cînd m-ai cumpărat te-ai purtat atît de frumos cu mine? Mă aşteptam ca, în calitate de stăpîn, să pretinzi de la mine tot ce poate pretinde un bărbat de la o femeie. La Prusa, la Nicomedia, la Byzanț şi în mai mare măsură la Roma, patricienii bătrîni şi bogați îşi cumpără sclave tinere. Mă aşteptam, fiindcă mă pregătisem sufleteşte să te resping cu toată energia de care sînt capabile sufletul şi trupul meu! Dar să nu mă înțelegi greşit, Livianus Claudius. Cînd m-ai cumpărat, erai un bărbat frumos, în plină putere, şi de atunci nu te-ai schimbat mult...

— Mă urăşti, Apronilla! Zeii să mă...

— N-am terminat, Livianus Claudius! Am fost şi sînt pregătită să te resping cu toată energia, cu prețul vieții mele, nu pentru că te-aş fi urît. Nu te-am urît niciodată şi nici nu am motive pentru aceasta. M-ai înconjurat cu o dragoste pe care pînă acum am simțit-o a fi mai mult părintească şi nu-ți înțeleg schimbarea. M-aş împăca şi cu soarta mea de sclavă, căci aşa sînt legile în lumea în care trăim, dacă inima şi sufletul meu nu ar aparține altuia. Ceva din lumea zeilor îmi spune că el suferă mult, că mă caută pretutindeni, neobosit. De dincolo de înțelegerea omenească, simt că noi ne vom regăsi şi că vom fi unul al altuia. Şi chiar dacă zeii nu ne vor lăsa să

trăim împreună, mă voi simțit fericită ca, aşteptîndu-l, să mor cu el în gînd...

Cîtva timp, el se mişcă neliniştit pe scaun.

— Un sclav nu mai are nici un drept să spere, şopti el mai mult pentru sine. Sclavii aparțin stăpînilor cu trupul şi cu sufletul...

— Ştiu, aşa este! întotdeauna stăpînii au socotit că sclavii nu au suflet, că ei nu au dorințe, că nu au dreptul la o viață liberă, dar se înşală amarnic! Aici este marea nenorocire. Un filozof al nostru, grec, a spus că poți stăpîni trupul unui om, dar nu şi sufletul lui. Nimeni şi niciodată pe lume - magistrat, senator, general, rege sau împărat, stăpîn sau cuceritor - n-a putut să stăpînească şi sufletele oamenilor. Ca să cîştigi sufleteşte un om trebuie să-i înțelegi suferințele şi să i le alini, să-i cunoşti dorințele şi să i le satisfaci.

După o scurtă tăcere, Apronilla se întoarse spre el şi îl trase din nou lîngă ea.

— Ai spus că sclavii nu mai au nici un drept să spere. Aceasta înseamnă că eu, chiar dacă voi fi găsită de acela care mă caută, nu-mi voi căpăta libertatea. Dar ce te face să crezi, Livianus Claudius, că nu ma voi putea hotărî să calc în picioare legile ticăloase ale sclaviei, legi care permit ca unii oameni să fie stăpîniți de alții, întocmai ca animalele?

Ultimele cuvinte ea le pronunță revoltată, aproape strigînd.

— Apronilla, cum poți vorbi astfel, legile imperiului..

— Ştiu, stăpîne, legile imperiului sînt sacre, aşa spun cei care stăpînesc oamenii, dar ei uită că aceste legi sînt făcute tot de oameni! Dacă te-aş părăsi, fără voia ta, fapta mea n-ar însemna nerecunoştință. De multe ori am mulțumit zeilor pentru că te-au îndemnat să mă cumperi, altfel...

— Tu nu ştii, Apronilla, cît e de zdrobit sufletul meu, ce rană uriaşă mă chinuie! Poți tu să înțelegi ce înseamnă să fii împărțit între dragostea de soț şi dragostea de tată, să-ți sfîrtece inima chipul soției şi chipul fiicei?

Livianus Claudius se ridică şi puse uşor mîinile pe umerii ei. Suferea mult, era înfrînt. Înflăcărarea şi dorința cu care venise se topiseră cu totul. Şi starea lui sufletească o înțelegea Apronilla.

— Bănuiesc tot ce vrei să spui, stăpîne. Fără să vrea, Agnia mi-a destăinuit tragedia familiei tale. Bătrîna este convinsă, din nefericire, că eu sînt fiica ta Lucilla, pe care zeii au înviat-o la rugăciunile ei. Pentru tine, se pare că eu am început să fiu mai mult Lucina decît Lucilla, numai aşa se explică dorința care te frămîntă şi te stăpîneşte ca eu să-ți fiu soție...

El îşi retrase mîinile de pe umerii ei şi le lăsă să-i cadă grele, neputincioase.

— Blestem toți zeii care mi-au distrus viața şi fericirea! gemu Livianus Claudius, frînt de durere. Cine poate să-mi înțeleagă chinul, nefericirea, zbuciumul?

— Te înțeleg, stăpîne, simt furtuna care-ți răscoleşte sufletul. De cînd m-ai cumpărat, am avut timp să te cunosc îndeajuns ; nu eşti un om rău şi

nici nedrept. Gîndeşti, însă, că este bine să abuzezi de sufletul şi de trupul meu, numai fiindcă întîmplarea a făcut să existe atîta asemănare între mine şi fiinţele pe care le-ai pierdut? Tu poţi schingiui, silui şi distruge trupul meu, căci eşti stăpînul - s-au văzut atîţia sclavi omorîţi de stăpînii lor din simple capricii sau împinşi de pofte nestăpînite - însă nu vei putea să faci ce vrei cu sufletul meu. Ura şi dragostea, stăpîne, nu pot fi legate cu lanţuri!

Tăcu spre a-şi stăpîni valul de lacrimi ce-o îneca, şi pentru a se hotărî. Se ridică în faţa lui şi-l privi adînc în ochi :

- Mă doare în suflet că mă văd nevoită să-ţi vorbesc astfel. Pe Apronilla n-o poţi face soţie, cît timp mai este în viaţă! Dacă vei încerca să mă ai cu forţa, împotriva firii, să ştii că nu va răsări sau nu va apune soarele după săvîrşirea faptei tale fără ca Apronilla să nu fi părăsit această lume rea şi murdară! Şi... Livianus Claudius, dacă suferi, dacă nu te poţi hotărî să-mi redai libertatea, vinde-mă! Nu sînt o sclavă? Ajunsă în mîna unui stăpîn rău, voi fi destul de tare spre a lua hotărîrea supremă, pentru ca trupul meu să nu mai fie poftit de nimeni şi... pe pămînt, va rămîne o sclavă mai puţin.

Urmă o tăcere grea. Livianus Claudius o privi îndelung, apoi se întoarse încet şi, cu paşi rari, de om deodată îmbătrînit, ieşi din exedră. Ajuns în tabliniu, se aruncă pe pat deznădăjduit. Rămase mult timp nemişcat, fără să-şi poată ordona nici gîndurile şi nici sentimentele.

5

După despărţirea de Dagio şi de ceata lui, Vitellius şi Sarmis, urmaţi de garda de legionari, au mers o bună parte din drum în trapul cailor. Tribunul nu-şi mai putea înfrînge nerăbdarea, căuta să ajungă cît mai repede la Getidava. Trecuse mult după amiază cînd zăriră, la mare depărtare înaintea lor, o lungă coloană de oameni, care înaintau pe jos, avînd în frunte şi pe de lături cîţiva călăreţi. De cum îi văzu, Sarmis înţelese totul : avea în faţă un grup de daci captivi, păziţi de legionari, în drum spre Roma. Pe măsură ce se apropiau, se auzeau tot mai clar zornăitul lanţurilor şi murmurul monoton, adînc şi jalnic al celor care înaintau, biciuiţi de razele soarelui, înfometaţi, însetaţi şi obosiţi. La vederea lor, inima lui Sarmis se împietri, din obraz îi pieri sîngele, se încorda şi strînse frîul calului. În mintea lui năpădiră amintirile drumului pe care şi el îl făcuse, doisprezece ani în urmă, cu lanţuri la mîini şi la picioare, tot într-o astfel de coloană. Ştia ce înseamnă drumul pe jos pînă la Roma, prin vînt şi ploaie, sub arşiţa soarelui, fără hrană şi fără îmbrăcăminte, bătuţi şi schingiuiţi pentru cele mai mici abateri, drum pe care trupurile celor ce cădeau îl marcau din loc în loc. Vitellius văzu cum paloarea de pe faţa lui Sarmis se schimbă în roşie-vînătă, cum sîngele i se

urcă la cap, pe măsură ce centurionul care conducea coloana de daci se apropia de ei.

— Salut, tribune! Sînt centurionul Flavius Lucullus şi duc la Roma, din ordinul generalului Livianus Claudius, turma aceasta de barbari pentru a fi vînduți ca sclavi.

Cînd îl auzi pe centurion rostind astfel de cuvinte, Sarmis făcu o mişcare scurtă, gata să tragă spada, dar nu avu timp, căci tribunul îl săgeta cu o căutătură aspră.

— De cînd stau sclavii în rînd cu stăpînii, Sarmis? Voi pune să te flageleze pentru lipsa de respect față de un centurion! Vitellius se întoarse apoi spre Flavius Lucullus. Salut, centurioane, sînt tribunul Hammonius Vitellius din garda împăratului.

Centurionul smuci cu putere frîul calului şi se dădu înapoi cîțiva paşi, pentru a-şi arăta respectul față de un tribun din gardă. Deveni mai vorbăreț, mai îndatoritor şi mai supus.

— Toți zeii să te țină sănătos, tribune! Pînă la Getidava nu mai aveți decît o zi de mers. Livianus Claudius este în camp şi a luat parte la împărțirea prăzilor. Serbarea s-a încheiat cu răstignirea unor daci şi a doi legionari fugari. A fost un spectacol ca de circ. Ai grijă, tribune, să te fereşti de daci. Sînt mai cruzi decît fiarele din pădure. Eu mă grăbesc. Salut, tribune! îți urez ocrotirea zeilor şi a împăratului!

Centurionul dădu pinteni calului şi porni în trap după coloana care se îndepărtase.

Vitellius continuă drumul în fruntea gărzii. Sarmis rămăsese în urmă, păstrînd distanța cuvenită între stăpîn şi sclav. Stăpînit de gîndul că în curînd va sosi în campul lui Livianus Claudius, nu dăduse nici o importanță celor ce spusese centurionul. Îl chinuia dorul de Apronilla, se vedea alături de ea, amîndoi fericiți. Simți nevoia să stea de vorbă cu Sarmis.

— Vino lîngă mine, Sarmis, ce, eşti supărat? Vitellius opri calul şi îl aşteptă să se apropie. Porni apoi alături de el.

— Nu, tribune! Am înțeles că ai căutat să mă opreşti la timp de la un gest necugetat. În fața acelui centurion, eu eram încă „sclavul". Gestul meu, dacă l-aş fi lovit, te-ar fi pus în situația de a mă dezarma şi lega, iar sfîrşitul nu putea fi altul decît trimiterea mea la galere sau moartea.

— Atunci, nu eşti supărat, Sarmis?

— Sînt, tribune! în locul meu, şi tu ai fi...

— Te gîndeşti la ceata de captivi daci pornită spre Roma. Cred că nu mă înşel şi trebuie să recunosc că ai dreptate.

Sarmis nu-i răspunse. Liniştea pădurii prin care treceau era tulburată de ropotul cailor pe pietrişul proaspăt aşternut. Tîrziu, rupse tăcerea :

— Noaptea trecută ți-am dovedit, tribune, că ştiu să-mi folosesc libertatea. Sînt liber, sau... cuvîntul tău acum este altul?

— Dar ce, vrei să mă părăseşti? Nu te rețin, Sarmis; eşti liber! îi spuse

mirat şi puţin încurcat.

— Poimîine te voi căuta în campul de la Getidava, tribune!

Vitellius îl privi şi-i zîmbi cu amărăciune.

— Poate n-o să te mai văd, Sarmis. Aş vrea să-ţi dau ceva ca amintire. Vitellius îşi trase stiletul şi i-l întinse, îţi doresc tot ajutorul din partea zeilor!

Rămase, însă, cu stiletul în mîna întinsă. Dînd pinteni calului, Sarmis pornise în galop înainte.

— Pe curînd, tribune! strigă el îndepărtîndu-se.

La cîţiva zeci de paşi, drumul făcea o cotitură. Îl părăsi şi se înfundă în pădure. Făcu un ocol mare pe sub coasta muntelui, cercetînd cu grijă cît pătrundea privirea. Găsi repede poteca căutată şi porni, în trapul calului, înapoi spre Lederata. La o răscruce de poteci, lîngă un izvor, se opri. Lăsă calul să se adapte, bău şi el. Cercetă potecile şi găsi repede ceea ce căuta : urme proaspete de cai. Porni pe urmele găsite. Nu înainta mult. Lîngă un colnic se opri, puse mîinile pîlnie la gură şi scoase un strigăt de huhurez. Ecoul munţilor şi pădurilor îi aduse strigătul înapoi. Aşteptă cîtva timp, apoi porni din nou. Repetă de cîteva ori strigătul, dar nu primi nici un răspuns. Îngrijorarea începu să pună stăpînire pe el. Vedea cum se apropie seara, şi pe cei căutaţi nu-i găsise. Se opri lîngă o stîncă şi ascultă încordat. I se păru că aude slab, de departe, strigătul aşteptat. Îl repetă cu toată puterea şi porni mai departe, ocolind stîica, dar nu apucă să înainteze mult, şi auzi pădurea răsunînd de ropote de cai. Se opri. Ascultă. Zgomotul se apropia tot mai puternic. Se ascunse repede într-un pîlc de brazi stufoşi. Nu aşteptă mult. De după o stîncă se ivi Dagio, în fruntea cetei lui de daci. Îi sări în cale.

— Staţi, vitejilor, ce v-aţi pornit aşa? le strigă el de departe, făcîndu-le semn să se oprească.

— Tu erai, Sarmis? Ceva nu e la locul lui, ce s-a întîmplat?

— Vei afla îndată. Dar mai înainte de toate, îmi trebuie un cal odihnit. Al meu, nu-l vezi, e numai spume!

Schimbarea calului se făcu repede, şi întreaga ceată porni de-a curmezişul pădurii pentru a se apropia de drum. Din trapul cailor, Sarmis povesti tot ce ştia : unde întîlnise coloana de captivi, de cîţi legionari e păzită şi cît de repede înaintează. După ce termină, aşteptă ca Dagio să spună ceva, dar acesta, cu fălcile strînse şi cu privirea aţintită înainte, grăbi şi mai mult mersul, strecurîndu-se cu dibăcie printre trunchiurile groase ale copacilor.

Trecuse de miezul nopţii. Luna apăruse de curînd de după crestele munţilor şi lumina într-un galben-auriu palid poiana în care centurionul Flavius Lucullus îşi instalase campul provizoriu pentru odihnă peste noapte. Focul de lîngă cortul centurionului, ridicat în mijlocul campului, se stinsese, în cele patru colţuri ale poienii patru legionari de strajă îşi strigau parolele din timp în timp, pentru a se controla unul pe altul şi pentru a-şi

ține curajul. Teama de daci îi stăpînea atît de mult, încît în unele clipe mişcările le erau paralizate la cel mai mic zgomot şi nu le ră-mînea altceva de făcut decît să strige parola. În camp era linişte. Din pădurea ce înconjura poiana se auzeau ici-colo semnele vieții de noapte : cîte-un țipăt de pasăre, un urlet de animal, foşnete produse de adierea vîntului, trosnete de vreascuri călcate.

Legați unii de alții, dacii se odihneau întinşi pe pămîntul rece şi umed. Mulți, învinşi de truda drumului şi de durerea din suflete, adormiseră. Numai cei mai rezistenți şi mai hotărîți ascultau încordați şi căutau să distingă ceva în zgomotul înfundat al pădurii. Din gură în gură circulau scurte şoapte, rostite aproape de urechi. În liniştea nopții, undeva departe, auziră un strigăt de huhurez. Printre dacii care vegheau se produse un murmur cu greu reținut şi o mişcare surdă. Urmă un moment de ascultare încordată. Strigătul se repetă cu o prelungire pe care numai un dac luptător o putea distinge.

— Sînt ai noştri! Să avem curaj! şopti unul.

— Să fim gata, treziți-i şi pe ceilalți, urmă altul.

— Vom fi salvați. Vom lupta şi noi! Zeul cel mare să le-ajute!

Ceva mai aproape, în partea dinspre drum, se auzi alt strigăt de huhurez.

— Au încercuit poiana. Nu faceți zgomot!

— Nu vă mişcați, țineți lanțurile să nu zornăie!

— Să aşteptăm atacul alor noştri şi să sărim cu toții! Să nu ne lăsăm omorîți, să dăm lovituri! se auzi o voce groasă.

Strigătul de huhurez mai răsună o dată, din altă parte, apoi se făcu linişte. Legionarii de strajă începură să repete mai des parolele lor, cu tremurături de spaimă în glasuri, în piepturile dacilor captivi, inimile băteau gata să le spargă. Nici unul nu mai dormea. În jurul lor, la mică depărtare, legionarii dormeau duşi. Pentru dacii care aşteptau cu înfrigurare atacul, clipele păreau fără sfîrşit. După un timp, nu se mai auzi nici o parolă. Luna intrase într-un nor. Dinspre pădure se apropiară două mogîldețe, cu mişcări agere, apoi alte două şi altele, la distanțe mici. În acelaşi timp, în cele patru colțuri ale campului răsunară din nou parolele străjii, dînd roată campului de la post la post. Nimeni nu bănuia că cei ce strigau nu mai erau ostaşi romani, ci luptători daci. Cu mişcări sigure, ei tăiaseră gîturile celor patru legionari de pază, dînd lovituri fulgerătoare cu cosoarele lor încovoiate la vîrf. Din fiecare colț al campului se răspundea cu un cuvînt, într-o anumită ordine, ce constituia parola :

— Imperator... Ulpius... Trajanus... Optimus... Imperator... Ulpius... Trajanus... Optimus...

Urmați de ceata de luptători, Dagio şi Sarmis pătrunseră în poiană înaintînd pe brînci şi se împrăştiară printre captivi. Cîțiva daci se apropiară de cortul centurionului şi luară poziție de luptă. În grupul captivilor, lanțurile începură să cadă unele după altele, tăiate de foarfeci mînuite cu

îndemînare, scule de care fiecare ceată de daci luptători nu se lipsea niciodată. Captivii sloboziți se întindeau uşor şi se mişcau pentru a-şi dezmorți încheieturile, apoi treceau acolo unde li se spunea în şoaptă: bărbații, îngroşau rîndurile luptătorilor, iar femeile şi copiii porneau spre pădure.

Mişcările lor nu rămaseră însă mult timp neobservate, iar zgomotele neauzite. Din grupul legionarilor care dormeau răsună un strigăt de alarmă, după care urmară sunete stridente de trompetă. Se suna pentru atac. Buimaci, legionarii începură să lovească la întîmplare, dar îşi reveniră repede. Luna se ivi printre nori şi lumină poiana. Romanii reuşiră să se grupeze şi să lupte organizat, lovind cu multă îndîrjire. Sulițele lor lungi îi țineau departe pe daci şi ar fi prelungit mult lupta dacă dacii nu treceau la atacul cu barda. Fiecare bardă, mînuită şi aruncată cu multă îndemînare, sfărîma un cap, despica un piept ori reteza o mînă. Legionarii se temeau cumplit de daci, mai ales de atacul cu toporul şi cu barda. Cu toată greutatea loviturilor ce le primeau, disciplina lor nu fu sfărîmată. Puțini, cîți mai rămăseseră în viață, se grupară, continuînd să se apere şi, ocrotiți de întunericul nopții, se retraseră spre pădure. Siguri de izbîndă, dacii nu-i mai urmăriră şi trecură repede la îngrijirea răniților şi la dezlegarea celor care încă nu fuseseră eliberați din lanțuri.

Se luminase de ziuă cînd ceata lui Dagio, însoțită de captivii eliberați, încărcați cu prada luată de la legionarii omorîți, urcau prin pădure pe coasta muntelui, porniți de-a dreptul către Sarmizegetusa. În acelaşi timp, Sarmis alerga în goana calului pe drumul Getidavei.

După plecarea lui Sarmis, atît de neprevăzută şi de grabnică, Vitellius îşi continuase drumul în trapul cailor, pentru a ajunge cît mai repede în campul lui Livianus Claudius. În ziua care urmă, soarele scăpătase după muntele din fața Getidavei cînd tribunul, urmat de gardă, intrase în campul de sub cetate. Chiar de la poarta principală, la vederea sigiliilor împăratului, comandantul gărzii ordonase să sune trompetele şi dăduse onorul, apoi îl condusese spre cortul rezervat curierilor imperiali. În acea seară, Vitellius se simțise mai descurajat şi mai obosit. Lipsa lui Sarmis îl făcea să sufere. Nu mîncase nimic şi, cu toate că simțise că pînă tîrziu somnul nu se va lipi de el, se spălase şi se culcase.

A doua zi se sculase de dimineață şi făcuse de cîteva ori drumul pînă la poarta principală, cu speranța că-l va găsi pe Sarmis. Pe măsură ce soarele se ridica, înțelegea că acela pe care îl avusese sclav îl părăsise. Nu-l ura pentru fapta lui, pentru care avea deplină înțelegere. Sclavul îl părăsise numai după ce îşi recîştigase libertatea, şi față de el acționase ca un om liber, stăpîn pe destinele lui. Sosind timpul cînd trebuia să se prezinte generalului, se îmbrăcă în uniforma de gală a gărzii imperiale şi porni spre cortul comandantului.

Livianus Claudius îl primi cu onorurile ce se cuveneau unui trimis al împăratului. Citi mesajul imperial şi-l privi lung pe Vitellius. Se arătă mai

bine dispus, mai curtenitor.

— Toți zeii să-l aibă în pază pe bunul şi viteazul nostru împărat! rosti generalul. Aşadar, vei rămîne mai mult timp la Getidava, continuă el, sau, mai exact spus, vei rămîne mai mult timp pe lîngă mine, în calitate de trimis al împăratului. Făcu o scurtă pauză, apoi îl întrebă : Tribune, eşti fiul cavalerului Hammonius Felix?

— Da, generale! Tatăl meu şi-a pierdut viața de pe urma rănilor căpătate în luptele cu dacii de acum vreo doisprezece ani, lupte care s-au dat tot prin părțile acestea, după cîte am aflat.

— Te felicit, tribune! Cu un astfel de părinte, nici nu mai este nevoie de altă prezentare. De altfel, aşa cum scrie şi în pergament, se vede că te bucuri de o frumoasă apreciere din partea împăratului. Sper că mă vei ajuta, cu dacii nu e atît de uşor...

— Voi căuta să îndeplinesc în totul dorința împăratului. Sînt gata să-mi fac datoria, ca oricare tribun din armata imperiului.

Vitellius vorbise degajat față de general, însă păstrînd în totul respectul ierarhiei. Livianus Claudius sună din clopoțel, şi un contubernal intră.

— Să aduci un pergament mic şi sigiliul meu! ordonă el. Se întoarse spre tribun. Îți voi da o delegație pentru a putea să inspectezi oricare unitate de sub comanda mea.

Contubernalul se înapoie repede cu pergamentul.

— Scrie! spuse generalul şi începu să dicteze. Vitellius privea atent figura generalului. Pe măsură ce-l observa mai mult, constata că militarul din fața lui fusese în tinerețe un bărbat frumos şi energic, şi că urmele acestei frumuseți se mențineau încă printre cutele ce-i crestau fața. Tresări cînd Livianus Claudius spuse contubernalului să scrie că el, trimisul împăratului, nu va avea acces sus, în cetate. Bănui că generalul ascunde ceva, dar nu se gîndi că acolo, între ruine, el îşi ținea închisă sclava.

După ce contubernalul aplică sigiliul, Livianus Claudius îi întinse pergamentul, apoi îl îndemnă să ridice cupa cu vin.

— Pe toții zeii, cred că nu mă înşel, arăți cam neliniştit, tribune. Te apasă ceva pe suflet, vrei să mă rogi ceva?

— Nu, generale, Jupiter să te aibă în paza lui! M-au sustras puțin gîndurile.

O clipă, Vitellius fusesr frămîntat de gîndul de a-i vorbi deschis lui Livianus Claudius, oferindu-se s-o cumpere pe Apronilla, dar renunță. Socoti că destăinuirea să l-ar fi pus în gardă pe general şi, în cazul unui refuz, ar fi îngreuiat eliberarea ei prin alte mijloace.

Un contubernal intră şi raportă :

— Generale, un legionar a adus vestea că, în noaptea trecută, centurionul Flavius Lucullus a fost atacat de daci. Toți captivii au fost eliberați. Centurionul şi mai mulți legionari au căzut în luptă. Ce dispoziții dai?

Livianus Claudius aruncă o privire tăioasă spre contubernal.

— Unde sînt cei care au scăpat cu viață?

— La garda porții principale, răspunse contubernalul.

— Toți să fie încarcerați şi torturați pentru vina de a fi părăsit lupta. Şi ăştia au fugit, nu mă îndoiesc, îndată ce s-au văzut față-n față cu dacii. Se întoarse spre tribun. Ştii, Hammonius Vitellius, barbarii ăştia au băgat spaima în legionari. Nu e primul caz cînd fug din fața lor. Ce părere ai, tribune?

— Va trebui să băgăm noi spaima în barbari! Vitellius vorbise mai mult pentru a da un răspuns. În mintea lui se făcuse lumină. Ştia acum pentru ce-l părăsise Sarmis.

Ceva mai potolit, generalul continuă :

— De acord cu tine, tribune! Mă aştept la mult ajutor din partea ta. Livianus Claudius privi din nou pergamentul cu sigiliul său. Sper că mă vei vizita cît se poate de des, trebuie să trimiți ştiri cît mai complete augustului nostru împărat.

— Mă bucură încrederea, voi veni ori de cîte ori va fi nevoie. E necesar însă, generale, să dai ordin contubernalilor să pot fi primit oricînd...

— În orice moment, tribune, oricînd : fie ziua, fie noaptea.

După ce pronunță „noaptea", generalul îşi muşcă uşor buza. Explicațiile ce le avusese cu Apronilla îl făcuse să ia hotarîrea ca noaptea să nu se mai ducă sus, în cetate, şi ordonase să i se pregătească un pat alături, în cort.

Vitellius salută şi porni spre ieşire, însă fu reținut.

— Stai... mai stai puțin, tribune! Ai auzit de atacul dacilor şi de eliberarea cetei de captivi. Nu ştiu exact ce s-a întîmplat... În orice caz, nu erau mulți... cîțiva barbari, trențăroşi. Nu e nici o pagubă pentru imperiu. Te-aş ruga să nu comunici încă nimic împăratului despre acest caz. Cînd voi avea ştiri mai amănunțite, îți voi spune tot ce s-a petrecut. Cred că m-ai înțeles, Hammonius Vitellius!

Generalul începu să rîdă fără prea multă poftă şi-l bătu uşor pe umăr.

— Rog pe general să aibă toată încrederea! rosti tribunul înclinîndu-se.

De la Livianus Claudius, Vitellius porni pe drumul principal al campului, spre poarta la care se aflau cei care escortaseră ceata de captivi daci şi scăpaseră cu viață. Era tulburat. Îl înțelegea pe Sarmis şi-i admira hotarîrea. De cîteva ori se opri şi privi sus, spre cetate. Numai acolo el nu avea voie să meargă.

— Pe Hercule, tribune, te caut de mult!

Vitellius tresări. În fața lui se afla un legionar. Îl recunoscu.

— Pe toți zeii, tu eşti, Cluvianus? Ce faci, galule? Ştii, am nevoie de un om de încredere, care să cunoască bine campul, în lipsa sclavului meu.

— Cum aşa, tribune? Sînt trimis de sclavul tău, nu poate să intre în camp. L-a oprit garda, la poartă.

— Nu glumeşti, galule? Voi cere să te flageleze dacă...

-— Pe zeii mei, tribune, l-am întîlnit pe sclavul tău, pe Sarmis.

— Mergem la poartă!

— Nu e acolo, tribune, mi-a spus că te aşteaptă la „Taberna Centurionilor". De fapt, la acea tabernă l-am întîlnit eu. Era obosit, nedormit şi înfometat, şi cu toate astea, arăta vesel, poate chiar fericit.

Tribunul porni spre ieşirea din camp, urmat de galul uriaş. Revederea cu Sarmis fu mişcătoare. Se îmbrăţişară ca doi prieteni, care nu se văzuseră vreme îndelungată.

— Hei, pe Bacchus, tabernagiule, ce fel de vin ai? strigă Vitellius, cu totul însufleţit De pe uşa deschisă ce da în bucătăria tabernei se auzi un mormăit. Un vin dac ai? Adu şi ceva mîncare : cîrnaţi, friptură sau orice!

— Aşa-mi place, stăpîne, să fii vesel, şopti Sarmis. Ţi-a spus Cluvianus ce-a aflat?

Tribunul îl privi îngrijorat.

—- Nu, ce?

—Apronilla e sus în cetate. Galul face parte acum din garda cetăţii şi mi-a spus că acolo se află o fată, o adevărată frumuseţe, pe care ei o păzesc. Se vorbeşte că ar fi fiica lui Livianus Claudius.

Vitellius se întoarse mirat spre Cluvianus.

— De ce nu mi-ai spus, galule?

Tăcu şi aşteptă ca tabernagiul care se apropia să pună pe masă oalele cu vin, pîinea şi cîrnaţii din care se ridicau aburi calzi, mirositori, ce stîrneau şi mai mult foamea.

— Ai văzut-o tu? Cum arată? îl întrebă nerăbdător pe gal după plecarea tabernagiului.

— N-am văzut-o, tribune, numai am auzit de la alţii.

„Taberna Centurionilor" era o baracă de lemn destul de încăpătoare, cu două încăperi : cea mai mică era folosită ca bucătărie, magazie de alimente şi dormitorul lui Philistos - un grec negricios, gras şi crăcănat, libert din Bithynia, patronul tabernei - iar cealaltă servea ca sală de consumaţie. Pentru crearea unei încăperi mai retrase şi, în unele cazuri, pentru observarea mai atentă a unora dintre consumatori, Philistos ridicase un mic paravan în apropierea peretelui bucătăriei, formînd o mică despărţitură în sala de consumaţie, în care încăpeau cîteva mese. Patronul ştia să tragă bine cu urechea şi să se aleagă cu cele mai bune foloase din cele ce putea afla, de aceea, cînd intrau în tabernă muşterii necunoscuţi sau grade militare mai mari, tribuni şi centurioni, îi poftea în mica despărţitură. În taberna lui Philistos alesese Vitellius locul de întîlnire cu Cluvianus, prin care urmărea tot ce se petrecea sus, în cetate.

După cîteva zile, într-o după-amiază, Vitellius şi Sarmis intrară în mica încăpere separată a tabernei şi-l aşteptară pe Cluvianus. Alături, în bucătăria lui Philistos, se strecurase Eurotas, omul pe care îl cunoşteau toţi tabernagiii şi cu care făceau afaceri bune. Negustorul ascultase tot ce vorbiseră ei şi, mirosind că poate să se-aleagă cu un cîştig bun, se aşezase la o masă din aceeaşi încăpere, în apropierea lor. Cu multă abilitate, intrase

în vorbă cu Vitellius, aflase despre întîmplările de la Prusa, despre ducerea în captivitate a Apronillei şi cumpărarea ei ca sclavă de către Livianus Claudius. Isteț şi lacom, Eurotas se lăudase că-l cunoscuse bine pe medicul Melantios, tatăl Apronillei, şi că e prieten bun şi cu generalul, cu Livianus Claudius. Mersese chiar pînă acolo încît îi spusese tribunului că şi el, deşi e negustor, luptă în felul lui pentru ca Ellada să scape de jugul imperiului. Arătîndu-se binevoitor, se oferise să se ducă la general şi să încerce să cumpere sclava, apoi să i-o revîndă. Cu toate că se jurase pe toți zeii că nu urmăreşte nici un cîştig şi că s-ar simți fericit dacă ar putea să ajute cu ceva pe fiica luptătorului Melantios, lacomul negustor îşi făcuse socoteala să se aleagă cu o suma de două-trei ori mai mare decît aceea cu care va reuşi să cumpere fata. Şi chiar în seara acelei zile se dusese la general, îşi pusese în joc toată istețimea şi toată experiența lui de negustor, fără să reuşească să-l convingă, ba, din contra, insistențele lui îl înfuriaseră pe Livianus Claudius, îl chemase pe contubernal, îi ordonase să-l ia de acolo pe grec şi să-i tragă douăzeci de lovituri de flagrun.

În acest timp, galul Cluvianus reuşise să strecoare Apronillei un papyrus din partea tribunului şi să aducă altul din partea ei.

Dar vestea pe care o adusese Eurotas sfărîmase orice speranță în sufletul lui Vitellius de a putea elibera fata pe calea prevăzută de legile imperiului şi-l făcuse să ia hotărîrea de a o răpi de acolo de sus, din cetate, cu orice chip. Cît priveşte starea sufletească a lui Livianus Claudius, ea se înrăutățise. Eurotas reuşise să trezească în el vechea frămîntare : pe Apronilla nu putea să şi-o facă soție, fiindcă în egală măsură vedea în ea pe propria-i fiică, iar ca fiică nu înțelegea s-o țină pe sclavă, fiindcă porniri greu de stăpînit îl făceau să şi-o dorească soție.

6

După încercarea nereuşită a lui Eurotas, Vitellius căutase o cale de a pătrunde sus în cetate şi o găsise cu ajutorul lui Cluvianus. În ziua hotărîtă, după ce făcuse o inspecție la una din legiunile împinse înainte, în apropiere de campia Tibiscului, se înapoiase la Getidava în amurg, îşi lăsase garda în camp şi pornise singur pe povîrnişul repede al muntelui, urmînd o potecă ce şerpuia pînă sub zidurile cetății. De mai multe ori fusese în pericol să scape în vale, pornit o dată cu pietrişul ce îmbrăca pantele prăpăstioase. Urcase în cetate folosind o frînghie atîrnată debcreasta zidului, lăsată din timp de gal. În acea noapte, Cluvianus se afla de gardă. Sus, în colțul cel mai retras al cetății, deasupra pintenului de piatră ce ieşea din munte, după un tufiş de liliac, îl aşteptase Apronilla. Revederea fierbinte, în lumina palidă a lunii, cînd sufletele lor se contopiseră într-o îmbrățişare năvalnică, după mulți ani de despărțire şi nesiguranță, fusese curmată de apariția pe ziduri a lui Domitius Rufinus.

Primul contubernal al generalului urcase în cetate, nu atît ca să controleze gărzile, cît pentru a se înfrupta din grațiile Myrellei. Într-un moment de totală dăruire, sclava îi spusese că chiar în aceeaşi clipă şi Apronilla era fericită, alături de iubitul ei. Fusese semnalul. Domitius Rufinus, însoțit de cîțiva legionari din gardă, pornise degrabă în căutarea lor. Lupta fusese scurtă. Sus pe creasta zidului, fulgeraseră cîteva clipe, în razele lunii, spadele celor doi tribuni. Din nou, ca în taberna de la Roma, Domitius Rufinus scăpase spada din mînă, şi Vitellius l-ar fi putut străpunge dacă nu s-ar fi gîndit la general: Se aruncase apoi de pe zid în gol, pornise în sus pe povîrniş şi se pierduse în pădure. În urma lui, spumegînd de furia neputinței, Domitius Rufinus luase cele mai severe măsuri pentru ca cele petrecute să nu fie aflate de general. Primul-contubernal nu se îndoia că, păzind cu străşnicie fata, va reuşi să se răzbune crunt pe acela pe care îl duşmănea de moarte.

Timp de mai multe zile, Sarmis fusese plecat. Pornise singur prin munți către răsărit, pînă la Carsidava. În drum se oprise la tabăra lui Diegis şi văzuse pregătirile de luptă ale dacilor. Întîlnirea cu tatăl său, bătrînul Dicomes, la Carsidava, şi cu Cumida, ființa care îi păstrase o dragoste neîntinată, la Costodava, îi umpluse sufletul de fericire şi de hotărîre. La înapoiere, venise însoțit de Dagio cu o ceată de luptători, aşa cum se înțelesese cu Vitellius. Tribunul se hotărîse să treacă în Dacia cu Apronilla, îndată ce va reuşi s-o elibereze de sus din cetate.

Cu o seară înainte de înapoierea lui Sarmis în camp, la „Taberna Centurionilor", în mica încăpere de lîngă bucătăria lui Philistos, Domitius Rufinus şi Maxentiu, prieteni de chefuri şi de petreceri zgomotoase, goleau unele după altele cupele de vin. Alături, în sala cea mare a tabernei, centurioni, decurioni, legionari şi alți funcționari militari strigau, cîntau şi rîdeau, amețiți de băutură. La o masă din lungul peretelui ce despărțea sala de mica încăpere chefuiau mai mulți legionari, printre care se afla şi Gellius, din garda lui Vitellius.

Domitius Rufinus strînse fălcile pentru a-şi ascunde ciuda ce i-o produsese gluma lui Maxentiu.

— Ascultă, Maxentiu, jur pe numele lui Jupiter că, dacă nu se salva sărind peste zidul cetății, îl despicam cu spada!

Maxentiu sorbi lung din cupă, abia stăpînindu-şi rîsul.

— Cred că ai făcut tu o mişcare greşită, Rufinus. Nu cumva ai scăpat din mînă spada şi i-ai dat timp să fugă?

Maxentiu ştia că loveşte direct la țintă. Aflase de la legionarii săi despre lupta ce se purtase sus în cetate. Îl văzu pe Domitius Rufinus cum se roşeşte de mînie, care îi spuse, aproape țipînd :

— Cum poți vorbi astfel, Maxentiu? Ştii cît de bine mînuiesc spada, doar te-ai convins cîți captivi daci am omorît dînd lovituri cu măiestrie! Dacă-l mai întîlnesc pe Hammonius, îl străpung dintr-o lovitură şi-l trimit la Proserpina! Un ticălos ca el...

Stai, potoleşte-te, Rufinus, nu mai striga şi nu-i mai rosti numele, uiți că el face parte din garda împăratului? Spui că tu ai omorît captivi daci. Da, te-am văzut, erai beat, i-ai tăiat repede pe cei şase barbari care erau legați de mîini şi de picioare. Maxentiu izbucni în rîs : Ştii, m-a înveselit mult clipa cînd dacul acela, care arăta aşa de frumos, te-a lovit în cap cu lanțul de la mîini cu atîta ură şi putere, încît era gata să te doboare la pămînt. Şi chiar după ce tu i-ai înfipt spada în piept îți mai arunca priviri pline de ură. Sînt tari şi răbdători ca nişte animale barbarii ăştia

— Vrei să spui că tu n-ai omorît atunci?

Ba daaa... Eu îl dezlegam pe dac, şi după aceea mă luptam...

- Nu te mai lăuda! Dacă afla Livianus Claudius că ne-am înveselit omorînd captivi, ne-ar fi trimis la galere pentru paguba făcută imperiului. Ridică, sa mai golim un rînd!

După ce bău, Maxentiu lăsă cupa din mînă şi se aplecă spre Domitius Rufinus.

— Ascultă, Rufinus, ce căuta Hammonius Vitellius sus în cetate? Şi tu de ce l-ai atacat?

Domitius Rufinus nu-i răspunse decît după o lungă pauză :

— Am socoteli vechi de încheiat cu el! Şi mai este ceva, sus în cetate, un mare secret al lui Livianus Claudius. Dar îl distrug pe Hammonius Vitellius! De-ar afla generalul!... Dar ce, nu mă asculți, Maxentiu?

— Taci! Maxentiu îi făcu semn punînd degetul la gură : Ascultă, Rufinus, aci lîngă perete se vorbeşte despre Hammonius Vitellius.

În tabernă, Gellius, prins de băutură, cu oala de vin în mînă, îşi pierduse stăpînirea de sine şi vorbea cu voce tare :

— Tribunul mi-a dat ordin să-l urmăresc pe dac, şi eu am pornit pe urmele lui în goana calului. Dacul fugea de-i sfîrîiau picioarele. Eram aproape să-l prind, cînd, cu o mişcare fulgerătoare, s-a întors şi, cu o îndemînare cum n-am mai văzut în viața mea, a trimis o săgeată care mi s-a înfipt în umăr. Nici acum nu mi s-a vindecat de tot rana. Din clipa căderii, n-am mai ştiut nimic, mult timp. M-am trezit pe un maldăr de fîn, lîngă o stîncă, în pădure, în plină noapte. La lumina lunii, am văzut chipul unui dac cu barbă stufoasă şi mustăți lungi lăsate în jos, cu ochi pătrunzători şi reci, care mă străpungeau cu sclipiri tăioase. Mă păzea cu sulița în mînă. Mult timp n-am ştiut dacă trăiesc sau visez. Cine mai rămîne în viață cînd cade în mîinile dacilor?...

Domitius Rufinus îl lovi cu cotul pe Maxentiu şi îşi lipi urechea de peretele de lemn. Auzi pe Gellius mai clar :

— Vă jur pe toți zeii! Nu mai aveam nici o speranță să scap cu viață. Dar cum să nu rămîi uimit? De multe ori, nici nu-i mai înțelegi pe zei! Se făcuse ziuă cînd a venit un dac, a vorbit ceva în şoaptă cu cel care mă păzea, s-a întors spre mine şi mi-a făcut semn să mă ridic în picioare. Nici nu mai luam în seamă tremuratul, pe care şi aşa nu-l mai puteam stăpîni. Simțeam cum începe să se scurgă viața din mine. Dar ce credeți că s-a

întîmplat? în loc să mă lovească, dacul m-a desfăcut la umăr, mi-a spălat rana, a pus pe ea nişte frunze uscate pe care le-a muiat puţin cu un fel de unsoare neagră, şi m-a legat strîns cu o cîrpă curată. Şi-a desfăcut plosca de la şold, şi mi-a făcut semn să beau. Am băut, mai întîi cu frică, apoi fiindcă-mi plăcea, căci era vin de-al lor, vin bun, tare şi aromat, cu gust de struguri. Între timp, cel care mă păzise îmi adusese calul. M-au ajutat să încalec.

Gellius făcu o scurtă pauză. Domitius Rufinus apăsă şi mai tare urechea pe scîndura peretelui.

— Jupiter să mă ţină dacă-mi venea să cred ochilor, continuă Gellius. Cînd am dat după colţul de stîncă, am văzut cum toţi legionarii din gardă se înşiraseră pe potecă, urmîndu-l pe tribunul Hammonius Vitellius.

Cei din jurul lui Gellius ascultau cu mirare şi neîncredere. Aşa ceva nu putuse să se întîmple, îşi spunea fiecare gîndindu-se la cele auzite despre cruzimile dacilor.

— Ei, ce ziceţi, v-a plăcut întîmplarea? întrebă Gellius. Dacă nu era sclavul tribunului, cine ştie unde ne zăceau oasele la toţi?!

— Mi-a plăcut povestea ta, spuse unul dintre legionari - pistruiat, cu faţa roşcovană şi cu un început de chelie - dar ştii tu, Gellius, ce înseamnă asta?

— Ce înseamnă, Beniamine? sări Gellius, cu oala în mînă.

— Jur pe Jehovah că tribunul tău s-a vîndut dacilor, iar sclavul lui nu poate să fie decît o adevărată iscoadă!

Maxentiu îl bătu pe spate pe Domitius Rufinus.

— Ai auzit? Are dreptate evreul, şopti el.

— Ţine-ţi gura, strigă Gellius furios, voi sînteţi numai cu gîndul la vînzare, aşa cum aţi făcut cu galileanul acela, în învăţătura căruia au început unii să creadă şi la care se roagă să le ajute... .

— Galileanul a fost un tîlhar, mormăi Beniamin.

— Şi-apoi, ce ne pasă nouă? continuă Gellius, cuprins de teamă că dezvăluise ceva ce putea duce la urmări grave.

Căută să spulbere impresia produsă de cele povestite şi încercă să-i aţîţe pe cei de faţă împotriva imperiului, cu convingerea că astfel nu vor trăda nimic din ceea ce au auzit.

— Ce ne pasă nouă? repetă el. Noi sîntem nişte amărîţi de soldaţi, pe care împăratul îi trimite la moarte. Ia să mai golim cite-o ulcică de vin! Nu-i aşa, Beniamine? De ce-am ţine cu imperiul?

Tăcu. Înghiţi de cîteva ori vin, cu multă lăcomie. Mîna îi tremura.

— Mai bine nu spuneam nimic. Care zeu rău a mai fost treaz şi m-a îndemnat să vorbesc? Se aplecă spre ei şi şopti cu voce schimbată, mai mult rugător : Voi sînteţi chinuiţi ca şi mine, aveţi suflete bune, şi tribunul Vitellius este un om bun...

Gellius tăcu şi rămase împietrit. În cadrul uşii ce da în mica încăpere se ivise Domitius Rufinus, urmat de Maxentiu. Făcu semn unor legionari de la

o masă vecină să-l urmeze ; erau soldați din garda lui. Se îndreptă spre Gellius şi-l arătă cu degetul.

— Legați-l! ordonă el.

— Şi pe acesta, interveni Maxentiu, arătîndu-l pe Beniamin.

— Pe mine, tribune? Pe mine, de ce?

Ochii înroşiți ai lui Beniamin se făcură mari, şi gura i se strîmbă de spaimă. În spatele lui Domitius Rufinus apăruse decurionul, comandantul gărzii sale.

— Leagă-i, decurioane, iar pe ceilalți să-i predai comandantului gărzii de la poarta principală a campului, ordonă el. Să nu-i elibereze pînă nu primeşte ordin de la mine!

Reîntorşi la masa lor din mica încăpere, Domitius Rufinus şopti plin de mulțumire la urechea lui Maxentiu :

— Acum îl am în niînă pe trădătorul Hammonius Vitellius şi nu-l las pînă nu-l distrug!

În dimineața care urmă, decurionul care îi comanda garda raportă lui Vitellius că legionarul Gellius a fost lipsă la apel şi că, cu toate cercetările făcute, nu reuşise să-i dea de urmă. Nerăbdarea cu care tribunul aştepta înapoierea lui Sarmis îl făcu să nu acorde nici o importanță dispariției lui Gellius, îi spuse decurionului să aştepte, convins fiind că legionarul va apărea de undeva.

În aceeaşi zi, pe la prînz, Sarmis se înapoie, aşa cum stabilise la plecare. Povesti tribunului tot ce făcuse şi-i spuse că Dagio cu ceata lui îi aşteaptă ascunşi în munții din apropiere.

Sarmis se afla în cortul lui Vitellius cînd decurionul raportă că din tabernă, cu o seară înainte, fuseseră arestați mai mulți legionari, care băuseră prea mult. În acelaşi timp sosi şi Cluvianus. Galul era liber şi intra de gardă în noaptea ce urma. La vederea lui, Vitellius nu-l mai ascultă pe decurion şi nici nu luă în seamă ultimele cuvinte spuse de acesta :

— Poate că tribunul ar trebui să-l ceară pe Gellius lui Livianus Claudius. Legionarul încă mai poartă urmele rănii de săgeată...

Îi făcu semn decurionului să iasă. Se gîndea că peste cîteva zile va fi departe, fără gardă şi fără să mai fie un supus al imperiului.

— Gata, Cluvianus? îl întrebă pe gal.

— Sînt gata în orice clipă, tribune, numai că, din nenorocire, zeii cei răi l-au îndemnat pe Domitius Rufinus să întărească garda sus pe zidurile cetății, iar în cetate a pus străji la toate uşile şi colțurile clădirilor. Nu se mai poate face nici o mişcare fără să fii văzut. Nu ştiu cum voi reuşi să vă dau fata dincolo de ziduri.

Vitellius îl privi pe gal mult timp, cercetător, cu oarecare neîncredere. Încleşta fălcile şi tăcu. Îşi întoarse capul numai cînd simți pe umăr mîna grea a lui Sarmis.

—Ultima şansă nu este pierdută, tribune! îi şopti el, hotărît să încerce orice-ar fi părut cu putință.

— Eu sînt hotărît să-mi dau şi viaţa! Jur pe toţi zeii!

Cluvianus sărise, bănuind îndoiala ce-l frămînta pe tribun, dar n-a mai avut timp să termine, căci Vitellius se ridică şi bătu cu pumnul în masă. Vorbi cu voce schimbată, tulburat, revoltat :

— Ştiu, Sarmis, ultima şansă nu este pierdută! Mă voi duce sus în cetate şi-o voi lua, chiar dacă va trebui să mă bat cu toate gărzile pe care le-a întărit Domitius Rufinus şi chiar dacă nu voi avea ajutorul vostru!

Cu mişcări stăpînite, Sarmis îl prinse de braţ şi-l îndemnă să se liniştească.

—Oricare om în momente grele începe să se îndoiască de prietenii săi, dacă eu şi Cluvianus ne putem socoti prietenii tăi, tribune! Pe duşman nu-l învingi întotdeauna luptînd faţiş cu el, ci căutînd mijloacele prin care să-ţi atingi scopul chiar şi fără luptă. Ultima şansă nu este aceea ca tu, singur sau urmat de noi, să porneşti la luptă contra celor din cetate. Această şansă ar avea prea puţini sorţi de izbîndă. Ultima şansă am aflat-o de la Dagio. El cunoaşte bine Getidava, căci a făcut mult timp de strajă aici cu ceata sa. Cetatea are un secret cunoscut numai de ei, cîţiva, în afară de Decebal şi de Diegis. Sub cetate sînt nişte hrube întunecoase, cu ziduri groase de piatră. Într-una din hrube, printre lespezile de piatră ale pardoselii, se află una care închide intrarea într-un fel de galerie ce duce Io o peşteră din pîntecele muntelui, iar din peşteră porneşte o crăpătură, căreia apele i-au dat o astfel de formă încît poate să treacă cu uşurinţă un om prin ea şi care răspunde afară undeva pe povîrniş.

— Pe-acolo voi pătrunde! şopti apăsat tribunul.

— Să nu uităm, tribune. Sus în cetate îl avem pe Cluvianus, accentua Sarmis.

— Jur pe Jupiter că voi trece şi prin gaură de şarpe! strigă galul, dintr-o dată însufleţit.

— Totul este, continuă Sarmis, ca tu să găseşti pîrghia de deschidere, adică de ridicare a lespezii. Închizătoarea a fost făcută de nişte meşteri făurari aduşi din partea de răsărit a imperiului. Dagio mi-a spus că trebuie căutat în zidul din apropiere, unde, printr-o gaură, poţi să ajungi cu mîna la un fel de pîrghie de fier.

Lui Vitellius îi reveniră speranţa şi încrederea. Privi cu recunoştinţă spre ei, mişcat de ataşamentul şi de hotărîrea lor. Din nou situaţia i se părea limpede, salvarea Apronillei o vedea foarte apropiată. Cei doi bărbaţi de lîngă el, doi foşti captivi, doi foşti sclavi, deveniseră cei mai devotaţi prieteni ai săi, şi, în aceste momente grele, singurele lui ajutoare.

— Mergi şi tu cu noi, Cluvianus! spuse Vitellius cu recunoştinţă. Vei fi liber în Dacia, Îţi vei face căminul tău, familia ta. În Galia nu vei putea pleca, după cum nici unul dintre noi nu va mai putea să mai meargă acolo unde stăpîneşte imperiul.

— Mergi cu noi, galule, întări Sarmis. La mine, la Carsidava, amîndoi vă veţi simţi ca la voi acasă, ca în ţara voastră, poate că veţi ajunge să iubiţi

Dacia.

— Vă urmez, tribune!

Totul se desfăşură apoi repede. Făcură planul de acțiune pînă în cele mai mici amănunte. Înainte de plecarea lui Cluvianus, tribunul scrise în grabă un papyrus către Apronilla :

„Deşi nu va mai trece decît foarte puțin timp, iubirea mea, pînă vom fi din nou împreună şi pentru totdeauna, mi se pare că vremea se scurge atît de încet, încît parcă mă cuprinde teama că vor trece ani pînă te voi vedea lîngă mine. Aş blestema cerul, aş urî totul - pe zeii cei buni şi pe zeii cei răi - dacă s-ar ivi în calea noastră piedici, care ne-ar prelungi despărțirea. Tu să ai încredere în Cluvianus. El este hotărît să-şi dea viața apărîndu-te. Şi dacă, scumpa mea Apronilla, printr-o faptă urîtă a zeilor, aş fi împiedicat să ies în calea ta, tu să-l urmezi pe Cluvianus. El te va duce în Dacia, la un loc sigur, unde eu nu voi întîrzia să vin, chiar dacă va fi să lupt cu toți zeii din Olimp şi din Infern. Dar nu va fi pe voia zeilor cei răi, şi mîine seară, dragostea mea, la ieşirea din cetate, te vei odihni la pieptul meu. Zeița Thalia să te aibă în pază, sufletul meu drag!"

Cu deplină încredere în izbîndă, Vitellius strînse cu grijă papyrusul şi-l dădu lui Cluvianus. Sarmis se ridică de pe pat, slobozi un oftat uşor, apoi vorbi încet şi rar :

— Cu zeii nu facem nimic, tribune! Să sorbim repede cîte-o ulcică de vin. E timpul să plece Cluvianus.

Galul plecase de mult. Amîndoi stăteau întinşi pe pat, fiecare cu gîndurile lui. Gîndul lui Sarmis alerga la Carsidava şi la Costodava, acolo unde se aflau cei dragi. Pînă departe în jurul cortului nu se auzea nici un zgomot. Legionarii din centuriile şi cohortele din camp erau plecați în lungul văii Getidava, pentru exerciții de luptă. În acea linişte, începu să se distingă mers cadențat de oameni ce se apropiau. Nu dădură nici o atenție, puteau fi cei din schimburile gărzii campului. Lîngă cort se auzi o scurtă comandă, şi mersul cadențat încetă. După cîteva clipe, în cort pătrunse un centurion, urmat de doi decurioni. Îl salută pe tribun, apoi îi întinse un mesaj cu sigiliul lui Livianus Claudius. Curios şi tulburat, Vitellius desfăcu pergamentul şi citi:

„Generalul Livianus Claudius, comandantul legiunilor şi cohortelor din Dacia, către tribunul Hammonius Vitellius din garda augustului împărat : Salut!

Tribunul este rugat ca, împreună cu sclavul său, să se prezinte înaintea noastră pentru a primi o misiune importantă, ce nu poate suferi întîrziere. Neprezentarea imediată va fi socotită nesupunere la ordinul unui comandant de legiuni imperiale, în care caz, centurionul are dispoziția noastră asupra modului cum va trebui să procedeze."

Vitellius rămase un moment împietrit, cu sulul de pergament în mînă. Un val de gînduri şi de presupuneri îi inundă mintea. Nu putea să înțeleagă ce se petrece, ce se întîmplase. În fața lui, Sarmis stătea în picioare, pregătit

de luptă.

— Echipează-te, Sarmis, şi ia tot bagajul nostru. Nu se ştie dacă vom mai avea timp să trecem pe aici!

Plecară. Pînă la cortul generalului, centurionul nu spuse nici un cuvînt şi nici tribunul nu-l întrebă nimic.

Livianus Claudius îl primi rece, cu priviri aspre. Vitellius se gîndi că poate generalul aflase ceva despre cele petrecute sus în cetate. Se pregăti să înfrunte totul cu curaj. Cu ton solemn, Livianus Claudius îl invită să se aşeze pe scaun. Îi vorbi stăpînit, însă hotărît :

— Tribune, regret că sînt nevoit să iau unele măsuri împotriva fiului lui Hammonius Felix, cavalerul a cărui amintire mi-e scumpă, împotriva unui tribun din garda împăratului şi curier imperial.

Făcu o pauză destul de lungă, parcă nedecis cu ce ton să continuie. Tuşi de cîteva ori, apoi reluă :

— Am fost informat că ai legături cu tabăra dacilor, mi s-au prezentat dovezi, care par să constituie adevărate acuzații împotriva ta, de trădare a împăratului şi a imperiului, iar sclavul tău nu ar fi altceva decît o iscoadă a lui Diegis. Nu ştiu dacă înțelegi situația în care sînt pus. Avînd în vedere, însă, că ai venit aici în calitate de trimis special al împăratului, nu pot lua nici o măsură împotriva ta, în afară de aceea de a te aresta!

Vitellius sări în picioare, aprins de mînie.

— Nimeni nu poate să rețină pe un trimis al împăratului! rosti el cu ton răspicat, sigur fiind că generalul nu fusese informat de cele ce se petrecuseră sus în cetate.

— Eu, da! Uiți că sînt comandantul legiunilor şi cohortelor ce-mi sînt încredințate?

— Dacă această mîrşavă uneltire porneşte de la Domitius Rufinus, regret că încă de la Roma nu l-am străpuns cu spada!

Auzind numele lui Domitius Rufinus, generalul tresări, începu să se îndoiască de temeinicia acuzației.

— Tribune, datoria mea este să aştept hotărîrea împăratului. Un curier special va porni chiar azi spre tabăra lui. Pînă atunci, tu şi sclavul tău veți sta închişi în cetatea Viminacium!

— În numele împăratului, mă opun!

— Nu, tribune, e zadarnic să încerci să te opui! Un tribun care se întîlneşte în pădure cu o căpetenie dacă însoțită de ceata lui şi se salută prietenește cu acea căpetenie la despărțire nu poate să fie un trimis de încredere al împăratului!

Tulburat, Vitellius nu găsi nici un cuvînt potrivit. Generalul ridică clopoțelul şi sună cu putere. Spuse contubernalului să intre Maxentiu.

— Am fost atacat de daci şi numai..., începu Vitellius. Livianus Claudius îl întrerupse :

— Ai avut în gardă un legionar, Gellius? A fost rănit acel legionar şi prins de daci? Cum se face că ți l-au dat înapoi? Cînd s-a mai văzut un

roman scăpat din mîinile acestor barbari?

Generalul văzu că Maxentiu intrase. Schimbă tonul :

— Tribune Maxentiu, vei pleca numaidecît la Ad Mediani, unde se află tabăra împăratului. Vei duce augustului nostru împărat un mesaj din partea mea. Pregăteşte-ți garda! Chiar astăzi vei porni la drum. Generalul făcu o scurtă pauză. Reluă : E cam tîrziu. Pleci mîine, cum se luminează de ziuă!

Maxentiu ieşi. Generalul îl chemă pe contuberbal şi-i ordonă ca pe tribunul Hammonius Vitellius şi pe sclavul său să-i țină sub pază pînă cînd vor fi trimişi spre Viminacium.

În seara aceleiaşi zile, în „Taberna Centurionilor", Domitius Rufinus şi Maxentiu au chefuit satisfăcuți pînă tîrziu după miezul nopții.

Plecarea s-a făcut în zori. Aerul rece al dimineții şi ceața ce îmbrăca valea, în lungul căreia se întindea drumul, nu lăsau să se vadă dacă ziua va fi noroasă, sau însorită. Această întrebare şi-o puneau legionarii din gardă, plecați pe un nou drum de oboseală şi de trudă, nu Maxentiu care, prins de băutură, abia se ținea în şa, fără să ia în seamă drumul pe care înainta şi nici cum va fi vremea.

Ropotul cailor pe pietrele drumului bine bătut şi bine întreținut se întorcea într-un ecou continuu, mărit de liniştea din jur. Ca întotdeauna cînd erau plecați la drum, legionarii îşi omorau plictiseala povestind tot felul de glume şi de snoave, pe care chiar decurionul ce-l urma pe tribun, ceva mai în urmă, le asculta cu plăcere. Aşa se face că nici unul dintre ei nu auzi un strigăt de huhurez în pădure, strigăt ce se repetă de mai multe ori pe sub coasta muntelui, în lungul drumului, unde se pierdea. Ultimul strigăt, ce răsună la mare depărtare înaintea lor, produse zgomot şi mişcare pe povîrnişul ce străjuia drumul, presărat cu tufişuri dese şi cu bucăți mari de piatră desprinse din stîncă. Abia puteau fi zărite căciulile şi cojoacele unor oameni ce se mişcau pe brînci, mai mult tîrîndu-se în dreptul cîte unui tufiş de mărăcini, în spatele cîte unui pîlc de brazi mici şi stufoşi sau după cîte o grămadă de pietre mari şi colțuroase.

Un timp liniştea fu tulburată numai de țipetele şi de ciripitul păsărilor de prin desişuri, apoi ecoul pădurii şi al muntelui aduse din sus ropote slabe de cai, ce se întăreau tot mai mult, pe măsură ce se apropiau. De după cotitura drumului apăru Maxentiu urmat de garda sa. Înaintau în trapul cailor, fără prea mare grabă. Cu capul plecat în piept, tribunul moțăia, lăsîndu-se în voia calului. Mai erau numai cîțiva paşi pînă în dreptul locului unde se produseseră mişcările pe povîrniş, cînd, de sus, bucăți mari de stîncă porniră cu mare iuțeală la vale. În urma lor nu se zărea nici țipenie de om.

Totul s-a desfăşurat repede. A fost un zgomot, un huruit prelung, mărit de ecoul muntelui, amestecat cu țipete, urlete şi blesteme. De sus, din dreptul tufişurilor, o ploaie de săgeți, trase cu multă îndemînare şi putere, căzu asupra cailor şi călăreților, apoi trupuri de oameni înfăşurați în

cojoace începură să se rostogolească în vale. Cînd huruitul pietrelor încetă, dacii văzură că nu mai au prea mult de făcut. Caii şi călăreții, zdrobiți de pietrele ce sfărîmaseră totul în calea lor, zăceau pe drumul acoperit de sînge. Nechezatul şi gemetele cailor se amestecau cu vaietele soldaților care nu-şi dăduseră ultima suflare.

Tribunul Maxentiu căzuse în mijlocul drumului, cu capul zdrobit. Asupra lui se îndreptă Dagio, căci el şi ceata lui dăduseră lovitura. Căpetenia dacă privi mult timp trupul tribunului, strîngînd fălcile cu ură. Îl lovi de cîteva ori cu piciorul şi-l întoarse cu fața în sus. Începu să-l caute cu grijă. Nu se îndoia că tribunul fusese pornit cu veşti, fie spre Roma, fie spre tabăra împăratului. În tolba lui, Dagio găsi pergamentul cu mesagiul lui Livianus Claudius către împărat. Îl desfăşură cu înfrigurare şi începu să citească :

„Către augustul împărat Ulpius Trajanus Optimus. Marele Jupiter să-l țină în pază. Salut! Generalul Livianus Claudius raportează :

Tribunul Hammonius Vitellius, curier special din garda imperială, a fost arestat împreună cu sclavul său, fiind dovediți că au legături cu tabăra dacilor şi trădează imperiul. Tribunul Maxentiu, aducătorul acestui mesaj, va raporta augustului împărat toate amănuntele. Cei doi arestați au fost trimişi sub pază întărită în garnizoana de la Viminacium. Aştept ordinul augustului împărat!"

Tulburat şi palid, Dagio privi mult timp trupul lui Maxentiu. Ozio strînse sul pergamentul şi-l legă, păstrînd sigiliul lui Livianus Claudius. Tîrziu, Dagio ridică hotărît capul şi vorbi către Ozio :

— Nu mai avem ce aştepta! Dacă ei au fost duşi la Viminacium, nici fata nu va mai fi scoasă din cetate. Plecăm la Diegis, să-i ducem trista veste. Mă gîndesc cîtă durere va fi în sufletul bătrînului Dicomes şi al nefericitei Cumida!

7

Cluvianus se pregătise pentru a se putea strecura prin deschizături cît de mici : îşi lăsase scutul şi sulița, păstrînd numai spada şi un stilet înfipt la brîu. La căderea serii, cînd fusese schimbat din gardă, în loc să coboare în vale, spre taberne, se strecurase pe lîngă zidul cetății şi se ascunsese în tufele de liliac. Ştia tot ce are de făcut, căutase drumul spre hrubele cetății şi pregătise două făclii mari, cu care să-şi lumineze calea prin pîntecele muntelui. Apronilla sosise la timp şi, fără să piardă nici o clipă, galul pătrunsese cu ea prin gangurile de sub cetate, ruinate şi arse, în care plutea un aer greu, înecăcios, cu miros de fum şi mucegai. Căuta de mult timp placa din pardoseală, prin golul căreia puteau să pătrundă în galeria de care îi vorbise Sarmis, cînd auzise un zgomot slab şi abia avusese timp să prindă de veste că cineva din întuneric se pregăteşte

să atace. Urmase o luptă scurtă şi grea, în care sorţii izbînzii trecuseră cînd de o parte, cînd de alta. Galul uriaş reuşise să iasă învingător. Cel ce îl atacase şi care nu era altul decît Domitius Rufinus rămăsese întins pe plăcile reci de piatră, sugrumat de mîinile puternice ale fostului gladiator. După o nouă căutare, Cluvianus reuşise să descopere pîrghia cu care a putut să urnească lespedea de piatră. Pătrunsese în galerie purtînd-o pe Apronilla pe braţe. Fata îşi pierduse cunoştinţa, nemaiputînd suporta încordarea şi spaima prin care trecuse. Coborîse un lung şir de trepte tăiate în piatră, apoi înaintase prin galerie, pînă ajunsese într-o mare peşteră, cu pereţi ce se pierdeau departe în întunericul nestrăbătut de lumina făcliei, a cărei flacără juca şi sclipea pe faţa unui lac cu apa cristalină, lipsită de orice undă, ca şi cum toată această sală uriaşă era pardosită cu o oglindă ca-n basme. Din loc în loc, aproape de pereţi şi de plafon, nenumărate stalactite şi stalagmite scînteiau în toate culorile, arătîndu-le drumul.

După ce străbătuse în lung peştera, mergînd prin apa, care în unele locuri îi ajunsese pînă la piept, continuase să înainteze urmînd pîrîul ce pornea din lac ca o şuviţă limpede, cobora repede şi sărea peste pragurile pe care singur şi le tăiase în stîncă. Numai cînd ajunsese într-o altă peşteră, mai mică şi mai rotundă, de al cărei plafon stăteau agăţaţi mii şi mii de lilieci, prinsese curaj şi înţelesese că nu mai are mult pînă la ieşire. Apronilla îşi revenise cu totul şi îl urmase plină de încredere. Aşteptară mult afară, lipiţi de stîncă, ascunzîndu-se de lumina lunii, fără ca cei aşteptaţi să se fi arătat. Cluvianus nu ştia de cele petrecute în ziua ce trecuse, cînd tribunul şi sclavul său fuseseră porniţi sub pază puternică spre Viminacium, după cum nu ştia nici că, în hruba de sub cetate, îl sugrumase pe Domitius Rufinus.

Deplin încrezătoare în gal, Apronilla plecase alături de el, aşa cum îi scrisese Vitellius. Urcaseră pieptiş pe coasta muntelui, printre colţuri de stînci şi tufişuri de brazi mici, stufoşi, şi la revărsatul zorilor se aflau departe în pădure, dincolo de coama muntelui pe care străjuia cetatea. Între timp, cerul se înnorase şi începuse să plouă cu picături mici şi dese.

Domitius Rufinus îşi revenise cu greu. Nu-şi dăduse seama cît timp rămăsese nemişcat pe lespezile reci de piatră, în întunericul de nepătruns. Cînd se trezise, nu-şi mai amintise unde se afla decît după ce se lovise cu capul de peretele hrubei. Îngrozit de cele întîmplate şi de fuga fetei, pornise în grabă spre poarta cetăţii, la comandantul gărzii, şi ordonase să se caute peste tot, să se răscolească pădurile din împrejurimi. După aceea pornise jos, în camp, neluînd în seamă ploaia ce începuse.

În acea noapte, Livianus Claudius nu mai urcase sus, în cetate. Arestarea lui Vitellius îl tulburase. Vorbise mult cu legionarul Gellius şi se convinsese că într-adevăr tribunul avusese legătură cu căpetenia dacă ce comanda ceata care îi atacase. Tîrziu spre seară, primise un mesaj de la împărat, prin care îi ordona să pregătească cohortele şi legiunile şi să

pornească spre ieşirea din munţi a rîului Tibiscu, unde armatele lor urmau să se întîlnească. Nimic nu putea fi întîrziat, de aceea, în aceeaşi seară, adunase în cortul său pe toţi legaţii şi tribunii comandanţi de legiuni şi de cohorte şi le dăduse instrucţiuni asupra a ceea ce avea de făcut fiecare.

Generalul nu dormea, stătea întins pe pat, cînd apăru Domitius Rufinus, vînăt la faţă, cu tunica murdară şi cu părul în dezordine.

— Ce e, Rufinus, te-ai îmbătat şi te-ai bătut cu cineva?! îl apostrofă el privindu-l cu multă silă.

Căutînd să se stăpînească şi atent să nu facă nici o legătură cu prezenţa lui Vitellius la Getidava, Domitius Rufinus povesti cele ce se petrecuseră sus, în cetate. Pe măsură ce-l asculta, pe faţa generalului se vedea cum creşte o furie greu stăpînită. Totuşi, căută să nu-şi trădeze durerea adîncă. Ascultîndu-l, nu scăpase că ceva nu e în ordine, că primul său contubernal îi ascunde ceva. Vorbi frînt de o suferinţă lăuntrică :

— Nu văd pentru ce să fugă! şopti el cu multă mîhnire. Continuă ceva mai tare : Şi de ce tocmai acum, cînd altă dată a avut prilejuri de fugă mult mai bune? Tu ce părere ai, n-ai observat nimic?

— Nu ştiu... ce-aş putea să spun... unii sclavi caută să fugă chiar şi fără motive, murmură Domitius Rufinus.

— Dar de ce, contubernale, de ce ai preferat să urmăreşti pe gal şi pe fată şi nu mi-ai raportat din timp? îl întrebă bănuitor.

Începuse să încolţească în sufletul său bănuiala că Domitius Rufinus, captivat de frumuseţea fetei, încercase să intre în graţiile ei.

— Nu răspunzi, contubernale? îi strigă apoi, aruncîndu-i o privire tăioasă. În ultimul timp, te-ai dus cam des sus în cetate.

— Am executat ordinul, generale, ordinul de a asigura paza acolo sus, de a nu se apropia nimeni de familia ta. Nu mi-am închipuit...

Livianus Claudius ocoli masa şi se apropie de el.

— Ascultă, Rufinus, dacă voi afla că la mijloc e vorba de altceva, să ştii că nu va fi bine de tine! Te-am socotit cel mai de încredere contubernal. Dacă se va dovedi contrariul, nu mă voi reţine de a cere împăratului să fii trimis la galere, ca şi Hammonius! Dar acum nu e timp de pierdut. Dă alarma, ia două-trei centurii sau mai multe şi caut-o! Fără ea să nu te întorci! Pe mine mă găseşti sus, în cetate.

Livianus Claudius se apropie de el şi mai mult şi-i strigă :

— Haide, porneşte!

Se luminase de mult. Printre copacii din pădure, vîntul sufla mai potolit. De pe frunzele plăpînde se scuturau picături mari. În jurul lor liniştea era tulburată numai de trosnetele vreascurilor pe care călcau. Apa le trecuse prin îmbrăcăminte şi simţeau umezeala pe trupuri. Apronilla tremura. De mult nu mai putuse înainta, şi Cluvianus o purta pe braţe. Broboane mari de sudoare se scurgeau pe faţa galului, ajuns la capătul puterilor. Urca pieptiş, căutînd un loc mai ferit unde ar putea să se odihnească. Nu mai înainta mult, şi zări o mică scobitură într-o stîncă.

Intră, aşeză fata pe o grămadă de frunze uscate şi, neluînd în seamă pericolul de a fi descoperiți, aprinse focul. Viața ei ar fi fost în primejdie dacă nu şi-ar fi uscat îmbrăcămintea cît mai repede.

— Să facă zeii cum or vrea, murmură el, dacă au suflet şi dacă mai au milă de oameni!

După ce aprinse focul şi-l întări, o privi pe Apronilla. Fata avea fața învinețită şi mîinile umflate de frig, tremura, ochii îi erau înroşiți de plîns. Stolla şi palia albe, sandalele din piele fină erau acum de nerecunoscut. Galul se gîndi că trebuie să acționeze cu mai multă hotărîre. Aprinse un al doilea foc, la o depărtare de vreo trei paşi de celălalt, şi-i spuse fetei să se aşeze între focuri, pentru a fi încălzită deodată din față şi din spate. Îi trebui mult galului pînă s-o convingă că trebuie să-şi scoată palia şi stolla şi astfel să-şi usuce mai repede îmbrăcămintea. Apronilla rămase numai în subucula[1] udă, strîns lipită de trup.

Trecuse de timpul prînzului cînd, odihniți şi cu îmbrăcămintea uscată, începură să se pregătească de plecare. Foamea se pornise să-i chinuiască, însă nici unul n-o luă în seamă. Nu apucară însă să termine pregătirile. De după stînca în care se aflau se auzi o comandă scurtă, un huruit de pietre se porni pe povîrniş, şi în gura micii grote apăru un zid de piepturi de legionari, cu sulițele întinse, gata să-l străpungă pe cel care ar fi încercat să treacă.

Cluvianus sări în picioare, trase spada şi-o împinse pe Apronilla spre fundul grotei. Zări pe Domitius Rufinus dincolo de linia formată de soldați.

— Ascultă, gal împuțit, ce mai încerci să te aperi, nu vezi cîte sulițe sînt îndreptate spre tine? îi strigă tribunul, năpădit de furie şi plin de satisfacție totodată pentru că o găsise pe fată.

Domitius Rufinus trecu printre legionari înaintînd spre fată, dar Cluvianus fulgeră spada cu hotărîre prin fața lui şi-l obligă să se oprească.

— Tribune, dacă înaintezi, vei fi străpuns! Lasă-ne să ne urmăm drumul!

Galul era de nerecunoscut, în ochi îi jucau flăcări, trupul îl avea încordat.

— Dă-te la o parte, galule, şi aruncă spada din mînă, altfel te fac eu s-o arunci! Vrei să te trimit la Proserpina, în fundul Infernului? tună Domitius Rufinus, cu vocea sugrumată de supărare.

Urmă o luptă scurtă, dar grea. Gladiatorul, încercat în numeroasele lupte date în circuri, căută să se apere, dar să nu-l lovească pe tribun. Nu-i trebui să manevreze mult şi spada lui Domitius Rufinus sări dincolo de zidul de legionari. În aceeaşi clipă, sulițele legionarilor se apropiară de gal, la un semn făcut de tribun. Cluvianus se dădu un pas înapoi şi începu să lovească sulițele ce se apropiau de el, dînd lovituri fulgerătoare cu spada. Lupta era însă cu totul inegală. Continuă să se retragă pînă în colțul în care

---

1 Cămaşă din pînză subțire, fără mîneci, purtată mai ales de femei.

se afla Apronilla. Încercă un atac. Îşi concentra toată puterea şi lavi fulgerător pînă îşi simți mîna mai uşoară. Privi uimit şi descurajat ; spada i se rupsese şi în mînă strîngea numai minerul ei.

— Vă blestem, zei ticăloşi! strigă el în timp ce legionarii îl legau în lanțuri.

Cu întreg curajul revenit după panica prin care trecuse, Domitius Rufinus porni în grabă cu cei doi fugari spre Getidava. Niciodată Apronilla nu i se păruse mai frumoasă ca în această zi.

Timp de cîteva zile, viața celor doi fugari s-a aflat în grea cumpănă. Generalul a pus pe medicul campului să dea bolnavilor cele mai bune îngrijiri. Galul rezistă şi se întrema mai repede. Frînt de durere şi chinuit de remuşcari, Livianus Claudius a stat noapte după noapte lîngă patul fetei. De multe ori avea sentimentul că îngrijeşte cînd pe Lucina, cînd pe Lucilla. Apronilla s-a însănătoşit greu. Numai bătrîna sclavă Agnia se simțea fericită, convinsă că Freya, zeița veşnicei tinereți, îi ascultase şi de data aceasta rugăciunile pentru salvarea scumpei ei Lucilla. În exedră era linişte. Livianus Claudius stătea lîngă patul Apronillei şi ținea în mîna sa mîna slăbită a fetei. Amîndoi tăceau. Tot timpul şovăise să-i pună întrebarea care îi ardea sufletul chinuit. O privi îndelung. Da, putea fi Lucina, după cum putea fi şi Lucilla. Zeii voiau să-l chinuiască.

— Apronilla, copilul meu, în numele Cybelei, spune-mi, de ce-ai vrut să fugi la daci? o întrebă el aproape în şoaptă.

Ea îşi întoarse încet spre el ochii ei mari, limpezi, albaştri ca cerul. În ei jucau lacrimi.

— De ce mă chinuieşti, Apronilla? Tu i-ai spus încăpățînatului de gal să nu-mi destăinuiască nimic? Dacă vei continua să taci, voi pune să-l răstignească. Să simtă galul acolo sus pe cruce piroanele bătute în mîini şi în picioare! Va spune de ce...

— Să nu-l omori! strigă ea speriată, ridicîndu-se într-un cot. Dacă îl omori, nici eu nu mai rămîn în viață!

— Îl iubeşti atît de mult?

— Pot să nu-l iubesc pe acela care şi-a pus în pericol viața pentru libertatea mea, pe acela care acum preferă să moară decît să destăinuiască pentru ce am căutat să fug în Dacia? Izbucni într-un hohot de plîns. De ce nu m-ai lăsat să mor, Livianus Claudius? Eram fericită acum, acolo la zei, lîngă tata şi lîngă mama!...

— Copilul meu, linişteşte-te! Jur în fața zeilor, în numele lui Jupiter, că galul nu va avea nimic de suferit!

— Îl laşi să rămînă tot în garda cetății? îl întrebă printre lacrimi.

— Îl las... fac tot ce-mi ceri tu... dar, spune-mi, ce căutai la daci? Tu nu ştii că ei îi trimit la zei pe cei care îi prind, că îi omoară prin torturi îngrozitoare? După o pauză lungă, continuă cu voce scăzută : Zilele acestea am prins aici, în camp, doi trădători, doi spioni de-ai lor, pe un tribun imperial şi pe sclavul lui. I-am legat şi i-am întemnițat la Viminacium...

Nu mai apucă să rostească în întregime ultimul cuvînt. Apronilla slobozise un țipăt ca rupt din adîncul sufletului şi se aruncase cu fața în pernă, zguduită de plîns. Generalul o privi mult timp în tăcere. Liniştea din începere era întreruptă, din cînd în cînd, numai de suspinele ei şi de implorările ce le făcea zeilor să o ia cît mai repede. El înțelese că orice insistență din partea lui e inutilă. Se ridică de pe scaun şi ieşi fără să facă nici cel mai mic zgomot, în sufletul lui pătrunsese o nouă şi puternică frămîntare.

CAPITOLUL III
REGELE ŞI ÎMPĂRATUL

1

De la Sarmizegetusa, către apus, drumul urca încet, cu ocoluri largi, printre dealuri şi coline, trecea pe lîngă sate şi cetăți, se cățăra spre coama muntelui, pînă la Poarta de Fier. Aci fuseseră oprite legiunile imperiului în anul Romei 843[1] după lupta de la Tapae, şi silite, în cele din urmă, să primească pacea. Aici se călise în luptă noul rege, Decebal. De atunci, poporul numise acest loc Poarta de Fier. Mai departe, drumul cobora în şerpuiri tot aşa de largi, dar mai repezi, ținînd-o alături de rîul Tapae, care alerga grăbit spre fratele lui mai mare, Tibiscu. În jur, munții, dealurile şi colinele erau îmbrăcate cu păduri dese de brazi şi fagi, iar prin poieni şi livezi se zăreau trunchiuri albe de mesteceni presărate din loc în loc.

În toamna acestui an, drumul ce ducea spre Tibiscu vuia de zgomotul carelor, de chiotele luptătorilor, de nechezatul cailor şi de lătratul cîinilor. De pe tot cuprinsul Daciei soseau cete de luptători, pe care regele le aduna

---

1 Anul 89 e.n.

în grabă, ca să oprească înaintarea armatei romane cotropitoare.

La jumătatea drumului dintre Tibiscu şi Poarta de Fier străjuia mica cetate de lemn Tapae. Dincolo de cetate, valea se lărgea mult, formînd un fel de găvan uriaş. În acest loc ferit şi bine străjuit de munți, regele Decebal îşi strîngea armata pentru bătălia hotărîtoare cu imperiul.

În toiul acestor pregătiri, Diegis nu putuse răbda să n-o mai vadă pe Carsida. Trecuse peste munte în galopul calului, rămăsese puțin la Carsidava, şi acum se înapoia spre tabăra sa. Înainta prin pădurea rară, urmat la cîteva zeci de paşi de gardă. Peste grijile pregătirii de luptă, peste chipul regelui şi al Marelui preot, cu care trebuia să se întîlnească, se suprapunea, în mintea lui, imaginea ființei dragi. Bătrînul Dicomes se învoise ca, atunci cînd va fi cu putință, Carsida să devină soția fratelui regelui.

În trapul calului, adierile vîntului uşor de seară se jucau prin pletele lui castanii şi prin barba deasă şi bogată. Sub sprîncenele mari, răsfrînte în sus, ochii lui de un căprui-deschis erau ațintiți departe, spre vale, şi arătau zbuciumul său lăuntric. Fața mai mult ovală decît rotundă, nasul drept, nările largi şi buzele bine conturate, încadrate de mustățile, barba şi pletele bogate, îi dădeau înfățişarea unui adevărat luptător dac. Pe umeri îi flutura în vînt zeghea largă din postav de lînă seină, brodată cu flori albastre, cusute cu multă măiestrie.

Ajuns în vîrful colinei, se opri. Privi departe în vale, trecîndu-şi uşor degetele prin şuvițele bărbii. Auzea scîrțîitul carelor, strigătele celor ce îndemnau vitele şi chiotele luptătorilor. Slobozi un oftat adînc şi murmură :

— Cotropitorul nu vrea să ne lase liniştea şi libertatea! Tresări la nechezatul calului. Din vale veneau zgomote de tot felul, de învălmăşeală amestecată cu strigăte. Un moment i se păru că, din partea cealaltă a văii, cetele ce treceau fuseseră atacate din pădure. Îndemnă calul şi porni în galop pe poteca ce ocolea printre mesteceni şi fagi rari, coborînd în pantă lină pe coasta muntelui. Cînd sosi mai aproape de drum, opri calul. înțelese ce se petrecea: trecea alaiul Marelui preot. Diegis îşi muşcă adînc buzele, şi ochii îi luciră. Privi învălmăşeala şi mulțimea. Alaiul Marelui preot întîlnise la o cotitură o ceată de călăreți şi de care încărcate, tocmai în locul în care o stîncă ieşită pieptiş îngusta mult drumul. Garda de preoți împingea cu sulițele pe toți cei ce le stăteau în cale, pentru ca nimeni să nu se apropie de lectica aceluia care putea vorbi cu Zeul cel mare. Poporul credea în tot ce spuneau preoții şi se supunea. Dinăuntru, aşezat pe perne pufoase, Marele preot se uita satisfăcut printre perdele, prin deschizături bine ascunse de ornamentații, cum mulțimea se pleca cu evlavie şi teamă. Îl bucura învălmăşeala produsă de trecerea sa, fără ca cineva să încerce să murmure sau să facă vreun gest de nesupunere.

Dincolo de Poarta de Fier, nu departe de Tapae, în mica cetate Rehidava, agățată pe coasta muntelui, îşi instalase regele tabăra de comandă a armatei, de unde urmărea pregătirile căpeteniilor dace. Fiecare

taraboste[1], fiecare căpetenie de trib, îndată ce sosea cu ceata lui de luptători, urmat de carele încărcate cu arme, îmbrăcăminte şi hrană, se prezenta înaintea regelui şi a Marelui preot. .

Galopînd la o mică depărtare de drum, Diegis urmări intrarea alaiului Marelui preot în cetatea Rehidava, primit de străjeri cu sunete de tulnice. Tot drumul, Marele preot dormitase. Numai cînd auzi sunetele tulnicelor se învioră, coborî din lectică, ajutat de preoți, şi porni grăbit spre sala regelui, numită sala de judecată sau de sfat. Se lăsă greoi în jilțul său, aşezat lîngă cel al regelui, şi îşi trecu privirea peste cei prezenți. Pe fața lui grasă, cu ochi roşii şi buze cărnoase, apăru un zîmbet şters. Făcu semn cu mîna celor de față să şadă liniştiți.

După puțin timp, intră în sală şi Diegis. De talie potrivită, aproape înalt, vioi, cu privire de vultur, se îndreptă spre Marele preot.

— Mă plec în fața Marelui preot, trimisul marelui zeu Zamolxis, şi-i urez bun venit în mijlocul luptătorilor regelui! îl salută el fără convingere şi fără căldură.

— În mijlocul luptătorilor Marelui zeu, Diegis... Marele preot schiță un zîmbet plin de înțelesuri. Continuă : Marele zeu, prin mine, a dat dezlegare poporului să lupte împotriva imperiului, şi preoții lui au şi dus această veste pretutindeni. Dar văd că regele n-a venit. I-am spus că trebuie să-l întîlnesc aici.

Pe fața lui Diegis îşi făcu loc mînia. Privi îndelung pletele albe ale Marelui preot şi barba bogată ce-i acoperea pieptul. Întotdeauna, prin tot ce făcea, Marele preot căuta să se arate că e deasupra regelui. Situația ce se crease punea poporul în grea cumpănă, pe de o parte, iubirea şi supunerea față de regele viteaz şi bun, şi pe de altă parte, teama de Zeul cel mare, care îşi arăta voința prin gura lui Zundecibalm, Marele preot.

— Nu mai vine astăzi regele, spuse încet Diegis. E năpădit de griji. Se străduieşte să strîngă cît mai mulți luptători şi cît mai multe arme şi caută să intre în legătură cu frații noştri de dincolo de munți, de la Burridava, Rusidava, Sucidava şi alte cetăți, pînă la Pontul Euxin.

— Mă miră ceea ce-mi spui, Diegis! Luptătorii sînt strînşi de preoți din toate colțurile țării şi toți vin cu arcuri, sulițe şi săgeți, ei nu pleacă la luptă fără arme. Poporul nu iese din voia Marelui zeu, şi eu nu fac altceva decît să spun tuturor care este voia lui.

Diegis îl săgeta pe Marele preot cu o privire dîrză.

— Să mă ierte Marele preot dacă îndrăznesc să-l întreb : tot aşa spun preoții şi poporului? Atunci, cine conduce țara, cine merge în fruntea luptătorilor pe campul de luptă : Marele zeu, Marele preot, sau regele?

Marele preot nu-şi mai putu opri zîmbetul prefăcut, plin de răutate. Ochii i se ascunseră în dosul pleoapelor grele, abia deschise.

---

1 Nobil şi căpetenie militară. Locuia într-o mică cetate întărită.

— Eu nu fac altceva decît să îndeplinesc voința Marelui zeu şi, ca Mare preot, aduc totul la cunoştința poporului. Dacă tu crezi, Diegis, că nu este bine ca poporul să asculte de Zamolxis, eu pot să spun asta dacilor…

Amenințarea lui Zundecibalm nu-i scăpă lui Diegis. Ştia că Marele preot punea la cale cele mai mîrşave lovituri, pe care preoții le aduceau la îndeplinire fără şovăire. Tocmai se pregătise ce să-i răspundă, cînd auzi afară un zgomot neobişnuit. Socoti că se întîmplase ceva grav. Se ridică, îşi aşeză bine spada şi se repezi afară, dar în uşă două mîini puternice i se proptiră în piept.

— Marele zeu să te țină, Diegis, stai, am sosit! Diegis privi cercetător pe luptătorul scurt şi gros care îl oprise, apoi izbucni îngrijorat :

— Susagus, te-ai întors! Singur? Ai pierdut luptătorii cu care ai plecat?

Noul-sosit îi răspunse vorbind rar, cu un huruit gros :

— Ce să-i pierd, Diegis?! Am adus regelui captivi mulți de dincolo de Dunaris, şi în drum, la înapoiere, am eliberat mulți daci.

Tăcu privind în jur. Îl văzu pe Marele preot.

— Mă plec cu supunere în fața Marelui preot al marelui zeu Zamolxis! salută el de răsună sala.

— Vorbeşte, Susagus! îl îndemnă Diegis. Haidem lîngă Marele preot.

Intrară în sală. Susagus îşi dezlegă zeghea de la gît şi şi-o luă de pe umeri.

—Să vă spun ce-am făcut, începu el. Aşa cum a fost porunca regelui, într-o noapte am trecut peste Dunaris, am atacat un castru, l-am ars, apoi am pătruns adînc în imperiu. Am luat şi cîteva sute de captivi.

— Zeul Zamolxis se bucură, Susagus! murmură Marele preot privindu-l pe sub pleoapele grele, aproape închise. Se bucură Marele zeu, fiindcă noi plătim cu acelaşi preț expedițiile de jaf şi de distrugere pe care le-a făcut şi le face imperiul. Zundecibalm deschise ochii. Povesteşte, ce-ai mai făcut?

Susagus îşi mîngîie barba stufoasă, încîlcită.

— Pe captivi i-am trimis legați, sub pază bună, spre Sarmizegetusa, iar eu, cu ceata mea de luptători, am pornit pe urma legiunilor care înaintau de la Dierna spre Tibiscu. Într-o pădure am dat peste doi daci scăpați de la Arghidava; abia îşi mai țineau viața în oase. Din primăvară, Arghidava rezista încercuirii duşmanului.

— Te-ai dus şi la Arghidava? îl întrebă Diegis însuflețit.

— Puteam să-i las neajutorați pe cei din cetatea care a fost scaunul de domnie al marelui nostru Burebista? Marele Zamolxis ne-a ajutat. Ceea ce-am găsit a fost şi înălțător şi îngrozitor. Noi am văzut acolo şi ne-am convins încă o dată ce înseamnă vitejia şi răbdarea dacilor. Oameni înfometați şi slăbiți atît de mult încît abia mai puteau să țină bărzile, arcurile sau sulițele în mîini. Bărbați, femei, copii au ieşit cu toții să lovească pe cotropitori.

Susagus tăcu, tuşind uşor. Afară se auzeau chiote des repetate.

— I-am adus pe toți de acolo, urmă el. Nici pe bolnavi nu i-am lăsat.

Unii au murit pe drum, alții s-au însănătoşit. Acum sînt gata de luptă, nu-i auziți cum chiuie de bucurie?

Diegis se ridicase şi se mişca nerăbdător. Îl întrebă pe Susagus :

— I-ai adus pe toți încoace?

— Pe toți cei buni de luptă, pe ceilalți i-am pornit mai departe, spre Cetatea de Munte, unde vor putea să se întremeze.

— Mă voi ruga Marelui zeu pentru tine, Susagus, murmură Marele preot.

Cu multă admirație şi recunoştință, Diegis se opri în fața viteazului luptător.

— Regele se va bucura mult! Se apropie şi-l prinse de umeri cu amîndouă mîinile : Să te duci să te odihneşti, Susagus!

Îl privi îndelung, cu mulțumire. Îl impresiona căutătura adîncă a luptătorului, cu ochii verzi-căprui, mult adînciți în orbite de nopțile nedormite şi de griji. Barba îi crescuse lungă şi părea prea rară, ca la oricare dac mult prea tînăr pentru grelele încercări la care îl supunea regele. Era scurt şi bine legat, cu ceafa groasă şi lat în spete. Văzu în ochii lui o dorință.

— Mai ai ceva să-mi spui, Susagus? îl întrebă Diegis.

— Am o dorință, adică o rugăminte. Ea stă numai în puterea regelui, dar dacă tu şi Marele preot îi vorbiți...

— Spune, ce să-i cerem? întrebă Marele preot, bucuros că-i cere şi lui ajutor.

Printre captivii pe care i-am luat de dincolo de Dunaris am adus şi un grec, cu numele de Callidromus. Este un sclav foarte învățat. Pe Callidromus nu l-am prins, a venit el alături de noi, de bunăvoie. Ne-ar pedepsi Zeul cel mare dacă l-am ține tot sclav! La Arghidava, el a luptat alături de noi, să ne eliberăm frații.

— Va fi liber! îl asigură Diegis. Haidem să-i vedem pe cei aduşi. Marele preot mai rămîne aici? întrebă întorcîndu-se spre Zundecibalm.

— Nu, Diegis, plec la Sarmizegetusa, să-l întîlnesc pe rege.

2

Carsidava nu era o cetate întărită pentru luptă. Departe de drumurile mari, ascunsă într-o vale înconjurată de munți, era locul de baştină al familiei Dicomes, familie de vechi luptători şi de şefi ai tribului din care se trăgea şi regele. De jos, din vale, cetatea se vedea într-o poziție frumoasă pe un vîrf de colină, străjuită în spate de o pădure seculară, ce se întindea pînă sus, îmbrăcînd toată coasta muntelui. Drumul pornea de jos în urcuş şi o ținea drept pe coasta colinei cîteva sute de paşi, umbrit de fagii şi mestecenii ce-l ascundeau vederii, apoi urca ceva mai repede, cu multe ocoluri şi întoarceri, pînă aproape de cetate, unde din nou

urcuşul se îndulcea şi cotiturile se prelungeau pe măsură ce se apropia de poarta cea mare a cetății. Pentru comații[1] şi robii familiei Dicomes, care munceau pămîntul în vale, o potecă îngustă cobora din cetate drept pe povîrniş, trecea din loc în loc peste trepte, tăiate în stîncă, şi ieşea în apropierea atelierelor, staulelor şi caselor din vale.

Împrejmuirea de apărare închidea jur împrejur toată poiana din vîrful colinei, în mijlocul căreia se înălțau zidurile cetății. Era formată dintr-un val de pămînt, înalt de mai mult de şase paşi, pe creasta căruia se ridica un gard de lemn. Dincolo de valul de pămînt, în afară, cetatea era înconjurată de un şanț adînc de patru paşi şi lat de trei, plin cu apă. În el poposeau apele unui pîrîu ce cobora din munte, apoi porneau la vale. În cele patru colțuri, cetatea era apărată de patru turnuri scunde de lemn, în care vegheau zi şi noapte străjeri. Tarabostele Dicomes îşi organizase o ceată de pază formată din cei mai voinici şi mai de încredere robi.

Casa tarabostelui era o construcție destul de mare, ridicată pe temelie de piatră, cu pereții şi acoperişul din bîrne groase. Pietrele din temelie erau frumos cioplite şi zidite prin rostuire, fără nici o legătură de tencuială. Casa avea şase încăperi, aşezate una lîngă alta, între care se putea circula numai pe afară, prîntr-un cerdac lung şi larg, ce se întindea pe toată lungimea ei. Dedesubt, între zidurile temeliei, erau beciurile, adevărate magazii de vinuri, de alimente şi de arme. Multe scuturi, spade, arcuri şi săgeți zăceau acolo din tată-n fiu, fără folosire, locul lor fiind luat de altele, mai noi, mai bune, mai agere şi mai uşoare. Ceva mai departe şi mai sus se vedea o construcție mai măruntă şi fără cerdac, dar tot aşa de lungă, împărțită în numeroase chilii, ale căror uşi se deschideau de-a dreptul afară. Aici locuiau robii. Pe părțile laterale ale curții erau alte două construcții din lemn, un fel de magazii cu beciuri adînci. Aci îngrămădea tarabostele recolta de pe eîmp şi tot ce se lucra în atelierele din vale. Din spatele acestor magazii porneau, pînă în apropierea zidului, grajduri de vite, folosite în timpurile grele, cînd țara se afla în luptă, şi duşmanul aproape. Staulele mari pentru vite şi magaziile erau jos în vale, lîngă casele comaților.

Pentru familia Dicomes şi robii ei, în vorbirea obişnuită nu exista numele de cetatea Carsidava, ci numai acela de „casele de sus" - adică cetatea, şi „casele de jos" - adică staulele, magaziile şi atelierele tarabostelui. Şi casele de jos erau împrejmuite cu un val de pămînt şi cu gard de mărăcini bine împletiți. De cele mai multe ori, în zilele şi nopțile frumoase de vară, întreaga familie: rămînea jos, la casele din vale.

În cetatea fiecărui taraboste se aflau robi şi sclavi. Cu cît avea mai mulți, cu atît era socotit mai bogat şi mai puternic. Dacii făceau deosebire între un rob şi un sclav. Rob era acel dac care fusese născut de o roabă dacă, sau acel comate pe care regele, în loc să-l omoare, îl făcea rob şi-l dădea unui taraboste. În vremuri grele, cînd un taraboste greşea față de

---

1 Comat, dac liber cu pămînt propriu. Țăran.

rege, acesta nu stătea pe gînduri, şi dacă nu poruncea să-l ardă de viu, îl făcea şi pe el rob. Sclav era captivul adus din ţara duşmană, de dincolo de marele fluviu, sau cumpărat de la negustorii străini vînzători de sclavi. Şi purtarea stăpînilor faţă de ei era diferită : robul era socotit ca o slugă pe viaţă şi tratat mai omeneşte, iar sclavul trecut în rîndul animalelor de muncă. Rareori se făceau excepţii. Cu toate acestea, fie rob, fie sclav, viaţa lor era în egală măsură în mîinile stăpînului.

Către vremea prînzului, pe un soare potolit de toamnă, pe drumul ce ducea sus spre cetate urcau patru oameni. Doi erau legaţi strîns, se vedea că sînt sclavi, al treilea, legat ceva mai larg, era rob, şi din spate îi împingea, ameninţîndu-i cu ciomagul, un bătrîn - şi el tot rob - baciul turmelor lui Dicomes. Pe feţele celor legaţi împietrise teama şi disperarea. Toţi trei erau tineri, aproape copilandri. Bătrînul era năpădit şi el de teamă şi de ruşine, îi pierise curajul să se mai prezinte în faţa stăpînului. Pletele lungi şi albe, ca şi barba stufoasă îi jucau în rafalele vîntului ce cobora din înălţimi. Tremurînd, trecură podul de peste şanţul cetăţii şi intrară pe poarta cea mare, chiar în clipa cînd bătrînul taraboste cobora încet pe scară, mutînd cu greu cînd piciorul de lemn, cînd pe cel sănătos. De cîte ori cobora treptele, Dicomes îşi aducea aminte de vremea cînd fusese om întreg, şi se înfuria. Îi văzu pe cei patru intrînd şi se opri pe penultima treaptă. Ridică toiagul în care se sprijinea şi-i privi ameninţător. Bătrînul baci împinse înainte pe cei trei tineri, fără să îndrăznească să ridice capul. Ţinea căciula în mîna stingă, care îi tremura puternic. Tarabostele se încruntă.

— Ce s-a întîmplat, Usugus, ce pagubă mi-aţi mai făcut? îl întrebă el cu mînie.

—- Nenorocire, stăpîne! Mai bine ne luau zeii cei răi, pe mine şi pe ei. Aşa, nu mai veneam în faţa ta!

— Spune, ce-aţi făcut, robule, că pun să-ţi rupă oasele!

— D-apăi, tot nu mă aştept să scap, stăpîne! Paguba pe care ţi-am făcut-o este prea mare!

— Ce mi-aţi mai făcut?

Tarabostele mai coborî o treaptă şi din nou ridică toiagul, gata să lovească.

— Am pierdut o parte din turmele de oi şi de capre, stăpîne, le păzeau aceştia trei. Le-am căutat mult. Trei zile am colindat pădurile şi munţii, dar n-a fost chip să le dăm de urmă. De la o haită de lupi tot mai rămînea ceva. Poate că au fost rupte din turme şi duse de iscoade romane, peste munţi, pînă la tabăra lor.

Tarabostele se uită cercetător la bătrînul rob. Copilăriseră împreună, Usugus îi fusese prietenul de joacă. Toată viaţa îl slujise ca un rob cinstit, muncitor şi cu grijă de avutul ce i se încredinţase. Îşi strînse cu putere fălcile, pentru a se stăpîni

— Cîte oi şi cîte capre aţi pierdut, Usugus?

— O sută cincizeci de oi şi treizeci de capre, stăpîne! Nu-mi dau seama cum de s-au rupt din turmă? Caprele, mai înțeleg, o mai apucă razna, dar oile?!...

Dicomes nu-l mai asculta. Îşi ațintise privirea asupra robului, aproape un copil, ce stătea în fața bătrînului baci. Daizus era frumos, avea ochi albaştri, plete lungi, blonde, cu un început de barbă cu pufi albicioşi. Abia împlinise şaptesprezece ani ; fiu al unei roabe frumoase, bătrînul ştia că fusese fructul dragostei lui. Un val de căldură îl năpădi. Se răsti din nou la bătrîn :

— Dezleagă-l pe Daizus! Cum de-ai îndrăznit să-l legi alături de sclavi? De ce nu te-ai legat şi pe tine, că şi tu eşti rob!

— Stăpîne, mi-a fost teamă să nu fugă, murmură Usugus.

— Spune tu, Daizus, cum s-a întîmplat, ce făceați voi cînd s-a rupt turma? continuă tarabostele cu ton mai potolit, dar amenințător. Dacă ai să-mi spui cumva minciuni, chem garda şi te străpunge cu sulițele aci, în fața mea!

-— Jur pe Zamolxis, stăpîne! Noi ne jucam, ne întreceam în luptă dreaptă. Atunci, oile şi caprele s-au speriat şi s-au rupt unele spre zăvoiul de pe malul pîrîului, altele spre saivane. O parte au intrat prin tufişurile de pe coastă şi alta în pădurea deasă din lungul văii înguste de la Urlătoare. Eu n-am văzut de ce s-au speriat. Tullius spune că a văzut doi urşi în două labe, care alergau pe marginea pădurii. Ne-a fost frică să ne apropiem. Cînd ne-am dus cu moş Usugus, n-am mai găsit nici o oaie şi n-am văzut nici urmă de urs...

Daizus tăcu. Îşi frămînta mîinile şi-şi răsucea degetele.

— Dacă s-a întîmplat aşa, atunci nu e lucru curat. A fost acolo picior de om, poate chiar de duşman. Trebuie să întărim paza. Dar dacă vitele or fi rătăcind departe prin munți, hăituite de fiare? Tu, Daizus, nu cumva a fost o minciună povestea cu urşii... tot ce mi-ai spus?

— Nu, stăpîne, să spună şi Tullius! Tarabostele clătină capul cu neîncredere.

-— Ei, ce facem, Usugus? De unde-mi scoți oile şi caprele?

Bătrînul baci, sprijinit în ciomag, îşi schimbă greutatea trupului pe celălalt picior şi scuipă zgomotos.

— Aş aduce jertfă Marelui zeu, stăpîne, dacă ele ar ieşi de undeva, de după vreun colnic de munte. Păi, fă-ne ce vrei, stăpîne! Un bătrîn ca mine, poate că degeaba mai face umbră pămîntului, dar ei... sînt tineri, nişte copii...

Dicomes nu-l mai asculta. Bătu din palme de cîteva ori, apoi strigă spre poartă. Şeful gărzii, un dac voinic şi vioi, sosi în fugă.

— Vazio, pe toți aceştia patru îi pedepsesc. Vei îndeplini fără şovăire porunca mea : lui Usugus îi tragi douăzeci de bice la spate, pe Daizus îl pui în lanțuri aici sus, în beciul robilor, iar pe aceşti doi sclavi vreau să-i omor! De mult n-am mai băgat spaima în robi şi în sclavi. Dacă-i las de capul lor,

îmi împrăştie toată averea. Te duci jos, în vale, la casele de jos şi-i strîngi pe toți, să privească pedepsirea lor. Avem arcuri şi săgeți noi, lucrate în ateliere, vreau să le încerc chiar pe oameni. Acum să-i iei de-aici, că m-au supărat destul!

— Iertare, stăpîne! Să te-ajute Marele zeu! Omoară-mă pe mine, stăpîne, şi lasă-le lor viața! Fie-ți milă de tinerețea lor!

După ce urcă o treaptă, tarabostele se întoarse spre ei. Îl privi lung pe Usugus, apoi pe Daizus. Furia îi crescu şi mai mult. Începu să strige :

— Ți-am spus să-i iei, Vazio! Să-i dai baciului treizeci de lovituri.

Năpădit de furie, tarabostele porni în sus pe scară, sprijinindu-se în toiag şi mutînd greu piciorul de lemn, din treaptă în treaptă. Ajunse în cerdac, se lăsă să cadă pe o laviță de lîngă perete. Oftă adînc. Îşi roti privirea pînă departe în vale. Nu-l durea pierderea unei părți din turme, supărarea lui era mai mare, mai adîncă : se apropia marea luptă cu imperiul, iar despre Sarmis, închis la Viminacium, nu mai ştia nimic. Se întoarse cînd auzi o uşă scîrțiind. O văzu pe Carsida.

— Vino, fata mea! Cînd te văd pe tine mă mai liniştesc, uit de tot ce mă frămînta!

Carsida se apropie şi-l îmbrățişă.

— Te laşi învins de griji şi de supărări, tată, şopti ea, abia stăpînindu-şi plînsul. Te-am auzit cum strigai, de ce vrei să-i omori?

Bătrînul săltă încet capul.

— Sînt sclavi... mai cumpăr alții...

- Da, tată, sînt sclavi. Tu uiți că şi Sarmis este sclav? Tu uiți că şi lui s-ar putea să i se întîmple la fel?

Pieptul Carsidei se sălta cu putere, după fiecare suspin. Bătrînul zîmbi potolit. Carsida era frumoasă, energică, hotărîtă.

— Şi pe Usugus, tată, continuă Carsida, ai pus să-l bată! Cum să-l biciuiască pe el, pe omul care ne-a purtat pe brațe pe mine şi pe Sarmis, pe bătrînul care ne-a făcut frumoasă copilăria? Acum, tată, cînd peste puțin timp eu voi fi soția lui Diegis, tu vrei să omori doi tineri care încă nu s-au bucurat de frumusețea vieții? Iartă-i, tată, iartă-i! Dacă Sarmis ar fi aici, nu te-ar lăsa să te porți astfel!...

Mult timp, liniştea fu tulburată numai de suspinele înfundate ale Carsidei. După răsuflarea puternică şi tremurul mîinilor, se vedea că bătrînul taraboste abia se mai stăpînea. Dar nu putu să se înfrîngă mult. Îl chemă pe Vazio.

— Să le dai drumul, să se ducă în vale! îi spuse cu mînie.

Vazio nu se clinti din loc. Niciodată tarabostele nu revenise asupra unei porunci. Îl ştia că ține cu multă mîndrie să arate că o dată ce spunea ceva, nu-şi mai schimbă vorba.

— Ce stai? Să plece numaidecît toți, la turme! îi strigă din nou.

Tarabostele se întoarse repede şi, proptindu-se în toiag, intră în casă, în încăperea în care îşi trăia bătrînețele, de unul singur, învins de încercările

grele prin care trecuse. În tinerețe fusese un bărbat frumos, scund, bine legat, cu pletele şi barba blonde şi cu ochii albaştri, visători. La mînie devenea de nestăpînit, sfărîrna şi pietrele în mîini. Acum, slăbit, cu pletele şi barba albite de ani şi de durere, nu-şi mai găsea liniştea. Dorul după Sarmis şi grija de el îl măcinau amarnic. În unele momente, se ruga lui Zamolxis să-l ia acolo sus la el, în cer.

Urmîndu-i pe cei trei tineri, bătrînul baci păşea frămîntat de cele întîmplate. Nu înțelegea ce se petrecuse. Îl cunoştea pe taraboste din copilărie, îl servise cu credință şi cu supunere. Ştia că pedepseşte rar şi greu. Astăzi nu înțelegea ce se petrecuse în sufletul lui şi de ce îi iertase, îşi aminti de felul cum tarabostele se uitase la Daizus cînd îi spusese să-l dezlege. Nu fusese privirea unui stăpîn furios, ci mai degrabă a unui părinte, care se luptă cu sine însuşi înainte de a-şi pedepsi crunt feciorul. Numai el, Usugus, mai trăia dintre cei care ştiuseră că tînărul rob e fiul tarabostelui.

Privirea bătrînului baci trecu asupra lui Tullius. În îmbrăcămintea zdrențuită şi murdară, fața sclavului avea ceva aparte : puritate, finețe, visare şi frumusețe. Era trist, o tristețe ce nu părea să fie în legătură cu cele întîmplate. Pe el nu-l speriase moartea. Tot gîndul, toată ființa lui erau pline numai de chipul Carsidei! O iubea mult pe fiica tarabostelui, o iubire fără speranță, o iubire duioasă, curată, sinceră, ca a unui frate față de soră, sau a unui credincios față de zeița venerată.

— V-a iertat stăpînul, dar nu vă iert eu, păcătoşilor, murmură apăsat bătrînul baci, revenindu-i în minte cele petrecute în fața tarabostelui. O să vă dau o bătaie zdravănă! M-ați făcut de rîs, ticăloşilor, tocmai acuma, la bătrînețe!

Poteca se termina jos, în drumul ce urca spre cetate. De după un colț de stîncă se auziră ropote de cai ce se apropiau în galop. Apărură doi călărești, care strînseră scurt frîiele cailor şi se opriră. Usugus îi recunoscu îndată ce-i văzu.

— Dați-vă la o parte, păcătoşilor, să treacă tarabostele Dagio! strigă el scoțîndu-şi repede căciula.

— Ce mai faci, bătrîne Usugus, îți mai aduci aminte de supărările ce-ți făceam cînd eram mic? întrebă Dagio.

— Cum să nu-mi aduc, stăpîne, zeul Zamolxis să te păzească!

— Moşule, tarabostele Dicomes este sus, sau a coborît la casele de jos?

— E sus, stăpîne! E supărat foc... l-am supărat noi, nemernicii...

— Bucură-te, Usugus, oricît va fi de supărat bătrînul Dicomes, îl înveselim noi. Dagio porni în galop spre cetate.

De sus, prin fereastră, bătrînul taraboste urmărea apropierea celor doi călărești, care dispăreau din cînd în cînd pe sub copacii al căror frunziş încă nu căzuse. Nu-i recunoscuse. Vederea lui slabă nu-l ajuta să vadă atît de departe. După graba cu care urcau, nu se îndoia că aduc o veste importantă. Mai întîi se gîndi la Diegis, apoi la rege. Nu putu însă să-şi

continue gîndurile. Din cerdac auzi strigătul Carsidei :

—Tată, uite că s-au înapoiat Dagio şi Ozio!

Sări în piciorul de lemn, uitînd să-şi mai ia toiagul de sprijin, şi se repezi afară.

-— Nu te speria, bătrîne! Marele zeu să-ți dea numai sănătate şi bucurie! îl salută Dagio, urcînd din fugă pe scară.

Îmbrățişarea fu scurtă şi bărbătească. O prinse în braţe şi pe Carsida.

— Spune-mi, Dagio, l-ai găsit? Trăieşte? şopti bătrînul taraboste, cuprins de teamă.

Îl îmbrățişă şi pe Ozio.

— E sănătos ca o stîncă şi vă trimite cele mai bune urări, spuse vesel Dagio.

— L-ai găsit... e sănătos? întrebă din nou, cu o umbră de neîncredere, îndîrjit de veselia lui Dagio.

— Da, taraboste Dicomes! întări Ozio.

— Dacă nu mi-ați spus adevărul, vă omor cu mîna mea! Să nu-mi chinuiți bătrînețea!

— N-ai norocul, taraboste, să trimiți la Marele zeu nişte oameni ca noi, adăugă Dagio.

Bătrînul taraboste rămase descumpănit. Nu ştia ce să mai spună. Vestea pe care i-o aduseseră era prea mare pentru sufletul lui greu încercat. Îşi descarcă tot focul pe Carsida.

— Ce stai? Nu vezi, băieții sînt înfometați, neodihniți. Cheamă roabele, aduceți vin, slănină, cîrnați, nuci... Parcă ne-am prostit de tot!

De trei luni plecaseră Dagio şi Ozio, trimişi de Diegis, cu însărcinarea de a afla ce se mai întîmplase cu Sarmis şi cu Vitellius, după întemnițarea lor la Viminacium. Cei doi fuseseră puşi la o încercare grea, cutezătoare, plină de pericole, şi Diegis îi socotise oamenii cei mai potriviți, cei mai încercați.

De la primele ulcele golite, vinul îi încălzi şi le mai dezlegă limbile. Bătrîniul taraboste nu-şi mai încăpea în el de bucuria veştii aduse.

— Dagio, îți dau să-mi bei tot vinul, şi să ştii că nu am puțin. Vreau să-mi povesteşti tot ce s-a petrecut acolo şi tot ce ştii despre Sarmis!

— Îți spun, bătrîne, numai că n-am prea multe de povestit. Pentru un vin ca ăsta, ar face s-o lungesc cît mai mult. Şi în tabăra romană se caută tot vinul dac. Îți aminteşti, Ozio, la castrul de la Lederata, legionarii au spart oalele cu vin de Falern şi-au cerut vinul nostru.

Cu pometii obrajilor îmbujorați, Dagio îşi mîngîia uşor barba şi vorbea cu ulcica în mînă.

— Haide, Dagio, începe! îl îndemnă nerăbdător tarabostele.

—Sînt gata, bătrîne! Dar mai întîi, spune-mi : ai avut vreun semn bun astăzi? De obicei, zeii ne prevestesc bucuriile şi nenorocirile...

— Ştiu şi eu ce să zic?! Era să omor doi sclavi şi... i-am iertat. I-am iertat la rugămințile Carsidei. Poate să fi fost un semn de la Marele zeu!...

Dar dă-i drumul o dată, că de nu, pun mîna pe măciucă! Ce mă tot fierbi atîta?

Carsida izbucni într-un hohot de rîs sonor, cristalin. Lui Dagio îi plăcu. O privi mult. ÎI mira frumusețea ei. N-o mai văzuse de mult timp. Crescuse. Era aidoma mamei pe care el o cunoscuse în anii tinereții. Ca şi ea, Carsida avea obrazul alb, curat, fruntea înaltă, fața ovală, nasul mic şi drept, uşor săltat de vîrf, iar părul bogat, blond, de culoarea lanului de grîu copt, îi cădea pe umeri în două cosițe groase. O văzuse de multe ori alergînd cu calul, sărind peste şanțuri şi stînci ca un adevărat luptător. Ştia să mînuiască eu dibăcie sulița şi arcul şi nu dădea înapoi din fața primejdiei. Se gîndi că Diegis îşi alesese ca soție pe o copilă căreia i-ar fi stat bine şi ca regină chiar. Îşi reveni din gînduri, reamintindu-şi de nerăbdarea bătrînului taraboste. Îl bătu uşor pe umăr.

— Fii atent, bătrîne, că-i dau drumul! Sorbi de cîteva ori din ulcică, apoi tuşi uşor : Am plecat aşa cum mi-ați spus voi: tu şi Diegis. Am mers prin munți şi păduri, şi în două săptămînî am ajuns la Lederata. Nu puteam să înaintăm decît cu multă grijă. De intrat în cetate, nici vorbă. Între Lederata şi Viminacium şi între Lederata şi Getidava trec puzderie de legionari şi de şiruri de care încărcate cu de toate, pentru legiunile aduse în Dacia. Dacă le cădeam în mînă, n-ar fi fost prea mare pagubă, ne-am fi pierdut viața luptînd, căci vii în mîna lor nu ne-am fi lăsat, dar nu ne-am fi putut îndeplini scopul pe care îl urmăream. De fapt, eu şi cu Ozio nu ne gîndim să plecăm la Marele zeu fără să doborîm cît mai mulți legionari. Aşa, bătrîne, ascunşi în apropiere de Lederata, ne-am făcut fel de fel de socoteli, una mai temerară decît alta, una mai vicleană decît alta, dar nici una n-o puteam aduce la înfăptuire. Ajunsesem la culmea răbdării. Într-o noapte, stăteam amîndoi în pădure, în apropierea drumului ce intra în Lederata. Îndîrjiți şi fără ca somnul să se -lipească de noi, aşteptam -ca zeii să facă vreo minune. Trecuse de miezul nopții cînd la urechile noastre a ajuns scîrțiit de care încărcate cu poveri grele, trase de boi ce înaintau domol. Erau carele cu mărfuri ale unui negustor. Cînd vine norocul, vine. Negustorul a oprit boii să se odihnească tocmai în dreptul nostru. Nu ne-a fost greu să intrăm în vorbă cu el, căci, după cum ştii, nu ne poate vinde nimeni în limba Romei sau a Atenei. Am vorbit cu el greceşte şi, mai cu vorbe, mai cu zornăitul banilor - el, ca orice negustor, nu se putea să nu fie lacom - l-am făcut să ne ascundă pe sub mărfuri şi să ne ducă la o tabernă, nevăzuți de gărzile imperiului şi de militarii romani. Ne-a dus la o tabernă unde era cunoscut bine şi unde, tot cu bani, am reuşit să aranjăm să rămînem ca argați la căratul şi tăiatul lemnelor, la adusul bucatelor şi apei, la spălatul vaselor şi la orice treabă. Ne-am învoit cu tabernagiul să-i dăm banii în fiecare săptămînă, ca nu cumva să ne trădeze. Ne legasem, ca la plecare să-i dăm o sumă şi mai mare dacă treaba iese bine. Banii îi aveam ascunşi departe, în pădure. Ne-am schimbat îmbrăcămintea şi-am început să muncim, căutînd să intrăm în legătură cu vreun legionar sau decurion

din cetatea de la Viminaciuim. Precum ştii, bătrîne, drumurile oamenilor se întîlnesc în taberne şi mai ales drumurile legionarilor, decurionilor şi centurionilor. Şi într-o seară - trecuseră vreo două săptămîni de la sosirea noastră la tabernă - ne-a căzut în mînă un decurion, căruia îi plăcea mult vinul dac, dar care nu prea avea bani. I-am dat să bea, şi multe seri a venit la noi de i-am dat pe săturate. Vestea pe care ne-a adus-o decurionul despre Sarmis şi Vitellius a fost că ei sînt în cetate, la Viminaciuim şi sînt sănătoşi. La început au dus o viață grea, legați în lanțuri în beciurile umede şi întunecate, apoi, spre norocul lor, comandantul cetății a fost schimbat, şi locul lui a fost luat de un legat, bun prieten al lui Vitellius. De-atunci trăiesc o viață mai omenească. Sarmis, cum îl ştii, nu putea să stea degeaba. Şi-a făcut de lucru cu un cățel pe care l-a scăpat din apele marelui Dunaris, luptîndu-se cu valurile înspumate.

Dagio mai sorbi de cîteva ori, apoi continuă :

— Dacă tribunul acela Maxentiu nu ne cădea atunci în mînă, nu ştiu ce s-ar fi ales de ei! Dar treaba a mers bine. Prin decurionul acela le-am trimis un papyrus şi tot prin el am primit...

— Ai papyrus? sări bătrînul pe piciorul de lemn. De ce nu mi-ai spus? însufleţit, ridică toiagul deasupra capului, îți fac capul praf, dă-l încoace!

Cu o undă de zîmbet în colțul gurii, fața bătrînului se schimbă în stacojiu.

— Stai, bătrîne, nu sări aşa, uite că ți-l dau!

Dagio incepu să se caute la brîu.

—Şi ce-ai să faci cu el? întotdeauna ai spus că scrisul şi cititul sînt o înşelătorie, că nu poate să-ți spună un papyrus gîndurile unui om. Ține-l, citeşte-l! îți vorbeşte Sarmis prin el.

Bătrînul taraboste prinse cu mîna tremurîndă bucățica de papyrus şi o duse lacom la gură. O sărută. Ochii i se umeziră. Îl desfăcu apoi şi-l privi mult timp.

— Na, ia-l, citeşte-mi-l! Te pedepseşte marele Zamolxis, de ce-l batjocoreşti pe un bătrîn?

Rîzînd, Dagio luă papyrusul şi-l intinse Carsidei.

— Vezi, bătrîne? Ți-ai pierdut capul. O ai pe Carsida, care înțelege vrăjitoria de pe papyrus. E scris în limba noastră, aşa cum ştiu şi Sarmis, şi Carsida, şi toți dacii care au învățat să citească şi să scrie.

Înecată de emoție, Carsida citi cu vocea sugrumată!

„De la Sarmis, salut şi sănătate.

Tată, Cumida şi Carsida, am lipsit mult timp de lîngă voi şi poate că o să mai lipsesc cîtăva vreme. Nu ştiu ce s-a întîmplat şi cine a trădat întîlnirea noastră cu Dagio. Sînt cu sufletul liniştit : pe Vitellius nu puteam să-l părăsesc. De mine să nu duceți grijă. Dagio mi-a spus că voi avea un fiu. O rog pe scumpa mea Cumida să fie tare şi să crească cu dragoste copilul nostru. Vitellius, deşi nu vă cunoaşte, vă trimite un călduros salut. Acelaşi salut îl trimitem şi lui Diegis. Cît priveşte pe Dagio şi pe Ozio,

pentru curajul şi dragostea ce ne-au arătat, te rog, tată, să le dai una din cele mai bune turme de oi ale tale. Eu şi Vitellius vă dorim sănătate la toţi!"

Bătrînul taraboste îşi prinsese capul în mîini. Ascultase fără să facă vreo mişcare, cu privirea ţintită în duşumea. Lîngă el, Carsida suspina uşor şi-şi ştergea într-una lacrimile.

— Acum, bătrîne, pot să-ţi spun de ce-am lăsat papyrusul la urmă : ai fi crezut că ne grăbim să primim de la tine turma de oi.

Dagio săltă oala şi sorbi cu poftă. După ce-şi şterse mustăţile şi barba, rîse :

— Ţine-ţi turma, bătrîne, că nu asta ne lipseşte, mie şi lui Ozio. Turma noastră e în legiunile romane, din care noi vom căsăpi cît mai mulţi berbeci!

— De ce l-am lăsat să plece înapoi? gemu bătrînul taraboste, chinuit de dorul după Sarmis.

— El tot ar fi plecat, adăugă Dagio, eu am văzut că legătura dintre el şi Vitellius nu mai era aceea dintre sclav şi stăpîn, ci dintre doi prieteni adevăraţi.

3

Devreme, din noapte, bătrînul taraboste nu mai avusese nici linişte, nici odihnă. Se sculase în zori, se îmbrăcase de sărbătoare şi făcuse încă o dată probă la mantia nouă, albastră, ce se prindea pe umăr cu o fibulă mare de aur, ornamentată cu numeroase spirale. Pusese apoi robii să-i curețe şaua, hamul şi frîul calului, să le lustruiască inelele, cataramele şi aplicele de bronz frumos lucrate. Cu o zi înainte, îşi pregătise piciorul nou de lemn : pusese pe meşterul făurar să-i tragă la capătul de jos, cu care călca pe pămînt, două inele de fier înroşite în foc, şi de fiecare inel să se coasă cîte două cureluşe cu catarame. La scările şeii pusese de asemenea să se coasă cîte două cureluşe.

Cînd soarele se arătă de după creasta muntelui, ieşi în curtea cetăţii şi ceru să i se aducă în grabă calul său preferat : un cal alb, îndesat, cu coama şi coada lungi şi stufoase. Se ridică în şa cu uşurinţă, ca în anii tinereţii, şi puse să i se lege piciorul de lemn la scara şeii. Struni de cîteva ori calul şi făcu cîteva mişcări care uimiră pe străjerii, robii şi sclavii care-l priveau.

— S-a scrîntit la cap bătrînul de cînd şi-a măritat fata, şopti o roabă bătrînă către alta lîngă care şedea în pragul bucătăriilor.

De mult nu mai văzuse Carsidava o nuntă atît de frumoasă, de bogată şi de scurtă. Fusese de faţă şi regele la căsătoria fratelui său. Dar totul se petrecuse ca o părere. Grăbit, Decebal se ospătase şi băuse cu poftă, apoi sărise pe cal şi plecase urmat de garda sa. În poarta cetăţii, spusese înveselit :

— Dicomes, peste cîteva zile o să trec să văd atelierele şi armele pe care

le făureşti. Dacă nu mai eşti bun de luptă, ai rămas cel puțin un bun făuritor de arme!

Bătrînul taraboste privise trist cum alaiul regelui se îndepărtase în galop, pe drumul ce cobora în vale. În urechi îi răsunaseră mult timp, repetîndu-se, cuvintele regelui : „...dacă nu mai eşti bun de luptă... dacă nu mai eşti bun de luptă”...în acel moment luase o hotărîre de nestrămutat, şi de atunci se pregătise într-una. Va călări alături de cetele de daci, la lupta cea mare. Numai teama că regele nu-l va lăsa îi mai umbrea sufletul.

După ce mai struni de cîteva ori calul, făcu semn să se deschidă porțile şi ieşi în galop, însoțit de gardă. Regele niciodată nu întîrzia, nu ştia ce e odihna şi liniştea, iar el, tarabostele, trebuia să-i iasă în cale. Se îndreptă spre casele de jos, unde mai văzu încă o dată toate pregătirile ce le făcuse pentru primirea stăpînului țării, trecu prin ateliere, prin magazii, prin grajdurile şi staulele vitelor şi arătă locul în care trebuia să se găsească strînşi comații şi robii, îmbrăcați de sărbătoare, pentru primirea alaiului regal.

Soarele se ridicase tot atît de repede pe cît de repede umblase bătrînul taraboste. Bruma groasă căzută în timpul nopții se topise, iar sulurile de pîclă de pe fundul văilor se ridicau încet şi se destrămau deasupra crestelor munților. Era o zi frumoasă de toamnă tîrzie. O boare de vînt cobora de pe povîrnişuri.

De sus, din turnul de pază al cetății, răsunară sunete de tulnice. Ecoul munților şi pădurilor ce închideau valea le repetară în valuri ce se pierdeau în depărtări. Tarabostele sări pe cal şi puse să-i lege din nou curelele de la capătul piciorului de lemn. Privi spre partea în care se pierdea drumul către Rehidava ; dintr-acolo trebuia să apară regele cu alaiul lui. Văzu un nor de praf ce se apropia cu iuțeală, făcînd curba mare a drumului ce ducea sus în cetate. Porni în galop. După el se înşirară luptătorii din gardă şi toți cei pregătiți să iasă în întîmpinarea oaspetelui mult dorit, lăsînd în urma lor un lung văl de praf. Pe rege îl recunoscu de departe. La un semn, toți cei ce-l urmau săriră de pe cai şi se aliniară în drum. Ținîndu-şi calul de frîu, tarabostele îngenunche în mijlocul drumului, căutînd să găsească o poziție mai bună, stingherit de piciorul de lemn. Din urmă, patru arcaşi cu tulnice vesteau sosirea. De sus, din cetate, alte tulnice le răspundeau cu sunete ce se pierdeau în lungul văilor.

La numai cîțiva paşi, regele opri calul, înspumat de graba cu care alergase. Făcu un semn. Tarabostele se ridică şi porni cu căciula în mînă, făcînd mişcări energice cu piciorul de lemn, pînă în fața lui.

— Regele şi stăpînul meu, îți urez bun venit pe săraca mea moşie! rosti el, abia stăpînindu-şi emoția. Marele zeu Zamolxis să te ajute să arunci peste apa sfîntă a Dunarisului legiunile cotropitoare ale imperiului!

Decebal zîmbi. Pletele şi barba îi jucau uşor în vînt. Sări şi el jos de pe cal, se apropie de taraboste şi-l îmbrățişă.

— Dacă aş avea cîteva sute de cete de luptători cu suflet ca al tău,

viteazule Dicomes, n-ar mai rămîne în Dacia nici urmă de picior de legionar roman! îl bătu uşor pe spate. Dar tu nu poți să ne ajuți în luptă! Aşa a fost voia Marelui zeu.

Regele îşi strînse pe lîngă el mantia de purpură şi îşi aşeză mai bine căciula de samur. Bătrînul taraboste se dădu cîțiva paşi înapoi şi îşi trase spada :

— Te voi ajuta, regele meu! Tarabostele Dicomes şi-a pregătit piciorul şi poate să stea în rîndul luptătorilor! Fără să-şi piardă cumpătul, se întoarse spre Marele preot: Mă înclin în fața lui Zundecibalm, Marele preot al Marelui nostru zeu! îți urez sănătate, Zundecibalm!

În acest timp, Diegis sărise de pe cal şi se apropiase de bătrîn. Îi luă mîna şi i-o sărută cu respect de fiu. Tarabostele îl strînse la piept şi-l sărută pe frunte, răspunzîndu-i la salut :

- Bun venit, fiule! Marele Zamolxis să vă dea fericire, ție şi Carsidiei!

— Gata, pe cai! ordonă regele. N-avem timp de mîngîieri, bătrîne! Ia să te văd, luptătorule, cîți oameni trebuie să te ridice pe cal?

— Cu voia Măriei-tale, spuse tarabostele zîmbind, voi încerca să sar singur în şa, şi dacă n-oi putea, îndrăznesc să-l rog pe regele meu să mă ajute!

În alai se auzi un murmur surd. Tarabostele cutezase prea mult, dar murmurul se schimbă repede în uimire. Bătrînul înfipse piciorul stîng în scara şeii, se săltă cu uşurință şi, rotindu-şi pe deasupra crupei calului piciorul sau de lemn, se aşeză în poziție de luptă. Cu multă iuțeală, un străjer din gardă îi legă curelele piciorului de lemn la scara şeii.

— Sînt gata să pornesc la luptă, mărite rege!

— Vei merge cu noi, bătrîne! întări regele. Cu luptători ca tine, Dacia nu va fi niciodată îngenunchiată!

Regele sări sprinten pe cal şi porni în galop, urmat de întregul alai. Ajuns la răspîntia din care pornea drumul spre casele de jos, regele coti la stînga în trapul calului. Tarabostele dădu pinteni şi se apropie de el.

— Mărite rege, mergem sus! Trebuie să te odihneşti puțin, să guşti ceva... să sorbi o ulcică cu vin...

Decebal nu întoarse capul, îndemnă şi mai mult calul.

— Nu e timp de pierdut, bătrîne! Duşmanul nu ne dă pace. Cine stă la odihnă, pierde lupta!

În apropierea caselor de jos, mulțimea de daci, comați şi robi, îmbrăcați de sărbătoare, îl întîmpinară pe rege eu urale, cu cîntece şi flori. Regele se opri şi privi mulțumit poporul din jur. Îi văzu pe bărbați frumos îmbrăcați, cu cămăşi albe, cusute cu flori pe poale, pe piept şi la umeri, lungi pînă spre genunchi, peste iței albi de lînă. Pe spate le atîrnau zeghile de dimie, albe, sure şi ruginii, prinse la gît cu şnururi de lînă, cu ciucuri mari la capete. Peste mijloc erau strînşi în brîie frumos colorate, peste care trăseseră chimirele late de piele, încheiate în curele cu două şi trei catarame. În picioare purtau opinci cu nojițe lungi, înfăşurate peste obielele

albe de dimie, ce ajungeau pînă spre genunchi. Toți îşi țineau în mîini căciulile mari din blănuri de miel.

Femeile erau adunate ceva mai la o parte. Regele împinse calul spre grupul lor. În această zi, toate arătau frumoase. Pe iile lor albe se îmbina frumos jocul florilor colorate, măiestrite cu acul sau în războiul de țesut. Peste cosițele împletite, strînse în conciuri rotunde, aruncaseră marame din pînză mai rară, cu flori împrăştiate cu gust, ce cădeau peste mantiile uşoare din țesături subțiri de lînă, prinse pe umăr cu agrafe lucitoare. Ceva mai departe, stăteau robii. Tarabostele nu uitase ca în această zi şi ei să fie îmbrăcați în straie bune şi curate.

De departe, regelui i se păru că chipul unuia dintre robi îi e cunoscut. Îşi îndemnă calul prin mulțimea ce se grăbea să lase drum liber şi se apropie de el.

— Tu nu eşti Abruto? Sau mă înşeală vederea?! îl întrebă mirat.

— Marele zeu să te țină, mărite rege! Nu te înşeală vederea, eu sînt, Abruto. Regele meu mă mai ține minte pe mine, nevrednicul...

Regele clătină capul. Pe fața lui îşi făcea loc mînia.

— Nu eşti tu acel luptător care, în bătălia de la Tapae, ți-ai pus trupul scut ca să mă scapi de lovitura năprasnică a unei sulițe aruncate de un legionar?

—Regele meu nu se înşeală... eu sînt acela, mărite rege!...

— Dar tu erai un comate, un dac liber. Aveai casa şi pămîntul tău, apoi te-am ridicat taraboste, ți-am dat moşie. Cine te-a făcut rob? Unde eşti, Vicilis?

Supărat, regele îl chemă pe scribul său.

—Sînt aici, mărite rege!

— Sînt mulți ani de cînd ți-am spus să trimiți ştire că pe acest Abruto îl fac taraboste şi primeşte pămînturile din valea Tibiseului, către Getidava. Îmi aduc bine aminte.

Scribul regelui rămase încurcat.

— Răspunde, Vicilis! îi strigă cu mînie sporită. Mulțimea începu să se tragă înapoi, cuprinsă de teamă.

— Regele meu ştie că am făcut tot ce a trebuit şi-am pus şi pecetea. Am trimis pergamentul tarabostelui Rundecitulp, pe lîngă a cărui cetate se afla comatul Abruto.

Cu privirea întunecată, regele se întoarse spre cei ce-l însoțeau.

—Unde eşti, Rundecitulp?

Din mijlocul celor ce formau suita se desprinse un taraboste.

— Sînt aici, mărite rege!

— De ce este rob Abruto? se răsti regele, ridicînd sprîncenele stufoase.

— Stăpînul şi regele meu, începu Rundecitulp, palid şi cu vocea pierdută, cînd am primit pergamentul, Abruto era robul meu...

— Robul tău? Cum, de ce? De ce l-ai făcut rob? Văzînd că tarabostele nu răspunde, Decebal se întoarse spre Abruto. Spune tu, cum de-ai ajuns

rob?

Abruto vorbi potolit, cu încredere şi fără pornire :

— Mărite rege, atunci, după lupta de la Tapae, a urmat o iarnă grea, apoi o vară secetoasă. N-am mai avut eu ce trăi şi am cerut tarabostelui Rundecitulp grăunțe şi fîn pentru vite, grîu pentru noi, pentru femeie şi copii, şi nu i le-am mai înapoiat, în celălalt an au fost ploi multe, Tibiscu a ieşit din matcă şi mi-a acoperit toată țarina. Am rămas dator tarabostelui, şi... regele meu ştie, legea este că datornicul poate să fie luat rob, cu toată familia lui.

— Aşa este, Rundecitulp?

— Întocmai, mărite rege! răspunse cu teamă şi speranță tarabostele.

Regele păru încurcat. El era primul care ținea la respectul legilor şi obiceiurilor din străbuni.

— Şi cum ai ajuns aici, Abruto?

— Nu ştiu, mărite rege, poate că i-am fost vîndut sau dăruit tarabostelui Dicomes.

— Spune, Rundecitulp, de ce n-ai îndeplinit dorința mea? Tu nu te supui poruncilor regelui?

— Marele Zamolxis să te țină cît va fi soare şi lună pe cer, începu Rundecitulp revenindu-i curajul, un rob nu ți-l poate lua nimeni dacă nu vrei să-l dai... aşa e legea din bătrîni. Eu n-am greşit cu nimic față de regele meu şi nici regele nu mi-a cerut...

Tăcu încurcat.

—- Nici regele nu-ți poate lua robul, nu poate să elibereze un rob?

Regele vorbea rotindu-şi privirea pe deasupra mulțimii, care începea să fie stăpînită de spaimă. Cei mai fricoşi se retrăseseră uşor din rîndurile din față. Poporul ştia că regele e crud la mînie.

— Nu sînt vinovat, mărite rege! murmură Rundecitulp.

— Eu sînt vinovat! Sînt vinovat că nu văd cum unele căpetenii nedreptățesc şi jefuiesc, cum pentru un sac, doi, de grîu şi o căpiță de fîn robesc o familie întreagă şi nu se găseşte nimeni să-i ajute pe aceşti nefericiți! Sînt vinovat că mă las înconjurat de mulți ca tine şi nu văd răul pe care îl faceți în țară, tu, Rundecitulp şi alții, cu suflete tot aşa de rele ca al tău!

- Iertare, mărite rege! Rundecitulp sări de pe cal şi căzu în genunchi în fața regelui. N-am ştiut că-l supăr pe regele meu!

Regele îl privi cu silă.

— Îmi vorbeşti de iertare? Cîți dintre voi a iertat un comate sau un rob căzut în greşeală? Să vadă toți ceilalți, care au mai greşit la fel, cum face regele dreptate! Vicilis, să scrii chiar aici pe loc un pergament şi să-l întăreşti cu pecetea mea : ridic pe robul Abruto la rangul de taraboste şi-i dau cetatea şi moşiile lui Rundecitulp. Robul Rundecitulp se dă tarabostelui Dicomes, care îl va folosi la făuritul armelor în ateliere.

Regele îl căută pe Dicomes :

— Bătrîne, leagă-ți robul, iar tu, taraboste Abruto, să te prezinți să stai la masă cu noi!

Un murmur de uimire şi de uşurare străbătu mulțimea. La ultimele cuvinte spuse de rege, Abruto căzu în genunchi. Toți se aşteptau ca noul taraboste să-i aducă mulțumiri.

— Iartă-l, mărite rege! Libertatea pe care mi-ai dat-o îmi va fi o povară dacă o primesc robind pe altul! Cine n-a fost rob, nu ştie ce este robia. Cine n-a pierdut-o, nu ştie ce este libertatea! Dacă regele meu doreşte ca robul său Abruto să fie fericit, îl rog să-l ierte pe tarabostele Rundecitulp!...

La o astfel de rugăminte din partea lui Abruto, regele nu se aşteptase. Lui Decebal nu-i plăcea să se arate slab de suflet. Din nou îşi roti privirea pe deasupra mulțimii.

— Da, aşa sînteți voi, cei umili şi săraci, ştiți să suferiți mult şi să iertați mult. Dar de ce un taraboste nu iartă?

— Mărite rege, îndrăzni Abruto, duşmanul este în țară. Ai nevoie de o suliță şi o spadă mai mult! Lasă-l pe tarabostele Rundecitulp să-şi pună spada în slujba ta, căci dacă nu alungăm legiunile duşmane, ajunşi sub jugul Romei, la ce-mi vor mai folosi libertatea şi moşia pe care mi le dai acum?

Din mulțime se auzi din nou un murmur prelung :

— Iertare, mărite rege!

Regele începu să zîmbească. Mulțimea înțelese că Abruto reuşise să-i înmoaie sufletul.

— Vicilis, să scrii altfel pergamentul : regele Decebal redă robului Abruto libertatea, îl ridică la rangul de taraboste şi-i dă pămînturile de la Tapae. Făcu semn şi lui Rundecitulp să se ridice. Rundecitulp, tu să lupți alături de noi, să-ți aperi moşia pe care ți-a lăsat-o bunul Abruto!

— Mărite rege, aici, în fața ta, îi cer iertare lui Abruto pentru toate necazurile pe care i le-am făcut! Mă leg aici, în fața tuturor, ca după ce alungăm afară legiunile duşmane să ridic eu la Tapae casa tarabostelui Abruto!

Cu un zîmbet ce-i lumina fața de mulțumire, regele porni mai departe, spre atelierele în care se făureau armele. În urma lui, în mulțime, cîțiva auziră cuvintele unui sclav, Porfirios, un bătrîn cu barbă albă, pripăşit la Carsidava, nu se ştia de unde :

— Pe unde am umblat : în Ellada, în Bithynia, în Parthia, n-am văzut o întîmplare ca asta! Vedeți voi, aşa a spus şi el : „Să ne iubim unii pe alții şi să iertăm aceluia care a greşit față de noi". Robul Abruto a vorbit ca unul care ar urma învățătura galileanului.

Porfirios nu ajunsese în Dacia ca sclav, ci ca un propovăduitor care cutreiera pretutindeni pentru a duce cît mai departe învățătura acelui Mesia, aşteptat de multă vreme de poporul lui Israel. Prins în Dacia, fusese făcut sclav şi dat tarabostelui Dicomes. Robii şi sclavii nu-l socoteau în toată firea, şi cuvîntul lui nu-l luau în seamă.

— Şi cine a fost galileanul ăsta? întrebă un comate din mulțimea strînsă în jurul lui.

— A fost fiul Domnului. El, galileanul, a învățat lumea prin parabole şi a săvîrşit minuni : a vindecat pe bolnavi, a prefăcut apa în vin, a murit răstignit pe cruce şi a înviat...

În spatele lui Porfirios, un rob gras şi scurt, cu privire saşie, izbucni în hohote de rîs.

— Păi dacă a avut atîta putere şi făcea minuni, cum de s-a lăsat batjocorit şi răstignit ca tîlharii? Hei, grecule, aşa bătrîn cum eşti, să nu te răstignim şi noi pe tine ca să ne arăți o minune! Te duci mai repede la galileanul tău, să vezi dacă stă alături de Zamolxis.

— Lasă-l, că e scrîntit, săracul! îl batjocori alt rob. Se produse mişcare. Supraveghetorii strigau ca toți să treacă la lucru. În alte zile se auzeau pocnind bicele pe trupurile robilor şi sclavilor, astăzi prezența regelui îi făcea pe toți să se poarte altfel.

Întîmplarea cu Abruto îl înveselise pe rege. Umblase prin toate atelierele, avînd alături pe bătrînul Dicomes şi pe noul taraboste. Văzuse grămezi mari de săgeți şi arcuri, de sulițe scurte cu capete de fier bine ascuțite, de măciuci uşor de mînuit, de topoare şi barzi ce puteau fi aruncate cu îndemînare. Se îndreptase apoi, la îndemnul lui Diegis şi al lui Dicomes, spre pajiştea pe care se întinsese masă mare. După drumul făcut prin aerul răcoros al dimineții, toți erau înfometați. Soarele se ridicase sus pe cer şi arunca asupra mulțimii o căldură blîndă. Pe fețele de masă, întinse pe lungime de cîteva zeci de paşi peste iarba încă verde, se puseseră castroane de pămînt, cu bucăți mari de carne de pasăre, de vită şi de berbec, tăvi mari de lemn cu friptură şi cîrnați, din care se ridicau aburi cu miros îmbietor, ce mărea şi mai mult foamea, talere de lemn cu bucăți mari de brînză şi de unt, coşulețe din nuiele frumos împletite, pline cu mere, pere, nuci şi struguri, şi, printre toate acestea, oale pîntecoase cu cel mai bun vin din beciurile tarabostelui.

Regele nu mîncă mult. Bău dintr-o oală puțin vin şi se trase alături, dornic să vadă mai bine poporul, care făcea cerc mare la o depărtare de zece-cincisprezece paşi. Răspunse cu zîmbete calde la privirile pline de dragoste şi de supunere ce erau ațintite asupra lui.

Ceva mai departe de rege, Dagio mai goli o oală de vin şi prinse curaj. Se ridică, se apropie de el şi îngenunche. Îl întrebă dacă-i dă voie lui Ozio să înveselească puțin oaspeții, şi, o dată cu ei, poporul din jur. Regele clătină capul încuviințînd. Pe pajiştea dintre oaspeți şi mulțime ieşi Ozio, îmbrăcat într-o tunică de postav roşu, croită după moda grecească, strînsă mult la mijloc şi largă pe piept, peste care încinsese o curea lată de piele, bătută cu plăci de bronz frumos lustruite. În tinerețea lui, Ozio umblase mult pe la cetățile de pe țărmul Pontului Euxin şi locuise mult timp la Tomis.

Se întoarse spre rege şi se înclină cu supunere. Ridică mîinile şi desfăcu larg degetele.

—Uitați-vă, începu el, nu am nimic în mîini. Continuă să-şi rotească mîinile pe deasupra capului, oprindu-le din cînd în cînd să arate că nu are nimic în palme. Deodată, făcu o mişcare în jos cu dreapta, şi, cînd o ridică, o bilă albă de lemn descrise un arc de cerc şi căzu în palma stîngă. După altă mişcare, urmă a doua bilă, apoi a treia. Bilele se ridicară, trecînd dintr-o mînă într-alta, după ce descriau în sus arcuri de cerc egale. Mulțimea murmura uimită. Unii, mirați peste măsură, priveau cu gurile întredeschise, uitînd să mai rîdă.

— Ați văzut, din palma mea au ieşit trei bile. Ozio arătă tuturor celor trei bile şi le ciocăni uşor una de alta, pentru a-i convinge că sînt de lemn. Dar stați să mă mai joc puțin cu ele...

Repetă aceleaşi mişcări, şi din nou bilele începură să descrie arcuri de cerc în sus. După un timp însă, mulțimea, uimită, băgă de seamă că o bilă dispăruse, dispăru şi a doua, apoi ultima. Satisfăcut, Ozio ridică brațele cu degetele desfăcute, îşi bătu palmele şi arătă că nu mai are nimic.

Mulțimea izbucni în urale şi-n hohote de rîs.

— Marele zeu să te țină, Ozio! strigă cineva.

— Umblă cu duhuri rele! se auzi un glas de femeie.

— Eşti cel mai mare scamator, spuse altul.

Din nou, în mîinile lui Ozio apărură cele trei bile albe, apoi alte trei roşii, şi descriau în sus arcuri de cerc, trecînd dintr-o mînă în altă, mai întîi cîte una, apoi cîte două, şi totul continuă şi în sens invers, pînă ce dispăru şi ultima. Ozio îşi scutură din nou palmele şi arătă că nu are nimic.

— Bravo, Ozio! strigă un taraboste, prins de tăria vinului.

În mijocul uralelor şi veseliei generale, Marele preot se ridică încet, aruncînd o privire aspră mulțimii. Zîmbetele împietriră pe fețele celor de față. Cine nu se temea de Marele preot?

— De ce rîdeți? începu el cu voce gravă. Vă bucură că acest om umblă cu duhuri rele? Nu vă gîndiți că aşa am putea să-l supărăm pe Marele zeu, pe bunul Zamolxis?

La cuvintele lui Zundecibalm, toți se priviră îngrijorați, numai Ozio nu-şi pierdu nici cumpătul, nici buna dispoziție. Vorbi cu voce potolită :

— Nu există nici un duh rău în toată această mică înveselire, Mărite rege şi Mare preot! Totul este îndemînare şi iuțeală de mînă. Uite, să vă arăt.

Ozio scoase de pe mîneca dreaptă a tunicii toate cele şase bile. Cu iuțeală, le aruncă în sus şi le făcu să dispară la loc în mînecă. Repetă mişcările de cîteva ori.

— Vedeți? Nu este nici o minune. Oricine, prin exercițiu şi îndemînare, va putea să facă la fel. Tot îndemînare este şi cînd ştii să mînuiesti bine spada, să ocheşti fără greş cu arcul şi să arunci cu dibăcie barda în capul sau pieptul duşmanului. Cine mînuieşte mai bine armele? Acela care a repetat de cît mai multe ori mişcările cu ele.

— E bine ce-ai spus, Ozio! întări regele. Să ia bine aminte toate

căpeteniile de cete de luptători că mînuind bine armele îl vom alunga pe duşman. Ei, v-aţi ospătat şi-aţi petrecut, acum să ne vedem de treabă. Pe cai, şi pornim .

Regele, cu întreg alaiul cu care venise, la care se adăugaseră încă doi, bătrînul Dicomes şi Abruto, porni în galop şi se îndepărtă repede, pierzîndu-se într-un nor de praf, luînd drumul înapoi spre Rehidava.

În sala mare a cetăţii Rehidava erau adunate toate marile căpetenii dace. Îl aşteptau pe rege. Pereţii şi bîrnele trosneau sub greutatea luptătorilor ce stăteau înghesuiţi pe bănci lungi din scînduri cioplite din bardă. În rîndul din faţă se aflau căpeteniile triburilor dace : sargenţi, buri, costoboci, predavi, biefi, apuli, sinsi, succi, napi, saci, carpi, stăpînitori al cetăţilor cu aceleaşi nume : Buridava, Succidava şi altele, veniţi din toate părţile, de la miazăzi şi răsărit de munţii cei mari, pînă către Dunaris şi Porata ; de la miazănoapte şi apus şi de pe tot întinsul Daciei dintre munţi. Sala era plină de steaguri. În celelalte rînduri erau aşezaţi tarabostii şi căpeteniile de cete de luptători, funcţionarii de stat şi scribii.

Urmînd exemplul Romei, Decebal începuse să dea mai mult fast adunărilor cu căpeteniile. În faţă erau cele trei jilţuri frumos sculptate şi acoperite cu covoare ţesute cu flori în culori vii, între care predomina albastrul-azur, culoarea cerului senin, ce-l întruchipa pe Marele zeu. În spatele jilţului regal se ridica steagul Daciei, cu cap de lup cu botul larg deschis şi cu trup de balaur. Urmau apoi cele două gărzi : garda regelui şi garda Marelui preot. Tot în spatele jilţurilor, în cele două colţuri ale sălii, erau trompetiştii şi tulnicerii.

Regele Decebal redusese rolul de comandant al armatei pe care îl avusese în trecut Marele preot, de aceea redusese şi rolul gărzii de preoţi, şi-l trecuse asupra gărzii sale.

În sală, pe pereţii de lemn erau prinse numeroase lavite mici, pe care ardeau opaiţe din pămînt smălţuit, în colţuri se aflau torţe cu flăcări mari, iar lîngă jilţurile celor trei căpetenii luminau făclii lungi şi groase de ceară. Fumul şi căldura din sală ieşeau prin tavan, prin găuri anume lăsate.

Se făcu linişte în clipa cînd sala se umplu de sunetele scurte şi modulate ale tulnicelor. Urmară trompetiştii cu sunete ascuţite şi repezi, anunţînd intrarea regelui. Prin uşa larg deschisă intră Decebal, urmat de Zundecibalm şi de Diegis, după care veneau căpeteniile din alaiul care îl însoţise la Carsidava. După ce luă loc în jilţ, regele le făcu semn să se aşeze, apoi să înceteze tulnicele şi trompetele. Avea faţa împietrită, deşi căuta să schiţeze un uşor zîmbet, iar privirea îi era rece. La vederea lui, înghe ţară zîmbetele de pe chipurile celor din sală. În liniştea ce se lăsă începu să vorbească rar, cu voce gravă şi apăsat. De sub sprîncenele stufoase, ochii săi păreau că aruncă flăcări.

— Ne bucurăm de sosirea tuturor fraţilor noştri, căpetenii de triburi, care şi-au adus luptătorii să ne ajute să alungăm legiunile duşmane. Noi toţi, triburile de aici şi cele de dincolo de munţi, de la răsărit şi apus,

sîntem acelaşi neam, vorbim aceeaşi limbă, avem aceeaşi credinţă şi cu toţii, uniţi, trebuie să zdrobim pe împăratul care ne-a cotropit pămînturile!

Regele tăcu. Privi pe deasupra tuturor, trecîndu-şi degetele prin barbă, apoi continuă :

— Prin iscoadele noastre am aflat că împăratul duşman şi-a strîns legiunile pe cîmpia de dincolo de Tibiscu. Acolo veghează Susagus şi alte căpetenii, care îi aţin calea. Acum este toamnă, şi iarna e aproape. Traian urmăreşte să ajungă la Sarmizegetusa înainte de căderea zăpezii, dar uită că se va lovi de piepturile dacilor. Curajul nostru trebuie să fie mare, nu numai fiindcă noi cu toţii sîntem hotărîţi să ne apărăm, cu preţul sîngelui, cetăţile şi pămînturile, ci şi fiindcă avem ştiri neîndoielnice că în tabăra duşmană domneşte panica. Am prins mulţi legionari fugari, au trecut de bunăvoie de partea noastră multe cete. Să nu uitaţi, căpetenii : pe toţi prinşii, după ce le luaţi armele şi aflaţi tot ce ştiu ei despre mişcările duşmanului, îi trimiteţi la Cetatea de Munte. Cred că am fost înţeles. Cine va face altfel va primi pedeapsă cruntă, aşa cum şi-o vor primi cei doi, care vor fi aduşi aici în faţa noastră să-i judecăm. Ei au trădat, au fost în legătură cu iscoadele cotropitorului şi au părăsit cetăţile lor fără să le apere.

Regele văzu că din colţul în care se afla, Eurotas se ridicase în picioare. Îi făcu semn să vorbească :

— Mărite rege, eu am umblat mult şi am văzut multe, am suferit mult. Ţi-am adus arme şi ştiri despre duşman, nu stăpînit de setea de cîştig, ci pentru a te ajuta să învingi, fiindcă numai atunci cînd va slăbi armata imperiului va sosi vremea cînd şi ţara mea va putea să-şi recapete libertatea. Cunosc ce se petrece în tabăra împăratului şi ştiu şi ce este aici. Mai ştiu că este o lege a războiului : primeşti lupta sau îl ataci pe duşman numai atunci cînd eşti sigur că ai sorţi de izbîndă. După o clipă de îndoială, Eurotas continuă : îndrăznesc să te întreb, mărite rege, n-ai încercat să cazi la o înţelegere cu Roma? Poate că...

Decebal îi făcu semn să tacă. Îi răspunse :

— Eurotas, eu te cunosc îndeajuns. Tu ai dreptate. Îmi dau seama cît este de greu să mă măsor cu imperiul, dar nici cu mîinile-n sîn nu pot să stau şi să văd cum dacii sînt jefuiţi şi robiţi. Ce caută Traian în Dacia? De ce nu ne dă pace?

Neliniştit şi nervos, Eurotas se ridică din nou :

— Dar, mărite rege, şi voi aţi atacat şi prădat de multe ori dincolo de Danuvius. Prin provinciile de răsărit ale imperiului am auzit o vorbă înţeleaptă, care vi se potriveşte şi vouă : „Elefantul nezgîndărit nu te calcă în picioare".

Din sală, multe priviri îl săgetau cu ură pe străinul pe care unii îl vedeau pentru prima dată.

— Da, înţeleg, Eurotas, elefantul este imperiul. Să ştii că vorbele tale nu ne supără, ci ne întăresc, şi pentru asta noi îţi mulţumim. Voi ţine seama de sfatul tău, Eurotas, şi mă voi strădui să-l fac pe elefant să se

înapoieze dincolo de Dunaris fără să ne mai batem. Noi nu ne mîngîiem însă cu acest gînd.

Regele tăcu. Privi spre uşă şi bătu cu piciorul în podeaua de lemn.

— Aduceți-i aici pe trădători!

În sală fură împinşi repede doi daci, legați unul de altul cu o frînghie groasă de tei, şi cu mîinile legate la spate cu o sfoară de in, bine împletită.

— Împingeți-i pe trădători, n-avem vreme de pierdut! strigă regele încruntat.

Se ridică, mîngîindu-şi nervos barba. Ajunşi în fața lui, cei doi daci căzură în genunchi.

— Iertare, mărite rege! se rugară amîndoi în acelaşi timp.

Decebal îl privi tăios şi făcu un pas spre ei.

—Spuneți, ticăloşilor, de ce n-ați luptat şi ați părăsit cetățile voastre, lăsîndu-le în mîinile cotropitorilor?

Nici unul nu îndrăzni să ridice capul şi nu răspunse. Regele continuă cu voce şi mai tăioasă :

— Spune, Dizzare, de ce n-ai apărat cetatea Pellendava? Şi tu, Rigozzi, de ce-ai plecat de la Succidava, cînd căpetenia voastră îți încredințase apărarea cetății?

Privind în jos, revoltat şi furios de situația josnică în care se afla, fără teamă de moarte, Dizzare, scurt şi gros, cu barbă stufoasă şi plete lungi pînă la umeri, începu să vorbească cu voce greu stăpînită :

— Am socotit că era mai bine să vin aici cu toți luptătorii, să luăm parte la lupta cea mare, să fim în jurul tău, mărite rege, să nu-i pierd în luptă neegală!

— Tu, Rigozzi? îl întrebă regele pe celălalt, cu un ton neînduplecat.

— Mărite rege, eu am fost lovit mai întîi de cohortele romane, şi cînd am trecut pe la Dizzare i-am spus că n-are rost să-şi piardă luptătorii. Duşmanul ne-ar fi încercuit, căci nici vorbă n-ar fi fost să ne predăm, şi ne-ar fi ținut aşa toată toamna, toată iarna... cine ştie, cît puteam să rezistăm?! Dar ți i-am adus pe toți luptătorii, mărite rege, şi sîntem gata de luptă!

— Spune tu, Susagus, ce-ai găsit la Arghidava? interveni Diegis.

— O ceată de viteji ajunşi la ultima lor suflare, dar care nu s-au predat duşmanului şi nici nu şi-au părăsit cetatea, răspunse Susagus cu ton de mustrare, săgetîndu-i pe Dizzare şi pe Rigozzi.

Decebal îl căută cu privirea pe Dicomes.

— Ce zice tarabostele Dicomes, au făcut bine ei că au fugit din fața duşmanului?

Bătrînul se ridică repede, căutînd să ascundă că-l împiedică în mişcări piciorul de lemn.

— Socotesc că nu trebuia să părăsească cetățile, dîndu-le foc, fără să lupte. De fapt, Dizzare a luptat ceva. Dacă toți ar fi făcut ca ei, legiunile lui Traian ar fi fost de mult la Sarmizegetusa! Dar... regele are nevoie de mulți

luptători, şi ei i-au adus...

În sufletul regelui se dădea o mare luptă. Regreta atît că nu-i omorîse mai demult, cum şi că nu renunțase la judecată. Întotdeauna ținuse să se arate tare, hotărît, neiertător, în această zi îl iertase şi pe Rundecitulp. Gîndi că cele spuse de Dicomes sînt adevărate. Se întoarse spre Zundecibalm şi, cu glas scăzut, îl întrebă :

— Care este sfatul pe care ni-l dă Marele preot? Zundecibalm se mişcă greoi în scaun şi tuşi uşor. Îl supărase faptul că regele îl neglijase prea mult în fața atîtor căpetenii dace. Vorbi stăpînit, hotărît să-şi arate puterea :

— Marele nostru zeu Zamolxis ne învață că este o fericire să mori în luptă cu duşmanul şi să mergem acolo sus, în cer, lîngă el. Ne întrebăm cu toții : sînt vinovați aceşti doi luptători de trădare, fiindcă şi-au părăsit cetățile, lăsîndu-le în mîna duşmanului? Noi, ca oameni, unii spunem că da, alții că nu. Ce-am putea să facem? Să întrebăm pe Zeul cel mare. Dacă el va primi jertfa lor, ei sînt nevinovați, iar de n-o va primi...

În sală se produse rumoare. Regele se mişcă neliniştit şi privi pe deasupra tuturor. Cînd Diegis făcu o mişcare de opunere, Decebal îl opri cu o căutătură aspră. Pentru toți era limpede : cu o răutate bine ascunsă, Marele preot îi condamnase pe cei doi la moarte.

— Să se facă aşa cum a spus Marele preot, rosti regele, abia stăpînindu-şi mînia. Să fie aruncați în sulițe, şi vom vedea care este voia Marelui zeu!

Se ridică din jilț şi se îndreptă spre ieşire.

Cîntaseră demult cocoşii de miezul nopții, şi bruma începuse să se aşeze în straturi groase. Pe cerul plin de stele, luna subțire ca o seceră era gata să scapete dincolo de creasta muntelui. În curtea cetății ieşiră căpeteniile dace, cu făclii în mîini. Cei doi condamnați apărură înconjurați de preoți. Cîțiva preoți înfipseră mai multe sulițe în pămînt, cu vîrfurile în sus. Alți preoți aduseră o plasă din frînghii şi o întinseră în apropierea sulițelor. Opt preoți o prinseră de la colțuri şi din mijlocul laturilor. În mai multe vase au aprins răşini cu diferite arome mirositoare. După ce Marele preot înălță, mai mult mormăind, cîteva rugăciuni către Marele zeu, Rigozzi fu întins pe plasă, şi cei opt preoți îl aruncară în sus cu multă iscusință, lăsîndu-l să cadă în sulițe. Două vîrfuri îl străpunseră printre coaste, şi alta în gît. Moartea lui a fost fulgerătoare.

— Îți mulțumim, Mare zeu! rosti Zundecibalm.

— Îți mulțumim, Mare zeu, repetară preoții.

— Îți mulțumim, Mare zeu, murmurară cei din jur.

— Rigozzi nu e vinovat, jertfa lui a fost primită, întări Marele preot.

Cu aceleaşi mişcări fu aruncat şi Dizzare. Mai scurt şi mai greu, acesta căzu pieziş în vîrfurile sulițelor şi nici una nu-l străpunse prea adînc. Întins pe pămînt, începu să geamă înăbuşit.

— Omorîți-mă! strigă el implorîndu-i. Nu sînt vinovat, îl blestem pe Zamolxis!

Cuvintele îi amuțiră pe buze. Unul dintre preoți îl lovi cu spada şi-l străpunse prin inimă.

— El este trădătorul! Marele zeu nu i-a primit jertfa, spuse Marele preot privind mulțumit spre rege.

În mare grabă, toți cei de față se împrăştiară. Curînd, se auziră ropote de cai, semn că fiecare căpetenie pleacă spre ceata sa de luptători.

După puțin timp, dincolo de zidul cetății, în vale, doi călăreți îşi struneau caii, ce nu-şi mai găseau stare. Erau cei doi bătrîni : Dicomes şi Usugus, stăpînul şi robul.

— Merg cu tine la luptă, stăpîne, aşa cum am mers întotdeauna!

— Nu, dragul meu Usugus, de: data asta tu nu mai mergi. Eşti bătrîn, nu te mai ajută puterile...

— Stăpîne, toată viața te-am slujit cu credință!...

— Mă mai poți sluji şi de acum înainte, Usugus. Pleci la Costodava şi spui Cumidei şi Malvei că Sarmis este sănătos şi că în curînd va veni acasă. Cumida să îngrijească pruncul ce-l va avea, căci el este ultimul vlăstar al neamului Dicomes. Dacă eu voi cădea în luptă, îți las ție în grijă cetatea Carsidava, pînă cînd va veni Sarmis. În papyrusul pe care ți-l încredințez am spus care este dorința mea. Îl dai lui Sarmis.

Se lăsă o tăcere grea. Pe drumul spre Tapae nu mai conteneau tropotele cailor şi huruitul carelor încărcate.

— Pleacă, Usugus, nu e vreme de pierdut!

— Marele zeu să te aibă în pază, bunul meu stăpîn! Usugus te va sluji cu credință, ca şi pînă acum.

Bătrînul rob îşi şterse lacrimile cu mîneoa aspră a zeghei, îşi trase căciula pînă peste urechi, smuci frîul calului şi porni în goană spre Costodava, tăind-o de-a dreptul peste munte.

Urmat de garda sa, tarabostele Dicomes porni în trapul cailor spre Tapae. Peste crestele munților se iveau zorile.

4

În valea largă şi netedă a rîului Tibiscu, de la ieşirea din munți pînă la cetatea cu acelaşi nume, se concentraseră toate legiunile şi cohortele cu care împăratul Romei urmărea să cucerească Sarmizegetusa şi să supună Dacia. Campul de la Tibiscu cuprindea mai mult de o sută de mii de oameni, legionari, auxiliari şi sclavi servus publicus. În centrul careului din mijlocul campului, a cărui latură măsura vreo două sute de paşi, se înălța cortul împăratului, deasupra căruia flutura steagul imperial. În afara campului, peste şanțul umplut cu apă, pe fiecare latură se înşirau cîte douăzeci de corturi, frumos rînduite, ca şi cele din interior, constituind adăposturi pentru centuriile care asigurau paza întregii tabere. Privit de pe coama dealului din apropiere, campul se vedea ca o uriaşă rețea de cărări

drepte, perpendiculare şi paralele, în lungul cărora se înşirau corturile, prezentînd o simetrie de patrulatere mari şi mici al cărei centru îl constituia cortul împăratului.

Toamna venise repede, şi Traian se hotărîse să dea lupta decisivă pentru cucerirea Sarmizegetusei. Ultimele pregătiri erau pe sfîrşite. În cortul său, împăratul îşi făcea planurile de luptă, ajutat de Livianus Claudius.

— Cred că m-ai înțeles, Livianus Claudius, vom încerca şi cu marile jertfe, deşi o disciplină de fier se menține numai prin pedepse cît mai drastice.

Împăratul tăcu, continuînd să se plimbe în jurul mesei sale de lucru, călcînd fără zgomot pe covoarele groase.

Blănuri de tigru erau întinse în fața fiecărui fotoliu. Tîrziu, se opri şi se întoarse spre general.

— Ce părere ai, Livianus Claudius?

— Întotdeauna sînt de aceeaşi părere cu împăratul.

— Ştii că nu-mi plac slugarnicii!

— De multe ori m-am gîndit că tot continuînd să întărim disciplina prin moarte ajungem să slăbim prea mult legiunile şi cohortele. Eu bănuiesc că în armată s-a împrăştiat părerea că înmulțirea pedepselor ar arăta teama de care este stăpînită chiar majestatea voastră.

Traian era îmbrăcat într-o tunică de purpură fină, bine strînsă pe trup cu o cingătoare acoperită cu aur şi bătută cu pietre scumpe. În pragul vîrstei de patruzeci şi opt de ani, arăta ca un bărbat în plină putere. Brunet, cu părul scurt şi ondulat, proaspăt ras, cu ochi negri şi mari, fruntea înaltă, nasul drept şi bărbia puțin împinsă înainte, toate contribuiau la accentuarea temperamentului său voluntar. Frumos, calm, inteligent şi hotărît, impunea tuturor respect şi ascultare. Avea multă atenție față de senatorii imperiului, deşi întotdeauna numai hotărîrile lui se executau.

Împăratul se apropie de general şi-l bătu uşor pe umăr. Spusese cuvinte adevărate. Cîteodată, şi pe el îl cuprindea teama de Decebal, de pădurile şi de munții Daciei. Îşi aminti de pădurile Galiei, de viața sa de general, apoi îi reveni în minte suferința lui Livianus Claudius după pierderea soției şi fiicei.

— Nu te-am întrebat pînă acum, Livianus Claudius, unde ți-ai lăsat familia?

Surprins, generalul roşi puțin, dar nu-şi pierdu stăpînirea.

— Am lăsat-o la Getidava, majestate.

— Şi pe cine ai lăsat comandant al cetății? Nu-ți este teamă de loviturile cetelor de barbari?

— E o cetate bine întărită, sus, pe un pinten de munte, iar pe drumul din vale trec într-una coloanele noastre de aprovizionare. Am lăsat comandant al cetății pe tribunul Domitius Rufinus.

Împăratul săltă repede capul şi-l privi mirat.

— Cum pe Domitius Rufinus? Dar Hammonius Vitellius unde este? Am presupus că tu l-ai...

Palid, generalul se ridică de pe fotoliu.

— Împăratul nu ştie? I-am raportat prin pergamentul pe care l-am trimis prin tribunul Maxentiu, încă de cînd eram la Getidava...

— Care Maxentiu, cînd, unde? îl întrerupse. Nu cumva mi-ai încurcat pe tînărul Hammonius şi mi l-ai căsătorit?

Convins că împăratul nu ştie nimic, generalul prinse curaj.

— Nu, majestate, nu s-a întîmplat aşa... aş fi fost fericit să-l ştiu astfel pe fiul cavalerului Hammonius. Dar nu înțeleg, Maxentiu nu s-a mai înapoiat, am gîndit că majestatea-voastră l-a oprit...

— Ce tot îndrugi, Livianus Claudius, nu te simți bine? Văd că le încurci! Pe fața lui Traian, muşchii se contractară. Ceva nu era în regulă. Spune-mi, ce s-a întîmplat? întrebă cu ton autoritar.

— Tribunul Hammonius Vitellius a fost dovedit că-l trăda pe împărat, că era în legătură cu cetele de daci. Am raportat totul prin Maxentiu.

Livianus Claudius povesti tot ce aflase de la legionarul Gellius, evitînd să amintească prea des numele lui Domitius Rufinus. Împăratul îl ascultase atent, uimit de cele ce auzea. Un timp, păstrase tăcere, muncit de gînduri, privind la covor.

— Eşti convins, Livianus Claudius, că acel Domitius Rufinus nu e un ticălos? întrebă fără să-l privească. La Roma am auzit de multe scandaluri pornite de acest tribun. Eşti sigur că nu e la mijloc o răzbunare?

— După arestarea acelui legionar, am luat toată garda lui şi l-am întrebat pe fiecare. Nu mai poate fi nici o îndoială, au stat o noapte prinşi de daci, şi puteau să fie omorîți toți, dar s-a întîmplat altfel : la ivirea zorilor, au fost lăsați liberi. E o legătură... trădarea lui...

— Uiți că sclavul lui Hammonius era un dac? Poate că acel dac sclav a făcut totul să salveze onoarea şi viața stăpînului, ori poate că tu nu admiți aşa ceva?

—Ar putea fi aşa cum spui, majestate! Aş fi cu totul de aceeaşi părere cu majestatea-voastră, dacă tribunul Hammonius Vitellius mi-ar fi raportat toate cele întîmplate, îndată după sosirea lui la Getidava, şi mi-ar fi cerut să trimit o centurie după ceata de barbari...

Împăratul rămase mult timp pe gînduri. Argumentul lui Livianus Claudius îl făcuse să-şi schimbe poziția. Era prima dată cînd se îndoia de fidelitatea tînărului tribun, pe care îl apreciase mult. Se îndreptă spre masă, se aşează pe scaun şi-şi sprijini capul în mîini. Îi reveni în minte chipul cavalerului Hammonius Felix, prietenul din campaniile din Galia. Ridică încet capul.

—- Şi ce-mi cereai prin pergament?

— Majestate, în calitatea mea de comandant, puteam să ordon pedepsirea celor doi trădători. N-am făcut-o însă, fiindcă tribunul era din garda imperială şi sosise la mine cu un mesaj special din partea majestății-

voastre. Numai împăratul putea să ordone pedeapsa...

— Da, sigur... altfel, consideram că ai încălcat voința mea... Şi unde se află acum Hammonius Vitellius?

— Închis la Viminacium, împreună cu sclavul lui. Împăratul se ridică nervos în picioare.

— Să dai ordin să se trimită un mesaj la Viminacium, în care să se scrie că pe cei doi i-am făcut servus publicus şi, ca sclavi publici, să fie trimişi la lucrările de drumuri şi poduri! Mai tîrziu o să mă mai gîndesc la cazul lui. Aşadar, trimisul tău, tribunul Maxentiu, a fost prins şi omorît de daci. Sînt sigur că Decebal acum ştie că acel sclav dac şi stăpînul lui sînt închişi acolo. Şi adăugă zîmbind : Regele ăsta barbar nu este chiar atît de barbar!...

Tăcu, văzînd graba cu care intrase un contubernal. Solia dacă a fost adusă, majestate! raportă el.

— Cîți sînt? întrebă împăratul.

— Patru soli!

— Să intre! Stai, Livianus Claudius! spuse, văzînd că generalul se pregătea să iasă.

În fața împăratului se înfățişară patru soli. Toți potriviți, bine legați, îndesați, îmbrăcați cu zeghii lungi de dimie seină, încălțați cu opinci, cu capetele descoperite, ținînd în mîini căciulile mari şi mițoase. Cînd îi văzu, împăratul rămase impresionat de înfățişarea lor. Pletele, sprîncenele, mustățile şi bărbile lor erau bogate, stufoase şi lungi, umerii lați, picioarele scurte şi groase, iar privirile vii, înflăcărate, săgetătoare. Îi măsură cercetîndu-i de jos în sus. Înțelegea de ce legionarilor săi le lipseşte curajul să dea lupta cu dacii.

— Întreabă-i pentru ce au venit! ordonă tălmaciului, care intrase o dată cu ei.

Drept răspuns, căpetenia soliei întinse împăratului o tăbliță lungă de două palme şi lată de una, de culoare galbenă-alburie, pe care o desfăcuse dintr-un ştergar. Împăratul o luă mirat de mica ei greutate şi o întoarse pe partea cealaltă. Văzu că are în mînă o fîşie dintr-un burete de brad, tăiată cu multă grijă. Pe fața ei era scris ceva, zgîriat frumos cu un băț ascuțit. N-o întinse tălmaciului, căci descifra clar literele şi scrisul în limba Romei, începu să citească aproape în şoaptă :

„Tribul dac al burilor roagă pe puternicul împărat să se întoarcă în țara lui şi să nu strice pacea. Noi sîntem puțini, dar ştim să luptăm şi să murim, iar de armata ta nu va fi bine."

— Uite, Livianus Claudius, uite cum ne amenință barbarul Decebal! El crede că ne înşeală... spune că ne scrie tribul burilor... Se vede că i-a scăzut curajul barbarului! Continuă după o scurtă pauză : Priveşte, se vede cît sînt de barbari, n-au nici papyrus, nici pergament, poate că nici nu le cunosc. După ce îi supunem, îi vom scoate noi din barbarie! Crezi că buretele acesta n-a fost zgîriat de un ticălos de legionar fugit la ei? împăratul se întoarse

către tălmaci : Spune acestor barbari că răspunsul meu este acesta : cer regelui Decebal să mi se supună. Nu mă sperie amenințarea lor! Mai spune-le că dintre soli vor pleca numai doi, iar doi rămîn aici pînă cînd regele lor va trimite răspuns că se supune de bunăvoie!

Tălmaciul repetă întocmai cuvintele împăratului. Nici un muşchi de pe fețele împietrite ale dacilor nu se mişcă. Contubernalul îi scoase afară. Mult timp, împăratul rămase cu tăblița de burete în mînă, prins de gînduri.

— Mai pregătim marea jertfă, majestate? rupse Livianus Claudius tăcerea.

— Da, înainte de a porni către Sarmizegetusa, armata să aducă jertfe zeilor Jupiter, Marte şi Quirinus!

După gestul făcut de împărat, Livianus Claudius înțelese că trebuie să se retragă. .

Careul din mijlocul campului, în apropierea cortului împăratului, era locul destinat aducerii jertfelor. Cu o zi înainte, crainicii vestiră în toată tabăra că vor fi aduse mari jertfe zeilor. De dimineață se începură pregătirile, în timp ce preoții ridicau altarul, lîngă cortul împăratului se săpau gropi pentru două cruci, semn că după terminarea ceremoniei se vor face răstigniri. Către prînz era gata altarul zidit din piatră, cu vatră scobită pentru foc şi cu micul şanț pe care se scurgea vinul libațiilor. Pentru a mări şi mai mult atmosfera de sărbătoare şi ceremonie, preoții înfipseră mai mulți pari în jurul altarului şi îi îmbrăcară în verdeață şi flori, iar în vîrful lor fixară vase pentru arderea tămîii şi a altor răşini aromate.

În careu se aliniară pe mai multe rînduri legionari din toate cohortele şi legiunile. Împăratul şi comandanții luară loc în fața altarului. Marea jertfă putea să înceapă. În acelaşi moment, Marii preoți al celor trei zei, cărora li se aduceau jertfe : Jupiter, Marte şi Quirinus, se apropiară de altar cu fețele împietrite, pline de mister. Toți aveau mantii lungi, țesute din lînă albă, prinse la gît cu agrafe mari de aur. Pe cap purtau bonete albe, tot de lînă. În urma lor păşeau haruspicii[1], cu bastoane lungi încovoiate la cap, urmați de doi slujitori de altare : unul împingea vietățile ce aveau să fie jertfite, iar celălalt purta în mînă un cuțit cu care se slobozea sîngele animalelor. Puțin mai în urmă înaintau slujitori de rînd al cultului, fiecare aducînd cîte ceva : ciocanul de lemn, turta sacră, cutiuța de argint cu tămîie sfințită, cupa de argint pentru umplerea cădelniței, amfora cu vin şi patera sau cupa pentru aspersiunile sacre. Ultimul păşea paznicul păsărilor sacre, ținînd în brațe cuşca cu găini. Procesiunea se încheia cu flautişti şi un grup de legionari înalți şi frumoşi, aleşi cîte unul din fiecare cohortă şi legiune. Această mişcare de veşminte şi de fețe grave înfiorară puternic soldații aliniați în careu.

Cei trei preoți începură slujba cu ritul curățirii, aruncară tămîie în cupele de argint, presărară făină peste animalele de jertfă şi aduseră, după

---

1 Prezicători al voinței zeilor după măruntaiele animalelor aduse jertfă.

rînduială, jertfa turtei sacre şi a stropirii cu vin. Urmă săvîrşirea Marii jertfe: unul dintre slujitori ridică mult capul taurului şi cel cu ciocanul de lemn îl izbi cu putere.

Animalul căzu ca trăsnit. În acelaşi timp, alți slujitori înjunghiară oile şi porcul. Sîngele lor înroşi tot altarul. Din animalele aduse jertfă, preoții tăiară halci mari şi le aruncară pe jăraticul ce pîlpîia pe vatra scobită a altarului, iar măruntaiele le strînseră cu grijă pe o tavă de bronz, în fața haruspicilor. Aceştia, cu figuri foarte grave, începură să le răscolească, căutînd să citească în ele semnele viitorului şi voința zeilor. Miile de legionari din jur priveau încordați, nemişcați şi muți, cuprinşi de teama de a nu supăra pe zeii cărora li se aduceau jertfe şi care, credeau ei, nu se putea să nu fie de față. După o lungă aşteptare, haruspicii anunțară că zeii sînt de partea împăratului, fiindcă pe măruntaie nu descoperiră nici cel mai mic semn care să prevestească vreo nenorocire pentru armata imperiului.

O dată cu retragerea haruspicilor, laruspicii[1] începură să arunce grăunțe găinilor sacre. Păsările, anume înfometate, începură să ciugulească cu lăcomie, împingîndu-se unele pe altele şi bătîndu-se cu aripile, ceea ce-i făcu pe soldați să capete mult curaj şi să izbucnească în urale. După ce preoții mulțumiră zeilor şi presărară în vase tămîie şi arome, îngroşînd fumul ce se ridica domol, un contubernal imperial se sui pe o piatră de lîngă altar şi anunță cu voce puternică şi profundă de bas că regele dacilor a trimis soli de pace şi cuvînt de supunere.

— Bunul nostru împărat a primit propunerea regelui dac, spuse el, însă pacea se va încheia la Sarmizegetusa, unde vom merge cu toții şi-l vom vedea pe barbarul Decebal îngenunchind înaintea puternicului său stăpîn.

La această veste, din toate părțile izbucniră din nou urale de uşurare. Contubernalul anunță apoi că doi dintre cei veniți în solie vor fi răstigniți în fața legiunilor, ca astfel să se bage mai mult spaima în dacii care mişunau prin păduri şi dădeau lovituri.

Răstignirea se făcu repede şi fu urmărită de către legionari cu multă încordare. Gemetele victimelor şi privirile lor dîrze, pline de ură, înfiorară mult pe cei din jur. În ciuda aşteptărilor, nici unul nu scoase nici un murmur, nici un blestem, ceea ce îi deosebea mult de felul cum se manifesta oricare condamnat la răstignire. Dîrzenia şi răbdarea dacilor îi zguduiră puternic pe legionari.

În drum spre cortul său, împăratul spuse lui Livianus Claudius :

— Nu ştiu dacă n-am greşit răstignindu-i! Tăria lor întrece orice închipuire.

A doua zi, Traian dădu ordin să se ridice campul şi se îndreptă cu legiunile sale către Sarmizegetusa.

---

1 Slujitori ai altarului care preziceau viitorul după comportarea păsărilor sacre, de obicei găini înfometate.

5

Se depărtase mult de Tibiscu, spre răsărit, şi numai la cîteva stadii de Tapae, armata, romană fusese oprită şi orînduită în formaţii de luptă. Socoteala împăratului era simplă : va ataca cu opt legiuni şi va zdrobi armata dacilor, apoi, cu restul de şapte legiuni, va înainta repede spre Sarmizegetusa pentru a o cuceri, mai înainte ca regele Decebal să aibă timp să-şi strîngă resturile cetelor împrăştiate prin pădurile din jurul campului de luptă.

Încă din timpul nopţii împinsese linia de atac pînă la locul unde valea se lărgea mult, dincolo de care aşteptau dacii, însă nu mai departe de bătaia maşinilor de război, împăratul se bizuia mult pe efectele catapultelor aruncătoare de pietre în rîndurile armatei dace. După aceea porneau la luptă veliţii[1] printre care trebuia să treacă în galop cavaleria, la momentul potrivit, iar lovitura hotărîtoare aveau s-o dea restul unităţilor, înarmate cu spade, lănci şi sulițe scurte.

Regele Decebal îşi făcuse alte socoteli. Nu opunea loviturii armatei romane grosul forţelor de care dispunea, şi aşa destul de reduse. Armata dacilor nu număra mai mult de un sfert din numărul legionarilor cu care împăratul se pregătea să atace. Comanda cetelor destinate să primească prima lovitură o încredinţase lui Susagus, luptător greu încercat, al cărui suflet se umpluse de mîndrie pentru încrederea şi onoarea pe care i le făcea regele. Toată noaptea, Susagus fusese împreună cu regele. Către ziuă, Decebal se retrăsese spre grosul armatei, pregătit să dea lovitura cea mare, la care romanii nu se aşteptau. Nu se ridicase încă întunericul, şi Susagus îşi aşeză luptătorii în unghi, căutînd să spargă mai uşor linia de înaintare a legionarilor, îşi cruţă cu grijă forţele. Pentru ca maşinile de război romane să nu-i decimeze luptătorii, pregătise mult înaintea liniei sale de luptă o linie de momîi, ce semănau cu luptătorii daci, aşezaţi în diferite poziţii de luptă, printre care se aflau însă prăştiaşi şi arcaşi destinaţi să lupte pînă la sacrificiu. Greul luptei îl dădea cu arcaşii din partea stîngă, şi cu sulițaşii din partea dreaptă, iar în mijloc îşi aşezase luptătorii ce mînuiau cu măiestrie topoarele şi bărzile. Regele nu-i lăsase şi călăreţi, pentru ca pierderile armatei dace în această primă lovitură să fie cît mai mici.

Se crăpase bine de ziuă cînd se porni ploaia de pietre aruncate de catapultele romanilor, ţintind cu dibăcie asupra liniilor de momîi, ce părea a fi o adevărată linie de luptă. Asupra acestei linii căzu şi ploaia săgeţilor şi pietrelor aruncate din apropiere de liniile de arcaşi şi prăştiaşi romani. Prin golurile ce se făcură, cu multă ordine şi la un semnal, înainta cavaleria romană în galop nebun. Primi în plin, dintr-o parte, norul de săgeţi al

---

1 Pedestrimea armatei romane. Erau înarmaţi cu arcuri şi sulițe scurte

arcaşilor daci, şi printre cai şi călăreți se răriră rîndurile. În acelaşi timp, atacară din dreapta şi sulițaşii, dînd lovituri bine țintite. Dar cavaleria romană continua să înainteze în mare goană. Numai cînd sosi aproape se iviră gropile în care stăteau ascunşi dacii cu topoarele şi bărzile gata pregătite. De sus, de pe cai, călăreții nu puteau lovi cu lăncile şi nici cu spadele şi nu le rămînea altceva de făcut decît să iuțească goana şi mai mult. Se avîntară înainte, sărind peste gropi, iar de partea cealaltă căzeau de-a valma cai şi călăreți. Fiecare lovitură de topor şi fiecare bardă aruncată cu dibăcie sfărîma cîte-un picior de cal, şi animalul se prăbuşea fulgerător. Fără să piardă timp, prăştiaşii, arcaşii şi sulițaşii daci se retraseră pe nesimțite şi dispărură în pădurile din apropiere. Grosul legiunilor romane venite din urmă pentru lupta hotărîtoare cu spade, lănci şi sulițe se opri în fața grămezilor de cai ce zăceau zbătîndu-se cu picioarele frînte, printre puținii daci rămaşi să continue lupta.

De sus, de pe colina pe care o alesese pentru a urmări lupta, împăratul înțelese că se petrecuse ceva neobişnuit. Armata dacă i se păru prea mică, iar prezența regelui dac nu-i fusese semnalată din nici o parte. Se gîndi la o cursă pe care acesta ar fi putut să i-o întindă. Ordonă să se sune încetarea luptei şi regruparea legiunilor. Înapoi însă nu mai putea da. De aceea, în noaptea ce urmă, după ce fuseseră refăcute rîndurile, Traian ordonă să se continue înaintarea spre Sarmizegetusa. Se aştepta ca abia acolo, în apropierea cetății, să-l mai aştepte Decebal. Dar socotelile lui se dovediră greşite. Cînd se lumină de ziuă, unitățile înaintate anunțară că au în față grosul armatei dace. Disciplinată, armata romană se desfăşură repede, luînd poziții de luptă..

În partea dacă, străjile trimise departe în fața liniilor de apărare vestiră că duşmanul pornise la luptă. Regele puse buciumaşii să sune atacul. Întreaga linie în unghi se puse în mişcare, în sunetele şi urletele steagurilor cu capete de lup, cu gurile larg căscate, ce se prelungeau cu cozi de balaur umflate de vînt. Se făcu o mişcare scurtă, şi nori de săgeți şi de pietre aruncate de prăştiaşii şi arcaşii din față se abătură asupra liniei romane, ce se apropia în ordine. Îndată, printre legionari apărură veliții şi prăştiaşii, se răsfirară la iuțeală în lanț şi aruncară la rîndul lor asupra dacilor o ploaie de săgeți, de pietre şi de sulițe scurte. Dar Decebal nu se lăsă surprins. Cu mişcări tot aşa de scurte şi sigure, îşi retrase prăştiaşii şi arcaşii, scoase în linia de luptă - ce-şi păstra încă forma de unghi, care pătrundea ca un pinten adînc în liniile romane - sulițaşii, urmați de luptătorii cu măciucile şi cu topoarele, tocmai în clipa cînd cavaleria duşmană se apropia în galop nebun. Pintenul dac rezistă bine loviturii şi se petrecu tocmai ceea ce regele urmărise : cavaleria romană se sparse în două şi alunecă spre aripile liniilor dace. Rămase mult în urmă pe valea ce se îngusta, maşinile de război n-au putut fi de mare folos, şi împăratul dădu ordin să intre în luptă rezervele. Dar totul se dovedi fără efect. Decebal trecu la o lovitură hotărîtă : aruncă în luptă cavaleria sa, care atacă în centru, iar din vîrful pintenului,

care rezistase, făcu o mare mişcare de învăluire a celor două părți ale cavaleriei romane, ce se subțiau într-una şi începuseră să se destrame. Încercuirea nu reuşi însă. Manevra dacilor a fost observată la timp, şi cavaleria romană se retrase în grabă, în dezordine.

Împăratul înțelese că aci se hotărăşte soarta războiului său cu dacii. Grupuri de legionari părăseau campul de luptă, căutînd scăpare în pădurile ce înconjurau valea. Hotărî să grăbească sorții bătăliei. Aruncă în luptă alte două legiuni, pe lîngă cele cinci care fuseseră angajate la începutul atacului.

Aceleaşi socoteli şi le făcea şi Decebal. Prinse la timp manevra duşmanului şi puse buciumaşii să sune. Împăratul crezu că dacii sună retragerea, dar se înşelă. Din partea dreaptă, apăru din pădure Diegis în fruntea luptătorilor săi şi lovi cu putere flancul armatei romane. În acelaşi timp, din stînga lovi bătrînul Dicomes. Puțin mai tîrziu, asupra centrului se aruncă Decebal, cu grosul rezervelor sale. De sus, de pe colina pe care stătea, împăratul îl văzu pe regele dac luptînd cu bărbăție, călare pe un cal alb, falnic. De pretutindeni se auzeau strigătele şi chiotele dacilor, amestecate cu şuierăturile stridente ce ieşeau din gurile de lup ale steagurilor lor, mărind şi mai mult groaza printre legionari.

Luptătorii din gardă stăteau zid în jurul regelui. În apropierea lui se îngrămădeau tribuni, centurioni, decurioni şi legionari, care îşi disputau întîetatea omorîrii regelui dac, atraşi de răsplata şi onorurile de care s-ar fi bucurat din partea împăratului.

Ceva mai departe, se lupta cu vitejie tarabostele Dicomes, dînd lovituri ca în anii tinereții. Atît de mult îşi uimise bătrînul căpeteniile şi luptătorii ce-i conducea în luptă, încît fiecare se străduia să-i urmeze exemplul. Din partea opusă înainta Diegis lovind puternic cu garda lui. Nici o clipă el nu uita legămîntul ce-l luase față de Carsida, de a fi tot timpul în preajma bătrînului şi de a doborî pe oricine va încerca să-l lovească. În înaintarea sa, Diegis văzu că în jurul regelui se întețise lupta. Se îndreptă într-acolo, dînd lovituri năpraznice. Rundacitulp şi Abruto luptau cu dîrzenie. Din partea cealaltă sărise în ajutor Dagio, iar garda regelui nu dădea înapoi nici un pas.

După ce îl văzu pe rege despresurat, Diegis se întorsese repede spre locul unde se afla bătrînul Dicomes. În iureşul luptei, nu băgă de seamă cînd un legionar uriaş se aruncă înaintea lui şi-i prinse frîul cu putere. Galul se ridică în două picioare. Se văztu încercuit. Din spate se apropie în grabă Abruto, care zărise strînsoarea în care se afla fratele regelui. Situația ce se crease nu-i scăpase însă nici bătrînului taraboste. Dicomes împinse cu putere calul spre Diegis, căutînd să-l ajute să iasă din încercuire. Calul său făcu cîteva salturi peste trupurile celor doborîți, cînd dintr-o parte îi tăie drumul un gal voinic cît un munte. Bătrînul trase barda de la brîu cu îndemînare, o aruncă şi-i crăpă capul. În acelaşi timp însă, se prăbuşi şi calul său, cu picioarele dinapoi tăiate de spada unui nubian căzut

dedesubt. Se prăbuşi şi el, tras de piciorul de lemn, prins cu curele de scara şeii. Căută să se ridice, tăind repede cu spada curelele, fără să scape din vedere, ca un vultur încolțit, tot ce se petrecea în jur. Reuşi să-şi desprindă piciorul. Se ridică sprijinit pe ciotul de lemn şi se apără cu dîrzenie. În jurul lui, cercul se strîngea. Abruto îi strigă să se țină tare pînă-i vine în ajutor. Diegis reuşise să se despresoare. Îl căută pe bătrîn, dar nu-l mai văzu. Dădu pinteni calului, prins de îngrijorare, dar ajunse prea tîrziu. Îl găsi căzut lîngă cal, străpuns de o spadă. Privirea lui Diegis se întîlni cu a lui Abruto. Nu mai stătea în puterea lor nimic, bătrînul Dicomes îşi dăduse sfîrşitul. Se aruncară din nou, cu sete, în luptă.

Regele nu scăpase nici un moment din vedere mersul luptei şi nici momentul prielnic desprinderii de duşman. Făcuse la timp semn ca buciumaşii să sune retragerea. Acum, împăratul se convinsese că exista o disciplină de fier în armata dacilor. Din toate părțile, în retragere, steagurile triburilor purtate de călăreți scoteau sunete înfiorătoare prin gurile de lup larg deschise. Dar o retragere este întotdeauna grea. Este momentul cînd duşmanul prinde şi mai mult curaj. În aceeaşi clipă însă, apăru - tocmai la timp - Susagus cu cetele lui de călăreți, cu care se avîntă în mijlocul luptei. Prinsese momentul mai bine chiar decît prevăzuse regele. În rîndurile legionarilor se produse multă panică la acest nou atac neaşteptat. Şi totuşi, ceva era de neînțeles : grosul armatei dace rupea lupta, se retrăgea şi dispărea în pădure, în timp ce alte cete proaspete continuau să se bată.

De sus, de pe colina pe care se afla, Traian urmărea atent tot ce se petrecea pe campul de luptă. Avea lîngă el pe Livianus Claudius. Pe fața lui împietrise un zîmbet.

— Mă uimeşte barbarul, Livianus Claudius, uite-l cum se retrage din nou din luptă! E neîndoios că se pregăteşte pentru o nouă lovitură.

— Nu va mai putea să reziste mult imperiului...

— Sînt convins de asta, generale! îl vom înăbuşi sub puhoiul legiunilor noastre.

Împăratul tăcu preocupat, frămîntat. Continuă cu voce schimbată :

— Îl urăsc şi îl admir totodată pe barbarul de Decebal. Dacă legiunile noastre ar avea alături cetele de daci, iar el ar fi lîngă mine, n-ar mai rămîne popor şi trib nesupuse Romei.

Pe colinele ce străjuiau cîmpul de luptă se văzu înălțîndu-se suluri de fum. Era al doilea semnal. Susagus şi călăreții lui, care tot timpul luptaseră bine grupați, se retraseră şi dispărură în pădure. În urma lor, resturile legiunilor începură să se regrupeze în jurul steagurilor.

— Spune-mi, Livianus Claudius, i-am bătut pe daci? îl întrebă împăratul, văzînd că lupta se sfîrşise fără nici un rezultat.

— Nu i-am bătut, majestate, dar putem fi siguri că vom înainta nestingheriți pînă la Sarmizegetusa, spuse generalul fără convingere.

Soarele abia ajunsese la amiază. În momentele grele, timpul se scurge mai încet. Cei care luptaseră credeau că se scursese o viață. Împăratul

ordonă să treacă înainte legiunile de rezervă, iar cele ce luptaseră să se oprească pentru regrupare. Ca de obicei, în astfel de situații, armata începu să organizeze un camp provizoriu în apropierea cîmpului pe care se dăduse lupta. Pînă departe se auzeau rugăciunile, strigătele şi blestemele celor răniți, rostite în toate limbile pămîntului. Unități speciale îngrijeau de răniți, altele îi strîngeau pe cei prinşi sau îi omorau pe aceia cărora orice ajutor părea să nu le mai fie de nici un folos. Fusese un îngrozitor măcel, care se desfăşurase fulgerător.

De la cîmpul de luptă, spre Rehidava, drumul urca urmînd valea, ce se strîmta mult. Pe alocuri, povîrnişul stîncos al muntelui străjuia drumul pe mai multe sute de paşi. Aceste locuri fuseseră recunoscute de iscoade, de aceea împăratul se hotărîse să treacă mai departe, sigur fiind că în aceeaşi zi o nouă opunere a dacilor nu mai era cu putință.

După amiază se porniră pe deasupra munților valuri de nori ce se scurgeau într-o mişcare domoală dinspre răsărit spre apus. Jos, în lungul văii, începu să sufle un vînt rece, şi pădurile se pierdură într-un strat subțire de ceață. Regiunile înaintau înşirate pe distanță de mai multe stadii, în lungul drumului ce şerpuia între munte şi rîul Tapae. Valea răsuna de sunetele trompetiştilor şi de chiotele legionarilor din unele centurii anume pregătite, însărcinate să creeze o stare de voie bună, de curaj şi de siguranță. Pe măsură ce armata romană se angaja pe porțiunea cea mai strîmtă a văii, ceața şi norii se îndesau, vîntul şi frigul se mtețeau, se arătau semne că se va porni ninsoarea.

Decebal nu se aşteptase la un ajutor atît de prețios din partea vremii. Era hotărît să oprească înaintarea legiunilor eu orice preț, de aceea se urcase cu cetele sale pe crestele ce străjuiau valea şi urmărea înaintarea duşmanului. Printre luptători, preoții nu încetau să aducă mulțumiri şi să înalțe imnuri de slavă lui Zamolxis, pentru că le venea în ajutor prin ceața şi norii ce se lăsau, arătînd astfel voia Marelui zeu pentru izbînda dacilor.

Către seară, de pe creste răsunară sunete de buciume, după care izbucniră chiote din toate părțile, în pădure şi pe coasta muntelui. Legionarii priveau în sus cuprinşi de panică. Se produse un huruit lung şi greu, ca de cutremur, pe povîrnişul ce străjuia drumul, huruit care se apropia repede, cu zgomot asurzitor. În cîteva clipe începură să se prăbuşească peste rîndurile romanilor blocuri mari de stînci. Totul se transformă fulgerător într-o avalanşă de huruituri, de trosnete şi de strigăte ce umpleau toată valea. În drumul lor, stîncile sfărîmau totul : striveau oamenii, doborau caii, răsturnau carele şi, continuînd rostogolirea, se prăbuşeau în albia rîului. Înspăimîntați, legionarii scăpați teferi căutară să sară în apă şi să se ascundă în pădure, dincolo de rîu, dar de pe povîrniş fură primiți de o ploaie de săgeți. Pînă la căderea întunericului, cele două cete care dăduseră lovitura, conduse de Dagio şi de Susagus, reuşiră să prindă un mare număr de legionari, pe lîngă cei care se predară cerînd îndurare şi oferindu-se să lupte împotriva imperiului.

Tîrziu noaptea, într-o poiană sus pe munte, aproape de Rehidava, Decebal îşi îmbrăţişa căpeteniile care luptaseră împotriva duşmanului : Diegis, Susagus, Dagio, Abruto şi mulţi şefi de triburi. La lumina focului, regele îl privi mult timp pe Cotiso. Tînăr, aproape un flăcău, fratele Cumidei se uita ou ochii lui mari şi vioi spre rege. De sub căciula miţoasă îi ieşeau pletele lungi şi blonde, ce fluturau în bătaia vîntului.

— Am pierdut pe viteazul Dicomes! rosti regele, îndurerat. Eu sînt vinovat, că l-am lăsat să ia parte la luptă.

Privirea o trecu apoi asupra lui Abruto. Îi vorbi cu multă preţuire :

— Apropie-te, Abruto! Şi de data asta ai fost lîngă mine, în toiul luptei.

— Mărite rege, mai mult a căutat tarabostele Rundecitulp să-ţi vină în ajutor...

— Da, l-am pierdut şi pe Rundecitulp! A luptat ca un viteaz. Regele tăcu, scărpinîndu-se în barbă : Ce facem cu cetatea, cu soţia şi copiii lui?

— Mărite rege, murmură Abruto, eu pot...

— Mi-ai ghicit gîndul, Abruto? Tu să ai grijă de ei după ce-l alungăm pe duşman! Tu ai un suflet mare, Abruto!

Cîteva zile mai tîrziu - era spre seară - se iviră în valea Carsidavei mai multe cete de legionari, ce nu treceau de puterea unei centurii. Din campul de la Tapae, romanii porniseră după pradă şi după prinderea de daci. La casele de jos şi în casele comaţilor din apropiere se aflau numai sclavii, robii, femeile, bătrînii şi copiii. Femeile luptară cu eroism, luptară şi bătrînii. În amurgul serii, norii plumburii ce treceau pe deasupra cetăţii se roşiră ca sîngele de flăcările ce se ridicau din casele de jos ca şi din cele de sus, din cetate. Se lăsase întunericul cînd, de lîngă vîlvătăile ce se ridicau spre cer, se desprinse un lung şir de captivi. În fruntea lor, legate cu frînghii de mîini si de picioare, se afla Arghida, sora regelui, şi Carsida, soţia lui Diegis. Încetul cu încetul, pe măsură ce se depărtau, în urma lor se mistuia cetatea Carsidava, în jocul flăcărilor lacome, care le lumina drumul.

La ivirea cetelor de legionari din pădure, Daizus şi Tullius părăsiseră vitele şi se ascunseseră printre tufişurile dese de pe coasta muntelui, aproape de drumul ce ducea spre Rehidava. Din locul în care erau ascunşi, urmăriseră tot ce se petrecuse jos în vale şi sus în cetate. Cînd au văzut ridicîndu-se flăcările şi apoi ieşind şirul lung de captivi au înţeles că totul se sfîrşise la Carsidava.

Prinşii se apropiară de fundul văii, şi cei doi tineri porniră în lungul povîrnişului, să vadă mai de aproape pe cine reuşise să prindă banda de jefuitori. Se ascunseră după trunchiul unui fag uriaş. Şirul de captivi trecu la cîţiva zeci de paşi mai jos, în vale, urmînd poteca ce se pierdea în pădure. La lumina flăcărilor o recunoscură pe Carsida. Tullius îl strînse cu putere de braţ pe Daizus, împietrit de ceea ce vedea.

— Au prins-o pe Carsida şi o duc, murmură Tullius îngrozit.

— Trebuie s-o scăpăm!

Daizus se aplecă şi căută printre vreascuri o piatră.

— Stai, Daizus, ți-ai pierdut mințile? Dacă ne simt legionarii, ne prind şi pe noi, ne pun în lanțuri.

— Îi las să mă prindă, numai să fiu lingă ea, să pot s-o ajut! şopti îndurerat Daizus.

— Tu nu poți s-o ajuți în nici un fel, fiindcă eşti dac, pe cînd eu sînt roman şi mă pot întoarce în imperiu. Am fost adus aici copil, captiv şi, înapoiat acolo, voi deveni un om liber. Eu voi putea s-o urmăresc pe Carsida oriunde o vor duce.

Tullius se ridică, hotărît să urmeze şirul captivilor.

— Merg şi eu cu tine! rosti Daizus, mult potolit. Eu sînt rob şi voi rămîne rob. Dacă tarabostele Dicomes a căzut, eu sînt acum robul lui Diegis. Dar ce mai poate să facă Diegis fără Carsida? Căută să-şi stăpînească durerea. Merg cu tine, Tullius! Acolo în imperiu, dacă tu vei fi liber, pe mine să mă socoteşti sclavul tău, şi amîndoi s-o urmăm şi să-i uşurăm suferințele. Jur pe Zeul cel mare că te voi urma, şi noi să nu avem odihnă pînă cînd nu o vom aduce înapoi!

— Iar eu jur pe Jupiter, Daizus, jur că pe drumul pe care pornim îți voi fi ca un frate şi voi fi gata în orice clipă să-mi dau viața pentru tine şi pentru ea!

Cei doi tineri porniră în tăcere prin întunericul din pădure, urmînd la cîteva sute de paşi lungul şir de captivi. Din loc în loc, poteca pe care înaintau era luminată de flăcările Carsidavei, ce răzbăteau prin luminişurile pădurii.

6

După o iarnă scurtă şi grea, primăvara anului Romei 856[1] se arătase timpurie, caldă şi veselă. Pe văile dintre Tibiscu şi Sarmizegetusa, totul revenise la viață. Reveniră la viață pădurile, pajiştile, munții şi campiile, reveni la viață mişcarea în campul roman întărit de lîngă Tapae şi mişcările cetelor de daci, care căutau să afle din timp intențiile cotropitorului.

Armata romană suportase greu iarna. Adăpostiți în corturi şi bordeie, legionarii din provinciile de miazăzi - numizi, egipteni, evrei, iberi, greci - suferiseră crunt de gerul aspru al Daciei. La asprimea iernii se adăugase continua hărțuială de către daci, care nu le dăduse pace şi le îngreuiase într-una aprovizionarea cu alimente şi chiar cu lemne pentru foc din pădurile învecinate.

Pe împărat nu-l prinsese iarna în Dacia. Plecase în mare grabă, cu o parte din legiuni, în Sciția Minor, provincia îngustă dintre Danuvius şi Pontul Euxin, unde se zvonise că atacaseră triburile scitice de la

---

1 Anul 102 e.n.

miazănoapte şi triburile dace din acea parte. Comanda campului de la Tapae o lăsase lui Livianus Claudius. Fusese aceasta o manevră a regelui dac? întrebarea îl frămîntase mult timp pe împărat. Iarna grea îi decimase unitățile rămase în Dacia, iar drumul lung şi luptele grele purtate în Sciția reduseseră numărul legiunilor şi-i obosise pe legionari. O nouă luptă în primăvară cu Decebal părea riscantă, ba chiar începuse să fie îngrijorat de o lovitură fulgerătoare a regelui dac, care i-ar fi putut sfărîma legiunile şi le-ar fi aruncat înapoi peste Danuvius.

Aceleaşi griji îl frămîntau şi pe Decebal. Bătălia din toamnă îi provocase pierderi grele, unele triburi, plecate acasă pe timpul iernii, nu se mai înapoiaseră, iar Diegis, îndurerat de ducerea în captivitate a Carsidei, socotea că nu mai trebuie să-l înfrunte pe împărat şi căuta o cale de împăcare. Între ei, regele şi fratele, Marele preot trecea cînd de partea unuia, cînd de a celuilalt. În cele din urmă, regele cedă şi se hotărî să trimită o solie de pace împăratului. Prinse chiar momentul prielnic.

După zile frumoase, calde şi luminoase de început de primăvară, urmară zile cu ploi ce păreau că nu se vor mai opri. Totul în jur se mohorîse. Era tristă natura, era tristețe în sufletele oamenilor. Într-una din aceste zile, împăratul se afla în cortul său din mijlocul campului, supărat de frigul şi de umezeala ce-l pătrundeau şi nemulțumit de starea rea în care găsise legiunile. O retragere spre Tibiscu ar fi dat şi mai mult curaj de atac dacilor şi ar fi fost socotită o înfrîngere campania din Dacia. Într-o asemenea stare sufletească se găsea în momentul cînd intră primul său contubernal.

— Raportez majestății-sale împăratului că gărzile au adus în camp o solie dacă!

La o astfel de veste, Traian nu se aşteptase. Începu să zîmbească, fața i se îmbujora, nu mai simți frigul. Se ridică, îşi strînse mantia de purpură pe trup şi ordonă, cu totul însuflețit :

— Să vină aici toți generalii şi legații comandanți de legiuni, să instalați garda de onoare şi trompetiştii, apoi să fie introdusă solia regelui dac! Totul, cît mai repede!

În marele cort al împăratului, căptuşit cu purpură, avînd pe jos covoare groase persane, comandanții se aşezară pe de lături, iar garda şi trompetiştii în spate, toți îmbrăcați în uniforme de paradă. La intrare, printre două rînduri de legionari, îşi făcu apariția solia dacă. În sunetele trompetelor, dacii înaintară pînă la cîțiva paşi în fața împăratului, ținînd în mîini căciulile din blană frumoasă de miel. Erau doi, îmbrăcați în haine de sărbătoare, cu zeghi din postav lucios albastru, prinse pe umeri cu fibule de aur, sub care se vedeau cingătorile bătute cu paftale de aur şi pietre scumpe şi spadele încovoiate la vîrf. Erau Dagio şi Ozio, lor le încredințase regele greaua încercare a soliei.

După ce tuşi cu putere, Dagio vorbi împăratului în limba Romei :

— Viteazul nostru rege, Decebal, salută pe puternicul împărat al

Romei!

Surprins, împăratul îl privi atent, auzindu-l cît de frumos vorbeşte limba Romei. Răspunse solului, fără să se mai folosească de tălmaci :

— Împăratul Romei salută şi el pe regele Decebal, dacă a trimis solia cu gînd bun de supunere şi de pace.

Cu un zîmbet uşor în colţul gurii, Traian făcu o pauză.

— Nu înţeleg, continuă el, cum un rege atît de viteaz trimite împăratului Romei o solie numai de doi oameni. Se îndoieşte de măreţia imperiului, sau nu mai are luptători?

Dagio răspunse cu multă stăpînire, ca şi cum de mult îşi avea vorbele pregătite.

— Majestatea sa împăratul trebuie să ştie că regele Decebal nu cere pace cu orice chip, mai ales dacă Roma nu o doreşte! A trimis însă doi soli, socotind că unul trebuie să se întoarcă, pentru a-i duce regelui cuvîntul majestăţii-voastre, iar celălalt, pentru a fi oprit şi răstignit. De ce să vă dea de lucru, să răstigniţi mai mulţi soli?

O uşoară îmbujorare apăru pe faţa împăratului şi o undă de mînie îi trecu prin inimă. Aluzia solului era prea clară, şi temeritatea lui îi plăcu. Se ruşina în sine amintindu-şi că-i răstignise pe cei doi soli în toamna care trecuse.

— Dacă ceea ce ai spus este cuvîntul regelui vostru, mie nu-mi place cum mi se vorbeşte!...

— Regele nostru, majestate, continuă Dagio, a fost uimit cînd a aflat că împăratul Romei a înţeles să-şi arate puterea faţă de o solie. La noi, la triburile pe care voi le numiţi barbare, altfel se înţelege onoarea : nu se omoară solii de pace. La noi este credinţa că cine calcă omenia, zeii îl pedepsesc!

Deşi tăioase, cuvintele solului exprimau adevărul.

— Eşti plin de îndrăzneală, solule! Văd că vorbeşti frumos limba Romei. Asta e o dovadă că voi, dacii, aţi putea să învăţaţi repede această limbă, spuse împăratul în glumă.

Dagio înţelese aluzia, îşi stăpîni mînia şi pregăti răspunsul potrivit.

— Majestatea-voastră trebuie să ştie : limba prietenului o înveţi repede şi cu plăcere, pe cînd limba cotropitorului n-o poţi suferi, n-o înveţi, chiar dacă te răstigneşte! Continuă schimbînd tonul, căutînd cuvinte împăciuitoare : Regele Decebal, rege al tuturor dacilor de aici şi de peste munţi, pînă la Dunaris, şi pînă la ţărmurile Pontului Euxin, aduce la cunoştinţa majestăţii-voastre, împăratul Romei, că mai are încă destui luptători şi că nu se va da învins niciodată! Regele meu socoteşte însă că Roma are nevoie de luptătorii daci, tot aşa de mult cum are nevoie de legionarii săi. El se leagă să apere graniţele imperiului împotriva sciţilor şi a triburilor de germani din miazănoapte. Regele meu doreşte să fie un bun prieten al împăratului şi socoteşte că este mai bună pacea, de aceea îi cere să-şi retragă legiunile din Dacia. Noi ne legăm să dăm Romei mărfuri, fier,

aur, sare şi vite şi vrem să primim de acolo meşteri şi oameni învăţaţi. După o tăcere încordată, Dagio continuă, cu un ton mai hotărît: Regele dacilor mai spune că dacă împăratul Romei nu doreşte pacea, va continua războiul!

Mult timp, în cort stăpîni tăcerea. Împăratul aşteptase un astfel de moment. Se hotărîse să lase pentru mai tîrziu transformarea Daciei într-o provincie a imperiului, începuse să nutrească speranţa că la aceasta s-ar putea să se ajungă chiar şi fără război. Se ridică în picioare şi privi cu faţa împietrită pe deasupra tuturor. În situaţii grele, el nu lua o hotărîre fără învoirea senatului, însă acum socoti că nu e timp de pierdut. Vorbi răspicat şi rar :

— Împăratul Romei primeşte pacea cu regele Decebal! în cort se auzi un murmur de uşurare. Primim pacea, dar imperiul are condiţii de pus : regele Decebal să se prezinte în faţa noastră, să facă act de supunere şi să dregem greşelile făcute de imperiu prin pacea din anul Romei 844[1]. După aceea, regele şi generalul Livianus Claudius vor stabili toate amănuntele păcii dintre Roma şi Dacia. Ai înţeles, solule? accentua împăratul, încheind tot ce socotise necesar să spună.

— Vom duce regelui cuvîntul tău, majestate! Rugăm zeii să se facă aşa cum va fi mai bine pentru romani şi pentru daci!

Dagio se mişcă neliniştit, trecîndu-şi căciula dintr-o mînă în alta, fără să-şi întoarcă privirea de la împărat. Acesta îi observă frămîntarea.

— Vorbeşte, solule, văd că mai ai ceva de spus!

— Împăratul n-a spus care dintre noi va duce regelui cuvîntul tău de pace şi care rămîne pentru...

Traian înţelese numaidecît aluzia şi izbucni într-un hohot de rîs. După el rîseră şi comandanţii şi contubernalii.

— Încep să-mi placă dacii! spuse el, înveselit. La ei, vorba e vorbă, şi cu ei nu te poţi juca. Roma, ajutată de daci, va putea stăpîni toată lumea. Schimbă apoi tonul. Mergeţi amîndoi, solilor, să duceţi regelui vostru cuvîntul meu. Continuă, îndreptîndu-şi privirea spre primul său contubernal : Luaţi-i pe aceşti doi soli şi ospătaţi-i bine, daţi-le să bea vinul cel mai bun. Mi-au plăcut şi curajul şi hotărîrea lor. Dacă toţi dacii sînt ca ei, imperiul va avea nevoie de acest popor, încheie el cu voce scăzută.

După o săptămînă, Dagio şi Ozio, însoţiţi de o ceată de daci îmbrăcaţi în haine de sărbătoare, se prezentară din nou în faţa împăratului şi-i aduseră cuvîntul regelui. Decebal nu primea să facă act de supunere în faţa împăratului şi nu primea să trateze pacea cu un general, ci cu Traian însuşi. Dacă această condiţie nu-i convenea împăratului, regele cerea ca pacea să fie pregătită de generalul Livianus Claudius cu fratele său, Diegis.

La început, împăratul se arătă furios de înfruntarea lui Decebal, însă ocoli cu grijă să dea un răspuns pripit la propunerile ce i se făceau. Pe de altă parte, Decebal aflase de la Eurotas, care pe tot timpul iernii stătuse la

---

1 Anul 90 e.n.

Atena şi la Roma, că împăratul ține să ducă în fața senatului, în for, pe regele dac. De aceea, socotea că o întîlnire cu Traian în mijlocul legiunilor sale poate constitui o cursă pentru a-l lua captiv.

Timp de mai multe zile, solia dacă a fost ținută în camp şi ospătată bine, fără să primească vreun răspuns din partea împăratului. În camp se făceau unele pregătiri, care nu scăpară ochilor ageri al dacilor. Se aştepta sosirea senatorilor Felix Arrius Antonius şi Sempronius Decensius, trimişi de senat pentru a constata starea legiunilor din Dacia. Tăcerea împăratului şi reținerea lor o puseră în legătură tocmai cu sosirea celor doi senatori.

Se împlinise cea de-a doua săptămînă de aşteptare, cînd solia dacă a fost dusă în careul din mijlocul campului, din apropierea cortului împăratului. Totul era pregătit ca de sărbătoare. Dagio şi Ozio îşi strînseră mîinile în tăcere. Era semn bun. Pe cele patru laturi ale careului stăteau aliniați legionari din toate legiunile din camp, iar mai spre mijloc legații, tribunii şi centurionii. Pe o estradă în mijlocul careului apăru împăratul, îmbrăcat în uniforma de general al armatei imperiale, urmat de cei doi senatori şi de Livianus Claudius, în sunetele trompetelor, flautelor şi tobelor. Împăratul făcu un semn, şi primul - contubernal îi aduse în față solia dacă. Momentul era solemn. Muzica încetă. Se făcu linişte. Pe fețele tuturor se vedea încordarea şi neliniştea. Un contubernal se urcă pe o estradă din apropierea celei imperiale şi începu să desfăşoare cu grijă un pergament de care atîrnau peceții imperiale. Începu să citească, intonînd puternic :

— *„Împăratul Marcus Ulpius Trajanus salută pe Decebal, rege al dacilor. Din această zi, războiul dintre Roma şi Dacia a încetat."*

La aceste cuvinte, din toate părțile izbucniră urale. Pe chipurile dacilor nu se mişca nici un muşchi, erau împietrite. Făcînd semn pentru linişte, contubernalul continuă :

— *„Pacea între împărat şi rege va fi tratată de generalul Livianus Claudius şi de căpetenia dacă, Diegis. Roma cere regelui Decebal ca în cel mai scurt timp să înceteze loviturile cetelor de daci împotriva castrelor şi unităților romane, de la Tapae pînă la Dierna şi Lederata."*

După ce termină de citit, contubernalul strînse sul pergamentul şi-l întinse lui Dagio. Trompetiştii şi flautiştii începură să sune, toboşarii să bată tobele.

— Toți zeii să te aibă în paza lor, majestate! rosti Dagio abia stăpînindu-şi bucuria. Ne vom ruga marelui nostru zeu pentru sănătatea ta şi a regelui şi pentru pacea dintre romani şi daci!

Împăratul clătină uşor din cap, răspunzînd astfel salutului soliei, care, la un semn al contubernalului, părăsi careul şi se îndreptă spre ieşirea din camp.

Au trecut aproape două luni. Cetatea Rehidava este împodobită ca pentru sărbătoare. O mică garnizoana romană şi una dacă, cu un număr egal de soldați, asiguraşi paza cetății tot timpul cît se duseseră tratativele

de pace. Aici, între Livianus Claudius şi Diegis, avuseseră loc dezbateri grele, cu zile furtunoase şi cu zile senine.

Pacea era încheiată. Tîrziu, în noapte, Diegis, frînt de dorul soției, aştepta cu nerăbdare ca Livianus Claudius să-i spună vestea atît de mult aşteptată. În această zi, generalul primise raportul curierilor speciali pe care îi trimisese la Roma, în căutarea Carsidei şi a Arghidei.

— Diegis, îmi pare nespus de rău, începu generalul. că nu pot să-ți dau o veste îmbucurătoare. Carsida şi Arghida n-au fost găsite printre captivii daci duşi la Roma. De altfel, numele lor nu s-a găsit pe nici una din listele de captivi. Ştiu şi eu ce să cred? Poate că soția ta s-o fi dus în partea de miazănoapte a Daciei, s-o fi ascuns undeva şi n-o fi ştiind că s-a încheiat pacea...

Diegis îl cercetă bănuitor. Vorbi cu multă durere :

— Puteți fi chiar atît de nesinceri, de răi la suflete ca, după ce ați tratat cu mine pacea, să nu-mi eliberați soția? Toți robii de la Carsidava, care au scăpat fugind în pădure, au spus că au văzut cu ochii lor pe soția şi pe sora mea legate în fruntea coloanei de captivi. Îşi prinse capul între mîini şi, cu ochii umezi, îl imploră : Generale, dați-mi înapoi soția şi sora!

Livianus Claudius îl bătu uşor pe umăr, mişcat de zbuciumul sufletesc al viteazului luptător de lîngă el.

— Te asigur, Diegis, nu ştiu nimic mai mult decît ceea ce ți-am spus. Te rog să te încrezi în onoarea unui general al imperiului. Jur pe toți zeii, pe Jupiter, pe Marte şi pe Quirinus, că nici eu, nici împăratul şi nimeni din imperiu nu ştie ce s-a întîmplat cu cele două femei!

Fără să mai rostească un cuvînt, Diegis se ridică frînt de durere şi ieşi. În curtea cetății îl izbi aerul rece şi înmiresmat. Oftă adînc. Cîteva clipe rămase locului nehotărît, apoi se îndreptă cu paşi largi spre gardă. Ceru să i se scoată calul. Sări în şa şi porni singur în plină noapte, pe poteci singuratice, de-a dreptul peste munți, spre Carsidava, pe aceleaşi cărări pe care mersese de multe ori cu un an în urmă, spre ființa după a cărei dragoste îi ardea sufletul.

Cînd ajunse în valea Carsidavei văzu sus în cetate lumină multă. Opri calul mirat. Se aşteptase să nu vadă nimic pe locul unei cetăți arse. Porni în galop. În suflet îi răsări o rază de speranță. Urcă drumul spre cetate, fără să potolească goana. În poartă îi ieşi înainte Usugus. Bătrînul auzise ropotele ce se apropiau.

— Zeul cel mare să te țină, stăpîne! Bine că ai venit, altfel mă pregăteam eu să te caut, la Rehidava sau la Sarmizegetusa.

Sări de pe cal din mers.

— Ce s-a întîmplat, Usugus? întrebă, năpădit de teamă şi totodată de speranță.

— Veste bună, stăpîne, Zeul cel mare să-ți dea viață lungă, avem veste de la stăpîna, de la Carsida, stăpîne!

Nemaiputîndu-se stăpîni, Diegis îl prinse pe bătrîn de umeri şi-l

scutură cu putere.

— Să nu batjocoreşti chinul meu, robule, ori zeii ți-au luat mintea şi nu mai ştii ce vorbeşti?

Bătrînul începu să tremure.

— Stăpîne!... Stăpîne, să mă pedepsească Zeul cel mare! Focul din sufletul tău arde şi într-al meu... Uite papyrusul! Usugus începu să se scobească prin chimir, continuînd să vorbească. L-a adus Tullius. Bietul copil, n-a mai avut putere şi l-a luat Zeul cel mare.

Fără să mai asculte ce spune bătrînul, Diegis luă papyrusul şi-l desfăcu cu mîinile tremurînde. Se apropie de focul din mijlocul curții şi citi năpădit de durere şi dor :

„Scumpului meu Diegis,

de la Carsida,

Salut şi sănătate!

Din dragoste pentru tine, scumpul meu Diegis, şi pentru onoarea regelui, luată captivă mi-am schimbat numele. Nu trebuie să ştie duşmanul că o are în mînă pe soția fratelui regelui, pentru ca prin mine, ca preț al răscumpărării, să vă împingă să faceți act de supunere către împăratul cotropitor. Rog zeii să ajute ca tu să primeşti acest papyrus mai înainte ca voi, tu şi regele, să vă fi supus Romei. Arghida n-a putut să îndure captivitatea, s-a omorît cu o spadă smulsă de la un legionar, pe drumul spre Roma.

Sînt sclava unui arhitect, mare constructor de drumuri şi de poduri. Se numeşte Apolodor, de fel din partea de răsărit a imperiului, din Damasc. Acum plecăm la Damasc, şi în primăvară vom veni în Moesia, unde stăpînul meu construieşte noi drumuri şi noi poduri.

Tu să ai încredere în Carsida ta, dragul meu! Sosită aproape de Dunaris, voi fugi şi nu voi întîrzia să vin lîngă tine, iar dacă zeii s-or împotrivi, nimic nu mă va opri să plec după Arghida. Să-ți povestească Tullius tot ce-au făcut zei şi Daizus pentru mine. Numele meu cel nou este Malva

Tu, Diegis, soțul meu drag, să fii tare şi să mă aştepți cu încredere nestrămutată!"

Diegis privi lung papyrusul. Îl întoarse pe partea cealaltă. Parcă simțea în mîna lui mîna caldă, catifelată a Carsiei. Papyrusul fusese în mîna ei, îl încălzise mîna ei, îl strînsese mîna ei şi-l udaseră lacrimile ei. Îl duse la gură şi-l sărută cu dragoste şi dor. Căută prin întuneric pe bătrîn.

— Unde eşti, Usugus?

— Aci, stăpîne! răspunse bătrînul.

— Adu-l pe Tullius, scoală-l din somn!

— Nu pot să-l mai aduc, stăpîne.

— Cum aşa? De ce nu poți?

— El este plecat sus, la Zeul cel mare... ți-am spus adineauri, stăpîne!...

— A murit? De ce, ce s-a-ntîmplat? Nu ți-a mai spus nimic?

— Mi-a spus puțin, stăpîne, căci abia mai putea să vorbească. Mi-a spus că el şi Daizus au mers după stăpîna pînă departe, la Roma. Tullius a

venit să ne aducă veste de la ea. Cînd a sosit, abia se mai tîra. Slăbise de rămăsese numai o umbră, era plin tot de bube urîte, din care îi curgea o zeamă cu miros greu, tuşea şi scuipa sînge. S-a dus... n-am mai avut timp să-l îngrijim!...

— Şi cu focul acesta, aşa de mare, în puterea nopții, ce voiai să faci?

— Să-l ard, stăpîne! Mai sînt aici cîțiva robi care au scăpat, mă ajut cu ei, vrem să ridicăm la loc casele cetății, poate că o să sosească şi stăpînul Sarmis.

Cîtva timp, ammdoi tăcură. Diegis rămase cu privirea ațintită asupra tăciunilor ce se mistuiau şi a flăcărilor ce jucau, schimbîndu-se într-una. Din pădurile din apropiere se auzeau țipetele păsărilor de noapte. De după crestele munților se ridica încet luna. Gîndul îi alerga departe, peste apa Dunarisului, în Moesia. Aşa cum scrisese în papyrus, Carsida poate că şi sosise acolo cu arhitectul, stăpînul ei.

— Ce-i de făcut, bătrîne? întrebă el, deşi nu vedea ce sfat ar fi putut să-i dea robul.

— Ştiu eu, stăpîne? Să ne rugăm Zeului cel mare să ne-o aducă! murmură bătrînul.

Ca săgetat, Diegis bătu cu piciorul în pămîmt. Îşi strînse pumnii.

— Zeul cel mare nu ne-o aduce dacă nu pornim noi după ea! Eu am plecat, bătrîne!

Cu paşi mari şi hotărîți, se îndreptă spre cal şi sări în şa. Porni spre poartă în galop şi se pierdu pe drumul ce cobora în vale.

— Ai grijă pe-aici, Usugus! îi strigă din depărtare.

— Să te-ajute marele Zamolxis, stăpîne!

Cînd ajunse la Rehidava, tocmai se lumina dp ziuă. Îi trezi pe Dagio şi pe Ozio. Stătu mult de vorba cu ei. Soarele trecuse de prînz cînd cei doi luptători greu încercați, pregătiți pentru drum lung, ieşiră în trapul cailor din cetate şi se îndreptară spre munți. Puțin mai tîrziu, Diegis porni în galop către Sarmizegetusa. Îl găsi pe rege trist. Condițiile păcii îl zdrobiseră. Decebal părea mai îmbătrînit, mai slăbit. Era neodihnit. Îi arătă papyrusul Carsidei şi-i povesti tot ce aflase de la Usugus.

Tîrziu, regele, după ce-l privi lung, cu ochii umezi, rupse tăcerea.

— Vezi ce mi-ai făcut, Diegis? Soția ta şi-a dat seama că tu vei săvîrşi o greşeală! Nu trebuia să încheiem o pace umilitoare. Am pierdut o mare parte din țară, vom avea cohortele dușmane în cetățile noastre!

Regele păşi cîtva timp îngîndurat, în lungul încăperii apoi se opri în fața lui Diegis şi-l privi aspru. Vorbi cu durere adîncă :

Tu, Diegis, tu şi Marele preot, prin slăbiciunea mea ați pregătit drumul pe care puhoiul legiunilor şi cohortei romane vor încerca să înece în sînge vitejia poporului dac şi să-l subjuge!

CAPITOLUL IV

ACELAŞI SCOP, ACEEAŞI ACŢIUNE

1

Luptîndu-se cu munţii, cînd sărind sprinten peste pragurile de stînci ascunse sub apă, cînd îngustîndu-se pînă la sugrumare şi fierbînd ca în nişte „cazane", bătrînul fluviu Danuvius îşi potolea învolburarea îndată ce sărea peste ultimele stînci şi praguri, care păreau anume puse să-i oprească înaintarea, întocmai ca nişte „porţi de fier", apoi îşi continua domol drumul în lungul văii, ce se lărgea tot mai mult. Uriaşul fluviu îşi croise un drum uriaş printre stîncile prăpăstioase ce-i străjuiau calea.

După încheierea păcii cu Decebal, Traian a socotit că e numai chestiune de timp pînă la desăvîrşirea subjugării complete a Daciei şi transformarea ei într-o provincie romană. El era om de acţiune şi nu stătea prea mult pe gînduri înainte de a lua o hotărîre. De aceea, nici nu se terminase tratativele de pace purtate de Diegis cu Livianus Claudius, cînd Traian luă hotărîrea de a arunca un pod solid peste marele fluviu, pe care să-l făurească cei mai iscusiţi constructori. Încredinţase conducerea

lucrărilor renumitului arhitect Apolodor, specialistul care studiase în taină malurile şi adîncimea fluviului, pentru a găsi poziția cea mai favorabilă. Locul cel mai bun a fost găsit între castrul Egeta din Moesia şi cetatea Drubeta din Dacia, Aci, după ce iese obosit din lupta cu munții, bătrînul fluviu îşi lărgeşte albia, potolindu-şi talazurile înspumate.

Egeta şi Drubeta stăteau față-n față şi se priveau peste oglinda lucioasă a fluviului, care le despărțea pe o lățime nu mai mare de opt sute pînă la o mie de paşi. Şi Egeta, şi Drubeta erau înconjurate de coline împădurite, ale căror înălțimi coborau în trepte pînă la fluviu, formînd în jurul lor cîte-un uriaş amfiteatru. În fiecare din aceste amfiteatre, în primăvara anului 856[1] de la întemeierea Romei, se instalaseră şantiere ce se întindeau pînă departe. Se pornise lucrul în grabă şi se lucra în şi mai mare grabă. Chiar din primul an, zidăria celor două capete ale podului a şi fost ridicată, iar în anul următor, podul începu să înainteze din două părți către mijlocul fluviului. În cele două şantiere mişunau mii de sclavi, de meşteri, de supraveghetori şi de legionari, într-o încordare ce nu cunoştea odihna.

— Ridică, Sarmis, şi ai grijă să nu-ți mai prindă piciorul.

Vitellius, cu lanțuri la picioare, cu barba crescută în dezordine şi cu părul lung, ce-i cădea în plete încurcate pînă peste umeri, se aplecă să apuce grinda grea de lemn.

— Stai, nu ridica pînă cînd nu sînt şi eu gata. Aşa, acum hai sus şi arunc-o o dată cu mine.

După un balans mare, amîndoi o sloboziră în aceeaşi clipă, şi grinda se duse rostogolindu-se peste celelalte lemne.

Cîtva timp rămaseră în picioare, privindu-se unul pe altul, cu uşoare zîmbete, pline de amărăciune. Fețele lor erau triste. Durerile din suflete le crestaseră cu urme adinei. Oftară din greu, apoi se aplecară să ridice altă grindă.

— Haide, Vitellius, că nu ştii de unde răsare cîinele de supraveghetor, spuse Sarmis, ca un îndemn.

De la Viminacium, de cînd li se spusese că amîndoi au fost făcuți de împărat, „servus publicus", Sarmis nu-i mai spusese lui Vitellius nici „stăpîne" şi nici „tribune". Urmase apoi momentul tragic, cînd pe umerii lor goi se aplicase fierul înroşit cu semnul de sclav public. Un timp, pînă la începerea lucrărilor de construire a podului, amîndoi lucraseră pe şantierele de drumuri din lungul fluviului.

Continuară să arunce grinzile, cu încetineala obişnuită a marilor şantiere. Soarele se ridicase repede şi căldura se întețise. Cu picioarele goale şi cu tunicile rupte fîşii, vîntul îi mai răcorea puțin. De pe frunțile şi fețele lor se scurgeau încet broboane mari de sudoare. În jurul lor— aceleaşi mişcări, aceleaşi chipuri ofilite şi triste, aceleaşi trupuri îmbrăcate în

---

1 Anul 102 e.n.

zdrențe : sclavi publici.

Vitellius se opri şi se aşează pe un buştean de brad. Îi făcu semn şi lui Sarmis să se aşeze. Îşi vîrî mîna sub tunică şi, din buzunarul ascuns în dreptul pieptului, scoase un papyrus, pe care îl sărută îndelung, apoi începu să-l citească, sprijinindu-se cu coatele pe genunchi:

„Lui Vitellius, nefericitul meu drag,
de la Apronilla,
dragoste şi speranță.

Dragostea mea pentru tine, scumpul meu Vitellius, mă face să fiu tare şi să aştept hotărîrea zeilor. Dacă şi tu îmi păstrezi aceeaşi dragoste, scumpul meu, îți cer să fii tot atît de tare. Cluvianus îți va povesti tot ce s-a petrecut în acea noapte, cînd tu n-ai mai venit. Dacă ştii încotro vei fi dus, spune-mi, ca atunci cînd voi fi liberă să ştiu în ce parte să te caut. Să fii tare, nefericitul meu drag şi, aşteptînd încercările pe care ni le mai pregătesc timpul şi zeii, să facem totul ca să fim din nou împreună şi pentru totdeauna."

În fiecare zi, în momentele de odihnă, Vitellius scotea papyrusul şi-l citea. În astfel de clipe o simțea pe Apronilla lingă el, se mai liniştea, îi mai creştea speranța. După ce termină de citit, ridică încet capul şi privi departe colinele îmbrăcate în verdele vesel al lunii mai. Rămase mult timp astfel, nemişcat. Sarmis se apropie de el şi puse mîinile pe umerii lui plini de răni.

— Te chinuieşti prea mult! Nu trebuie să te laşi năpădit de durere! Nu sînt destule mizeria şi munca de robi la care sîntem supuşi aici? Tu ştii că şi sufletul meu e plin de aceeaşi suferință, dar caut să mă înving ; mi-a împietrit durerea. Întotdeauna am nutrit credința că în viață, după un rău, după o nenorocire, nu întîrzie să vină binele, să apară o bucurie. Atîta timp cît mai trăim, cît mai sîntem sănătoşi, cît mai păstrăm în suflete dorul după cei dragi şi după libertate, nu trebuie să socotim că totul este pierdut.

Vitellius se întoarse spre el. Îi vorbi cu amărăciune.

— Da, ai dreptate, nici sufletul tău nu poate să fie mai puțin îndurerat. Dacă ai fi avut tăria să te desprinzi de mine şi să rămîi în Dacia, ai fi fost acum liber.

— Un trădător liber! şopti Sarmis.

— Unii judecători spun că scopul scuză mijloacele.

— Fiecare se poartă după cum îi este sufletul. Strîngîndu-şi pumnii, Vitellius se ridică în picioare, revoltat.

— Priveşte-mă, Sarmis! Priveşte ce-a ajuns tribunul fericit şi îndestulat de altădată! Nu m-am gîndit nici odată că-mi va fi dat să gust din plin răutatea acelora care conduc imperiul. Tu nu-ți dai seama cîtă amărăciune, cîtă disperare şi cîtă revoltă s-au strîns în sufletul meu de cînd Livianus Claudius mi-a spus că sînt arestat! Ah, dacă aş avea putere, aş sfărîma tot pămîntul! Pentru ce să mai trăiesc o astfel de viață?

— Potoleşte-te, Vitellius, nu-ți foloseşte la nimic!

— Să fi hotărit oare zeii, al căror nume mă mir că-l mai rostesc, să fi hotărît ei că viața mea se va sfîrşi în sclavie, că noi - tu şi eu - vom trăi

împreună, ca sclavi publici?

Sarmis îi aruncă o privire plină de înțelegere.

— Lasă-i pe zei, de ce le atribui ceea ce nu au? Statui de piatră, ei nu rîd şi nu plîng niciodată. Tot ceea ce se petrece e făcut de om. Dacă fiecare sclav ar şti cum să-şi răscumpere viața, ar dispărea dintr-o dată tot ce este rău pe lumea asta. Plutarh spunea că de mii de ani omul şi-a îmbogățit cunoştințele veac după veac, dar sufleteşte n-a cîştigat mai nimic.

Dintre buştenii din apropiere se auzi mîrîit surd.

— Ți-am spus, Sarmis, că nu i-ai dat un nume prea potrivit cățelului, unii or să spună că-ți bați joc de zei.

— De ce? în primul rînd, Eros este numele unui zeu grec, şi nu roman, şi-n al doilea rînd, cățelul Eros mă poate ajuta în situații grele, pe cînd zeul Eros e doar un nume care nu poate să-mi facă nimic.

Cățelul începu să latre cu furie. Sarmis sări în picioare. Îl urmă şi Vitellius. De după o stivă de lemne se ivi supraveghetorul coloanei de transporturi, Granius.

— Lua-v-ar Proserpina, am să vă pun în furci, sclavi împuțiți şi leneşi!

Pe spatele lor începură sa cadă lovituri dese de flagrun[1]. Prin găurile tunicilor zdrențuite se vedeau urmele roşii şi rănile unor lovituri mai vechi. Începură să ridice şi să arunce grinzile de lemn, năpădiți de ură şi de neputință.

Granius porni călcînd apăsat şi şchiopătînd, de se cutremura pămîntul sub picioarele lui. Avea trupul mare, greu şi musculos, ca al unui gladiator, față de brută şi priviri pline de răutate. În tinerețe se vînduse ca gladiator şi luptase mult în circuri, unde îşi pierduse ochiul drept şi coapsa piciorului stîng. Pe obraz, de la ureche pînă la barbă, avusese o tăietură adîncă, care îi lăsase o cicatrice urîtă.

Mult timp ridicară şi aruncară grinzile fără să vorbească. Tîrziu, Sarmis rupse tăcerea.

— Bruta de Granius! Am să-l învăț pe Eros să sară în gîtul celor care mă lovesc, spuse el simțind încă pe spate durerile loviturilor de flagrun.

—Da, ocupîndu-te de el, mai uiți de suferință. Dacă este ceva adevărat în numele Eros - zeul dragostei - este faptul că tu iubeşti cățelul, iar el s-a ataşat de tine. Îți primeşti răsplata pentru primejdia prin care ai trecut salvîndu-l din valurile Danuviusului.

Sarmis lăsă grinda şi scuipă în mîini.

— Îmi place numele : Eros. Aş fi putut să-i spun Ursus, Se face voinic şi puternic ca un urs, sprinten şi ager ca un lup. Necazul e altul : Eros creşte, se măreşte, va mînca tot mai mult. Poate că şi eu şi el va trebui să ne rugăm de tine să ne dai cîte ceva. Cu sărăcăcioasele noastre porții...

— Haide, ridică grinda! Granius poate că încă ne pîndeşte. Vei mai munci mult aici pînă cînd Eros te va apăra şi va gîtui bruta.

---

1 Bici cu unul sau mai multe capete cu noduri la vîrfuri.

Vitellius se aplecă şi apucă grinda.

— Crezi? Eu sper că la toamnă să beau vin nou la Carsidava.

— Ce i-ai face lui Granius dacă l-ai avea în mînă? întrebă Vitellius, lăsînd lemnul şi îndreptîndu-se.

— Cred că mi-ai pus întrebarea aşa, numai ca să nu taci. Ce mai e nevoie să-ți spun? Răutatea omenească nu cunoaşte limite, nici în ce priveşte adîncimea, nici întinderea ei. Îmi explica adesea Plutarh : nu există om bun şi om rău în adevăratul înțeles al cuvîntului. Totul depinde de situația în care se găseşte fiecare. Atîta timp cît pe lume vor exista stăpîni şi sclavi, bogați şi săraci, conducători şi conduşi, va exista şi binele şi răul. Tu trebuie să recunoşti, Vitellius, că ai început să înțelegi ce este bunătatea numai după ce ai pierdut-o pe Apronilla şi mai ales după ce ai devenit sclav. Cît despre răutate... tu singur mi-ai spus ce-ai făcut în Bithynia, înainte de a fi întîlnit-o pe ea.

Vitellius nu mai spuse nici un cuvînt. Se aplecă şi apucă din nou cu putere capul grinzii de la picioarele lui.

Şantierul podului dintre Egeta şi Drubeta nu era unul, ci două, sau mai bine zis un şantier dublat la cele două capete. De o parte şi de alta a fluviului se transportau aceleaşi materiale, în aceleaşi cantități, se foloseau oameni cu aceleaşi meşteşuguri şi se executau aceleaşi lucrări. Construcția podului se începuse de la ambele capete în acelaşi timp. Numai paza era mai întărită la Drubeta, de teama atacurilor cetelor de daci, care încă se mai ascundeau prin păduri şi prin munți.

Toată munca grea se executa de către sclavi şi captivi aduşi din toate provinciile imperiului. Organizarea lucrului şi disciplina pe şantiere erau în mîna militarilor, iar conducerea şi controlul lucrărilor o aveau meşterii de toate specialitățile : fierari, dulgheri, zidari, pietrari; plebei sau liberți, plătiți cu ziua. Mulți meşteri liberți fuseseră sclavi tot pe şantiere.

De fiecare parte a fluviului, şantierul era împărțit pe lagăre, pentru o mai uşoară organizare şi supraveghere : lagărul dulgherilor, lagărul pietrarilor, lagărul fierarilor, cel al zidarilor, al transportatorilor şi altele. Fiecare lagăr era împărțit în două, pentru sclavi şi pentru cei liberi. Cei mai mulți meşteşugari liberi locuiau în barăci, bordeie sau corturi, cu familiile, în afara şantierului. Fiecare lagăr era închis cu gard şi păzit de legionari. Nici un sclav nu putea să părăsească lagărul fără o învoire specială.

Captivii daci făceau parte mai mult din lagărul dulgherilor şi cel al fierarilor, socotiți buni meşteri făurari în fier şi în fasonarea lemnului. Prea puțini se găseau în coloana de transporturi. Sclavii din provinciile dinspre miazăzi erau renumiți tăietori în piatră şi buni zidari.

Pe şantiere se lăsaseră umbrele amurgului. Văile munților din jur căpătaseră un fond albastru-violet, ce se deschidea într-un albastru-verzui spre creste, pînă se pierdea în culoarea cerului. Trudiți de muncă, sclavii din coloana de transporturi se înapoiaseră în lagăr. Aşezați pe buşteni, pe blocuri de piatră sau întinşi pe iarbă, unii stăteau deoparte tăcuți, alții,

adunați în mici grupuri, povesteau sau spuneau glume, în aşteptarea cinei mizerabile : o zeamă neagră, greu mirositoare şi o bucată de pîine tot atît de neagră şi tare ca piatra.

Ceva mai la o parte, Sarmis stătea pe un buştean şi îşi trecea timpul jucîndu-se cu Eros. Cățelul se ridica în două labe cînd Sarmis sălta mîna, ca şi cum i-ar fi dat ceva, sau alerga bucuros după piatra pe care o arunca, şi i-o aducea înapoi. La cîțiva paşi mai departe, Vitellius stătea trist, adîncit în gînduri. Nici nu văzură sosirea lui Granius şi a şefilor de echipe. Fiecare din cele opt echipe de transporturi avea cîte-un şef, şi el tot sclav, însă un sclav slugarnic, mincinos şi crud. Şeful coloanei de transporturi ținea în mînă o bucățică de seîndură albă, pe care scrisese ceva. Strigă cu voce răguşită să se adune sclavii. În cîteva clipe, în jurul lor se făcu un cerc compact de oameni îmbrăcați în zdrențe. Granius începu, silabisind, să citească de pe seîndură :

—- Lentulus, Demetrios, Strombix, Servius, Thorund, Hammonius, Buziris şi Sarmis.

Toți cei strigați ieşiră în față, în zornăiala lanțurilor de la picioare.

Sclavii ştiau ce va urma. În spatele lui Granius erau stîlpii de tortură, şi lîngă ei - şefii de echipe. Supraveghetorul se întoarse şi, trosnind din bici, începu să țipe răguşit :

— Ce mai aşteptați, legați-i pe cîinii ăştia, aşa cum v-am spus, că vă trimit şi pe voi în Infern, la Proserpina!

Fiecare sclav din cei strigați fu luat de un şef de echipă şi legat la un stîlp. Ceilalți, în cerc, priveau cu pumnii strînşi, într-o încordare plină de neputință şi de revoltă. Pe Vitellius îl agățară de un stîlp, legat de ambele mîini, iar pe Sarmis de amîndouă picioarele. Alții au fost legați numai de cîte-o mînă ori de cîte-un picior, sau de o mînă şi un picior. La unul din stîlpi, un şef de echipă se învîrtea în jurul sclavului Servius, neputîndu-se hotărî să-l lege. Servius era tînăr, avea față de copil, cu ochii mari şi negri, cu părul bogat, lung şi ondulat; avea o privire nevinovată. Granius îi zări. Se îndreptă spre ei, cu mugete de fiară.

— Iartă-l, Granius, e un copil nevinovat! se rugă şeful de echipă pus să-l lege pe Servius. Era un sclav cu sufletul bun, cu totul aparte față de ceilalți aleşi să conducă echipele. N-a făcut mai nimic... o greşeală, o copilărie... Nu mă lasă sufletul să-l leg! Nu-i destul că trăieşte ca sclav?

— Ce vorbeşti, Cratinos? țipă Granius. Atunci, tu l-ai trimis să doarmă în tufele de bozii?

— Iartă-l, Granius, copilul e bolnav! Bate-mă pe mine în locul lui, murmură Cratinos.

Granius plesni cu putere din bici. Îl privi pe Cratinos pe sub pleoapele înroşite şi, cu buzele strînse, se apropie de el.

—Vrei să vadă toți că nu mă joc? Uite, te-nvăț eu cum se bate un sclav!

Granius începu să-l lovească cu biciul unde nimerea. Pe măsură ce lovea, îi creştea mînia. Văzînd că biciul e prea lung şi se înfăşoară pe trupul

lui Cratinos, îl aruncă, luă flagrunul şi continuă să-i tragă lovituri mai puternice. Cei din jur se uitau îngroziți. Tîrziu, obosit, se opri, suflînd greu. Îşi şterse sudoarea cu mîneca tunicii, strigînd în acelaşi timp :

—Unde e Decius? Să vie aici Decius!

Din spate apăru un sclav mătăhălos, aproape gol, cu capul mare şi ceafa groasă.

— Să-ți scoți lanțul de la picioare, te fac pe tine şeful echipei lui Cratinos! Dar mai întîi, leagă sclavul ăsta leneş de stîlp, cu capul în jos.

Ca şi cum atîta aşteptase, Decius înşfacă trupul plăpînd al lui Servius şi-l legă cu o frînghie.

—Ei, ce staţi? strigă Granius spre ceilalți şefi de echipe, loviți-i, momîi nenorocite, altfel vă arăt eu! Fiecare să dea cîte douăzeci şi cinci de lovituri de flagrun cu toată puterea, că de nu, îl mîngîi eu pînă-i sare sîngele din piele!

În liniştea nopții începură să răsune pocnetele de flagrunuri pe trupurile goale ale sclavilor legați. Mai tare lovea Decius, întărîtat de țipetele lui Servius, şi pe fața lui îşi făcuse loc plăcerea bestiei satisfăcute. De la primele lovituri începu să țîşnească sîngele. Unii strigau, alții blestemau, înjurau, amenințau, la început cu voce tare, apoi din ce în ce mai slabă, pînă nu se mai auziră decît gemete rare. După cea de a douăzeci şi cincea lovitură, fiecare şef de echipă trecu la o parte şi începu să se şteargă de sudoare.

Granius se retrase satisfăcut cu cîțiva paşi mai la o parte.

— Cine vrea ca mîine seară să fie în locul cîinilor ăştia, să nu-şi vadă de lucru!

Se întoarse şi porni, urmat de şefii de echipă, printre care era acum şi Decius.

Abia se depărtaseră puțin, şi ceilalți sclavi săriră să dezlege de pe stîlpi victimele. Vitellius şi Sarmis nu scoseseră nici un cuvînt cît timp fuseseră loviți. Cu rănile sîngerînde, amîndoi se lungiră pe părmînt, şi acolo rămaseră mult timp. În această seară, ca şi în multe seri de altfel, o parte din sclavii din coloana de transporturi n-au mai putut să mănînce nici porția mizerabilă de zeamă neagră. Pînă tîrziu după miezul nopții s-a auzit foşnetul paielor întinse pe pămînt în bordei, produs de mişcările acelora ale căror suflete erau adînc frămîntate şi îndurerate.

Prin gura îngustă a bordeiului intra un zumzet surd. Era muzica nopților de mai. Afară - țîrîitul greierilor şi al altor gîngănii de noapte şi parfumul florilor, înăuntru - gemete şi oftaturi adînci, miros greu şi înecăcios, trupuri murdare şi pline de răni, suflete chinuite.

2

În zilele de sărbătoare, activitatea încordată care se desfăşura tot timpul săptămînii pe şantiere înceta cu totul. Duminica, sclavii erau lăsaţi să umble liberi prin tot şantierul. Porţile lagărului erau deschise, numai dincolo de gardul ce împrejmuia şantierul nu se putea strecura nimeni nevăzut de străjile postate la colţuri şi de-a lungul împrejmuirii, în astfel de zile, fiecare sclav îşi petrecea timpul în felul lui : unii îşi spălau şi îşi cîrpeau hainele şi încălţămintea, alţii se odihneau întinşi la soare, sau îşi îngrijeau rănile căpătate în timpul lucrului ori provocate de loviturile de flagrun ale supraveghetorilor ; însă cei mai mulţi se îndreptau spre taberne. În jurul tabernelor se aduna, în afara şantierului, mulţimea celor liberi : meseriaşi, liberţi[1], soldaţi, muzicanţi, saltimbanci, negustori ambulanţi, unde se înjgheba un adevărat bîlci. În aceleaşi locuri, însă în interiorul şantierului, se îngrămădeau sclavii. Prin mijlocul acestei mulţimi trecea gardul întărit, în lungul căruia pe mai multe sute de paşi erau presărate cîteva taberne, care-i puteau servi atît pe cei liberi, din afară, cît şi pe sclavii din şantier.

După-amiaza, animaţia era mai în toi. Tabernele se umpleau de clienţii care mîncau şi chefuiau, pe pajişti cîntau muzicanţi şi se încingeau jocuri, saltimbancii ofereau privirilor agerimea mişcărilor şi isteţimii lor, uimind prostimea, la colţuri de drumuri se postau cerşetorii, care cereau milă şi ajutor de la trecători, şi printre gloata ce circula în toate părţile umblau ambulanţii, strigînd în gura mare şi lăudînd marfa : dulciuri, limonada, fructe şi nenumărate obiecte de găteală.

În apropierea tabernei „La fericirea sclavilor" era tîrgui obiectelor ieftine, vechi sau noi : obiecte lucrate cu mult talent şi tot atîta răbdare, din lemn, din piatră, din piele sau din paie împletite. Cum sclavii nu puteau să vîndă - ei nu puteau să fie posesori de obiecte de vînzare - întotdeauna se găseau aici mijlocitori, care se ofereau să facă pe vînzătorii, oprind în schimb o parte din preţul obţinut după multă tocmeală. Şi nu erau rare cazurile în care sclavul primea o parte infimă din ceea ce încasase mijlocitorul. De obicei, fiecare sclav sau grup de sclavi îşi avea vînzătorul plebeu[2] sau libert, care se îngrijea de plasarea obiectelor şi cu care înţelegerea era făcută pentru o parte fixă.

Pe şantier devenise o adevărată patimă, poate rămăsese singura dorinţă la care mai visa un sclav : să intre duminica în tabernă, să bea vin şi să mănînce slănină, fripturi şi cîrnaţi. Atît de mult îi stăpînea această dorinţă, încît în tot cursul săptămînii nu se gîndeau la altceva decît ce să mai facă

---

1 Sclavi eliberaţi.

2 Cetăţeni liberi, dar săraci.

pentru a obține cîțiva quadranți[1] cu care să se ducă la tabernă. Fiecare meşterea cîte-un obiect atrăgător, ca să-l vîndă cît mai repede şi cu un preț cît mai bun. Dar nu numai meşterirea obiectului îl stăpînea pe sclav, ci şi grija unei ascunzători sigure. În lagăr şi în bordeiele sclavilor se fura mult, aproape tot ce scăpa de sub pază. Singura scăpare era găsirea unui loc cît mai tainic, prin curtea lagărului : în pămînt, prin buruieni, printre pietre şi oriunde nu-şi putea cineva închipui. Şi nu erau rare cazurile cînd, lucrurile furate fiind recunoscute de păgubaş, se încingea cearta şi bătaia, care adesea ajungeau pînă la răniri grave şi chiar la lovituri mortale.

Duminică, cea de-a opta zi după idele lui iunie, după amiază, pe un soare arzător, o mulțime pestriță se îngrămădise în jurul tabernelor, pe drumurile şi pe pajiştile din apropiere. Căldura şi praful lăsau urme murdare pe chipurile lor. Şiroaie de sudoare amestecată cu praf se scurgeau pe fețe, pe gîturi şi pe piepturi, pînă dispăreau sub îmbrăcăminte. Dar mulțimea nu lua în seamă nici căldura şi nici praful. Din toate părțile izbucneau hohote de rîs, strigăte, glume, cîntece şi voie bună.

În această îngrămădire şi forfotă se puteau deosebi uşor doi oameni, care după îmbrăcăminte păreau a fi greci sau macedoneni, iar după chipuri şi mers se asemănau cu dacii. Mergeau încet, ținîndu-se de mînă, oprindu-se din loc în loc în părțile unde era mai mare îmbulzeala. Priveau cu grijă în jur şi cercetau neîncetat fețele celor pe care îi întîlneau, deşi se străduiau să arate cît mai mult ca doi gură-cască rătăciți prin mulțime, învîrtindu-se fără rost. După ce trecură de taberne, coborîră pe drumul ce ocolea şantierul, spre lagărul dulgherilor, şi se îndreptară către un pîlc de fagi sub care era strînsă lume multă. Pînă departe răsunau strigătele celor din mijlocul adunăturii.

—Trăiască saltimbancul, vreau să ne arate ce poate! auziră o voce groasă.

— Haide, saltimbancule, că şi banii noştri sînt buni! urmă altul, cu ton mai potolit.

Cei doi se apropiară cu multă curiozitate.

— Ce mai aştepți, mă? se răsti un trac cu umeri lați şi fălci puternice. Dacă te mai laşi mult rugat, pumnii mei nu vor întîrzia să-ți mîngîie fălcile! Pe toți zeii, saltimbancule, nu rîde, că nu glumesc!

— În cinstea lui Saturn, saltimbancule, arată-ne ce ştii, îl rugă o femeie.

— Nu poate acum, spuse altul, cu căutătură vioaie şi accent de grec, fiindcă el lucrează cu zeii cei răi, şi pe căldura asta zeii lui dorm buştean , c-au băut prea mult vin de Chios.

Mulțimea izbucni în hohote de rîs.

— Tăceți din gură, frate, că-l zăpăciți de tot, nu vedeți că se pregăteşte?

---

1 Monedă de bronz de mică valoare (un sfert de as)

strigă o bătrînică cu voce piţigăiată.

— Tăceţi din gură, frate! o imită unul pe bătrînă, exagerînd piţigăiala ei.

Din nou cei din jur izbucniră în hohote.

Cu un zîmbet uşor în colţul gurii, liniştit şi fără să privească pe cei din jur, saltimbancul lăsă din spate cutia şi măsuţa pliantă şi le aşeză pe un loc mai neted. Scoase din cutie mai multe obiecte pe care le puse într-o anumită ordine. Era învăţat cu mulţimea de curioşi şi nu lua în seamă nici laudele şi nici ameninţările lor. Ştia că la început sînt mulţi, iar la sfîrşit, la plată, rămîn puţini. Continua să se ocupe cu aranjatul. Deodată, se auzi un ciripit de vrabie, urmat de o fluierătură de mierloi, apoi un cîntec de pitpalac. Miraţi, cei mai din faţă se uitară la cei din spate. Pe chipul saltimbancului nu se mişca nici un muşchi. Priviri pline de admiraţie se îndreptară asupra lui. Începu apoi să latre furios, şi de jos i se răspunse cu alt lătrat. Abia acum mulţimea văzu între picioarele lui un căţel negru, cu guler alb şi pete roşcate, care se ridică în două labe, lătrînd şi dînd bucuros din coadă.

— Dacă vreţi să vedeţi ceva frumos, daţi-vă la o parte şi faceţi loc mai larg în jurul mesei! le spuse cu ton plin de voie bună. Dacă staţi îngrămădiţi pe mine, n-au pe unde să mai vină zeii cei răi... care abia s-au trezit din somn...

— Umblă mai repede, saltimbancule! strigă unul împingînd mulţimea să se dea înapoi.

Cu aceeaşi linişte, saltimbancul se aşeză în dreptul mesei, frecîndu-şi mîinile.

— Dodo, sîntem gata, treci la masă!

Căţelul făcu un ocol şi se aşeză în faţă, stînd pe labele dinapoi, în aşteptare.

— Aşa, uite, să duci cutia asta la o fată frumoasă! Dodo luă cutia în gură şi se întoarse spre mulţime, dînd din coadă. Se uită în toate părţile şi se hotărî repede, porni în fugă spre o fată cu privirea luminoasă, veselă, zîmbitoare. Ajuns în faţa ei, se ridică în două labe şi, cu cutia în gură, începu să latre înfundat. Rîzînd, fata luă cutia, o deschise şi scoase din ea o panglică pentru strîns părul.

— Bravo, bravo! strigau unii, bătînd din palme.

— Şi-a găsit fata, iubitul! spuse unul.

— Ştie să aleagă Dodo! strigau alţii, mai mucaliţi. Saltimbancul ridică mîinile, cerînd linişte.

— Uite, Dodo, să duci cutia asta unui bătrîn! Căţelul îşi roti capul în jur şi porni spre un sclav încărcat de ani.

— Caută în cutie, vreau să ştiu ce ţi-a dat! strigă cineva, văzînd că bătrînul nu se hotărăşte s-o deschidă.

— Scoate aurul şi pietrele scumpe, sclavule, să le vedem şi noi! îndemnă o femeie.

Bătrînul ridică încet capacul. Din cutie sări afară un şoricel alb. Aruncă repede cutia din mînă.

— Prinde şoarecele, bătrîne, ţi l-a trimis Proserpina din Infern! glumi un decurion.

Mulţimea izbucnise în hohote de rîs. Unii fluierau, alţii strigau, băteau din palme. Spre mirarea lor, şoricelul nu căută să se ascundă în iarbă, ci, luptîndu-se cu obstacolele, se îndreptă spre căţel. Dodo întinse laba, şi şoricelul începu să se urce repede. Se opri pe nasul căţelului, se ridică pe lăbuţele dinapoi şi începu să se şteargă la botişor cu lăbuţele din faţă. Toţi amuţiră, uimiţi de ceea ce vedeau, apoi, ca la un semnal, izbucniră din nou în strigăte de laudă.

Dodo rămase un timp în această poziţie, dînd bucuros din coadă, se întoarse, ridică botul la înălţimea mesei, şi şoricelul sări pe ea, mergînd drept la o cutie pe care se urcă, se aşeză din nou în două labe şi continuă să-şi şteargă mustăţile. Aplauzele şi laudele nu mai conteneau.

Saltimbancul nu luă în seamă bucuria curioşilor din jur. Privea nerăbdător peste capetele lor, se întorcea şi cerceta pe cei din spate, ca şi cum ar fi căutat pe cineva.

— Haide, saltimbancule, mai ştii ceva? strigă un legionar din faţă, un gal cu părul blond-roşcat şi cu mustăţi lungi de-i ajungeau pînă la urechi.

— Mai mult ştie căţelul decît el, spuse un trac cu voce groasă.

—Dă-i drumul, meştere, dacă vrei să vezi un as[1] de la mine, îl îndemnă un libert proaspăt scăpat din sclavie.

Saltimbancul ocoli masa şi trecu în faţă, suflecîndu-şi mînecile. Dodo îl urmă, lătrînd nerăbdător. Se aşeză în mîini, în echilibru, cu picioarele în sus. Dodo se săltă şi el numai pe labele din faţă. Saltimbancul începu să umble numai în mîini. Dodo făcu la fel, numai pe labele dinainte. După cîteva ocoluri prin faţa mulţimii, saltimbancul făcu un salt cu mîinile, descrise un arc de cerc spre spate şi sări drept în picioare. Dodo, cu aceleaşi mişcări, căzu pe patru labe, continuînd apoi să dea din coadă şi să se uite la cei din jur.

— Bravo, saltimbancule! Bravo, Dodo! se auzi din multe părţi.

Cei din spate se înghesuiau tot mai mult să ajungă în faţă.

— Saltimbancule, ai de la mine zece sesterţi, dacă-mi spui că Dodo a fost băiatul tău, şi vrăjitoarele ţi l-au prefăcut în cîine!

Fără să-i răspundă, îl privi lung pe libianul ce făcuse propunerea şi care se apropiase de el duhnind a vin prost.

— Dacă vreţi să mai vedeţi ceva, aşteptaţi pînă vine ajutorul meu şi nu mai vorbiţi de sesterţi, că poate nici nu i-aţi văzut.

— Aşteptăm, aşteptăm! spuseră mai mulţi deodată. Cei doi daci cu aparenţă de greci sau de macedoneni, care se apropiaseră de grupul curioşilor, reuşiseră să ajungă în faţă. Erau Dagio şi Ozio.

---

1 Monedă de bronz, de mică valoare, în greutate de 0,975 g.

— Ozio, arată-le şi tu ceva. Să mai stăm nițel, să vedem pe cine aşteaptă saltimbancul, îi şopti Dagio.

Ozio se apropie de saltimbanc şi-i întinse mîna. .

— Mă numesc Ozio, spuse el făcînd semne din ochi, tu? începu apoi să-şi încheie la piept tunica veche şi strîmtă de macedonean.

— Eu sînt saltimbancul Ayx.

— Mă laşi să înveselesc şi eu puțin pe aceşti gură-cască, pînă-ți vine ajutorul? Banii îi iei tu pe toți.

— Dacă nu ne faci ceva bun, îl amenință libianul, ți-arăt eu că nu sînt un gură-cască şi-ți umflu botul...

Fără să ia în seamă ce spune libianul, Ozio începu să mînuiască bilele de lemn, aşa cum făcuse la Carsidava, în fața regelui Decebal. Mişcările lui repezi îi uimiră pe toți. Îl vedeau aci cu mîinile goale, aci că se joacă aruncînd în sus trei bile, apoi şase, aci că toate bilele dispar nevăzute.

— Hei, saltimbancule, ți-ai pierdut pîinea, cîrnații şi vinul, ăsta face mai mult decît tine! strigă un gal. Eu nu-ți mai dau nici un quadrans, îi dau lui!

— Ăsta umblă cu duhuri necurate... e un vrăjitor! murmură o bătrînă de lîngă libian.

Ayx se apropie de Ozio şi-l bătu uşor pe spate.

— O să învăț şi eu mişcările tale. Nu e decît agerime şi iuțeală de mînă.

În mulțime se produse mişcare. Cineva îmbrîncea, da cu coatele şi se grăbea să ajungă în față. Ayx îl văzu.

— Unde mi-ai întîrziat atîta, leneşule? Am să-ți frîng oasele!

— Iartă-l, saltimbancule, mai arată-ne ceva! îl rugă o femeie.

Noul-sosit era Daizus. Îl cercetă mirat pe Ozio, şi Ozio îl privi la fel. Nu ştiau unde se mai văzuseră. Ozio se simți tras de Dagio, din spate. Îi şopti la ureche :

— Pe Marele zeu, Ozio, jur că pe băiatul ăsta l-am văzut la Carsidava coborînd de sus din cetate, cu baciul Usugus.

— Ce-ar căuta aici? Dacă îl lua captiv, acum ar fi fost sclav, ca ceilalți daci, spuse Ozio.

— Vorbeşte în şoaptă! Ochiul nu m-a înşelat niciodată. Să stăm, să-i vedem ce mai arată mulțimii, murmură Dagio.

Ayx era mic la trup şi slăbuț. Daizus se întinse pe iarbă, pe spate, cu mîinile în sus, iar Ayx puse mîinile într-ale lui, şi dintr-un salt se ridică în echilibru cu picioarele în sus. Daizus ridică şi picioarele. Dodo sări şi se aşează pe tălpile lui, stînd numai pe labele dinapoi. Mulțimea izbucni din nou în exclamații de mirare şi de laude, însoțite de glume şi rîsete.

Pe fața lui Daizus se vedea încordarea cu care urmărea să nu strice poziția grea a celor doi echilibrişti. Admirația şi simpatia publicului se îndreptau tot spre cățel. Cu multă suplețe, Ayx sări în picioare ; făcu la fel şi Dodo. Cu limba scoasă, cățelul mişca satisfăcut din coadă. Se întoarse apoi scurt, sări pe masă şi luă în gură cățuia pe care saltimbancul tocmai o

scosese din cutia cea mare, în care îşi păstra toate obiectele de scamatorie şi agilitate. Sări jos şi se îndreptă spre cei care urmăriseră spectacolul. Se opri în dreptul fiecăruia şi-l privi fix în ochi, dînd semnificativ din coadă. În dreptul celor care nu puneau nimic în cățuie, stătea mai mult, lăsa cățuia jos şi începea să latre.

Saltimbancul şi Daizus începură să strîngă lucrurile. Cățelul tocmai sosise în dreptul libianului ce duhnea de băutură. Acesta, în loc să pună ceva, întinse mîna să scoată bani din cățuie, mişcare pe care Dodo nu o scăpă. Lăsă jos cățuia şi se repezi spre picioarele lui, hotărît să-şi înfigă colții. Toată scena o urmărea supărat galul uriaş, care se apropie de libian.

— E mai deştept decît tine, porcule, ar trebui să-i plăteşti cățelului, ca să te mai învețe şi pe tine ceva!

— Să te învețe pe tine, eu fac cu banii mei ce vreau, mormăi libianul. Căută să se îndepărteze, murmurînd : Gal împuțit.

Cuvintele sale nu scăpară urechilor galului.

— Nu ți-a plăcut ce ți-am spus? întrebă galul. Pot să te lămuresc şi altfel.

În aceeaşi clipă îl lovi pe libian cu palma peste gură.

Se încinse o bătaie în toată regula. În ajutorul libianului sări un trac scurt şi gros, care nu-i putea suferi pe legionari, de orice neam ar fi fost ei. În acest timp, Ayx şi Daizus strînseră banii căzuți din cățuie, îşi luară lucrurile şi plecară rîzînd. În urma lor porniră şi Dagio cu Ozio. După ce ieşiră din mulțime şi se depărtară puțin, Dagio grăbi pasul pentru a-l prinde din urmă pe Daizus. Cînd ajunse în dreptul lui, şopti apăsat, pentru a fi auzit, în limba dacă :

—Eşti de la Carsidava, al tarabostelui Dicomes?...

Daizus întoarse speriat capul, cît pe-aci s-o rupă la fugă. O clipă numai, rămase nehotărît. Teama îl cuprinsese.

— Te-am văzut cu Usugus. Coborai din cetate, noi tocmai urcam, lămuri Ozio.

În mintea lui Daizus se făcu lumină.

— Dagio şi Ozio, voi sînteți, Marele zeu să fie cu voi, taraboştilor! murmură tînărul dac. Aşa îmbrăcați, nu v-am recunoscut.

Dagio se întoarse şi-i făcu semn să tacă, arătînd spre Ayx.

— Nu vă feriți de el! continuă Daizus. Pe toți zeii, bătrîne Ayx, stai... mi-au venit ajutoare!

Saltimbancul se opri, îi privi cercetător, apoi zîmbi.

— Dacă vreți să-mi plătiți pentru distracție, spuse cu voce tare, vă invit la o tabernă. Mi-e o sete ca în Infern!

Dagio înțelese că Ayx e omul care ştie să iasă din orice încurcătură. Vorbise astfel pentru a spulbera orice bănuială din partea celor ce treceau pe lîngă ei şi care ar fi putut să tragă cu urechea.

În taberna „La fericirea sclavilor" era o forfotă şi-o înghesuială atît de mare, încît cu greu se mai putea mişca cineva. În despărțitura dinspre

şantier a tabernei, zeci de sclavi cu oale de vin în mîini, avînd în față străchini pline cu cîrnați, se îndestulau cu lăcomia omului care de timp îndelungat nu mai gustase o mîncare bună. Erau sclavii care reuşiseră să încurce cîțiva quadranți pe obiectele pe care le vînduseră.

Taberna era o baracă de lemn joasă şi întunecoasă, cu două despărțituri : una lungă de doisprezece paşi şi lată de şapte, ce servea ca sală de consumație, şi alta mai mică, lungă de şapte şi lată de patru paşi, folosită ca bucătărie şi încăpere de dormit a patronului. Sala de consumație cădea chiar pe hotarul şantierului, pe linia gardului de împrejmuire, şi era separată în două printr-un perete din scînduri înguste şi rare. În afară, deasupra uşii era scrisă firma cu litere mari şi neregulate : „La fericirea sclavilor", iar dedesubtul ei era pictată în culori țipătoare o scenă de tabernă : doi sclavi stînd la o masă, fericiți, cu cîrnații într-o mînă şi cu oala în cealaltă.

În această zi cu căldură înăbuşitoare, îmbulzeala depăşise măsura. Nemaifiind loc la mese, cei mai mulți stăteau în picioare, cu oalele de vin în mîini sau cu străchinile cu slănină, friptură şi cîrnați. Aceeaşi îmbulzeală era în amîndouă despărțiturile : a consumatorilor liberi şi a sclavilor din şantier.

La o masă de-a lungul peretelui din fundul tabernei, un grup de sclavi beau şi vorbeau tare. Vinul începuse să-şi facă efectul. Unul se ridică şi căută să spună şi mai convingător :

— Pe cinstea mea de dulgher, vă spun că vorbiți degeaba! Sclavul nu va avea nici un drept şi va fi socotit întotdeauna ca acum, mai rău decît animalele. Numai învățătura galileanului va elibera...

Sclavul din fața celui care vorbise bătu tare cu pumnul în masă, de săriră oalele în sus, stropind cu vin împrejur.

— Se vede că Jupiter e leneş şi doarme greu, altfel ar mai trimite cîte-un fulger spre aceia care caută să-i ia locul! Ascultă, dulgherule, nu cumva tu vorbeşti într-una de acel galilean, numai fiindcă cică tatăl lui ar fi fost tot dulgher?

Dulgherul îl privi aprins şi strigă înfuriat :

— Eşti un tîmpit, şi din gura-ți murdară ies numai prostii! Dacă mai continui aşa, mă jur pe sceptrul cel negru al lui Pluto că-ți car cîțiva pumni peste bot pînă ți-l fac piftie sau te trimit la Proserpina să te mănînce viermii, ca pe Granius.

Un sclav de la mijlocul mesei, cu trup herculean, părul blond, ondulat în dezordine şi cu ochii albaştri-verzui, le făcu semn să tacă. Toți îndreptară privirile spre el.

— Amîndoi spuneți prostii, vă certați degeaba. Prostii vorbeşti şi tu, Demetrios, se adresă el dulgherului, cu credința ta în învățătura acelui galilean. Pe sclavi nu-i va elibera, niciodată, nici împăratul, nici acel galilean. Sclavii se vor elibera singuri, ei vor dărîma imperiul!

— Aşa, Thorund, vorbeşti bine! rosti un sclav din apropiere.

— Uite, aici, pe cele două şantiere ale podului, sîntem cîteva mii de sclavi şi doar cîteva sute de legionari, care ne păzesc. Thorund îşi potoli tonul şi spuse aproape în şoaptă : Dacă ne-am ridica toţi sclavii într-o zi şi-am arde tot, am distruge tot ce e pe şantier, am băga spaima în soldaţi şi-am putea să fugim la triburile de la miazănoapte, unde ne-am putea recîştiga libertatea. Însă, din păcate, ne lipseşte un conducător şi nu sîntem uniţi.

— Fă-te tu conducătorul sclavilor, Thorund! îndemnă dulgherul în glumă.

— Să vă spun drept, continuă Thorund, m-am gîndit de multe ori la o astfel de treabă şi mi-am dat seama că n-aş fi în stare să-i conduc pe sclavi la luptă.

— Eu ştiu pe unul care ar putea s-o facă, şopti dulgherul. E sclavul Hammonius Vitellius. Se spune că ar fi fost tribun, cunoaşte arta războiului, e hotărît, stăpînit, răbdător...

— Eu m-am gîndit la altul, adăugă Thorund, unul care e în apropiere de Vitellius.

—Sarmis, şopti cel de lîngă dulgher.

— Aşa este, dacul Sarmis! întări Thorund. Nu ştiu ce mă face să văd în el pe conducătorul unui trib care s-a revoltat împotriva imperiului.

Thorund băgă de seamă că cei de la masă nu-l mai ascultau. Priveau spre masa din apropiere, la capătul căreia stăteau Vitellius şi Sarmis. Cu oale de vin în faţă, urmăreau forfota din tabernă.

— Eu v-am ascultat şi cînd v-aţi certat, şi cînd aţi vorbit liniştit, acum să mă ascultaţi şi pe mine.

— Haide, Demetrios, dă-i drumul cu galileanul tău! sări sclavul Lentulus, care tot timpul tăcuse şi ascultase.

— Tocmai tu, Lentulus, vorbeşti aşa? Eu am crezut că tu eşti pătruns de noua credinţă, care ne va mîntui pe toţi.

— Spune, Demetrios, şi lasă-l pe Lentulus! îndemnă Thorund.

— Uite ce vreau să vă spun : să ştiţi de la mine că sclavii nu se vor elibera prin luptă, ci prin puterea cuvîntului, prin credinţa în învăţătura nouă. Crezi tu, Thorund, că dacă am avea un conducător şi ne-am răscula plecînd la triburile din miazănoapte, ajunşi acolo nu vom fi făcuţi din nou robi? Oriunde te duci astăzi, găseşti sclavie. Numai cînd noua credinţă va pătrunde în toate sufletele se va termina pentru totdeauna cu sclavia...

— Ce te face să crezi asta, Demetrios? îl întrebă Thorund, ducînd oala de vin la gură.

— Cred asta fiindcă mi-am adăpat sufletul la noua învăţătură. Acolo unde a prins noua credinţă : în Cappadochia, în Antiohia, în Bithynia, stăpînii şi-au eliberat sclavii, bogaţii şi-au împărţit averile cu săracii şi toţi se socotesc fraţi între ei...

— Păi ce spui tu n-ar fi rău, Demetrios, murmură Lentulus. Dar cine îşi împarte avutul de bunăvoie? Fără luptă, nimeni nu-şi dă...

— Şi ce te face, Demetrios, să crezi atît de puternic în el? întrebă Thorund, continuînd să-şi şteargă liniştit mustățile.

— Minunile pe oare el le-a făcut, răspunse dulgherul.

— O fi fost un saltimbanc, întocmai ca cei care umblă pe aici, spuse un sclav ce stătea în capul mesei. Eu am văzut pe unul cum a pus apă limpede într-un pahar, în care mai era apă tot limpede şi, sub ochii noştri, apa s-a făcut roşie, ca vinul.

— Ai spus bine, Sextulus, de multe ori saltimbancii fac adevărate minuni. Poate că galileanul acela o fi prefăcut apa în vin, dar de stăpînit furtuna pe mare, asta n-o mai cred. Thorund se întoarse spre Demetrios. Tu eşti grec, dulgherule, şi ştii ce înseamnă o furtună pe mare. La noi, în miazănoapte, furtunile ridică valuri cît casele, cît munții, omul e o jucărie în calea lor. Cum le-ar fi putut potoli galileanul tău?

— Dacă ți-aş povesti ce s-a întîmplat, poate că n-ai mai vorbi aşa, Thorund! El s-a jertfit pentru îndreptarea oamenilor...

— Credința nouă cere tot jertfe? Dar şi zeii noştri nu cer altceva decît jertfe, se lămuri Thorund. Poate că galileanul acela o fi fost un zeu coborît printre oameni... altfel, ce-ar fi putut să fie?...

Din cînd în cînd, Vitellius şi Sarmis prindeau crîmpeie din cele ce se spuneau la masa lui Thorund. La răstimpuri, sorbeau fără grabă din oale. Întîrzierea lui Daizus începuse să-i nelinişteascâ. Întîmplarea îi ajutase să se întîlnească. Daizus nu ştiuse că ei se află pe şantier pînă în ziua cînd îi descoperise în pădure, printre sclavii ce transportau lemnele. Plecase în căutarea altor daci, şi de departe, ascuns în desişuri, repetase de mai multe ori strigătul de huhurez. Sarmis îl auzise şi, scăpînd din ochii supraveghetorului, se furişase într-acolo. Se gîndise la Dagio. Daizus îl recunoscuse îndată ce-l văzuse apropiindu-se printre copaci. Abia începuse să-i povestească despre cele întîmplate la Carsidava : răpirea Carsidei, moartea bătrînului Dicomes şi că avea un fecior de la Cumida, cînd dintr-un desiş apăruse Granius. Supraveghetorul îl urmărise de departe pe Sarmis, avînd grijă să nu fie simțit de Eros. Bruta începuse să-l lovească unde nimerea cu flagrunul, orbit de furie şi amenințîndu-l cu răstignirea, pentru că încercase să fugă. În acea clipă, toată ura pe care Sarmis o strînsese în suflet împotriva lui n-o mai putuse stăpîni şi se dezlănțuise. Dintr-o mişcare ageră, smulsese fulgerător cuțitul de la brîul lui Daizus şi, mai înainte ca Granius să fi avut timp să facă o mişcare, îl străpunse prin inimă. Ascunsese apoi repede sub frunziş trupul brutei, care îl chinuise cu atîta cruzime, se înțelesese cu Daizus unde şi cînd vor putea să se mai întîlnească şi se înapoiase lîngă cariga pe care Vitellius şi sclavii din echipa lor o încărcaseră cu trunchiuri lungi şi drepte de brazi. În acea zi, nimeni nu ştiuse unde dispăruse Granius. După cîteva zile, cei care doborau copacii îi descoperiseră trupul ce începuse să putrezească.

Vitellius şi Sarmis uitară însă repede de întîrzierea lui Daizus, şi

neliniştea le dispăru la vederea unui tînăr cu părul vîlvoi, cu toga[1] ruptă şi murdară şi cu sandalele scîlciate legate cu sfori. De cum intrase, acesta trecea pe la fiecare masă, scanda versuri şi golea cîte-o ulcică de vin, apoi pornea mai departe. Şi ei auziseră vorbinduse de el, însă nu-l mai văzuseră pînă acum. Era Maevius, poetul rătăcitor, cunoscut prin toate şantierele.

Maevius fusese un bărbat frumos. Pe faţa lui, pe care îşi lăsase semnele viaţa dezordonată, se mai păstrau urmele distincţiei şi ale inteligenţei. Cînd scanda, se uita adînc în ochii celui care îl asculta, ca şi cum ar fi căutat să-i pătrundă în suflet. În priviri îi licărea o flacără de patimă nepotolită şi de revoltă. Era gata oricînd să dea ajutor celui lovit, să încurajeze pe cel disperat, să lupte cu cel asupritor. Nu povestise nimănui viaţa sa şi nimeni din şantier nu ştia de unde vine. Se simţea bine între sclavi şi bea cu ei, admira isteţimea saltimbancilor, îi însoţea şi dormea cu ei, intra printre decurioni, centurioni, meşteri şi arhitecţi, şi de la ei afla tot ce se petrecea, tot ce se punea la cale pe şantiere. Ştia pe dinafară odele şi epodele lui Horaţiu, pe care le recita în toate ocaziile. De multe ori improviza versuri potrivite momentului.

— Maevius! Maevius! strigă un libert de la masa vecină cu aceea la care stăteau Vitellius şi Sarmis. Ai aici cîrnaţi şi o oală cu vin!

— Ce doreşti, Sarmentus? îl întrebă el apropiindu-se.

— Ceva de iubire, Maevius! Pentru un sclav eliberat, iubirea este tot ce doreşte el mai mult.

Maevius îi puse mîna pe umăr, îl privi lung, cu un zîmbet plin de compătimire.

— Ascultă, Sarmentus! începu să recite cu ton declamator :

Să preţuieşti în veci iubirea, Sarmentus!
Cu cît este mai veche, cu atît este mai caldă, mai duioasă.
Abia tîrziu omul simte lipsa şi durerea
Iubirii care l-a făcut fericit.
Iubirea este plăcere şi durere, Sarmentus.
Chinul ei să nu te-nspăimînte niciodată.
Ştii tu, Sarmentus? Iubirea este ca un cîntec,
O melodie pe care o cînţi zîmbind cu lacrimi .'...

În jurul lui Maevius se făcuse linişte. Încordaţi, Vitellius şi Sarmis ascultau cuvintele lui, care le mergeau drept la inimi. Sarmentus se ridică şi îl îmbrăţişa pe poet.

— Ce frumos ştii tu să le spui pe toate, Maevius! murmură libertul cu un tremur în voce.

Ochii îi luceau de mulţumire. Îşi şterse lacrimile cu dosul palmei mari

---

1 Veşmînt obişnuit al romanilor. Era format dintr-o bucată lungă de pînză înfăşurată pornind de la umărul stîng şi lăsînd descoperit braţul drept.

şi aspre.

— De ce plîngi, Sarmentus? Tu nici nu ştii ce este iubirea. Abia de cîteva zile ţi-ai căpătat libertatea şi se vede că nu ştii ce să faci cu ea...

Îi vorbi la început domol, apoi deodată schimbă tonul.

— Se plînge numai o iubire pierdută, Sarmentus! Tu de-abia de-acum încolo o să înţelegi ce este iubirea.

Maevius ridică oala şi începu să bea cu poftă.

— Tocmai de asta plîng, Maevius,. sînt setos de o dragoste curată şi-mi dau seama că ea este chin şi durere!...

Maevius puse oala pe masă şi se şterse la gură cu toga murdară. În colţul gurii îi flutură acelaşi zîmbet compătimitor.

— Hei, bătrîne, ştii tu ce înseamnă să-ţi mîngîie fruntea o mînă caldă, iubitoare? Ştii tu, bătrîne, ce înseamnă să strîngi în braţe trupul femeii pe care o iubeşti? Tu nu ştii, Sarmentus! Cînd vei şti, abia atunci vei înţelege că iubirea este durere şi fericire...

Vitellius apucă mîna lui Sarmis şi o strînse cu putere. Cuvintele lui Maevius îi redeschiseră rana din suflet. Dar şi gîndul lui Sarmis alerga, departe, spre Costodava.

— Stai lîngă noi, Maevius! îl îndemnă un sclav. Să ne mai spui ceva.

— Să mănînci cîrnatul şi să-ţi goleşti oala. Numai tu înţelegi sufletele sclavilor, murmură Sarmentus.

Se aşează şi muşcă cu poftă din cîrnatul gros şi mustos.

De ce spui tu, bătrîne, că numai eu înţeleg sufletele sclavilor? Te înşeli, Sarmentus! Poate că nici eu nu le înţeleg, după cum nici tu nu te înţelegi. Ai dorit libertatea, pe care acum o ai, şi ai şi început să doreşti altceva : iubire. Horatiu spunea că dacă Jupiter s-ar oferi să satisfacă dorinţele sclavilor, ei n-ar vrea să renunţe la soarta lor, fiindcă după aceea ar fi cuprinşi de alte dorinţe. Spune bunul Horatiu :

Cum se face, Maecenas, că nimeni nu trăieşte
mulţumit cu soarta
Pe care i-a dat-o judecata sau i-a aruncat-o
intîmplarea,
Şi laudă tocmai ceea ce nu are?...

— Aşa, Maevius, spune, şopti Sarmentus, năpădit de o plăcere lăuntrică. Tu ştii multe... Cu darul tău de a le spune, puteai să faci mulţi bani la Roma!

Maevius se ridică bătînd cu pumnul în masă.

- Din nou te înşeli, Sarmentus! Talentul curat al săracului nu poate nimic, spune Horatiu, împotriva setei de cîştig a bogatului. Banul sparge zidul mai bine decît trăsnetul, doboară uşile de stejar şi corupe fata închisă; zdruncină prin daruri regii şi prinde în capcană pe comandanţii de corăbii. Dar mie nu-mi trebuie bani, eu am totul : libertatea şi dragostea. Restul? Sînt lucruri cu care caută să ne dezbine zeii cei răi. Tu nu ştii, Sarmentus,

că e nebun cine strînge țitere fără să cînte, cine are o mie de poloboace de Falern vechi în pivniță şi bea oțet, cine strînge macaturi în lăzi şi le lasă să le mănînce moliile ; nimic nu este al lui, căci mai tîrziu rămîn altuia. Căci Horatiu spune bine, bătrîne Sarmentus :

Natura n-a statornicit stăpîn pămîntului nici pe acela,
Nici pe mine, nici pe nimeni; acela ne-a izgonit pe noi,
Pe el îl va izgoni risipa sau necunoaşterea legilor întortocheate,
Şi în cele din urmă, în mod sigur, moştenitorul mai plin de viață,
Pămîntul, acum pe numele lui Umbrenus, ieri zis al lui Ofellus,
Nu va fi al nimănui, ci va intra aci în folosul meu,
Aci în al altuia.

— Mai bea, Maevius! Vorbele tale sint pline de înțelepciune, sînt ca un leac pus pe rană deschisă...

—Hei, Sarmentus! E o nebunie să fii virtuos pînă la ascetism, cum spune bunul Horatiu :

Înțeleptul să poarte numele nebunului, ca şi al nechibzuitului,
Dacă țintește virtutea însăşi dincolo de ceea ce este necesar.

— Iartă-l, Maevius! Iartă-l, că-l zăpăceşti de tot! interveni un sclav bătrîn ce stătea în fața lui Sarmentus. Cuvintele spuse de tine nu sînt pentru proşti. Cine a îmbătrînit sclav e greu să mai fie înțelept. Ai văzut vreun animal înțelept? Atunci, cum să fie înțelept un sclav, care a trăit toată viața mai rău decît un animal?

Maevius se ridică izbucnind într-un hohot de rîs.

—Te înşeli şi tu, bătrîne! Eu am văzut la Roma mulți sclavi înțelepți, mai buni decît stăpînii lor, aşa cum Freya este mai bună decît Proserpina. Un sclav grec, numit Esop, a fost atît de înțelept, încît despre el oamenii vor vorbi şi peste mii de ani.

Vitellius îl urmărise cu încordare pe Maevius. Figura şi vorbele lui i se păreau cunoscute, foarte cunoscute chiar şi-l chinuia gîndul că nu-şi mai aminteşte cînd şi unde îl întîlnise.

— Hei, voi de-acolo, sclavi nenorociți, lăsați pe Maevius să vină şi la noi! strigă un decurion aşezat la o masă din celălalt capăt al încăperii, împreună cu mai mulți legionari.

Ca şi cum nu aştepta decît ocazia de a trece la altă masă, Maevius ridică oala şi n-o lăsă de la gură decît după ce-o goli.

— Du-te, Maevius! îl îndemnă Sarmentus. Îți mulțumesc, mă voi ruga la toți zeii să te țină sănătos!

Nu-i mai spuse nimic libertului, ocoli capul mesei şi porni tăind-o drept spre decurion. În drum spre el se apropie de Vitellius.

— Lucius Quintus! şopti Vitellius apăsat, privind în jos.

Ca trăsnit, Maevius rămase împietrit locului, cu fața întoarsă în partea din care îşi auzise numele. Pentru cîteva clipe, privirile lor se întîlniră. Vitellius şopti iarăşi, cu deplină siguranță :

— Tu eşti, Lucius Quintus?

Îşi dădu repede seama că săvîrşise o greşeală. Se ridică de pe scaun şi spuse cu voce tare :

— Maevius, stai puțin şi lîngă noi! îi făcu semn cu ochiul. Tu le mai dai curaj sclavilor...

— Hei, decurioane, Jupiter să fie cu tine, acum mă distrez cu sclavii! strigă Maevius ocolind un scaun şi aşezîndu-se la masa lui Vitellius.

Maevius îl privi din nou lung, rîzînd. Luă pe rînd oalele lor, să vadă cît vin mai au. Strigă tabernagiului să-i aducă şi lui una, ceea ce-i miră mult pe cei din jur. Nu-l văzuseră niciodată pe el să-şi ceară băutură sau mîncare.

— Spune-mi, de unde mă cunoşti? îl întrebă în şoaptă pe Vitellius.

— Cine are memorie pentru odele lui Horatiu, nu mai are şi pentru prieteni? Ce e cu tine, Lucius?

— De unde... de unde ne cunoaştem? murmură Maevius.

— Din şcoala militară, şopti Vitellius.

Maevius făcu o mişcare scurtă, gata să se ridice în picioare, dar se stăpîni.

—Tu eşti, Hammonius? murmură uimit. Se întinse peste masă, îi prinse mîna şi i-o strînse cu putere. Dar ce s-a întîmplat cu tine? Cum de-ai ajuns sclav public, tu, cel mai bun tribun?

— Această întrebare mi-o pun şi eu despre tine, Lucius. Eşti un om liber, şi totuşi, în locul tribunului Lucius Quintus, am în față pe poetul rătăcitor Maevius.

Vitellius văzu cum Maevius îl privea pe Sarmis cu oarecare neîncredere. Continuă :

— A, iartă-mă! Ai lîngă tine pe fostul meu sclav, acum cel mai bun şi mai sigur prieten. Nu i-ai cunoscut pe daci. Prin Sarmis îi vei cunoaşte.

— Toți zeii să-l țină în paza lor, prietenul tău este şi prietenul meu.

Maevius se întinse peste masă şi prinse şi mîna lui Sarmis.

- Iar prietenul prietenului meu este pentru mine un prieten tot atît de apropiat, întări Sarmis scărpinîndu-se în barbă. Pentru sănătatea ta, Lucius Quintus, mă voi ruga şi eu marelui nostru zeu, Zamolxis!

— Sînt Maevius, îl corectă, şi v-aş ruga pe amîndoi să nu-mi spuneți

altfel decît Maevius. Lucius Quintus nu mai există de mult!

Sorbiră vinul în tăcere, privindu-se unul pe altul.

— Tu ai fost şi eşti liber, Lucius, începu Vitellius, cum de nu mai eşti tribun?

— Mi-ai luat-o înainte, tocmai mă întrebam şi eu ce s-a întîmplat cu tine, te ştiam în garda împăratului, te bucurai de încrederea lui. Dar să-ți răspund la întrebare : Am ales această libertate, fiindcă cealaltă simțeam că mă sufocă. N-am mai putut suporta minciuna şi asuprirea pe care se sprijină imperiul. Să nu te mire ținuta şi purtarea mea. Aşa sînt oamenii : primesc mai uşor cele mai aspre observații, se pot spune cele mai adînci gînduri, poate fi atacat prin cuvinte orice şi oricine, dacă acestea sînt spuse de unul care pare un dezechilibrat, un nebun. Unui astfel de om, cei puternici îi iartă uşor totul, iar cuvintele lui pot să meargă direct la inimile celor necăjiți şi asupriți. Ce s-ar întîmpla dacă aş vorbi ca un orator în for, îmbrăcat într-o togă curată şi uns cu uleiuri aromate? M-ar trimite în fața judecătorilor şi m-ar arunca în temniță. Aşa cum arăt, ca un pierde-vară... un decăzut, poate puțin nebun, un poet rătăcitor, puțini ştiu sau înțeleg că Maevius are dinți ascuțiți cu care muşcă, are mîini sănătoase cu care scurmă, are picioare bune cu care aleargă, toate acestea pentru a grăbi prăbuşirea imperiului şi totodată pentru mîngîierea celor loviți de soartă...

Maevius ridică oala, bău cu poftă.

—- Dar să-ți povestesc ce m-a împins pe acest drum al vieții. Ca şi tine, am aşteptat la Roma să fiu trimis la o garnizoană. Neavînd cum să-mi petrec timpul, am început să citesc odele şi epodele lui Horatiu şi pe măsură ce-l adînceam, mi-am dat seama că din versurile lui se ridica mîndria plebee împotriva stăpînirii, împotriva celor ce conduc, căci odele lui sînt pătrunse de adîncurile vieții.

Mai sorbi de cîteva ori din oală şi schimbă firul povestirii.

— În toamna acelui an, după ce tu plecaseşi în Bithynia, am fost trimis la garnizoana din Capua. La început m-am bucurat mult, fiindcă rămăsesem aproape de Roma, şi nu surghiunit, ca tine, în Nicomedia, de tatăl lui Domitius Rufinus. Lîngă Capua se afla ferma senatorului Tiberius Octavius, pe moşia căruia munceau cîteva sute de sclavi. Fusesem trimis acolo cu un scop : sclavii fugiseră în păduri şi nu voiau să se mai înapoieze la lucru, de teamă. De ce credeți că fugiseră? Intr-o noapte se pornise o furtună, un adevărat uragan, care stricase toată recolta de grîu, încă nesecerat, şi doborîse la pămînt vița-de-vie din podgoria senatorului. Sclavii fuseseră socotiți vinovați de întîrzierea secerişului şi, turbat de mînie, senatorul hotărîse ca din fiecare grup de cîte zece sclavi să fie luat unul şi omorît. Ordinul nu se executase însă, fiindcă o sclavă de la bucătăriile senatorului ascultase tot ce se pusese la cale şi dăduse de veste sclavilor, care se aflau la muncă pe camp. Cum fiecare se aşteptase să cadă cel de-al zecelea, îngroziți, fugiseră cu toții în pădure. Încercările senatorului de a-i convinge să se înapoieze rămăseseră zadarnice. Ce-a urmat a fost

îngrozitor, continuă Maevius după o scurtă pauză. Senatorul, cu multă vază la Roma, a cerut ajutorul armatei pentru prinderea sclavilor, pe care el îi acuzase că se revoltaseră, iar eu am avut neşansa să fiu numit comandant al centuriei însărcinate cu acea urîtă misiune. Pădurea a fost încercuită, sclavii au încercat să reziste, dar nu aveau arme. Au fost măcelăriți mai mult de jumătate dintre ei, restul puşi în lanțuri şi duşi la ferma senatorului. A urmat al doilea măcel. Turbat de mînie, senatorul a dat ordin să se ia fiecare al cincilea dintre cei scăpați cu viață şi omorîți în fața lui. Am încercat să-l opresc, însă opunerea mea nici n-a fost luată în seamă. Legile imperiului dau dreptul stăpînului să facă tot ce doreşte cu sclavii lui, aşa cum ciobanul face ce vrea cu oile şi cu caprele sale.

Maevius duse din nou oala la gură şi sorbi lacom. Continuă apoi :

— Omorîrea atîtor oameni nevinovați m-a umplut de revoltă şi de milă. Un timp, am trecut printr-o adevărată prăbuşire sufletească. M-am dus la Roma şi m-am retras din armată şi din Ordinul Tribunilor. Am plecat, şi de-atunci umblu pretutindeni, prin toate provinciile imperiului. Sînt de găsit acolo unde se află sclavi mai mulți şi unde este mai multă suferință. Puteam eu să lipsesc de aici, de la şantierele acestui pod? Mulți spun că sînt nebun. Îi las să creadă ce vor, pentru a nu se ocupa de mine. Pentru ei, eu sînt Maevius, poetul scrîntit la cap. Nu te uita la toga mea ruptă şi murdară, important este ceea ce port în suflet. Nici nu s-ar potrivi altfel. Sclavii umblă goi, murdari, cu zdrențele curgînd de pe ei.

Maevius tăcu. În tabernă se răriseră consumatorii. Cei rămaşi priveau mirați cum stătea liniştit, aşa cum nu fusese niciodată.

— Dar tu, Vitellius?

Îi povesti pe scurt tot ce se întîmplase cu el şi cu Sarmis.

— Pentru mine e limpede, voi ați ajuns sclavi în urma uneltirilor lui Domitius Rufinus. Maevius n-ar fi Maevius dacă n-ar face totul ca să vă scoată din acest infern şi să...

Tăcu speriat. Sarmis sărise dintr-o dată în picioare. Îl auzi şoptind apăsat, cu totul uimit de ceea ce vedea.

— Daizus... Dagio... Ozio...

Cei trei reuşiseră să se strecoare prin bucătărie, după ce tabernagiul îşi primise sesterții pe care Dagio îi sunase în mînă pentru a-l face să înțeleagă.

Tot aşa de surprins, Vitellius privi într-acolo, dar nu-şi pierdu cumpătul. Îi făcu semn lui Sarmis să se stăpînească. Îl văzu şi pe Ayx. Înțelese că totul merge bine, ajutoarele se întăreau. Fără să dea semne că se bucură de sosirea lor, ba chiar arătîndu-se nepăsători, le făcură loc lîngă ei la masă. Numai Maevius se arătă bucuros la vederea saltimbancului.

—Stai lîngă mine, frate Ayx! îi spuse rîzînd. Aici pe şantiere, unul este Ayx şi unul e Maevius... şi amîndoi, prietenii sclavilor şi al celor necăjiți!...

Era noapte tîrziu cînd se despărțiră, mai uşurați, mai încrezători şi mai hotărîți.

3

Podul peste Danuvius, între Egeta şi Drubeta, era o lucrare uriaşă. Pentru grabnica terminare a construcţiei, Roma dăduse cu totul mînă liberă arhitectului, urmărind ca în cel mult trei ani legiunile sale să poată trece în Dacia în sunetele trompetelor, nestingherite de marele fluviu.

După planurile lui Apolodor, podul avea douăzeci de picioare masive, zidite din piatră, presărate pe toată lăţimea fluviului, la distanţă de treizeci şi şase de paşi unul de altul, fiecare picior avînd o grosime de doisprezece paşi. Peste aceste picioare avea să se întindă podul, construcţie ingenioasă din lemn, păienjeniş de grinzi, de stîlpi, de traverse şi de bare de încordare, măiestrit aranjate într-un tot armonios, care dădeau impresia de rezistenţă şi de siguranţă. Se arunca astfel cale sigură şi permanentă peste o lărgime a apei de mai bine de şapte sute douăzeci de paşi, adică peste şase stadii. Fiecare picior era o construcţie grea : un fel de turn în apă, zidit din blocuri de piatră, care se sprijinea adînc în patul fluviului. Scheletul podului se compunea din două grinzi puternice, în formă de arc, ce se întindeau de la un picior la altul, un fel de îmbinări ingenioase de grinzi încordate cu zăbrele de lemn, în care elementele de legătură erau piroanele groase de fier, lungi şi bine ascuţite. Peste aceste grinzi se aşeza calea de trecere, formată din dulapi, groşi de stejar, prevăzuţi să susţină maşinile grele de război ale armatei romane. De o parte şi de alta, calea de trecere era asigurată prin balustrade puternice, frumos ornamentate.

Pentru grăbirea construcţiei, lucrul se prelungise pînă tîrziu în toamnă. Arhitectul Apolodor nu vedea un duşman mai mare decît îngheţul şi mai ales dezgheţul, cu pericolul de formare a zăporilor, de aceea grăbea totul cît mai mult posibil.

În cea de-a treia zi înainte de idele lui noiembrie, cerul deveni plumburiu, şi un vînt tăios şi rece începu să bată de la răsărit. La capul dinspre Egeta se ajunsese cu lucrările între al treilea şi al patrulea picior. Cu tot frigul ce se lăsase, lucrul continua în aceeaşi cadenţă şi grabă. De pe pod, zidarii, dulgherii, fierarii şi pietrarii strigau şi cereau într-una materiale. Strigatele lor se amestecau cu înjurăturile şi ţipetele supraveghetorilor, meşterilor şi antreprenorilor, care ameninţau, loveau şi îndemnau într-una, şi cu ciocăniturile, scîrţîitul şi zgomotele ce se auzeau din toate părţile, purtate de urletele vîntului.

De cîteva săptămîni coloana de transportatori fusese încărcată peste puterile ei. I se mărise numărul sclavilor şi se formaseră două eşaloane : unul pentru aducerea lemnelor din pădure şi altul numai pentru transportat materialele din şantiere pe pod. Din acest din urmă eşalon

făceau parte Vitellius, Sarmis, Thorund şi alţi sclavi din echipele care pe timpul verii aduseseră lemne din pădure.

Plecaţi de la lagărul dulgherilor cu cariga încărcată cu grinzi fasonate, Vitellius şi Sarmis împingeau cu putere, alături de ceilalţi sclavi, ţinînd capetele în jos, pentru a se feri de picăturile de ploaie pe care rafalele de vînt le împroşcau pe feţele lor. Frigul le pătrunsese pînă în oase. Tunicile şi sagunele vechi şi rupte, pe care le primiseră ca îmbrăcăminte de iarnă, nu reuşeau să le păstreze puţina căldură a trupurilor lor vlăguite de muncă şi întotdeauna înfometate. La picioarele lui Sarmis mergea Eros. Pe el, frigul nu-l chinuia. Prin blana bogată, cu părul lung şi des, vîntul se juca în voie.

Vitellius se trase mai aproape de Sarmis şi-l făcu atent cu uşoare lovituri cu cotul.

— Nu ne ajută zeii, Sarmis, iarna bate la uşă, şi cu îmbrăcămintea noastră, dacă ne prinde zăpada pe drum, sîntem pierduţi.

— Vorbeşti de plecarea noastră? îi şopti Sarmis. Vitellius îi răspunse cu o uşoară clătinare a capului, clipind des.

— De asta nu mă sperii eu, continuă Sarmis. Tot greul este să ne vedem scăpaţi de aici şi trecuţi dincolo de Dunaris. Pe faţa lui apăru un zîmbet plin de tristeţe. Hei, dacă ne vedem între dacii mei, te-îmbrac într-o zeghe căptuşită cu blană de lup, îţi pun pe cap o căciulă, şi-n picioare nişte opinci cu obiele groase de dimie, şi n-o să mai simţi frigul, chiar dac-ar fi ger să crape lemnele şi pietrele!

O rafală de vînt le aruncă în faţă un val de picături mici şi dese. Ploaia continua să se înteţească. Tăcuţi, ceilalţi sclavi împingeau cu o mînă la carigă, şi cu cealaltă îşi ţineau strînse în jurul trupurilor sagunele rupte, sfîşiate. De cîteva luni, Vitellius lăsase să-i crească barba mare, pentru a se pierde mai uşor printre daci după ce va trece dincolo de fluviu. Acum, vîntul se juca printre firele lungi şi răsucite din barba lui, scoţînd uşoare şuierături. Se apropiau de capul podului. Printre rafalele şi urletele vîntului se auzeau de pe pod strigăte, ţipete şi lovituri de ciocane. Peste faţa apei se întinsese o ceaţă deasă. Valuri mari se săltau unul după altul şi se apropiau, lovind ritmic malul.

Cînd să intre pe pod, cariga lor se zgudui, lovită de altă carigă descărcată, pe care sclavii ce o împingeau se grăbeau s-o scoată cît mai repede din învălmăşeala de oameni, carigi, lemne, blocuri de piatră şi tot felul de scule şi materiale. În toate părţile se vedea graba. Supraveghetorii şi antreprenorii strigau şi înjurau îndemnînd la lucru. Se auzeau pocnete de bice pe trupurile aproape goale ale sclavilor.

Cu toate că podul nu fusese în întregime terminat între picioarele trei şi patru, şi deşi scîndurile groase de stejar care formau calea de trecere pe pod fuseseră aşezate numai provizoriu, fără să fi fost prinse de grinzi, se dăduse ordin să se îngrămădească în această porţiune o parte din materialele necesare montării părţii dintre picioarele patru şi cinci, îndată ce piciorul cinci avea să fie terminat, în momentul cînd cariga la care împingeau

Vitellius şi Sarmis pătrunse pe pod, se găseau, între picioarele trei şi patru, zeci de sclavi din transporturi, zeci de dulgheri, fierari şi montatori, iar dedesubt, pe bacuri şi pe scheletele de susținere, alte zeci şi zeci de dulgheri, fierari şi sclavi de ajutor. Pe măsură ce cariga înainta, aglomerația creştea. Se auzea scîrțîitul lemnelor din schelăria de susținere, împinse cu putere de bacurile pe care valurile le săltau cu forțe puternice. Aceeaşi învălmăşeală era şi în lungul podului de vase de alături, puternic ancorat de fundul fluviului, care se balansa atît de tare, încît cu greu se putea ține cineva în picioare şi înainta. În cele din urmă, cariga lor nu mai putu fi împinsă mai departe. La cîțiva paşi înainte, doi supraveghetori loveau fără milă cu bicele, înjurau şi amenințau pe sclavii puşi să descurce drumul de materiale.

— Cîinele, loveşte fără milă! şopti Sarmis printre dinți, năpădit de mînie. Cu cîtă poftă i-aş înfige mîinile în gît şi l-aş arunca în apă! S-ar duce să se liniştească lîngă Granius.

Strînse pumnii şi-l privi cu ură pe supraveghetorul din apropiere.

— Te revolți degeaba. Dă-te mai la o parte! Vitellius îl trase între carigă şi balustradă, în dreptul unei stive de lemne, pentru a fi mai la adăpost. Eros ieşi de sub carigă şi se gudură, frecîndu-şi blana de picioarele lui Sarmis. Începură să privească peste fața apei. Dincolo, malul dac se pierdea în ceață. Ştiau că ajungînd acolo, pierduți în pădurile din munți, vor fi din nou liberi. Îi treziră din gînduri loviturile de bici ale supraveghetorului.

— Cîinilor, sclavi împuțiți, nici nu vă pasă că trebuie să grăbim lucrul! striga supraveghetorul. Împingeți cariga, că vă trimit în Infern pe toți!

Din urmă fuseseră împinse alte carigi. Învălmăşeala se mărise. De pe bacuri se urcaseră pe pod un centurion şi doi decurioni pentru descurcarea circulației. Din toate părțile se dădeau ordine, se înjura, se striga şi se lovea în sclavi. Nu se mai putea înțelege nimic. Vîntul şi ploaia biciuiau fețele şi mîinile învinețite de frig ale sclavilor. Cariga la care împingeau Sarmis şi Vitellius se opri din nou, aproape de piciorul patru, prinsă din toate părțile. Pe cele două laturi ale podului se înălțau grămezi de materiale, în această clipă, o carigă încărcată cu grinzi groase lovi cu putere într-o stivă înaltă de traverse rău aşezate. Stiva se clătină de cîteva ori, apoi se porni într-o parte, prăbuşindu-se peste carigă. Urmă un huruit asurzitor şi o mişcare de fugă a sclavilor pentru a nu fi prinşi de grinzile ce se prăbuşeau. Vitellius şi Sarmis simțiră sub picioare cum se clătina podul. În aceeaşi clipă se porni o rafală puternică de vînt, care împinse şi mai mult în pod dintr-o parte.

Dîndu-şi seama de pericolul în care se aflau, Sarmis întinse mîna spre Vitellius şi-l trase cu putere spre piciorul podului, unde se socoteau mai în siguranță, dar nu avură timp să facă decît cîțiva paşi. Simțiră sub picioare clătinarea puternică a podului, auziră trosnete şi scîrțîituri de lemne şi piroane ce se deschiolează, amestecate cu țipete de spaimă şi de alarmă. Sarmis se simți pornind în jos o dată cu lemnele, scîndurile şi materialele ce se prăvăleau în apă. O grindă se desprinse din balustradă, agăță sagunul

lui Vitellius cu pironul ce-l avea la unul din capete şi-l trase în apă, aruncîndu-l departe de ploaia de grinzi şi de blocuri ce se prăbuşeau. În zgomotul asurzitor ce nu mai contenea, fiecare nu se gîndea decît la propria-i salvare. Vitellius se desprinse de pironul grinzii şi se agăță cu mîna de piciorul podului. Privi disperat în jur, căutîndu-l pe Sarmis. Nu-l văzu. Pe lîngă el pluteau pe valuri lemne şi trupuri duse la vale. Apa curgea înroşită de sîngele celor striviți. Strigă cu toată puterea şi nu primi nici un răspuns. De altfel, în vacarmul ce-l înconjura, nici n-ar fi fost auzit. Deasupra, între picioarele trei şi patru, văzu cerul liber. Nu mai rămăsese nimic din porțiunea de pod dintre aceste picioare.

Îl îngrozi gîndul că Sarmis îşi pierduse viața. Auzi lătratul lui Eros. Privi, printre lemnele ce pluteau, cum oamenii se luptau cu moartea, răniți şi muribunzi, agățați cu disperare de grinzi, de scînduri şi de orice găseau. Zări cîinele cum înota şi trăgea ceva printre valuri. Fără să piardă nici o clipă, propti piciorul într-un lemn şi-şi făcu vînt în partea în care se afla Eros. De la mică depărtare, îl văzu pe Sarmis cum făcea sforțări pentru a se menține la suprafață. Mişca greu numai o mînă şi se ajuta mai mult cu un picior.

— Curaj, Sarmis! îi strigă de aproape, prinzînd o scîndură lată şi groasă, pe care o împinse spre el. Să mulțumim zeilor, eu am scăpat teafăr şi te voi salva, îl încuraja Vitellius.

Luptîndu-se cu valurile, reuşi să-l urce pe scîndură. Alături de el, Eros făcu cîteva sărituri afară din apă, pînă cînd reuşi să se agate cu labele din față şi rămase astfel prins, scheunînd uşor.

În situația în care se afla, Vitellius nu mai simțea apa rece a fluviului. Ascultă încordat gemetele lui Sarmis, gemete de om greu lovit. În mintea lui, gîndurile se succedau ca fulgerul. Trebuia să încerce totul, să facă totul pentru a-l salva. Prinse momentul cînd o scîndură la fel de mare ca aceea pe care îl urcase plutea prin apropiere, împinsă de valuri, făcu un salt şi o împinse lîngă cealaltă. Cu îndemînare, ținîndu-se numai cu o mînă, îşi desfăcu frînghia pe care o avea strînsă în jurul trupului, aşa cum purta fiecare sclav din coloana de transporturi, o înfăşură şi o petrecu printre cele două scînduri, reuşind să le apropie bine una de alta. Îl împinse pe Eros pe pluta astfel formată, apoi se urcă şi el. Sarmis stătea cu ochii închişi, avea fața vînătă, buzele umflate şi sufla rar şi greu. Se gîndi ce ajutor ar putea să-i dea în grabă. Privi în jur. La cîțiva paşi de ei văzu pe fața apei plutind trupul centurionului din a cărui neghiobie se prăbuşise podul. Rămăsese agățat de pironul unei grinzi. Avea capul sfărîmat, pe fața hidoasă, descompusă îi încremenise groaza.

Peste oglinda învălurită a apei se îndesise şi mai mult ceața. Printre picăturile mici şi dese de ploaie, purtate de rafale, începuseră să zboare fulgi mari şi rari de zăpadă. Frigul se întețea. Vitellius mai prinse şi alte scînduri mai înguste ce pluteau prin apropierea lor şi le legă de plută. Dinspre pod se auzeau strigăte şi ordine date cu voce tare. Un alt centurion

luase comanda, şi mai multe bărci cu legionari fuseseră pornite pentru salvarea soldaților şi meşterilor.

Vitellius începuse să tremure. Simțea cum frigul îl pătrunde prin tot trupul. Se gîndi că şi pe Sarmis îl va fi cuprins răceala. Luă repede o hotărîre pentru acțiunea cea mai urgentă : îşi scoase hainele şi le stoarse cu putere, îl dezbrăcă şi pe Sarmis şi-l îmbrăcă cu hainele sale, ceva mai zvîntate. Îi văzu tot umărul drept, pînă către gît şi piept, vînăt şi mult umflat. Sus, sub ureche, o rană prelungă sîngera abundent. Umărul îi era zdrobit. Cînd îl întoarse, din gura lui începu să curgă un şuvoi subțire de sînge, Îi trase cu grijă pantalonii. Auzi geamătul lui plin de durere. Ceea ce văzu îl îngrozi : şi piciorul sting îi fusese zdrobit de sub genunchi. Viața lui Sarmis era în pericol, atît din cauza rănilor, cît şi din cauza frigului, care putea să agraveze rănile. Se îmbrăcă şi el cu hainele lui Sarmis, după ce le stoarse bine. Stoarse şi amîndouă sagunele şi le întinse peste Sarmis. Cel puțin, gîndea el, sagunele vor mai opri furia vîntului, şi la adăpostul lor, trupul lui îşi va mai putea păstra puțină căldură. Luă apoi una din scîndurile mai lungi ce le pescuise, o sparse în două şi începu să vîslească cu putere, îndreptînd pluta spre malul care se pierdea în ceață. Se încălzi repede.

Vitellius nu putu să-şi dea seama cît înaintase. Simți numai că pluta se lovise de ceva tare şi rămăsese împotmolită în nisip. Cîinele se ridicase şi sărise numaidecît pe mal. Sări şi el jos şi cercetă terenul, avînd grijă ca pluta să nu fie luată de valuri. Îl ridică apoi pe Sarmis pe brațe şi, încordîndu-şi forțele, se urcă pe mal. Îl puse jos şi ascultă. Auzi din nou gemetele lui şi cîteva murmure neînțelese. Se însera repede, şi ninsoarea se întețea.

— Ține-te tare, Sarmis! îi şopti cu înfrigurare. Cu voia zeilor, sîntem salvați.

Porni pe cîmp, purtîndu-l pe Sarmis în spate. Înaintea lui mergea Eros. Nu putea zări mai departe de cîțiva paşi. Mergea gîndindu-se încotro s-o apuce. Înapoierea lor în lagăr ar fi însemnat moartea lui Sarmis. Avea nevoie de ajutor, de un ajutor grabnic, şi de îngrijire bună. La vila arhitectului, la Carsida, nu l-ar fi putut duce fără pericolul ca stăpînul ei să descopere tot ceea ce se urzise. Se gîndi la bordeiul lui Ayx. Deşi nu fusese niciodată acolo, ştia cam în ce parte se afla. Spera să-l găsească chiar şi pe întuneric. Porni în direcția aceea cu paşi largi, mai hotărîți. Din cînd în cînd îl fluiera pe Eros, pentru a nu se depărta prea mult. Vîntul şuiera năprasnic, şi amurgul se întindea repede în jur.

— Sar-mis!... Sar-m-i-i-s!... Se opri împietrit. I se păruse? - Sar-mis!... S-a-r...

Auzi din nou ca un ecou îndepărtat. Îl săgeta teama. Se gîndi la zeii şi la duhurile rele. Începu să tremure, îngrozit de gîndul că poate în clipa aceea Sarmis îşi dădea sfîrşitul. I se părea că în noapte îl strigau duhurile. Îşi aduse aminte de cîine. Îl strigă pe Eros, dar nu mai veni. Îl fluieră de mai

multe ori. Aşteptă. După cîtva timp, cîinele trecu pe lîngă el în goană şi, simțindu-l, se opri dintr-o dată, se întoarse şi începu să latre. Abia îl zărea prin ceața deasă a amurgului.

— Ce e, Eros? întrebă mai mult pentru sine, atent să prindă tot ce se petrecea în jur.

În linişte, auzi numai şuieratul vîntului prin firele din barba sa. Dar cîinele dispăruse iarăşi. Îi auzi lătratul departe, înainte. Porni într-acolo, atent. Lătratul încetase. Eros sosi din nou în goană, latră uşor şi porni înapoi de unde venise. Auzi murmure, apoi distinse clar :

— Du-ne la ei, Eros!

Recunoscu vocea lui Daizus. Se lăsă jos şi-l aşeză uşor pe Sarmis pe pămînt. Nu-l mai putea duce, ajunsese la capătul puterilor. Broboane mari de sudoare i se scurgeau pe față.

— Aici, Daizus, veniți încoace! strigă, năpădit de speranță.

Din ceața deasă, albăstruie a amurgului apăru Eros, urmat de Daizus şi de Ayx, care veneau în fugă.

Ceea ce urmă, se făcu repede. Pe Sarmis îl îmbrăcară în hainele uscate şi călduroase ale lui Daizus, iar Vitellius îşi scoase tunica udă şi îmbrăcă de-a dreptul pe piele sagunul mic, cu mîneci scurte, al lui Ayx, care abia îl încăpea în spate. Porniră în grabă cu Sarmis spre bordeiul saltimbancului.

— Cînd s-a zvonit pe şantier de prăbuşirea podului, povesti Daizus în drum spre bordei, primul nostru gînd a fost la voi. Am pornit în fugă spre pod. Am văzut cum se duceau pe apă oameni, lemne şi tot felul de materiale. Prin ceață nu puteam răzbate prea departe cu privirile. Dar abia sosisem, şi legionarii au şi înconjurat podul şi ne-au alungat, amenințîndu-ne cu sulițele şi cu spadele. L-am căutat pe Maevius, el poate să pătrundă oriunde. Acum, el vă caută pe-acolo, pe pod şi prin şantier, iar noi am pornit în lungul fluviului, la vale.

În bordeiul lui Ayx, la căldură, Sarmis primi îngrijiri de la Dagio şi de la saltimbanc. Amîndoi se pricepeau mult la vindecarea rănilor. Tîrziu, Vitellius şi Sarmis adormiră încălziți de vinul tare şi cald pe care cu toții îi îndemnaseră să-l bea, chiar peste măsură.

În aceeaşi seară, în lagărul transportatorilor, la apel, sclavii Hammonius şi Sarmis au fost socotiți înecați în valurile fluviului, aşa cum fuseseră dați lipsă mulți alții.

4

Iarna se arătase de la început destul de aspră. La cîteva zile după idele lui noiembrie, începuse să ningă şi să viscolească. Lucrul la pod fusese oprit, iar pontoanele din lungul lui - trase la mal. Se continuase însă cu aceeaşi intensitate activitatea în şantiere pentru pregătirea materialelor. În timpul gerului au murit mulți sclavi, degerați sau

secerați de bolile ce se cuibăriseră în bordeiele lor.

După ce organizase munca în cele două şantiere pe tot timpul iernii, arhitectul Apolodor plecase la Roma, pentru odihnă şi petrecere. Acolo avea să raporteze împăratului despre mersul lucrărilor şi să obțină ajutoarele de care avea nevoie, mai ales sclavi pentru muncile grele. Pentru a fi mai liniştit, îşi luase şi pe cele două sclave favorite : pe Malva-Carsida şi pe Nimfodora. Vila sa de lîngă şantierul de la Egeta o lăsase în grija libertului Sarmentus şi a doi sclavi.

În această iarnă grea, două cauze împiedicase plecarea fugarilor spre Sarmizegetusa. La început rănile grave suferite de Sarmis la prăbuşirea podului, apoi plecarea la Roma a arhitectului cu Carsida şi Nimfodora. Cu toate îndemnurile lui Dagio, Ayx şi Daizus ca Vitellius şi Sarmis să pornească înainte, îndată ce se vor vindeca rănile, aceştia refuzaseră cu hotărîre. Sarmis nu înțelegea să se ducă la Diegis fără Carsida. Prelungirea rămînerii lor în apropierea şantierului era însă plină de pericole. Amîndoi fuseseră socotiți înecați în valurile fluviului, deşi trupurile lor nu se găsiseră printre cadavrele pe care apa le aruncase în lungul malurilor, de aceea, pentru a nu fi văzuți şi recunoscuți de cei din şantier, amîndoi stătuseră mult timp ascunşi în bordeiul lui Ayx. Cu umărul şi piciorul prinse între scîndurele, înfăşurate cu multă dibăcie de Dagio şi Ayx pentru vindecarea oaselor zdrobite, Sarmis fusese adesea scos noaptea pe brațe pentru a mai respira aer proaspăt.

La cîteva zile, după plecarea lui Apolodor la Roma, Maevius se dusese la Sarmentus, rămas ca şi stăpîn în vilă pe tot timpul iernii. Fostul sclav primise bucuros să-i găzduiască pînă la înapoierea arhitectului.

În căsuța de lîngă vilă, din partea din fund a parcului ce o înconjura, Vitellius, Sarmis, Ayx, Maevius, Daizus şi Sarmentus petrecuseră multe seri plăcute, care le mai înveseliseră sufletele îndurerate. Numai Dagio şi Ozio nu ştiuseră ce-i odihna. La căderea iernii, după plecarea arhitectului la Roma, ei luaseră drumul spre Sarmizegetusa, pentru ca să ducă veşti cu care să-i mai liniştească pe cei de acolo.

Acum, abia mijise primăvara, şi cei doi luptători neobosiți sosiră înapoi, gata să treacă la fapte. Şi momentul prielnic venise repede.

Era cald. În pădure, copacii începuseră să înverzească, iar liliecii din jurul vilei înfloriseră. După calendele lui aprilie, sosise vestea că arhitectul se va înapoia în curînd de la Roma. Vitellius şi Sarmis trecuseră din nou în bordeiul lui Ayx. Abia sosit, arhitectul pornise să controleze lucrările drumului nou dintre Egeta şi Taliatis. Se ştia că va lipsi două sau trei zile. Nu mai era nimic de aşteptat, şi totul era pregătit.

Se lasă uşor amurgul. Din pădurea ce coboară de pe colină pînă în apropierea vilei ies trei oameni. Toți înaintează cu multă grijă spre gardul ce împrejmuieşte vila. Sînt Sarmis, Dagio şi Daizus. Fiecare ştie ce are de făcut: Sarmis şi Daizus trebuie s-o scoată pe Carsida, iar Dagio pe

Nimfodora. Alături de Sarmis, lipit de pulpa lui, merge Eros. Ajunşi lîngă gard, Sarmis şi Daizus ocoliră spre dreapta, iar Dagio o porni pe partea stîngă. Trebuia să se asigure că nu-i urmăreşte nimeni şi nu-i pîndeşte nici un pericol. Se întîlniră în fața vilei. Nu se simțea nici o mişcare, nu se auzea nici un zgomot. Daizus sări peste gardul înalt, scoase încuietoarea şi deschise poarta.

Cu mişcări repezi, intrară şi se ascunseră în tufişurile de lilieci ce înconjurau vila. Florile lor împrăştiau pînă departe un parfum îmbătător.

După o scurtă aşteptare, auziră paşi înăbuşiți pe nisipul aleii. Era Nimfodora. Învins de nerăbdare, Dagio se repezi şi o prinse în brațe.

— Unde este Carsida? o întrebă el.

— N-am putut să ieşim amîndouă, Malva este în exedra. Mi-e frică, am simțit că prin vilă se mişcă ceva. Nu ştiu ce să facem. Poate că stăpînul...

Nimfodora le vorbea în şoaptă, tremurînd.

— Plecați, le şopti Sarmis, ne aşteptați la marginea pădurii. Eu şi cu Daizus o vom scoate pe Carsida.

Dagio şi Nimfodora ajunseră la marginea pădurii şi se opriră sub un copac cu frunziş proaspăt. O luă în brațe şi o sărută cu dragoste. Multîncercatul luptător dac începuse s-o iubească pe sclavă încă din vara ce trecuse, cînd ea le adusese multe veşti de la Carsida.

Nimfodora era o frumusețe aparte, de sudică bronzată, cu privire caldă şi luminoasă, cu voce melodioasă, micuță la trup şi în totul încîntătoare. Se strînse şi mai mult lîngă el şi-şi întoarse fața spre pieptul lui puternic. Vorbi, aproape înăbuşită :

— Prin cîte am trecut... mi-e frică de prea multă fericire!

Drept răspuns, Dagio o strînse cu mai multă căldură la piept, cu multă dragoste şi o sărută.

Tăcură amîndoi mult timp. În liniştea nopții, el o auzi suspinînd.

— Tu plîngi, Nimfodora, plîngi fiindcă nu ştii ce vrei, ți-e teamă de necunoscut. Îți dai seama că porneşti pe un drum nou al vieții.

Sarmis şi Daizus aşteptaseră în fața vilei ieşirea Carsidei şi, văzînd că ea întîrzie, pătrunseseră înăuntru. Se opriseră în atriu şi ascultaseră încordați. Auziseră suspine şi frămîntare ce veneau din exedra. Crezuseră că sora lor fusese legată acolo şi se repeziseră spre uşă, însă abia avuseseră timp să se oprească, mai înainte ca lama cuțitului, care lucise fulgerător la razele lunii ce pătrundeau în atriu, să-i fi străpuns. În întunericul puțin subțiat de lună, ei nu văzuseră trupul uriaş al unui sclav nubian, a cărui piele avea culoarea întunericului, pe care arhitectul îl însărcinase în taină să-i păzească sclava preferată. Sarmis (încercase să-l înduplece pe nubian, însă acesta rămăsese surd la toate propunerile pe care i le făcuse. Lupta fusese scurtă şi aprigă, şi nubianul căzuse doborît de o lovitură de cuțit dată de Sarmis. Năpădit de milă şi de remuşcări, privise la lumina lunii pe nefericitul sclav, care îşi pierduse viața făcîndu-şi datoria. Părăsiseră apoi vila în mare grabă, însoțiți de Carsida, mergînd spre marginea pădurii,

unde îi aşteptau Dagio şi Nimfodora.

Era către miezul nopţii cînd se întîlniră cu Maevius, Ayx şi Ozio.

— Nu e bine că l-aţi omorît pe nubian, spuse Maevius după ce află tot ce se petrecuse în vilă, dar dacă nu s-a putut altfel... Acum nu e timp de pierdut, libertul cu barca ne aşteaptă.

Porniră spre fluviu, făcînd un ocol mare, pentru a se îndepărta cît mai mult de şantier şi de pod. La despărţire, Vitellius se îmbrăţişa cu Maevius, iar Daizus îl părăsi cu greu pe saltimbancul Ayx.

Dagio şi Daizus căutau să aşeze cît mai bine în barcă pe Nimfodora şi pe Carsida. Barca se îndepărta încet de la mal, cînd Sarmis strigă în şoaptă apăsată către Maevius şi Ayx :

— Nu uitaţi, dragii mei, dacă în imperiu nu veţi mai putea îndura viaţa aspră pe care o duceţi, veniţi în Dacia. Veţi fi primiţi ca nişte fraţi!

Fluviul a fost trecut fără nici o greutate, în cea mai mare linişte. Porniră prin pădure, căutînd să se îndepărteze cît mai repede de Drubeta şi să treacă peste noul drum, pe care împăratul îl construia în grabă spre trecătoarea rîului Rabo, calea cea mai scurtă pînă la Sarmizegetusa. Dar de multe ori în viaţă, piedicile apar tocmai în clipele cînd izbînda pare mai sigură. Trecuseră demult peste şantierul drumului nou, cînd Eros, care îi urmase tot timpul linişţit, începu să mîrîie şi apoi să latre. Cîinele porni în fugă înapoi. După un scheunat, lătratul încetă pentru cîteva clipe.

— Sînt oameni! şopti Sarmis cu îngrijorare. Cîinele a fost lovit sau poate l-au doborît cu o săgeată ori cu o lovitură de suliţă. Trebuie să ne pregătim de luptă!

— Lasă-ne pe noi, Sarmis, rosti apăsat Dagio. Eu şi cu Ozio ştim să ne luptăm la lumina lunii în pădure. Voi cu fetele plecaţi repede!

Se auzi din nou lătratul cîinelui, care se apropia în goană. Eros făcu un ocol mare şi porni înapoi în partea din care venise.

— Nu, nu e bine aşa! vorbi cu hotărîre Daizus. Eu şi Ozio vom rămîne să-i întîrziem pe cei ce ne urmăresc. Pe noi nu ne aşteaptă nimeni la Sarmizegetusa. Mă primeşti să lupt alături de tine, nene Ozio?

Era un moment greu. Hotărîrea trebuia luată în grabă. Sarmis îl legă pe Eros, să nu le mai arate urmăritorilor, prin lătratul lui, direcţia în care ei se îndepărtau. Ozio şi Daizus porniră în sens opus, în partea în care pădurea se înfunda în coastele rîpoase ale muntelui. Pe măsură ce se depărtau de ei, căutau să facă mai mult zgomot, rupeau crăci uscate, dădeau drumul la bucăţi mari de stîncă, ce porneau la vale stîrnind şi altele în urma lor.

Înşelarea urmăritorilor le-a reuşit cum nu se aşteptau mai bine. Se iviseră zorile cînd amîndoi, obosiţi pînă la limita puterilor, s-au lăsat încercuiţi. Lupta a fost scurtă şi cu totul inegală. N-au putut să facă faţă atacului a doisprezece legionari comandaţi de un decurion. Ozio s-a prăbuşit primul, străpuns de o săgeată, iar Daizus a primit o lovitură de suliţă în umăr. A căzut şi el lîngă trunchiul unui fag stufos, pierzîndu-şi cunoştinţa.

5

Cînd se înapoiase din inspecția făcută la şantierul drumului nou dintre Taliatis şi Egeta, arhitectul Apolodor fusese foarte tulburat de întîmplările ce se petrecuseră în vilă. Îl răscolise mult plecarea Carsidei. După ce Sarmentus îi povestise cum descoperise fuga sclavelor şi despre zădărnicia încercărilor de a le mai da de urmă, arhitectul nu-i pedepsise, deşi libertul se aşteptase să fie supus la torturi grele.

Trecuseră cîteva zile fără să se mai ivească ceva nou pentru arhitect în legătură cu fuga Malvei. Începuse să cutreiere şantierele, numai ca să se mai poată sustrage gîndurilor. Se afla dincolo, pe malul dac, în şantierul de la Drubeta, cînd, trecînd prin fața barăcii comandantului şantierului, intră, fără să-şi dea seama ce urmăreşte, şi se opri în fața tribunului Caius Proclius. La vederea lui, tribunul sări în picioare, măgulit de atenția ce-i acorda marele arhitect.

— Salut pe marele constructor şi arhitect al imperiului, şi drept mulțumire pentru onoarea ce-mi face, mă voi ruga marelui Jupiter pentru sănătatea lui! rosti tribunul, plin de respect.

— Sănătate, tribune, toți zeii să te țină!

Se aşeză pe un scaun lîngă masa lui şi se strădui să zîmbească.

— Ai avut ceva neplăceri, provocate de legionarii sau de centurionii de sub comanda mea? întrebă îngrijorat tribunul.

— Nu, tribune! Lucrările se desfăşoară în ordine. De cînd s-a prăbuşit podul la piciorul patru, dincolo, la Egeta, se ține mai multă ordine şi mai multă disciplină. Dar, tribune, nu-mi place să văd pe cineva în picioare în fața mea. Stai, te rog!

Tribunul se aşeză încurcat, căutînd să găsească un subiect spre care să împingă discuția.

— Realizezi o operă care-ți va purta numele peste veacuri! începu el. Acest pod este o minune produsă de mintea omenească. Acum, nu zeii sînt nemuritori, ci arhitectul Apolodor! Cît de fericit trebuie să te simți!...

— Vorbeşti frumos, tribune! Să nu te mire dacă-ți spun că opera aceasta nu-mi aduce nici o mulțumire. Tăcu o clipă şi oftă adînc. Arhitectul nemuritor, cum spui tu, este un om nefericit, un om cu sufletul greu îndurerat!...

— Nu cumva al pierdut o ființă scumpă... fiu, fiică, soție?

— Ai pus degetul drept pe rană, tribune! Da, am pierdut. Vorbesc deschis, ca între bărbați. Sînt om, un om cu toate nevoile trupului şi sufletului omenesc. Am avut o sclavă, o dacă, pe care am iubit-o şi... de ce n-aş recunoaşte, pe care încă o mai iubesc. Am pierdut-o!

Tribunul vorbi cu multă mirare şi compătimire :

— Cine poate să ia o sclavă fără voia stăpînului?

— M-a părăsit, tribune! Şi nu pot să înțeleg de ce-a făcut asta. S-a purtat cu mine cu atîta duioşie, încît n-aş fi schimbat-o nici pe cea mai virtuoasă matroană de la Roma. Vorbind, ochii lui negri şi adînci luceau, iar barba, mult încărunțită, îi tremura uşor. Cîteodată mă mîngîi cu gîndul că poate să fi fost furată, fără voia ei! Vezi că nu sînt atît de fericit cum ți-ai închipuit, tribune?

Caius Proclius se mişcă în scaun şi-l privi lung pe arhitect, frămîntînd ceva în minte.

— Cînd s-a întîmplat asta?

— Acum cîteva zile, poate o săptămînă. Ştii ceva de ea, Caius Proclius? îl întrebă, fixîndu-l cu o privire plină de implorare.

Tribunul încruntă din sprîncene. Ridică de pe masă clopoțelul şi sună. Un legionar intră şi salută bătînd tare cu sulița în duşumea.

— Severus, spune-i centurionului Paulus să aducă aici pe dacul acela prins de cîteva zile! Dar repede, Severus!

Arhitectul întoarse încet capul spre tribun cu un aer de neîncredere şi de speranță.

— N-ar fi de mirare, continuă tribunul, să aflăm ceva despre acea sclavă! Dacul a trecut fluviul cu încă patru sau şase inşi şi soldații i-au urmărit.

— Erau mai mulți... trecuseră fluviul... murmură arhitectul oftînd.

La deschiderea uşii tăcu. Centurionul Paulus îl împinse înăuntru pe dac. Daizus înainta cu capul sus. Pe fața lui se vedeau urmele torturilor şi ale înfometării.

— Ascultă, dacule, începu tribunul, cu voce potolită, te afli în fața marelui arhitect Apolodor. Dacă vei răspunde cinstit la întrebările noastre, marele arhitect m-a rugat să-ți dau libertatea.

Daizus îl recunoscuse pe arhitect chiar de cînd intrase, bănuia ce întrebări i se vor pune. Se hotărî să se țină tare.

— Ai cunoscut aici o sclavă, o dacă, cu numele de Malva? îl întrebă tribunul. Această Malva făcea partea din ceata celor cu care tu ai trecut fluviul?

După o scurtă pauză încordată, Daizus răspunse :

— Nu, tribune, nu era nici o sclavă Malva! Arhitectul gemu îndurerat.

-— Spune, dacule, cine erau dacii cu care tu ai trecut peste Danuvius? continuă să-l întrebe tribunul. N-are nici un rost să spui că nu i-ai cunoscut!

— Am mai spus, tribune, erau dacii veniți să-şi caute părinții, soțiile, rudele pe care imperiul i-a dus în captivitate şi vîndut ca sclavi. Este plin imperiul de daci care muncesc pe şantiere!

Arhitectul şi tribunul se priviră mult timp, mirați de dîrzenia cu care vorbea tînărul din fața lor.

— Ai recunoscut că aici pe şantier ai fost ucenicul saltimbancului Ayx. Spune ce-ai urmărit, pe cine căutai? îl mai întrebă tribunul.

— Mi-am urmat sora şi am eliberat-o! Tribunul sări ca ars.

— Pînă acum n-ai spus niciodată asta!

— Trebuia să le las timp să se depărteze. Acum, ei sînt demult la Sarmizegetusa!

După ce făcu un ocol prin încăpere, arhitectul se opri în faţa lui Daizus.

— Şi cum se numea sora ta? îl întrebă.

— Carsida! răspunse scurt Daizus.

— Carsida... Malva... murmură Apolodor. Unde se afla Carsida aici pe şantier? Cine-i era stăpîn?

După ce îl privi lung pe arhitect, Daizus rosti cu dîrzenie, dar stăpînit :

— Carsida era Malva! Voi n-o să ştiţi niciodată cine se ascundea sub numele de Malva!

Arhitectul se rezemă de un scaun, zdrobit de ceea ce auzise. Orice licărire de speranţă dispăruse.

— Îţi mulţumesc! şopti el întorcîndu-se spre Daizus, hotărît să plece. Îţi mulţumesc, tinere!

Drept răspuns, dacul spuse cutezător :

— Acum nu-mi pasă, mă puteţi omorî, Carsida este scăpată de sclavie! Ştiu că nu-mi daţi libertatea, aşa cum aţi spus!

Fără să mai rostească un cuvînt, arhitectul se întoarse şi porni spre uşă, făcînd numai un semn de mulţumire şi de salut către tribun.

Primăvara şi vara, lucrările la pod fură continuate cu cea mai mare îndîrjire. Arhitectul spori numărul antreprenorilor şi al echipelor, se aduseră numeroşi meşteri şi un număr foarte mare de sclavi. Din ordinul împăratului, toate legiunile din Moesia şi Dacia au trimis ajutoare pentru a grăbi terminarea podului. În acest timp, Apolodor nu părăsi şantierele şi urmări ca lucrul să se desfăşoare cît mai bine şi cît mai repede. Către calendele lui octombrie se zvoni pe şantiere că împăratul va sosi de la Roma pentru a lua parte la serbările de inaugurare a podului.

Arhitectul, împreună cu senatorii sosiţi dinainte de la Roma, au stabilit cum să fie amenajat terenul de la capul dinspre Egeta şi cum să se desfăşoare serbările. Pe latura de miazănoapte a terenului s-au ridicat tribunele, în care aveau să ia loc împăratul, senatorii, magistraţii, legaţii şi toţi cei ce făceau parte din suita lui. În partea din stînga a tribunei imperiale se afla scara pe care împăratul trebuia să coboare pentru a tăia panglica de deschidere a circulaţiei pe pod. Pe partea opusă a terenului, în faţa tribunei imperiale, s-au construit tribune mai mici, pentru public : antreprenori, meşteri, liberţi ; bărbaţi, femei şi copii de pe lîngă şantiere şi din satele învecinate. Pe latura de apus era poarta de intrare şi barăcile de pregătire pentru atleţi şi pentru cei ce luau parte la diferite întreceri sportive, iar pe cea dinspre răsărit se lăsase o porţiune liberă de teren între două garduri puternice, unde urma să fie aduşi sclavii care lucraseră pe şantiere. Nu se neglijaseră nici locurile din tribunele pentru public, rezervate sclavilor pe care împăratul îi elibera.

Împăratul sosi însoțit de alaiul său, în ziua anunțată şi, grăbit ca întotdeauna, hotărî ca în ziua următoare să se desfăşoare serbările de inaugurare. De dimineață, vremea se anunța bună : o zi senină de toamnă, cu lumină plăcută şi căldură potolită. Vîntul adia uşor, răcoros, în lungul fluviului. Chiar de la ivirea zorilor, în tribunele publicului începu mişcarea. Fiecare se grăbise să ajungă cît mai devreme în căutarea unui loc cît mai bun. Se ridicase soarele numai la cîteva sulițe pe cer, şi în tribune se puteau vedea, într-o tălăzuire continuă, o mare de capete şi de culori. Pînă departe se întindea din tribunele pline un zumzet cum niciodată nu se mai auzise pe aceste meleaguri.

La bătaia tobelor, zumzetul încetă, ca oprit de o mînă nevăzută. Trompetiştii începură să sune sosirea împăratului. Călcînd sigur de el, zîmbind uşor, împăratul urcă încet treptele scării ce ducea la tribună.

—- Ave, Caesar!

-— Ave, Imperator!

Mulțimea striga cuprinsă de entuziasm şi munții din jur trimiteau înapoi ecoul, în valuri ce se repetau din ce în ce mai slabe, pînă dispăreau.

Îmbrăcat în uniforma de general al imperiului, avînd la stînga sa pe generalul Livianus Claudius, împăratul luă loc în fotoliul imperial. Fotoliul din dreapta lui rămase liber. Muzica începu să intoneze imnul prin care se anunța plecarea din Capitoliu, de la Roma, spre serbarea de la Egeta, a zeilor binevoitori imperiului. Mulțimea aştepta încordată începerea festivităților.

Împăratul ridică încet mîna. Mulțimea izbucni în urale. Porțile mari se deschiseseră, şi pe terenul dintre tribune intrară, în sunetele unui marş, un grup de trompetişti. După ei venea carul, frumos împodobit cu flori, în care se aflau arhitectul Apolodor şi senatorii cu care el pregătise serbarea. Unul dintre senatori era îmbrăcat în costumul lui Jupiter Capitolinus, pentru a-l onora pe zeu, aşa cum se obişnuia în zilele mari, de sărbătoare. După car înainta o cohortă în pas de defilare, semn că lucrările se executaseră sub controlul şi prin grija armatei. Veneau apoi, în grupuri, pietrari cu ciocane grele pe umeri, dulgheri cu topoare sub braț, zidari cu mistriele în mîini şi montori cu instrumente de măsură şi de nivelare, toți îmbrăcați în haine de sărbătoare.

În mulțime se produse mişcare, apoi izbucniră aclamațiile. Prin dreptul tribunelor treceau sportivii. După ei înaintau carele, cîntăreții şi preoții. La o mică distanță înapoi, veneau statuile zeilor şi zeițelor, puse pe care trase de cai şi de catîri, învăluite în fum de tămîie şi alte arome. Intrarea zeilor pe teren a fost semnalul unor noi urale pline de credință, unor invocații zgomotoase, cu care fiecare dintre spectatori îl primea pe zeul său ocrotitor. În mijlocul terenului, cortegiul zeilor se opri şi începu slujba de aducere a jertfelor după ritualul obişnuit.

Intre timp, arhitectul Apolodor apăruse lîngă împărat şi luase loc în fotoliul rămas liber. Entuziasmul şi uralele mulțimii atraseră atenția

împăratului, ceea ce-l făcu să nu dea atenție sosirii arhitectului. Numai cînd alaiul zeilor se opri pentru aducerea jertfelor, se întoarse spre marele constructor şi-i răspunse la salut.

—Ai realizat o construcție măreață, Apolodor! îi şopti zîmbind uşor. Zeii să te ocrotească!

Arhitectul trase mîna de sub togă, o duse la piept şi se înclină uşor, în semn de recunoştință.

— Majestatea-sa împăratul mă onorează prea mult! Podul este ridicat de împărat : el a dat ordinul de executare, el a ales locul pe unde trebuie să fie aruncat peste fluviu şi tot el a dat meşterii, sclavii şi materialele necesare...

Împăratul cercetă fața bronzată şi senină a arhitectului, cu fruntea lată şi înaltă, cu ochii adînciți în orbite de studii (îndelungate, cu părul cărunt şi barba deasă, şi gîndi că, după vîrstă, el ar trebui să arate mult mai tînăr.

— Lasă modestia, Apolodor! Fără ştiința şi geniul tău puteam să dau eu oricîte ordine aş fi vrut şi nu se zidea nici o piatră peste cursul fluviului!

— Podul va purta numele „Împăratul Traian" aşa cum este drept, şi mă simt fericit că am reuşit să îndeplinesc ordinul în condiții bune şi la timp.

Împăratul se întoarse şi mai mult spre el şi-l bătu uşor pe umăr.

— Desigur, podul va purta numele meu, dar eu nu voi admite ca pe zidurile de la capetele lui să nu fie scris şi numele arhitectului constructor. Şi de ce să nu fiu mai precis? îți dau ordin : mîine vei pune să se lucreze o placă de marmură frumos ornamentată, pe care vei scrie : „Podul Ulpius Trajanus Augustus. Constructor, arhitectul Apolodor. Anul Romei 858."[1]

— Dorința împăratului este pentru mine ordin! şopti arhitectul, mişcat de aprecierea ce i se arăta.

După terminarea ritualului de aducere a jertfelor, începură întrecerile sportive : alergări de care, aruncări cu sulița, acrobații, lupte corp la corp şi dansuri. Un timp, toți urmăriră jocurile, şi entuziasmul mulțimii crescu.

— Majestatea-sa împăratul a văzut drumul pe care l-am construit între Taliatis şi Egeta. Găseşte că am greşit cu ceva? În politica sa, Roma pune mare bază pe drumuri, pentru administrarea şi stăpînirea provinciilor imperiului.

O clipă împăratul îl săgeta cu o căutătură mustrătoare, înțelegînd aluzia la politica de cuceriri, dar fața senină şi privirea liniştită a arhitectului îl potoliră.

— Drumul este o operă tot aşa de minunată ca şi podul. O adevărată minune săvîrşită de om! Cînd am văzut podul, Apolodor, mi-am pus întrebarea : nu cumva tu eşti un trimis al zeilor printre oameni?

Mişcat adînc, arhitectul murmură cîteva cuvinte şi îşi strînse toga în jurul trupului, gest ce arăta nelinişte.

— Sînt un muritor de rînd... să nu supărăm zeii!...

---

1 Anul 104 e.n.

— Da, ai spus bine, reluă împăratul. În politica sa, Roma se sprijină mult pe drumuri. Aici, în lungul Danuviusului, avem multe de înfăptuit. Dacia este o țară bogată, cu pămînt minunat. Dacii sînt muncitori, cumpătați şi viteji. Un popor barbar, dar bun. Îi vom învăța să scrie, să citească, le vom schimba viața...

— În schimbul aurului, fierului, grîului şi vinului lor, completă arhitectul. Dacii vor fi puşi să muncească...

— Şi ce e rău în asta, Apolodor?

— N-ar fi nimic rău, majestate, dacă s-ar bucura de libertate şi de bogăția pămîntului lor!

— Roma are multă nevoie de aur şi de grîu, dar nu te îngriji de ei, căci tot Roma le va arăta drumul spre libertate. Cu cît vor învăța mai bine, cu cît se vor lumina mai curînd, cu atît mai repede ne vor alunga. Tu ştii că nici o ocupație, nici o împilare nu poate să dureze la nesfîrşit, nici un tiran nu e veşnic...

— Majestate, vorbeşti ca şi cum n-ai fi stăpînul Romei. Împăratul nu-şi întrerupse firul gîndurilor.

— Uite, grecii... Țara lor este o provincie a imperiului, şi cu toate acestea, la Roma, ei sînt stăpînii noştri : preceptori, filozofi, retori... ne poartă încotro vor ei, tineretul e sub influența lor, moda o aduc ei, şi - în chip nevăzut - în for şi în senat ei au un cuvînt în politica imperiului. Un ropot de aplauze şi de urale izbucni din toate tribunele şi chiar din rîndurile sclavilor. Un contubernal din garda împăratului se urcă pe estrada din fața tribunei imperiale şi anunță cu o voce ca de tunet, care se auzea pînă departe :

— Divinul împărat eliberează pe sclavii care au muncit cu credință şi dragoste la construirea podului, dovedind dragostea lor pentru imperiu şi meritul că pot deveni cetățeni liberi. Pe sclavii care n-au muncit bine, care au încercat să fugă sau care au adus pagube mari, augustul împărat îi pedepseşte aspru!

În arena dintre tribune răsunară trîmbițele şi trompetele amestecate cu uralele şi strigătele mulțimii :

— Ave, imperator! Ave Trajanus Optimus!

Un alt contubernal citi lista cu cei cincizeci de sclavi eliberați. Aceştia înaintară în ordine spre mijlocul terenului şi se plecară cu supunere în fața împăratului.

— Ave, imperator! strigară toți în cor. Contubernalul înmînă fiecăruia certificatul de eliberare cu sigiliul imperial. Noii liberți, la un semn, ridicară mîna dreaptă şi strigară :

— Ave, Caesar! Ave, Ulpius Trajanus Bonnus!

Se dădu apoi citire listei cu numele sclavilor destinați să fie pedepsiți. Din carcerele de sub tribune porniră în şir patruzeci de sclavi, care-şi tîrau greu lanțurile de la picioare. Erau împărțiți în patru grupe, după felul pedepsei : zece trebuiau să fie bătuți cu vergile, zece să fie puşi în furci, la

zece li se va scoate un ochi, iar restul de zece să fie omorîți prin răstignire. Mulțimea din tribune nu mai contenea cu uralele. De mult nu mai văzuseră un spectacol atît de atrăgător, ca de circ. Agitația era mai mare în grupul celor veniți de la Roma, dornici de spectacole tari, ca acelea cu lupte de gladiatori şi cu fiare sălbatice. În partea în care se aflau cei veniți din satele din jur era liniște. Tremurau la gîndul că vor vedea oameni omorîți în chinuri îngrozitoare.

Contubernalul se apropie de cel de-al patrulea grup, al sclavilor pedepsiți să fie omorîți prin răstignire. Strigă tare numele fiecăruia şi-i arătă crucea lîngă care să se aşeze. În spatele lor se săpau de zor gropile, în care crucile aveau să fie înfipte după răstignire.

— Daizus! auzi Apolodor pe contubernal, şi tresări. Păli. Un tremurat uşor începu să-l cuprindă. Împăratul îi prinse tresărirea şi neliniştea.

— Ce, nu te simți bine? îl întrebă.

Arhitectul îndreptă asupra împăratului o privire rugătoare, întinse brațele cu un gest de implorare.

— Ți-e atît de milă de ei că vor fi răstigniți?

—Nu... răspunse arhitectul, cu vocea aproape sugrumată. Dacă nu s-ar da astfel de exemple, n-am mai putea să lucrăm cu sclavii pe şantiere.

Făcu o scurtă pauză. Era frămîntat.

— Spune, Apolodor! îl îndemnă.

— Majestatea-sa împăratul este mulțumit de tot ceea ce am făcut?

— Te gîndeşti la o răsplată, Apolodor?

— Aş îndrăzni... pentru mine nu am cerut niciodată nimic augustului meu stăpîn...

— Cere-mi orice! Pentru cel mai mare arhitect, satisfac orice dorință! spuse împăratul, cu o curiozitate crescîndă.

— Îndrăznesc să cer iertarea dacului Daizus! E în grupul celor ce vor fi răstigniți. Cer împăratului să mi-l dea mie ca sclav.

Împăratul îi aruncă o privire mirată. Îl tulbura atît de adînc pe marele arhitect moartea unui dac?

— Numai atît? Privirea i se schimbă. O umbră de bănuială îl săgeta. Te-a prins mila de daci, Apolodor?

Împăratul ridică mîna. Muzica şi tobele încetară. Contubernalul se prezentă în fața tribunii imperiale.

— Anunță că am iertat pe dacul Daizus, şi-l dau, ca sclav, marelui arhitect Apolodor!

În sinea sa, împăratul era mulțumit. Se gîndea că pînă departe, dincolo de Danuvius, în Dacia, se va afla că împăratul iertase un dac de la pedeapsa cu moartea, ceea ce va face să se creadă că Roma nutreşte gînduri bune față de daci.

După pedepsirea sclavilor, în sunetele trompetelor, o unitate de cavalerie, cu steaguri la sulițe fluturînd în vînt, trecu prin fața tribunei şi se opri la intrarea pe pod. Împăratul coborî din tribună, sări în şa şi înainta pe

pod. Trăia un moment solemn şi semnificativ : era simbolică trecerea împăratului Romei peste Danuvius, pe noul pod, în fruntea unei unități militare. Pe la jumătatea fluviului, ridică privirea sus, departe, peste munții ce se conturau în zare, pe cerul albastru, peste Dacia.

— Unde crezi că privesc, Livianus Claudius? îl întrebă el pe general.

— Spre Sarmizegetusa, majestate!

Împăratul zîmbi satisfăcut. Dedesubt, valurile uriaşului fluviu vuiau, luptîndu-se cu picioarele podului, şi se pierdeau în spume albe.

Serbările de inaugurare a podului se sfîrşiră printr-un ospăț bogat. Se împărți mîncare şi vin mult tuturor celor ce lucraseră la pod. Către seară, simțindu-se obosit, împăratul se retrase în cortul său din mijlocul campului întărit ce străjuia capul podului dinspre Drubeta.

Arhitectul se bucură cînd primi încuviințarea să se retragă. Porni de-a dreptul spre vilă, nutrind o speranță nelămurită. Ajuns acasă, trecu pe lîngă Sarmentus şi nu-i spuse nici un cuvînt, intră în atriu, trecu în tabliniu şi se aşeză pe un scaun. Era neliniştit. Închis în cameră, se simți încătuşat. Se ridică şi ieşi în peristyl.[1] Se aşeză pe o bancă, sub frunzişul de iederă ruginită de toamnă, acolo unde de multe ori o găsea pe Carsida, cînd se înapoia de pe şantier. Departe, peste văi şi coline, dincolo de crestele munților, se întindea cerul înroşit de ultimele raze ale soarelui, ca şi cum undeva, peste munți, se produsese un incendiu uriaş, îşi rezemă capul în mîini şi rămase mult timp nemişcat, cu privirea pierdută, departe, peste fluviu, peste munți, peste Dacia, spre Sarmizegetusa. Acolo se afla ființa de care se simțea legat cu tot sufletul. Tresări cînd îl auzi pe Sarmentus :

— Stăpîne, sînt jos doi legionari, au adus un sclav. Sarmentus vorbise prefăcîndu-se că nu-l mai văzuse niciodată pe Daizus.

— Îl țin legat? întrebă arhitectul, repede înviorat, Să-l dezlegi, îi dai îmbrăcăminte bună, îi dai să mănînce şi să bea, apoi îl aduci aici. Tăcu cîteva clipe. Continuă : Nu, adu-l mai întîi la mine, vreau să stau puțin de vorbă cu el. Să dai apoi legionarilor mîncare şi vin cît poftesc.

Sarmentus plecă, înecîndu-şi un zîmbet plin de înțelegere. Căută să-i ducă sclavul cît mai repede. Arhitectul îl privi lung pe Daizus. Era slăbit, lung, subțirel şi palid. Prin tunica zdrențuită îi vedea trupul murdar şi plin de bube. Părul lui blond, ochii albaştri şi fața puțin prelungă îi aduseră aminte de chipul Carsidei.

— Nu-mi spui nimic? îi şopti cu multă căldură.

— Ar trebui să-ți mulțumesc, să mă rog zeilor pentru sănătatea ta, stăpîne, pentru că mi-ai scăpat viața, dar n-o pot face...

Surprins de cele ce aude, Apolodor se mişcă neliniştit.

— Dar nu pot să-ți mulțumesc. Era mai bună moartea, decît sclavia în imperiu...

---

1 Şir de coloane la o clădire formînd un fel de balcon. În unele case romane era acelaşi lucru cu atriul

— Dar tu eşti fratele ei! murmură arhitectul.

— Al cui?

— Al Malvei... al Carsidei, cum ai spus atunci că se numeşte. Te-am cerut împăratului, pentru a te scăpa de la moarte, nu pentru a te ține ca sclav. În ura ta împotriva imperiului, cred că mă urăşti şi pe mine. Mă urăşti poate şi fiindcă am fost stăpînul ei. Aş vrea să-ți pun cîteva întrebări, al căror răspuns m-ar linişti. Eşti liber să-mi spui numai ce vrei, eu nu te ameninț.

— Îți răspund la orice întrebare, stăpîne! spuse Daizus cu voce scăzută, însă cu hotărîre.

— Mi-ai spus atunci, în fața tribunului Caius Proclius, că Malva sau Carsida e sora ta. Spune-mi dacă ştii, ea mă ura pe mine?

Daizus rămase mult timp cu privirea în jos, frămîntat de răspunsul pe care să-l dea. Ridică apoi capul, se întoarse spre arhitect şi vorbi ceva mai tare, cu aceeaşi voce potolită.

— Nu, stăpîne, Carsida nu te ura. După soțul ei, erai singurul bărbat la care mai ținea, deşi tu o aveai ca sclavă...

— Carsida avea un soț şi eu n-am ştiut! murmură trist arhitectul.

— Dorul de soțul ei, continuă Daizus, îi zdrobea inima, îşi jurase însă ca niciodată împăratul şi Roma să nu afle pe cine au în mînă.

— Nu mi-a spus niciodată că are un soț şi nu m-a rugat niciodată să-i dau libertatea...

— Pe care nu i-ai fi dat-o, stăpîne!

— Ajunsesem s-o prețuiesc mult... mult de tot!... Vedeam în ea pe stăpîna casei mele, şi nu o sclavă... Şi cine este soțul ei? Fără îndoială, o căpetenie dacă?

— Am spus că-ți răspund la orice întrebare, stăpîne! Daizus îl privi adînc în ochi, şi cîteva clipe trecură într-o linişte încordată. Îi spuse vorbind rar :

— Soțul Carsidei este Diegis, fratele regelui Decebal! Arhitectul rămase împietrit. Ştia că Diegis fusese acela care tratase pacea cu Roma, în numele regelui Decebal.

— Carsida... soția lui Diegis... a fost sclava mea... murmură el într-o frămîntare greu stăpînită.

— Acum, stăpîne, să-mi spui : ce trebuie să fac, aici, la vilă? îl întrebă Daizus.

Nu-i răspunse. Arhitectul trecu din peristyl în tabliniu, se aşeză la masă şi începu să scrie pe mai multe pergamente. Daizus îl privea prin uşa întredeschisă. Îl văzu apropiindu-se cu pergamentele pe care pusese sigiliul său.

— Eşti liber, Daizus! Acesta este certificatul tău de mînu mittere[1], şi cu el te vei putea înapoia nestingherit în Dacia. Sînt fericit că am putut să fac

---

1 Certificatul de mannu-mittere era actul de eliberare a unui sclav.

aceasta pentru ea. După o scurtă pauză continuă : Te rog să duci Carsidei salutările mele respectuoase şi să-i mai spui că Malva a rămas vie în sufletul meu ; Carsida n-a fost niciodată sclava mea! Ca dovadă a prețuirii mele, să-i duci certificatul de eliberare a Malvei... va rămîne singura ei amintire. Spuse apoi, cu voce scăzută : Să dăm zeilor tot ce este al lor, şi omului ce este al lui. Acolo, în Dacia, a fugit şi Nimfodora, tu poate că o ştii. I-am dat şi ei libertatea. Să-i duci şi ei certificatul de eliberare.

Apolodor trecu în tabliniu şi sună dintr-un clopoțel. Sarmentus veni în fugă, speriat.

— Acest tînăr este un om liber, Sarmentus! îl vei îmbrăca şi ospăta bine! Să-l laşi să se odihnească atît cît va dori. La plecare, îi vei da tot ce-i va trebui pentru drum! A doua zi, Traian plecă spre Roma, pe noul drum, ce pornea de la pod spre Taliatis şi Viminacium. Se ridicase sus soarele cînd alaiul împăratului se apropia de Cazane în galopul cailor. După o cotitură, se opriră la pas. Împăratul se întoarse şi-i făcu semn arhitectului să se apropie.

— De ce-ai rămas în urmă? Vreau să-mi arăți cum te-ai luptat aici cu stîncile şi cu valurile. Trebuie să grăbeşti curățirea de stînci a fluviului pe lîngă malul acesta, canalul trebuie folosit neîntîrziat la trecerea în sus şi-n jos a corăbiilor noastre cu mărfuri şi cu maşini de război!

— Voi face aşa cum ai spus, majestate! Acum, iarna bate la uşă, însă la primăvară vom termina totul. Se va putea merge uşor în Dacia...

Împăratul slobozi un zîmbet uşor, semn că înțelesese aluzia arhitectului.

Înaintau pe drumul nou tăiat în stîncă, pe unele porțiuni prelungit ca un pod deasupra apei, susținut de grinzi groase de lemn, înfipte adînc în peretele abrupt al muntelui.

— Ce e cu placa aceasta, Apolodor? Arhitectul tresări la cuvintele împăratului.

— Pe toate drumurile pe care le-am construit în imperiu, majestate, s-a pus cîte-o tabula. Şi drumul acesta nu este ca oricare alt drum...

Împăratul opri calul şi citi cuvintele tăiate sus în stîncă :

„IMP. CAESAR, DIVI. NERVAE, F.
NERVA. TRAJANUS. AUG. GERM.
PONTIF. MAXIMVS. TRIB. POT. III
PATER. PATRIAE. GOS. III
MONTIBVS. EXCISIS. ANCONIBVS.
SVBLATIS. VIAM. FECIT.
MONTIS. ET. FLVVII. ANTIFRACTIBVS.
SVPERATIS. VIAM. PATEFECIR."

Strînse frîul calului şi se întoarse spre arhitect.

— E drept ce-ai scris tu aici, Apolodor? Cum, calea aceasta am făcut-o eu, spărgînd munții, aşezînd tălpi, învingînd fluviul?

Arhitectul răspunse cu totul liniştit :

— Întocmai ca la pod, majestate! Aşa se scrie istoria. Războaiele sînt duse de plebei, de legionari, de cavaleri, de mii şi mii de oameni necunoscuți, dar ele nu sînt cîştigate ori nu sînt pierdute decît de generali, de consuli, de regi, de împărați. De miile de vieți, de miile de luptători ce s-au pierdut în lupte nu mai vorbeşte nimeni...

Fața împăratului se lumină de un zîmbet.

— Îmi place că vorbeşti deschis, ai dreptate! Dar ce sînt eu vinovat de modul cum se face istoria şi cum se scrie istoria? Istoria nu va scrie niciodată că la ultima bătălie de la Tapae atît de mare panică băgase Decebal în legiunile mele, încît, dacă ar fi avut curajul să mai atace o dată, armata romană ar fi părăsit în dezordine cîmpul de luptă şi totul s-ar fi sfîrşit cu un adevărat dezastru. Prezența mea acolo a salvat...

— Te rog să mă ierți, majestate, eu nu prea mă pricep în arta războiului. Alții, tribuni, legați, generali...

Împăratul tresări la o bruscă aducere-aminte. Murmură :

— Tribuni, pricepuți în arta războiului! îl privi cu o licărire în ochi. Spune, Apolodor, pe şantierele de aici, la pod, la construirea acestui drum, n-ai avut un sclav cu numele de Hammonius Vitellius?

Numele i se părea cunoscut lui Apolodor, dar nu-şi putea aduce aminte de unde, de cînd îl ştia. Abia tîrziu răspunse.

— Da, majestate, îmi amintesc de numele unui sclav Hammonius Vitellius. Se afla printre aceia care şi-au găsit moartea înecați în fluviu în toamna trecută, la prăbuşirea unei părți din podul în construcție.

Traian porni în trapul calului. La cîțiva zeci de paşi, înapoi, îl urma suita şi garda. Ropotul cailor, întărit de stînci, se pierdea departe în urma lor, peste fața învălurată a fluviului.

CAPITOLUL V

OASPETE ŞI DUŞMAN

1

La poalele Muntelui cel Mare[1], în valea întinsă cît cuprindea privirea, regele Decebal îşi ridicase noua cetate de reşedinţă, Sarmizegetusa. Mutarea Sarmizegetusei[2] , de pe un vîrf de munte într-o vale largă, o făcuse din năzuinţa de a da o mai mare dezvoltare economică şi culturală capitalei şi din necesitatea de a avea legături mai strînse şi mai uşoare cu ţările vecine. Fosta cetate de domnie, de pe vîrful de munte, revenise la străvechiul ei nume de Cetatea-de-Munte, nume ce se pierdea în negura trecutului. Acolo rămăsese numai Marele Sanctuar,

---

1 Masivul Retezat.

2 Deşi nu s-a stabilit sigur din izvoarele istorice, autorul a făcut presupunerea că Decebal a mutat Sarmizegetusa de pe vîrful de munte în valea largă şi mănoasă din campia Haţegului, pentru ca cetatea-capitală să se poată dezvolta economic şi cultural. După subjugarea Daciei, noua Sarmizegetusa a fost complet dărîmată şi reclădită sub numele de Ulpia Trajana Sarmizegetusa. În sprijinul acestei ipoteze vine faptul că înşişi romanii au adăugat la numele Ulpia Trajana pe acela de Sarmizegetusa, care altfel nu şi-ar fi avut nici un sens. Cotropitorul nu ar fi adăugat acel nume dacă pe acel loc n-ar fi găsit o cetate cu acelaşi nume. Vechii Sarmizegetuse de lîngă Cogheon autorul i-a atribuit numele de Cetatea-de-Munte, pe care l-ar fi avut în timpurile străvechi.

Cogheonul, locul de reşedinţă al Marelui preot, înălţat în apropierea stîncii, în vîrful căreia locuia Marele zeu. Cetatea-de-Munte rămăsese numai locul de retragere şi de rezistenţă a regelui în caz de mare pericol.

Pacea tratată de Diegis cu Livianus Claudius se încheiase cu o condiţie grea : imperiul putea să stabilească garnizoane în unele cetăţi dace, sub motiv că în modul acesta îşi asigura calea de trecere spre triburile germanice din nord. În realitate, regele înţelesese că devenind „clientul" împăratului, legiunile din Dacia aveau să controleze şi să caute să-i zădărnicească orice încercare de pregătire pentru un nou război. Abia se încheiase pacea, şi legiunile şi cohortele romane începuseră să cutreiere ţara în lung şi-n lat, sub pretextul că se deplasau spre garnizoanele stabilite. În drumul lor, legionarii săvîrşeau cele mai crunte brutalităţi, abuzuri, jafuri şi silnicii, lăsînd în urma lor dezastru şi deznădejde.

La Sarmizegetusa se instalase cea mai puternică garnizoană romană. Aci se afla şi reprezentantul împăratului, generalul Livianus Claudius, comandantul legiunilor şi cohortelor din Dacia

Trecuse mai mult de o jumătate de an de la instalarea campului din apropierea Sarmizegetusei, pe campia din partea de răsărit a cetăţii. Aci, lîngă camp, Livianus Claudius îşi ridicase în grabă o vilă din lemn, construită în stil roman, şi pe la idele lui noiembrie se hotărîse să-şi aducă „familia" de la Getidava. Generalul căutase să întărească şi mai mult impresia că Apronilla e fiica lui. În cursul zilei lucra în cortul instalat în mijlocul campului, iar noaptea se retrăgea în vilă. Aştepta cu nerăbdare sosirea lui Domitius Rufinus cu Apronilla, numărînd zilele.

Ziua mult aşteptată venise. Idele lui noiembrie se arăta rece şi întunecat. De mai multe zile se pornise vîntul dinspre răsărit şi erau semne că în curînd va cădea ninsoarea. De afară se auzeau zgomote produse de şuieratul vîntului şi de fluturarea puternica a prelatei cortului. Aşezat la masa sa de lucru, generalul citise rapoartele legaţilor şi tribunilor de la celelalte garnizoane. Veştile îl îngrijorau. Regreta că îşi împrăştiase legiunile şi cohortele prea devreme. Din toate părţile i se raportau porniri duşmănoase din partea dacilor, fără să se arate însă jafurile, abuzurile şi silniciile pe care le săvîrşeau legionarii.

Stătea cu capul sprijinit în mîna stîngă şi bătea uşor cu degetele în masă, cu un anumit tact, ca şi cum, în gînd, ar fi fredonat o melodie. Adîncit în gînduri, nici nu auzi cînd intră Domitius Rufinus.

— Salut! Toţi zeii să te aibă în pază şi mai ales Jupiter şi Marte! salută Rufinus.

Tresări surprins, apoi un val de sînge îi îmbujora faţa, şi în tot trupul îl năpădi un fior de căldură. Se ridică de la masă şi-l îmbrăţişă.

— Bine-ai venit, tribune! Acelaşi lucru îţi doresc şi eu din partea zeilor. Ei, cum aţi făcut drumul, cum se simte Apronilla?

— Am sosit bine. Cu tot vîntul rece, am călătorit minunat şi am mers cu spor.

Livianus Claudius sună şi spuse contubernalului să-i aducă vin cald.

— Aşa, ați mers cu spor... Se simte bine, e sănătoasă? Domitius Rufinus răspunse numai după ce se aşeză pe scaun.

— Da, pot să spun că totul e-aşa cum doreşti. Ceea ce mi s-a părut curios, mai ales astăzi, era că Apronilla arăta cînd veselă, aproape fericită, cînd tristă şi deznădăjduită.

Pe fața generalului îmbujorarea se accentua.

— Bine, Rufinus, îți mulțumesc! Ai întărit garda la vilă? Adică, stai, ce vorbesc eu, paza este organizată de mult, ce-ai făcut cu garda care te-a însoțit pe drum?

—N-am făcut nimic, aştept ordin. Poate că ar fi bine să întărim garda acolo... eu am mai multă încredere în legionarii cu care am venit de la Getidava.

Generalul ridică încet cupa cu vin, pe care tocmai o umpluse contubernalul, şi-l îndemnă s-o ridice şi el.

— Cine-ar mai putea să încerce... cine-ar mai putea s-o urmărească?

— Pe aici s-a auzit ceva de nenorocirea de la pod?

— Care pod, s-a întîmplat ceva pe drum? întrebă generalul, speriat, lăsînd cupa din mînă.

— Nu cu noi. S-a întîmplat o nenorocire mare la podul cel mare, care se construieşte peste Danuvius, la Drubeta. Acolo s-au înecat mulți, căzuți cu o parte de pod care s-a prăbuşit.

Cuprins de milă, generalul vorbi cu compătimire, însă şi uşurat.

— Da, ştiu, a fost o mare nenorocire, pentru fiecare viața este scumpă.

— Dar pentru sclavi? Nişte animale,.. nici nu merită să trăiască.

Domitius Rufinus vorbise făcînd o grimasă de scîrbă.

— Erau totuşi folositori la construcția podului, spuse generalul.

— Acolo a murit şi trădarea, murmură tribunul cu un şuierat printre dinți şi cu multă ură. Trădătorul imperiului şi spionul dacilor şi-a găsit mormîntul în valuri, şi o dată cu el, şi dacul iscoadă care îl însoțea sub cuvînt că-i era sclav.

Livianus Claudius se ridică în picioare neliniştit.

— Nu cumva acel tribun, Hammonius?

— Chiar el, confirmă Domitius Rufinus, satisfăcut şi reținut.

Livianus Claudius rămase mult timp pe gînduri. De multe ori regretase că nu căutase să-l ajute pe tînărul tribun.

— L-ai duşmănit mult pe Hammonius Vitellius? Nu pot să-mi explic cum, tu fiind la Getidava, ai reuşit să afli de întîmplarea de la pod şi mai ales să ştii că o anumită persoană a murit. Văzînd că Domitius Rufinus nu spune nimic, generalul continuă : L-ai urmărit? Nu cumva ai şi pus la cale să fie cît mai mult lovit, pentru a-i face viața şi mai grea?

Generalul socoti că mersese direct la țintă, dar se înşelă în aceeaşi clipă. Tribunul se ridică şi luă o poziție de militar în fața comandantului.

— Nu l-am duşmănit şi nici nu l-am urmărit, generale! Ca tribun al

imperiului, mi-am pus cu devotament spada în slujba împăratului şi sînt hotărît să lovesc fără cruțare în acela care trădează!

În timp ce vorbea, Domitius. Rufinus îl vedea pe Granius, supraveghetorul pe care îl plătise pentru a-i chinui cît mai mult pe Vitellius şi pe Sarmis. Îl vedea pe centurionul Paulus, cel care îi comunicase la Getidava moartea lor.

— Aşadar, ați venit bine! schimbă generalul vorba. Te-am cam ținut izolat acolo la Getidava. M-ai servit însă cu credință şi aş vrea să te răsplătesc. Ai vreo dorință, Domitius Rufinus? Poți să-mi vorbeşti deschis, ca între bărbați...

Pe fața prelungă şi osoasă a lui Domitius Rufinus apăru o uşoară îmbujorare de mulțumire. Vorbi după ce îşi goli cupa :

— Am avut o dorință veche, generale, şi acum am şi una nouă. Aici în Dacia, ne găsim în condiții noi...

— Spune, Rufinus, îl îndemnă Livianus Claudius nerăbdător.

— Încă de cînd eram în campul de la Getidava, am cerut generalului să-mi cedeze sau să-mi vîndă pe Myrella, asta a fost dorința mea cea veche...

— Şi cea nouă? îmi amintesc, ți-am făcut chiar o promisiune.

Domitius Rufinus spuse cu voce tărăgănată :

— Vîrsta şi viața, generale, se scurg într-una, cum spun grecii : „Pantha rhei"[1] . Ca mîine mă văd bătrîn... şi cînd o să privesc înapoi, ce satisfacție o să am? Ştiu că generalul are acum cuvînt greu în fața împăratului. Unii la vîrsta mea au ajuns legați, comandă o legiune, sau...

— Te-am înțeles, îl întrerupse Livianus Claudius, bucuros că nu-i cere altceva. Te gîndeşti la gradul de legat imperial. Da, ai dreptate, viața trece. Dar tu ştii, Rufinus, ştii că legații sînt ridicați în grad numai cu aprobarea Senatului. Eu... tocmai de aici, din Dacia...

— Ştiu, generale, ştiu că totul se face numai cu aprobarea de formă a Senatului, însă mai ştiu că nu există dorință exprimată de împărat pe care Senatul să n-o aprobe. Important este să se obțină bunăvoința împăratului, şi aceasta depinde de Livianus Claudius. Nu ştiu însă în ce măsură merit...

— Crezi că aş putea să fiu atît de nerecunoscător, Rufinus? îți promit că voi face tot ce-mi va sta în putință!

Generalul tăcu. În cort intrase un contubernal, pe fața căruia se vedea panică. .

— Ei, ce-i, contubernale? îl întrebă, supărat că a trebuit să-şi întrerupă gîndul.

— Tribunul Salustius Decimus, din campul de la Ampelum, cere să fie primit de urgență!

— Dar ce să se mai fi întîmplat? Se gîndi la un atac al dacilor. Să intre!

În fața generalului se prezentă tribunul Salustius Decimus, înalt, frumos, tînăr, bine legat.

---

1 Totul curge (se mişcă).

— Salut pe comandant...

— Bine-bine, lasă, te salut şi eu, s-a întîmplat ceva legatului Valerius Valerianus? întrebă generalul, nerăbdător.

— Da, generale! Sînt trimis să raportez un caz de care trebuie să ştii, mai înainte de a afla regele acestui popor barbar.

— Povesteşte! V-au atacat dacii, aţi făcut voi ceva?

— Generale, acum patru zile, legionarii din centuria a IV-a a cohortei noastre îşi făceau exerciţiile de luptă, pe vale, lîngă satul din apropiere de Ampelum. Mai mulţi dintre ei, în timpul repaosului - să fi fost zece sau cincisprezece inşi - au intrat în sat şi prin case, peste femeile dacilor...

— După pradă? îl întrebă cu mînie.

— Şi după pradă... Femeile au pus însă mîinile pe furci, coase şi topoare şi nu s-au sfiit să-i lovească. Legionarii au răspuns cu spadele şi cu sulițele.

— Dar de ce centurionul nu şi-a ţinut soldaţii în mînă, sau el i-a trimis după jafuri şi furtişaguri? Şi ce s-a mai întîmplat?

— În timp ce în sat legionarii pătrunşi acolo se luptau cu femeile, o fată a fugit în pădurea din apropiere, unde lucrau bărbaţii. Totul s-a petrecut repede : dacii i-au prins şi i-au omorît pe cei intraţi în sat, apoi, înarmaţi ca de luptă, au ieşit devale, unde se afla centuria, şi au început să batjocorească armata imperială şi pe împărat. Centurionul a raportat că nu putea să lase nepedepsită această batjocură şi să plece în mod ruşinos. A dat lupta cu ei, o luptă grea. Au căzut zeci de legionari şi zeci de daci. Din sat n-a mai rămas nimic, nici oameni şi nici case, în picioare.

Pe faţa lui Livianus Claudius apăru hotărîrea şi fermitatea comandantului, care nu admite amînarea acţiunilor. Vorbi răspicat :

— Tribune, te înapoiezi în mare grabă la Ampelum! În drum vei lăsa un ordin către cohorta din Apulum. Nu se ştie dacă nu va fi nevoie să vă vină în ajutor. Să comunici legatului Valerius Valerianus să trimită repede aici sub pază puternică pe centurionul vinovat. S-ar putea ca Decebal să ni-l ceară, lucru cu care onoarea imperiului nu se poate împăca. Pregăteşte-te de plecare, tribune! îi ordonă supărat.

Tribunul Salustius Decimus ieşi. Generalul ordonă contubernalului să pregătească ordinul. Se întoarse apoi spre Domitius Rufinus :

— Ai văzut ce ne aşteptă aici, în Dacia? Acum, revenit lîngă mine, îţi vei relua postul tău de prim-contubernal. Trebuie să mă ajuţi să-mi îndeplinesc misiunea pe care o am aici, altfel s-ar putea ca şi oasele noastre să rămînă pe acest pămînt barbar.

Livianus Claudius se ridică şi se pregăti de plecare, înainte de a ieşi din cort, îi spuse :

—Tu mai rămîi! Să se dea ordinul către cohorta de la Apulum, pe care să aplici sigiliul meu.

În vila generalului, Apronilla şi Myrella, abia sosite, căutau să se pregătească din timp. Fiecare ştia că la căderea serii va veni stăpînul.

Trimisese să-l cheme pe Cluvianus, şi galul întîrzia. Apronilla era neliniştită. Tîrziu, galul intră. Văzîndu-l, uriaş cît un munte, cu privire vie şi încet în mişcări, îi mai crescu puțin curajul. Împinse spre el un scaun.

— Tu ştii unde ne aflăm, Cluvianus?

— Da, Apronilla, în vila stăpînului, adică a generalului.

— Nu asta am vrut să ştiu!...

— Ne găsim în Dacia, la Sarmizegetusa, dar nu înțeleg ce rost are întrebarea.

Galul se aşează liniştit pe scaun.

— Te-ai mai gîndit tu la tribunul Hammonius Vitellius?

— Întotdeauna! Sînt gata în orice clipă să-mi dau viața pentru el şi pentru tine, Apronilla!

— Tu ai iubit pe cineva, Cluvianus? îl întrebă ea cu voce caldă.

— Pe gal să-l laşi, Apronilla, murmură el apăsat, el ştie să-şi stăpînească inima. Dacă trebuie să fac ceva, spune-mi! Sînt gata să fac orice şi să pornesc oriunde!

— Cît eşti de bun! Nu ştiu cum să-ți arăt recunoştința mea. Tu vei putea să te duci prin Sarmizegetusa şi vei putea să ajungi pînă la casa lui Diegis. El trebuie să ştie ceva despre ei, dacă mai sînt în viață şi unde se vor fi aflînd. Să spui că vii din partea lui Sarmis.

Uşa se deschise încet, şi Agnia intră speriată, trăgîndu-şi greu piciorul umflat.

— Lucilla, fata mea, vine stăpînul! Dă-l pe gal afară de aici!

Cluvianus sări în picioare şi se îndreptă spre uşă.

— Jur pe toți zeii că dorința ta este pentru mine o poruncă sfîntă! spuse el din pragul uşii.

— Mă duc s-o trimit pe Myrella, murmură Agnia ieşind după el şi continuînd să vorbească singură : Stăpînul trebuie să te găsească frumoasă... el are cea mai frumoasă fată din Roma, Cybela să te țină, fata mea...

Ultimele cuvinte ale bătrînei sclave, spuse cu un mormăit ce se depărta, Apronilla nu le mai înțelesese. Cîteva clipe rămase în picioare, nehotărîtă, apoi începu să-şi aranjeze părul.

Sosit la vilă, Livianus Claudius nu se grăbi s-o vadă pe Apronilla. Puse să-l radă bine, îmbrăcă o tunică de lînă albă şi încălță sandalele de piele roşie, încheiate cu catarame de argint. Rămase cîtva timp în tabliniu, pentru a se mai linişti, apoi intră în exedra. Apronilla stătea rezemată de o pernă moale de purpură şi citea. Era îmbrăcată într-o tunică albă, cu garnituri de purpură pe margini.

În pragul exedrei, Livianus Claudius se opri ca împietrit, uimit nu atît de frumusețea fetei, cît de totala ei asemănare cu Lucina. I se păru că pămîntul se clatină. Întinse mîna pentru a se sprijini.

— Stăpîne..., murmură ea uşor, Agnia mi-a spus că eşti atît de vesel!... Ce ai, eşti bolnav?

Cu mişcări încete, Livianus Claudius întinse braţul şi o cuprinse peste mijloc.

— Ce nefericit sînt, fata mea! murmură el cu multă durere. Blestemaţi să fie zeii care mi-au hărăzit o astfel de soartă!

Îi luă mîna şi începu să i-o sărute, chinuit de îndelungata aşteptare.

— Linişteşte-te, stăpîne! Cu ce-aş putea să te ajut?

Se ridică, întoarse privirea spre el şi şi-o fixă adînc în ochii lui.

— Vrei cu adevărat să-mi alini durerea, Apronilla? Văzu cum întreaga ei fiinţă tresare. Nu te speria! Să nu te mai gîndeşti la ceea ce ţi-am cerut cîndva la Getidava,

Făcu o scurtă pauză. Reluă ceva mai liniştit:

— Lucilla ar fi avut acum aproape aceeaşi vîrstă pe care o ai tu şi ar fi arătat întocmai ca tine. Acum aş fi avut o fiică, un sprijin. Continuă aproape în şoaptă : Cum ai putea tu să mă ajuţi?

Apronilla se săltă încet de lîngă el. Vorbi cu multă linişte :

— Stăpînul meu ştie... trebuie să nu mă mai vadă...

În suflet o năpădi o pornire ce nu şi-o mai putu stăpîni. Îngenunche în faţa lui şi-l imploră :

— Dă-mi libertatea, stăpîne! Lasă-mă să pornesc în căutarea aceluia căruia m-am dăruit cu totul! Toată viaţa noastră ne vom ruga zeilor pentru sănătatea ta şi te vom iubi, stăpîne, ca pe-un tată!

—- Ca pe-un tată... mă veţi iubi ca pe-un tată!... repetă el îndurerat. Vreau să-ţi fiu tată, vreau să-ţi dau libertatea, dar să nu mă părăseşti. Nu vreau să rămîn singur, pustiu, nu pot să suport surghiunul de aici fără un suflet care... Rămase un timp pe gînduri, apoi reluă cu mai multă hotărîre : Dar cine este acela căruia tu i-ai dăruit sufletul? O prinse peste umeri şi o ridică de la picioarele lui. Să-l aducem aici, va fi soţul tău, vom fi o familie, veţi trăi pe lîngă mine şi voi avea pe cine să-mi sprijin bătrîneţele...

— Să-mi dai libertatea să pornesc în căutarea lui! gemu ea.

— Apronilla, fata mea, tu nu poţi să rătăceşti prin imperiu, îi voi căuta eu, numai să ştiu cine este!

Îi vorbise cu duioşie, cu bunătate de părinte. Cuvintele lui pline de căldură o făcură să izbucnească în hohote de plîns.

— Tată!... Stăpîne!... Nu mai am pe nimeni pe lume, nu am unde să mă duc, pe lîngă cine să trăiesc. Dacă îl găsesc şi tu îl vei primi, vom veni aici sau acolo unde te vei afla tu şi nu te vom mai părăsi niciodată!

În sufletul lui Livianus Claudius se produsese o totală împăcare.

Abia stăpînindu-şi suspinele, Apronilla îşi prinse faţa în mîini şi rămase mult timp nemişcată. Livianus Claudius continuă cu voce potolită, ca pentru sine, mai mult ca să nu tacă.

— Ştii dacă cel pe care îl cauţi mai trăieşte? E tribun, e arhitect, e negustor? La podul de la Drubeta au murit atîţia nefericiţi înecaţi în valurile Danuviusului...

Ultimele cuvinte pe care le rosti provocară dezlănţuirea ei neaşteptată.

— De ce vrei să mă chinuieşti? strigă ea. Vitellius n-a murit, el nu putea să moară! Inima mea îmi spune că el este în viață, că nu va avea linişte pînă nu mă va găsi din nou!

O văzu prăbuşindu-se pe covor în hohote de plîns. O auzi gemînd înfundat.

— N-a murit... el nu putea să moară!...

Ca o licărire de fulger, în mintea lui Livianus Claudius se făcu lumină. Ştia acum cine e acela în căutarea căruia ea voia să plece. O linişte plină de căldură îi umplu sufletul. Se aplecă s-o ridice.

— Nu vreau să te chinuiesc! El a murit, nefericitul! N-ai unde să-l mai cauți!

Cu o mişcare nestăpînită, Apronilla se smulse din brațele lui. Îl săgeta cu o privire tăioasă. Ochii îi înotau în lacrimi. Se repezi şi începu să-l îmbrîncească spre uşă.

Livianus Claudius se văzu împins afară din exedra, şi uşa se închise cu zgomot în urma lui. În atriu, se opri, şi un timp îi privi lung pe cei adunați, gata să-i vină în ajutor. Pe fața lui nu se vedea nici rătăcire şi nici disperare. Era cuprins de o tristețe adîncă, peste care se suprapusese speranța. Din exedra răzbăteau prin uşă plînsul înfundat şi suspinele Apronillei, întrerupte din cînd în cînd de gemete şi vaiete :

— Nu este mort!... Aşteaptă-mă, dragul meu, vin şi eu la tine!... Te-au lovit, fiarele!...

Livianus Claudius le făcu semn să se apropie.

— Myrella, Agnia şi tu, Cluvianus, spuse el cu multă tristețe, rămîneți şi vegheați aici. Voi, ceilalți, plecați! După ce rămaseră numai cei trei, continuă : Ea nu are voie să părăsească exedra. Tu, Myrella, vei sta cu ea şi vei căuta s-o linişteşti. Dacă va avea nevoie de ceva, s-o servească Cluvianus. El este liber să meargă oriunde îl va trimite ea.

Înapoiat în tabliniu, Livianus Claudius căzu pe un scaun, ca un om istovit. Ceva din adîncul sufletului îi spunea că fără voia sa făcuse un mare rău, un rău ce i se părea ireparabil. Acum ştia că tribunul Hammonius Vitellius fusese acela pe care Apronilla îl iubea, acum înțelegea ce scop avusese sosirea lui la Getidava şi de ce ea voise să fugă la daci, după arestarea lui.

A doua zi, Cluvianus începu să rătăcească pe ulițele înguste şi întortocheate ale Sarmizegetusei, îndată ce se lumină de ziuă. Îmbrăcămintea lui de gal, şi nu de legionar roman, făcu să fie privit cu mai puțină ură de dacii ce începuseră să umble din zori. Sufla un vînt de toamnă tîrzie, umed şi rece. Frigul începuse să-l pătrundă încetul cu încetul, îşi dădea seama că nu va reuşi să se descurce. Nu înțelegea nici o vorbă din limba dacilor şi nu ştia cum să întrebe şi cum ar putea să-l găsească pe Diegis. Tot rătăcind, ajunse în partea cea mai de jos a cetății, acolo unde erau înghesuite, în jurul unei mici piețe, dughenele negustorilor, în fața uneia, văzu doi negustori vorbind cu gesturi largi şi cu voci

puternice. Se opri şi ascultă. Vorbeau limba Romei. După îmbrăcămintea lor, îşi dădu seama că amîndoi erau greci.

Cluvianus se apropie de ei, bătu cu putere sulița de caldarîm şi şi-o apropie de obraz, semnul salutului. Ochii şireți al grecilor începură să-l măsoare.

— Ce doreşti, galule? Cred că nu greşesc, spuse unul, după îmbrăcăminte arăți a fi gal.

— Toți zeii să te aibă în pază, bunule negustor, te-aş ruga să-mi spui : cum ajung la casa lui Diegis, fratele regelui?

Negustorii îl priviră cu multă mirare. Nu înțelegeau ce poate să caute acolo un gal.

— Spune, galule, îl întrebă celălalt negustor, nu cumva al gînduri rele?

Slăbiciunea celui care vorbea contrasta mult cu grăsimea celuilalt negustor.

— Jur pe toți zeii, bunilor negustori, că îi doresc numai binele! Aş vrea să-i duc o veste.

— Ştii ceva despre soția lui? întrebă plin de curiozitate cel gras.

Cluvianus clătină din cap în semn că nu ştia.

— Nici nu se putea altfel, spuse cel slab, şi noi am fost plătiți bine de el, şi-am răscolit tot imperiul, fără să-i dăm de urmă.

— Uite, galule, o iei la dreapta şi-o ții drept în sus spre palatele din mijlocul cetății, acolo, pe ridicătura cea mai mare, îi arătă negustorul cel gras.

În loc să pornească în partea arătată, Cluvianus trase de sub tunică o pungă plină cu bani, pe care o sună uşor, săltînd-o în mînă.

Cu ce putem să te ajutăm? săriră amîndoi negustorii îndatoritori.

— Jur pe toți zeii mei din Galia că dau această pungă aceluia care-mi va scrie un papyrus în limba dacilor!

Cei doi negustori se priviră mirați. Şoptiră ceva în limba lor. Cel slab se întoarse spre Cluvianus.

— Ai gînduri rele tu, nu vrem să ne ardă oasele pe-aici!

— Jur pe toți zeii şi pe Jupiter...

— Şi-apoi, noi sîntem doi, vezi că numai o pungă..., continuă negustorul cel slab privind cu lăcomie spre punga din mîna galului.

La o astfel de manevră, Cluvianus se aştepta, cunoştea bine lăcomia grecilor.

— Vă mai dau o pungă, dar numai cînd mă întorc. Nu vreau să fiu păcălit de voi. Jur pe zeii Olimpului că la înapoiere veți mai primi o pungă!

— Şi ce-ai vrea să-ți scriem? sări cel gras, căruia i se păruse că galul se pregăteşte să plece.

Cluvianus se gîndi puțin, scărpinîndu-se în barba mare, blondă şi stufoasă.

— Să scrieți aşa : „Galul Cluvianus vine din partea lui Sarmis şi cere să vorbească lui Diegis".

— S-a făcut, galule!

Cel slab, mai vorbăreț, fugi în dugheană şi aduse papyrus. Îi scrise repede, cu litere mari, clare.

— Aşadar, tu nu ştii nimic despre soția lui? îl întrebă acesta, întinzîndu-i papyrusul. Vezi, la înapoiere să nu greşeşti şi să ne ocoleşti.

— Nu te îngriji, bunule negustor, vei putea să te convingi că un gal îşi respectă cuvîntul.

Cluvianus plecă grăbit. Fără să piardă din ochi clădirea mare pe care i-o arătaseră negustorii, urcă pe drumul îngust ce şerpuia printre casele îngrămădite. În poarta curții lui Diegis, îl opri Dugis, şeful gărzii, un dac scurt şi spătos, cu barba şi sprîncenele stufoase şi cu privirea vie. Neputîndu-i vorbi, Cluvianus se căută la brîu după papyrus. În acelaşi moment, din curte se auziră tropote de cai şi sunete de bucium. În poartă se opri Diegis, urmat de garda sa. Îl văzu pe Dugis primind papyrusul din mîna galului. Dintr-o privire, Diegis îl citi.

— Tu eşti Cluvianus? întrebă el pe gal.

Nu mai aşteptă răspunsul, sări sprinten de pe cal. În sufletul lui se amesteca teama cu speranța.

— Vino după mine! îi spuse îndreptîndu-se spre palatul său.

Galul porni după el uimit de frumusețea şi de ordinea ce vedea la curtea fratelui regelui. De la primele cuvinte spuse de Diegis, îl mirase cît de frumos vorbeşte el limba Romei.

— Sînt trimis de Apronilla, spuse Cluvianus, după ce se aşează pe scaunul pe care i-l arătase Diegis.

— Ştiu, Apronilla se află aici în vila lui Livianus Claudius. Cunosc toată nefericirea ei şi a acelui tribun.

— Apronilla te roagă să-i spui dacă este adevărat că tribunul şi sclavul lui au murit înecați la podul nou de la Drubeta.

Diegis sări ca ars de pe scaun.

— Cum? Cînd? Nu se poate! Nu este adevărat... nu este cu putință!

După zbuciumul ce-l vedea, Cluvianus înțelese că, în adevăr Diegis nu ştia nimic.

— Voi ştiți cînd s-a întîmplat nenorocirea? îl întrebă pe gal.

— În toamna asta. Apronilla a aflat de la Livianus Claudius, eu nu ştiu nimic mai mult.

Diegis îl asculta şi privea afară pe fereastră, cu gîndul departe, la Carsida. Vîntul sufla cu putere şi îndoia copacii ce străjuiau curtea. Nori grei, cenuşii, alergau către apus. Din înălțimi începuseră să cadă, purtați de vînt, fulgi albi şi mari de zăpadă. Fulgii se îndeseau repede. Diegis se întoarse spre Cluvianus.

— Spune-i Apronillei să fie liniştită. Vom vedea ce trebuie să facem, vom încerca chiar s-o scoatem din mîna generalului. În Dacia este loc destul ca ea să-şi ducă viața aşa cum doreşte.

Diegis nu auzi cînd uşa se deschise, şi înăuntru intră o matahală

înfăşurată într-un cojoc cu blană mițoasă şi cu căciula mare, înaltă şi largă, înfundată pînă peste sprîncene. Cu el intrase şi un cîine. În barba lui aspră şi răsfirată luceau fulgi de zăpadă şi picături de apă.

— Dacă ei au murit acolo, la pod, continuă Diegis, pentru ea nu rămîne altceva...

- Cine să moară la pod? N-a murit nici unul... Diegis se întoarse tresărind. Privi matahala ce se oprise lîngă el şi se căznea să-şi tragă căciula de pe cap.

— Dagio? Pe Marele zeu, te-ai înapoiat.

— Păi cine să fie, nu m-aşteptai?

Cluvianus se ridică de pe scaun. Îl mira faptul că cei doi daci vorbeau în limba Romei şi nu căutau să se ferească de el.

— Aşadar, ei trăiesc! spuse Diegis uşurat. Şi cîinele al cui e?

— Da, trăiesc toți, Carsida îți trimite prin mine sufletul şi dorul ei nestăvilit. De fapt, s-a întîmplat nenorocirea de care ați auzit şi voi pe aci, dar ei au scăpat ca prin minune. Cîinele? E Eros, cîinele lui Sarmis.

Dagio tăcu. Aducîndu-şi aminte de prezența lui Cluvianus, se întoarse şi-l privi lung, apoi îl întrebă, dîndu-i o lovitură puternică pe umăr :

— Nu eşti Cluvianus?

— Da, toți zeii să te țină! răspunse încurcat galul uriaş.

— Nici nu mă îndoiam! Aşa de bine mi te-a vorbit Vitellius, că nici n-aş mai fi avut nevoie să întreb, te recunoşteam dintr-o legiune întreagă. Cînd am plecat, tribunul mi-a spus : „Frate Dagio, nu se poate ca, dînd de urmele lui Cluvianus, să nu afli unde se găseşte Apronilla!"

Era tîrziu spre seară cînd Diegis se despărți de Dagio şi de Cluvianus. Goliseră multe oale cu vin, şi, ieşind în curte, frigul nu li se mai părea atît de aspru. Pe acoperişuri, prin curți şi pe ulițe, zăpada începuse să îmbrace totul într-un strat subțire, alb. Vîntul se potolise. Ningea liniştit.

Galul trecu în fugă pe la dugheana celor doi greci şi le aruncă din mers şi cea de-a doua pungă cu bani pe care le-o promisese.

— Să mai treci pe la noi, galule! strigă după el grecul cel subțire şi slab, cîntărind lacom în mînă punga pe care o ridicase de jos.

— Pe cît este de mare, pe atît este de prost, murmură cel scurt şi gras. Nici nu şi-a dat seama că pentru acel papyrus ne-a dat cît nu cîştigăm noi într-un an.

A doua zi, seara, revenit la vilă mai descurajat ca oricînd, Livianus Claudius se miră mult cînd văzu starea de bună dispoziție, de speranță şi de curaj a Apronillei. În unele momente, cînd ea cădea pe gînduri, vedea fericirea pe fața ei.

— Dacă vrei să fie bine, dacă vrei să fii bun cu mine şi cu...

Şovăi puțin, nu termină ce voia să spună. Îl privi adînc în ochi şi îşi petrecu apoi brațele pe după gîtul lui. Niciodată nu fusese atît de apropiată sufleteşte de el.

— Ai fi gata să îndrepți un rău printr-o faptă bună, Livianus Claudius?

Te întreabă aceea pe care acum o consideri ca fiică a ta...

Da, Apronilla! şopti el fericit, strîngînd-o la piept, hotărît să-i satisfacă orice dorință.

2

Sarmizegetusa, noua cetate de reşedință a regelui Decebal, era aşezată într-o poziție pitorească, pe un mic platou cu ridicaturi uşor ondulate, între muntele Furcătura Sarmigezetusei, vîrful Dagii, vîrful Cornivus şi vîrful Selii, acolo unde rîul numit Apa Mare iese înspumat dintre munți şi îşi potoleşte învolburarea în campia ce se întinde pînă departe spre răsărit. Ca şi astăzi, valea Sarmizegetusei, lungă de peste douăsprezece mile romane şi lată de peste opt, orientată ele la răsărit spre apus, părea o minune a naturii : o campie aproape netedă şi foarte roditoare, înconjurată din toate părțile de munți şi dealuri. Regele alesese bine locul noii reşedințe. În valea Sarmi-zegetusei nu se putea pătrunde decît prin trei porți : dinspre apus - prin Tapae, Rehidava şi Poarta de Fier ; de la miazăzi - prin cheile rîului Rabo, care tăiau de-a curmezişul Muntele cel Mare, şi dinspre răsărit, de la Germisara, pe valea rîului Streus. De aceea, această vale nu era numai o campie mănoasă, care putea să asigure hrana populației cetății-capitală, ci ea însăşi constituia o cetate, o cetate uriaşă, străjuită de munți înalți, în care se putea rezista în cazul unei încercuiri oricît de îndelungate. Regele se îngrijise şi de legătura noii cetăți de reşedință cu vechea cetate a Sarmizegetusei, situată nu departe, în munții de la răsărit, revenită la numele vechi de Cetatea-de-Munte. Un drum bine ascuns, şerpuind printre munți şi ureînd pînă spre creste, lega cele două cetăți pe o rută mult mai scurtă.

Sarmizegetusa era răscruce de drumuri şi nod de întîlnire a negustorilor în timp de pace şi poziție uşor de apărat în timp de război. Decebal gîndise să facă din noua cetate o capitală care să nu rămînă cu nimic în urma Romei, de aceea n-o organizase ca pe o cetate situată pe un vîrf de munte, bună numai pentru luptă şi apărare, ci o croise avînd la bază perspectiva dezvoltării unui mare centru politic, cultural şi economic al dacilor.

Pe o ridicătură ce domina cea mai mare parte din cetate se înălța curtea regelui, între curtea Marelui preot şi curtea lui Diegis. În palatele lor, construite după modelul vilelor romane, se puteau vedea coloane şi plăci de marmură ca în casele bogaților patricieni de la Roma. În jurul lor, casele celorlalte căpetenii, construite din piatră şi bîrne, se înşirau în lungul ulițelor strîmte şi întortocheate ce străbăteau cetatea în lung şi-n lat. Pe măsură ce se apropiau de zidul de apărare al cetății, casele erau tot mai înghesuite, tot mai mărunte şi tot mai sărăcăcioase, construite numai din bîrne şi scînduri cioplite cu barda. Ulițele erau pavate cu bolovani mari de

piatră, şi pe ele înaintau greu şi cu mare zgomot carele cu două roți ale dacilor. În cetate se intra prin două porți principale : cea de apus, pe drumul către Tibiscu, şi cea de la răsărit, pe drumul spre Germisara şi Cetatea-de-Munte. La distanțe nu mai mari de o sută de paşi, pe întăriturile de piatră şi lemn ale cetății erau turnuri de apărare, puternice, spre care se putea urca uşor din interiorul cetății şi comunica între ele pe creasta zidului.

Intrarea în palatul regelui se făcea pe scări de marmură roşie cu dungi albe, ce susțineau fațada prin coloane tot de marmură, de aceeaşi culoare. Această construcție impunătoare, cea mai mare clădire din cetate, nu era numai locuința regelui, ci şi palatul în care se aflau concentrate principalele funcții administrative ale țării : cancelaria statului, conducerea armatei, visteria țării şi sala tronului, în care se ținea sfatul țării în momentele de grea cumpănă. În apropiere şi tot în curtea palatului, se aflau cazărmile pentru garda regelui şi cancelarii pentru alte funcții subordonate armatei şi visteriei.

Sarmizegetusa devenise locul de întîlnire al negustorilor din provinciile vecine ale imperiului. Influența Romei începuse să se facă simțită, se pornise o luptă între moda romană şi cea greacă în îmbrăcăminte, luptă susținută de negustorii care urmăreau afaceri bune. În cetatea lui Decebal se auzea vorbindu-se tot mai mult limba Romei, pe lîngă cea greacă, pătrunsă cu mult înainte în cancelaria statului şi în legăturile cu negustorii străini.

Trecuse mai mult de un an de cînd Livianus Claudius îşi instalase campul întărit de lîngă Sarmizegetusa. La început, nimeni nu avusese voie să iasă din camp, însă cu timpul legionarii căpătaseră învoirea să meargă şi în cetate. Ajunsese ceva obişnuit să se vadă pe ulițele şi prin dughenile şi tabernele Sarmizegetusei grupuri de legionari cheflii umblînd nestingheriți.

Primăvara venise mai frumoasă ca oricînd, după o iarnă grea, geroasă, cu multă zăpadă. De mult timp bătrînii nu mai văzuseră pe valea Sarmizegetusei atîta bogăție de verdeață şi de flori.

De dimineață, tarabostele Abruto plecase din cetatea sa de lîngă Tibiscu, însoțit de o ceată de luptători, ce formau garda sa. Mersese în trapul cailor, fără multă grabă, căci ştia că regele va ține sfatul tîrziu, după căderea serii. Intrase în Sarmizegetusa pe poarta Tibiscului, tocmai în amurg, şi se îndreptase spre dughenile negustorilor, ca să cumpere stofe şi țesături aduse de la Tomis, cerute de văduva şi fetele lui Rundecitulp, rămase în grija lui din ordinul regelui. După ce încheiase tocmeala cu negustorul grec, o pornise în sus, pe ulița cu ocoluri largi ce urca spre curtea regelui. Drumul trecea prin tîrgul cetății sau piața : un teren larg, în care se strîngeau dacii cu mărfuri şi alimente în fiecare săptămînă. Abruto tocmai ocolea prin fața unei taberne, în uşa căreia se afla un grup de legionari cheflii, puşi pe harță şi pe jaf, cînd auzi cuvinte care îl făcură să fie mai atent.

— Hei, Silvanus, uite o ceată de barbari! strigă o voce din acel grup. Ce-ar fi să-i uşurăm nițel de bani? Abruto auzi limpede cum erau numiți : „barbari".

— Nu, Faminius, să nu-i oprim, sînt luptători, spuse altul.

Cel numit Faminius nu mai auzi ce-i spunea Silvanus, sări în calea călăreților şi le strigă să se oprească. Stătea proptit pe amîndouă picioarele, cu sulița şi scutul pregătite pentru luptă.

— Opriți, barbarilor, şi scoateți banii! strigă el cu toată puterea, pentru a-i speria.

—- În lături tu, duşman nepoftit aici! rosti Abruto fără să-şi piadră cumpătul.

Trase repede barda de la brîu şi o aruncă spre Faminius cu multă îndemînare. Faminius se prăbuşi cu capul despicat în două. Tarabostele strigă către luptătorii săi :

— Pe ei, loviți-i fără milă, trimiteți-i la zeii lor netrebnici!

Cel numit Silvanus căută să fugă în tabernă. În înghesuială, cîțiva căzură în prag, sub loviturile dacilor. Pînă să se dezmeticească cei dinăuntru, Abruto şi ceata sa se îndepărtau în galopul cailor.

Ajuns la curtea regelui, Abruto află că sfatul căpeteniilor începuse. Intră cu teamă. În jilțul său regal, între Diegis şi Zundecibalm, Decebal vorbea căpeteniilor strînse din toate colțurile țării. Cînd îl văzu pe proaspătul taraboste, regele tăcu, îl privi mirat de întîrziere, apoi continuă :

— Diegis şi cu mine ne-am încrezut prea mult în cuvîntul împăratului şi în cinstea romană, dar ne-am înşelat. Din toate părțile ne vin veşti îngrijorătoare : jafuri, batjocură, cruzimi, omoruri. Împăratul s-a legat că trimite în țara noastră legiunile sale ca prieteni şi ocrotitori, şi noi i-am primit ca pe nişte oaspeți. Ce vedem însă? Livianus Claudius a venit ca oaspete şi se poartă ca un duşman. Am ajuns să nu mai fim stăpîni în țara noastră, în cetățile noastre, pe moşiile noastre şi în casele noastre. Regele făcu o scurtă pauză. Îl văzu pe Eurotas şi îşi aminti că el îi spusese bătrînului negustor să ia parte la sfatul său. Reluă cu acelaşi ton potolit şi apăsat :

— V-am strîns aici, căpetenii dace, spre a chibzui ce avem de făcut. Poate că va trebui ca timp de un an-doi, cît va mai fi nevoie, să ne pregătim bine, apoi să dăm lovituri fulgerătoare şi să-i aruncăm înapoi, dincolo de Dunaris. Dar mai înainte de a lua o hotărîre, vreau să ştiu ce s-a mai petrecut în țară, ce s-a mai întîmplat pe moşiile şi pe la cetățile voastre. Este aici şi Eurotas, bunul nostru prieten, el ştie să păstreze tainele noastre, ne-a ajutat întotdeauna. Regele slobozi un zîmbet între barba bogată şi mustățile stufoase. El ştie că pe cel care ne trădează îl ardem de viu, şi asta o amintesc oricăruia dintre voi. Să vedem, viteazul Abruto de ce-a întîrziat? Nu cumva de cînd e taraboste şi are moşie a început să se îngraşe şi să trîndăvească? Schimbase tonul, semn că glumea. Ia spune, Abruto!

Tarabostele Abruto, scurt şi îndesat, cu pieptul puternic şi cu gîtul gros, nu mai avea nimic din înfăţişarea robului Abruto de la Carsidava. Se ridică, îşi trecu mîna peste mustăţi şi peste barbă şi tuşi uşor.

— Mărite rege, Marele zeu să te ţină viaţă lungă! Mai întîi să spun de ce am întîrziat. Ieşisem de pe ulița negustorilor şi tocmai dam după colţ în piaţă, cînd, din faţa tabernei, nişte legionari ne-au batjocorit. Mi s-a urcat sîngele la cap cînd l-am auzit pe unul spunînd : „Uite o ceată de barbari!" S-a repezit înaintea noastră cu sulița întinsă şi-a strigat la noi să ne oprim. N-am putut răbda să fiu batjocorit de duşman şi aici, în cetatea regelui meu. Am tras barda de la brîu şi i-am crăpat capul. A urmat o scurtă luptă. Am mai doborît vreo cîţiva, apoi am pornit în galopul cailor. De-asta am întîrziat, mărite rege!

— Ne prădează, ne ard casele şi cetăţile, ne duc vitele! strigă un taraboste tînăr din fundul sălii, a cărui barbă mijise de puţin timp.

Era Burio, stăpînul cetăţii Marodava.

— Da, aşa fac, mărite rege! întări Abruto. Abia s-a luat zăpada şi-a dat colţul ierbii, şi cetele de legionari au început să colinde peste tot între Tibiscu, Dierna şi Getidava. De cîteva ori au prădat casele comaţilor din apropierea moşiei mele, dar nu i-am lăsat, i-am prins şi n-a scăpat nici unul. Pe unii i-am ars de vii!

Regele văzu cum Abruto se înfurie pe măsură ce vorbeşte, începu să zîmbească. Îi plăcea noul taraboste. Avea nevoie de mulţi ca el.

— La toamnă vei fi jefuit iarăşi, strigă acelaşi taraboste tînăr.

— Te-ai purtat bine, Abruto! spuse regele. Aşa trebuie să lovească fiecare căpetenie, fiecare taraboste, dacă este atacat. Noi însă nu trebuie să dăm nici o lovitură fără motiv. Regele căuta cu privirea spre fundul sălii : Haide, Burio, văd că eşti tare nerăbdător, spune, ce se întîmplă pe la Marodava?

Tînărul taraboste se ridică. Înalt, blond, cu pletele lungi, cu faţa ovală şi cu obrazul curat, Burio îl privi pe rege cu ochii lui mari, albaştri şi blînzi.

— La mine, mărite rege, nu departe de cetatea mea de la Marodava, s-a aşezat campul legiunii romane a cărei garnizoană s-a stabilit în cetatea noastră de hotar de la Porolissum. Chiar din vara trecută au început construirea de cazărmi din piatră, cărămidă şi lemn. Mi-au luat oamenii, comaţi şi robi, şi i-au pus să scoată piatră din munte şi să taie lemne în pădure. Nu mai am cu cine să muncesc campurile, mi-au dus turmele de vite şi n-am mai rămas decît cu ceea ce apucasem să duc sus, în cetate. Casele comaţilor sînt jefuite şi arse, iar femeile lor - batjocorite...

— Şi tu n-ai făcut nimic, taraboste Burio?

— Da, mărite rege! M-am dus în camp la legatul comandant, m-am plîns de jafurile şi stricăciunile ce se fac, i-am cerut să-mi lase oameni pentru muncă, şi ce credeţi că mi-a spus? S-a încruntat la mine şi m-a ameninţat, fiindcă am îndrăznit să vorbesc atît de urît despre soldaţii legiunilor romane. M-a trimis să-i caut pe tîlhari şi pe jefuitori printre

„barbarii" mei de daci, care îmbracă tunici de legionari, încalță sandale şi îşi taie bărbile, apoi prădează. Ştiam că nimic nu e adevărat din tot ce spunea, ştiam că nici un dac n-ar pune pe el tunica duşmanului, de care îi este scîrbă, şi nici un dac nu şi-ar tăia barba, podoaba feței lui, pentru a jefui. Dar, mărite rege, nici noi nu ne lăsăm. Pîndim cu răbdare, şi cînd prindem cîte-o ceată răzleață de legionari, îi aruncăm în sulițe sau îi... Regele clătină capul în semn de aprobare, căutînd cu privirea prin sală.

— Spune tu, taraboste Sacio, cum a ars duşmanul casele comaților de lîngă cetatea ta? întrebă regele.

Din partea dreaptă a sălii se ridică un bătrîn vînjos, cu privire de vultur, călit în lupte. Barba şi pletele îi erau cărunte, dar el se ținea încă în putere.

— Regele meu ştie de această neomenie, că nu s-a întîmplat decît în toamna trecută, spuse bătrînul, stînjenit de privirile celor din jur.

Povesti pe scurt cele întîmplate, aşa cum tribunul Salustius Decimus îi povestise lui Livianus Claudius. Satul ars de romani se afla în apropierea cetății lui Sacio.

— I-am lovit cu aceeaşi cruzime, aşa cum i-au lovit ei pe al noştri! a încheiat bătrînul taraboste.

Pe fața căpeteniilor se vedea revolta. Regele se încruntase.

— În împrejurări atît de grele, cerem sfatul Marelui preot. Să ne spună, care este voia Zeului cel mare?

Zundecibalm, îmbrăcat în odăjdii de purpură, se răsuci de cîteva ori în jilț, tuşi sec şi gros şi privi pe deasupra celor din sală. Începu să vorbească rar şi stăpînit :

— Toți trebuie să luptăm ca să aruncăm afară pe duşman. Asta este voia Marelui zeu. Preoții vor aduce noi jertfe şi el, Zamolxis, va da mai multă putere şi tărie luptătorilor noştri. Fiecare dac merge fericit la moarte, fiindcă ştie că plecînd dintre noi merge sus în cer, acolo unde stă Zeul cel mare. Voi trimite preoții în toate părțile, prin toate cetățile şi prin toate satele să îndemne poporul la luptă! Marele zeu să ne-ajute să-l alungăm pe cotropitor! rosti el aşezîndu-se mai bine în jilț.

Văzînd că Marele preot a terminat, regele se întoarse spre Eurotas şi-i vorbi :

— Mi-ai spus de mai multe ori, Eurotas, că nu precupețeşti nimic în lupta împotriva imperiului. Tu cunoşti bine politica Romei, ce sfat ne dai?

Eurotas vorbi în limba dacă, pe care o învățase destul de bine :

— Cu sau fără voia zeilor, rege al tuturor dacilor şi Mare preot, astăzi aveți duşmanul la voi în casă. La noi, în Ellada, se spune că „Duşmanul intrat în casă, cu greu îl scoți afară". De ce spun asta, mărite rege? O spun nu pentru a vă descuraja, ci să vă îndemn ; dacă alegeți calea luptei, trebuie să vă pregătiți bine. Mă întreb însă : veți putea voi singuri să alungați duşmanul? Eu unul mă îndoiesc! Oricine ştie că dacă duşmanul ți-a intrat în casă, de cele mai multe ori nu-l mai poți scoate dacă nu te ajută

cineva din afară. Triburile vecine de la răsărit şi miazănoapte vă sînt prietene. Ele sînt numeroase, puternice şi viteze, cereți-le ajutorul!

Eurotas tăcu. Îşi trase de la brîu o pînză subțire şi începu să se şteargă de sudoare. Tuşi sec de cîteva ori. Reluă apoi, cu voce uşor schimbată :

— Dar, mărite rege, în lupta împotriva imperiului, Eurotas nu se mulțumeşte numai să vă dea sfaturi, el înțelege să vă dea şi ajutor. Bătrîn cum sînt, nu pot lupta, dar vă voi aduce din imperiu tot ce-mi veți cere : arme, materiale, meşteri şi veşti. Pot să aflu tot ce pregăteşte Roma şi tot ce plănuieşte imperiul să facă în Dacia. O veste bună adusă la timp face cît mai multe legiuni pe cîmpul de luptă. Eu, mărite rege, mă înclin în fața ta pentru încrederea ce-mi arăți!

Eurotas se aşează pe scaun, continuînd să se şteargă de sudoare.

Umflîndu-şi pieptul strîns în pieptarul de zale, de sub care apărea mînerul cuțitului său frumos lucrat, încrustat cu pietre scumpe, Decebal se ridică în picioare. Din ochii lui țîşneau hotărîrea şi înflăcărarea.

— A vorbit bine, Eurotas! La cele ce ne-a spus el, ne-am gîndit şi noi. Treburile noastre de stat nu ne dau voie să spunem aici tot ce-am plănuit. Acum luați bine aminte, voi, căpetenii de triburi, taraboşti şi căpetenii de cete de luptători. Pe duşman trebuie să-l facem să creadă că ne-am potolit, că ne plecăm Romei. Pentru asta vă opresc de la orice atac, şi chiar de la orice răzbunare. Ne vom răzbuna atunci cînd va sosi clipa. Ştiu că vă este greu să răbdați umilirea şi batjocura, ştiu că vă este greu să vedeți cum dacii sînt jefuiți şi loviți, dar trebuie să vă întăriți şi răbdarea, şi brațele, şi piepturile. Să vă pregătiți zi şi noapte, să ascundeți meşteri în funduri de văi, în păduri nestrăbătute, în găuri de munți, şi acolo să lucrați suliți, arcuri, săgeți, topoare şi tot ce trebuie pentru luptă. Marele zeu Zamolxis să-i ajute pe daci să-l izgonească pe duşman!

Regele făcu un semn, buciumaşii începură să sune. Sfatul cu căpeteniile se sfîrşise.

Ca de obicei, Eurotas se făcu nevăzut. Unii îl porecliseră şarpele şi nu-l vedeau cu ochi buni pe grec. Se minunau de istețimea şi de judecata lui, însă nu le scăpa nici şiretenia din cuvinte şi nici lipsa de sinceritate din priviri. Părăsi repede curtea regelui şi porni grăbit la vale spre ulița negustorilor. O ținu drept spre taberna „La dacul fericit", pe care Philistos o deschisese o dată cu instalarea campului de lîngă Sarmizegetusa. Pornise în această parte, opusă aceleia în care se afla campul roman, pentru a spulbera orice bănuială. În tabernă intră pe uşa din dos şi nu se terminase scurgerea nisipului din clepsidră cînd pe poarta curții lui Philistos ieşiră patru călăreți, care porniră în trapul cailor către poarta Tibiscului. Ajunşi afară din cetate, după un ocol larg, călăreții se apropiară de camp şi de vila lui Livianus Claudius. Eurotas văzu de departe că generalul încă nu se culcase.

— Pe Jupiter şi pe Cybela, generale, de cînd nu te-am văzut, te-ai schimbat mult! Mă rog la toți zeii ca ospățul şi odihna din seara aceasta să

vă priască la amîndoi, să vă aducă sănătate şi fericire!

Generalul abia terminase cina şi îşi sorbea liniştit vinul său preferat. În faţa lui, aşezată comod pe un solium, stătea Apronilla.

—Pe Apollo, Eurotas, ai venit tocmai la momentul potrivit. Ce se întîmplă cu tine, ai început să mă ocoleşti, sau ai trecut de partea barbarilor? Eu mă împac mai bine cu vinul lor decît cu ei.

Rîse uşor şi ridică în sus cupa, din care ieşeau aburi calzi.

Ascultîndu-l, Eurotas îl privea atent. Avea obrazul mai plin, şi cutele, adînci altădată, acum începuseră să se mai netezească. Arăta mult mai tînăr, mai dornic de viaţă.

Apronilla se ridică încet şi, călcînd uşor, trecu prin atriu în exedra, petrecută de privirile celor doi bătrîni. De cînd ştia că Vitellius se află în viaţă, Apronilla se schimbase cu totul faţă de general. Nu se mai îndoia de veştile aduse de Dagio şi aştepta plină de încredere sosirea la Sarmizegetusa a celor de la şantierul podului. Se încredea numai în Cluvianus, şi despre scăparea lui Vitellius şi a lui Sarmis din nenorocirea de la pod nu-i spusese nici Myrellei. Iarna trecuse în linişte, şi generalul aştepta momentul prielnic pentru a lua o hotărîre.

— Tu ce vin preferi, Eurotas : Velitrae, Falern, Chios, sau pe cel dac? întrebă generalul în înlănţuirea gîndului că el se împacă bine cu vinul dac.

Îi făcu semn să se întindă pe patul din faţa lui.

— Mi-e egal, Livianus Claudius. Un grec care se simte bine la Atena, la Roma, la Sarmizegetusa, adică oriunde, acolo unde este şi imperiul, nu refuză vinul locului în care se află.

Ridicîndu-se încet, Livianus Claudius îi umplu o cupă şi i-o întinse.

— Să-ţi dea zeii nemurire, Livianus Claudius! îi ură Eurotas după ce sorbi de cîteva ori cu poftă. Arăţi mai tînăr, te-ai mai împlinit. Eşti acelaşi bărbat frumos pe care l-am cunoscut în tinereţe. Fericirea îţi zîmbeşte în faţă...

Livianus Claudius înţelese că Eurotas se gîndea la Apronilla.

— Închipuiri deşarte, Eurotas! Degeaba mergi cu gîndul acolo unde te gîndeşti. Nu mi-am făcut-o nici soţie şi nici n-am vîndut-o. N-o mai ţin ca sclavă, ci ca fiică : o iubesc ca pe propriul meu copil. Aş da mult s-o văd fericită.

— Să mă pedepsească zeii Infernului, sînt un bătrîn păcătos, am văzut că prea s-a făcut frumoasă fata. Cînd am intrat, liniştea familială de aci m-a făcut să cred...

— Să nu mai crezi nimic, Eurotas! întinse mîna şi-i făcu semn : Dă-te mai aproape. Îi şopti la ureche : în toamna trecută am aflat de ce suferea ea. Îi povesti pe scurt cele întîmplate : S-a terminat cu el. De-atunci, ea s-a liniştit...

— Auzisem şi eu de nenorocirea de la pod... Voia zeilor... Eurotas umplu fără grabă cupele cu vin murmurînd : Nu pot să rezist vinului dac.

— Haide, să le golim. În seara asta mi-ai făcut o mare bucurie.

Cîteodată înclin să cred că zeii şi-au întors faţa spre mine, adică spre noi. Eu mă gîndesc mult la fericirea ei.

— Jur pe toţi zeii, Livianus Claudius, că fericirea ta mă face şi pe mine fericit!

Generalul îi făcu semn arătînd spre exedra.

— Îţi vorbesc în şoaptă, nu vreau să ne audă sau să ştie că m-am destăinuit ţie. S-ar supăra grozav. Îţi spun totul : o declar ca fiică a mea. Voi ruga pe împărat să-mi dea voie să mă înapoiez la Roma. Acolo, o voi căsători cu un bărbat demn de ea. Se apropie şi mai mult de Eurotas : Aici de ce să mai stau? Simt adînc ura dacilor împotriva legiunilor mele. Urmăresc mişcările lui Decebal. Ştiu că se pregăteşte, dar nu-i vom lăsa timp. Livianus Claudius se înseninã la faţă : Sper că pe la mijlocul verii să fiu la Roma! Mi-e dor mult de o viaţă mai tihnită!

Abia termină generalul, şi Eurotas se ridică grăbit.

— E tîrziu, trebuie să plec. Te-ai gîndit bine, Livianus Claudius, te şi văd peste cîţiva ani cu nepoţii pe genunchi.

— Stai, Eurotas, stai să mai golim cîte-o cupă.

— În cinstea zeilor, a împăratului şi a ta, Livianus Claudius! ură Eurotas ridicînd cupa pe care i-o întinsese generalul. Eu, cum ştii, am servit întotdeauna imperiul, dar nu mi-am neglijat nici afacerile. După ce sorbi de cîteva ori, continuă : N-ar strica să-ţi întăreşti campurile. Sînt semne că se pregăteşte ceva.

Întors la taberna lui Philistos, Eurotas chibzui pînă tîrziu după miezul nopţii. Liniştirea Apronillei n-o vedea justificată decît în cazul cînd ea ştia ceva mai mult decît stăpînul ei, şi anume că bărbatul pe care îl iubeşte e în viaţă. Cum nu lăsa să-i scape nici o ocazie de cîştig, îşi făcu planul să întreprindă ceva pentru a stoarce o sumă cît mai mare de la general.

3

Fericirea este egoistă. Oamenii sînt mai îndîrjiţi şi mai uniţi cînd suferă şi cînd sînt loviţi. Ajunşi la Sarmizegetusa, Diegis, Sarmis şi Dagio s-au împrăştiat spre familiile lor. Sarmis plecase neîntîrziat spre Costodava, unde se afla Cumida, iar Diegis la Carsidava, împreună cu Carsida. De cîteva zile, Vitellius rămăsese singur în palatul lui Diegis. Cunoştea prea puţin de la Sarmis limba poporului în mijlocul căruia se afla şi pe care începuse să-l îndrăgească. Ardea de nerăbdare, aşteptînd înapoierea lor. Cînd intră, Dugis îl găsi cu capul sprijinit în mîini, pierdut în gînduri.

— Tribune, jur pe Marele zeu că nu te mai înţeleg de loc! De dimineaţă te-am lăsat cu oala asta cu vin şi văd că nici nu te-ai atins de ea. Păi eu pînă acum goleam o duzină. Dugis îşi răsuci mustăţile şi le şterse cu dosul palmei. Venisem să mai aduc o oală...

— Nu-mi trebuie! îl privi lung pe dacul vîrtos de lîngă el. Dugis, nu vrei să stai puțin cu mine? Văd că vorbeşti cu uşurință limba Romei. Sper că voi învăța şi eu repede limba voastră.

— Foarte repede, dacă tribunul doreşte şi-i place. Negustorii greci care vin de la Tomis învață să vorbească limba dacilor în cîteva luni. Dacă tribunul a venit în mijlocul nostru, o să se țină şi de obiceiurile noastre. Aici, în Dacia, sînt mai mici depărtarea şi deosebirea dintre cei mari şi cei mici, nu ca la Roma, unde patricienii nici nu se uită la plebei.

— Da, ai dreptate, aşa este, Dugis. La Roma este mare deosebirea dintre cei mari şi cei mici, adică dintre bogați şi săraci, dar tot atît de mare este şi ura dintre ei. Spune-mi, Dugis, întotdeauna Diegis s-a purtat cu tine ca acum?

— Da, tribune! Dar stai să aduc la iuțeală un ulcior cu vin şi ceva mîncare.

Se înapoie repede, încărcat cu pîine, slănină afumată, cîrnați, brînză, miere şi fructe, pe lîngă care nu lipsea ulciorul. Gustară din cîrnați şi goliră cîte-o oală cu vin. Dugis îşi şterse mustățile stufoase şi lungi şi continuă răspunsul la întrebarea lui Vitellius :

— Da, tribune, Diegis aşa se poartă. De multe ori am fost aici în palat ca stăpîn, nu căpetenie a gărzii. Dar acum a venit stăpîna, Marele zeu să-i dea sănătate şi s-o țină viață lungă! Cînd bătrînul Dicomes, tatăl ei, venea pe-aici, golea oalele cu vin una după alta, dar nici eu nu mă lăsam. Ridică oala, tribune! Abia ai sosit în Dacia şi poate că nu eşti obişnuit cu vinul nostru, dar să ştii că dă putere. Omul tînăr trebuie să mănînce şi să bea bine dacă vrea să învingă în luptele pe care le are de purtat, şi ştiu că tu abia acum începi lupta.

Ca şi cum atîta aşteptase, ca mersul celor ce vorbeau să se schimbe, Vitellius îl întrebă, după ce sorbi fără poftă :

— Dugis, tu ai fost vreodată în campul lui Livianus Claudius?

— Am fost, tribune, chiar de mai multe ori. Merg şi duc generalului pergamentele şi documentele pe care Diegis le încheie cu imperiul. Pînă acum, regele nici n-a stat de vorbă cu Livianus Claudius.

— Tu poți intra oricînd în camp?

— Oricînd, tribune, dacă am treabă, altfel nu-mi face nici o plăcere să merg în tabăra duşmanului.

— În vila generalului ai fost?

— Nu, tribune, fiindcă n-am avut nevoie. De la vila aceea a venit de mai multe ori la Diegis un gal...

— Cluvianus?

— Da, Cluvianus. Îl cunoaşte tribunul? Vitellius confirmă prin o uşoară mişcare a capului.

— Nu ştiu ce rost a avut venirea lui, continuă Dugis, poate că prin el Diegis urmăreşte ce se mişcă în jurul generalului duşman. Sînt foarte încîlcite drumurile în treburile politice şi militare!

Vitellius îl privi cu o uşoară neîncredere.

— Vrei să spui, Dugis, că chiar nu ştii de ce venea galul? De o fată, Apronilla, al auzit? Ştii cine este?

— Nu ştiu, tribune!

Îi povesti pe scurt nefericirea lui şi a ei şi prietenia dintre el şi Sarmis, cu toate suferinţele prin care trecuseră de cînd şi el fusese făcut sclav.

— Sînt gata să te ajut s-o eliberezi, tribune! rosti Dugis cu hotărîre. Mai întîi voi căuta să te pun în legătură cu galul, şi după ce-ţi faci idee de situaţie, dăm lovitura!

Livianus Claudius trebuie să simtă mai adînc că se află în Dacia, să-i dăm lovituri cît mai dureroase. Sînt gata, la ordinul tău, tribune!

Trei zile mai tîrziu, pe înserat, din curtea lui Diegis ieşea o ceată de călăreţi, care se îndreptau în galop spre poarta Tibiscului. În fruntea lor mergeau Vitellius şi Dugis. Aşa cum era îmbrăcat, Vitellius nu putea fi deosebit de un dac decît după părul, barba şi sprîncenele sale negre, semne care de obicei nu erau luate în seamă.

Pregătirea şi plecarea lor se făcuse în mare grabă. În după-amiaza zilei, doi daci, un bărbat şi o femeie, obosiţi de drum lung, sosiseră la poarta curţii lui Diegis şi ceruseră să fie lăsaţi să intre. Bărbatul era tînăr, în plină putere, şi după port arăta a fi un om de munte, iar femeia era îmbrăcată ca o dacă în zi de sărbătoare, numai că marama îi acoperea prea mult faţa, lăsînd vederii numai doi ochi mari, adînci, albaştri, înecaţi în lacrimi. Ţinîndu-se de braţul dacului, ea suspina şi tremura. Cînd Dugis aflase că sub înfăţişarea femeii dace se ascundea Apronilla, o ridicase pe braţe şi pornise ca o furtună cu ea la Vitellius.

Dar fericirea mult aşteptatei revederi fusese umbrită de vestea pe care o adusese Apronilla : sus în munţi, la stîna dacului care o călăuzise, Cluvianus se lupta din răsputeri cu moartea, greu rănit în lupta cu Domitius Rufinus şi cu garda lui. Cu preţul vieţii, galul reuşise s-o scoată din vilă şi s-o ascundă în munţi.

Ceata de călăreţi, în frunte cu Vitellius şi Dugis, a ţinut-o în goana cailor pe cărări de munte cunoscute numai de dacul care îi călăuzea prin întuneric cu multă dibăcie, şi nu apucară să cînte cocoşii a doua oară cînd ei sosiră la stînă. L-au găsit pe Cluvianus zăcînd pe un pat de fîn moale. O dîră subţire de sînge i se prelingea prin colţul gurii. Galul uriaş lungit pe pat arăta şi mai uriaş. De sub tunica sfîşiată răzbătea afară ciotul unei suliţe rupte, al cărei vîrf de fier rămăsese înfipt adînc în pieptul lui puternic.

Vitellius şi Dugis se apropiară de el, hotărîţi să-i dea tot ajutorul ce le stătea în putinţă şi să pregătească cele necesare pentru ducerea lui la curtea lui Diegis. Cînd îl văzu pe fostul tribun, faţa galului se lumină, un zîmbet îi flutură pe lîngă şuviţa de sînge ce se scurgea din gură.

Îl privi lung şi o căldură de mulţumire i se răspîndi prin tot trupul.

Îi făcu semn să se apropie şi începu să-i vorbească în şoaptă, amestecată cu şuieratul sîngelui ce-i fierbea în piept :

— Tribune, să nu te simți vinovat de moartea mea... aşa a fost voia zeilor!... Mor împăcat şi mulțumit... acum ea este liberă... şi tu ai venit... Rog zeii să vă dea fericirea pe care şi-o doresc oamenii!...

— Te vom face sănătos, bravule Cluvianus! îl încuraja Vitellius.

— Eu... plec... la zei... tribune...

Cuvintele cu greu mai puteau fi înțelese. Şuvița de sînge din colțul gurii se mai îngroşase. Vitellius abia mai putu să prindă :

— Să-l omori... pe Domitius... Rufinus... să răzbuni... şi... moartea... mea...

— Ne vom răzbuna amîndoi, galule bun!

Cluvianus nu mai putu vorbi. Îşi pironise privirea în frunzişul fagului şi sufla rar şi slab. Sîngele se pornise şi mai tare. Toată noaptea, uriaşul gal se luptă cu moartea şi spre ziuă îşi dădu sfîrşitul.

4

De trei zile plecaseră din Sarmizegetusa. În drum, trecuseră pe lîngă campurile cohortelor romane de la Apulum, Potaissa şi Napoca, fără să se oprească. Era în plină vară. În pădurea prin care mergeau nu adia nici o boare de vînt, nu se mişca nici o frunză. În frunte mergea Diegis, urmat de Sarmis, Vitellius, Dagio şi Susagus. Se înşiraseră pe poteca ce şerpuia printre fagii bătrîni şi lăsaseră caii să meargă în voie. După ei venea garda, vreo douăzeci de luptători încercați, vînjoşi şi îndesați, cu pieptarele de oaie strînse bine pe trupuri.

Diegis pornise încărcat cu daruri la triburile din miazănoapte, trimis de rege. Decebal cerea ajutor pentru alungarea duşmanului din țară. Ducea pentru fiecare şef de trib cîte-un pergament întărit cu sigiliul regelui, în care scria:

„Luați aminte, cinstiți vecini şi viteji luptători, că dacă Dacia va fi prefăcută într-o provincie a imperiului veți cădea şi voi cotropiți şi luați captivi. Voi, cinstiți vecini, ajutîndu-ne pe noi, nu veți face altceva decît să vă apărați pămînturile, femeile şi copiii voştri."

În timpul pregătirilor de plecare, Sarmis fusese mirat de desele vizite pe care Eurotas le făcuse regelui. Nici el şi nici Vitellius nu se încredeau prea mult în negustorul pe care îl cunoscuseră la Getidava. Diegis păstra însă convingerea că bătrînul grec e un înfocat duşman al imperiului şi un bun prieten al regelui.

Livianus Claudius păstrase hotărîrea nestrămutată de a părăsi Sarmizegetusa şi chiar de a se retrage din viața militară, dar fuga Apronillei îi răsturnase toate planurile. Renunțase să mai plece din Dacia şi jurase în numele lui Jupiter să nu-şi găsească liniştea pînă cînd nu-l va vedea răstignit pe tribunul trădător şi nu va prinde sclava fugară. Furia lui depăşise repede orice măsură : îl ura pe Decebal, îi ura pe daci, îl ura pe

Vitellius şi chiar şi pe Apronilla. Începuse să-şi pregătească de luptă legiunile şi cohortele, iar prin Eurotas să urmărească şi să împiedice pregătirile pe care le făcea Decebal.

În mers, calul lui Diegis se poticni de o rădăcină de fag mult ieşită din pămînt. Undeva departe se auzi mugetul unui cerb. În apropiere, o ciocănitoare bătea toaca într-un copac uscat. Îşi reveni din gînduri. Îl văzu pe Sarmis îndemnîndu-şi calul.

— Ce, ai să-mi spui ceva? îl întrebă.

— Nu crezi că ar fi mai bine să ne oprim? Nu-mi iese din minte goana centurionului de ieri.

— Nu cumva te stăpîneşte teama?

— Nu, Diegis, la mine în țară nu-mi este teamă de nimeni şi de nimic, însă avem cu noi pergamentele cu sigiliul regelui.

— Da, şi?

— Gîndeşte-te ce s-ar întîmpla dacă ele, în loc să fie duse triburilor din miazănoapte, ar ajunge la Roma?

— Bănuieşti că vom fi atacați de vreo centurie?

— Şi de ce nu? în pădurile neumblate ale Daciei se pot întîmpla multe şi se pot pierde urmele...

— Crimelor, murmură Diegis.

— Plutarh spunea că în lupta cu duşmanul orice îți este permis. Pe duşman să ştii să-l ocoleşti la timp, mai înainte de a-i cunoaşte intențiile, şi să-l loveşti numai cînd îți vine bine.

Diegis îl privi şi rîse.

— Tu pe-acolo prin Grecia pe unde ai umblat ai învățat să ghiceşti gîndurile oamenilor? Să nu te mire dacă-ți spun că pe romani îi cunosc cel puțin tot atît de bine pe cît îi cunoşti tu, de aceea am şi părăsit drumul care duce spre campul de la Porolissum.

Ajunseseră într-o poiană. Diegis opri calul şi se întoarse spre cei ce-l urmau.

—Hei, voi, taraboştilor şi luptătorilor, n-ați fost niciodată la vînătoare prin aceste locuri?

Toți se priviră miraţi, nu ştiau ce urmărea fratele regelui.

— Care cunoaşte drumul drept peste munte, spre cetatea lui Burio, la Marodava? continuă să-i întrebe.

— Eu am fost la Marodava, dar pe drumul cel mare, spuse Susagus.

— Şi dacă în față te aşteaptă duşmanul, nu trebuie să ocoleşti?

Răspunsul îl primi de la Dagio :

— Văd că Susagus nu mai ştie că pe-aici a fost la vînătoare cu mine şi cu Burio. N-ai grijă, Diegis, tăiem drept prin pădure, trecem peste vîrful muntelui din față şi coborîm chiar la Marodava.

Într-un desiş, ceva mai în vale, răsună lătratul lui Eros. Cu gîndul la cele ce se petreceau, Sarmis îşi uitase de cîine. Porni înapoi în galopul calului.

— Vezi, Sarmis, să nu-ți mănînce vreo vulpe javra! îi strigă din urmă Susagus.

Nu trecu mult şi Sarmis se înapoie, urmat de cîine.

— Sîntem urmăriți, spuse el după ce opri calul. Cînd am sosit în vale, trei legionari fugeau în galop pe o poiană ce coboară înapoi spre drum. S-au ascuns repede în pădure.

— Pe duşman trebuie să-l socoteşti tot atît de isteț ca şi tine, spuse murmurînd Vitellius.

Era către seară cînd începură să coboare spre Marodava. De sus se vedea valea întinsă cu campurile şi livezile lui Burio, iar în fund, pe o înălțime, se profila cetatea. În jurul ei, la poalele colinei, erau împrăştiate casele comaților şi saivanele turmelor de oi şi de capre.

Cetatea Marodava, aşezată pe un colț de stîncă ieşit din coasta muntelui, domina întreaga vale. Era bine apărată, cu întărituri de bîrne groase şi blocuri de piatră, şi nu putea fi atacată decît dinspre munte. În multe privințe, atît ca poziție, cît şi ca apărare şi construcție, se asemăna cu cetatea Getidava, cu deosebirea că pintenul stîncos de la Getidava era mai puternic şi mai înalt. Între zidurile de apărare, cetatea era o îmbinare de zidărie de piatră şi de pereți din bîrne groase. În cele patru colțuri, pe ziduri, se înălțau turnuri de pază şi de apărare. Încăperile cetății - trei la număr, lungi şi largi de puteai să întorci carul - aveau destinații precise : prima servea drept cazarmă pentru garda cetății, a doua era sala armelor sau depozitul de arme al tarabostelui, pentru toată oastea ce-o putea ridica el în timp de război, şi a treia o folosea ca locuință. În această încăpere erau aşezate, în lungul pereților, paturi de lemn umplute cu fîn moale, lăvicere, mese şi scaune. Pe pereți erau întinse covoare de lînă frumos lucrate, între care domina albastrul cerului senin, iar din loc în loc erau agățate vase din lemn sculptat şi vase de pămînt cu multe flori. Dedesubt se aflau beciurile cu provizii şi vinuri. Cînd se călca pe duşumeaua groasă de lemn, răsuna bubuitul paşilor, mărit de golul de dedesubt.

Au trecut repede două zile de cînd Diegis şi însoțitorii lui erau oaspeții tarabostelui Burio, la Marodava. Tarabostele se simțea fericit pentru cinstea ce i se făcuse, de a găzdui pe fratele regelui. Cele două zile nu trecuseră însă în petrecere şi chefuri. Împreună cu tarabostele, făcuseră planul prin care să dejoace încercuirea şi urmărirea soliei de către centuriile de la Porolissum.

În cea de-a treia noapte, tîrziu, cînd luna scăpătase după creasta muntelui, porțile grele de lemn ale cetății se deschiseră cu un scîrțîit prelung şi se lăsă încet podul peste şanțul de apărare umplut cu apă. Din cetate ieşiră Burio şi Diegis. Mergeau pe jos în tăcere, unul lîngă altul, urmați de şase călăreți. În jurul lor era linişte. După ce trecură podul, se opriră.

— Pînă acum ar fi trebuit să ne dea semnalul, şopti Diegis cu îngrijorare.

— Ni-l vor da îndată, eu îmi cunosc oamenii, îl încredința Burio.

Se întoarseră spre cei şase călăreți. Burio vorbi apăsat :

— Să aveți încredere deplină în călăuza mea, cunoaşte bine toate coclaurile munților şi vă scoate acolo unde trebuie să vă întîlniți cu Diegis şi ceilalți...

Tăcu, întrerupt de Diegis. După cum vorbi, fratele regelui era foarte îngrijorat.

— Vă dați seama voi, Sarmis, Dagio şi Vitellius, de importanța pergamentelor ce v-am încredințat? în mîinile voastre se află soarta regelui şi a Daciei! Ne aşteptați trei zile la locul stabilit, şi dacă nu sosim, vă urmați drumul spre triburile de la miazănoapte. Veți fi o solie a regelui! Vă faceți o gardă din dacii ce-i veți întîlni în calea voastră!

În timp ce Diegis vorbea, de departe, din pădurea de pe munte, se auzi un strigăt de huhurez, repetat de două ori.

-— Se aude semnalul, spuse Burio, uşurat de aşteptarea plină de încordare. Totul este în regulă, porniți numaidecît!

— Să aveți încredere în piepturile şi brațele noastre! şopti Dagio.

—Tu răspunzi față de mine şi de rege! spuse Burio omului său, călăuza. Să fii lup cînd eşti atacat, vulpe dacă vei fi împresurat şi şarpe de vor căuta să te prindă prin vicleşuguri.

Cei şase porniră în liniştea şi întunericul de nepătruns al nopții, luînd-o pe o potecă ce se pierdea pe povîrnişul muntelui.

Burio aflase prin iscoadele sale că, de la sosirea lui Diegis, cetatea Marodava era într-una sub supravegherea cetelor de legionari din campul din apropiere, de la Porolissum. De aceea, după multă chibzuință, găsiră că cea mai bună cale de a dejuca planul romanilor era ca pergamentele să pornească pe poteci ascunse şi să facă un mare ocol, iar Diegis, cu întreaga sa gardă, sa meargă pe drumul obişnuit, sfidînd orice pericol s-ar fi ivit, cu scopul de a verifica astfel intențiile duşmanului.

În aceeaşi dimineață, cînd soarele se ridicase numai la cîteva sulițe pe cer, din cetatea Marodava ieşeau Diegis şi Burio, însoțiți de garda cu care venise şi de o ceată de luptători de-ai lui Burio. Coborîră în vale pe drumul ce tăia în lung povîrnişul muntelui şi luară oalea către drumul cel mare, ce ducea spre campul roman de la Porolissum. Scăpați de grija pergamentelor, mergeau în pasul cailor, fără să piardă din vedere cele ce se petreceau în jur.

Ieşiseră în drumul cel mare, cînd Diegis îl întrebă pe tarabostele Burio :

— Tu n-ai mai fost de mult la campul de aici, de la Porolissum? La Sarmizegetusa ne-ai trimis veste că se ridică în grabă construcții mari.

— Da, se construiesc întărituri şi cazărmi de piatră. Toată valea din jurul campului este un mare şantier...

— De piatră, murmură întristat Diegis. Cînd Roma înalță construcții de piatră, este semn că nu are de gînd să mai plece, adăugă el cu voce scăzută.

— Acolo, continuă tarabostele, vei vedea că nu se construieşte numai

un castru, ci o adevărată cetate romană. Se ridică cazărmi mari, şi în jur vile, taberne şi piețe, şi sînt zvonuri că vor construi şi un circ sau un amfiteatru, ca în cetățile lor din imperiu.

— Crezi că vor avea timp să termine tot ceea ce au început?

— Nu ştiu! Eu n-aş vrea să le termine. Regele şi cu tine sînteți singurii care ştiți ce avem de făcut. Poporul este gata să pornească la luptă. Fiecare dac îi urăşte pe romani...

Tarabostele nu termină tot ce avea de spus. Din față se deslușiră sunete de trompete. Văzu cum Diegis îi aruncă o privire întrebătoare.

— Ce se-aude, Burio?

— Mă întrebi? Desigur că au pus ceva la cale! Se vede că în noaptea asta cetele de legionari şi iscoadele lor s-au apropiat mult de Marodava. S-ar putea să fim atacați.

Tarabostele ascultă cum sunetele trompetelor se repetau, şi în aceeaşi măsură ele se auzeau tot mai de departe. Nu se]ndoia că erau semnale prin care iscoadele romane anunțau că alaiul fratelui regelui le apăruse în cale. Întrebă :

— Ce vom face dacă vom fi înconjurați de sulițe?

—Aşa cum ți-am spus, nimic! Să-i lăsăm să ne încercuiască, şi vom vedea ce vor. Se întoarse şi repetă ordinul către comandanții gărzilor : Nu se trage nici o spadă, nu se sloboade nici o săgeată, nu se întinde nici o suliță! Tu eşti sigur, Burio, de oamenii pe care i-ai pregătit să pornească repede spre Sarmizegetusa, dacă vom fi împiedicați să ne urmăm drumul?

— Tot atît de sigur cum sînt de mine! răspunse tarabostele.

Continuară să meargă liniştiți. Burio le spuse luptătorilor din gărzi că nu trebuie să meargă tăcuți şi încordați, ca şi cum ar fi gata de luptă, ci să rîdă, să cînte, să glumească. Nu mai înaintară prea mult. La o cotitură a drumului, întîlniră un centurion urmat de un puternic grup de legionari. Centurionul opri calul şi le făcu şi lor semn să se oprească.

— Unde au pornit vitezele căpetenii dace? îi întrebă el cu voce supusă.

— Mergem prin țara noastră, centurioane! răspunse tarabostele. Îi arăt prietenului meu, taraboste din partea de miazăzi a țării, cît este de mare țara şi ce este: mai frumos pe moşia mea, Marodava. Dacă nu se supără centurionul, îl rog să-mi spună, care îi este numele?

— Sînt Cassius Fulvius, viteazule taraboste! îți răspund fiindcă am primit ordinul să-i socotim pe taraboştii daci cu acelaşi grad ca pe tribunii imperiali.

— Dar noi nu servim în armata imperiului?! se miră întrebător Burio.

— Nu ştiu! Tarabostele nu trebuie să uite că eu sînt un ostaş al imperiului şi execut ordinul comandantului meu, legatul Aulus Plautius, din campul de la Porolissum.

— Se înțelege că execuți ordinele comandantului tău, dar aceasta nu ne priveşte pe noi.

Burio încercă să îndemne calul.

— Rog pe taraboste să mă ierte. Am spus că îndeplinesc ordinul ca un ostaş supus : am ordin să nu las cete de luptători daci să meargă pînă la camp, iar dacă acestea se apropie, trebuie să le opresc, să le iau armele, şi pe luptători să-i duc în fața legatului. Dacă tarabostele era însoțit numai de doi sau trei daci, putea să treacă nestingherit,

— Dar noi nu ne vom lăsa să fim dezarmați! rosti tarabostele cu ton ridicat, mai mult pentru a-l impresiona pe centurion.

— Voi executa ordinul legatului. Vă vom ataca cu armele, şi aceasta ar fi o dovadă că trecerea voastră prin aceste părți nu se face cu gînduri curate.

Centurionul vorbea privind cu mult respect spre Diegis, semn că ştia pe cine are în față. Rămase plăcut surprins cînd îl auzi pe Diegis spunînd cu voce stăpînită :

— Burio, centurionul Cassius Fulvius are dreptate. Din moment ce trebuie să execute un ordin, n-are nici un rost să ne opunem. Cu această ocazie vom avea plăcerea să-l vedem şi să-l cunoaştem pe legatul Aulus Plautius, căruia îi vom duce şi un salut din partea regelui.

În sinea lui, Diegis era fericit că reuşise să dejoace manevrele duşmanului. Aşteptă liniştit ca luptătorii ce-l însoțeau să fie dezarmați şi nu încercă nici un gest de opunere cînd văzu că totul se transformase într-o minuțioasă percheziție, care se extinse şi asupra sa şi a lui Burio. Pe măsură ce percheziția se apropia de sfîrşit, vedea cum creşte neliniştea centurionului.

Către amiază intrară în camp şi fură primiți în sunete de trompetă, cu gardă de onoare, aşa cum se proceda la sosirea de la Roma a unui senator sau a altui funcționar înalt al imperiului. Cel mai surprins se arătă legatul Aulus Plautius, care ştiu să ascundă cu măiestrie adevărata misiune a centurionului. Vorbi, arătînd o mîhnire abil prefăcută :

— Dar nu se poate, toți zeii să mă pedepsească, este ceva nemaipomenit! Cum de-a putut centurionul să-mi facă această ruşine, să oprească pe viteazul şi multrespectatul Diegis, acela care a tratat pacea cu Roma? Te rog să mă ierți de supărarea pe care ți-a provocat-o centurionul meu! îmi pare atît de rău!... Trebuia să mă anunți că faci o călătorie prin părțile acestea, şi trimiteam să te întîmpine cu toate onorurile şi să-ți facă gardă o centurie întreagă! Pentru mine, viteazul Diegis, fratele regelui, îl reprezintă pe însuşi vajnicul Decebal. Mulți ani să-i dăruiască zeii!

Cu multă linişte şi demnitate, Diegis căută să prindă momentul pentru a întrerupe vorbele lipsite de sinceritate ale legatului.

— Îți mulțumesc pentru cuvintele ce-mi adresezi, Aulus Plautius! N-a fost decît o mică întîrziere. Doream de altfel să văd campul şi pe dumneata. Dacă nu mă înşel, ai făcut parte dintre legații care l-au însoțit pe Livianus Claudius cînd s-a tratat pacea. Regele vrea să ştie ce se mai petrece prin aceste părți ale țării. Sîntem doar aliați împotriva duşmanilor din afară. Îmi pare rău că nu pot să rămîn mai mult timp ca oaspete aici. Te rog să dai

ordin să se restituie armele gărzii mele şi luptătorilor tarabostelui Burio.

— Am şi dat acest ordin, chiar din clipa în care mi s-a raportat că voi avea cinstea să primesc vizita fratelui viteazului Decebal! Ce face regele, e sănătos? Nu l-am văzut decît o singură dată şi am rămas cu o părere de neuitat : Decebal este omul de fier, mai mult chiar, este o stîncă de granit. A ştiut împăratul cu cine se uneşte împotriva duşmanilor imperiului!...

Legatul ridică clopoţelul şi sună scurt. Intră un contubernal.

— E tîrziu, trebuie să-mi ospătez cum se cuvine nişte oaspeţi atît de bineveniţi!

A doua zi, Diegis îşi continuă drumul. Din cele ce se petrecuseră, se convinsese şi mai mult că tactica de moment a Romei era ca, în locul forţei, să sugrume poporul dac zîmbindu-i şi lăudînd marea prietenie dintre romani şi daci. Mersese mult timp adîncit în gînduri.

— Te-ai convins, Burio? Dacă nu ne vom grăbi să-i aruncăm peste Dunaris pe aceşti oaspeţi nepoftiţi, poporul dac va pieri înăbuşit sub colosalul imperiu vecin!

După trei zile, Diegis se întîlni cu grupul celor şase, în frunte cu Sarmis şi Dagio, care îi predară pergamentele scăpate de urmăritori. În calea lor, într-o poiană de munte, dăduseră o luptă grea cu un grup de legionari, care la început se prefăcuseră că au ratacit drumul.

5

Stai lîngă mine, Daizus, te agiţi într-una şi nu-ţi mai găseşti locul! Mă durea în suflet de cîte ori mă gîndeam că pentru fericirea mea tu îţi vei fi pierdut viaţa!

Sub un fag din curtea cetăţii Carsidava, pe o bancă grea de lemn, şedeau Carsida şi Daizus. În apropierea lor, pe iarbă, se juca micul Dicomes, fiul lui Sarmis şi al Cumidei. Se apropia toamna. În copaci, frunzele începuseră să ruginească. Dorul ei după cei plecaţi în solie spre miazănoapte şi care întîrziau să se întoarcă îi fusese stins de sosirea lui Daizus. La fel ca ea sufereau Apronilla şi Cumida. Sosirea nemaisperată a fratelui socotit pierdut îi răscolise şi alte sentimente, pe care ea nu reuşise să le alunge cu totul din suflet, de cînd scăpase din sclavie. În papyrusul lăsat lui Usugus pentru Sarmis, bătrînul Dicomes recunoscuse că Daizus era fructul dragostei lui cu o roabă şi, în lipsa lui Sarmis, el rămînea stăpînul Carsidavei.

— Te arăţi prea neliniştit, Daizus, ce se petrece cu tine? Îi prinse capul între mîini şi-l sărută pe frunte. Îi rîse în ochi.

— Ştrengarule, să n-o întristezi pe sora ta!

— Ce te miră, Carsida? Am în mine o stare care nu-mi dă pace. Cîteodată mă simt prea fericit... Daizus, robul... acum frate al soţiei lui Diegis, fratele regelui... Cîteodată, parcă aş vrea să mor... aş dori să mor!...

Nu pot să uit clipele de atunci, cînd mă aflam în fața împăratului, săgetat de privirile unei mulțimi înnebunite de plăcerea de a vedea cît mai mulți sclavi omorîți. Nu pot să uit nici clipa cînd am fost dezlegat, fără să mai fiu răstignit! Ceva s-a schimbat atunci în mine. Mă pregătisem atît de mult să-i arăt crudului împărat că un dac nu se sperie în fața morții!...

Carsida îl asculta mîngîindu-i părul blond, lung şi ondulat. Îl privea dintr-o parte. Se asemăna tot mai mult cu răposatul ei tată.

— Pe Apolodor l-ai mai văzut? Arhitectul nu te cunoştea...

Îi puse întrebarea căutînd să prindă momentul dornică să afle răspunsul la o altă întrebare care-i ardea inima.

— Da, el mă cunoştea. După ce am fost prins, am fost dus o dată în fața lui şi a unui tribun. Cînd mi-a dat pergamentele şi mi-a spus că sînt liber să mă întorc acasă, era atît de trist şi atît de îmbătrînit : un om fără putere, fără poftă de viață... cred că suferea mult...

— Mai spune-mi ceva despre ei, Daizus!

— Ce să-ți mai spun?! Mi-aduc aminte de o întrebare a lui, care m-a zguduit de milă. Cred că arhitectul te-a iubit mult, Carsida, M-a întrebat : „Spune-mi, dacă ştii : sora ta mă ura?"

Carsida tresări şi-l privi lung, cu ochii tulburi. Îl întrebă, aproape fără să-şi dea seama :

— Şi tu ce i-ai răspuns?

Buzele îi tremurau uşor, năpădită de o căldură lăuntrică.

— I-am spus că nu-l urai.

Daizus tăcu şi rămase mult timp nemişcat, privind departe. Tîrziu, se întoarse spre ea. I se păruse că suspină. Îi văzu ochii înotînd în lacrimi.

— De ce plîngi, Carsida? Tu nu i-ai făcut lui nici un rău. Răul şi l-a făcut singur, cumpărîndu-te!

Ea începu să-i vorbească încet, înecată de plînsul abia stăpînit :

— Sînt lucruri pe care un bărbat nu poate să le înțeleagă. Fetele cumpărate ca sclave pot încăpea pe mîna multor brute. El a fost altfel. Şi altceva, ce mai ții minte că ți-a spus?

— Îmi amintesc bine cuvintele spuse de el cînd mi-a dat certificatul tău de eliberare : „îți dau certificatul de eliberare a Malvei ; Carsida n-a fost niciodată sclava mea." A mai spus că dacă ar fi ştiut că tu erai soția fratelui lui Decebal, cu toată prețuirea ce ți-o purta, te-ar fi eliberat din prima zi.

Din nou, un timp, amîndoi tăcură.

— Dar pe Septimius unde l-ai întîlnit? La castrul în care am fost noi închişi cîteva zile la înapoiere, el s-a arătat un om cu sufletul negru.

— Am stat mai multe zile şi eu închis în acel castru de la intrarea în valea rîului Rabo. În acea noapte, ultima pe care am mai trăit-o acolo, Septimius era de gardă. Am stat mai mult timp cu el de vorbă. Alți legionari nu schimbau cu mine nici un cuvînt, A aflat cine sînt şi ce caut prin acele părți. M-a întrebat : „Dacă te scot din castru, mă iei cu tine în Dacia?" De

fapt, centurionul ştia că am certificat de eliberare, dar cînd i-am spus că îl am şi pe-al tău, a dat ordin să fiu legat şi închis. A doua zi, Septimius a primit însărcinarea să mă ducă înapoi la Drubeta, dar abia am făcut cîteva sute de paşi pe drumul spre pod şi am luat-o amîndoi prin hăţişuri, făcînd un ocol mare către drumul ce duce prin valea rîului Rabo spre Sarmizegetusa.

Carsida încetase de mult să-l mai asculte pe Daizus. Îl văzuse pe bătrînul Usugus intrînd pe poarta cetăţii. Cînd era supărat, bătrînul vorbea singur, cu voce tare. Îl urmări ducîndu-se la şipotul cu apă rece şi bînd cu multă sete.

— Moş Usugus, vino-ncoace! îl strigă ea.

— Vin îndată, stăpînă, Marele zeu să te ţină în pază!

Bătrînul se apropie ştergîndu-se la gură cu dosul palmei şi aranjîndu-şi mustăţile stufoase, albe şi lungi, îşi luă căciula în mînă.

— Şezi, îl îndemnă ea. Cine te-a supărat, moş Usugus?

— Stăpînă Carsida şi stăpîne Daizus, începu bătrînul printre accese de tuse, suflînd greu, am văzut că jos se petrece ceva. Sînt speriaţi şi comaţii, şi robii...

— Au apărut cete de legionari prin apropiere? sări Daizus.

Cu mişcări încete, bătrînul continuă să-şi şteargă mustăţile.

— Nu, stăpîne, nu s-au zărit legionari, s-au văzut însă oameni tot atît de răi : nişte capnoboţi[1]. Stăpîna ştie că acolo unde vin preoţii...

Tăcu. Privi în sus, spre creasta muntelui şi spre cer. Urmă cu voce potolită

— Eu am trecut la noua credinţă şi nu mă mai tem decît de El...

Întorcîndu-se spre bătrîn, Carsida îi luă mîna şi i-o strînse cu căldură.

— Şi ce, moşule, ţi-e frică să nu te ia?

— Apăi, nu la mine mă gîndesc, stăpînă! Nu pun ei mîna pe Usugus, că se tem de stăpînii mei. Mă îngrijorez de „sfîntu"...

— Mai e aici bătrînul Porfirios, moş Usugus? întrebă Daizus, întrerupîndu-l.

— Este, stăpîne! Stă retras sus într-o peşteră, trebuie că o ştii de cînd umblai cu oile şi cu caprele.

— Şi pe la pod, pe la Drubeta, erau unii liberţi şi unii sclavi despre care se spunea că trecuseră la învăţătura unui galilean.

— Aşa, stăpîne, el este învăţătorul şi fiul Domnului.

— Tot n-am priceput însă. Unii spuneau că este zeu, că s-a urcat la cer, alţii că a fost un om ca toţi oamenii. Pe care să-i crezi?

— Da, stăpîne, a fost om, a venit pe pămînt ca să ne înveţe, apoi, după ce a murit pe cruce, a înviat şi s-a suit la cer...

— Eu nu ştiu, moş Usugus. Acolo la pod, am ascultat într-o seară pe

---

1 La daci, grad preoţesc în ierarhia religiei lui Zamolxis. Probabil şi grad militar în armata preoţilor.

un sclav bătrîn, el spunea că l-ar fi văzut. Povestea bătrînul sclav : „Era un tînăr galilean cu păr castaniu, ce-i cădea în plete lungi pe umeri, cu obrazul tras, cu privirea adîncă, liniştită". Şi mai spunea sclavul acela, continuă Daizus, că o clipă privirea lui s-a întîlnit cu aceea a galileanului. S-a simțit parcă străpuns de săgeți, i-a simțit puterea şi nu-şi mai putea desprinde privirea din ochii lui. Din acea clipă, spunea el, a rămas în suflet cu un fel de tărie care l-a făcut să uite de sărăcie, de sclavie şi de nefericire. Atunci, mulți dintre cei care îl ascultau pe bătrînul sclav au rîs cu hohote. Am rîs şi eu...

— Să nu mai rîzi, stăpîne! El este mîntuirea noastră...

— Eu ştiu una, moş Usugus, îl întrerupse Daizus, una pe care am auzit-o de la Sarmis, la pod, cînd el stătea cu piciorul rupt pus între scînduri : „Dacă n-au putere zeii, pe care nu-i vedem şi ni-i închipuim că trăiesc în nori, pe vîrfuri de munți sau în valurile mării, ce putere ar putea să aibă acel învățător, care a fost un om ca toți oamenii?"

Bătrînul se ridică repede, ca speriat, şi se sprijini în toiag.

— Să nu spui vorba asta, stăpîne, că faci mare păcat! Am crezut că o să am ajutorul tău... Mă duc, stăpîne, mă duc jos, să văd ce se mai aude de capnoboții ăia!

— Stai, moş Usugus, îl rugă Daizus, de ce nu ridici toiagul să mă croieşti zdravăn, fiindcă nu te ascult, aşa cum ai făcut-o de-atîtea ori cînd m-ai crescut?

— Stăpîne... erai copil... Să mă ierți, stăpîne!

— Stai că merg cu tine, tocmai vream să dau o raită pe la casele de jos, mergem şi pe la Porfirios. Dar pe unde-o fi umblînd Septimius?

— E jos, stăpîne, a pus ochii pe fata unui comate. Nici nu ştiu cum se vor fi înțelegînd. Dar, de, inimile poate se înțeleg mai uşor, tinerețea...

Plecară. Coborîră pe poteca în trepte ce ducea de-a dreptul la casele de jos. Pe la mijlocul povîrnişului îl întîlniră pe Septimius. Urca agale, învîrtind în mînă o garoafă roşie şi fluierînd fericit.

— Ce faci, Septimius, pe unde hoinăreşti? Cum te simți aici, în Dacia?

Septimius îi vorbi plin de fericire :

— Daizus, mulțumesc zeilor care m-au îndemnat să vin cu tine! Mă simt bine în Dacia şi îmi plac dacele! D-aici nu mai plec, aici vreau să mor!

Daizus îl învălui într-o privire plină de căldură.

— Septimius, vrei să mergi cu mine? O mică plimbare pe coasta muntelui. Se întoarse apoi spre bătrîn. Moş Usugus, unde e Porfirios, la peştera ursului, sau la aceea a balaurului?

— La peştera ursului, stăpîne, dar să ne grăbim, poate că acei capnoboți îndemnați de zeii cei răi...

— Cine, preoții aceia? I-am văzut mai adineauri. Au stat de vorbă cu un rob şi au plecat apoi în susul văii, lămuri Septimius.

— Să ne grăbim, stăpîne! Bătrînul porni înainte coborînd cu paşi repezi poteca. Daizus îl opri după primii paşi.

— Vino înapoi, moşule, nu ştii că e mai de-a dreptul dacă tăiem coasta muntelui prin Poiana căprioarelor?

Începură să urce poteca. La poarta cetății, Daizus ceru să fie însoțit, de zece oameni înarmați bine. El şi Septimius îşi pregătiră spadele. Bătrînul privea mirat pregătirile ce se făceau şi nu înțelegea nimic.

Au ajuns la peştera lui Porfirios cînd soarele mai avea cîteva sulițe pe cer pînă să scapete peste munte. Daizus ascunse garda ce-l însoțea într-o scobitură din apropiere, împreună cu Septimius, se cățărară pe un colț de stîncă, de unde puteau privi printr-o crăpătură în peşteră. Înăuntru era linişte. Într-o parte era o grămadă de fîn şi de frunze uscate, pe care pustnicul o folosea drept pat pentru odihnă. În gura peşterii pîlpîia slab focul, lîngă care fierbea o oală plină cu bureți. Spre fund, lumina zilei abia mai răzbătea. Văzură la lumina flăcărilor pe pustnic în genunchi, în fața unei firide în care se afla o cruce de lemn. În cele două părți ale crucii ardeau cu flacără slabă două rămurele verzi de brad. Bătrînul pustnic se ruga. Buzele şi barba lui se mişcau încet şi cadențat. Flăcările slabe ale celor două rămurele de brad aruncau pe fața lui un joc de lumini şi de umbre ce-i dădeau un aer de adîncă meditație şi de rugăciune. Pe față i se oglindea sufletul : împăcare, blîndețe şi milă.

Daizus puse urechea la crăpătura din stîncă şi încercă să asculte. În fața peşterii se auziră tropote şi murmure. Daizus nu mai putu asculta. Îl auzi pe Usugus, după stîncă, murmurînd, cuprins de teamă :

— Au venit, ticăloşii! Ce facem, stăpîne?

Căutînd să se stăpînească, Daizus urmări prin crăpătură tot ce se petrecea înăuntru. Văzu intrînd un capnobot urmat de o ceată de preoți. Păşea rar, tîrîndu-şi după el mantia albă de postav de lînă. Doi preoți țineau în mîini făclii aprinse. Capnobotul se opri la spatele pustnicului şi începu să rîdă zgomotos.

— Ce faci aici, bătrîne, pentru ce te chinuieşti stînd în genunchi? îl întrebă în batjocură. Marele zeu să te aibă în pază, dar nu te înțeleg!...

Porfirios tresări, îşi întoarse încet capul şi-l privi cu multă linişte. Văzu că are lîngă el preoții lui Zundecibalm. Se ridică încet şi vorbi cu blîndețe :

— De ce m-ați întrerupt din rugăciune?

— Te-am întrebat de ce te chinuieşti, şi tu, bătrîne, îmi faci mustrări! Dar ce vrăjitorie mai e şi asta? Tu te rogi la crucea pe care în imperiu sînt răstigniți tîlharii şi trădătorii?

Pustnicul îl privi lung. Cîtva timp văzu numai brîul albastru, lat, cu care capnobotul era încins peste mantia albă. Ținea mîinile la piept, ca pentru rugăciune.

— Eu mă rog crucii pe care a fost răstignit acela care a suferit pentru mîntuirea oamenilor...

Şi marelui zeu Zamolxis nu-i aduci jertfe?

— Eu nu cunosc şi nu mă închin nici unui zeu!

— Nu cunoşti nici un zeu?

Capnobotul, scurt, gros, pîntecos, îl privi pe sub sprîncenele dese şi mari, cu ochii aproape închişi. Îşi strîngea fălcile cu ciudă. Continuă să-l întrebe :

— Şi nu aduci jertfe la nici un zeu? începu să zîmbească : Ai trecut la credința galileanului acela?!...

— Urmez învățătura lui, pentru îndreptarea oamenilor, şopti Porfirios.

— Bine, bătrîne, dar acel galilean care a murit de vreo sută de ani n-a putut să îndemne poporul la revoltă, pentru a-l face pe el rege. Continuă să-şi strîngă fălcile. Tu, aşa neputincios, vrei să ajungi rege al Daciei? îl întrebă.

Liniştit, Porfirios îşi ridică mîinile. Pe fața lui nu se mişca nici un muşchi, privirea îi era liniştită, în ochi i se oglindeau mila şi iertarea.

— El n-a urmărit să ajungă rege. Împărăția lui nu este pe pămînt, ci în cer, veşnică! Regii şi împărații chinuiesc şi omoară oamenii, îi schilodesc pe cei sănătoşi, îi fac sclavi pe cei liberi şi nu-i ajută pe cei ce suferă!

Pustnicul tăcu, privind în gol. Lui Daizus i se părea că în jurul capului bătrînului pîlpîia o lumină slabă.

Capnobotul îl ascultase şi cu oarecare curiozitate, pe lîngă ura ce o nutrea. Marele preot Zundecibalm îngrijise din timp ca preoții lui să fie inițiați atît asupra învățăturii lui Christ, cît şi despre persecuțiile la care erau supuşi creştinii în imperiu.

— Vezi, bătrîne, rupse capnobotul tăcerea, noi nu putem să înțelegem un lucru : ai trecut la credința galileanului, dar ea se aseamănă cu învățătura lui Zamolxis. Marele zeu este sus, dincolo de noi, în cer, şi acel Christ s-a urcat tot acolo. Spui că fericirea oamenilor este în cer, dar şi noi, dacii, credem că cei buni şi viteji merg tot sus, în cer...

— Nu e totuna, Mare preot! La voi lipsesc mila, iubirea şi ajutorarea aproapelui. Zeul vostru pedepseşte pe cel rătăcit şi căzut în păcat, pe cînd El îl iartă şi-l aduce pe calea cea bună. Voi jertfiți oameni, îi omorîți în chinuri, spunînd că numai aşa puteți afla voința marelui vostru zeu, pe cînd El s-a adus jertfă pe sine, pentru îndreptarea oamenilor.

Capnobotul îşi învinse curiozitatea ce-l stăpînea şi nu mai putu răbda. Îl privi cu ochi măriți şi-i strigă :

— De ce-ai venit să ne strici credința? După cîte văd, tu eşti grec. De ce n-ai rămas în țara ta?

— Dar tu şi însoțitorii tăi pentru ce-ați venit, Mare preot? Să mă lepăd de credința în El? Ai avut mare dreptate! Da, credința dacilor se aseamănă cu învățătura Lui. Eu am ştiut asta, de aceea dacii vor trece repede la noua credință! Dar eu ştiu pentru ce-ai venit! Ai venit să mă iei şi să mă duci. Vreți să faceți creştinilor ceea ce le fac guvernatorii, legații şi tribunii în imperiu...

— Da, bătrîne! Capnobotul vorbi cu voce mai potolită : Am venit să te luăm! Marele preot Zundecibalm vrea să cunoască mai bine noua credință. Pregăteşte-te, bătrîne, chiar în seara asta trebuie să ajungem în vale.

— Merg, facă-se voia Lui! murmură pustnicul.

Daizus socoti că sosise momentul. Ştia că cine e luat de preoţi nu mai are şanse de scăpare. Sări de pe colţul de stîncă, făcu semn lui Septimius şi gărzii să-l urmeze şi intră în peşteră.

— Marele zeu să vă aibă în pază! salută el intrînd. Ce se întîmplă aici?

— Ne rugăm Marelui zeu pentru întregul popor şi pentru tine, viteaz taraboste, spuse capnobotul, surprins. Dar cine eşti tu? Un taraboste tînăr nu cunoaştem la Carsidava!...

— Sînt Daizus, fiul tarabostelui Dicomes!

— Nu cunosc alt fiu al lui Dicomes. Ştiu de fiul care a fost sclav în imperiu, ştiu de Carsida, Marele zeu s-o aibă în pază şi să-i dea viaţă lungă!...

La spatele lui Daizus, bătrînul Usugus tremura. Teama de preoţi îl stăpînea pe fiecare dac. La cuvintele ce le auzi, Daizus trase de la brîu papyrusul lăsat de bătrînul Dicomes şi-l întinse capnobotului.

— Rog pe cinstitul capnobot să citească.

După ce citi, capnobotul rămase cu papyrusul în mînă.

— Marele preot Zundecibalm n-a avut cunoştinţă că tarabostele Dicomes ar fi zămislit un fecior cu una dintre roabele lui! murmură capnobotul, cu ton batjocoritor.

— Te poftesc să-ţi masori cuvintele! strigă Daizus. Tatăl meu şi-a recunoscut fiul pe care l-a avut cu una dintre roabe, dar voi preoţii nu vă recunoaşteţi niciodată copiii!

Capnobotul nu se lăsă intimidat şi nici nu-şi pierdu stăpînirea de sine. Vorbi rar, cu dinţii strînşi şi cu ură greu ascunsă ca şi ameninţarea :

— Se cunoaşte după faţa şi zîmbetul tău cu ce suflet vorbeşti despre preoţi! N-am ştiut că tarabostele Dicomes a mai avut un fecior. Noi, preoţii, ne vom ruga Marelui zeu şi pentru tînărul taraboste, Daizus!...

— Bine, să lăsăm toate astea la o parte, schimbă vorba Daizus. Dar cum se face, cinstite capnobot, că veniţi pe moşia Dicomes şi nu treceţi pe sus pe la cetate? Cum puteţi să vorbiţi cu acest bătrîn care este sclav pe moşia noastră?

— Preoţii pot să meargă oriunde! rosti capnobotul. Niciodată un taraboste nu s-a amestecat în treburile Marelui preot şi ale Marelui zeu.

— Pentru robii şi sclavii noştri trebuie să fim întrebaţi.

— Acest bătrîn se ridică împotriva marelui zeu Zamolxis şi împotriva regelui. Noi îl iubim pe Decebal şi-l apărăm! Capnobotul se întoarse spre pustnic : Eşti gata, bătrîne? Apoi, către preoţi : Cinstiţi preoţi, ajutaţi-l pe bătrîn să meargă!

— Să nu faceţi un pas! strigă Daizus trăgîndu-şi spada. Se opri între pustnic şi capnobot : Septimius, pregăteşte garda.

— Nu faci bine ceea ce faci, tinere taraboste! rosti rar şi cu ton ameninţător capnobotul. Vei supăra pe Marele zeu şi pe Marele preot. N-am văzut pînă acum ca cineva să îndrăznească să se opună voinţei Marelui

preot.

— Cinstite capnobot, pe sclav nu-l puteți lua, şi fiindcă se lasă noaptea, ar fi bine să coborîți în vale, altfel puteți pierde poteca prin pădure, iar de nu înțelegeți, eu şi garda mea vom fi puşi în situația să ne măsurăm spadele cu ale voastre.

Capnobotul aruncă o privire tăioasă spre Daizus şi făcu cîțiva paşi spre ieşirea peşterii, călcînd apăsat. Se opri şi se întoarse spre Daizus.

— Taraboste, te-ai supus singur judecății Marelui zeu! Marele preot Zundecibalm se va plînge regelui, iar regele va hotărî. Coborî apoi tonul : Din partea mea, tinere taraboste, mă voi ruga Marelui zeu să te ia în paza lui!...

— I-ați văzut cît sînt de laşi? spuse el după ce preoții ieşiră, şi paşii lor se pierdură în vale. Cînd s-a mai pomenit ca preoții să nu-l taie cu spada pe cel ce nu li se supune? Hotărîrea noastră i-a făcut să înțeleagă că aici puteau să le rămînă oasele.

Lîngă el, bătrînul Usugus îşi frîngea mîinile, chinuit de disperare şi de teamă.

— Să mă pedepsească Zeul cel mare, în ce pericol te-am băgat, stăpîne! în mîinile preoților te găseşti prins mai rău decît în gura lupului.

— Fii liniştit, bătrîne! Cred că va veni vremea cînd se va sfărîma şi puterea lor.

Daizus se întoarse, făcu semn lui Septimius şi bătrînului Usugus şi, urmat de gardă, părăsi peştera.

Era tîrziu cînd se apropiară de cetate. Văzură de departe lumină multă. Focuri mari ardeau. Se auzeau chiote şi strigăte.

— Ce să se fi putut oare întîmpla sus în lipsa noastră, moş Usugus? Să fi îndrăznit cumva să atace vreo ceată de legionari cetatea?

Bătrînul rîse zgomotos, fără grijă.

— Stăpîne, cetatea este bine păzită. Iscoadele noastre sînt răspîndite pe toate drumurile şi pe toate potecile, iar garda, cînd închide porțile, poate să țină piept la mai multe centurii. Ceva totuşi se va fi întîmplat, de este atita lumină. Poate că se vor fi întors stăpînii.

Cînd ajunseră sus, presupunerea bătrînului se adeveri. În cerdac stăteau la masă Diegis, Sarmis şi Vitellius. Revederea lor îl mişcă pe Daizus pînă în adîncul sufletului. Nu ştia că se bucură de atîta dragoste din partea lor. Pînă tîrziu, către ziuă, se prelungi ospățul, cu cîntece şi jocuri.

A doua zi - era către prînz - sub razele blînde ale soarelui de toamnă, toți patru porniră spre peştera lui Porfirios. Diegis îşi dăduse seama, îndată ce aflase de cele ce se petrecuseră la peşteră, că va trebui să ducă o luptă grea cu Marele preot. Înaintau în pasul cailor. Nu aveau nici un motiv să se grăbească.

— Mă frămîntă gîndul, Diegis, rupse tăcerea Sarmis, după ce toți tăcuseră un timp, ce-ai vrut să ne spui despre rege? Nu este mulțumit de noi, am întîrziat prea mult la triburile vecine de la miazănoapte, sau s-a

întîmplat ceva?

Diegis nu răspunse îndată. Privea înainte, undeva departe, purtat de gînduri.

— Regele e mulțumit de rezultatele soliei noastre, şi mai ales este lămurit pe deplin asupra intențiilor Romei. Felul cum ei ne-au pîndit şi ne-au urmărit pe drum nu mai lasă nici o îndoială că sînt hotărîți să ne sfărîme orice încercare de a-i scoate din țară. Am vrut însă să spun altceva : regele este singur, se ajută de Vezina şi de Zundecibalm. Dar Marele preot nu trebuie lăsat să preia prea multe din treburile armatei. În trecut, Marii preoți erau şi căpetenii ale oastei, ceea ce le dădea puterea să-l încercuiască pe rege cum voiau. Decebal, ca şi Burebista, vrea să fie cu adevărat capul țării şi căpetenie a armatei. Cu multă dibăcie, regele îl foloseşte pe Zundecibalm numai pentru a ține strîns unit poporul, prin jertfele ce le aduce lui Zamolxis, prin capnoboți şi preoți... Diegis opri calul. Sosiseră în Poiana căprioarelor. Schimbă vorba :

— E prea multă frumusețe aici ca să trecem pe lîngă această poiană fără să ne adăpăm sufletele, spuse el. Descălecăm puțin şi stăm pe trunchiul fagului acela doborît de furtună.

Descălecară. Un rob le puse dinainte cu multă îndemînare ceva de gustat şi ploştile cu vin. Diegis ridică o ploscă şi sorbi din ea cu multă poftă.

— Vă vorbeam despre rege, reluă Diegis ştergîndu-şi mustățile şi barba. Tot mai mult mă încred în judecata lui. De la început, el n-a vrut să vadă în Livianus Claudius decît un duşman, pe cînd eu am înclinat să cred că ne era prieten. Cele ce s-au petrecut cu noi la Porolissum nu se putea să nu fi fost puse la cale de general. Nu este uşor să conduci un popor! Regele poate că vă va încredința şi vouă răspunderi mai grele şi de încredere. E bine ca voi să ştiți ce vrea el, care îi este politica. Eu, fratele lui, de multe ori am rămas uimit de hotărîrea, de planurile şi de ambiția sa de a ridica poporul dac pentru a ajunge din urmă Roma.

Diegis vorbea privind departe, peste vîrfurile copacilor. Vîntul îi răsfira în valuri firele din barbă. Frunze ruginii cădeau învîrtindu-se uşor, purtate către vale. Îşi întoarse privirea spre Vitellius. Continuă :

— Decebal a văzut în Roma un simbol al măririi şi puterii, o atracție de nestăvilit, ceva mai presus de orice închipuire, de aceea el a făcut şi a încercat totul pentru a o imita. Nu numai eu am călătorit prin imperiu, ci şi el. Nimeni, în afară de mine, nu o ştie. Traian nu ştie că Decebal, travestit într-un plebeu, a stat la Roma, s-a plimbat prin for, a văzut jocuri în Circul cel Mare şi s-a convins în ce constă măreția imperiului. Aşa se explică de ce el a început să atragă în Dacia meşteri şi negustori romani, a mutat cetatea de scaun a țării de pe vîrful de munte pe locul pe care se află acum Sarmizegetusa. A început să ridice numeroase construcții puternice şi să organizeze armata după modelul roman şi cu arme romane. E drept că bătrînii taraboşti şi unele căpetenii de triburi s-au opus, dar el a ştiut cu

energie să-i aducă la ascultare, de aceea are şi duşmani. Unul dintre aceştia este Marele preot. Singurul țel care-l face pe Zundecibalm să fie alături de rege este acela că şi el ține ca dacii să învețe să scrie şi să citească în limba lor. Pînă nu demult, scribii noştri au fost cînd greci, care au scris în limba lor, cînd sclavi romani, care au scris în limba Romei. Taraboştii tineri şi copiii lor sînt puşi acum de rege să învețe să scrie, şi preoții se ocupă de aceasta. Astăzi, Dacia e un mare şantier. Se întăresc cetățile, se făuresc arme şi maşini de război, se scoate din pămînt mai mult fier, argint, aur şi sare, se strîng provizii pentru anii grei de luptă ce vor veni şi se stăvileşte risipa, căci dacii sînt obişnuiți să trăiască din belşug. Cu argintul, aurul, mierea, ceara şi vinul nostru ni-i apropiem pe vecini şi ni-i facem aliați, în lupta împotriva imperiului. Soliile vin şi pleacă neîncetat, zi şi noapte, de la curtea regelui. Şefii de triburi vin aici să învețe arta războiului. În fața duşmanului de moarte, Imperiul roman, triburile dace de la miazăzi şi răsărit, din afara hotarelor Daciei, vor să se unească sub steagul regelui. Decebal, cu minunatul său simț politic şi cu o voință de fier, a muncit ani de zile pentru a întări unitatea statului dac. A folosit cuvîntul bun deseori, dar nu a neglijat nici viclenia şi forța atunci cînd era nevoie. Cînd le-a spus taraboştilor că trebuie să învețe să scrie şi să citească, la început aceştia au rîs, dar cînd i-a săgetat cu privirea s-au convins că nu e de glumă. Un timp, şi eu şi el am ascultat filozofi greci, aduşi la Sarmizegetusa să ne învețe geometrie, istorie, geografie, retorică.

Diegis se ridică de pe trunchiul de fag şi îşi întinse brațele pentru a se destinde.

— Ei, ați înțeles acum cine este şi ce vrea regele? Pe Decebal e greu să-l cuprinzi în vorbe. El este mare cît un munte, tare ca granitul, iute ca torentul ce aleargă vijelios şi bun ca vinul! Ia mai sorbiți din ploşti, şi haideți să mergem!

Către amiază ajunseră la peştera lui Porfirios. Intrară înăuntru. Era goală, pustnicul plecase. În firida din fund rămăsese crucea şi două ramuri verzi de brad, cu flăcări ce mai pîlpîiau încă, semn că bătrînul n-o părăsise de multă vreme.

6

În iarna ce urmă, iarnă blîndă, cu omăt mult şi geruri slabe, regele înteți pregătirile de război. Toți ştiau că se apropie marea încercare. Sarmis şi Vitellius erau întotdeauna pe lîngă Diegis şi toți trei în preajma regelui, gata să execute ordinele lui. La Carsidava rămăseseră Daizus şi Usugus. Amîndoi îngrijeau de moşie şi de făurirea armelor în atelierele din casele de jos, aşa cum făcuse mai înainte bătrînul Dicomes.

Trecu şi primăvara. Hotărîrea decisivă a regelui nu putea să mai

întîrzie. Era spre sfîrşitul lunii mai cînd, pe drumul ce lega Sarmizegetusa cu Cetatea-de-Munte şi cu Cogheonul, se putea vedea un număr tot mai mare de preoți, într-un continuu du-te, vino. Marele preot pregătea cu multă grijă ceremonia pentru aducerea Marii jertfe către Zamolxis. Marele zeu, prin Marele preot, avea să spună poporului dac care e voia sa : pacea, sau războiul?

Drumul ce urca spre Cetatea-de-Munte mergea şerpuind alături cu rîul, luptîndu-se cu coasta stîncoasă a muntelui. Într-un loc mai îngust era oprit de prima poartă a cetății şi de primul rînd de ziduri. Mai departe, valea se lărgea, şi drumul urca în pantă lină pînă la cea de-a doua poartă, cu al doilea rînd de ziduri. După cîteva zeci de paşi, se oprea la a treia poartă, de unde suia pe terasa de sus. Aci încă se mai aflau construcțiile din timpul cînd vechea Sarmizegetusa fusese cetatea de scaun a regelui. Cetatea era aproape ovală, întărită pe de o parte de coasta stîncoasă şi prăpăstioasă a culmii, iar pe cealaltă - cu ziduri groase de piatră. În partea de răsărit, drumul ieşea din cetate, trecea în lungul unei şei pietroase şi se oprea în fața Marelui altar sau Marelui sanctuar de pe Cogheon. Pe un mic platou pavat cu blocuri mari de piatră, alături de altarul vechi, se construise sanctuarul nou, numit Marele sanctuar, înconjurat de şaizeci de coloane de andezit, cu baza de peste doi paşi, pardosit cu blocuri de diferite culori, formînd desene şi semne ale cultului lui Zamolxis. În partea din fund a Marelui sanctuar, lîngă peretele abrupt al stîncii, se afla altarul de pialră, cu mai multe trepte, înconjurat, de coloane zvelte albe, din marmură. În spatele altarului era locul rezervat pentru rege şi căpeteniile dace : un fel de tribună ca într-un mic. amfiteatru, tot din blocuri de marmură, întocmai ca cele de la altar, iar spre stînca din apropiere se trecea pe un pod scurt, îngust, în arcuri frumos lucrate din marmură. Podul reprezenta mai mult o construcție simbolică, pe care pornea Marele preot cînd pleca la marele zeu Zamolxis, trecînd peste un izvor de apă limpede, ce-i despărțea pe oameni de lumea zeilor nemuritori. Marele preot intra apoi în peştera din stîncă, în care, pe trepte tăiate anume, urca spre Marele zeu. În această peşteră, spunea legenda, ar fi dispărut în timpuri străvechi bătrînul şi înțeleptul Zamolxis. După trei ani, el ar fi ieşit de acolo cu părul albit şi plin de înțelepciune, ar fi dat apoi dacilor o nouă învățătură şi o nouă religie, după care s-ar fi înapoiat în peşteră, de unde n-ar mai fi ieşit niciodată, devenind zeu.

Ziua aducerii Marii jertfe se apropiase. În Cetatea-de-Munte şi la Marele sanctuar, animația crescuse. Din depărtări se auzeau cîntece şi sunete de tulnice, amestecate cu chiotele mulțimii, sosită cu multe zile înainte pentru a lua parte la marea ceremonie. Dar mulțimea fusese oprită jos, la poarta cetății. Treceau însă preoții, treceau cete de luptători, şi toată mişcarea arăta marile pregătiri ce se făceau, sporind şi mai mult nerăbdarea mulțimii.

Sosi şi ziua deschiderii porților. Mulțimea porni în fugă spre Marele

sanctuar, dornică să apuce un loc cît mai în față, lîngă altar. Era atîta lume, încît pe la prînz se umpluse terasa Marelui sanctuar şi toată cetatea. Gărzi de preoți păstrau ordinea. Mulți se cățăraseră prin copacii de pe coasta muntelui din apropiere, curioşi să vadă aducerea Marii jertfe.

Soarele se ridicase mult peste creste, nici un nor nu păta imensitatea albastră a cerului, cînd din palat ieşi regele. Mulțimea izbucni în urale. Decebal călca rar şi apăsat, zîmbea şi răspundea salutînd cu mîna. În dreapta lui mergea Marele preot, iar în stînga - Diegis. În urma lor veneau taraboşti şi căpetenii de triburi dace. Regele purta armură cu solzi mărunți, albi, lucitori, peste care avea aruncată mantia de purpură, largă, cu cute bogate, prinsă pe umăr cu o fibulă de aur. La şold legase spada cu mînerul încrustat în pietre scumpe. Barba lui bogată era frumos pieptănată, iar mustățile lungi - bine răsucite la vîrfuri. Sub sprîncenele stufoase, privirea era ageră şi ochii îi luceau. De sub căciula frumoasă de miel îi cădeau pletele cărunte, în şuvițe lungi, răsfirate peste umeri.

După bărbați venea alaiul femeilor. În fruntea lor mergea regina, urmată de soțiile şi fiicele taraboştilor şi căpeteniilor. Regina purta iie frumos înfloratã şi fotă bogată, peste care era încinsă cu centură de piele fină, încheiată cu pafta de aur. Pe umeri avea mantie scurtă, uşoară, din lînă albă, cu mîneci largi, ce cădeau în falduri bogate, care dădea mersului ei o mişcare plină de grație. Celelalte femei purtau ii şi catrințe bogat înflorate, peste care fluturau în vînt marame subțiri, albe, care le acopereau cosițele şi se petreceau frumos în jos, căzînd pînă la pămînt.

Dinspre Marele sanctuar începură să se reverse asupra mulțimii valuri subțiri de fum, încărcate cu arome de flori şi tămîie. Preoții aliniară gărzile. Cînd alaiul regelui se apropie de altar, un imn de slavă se înalță spre cer. Corul preoteselor, cu acompaniament de lire şi harfe, părea o muzică a cerului. Un fior de credință şi de supunere străbătu mulțimea. Dar viața se trăia pe pămînt. Aceasta o simboliza corul preoților, care, cu voci grave, acompaniate de tulnice, ce scoteau sunete tot aşa de grave, însoțiră urcarea regelui spre tribuna de marmură de lîngă Marele altar.

Marele preot se opri în mijlocul preoților. Era îmbrăcat cu o mantie lungă de purpură, strînsă la mijloc cu un brîu lat, de culoare albastră, şi peste ea o pelerină scurtă, albastră, închipuind culoarea cerului, locul unde se afla Marele zeu. Se îndreptă spre altar. Preoții aruncară pe foc răşini aromate, şi prin fumul gros, înecăcios, cu greu se mai putea urmări cele ce se petreceau în jurul altarului. Marele preot dispăru în valul de fum, după ce un capnobot îi şopti ceva la ureche. Pe fețele femeilor şi bătrînilor se puteau vedea neliniştea, teama şi smerenia.

După scurt timp, fumul se subție şi apăru Marele preot. Ținea într-o mînă un vas de argint, în care ardeau răşini mirositoare, şi făcea semne de binecuvîntare credincioşilor. Se apropie de altar, pe care urcă călcînd rar. Ajuns sus, săltă mîna dreaptă, în care ținea vasul de argint. Corurile încetară imnul către Marele zeu. Ridică apoi şi brațul stîng, în care un

şarpe se mişca în ondulări încete şi şuiera scoțîndu-şi limba despicată. Din mulțime, cei mai apropiați se retraseră speriați. Marele preot îşi înălță apoi privirea spre cer, rămase cîteva clipe nemişcat ca o statuie, apoi, cu vocea sa profundă, întărită de stînca şi de coloanele din jur, rosti cu ton rugător : .

— Poporul se pleacă în fața ta, Mare zeu!

La aceste cuvinte, mulțimea făcu mişcări de supunere, de prosternare. Marele preot continuă :

-— Poporul ți se supune, Mare zeu, şi te roagă să-l scapi de duşmani şi de răzbunarea zeilor cei răi!

Mulțimea murmură, cu un ecou ce se pierdu departe în vale :

— Te rugăm, Mare zeu!

— Poporul te roagă, Mare zeu, să-l călăuzeşti, să-l ajuți să înfrîngă pe duşman şi să-l scoată din țară!

Mulțimea repetă cu mai multă putere şi în cor :

— Te rugăm, Mare zeu!

În acest moment de încordare solemnă, Marele preot se întoarse încet spre stîncă şi privi spre vîrful ei, ce se pierdea în valurile de fum, rostind cu putere

— Vin la tine, Mare zeu, vin să primesc învățătura şi îndemnul tău!

Începu să coboare treptele de marmură, în timp ce mulțimea repeta în cor :

— Te rugăm, Mare zeu! Te rugăm, Mare zeu!.,. Marele preot se îndreptă spre peşteră şi, urmat de patru capnoboți, înainta printre preoții aliniați pe două rînduri. Trecu peste micul pod de marmură şi dispăru în fumul ce acoperea intrarea în peşteră. Capnoboții rămaseră afară. Corurile înălțară alt imn de slavă Marelui zeu. Din peşteră începu să iasă fum gros, în diferite culori. Spre creasta stîncii, ce se pierdea în fum, se auziră bubuituri şi izbucniră scîntei, ce închipuiau tunetul şi trăsnetul. Răsunetele lor se pierdeau departe. Mulțimea se plecă cutremurată în fața puterii Marelui zeu, apoi, ca la un semn, corurile încetară. Se făcu linişte. Lîngă altar apărură preotese şi preoți, care începură un dans în cinstea zeului. În dansul lor, imitau zborul porumbeilor şi mişcărilor şerpilor. Vălurile albe, uşoare ale preoteselor, măreau şi mai mult efectul mişcărilor produs de eşarfele albastre, pe care ele le mînuiau cu multă măiestrie. Dansul închipuia cum se mişca Marele preot ca şarpele şi cum zbura ca porumbeii urcînd la Marele zeu.

După preoți şi preotese urmară dansatori în costume de luptători, purtînd în mîini arcuri puternice şi spade grele. Începură un dans de luptă, în acordurile tulnicelor şi tobelor, care imitau bine furtuna, tunetele şi trăsnetele. Dansul atinse încordarea extremă în clipa cînd dansatorii sloboziră săgețile în fumul de deasupra stîncii, pentru a alunga pe zeii cei răi, care ar căuta să împiedice pe Marele preot să ajungă la Marele zeu. După ce dansul luă sfîrşit şi dansatorii părăsiră altarul, instrumentele

intonară o melodie uşoară, ce părea că vine de departe. În acest timp, preoții aduseră în grabă două estrade de lemn, înalte de aproape cinci picioare, şi le aşezară una lîngă alta, cu o depărtare între ele cam cît statura unui om. Peste ele aruncară covoare frumos înflorate, cu desene ale cultului lui Zamolxis. La cele patru capete ale estradelor aşezară vase de argint, pe coloane mai înalte. Puseră apoi mirodenii şi răşini aromate, şi un fum plăcut mirositor se împrăştie pe deasupra mulțimii; Pe cele două estrade se urcară preoții destinați să aducă zeului Marea jertfă.

Corul preoteselor intona un nou imn de slavă Marelui zeu, cu privirile îndreptate către cer. Mulțimea nu mai asculta melodia ce înfiora şi înălța sufletele, ci urmărea cu multă nelinişte mişcările de la gura peşterii, din care ieşea un fum străveziu, albastru. Un stol de porumbei zburâ din peşteră şi trecu pe deasupra altarului. Un fior străbătu mulțimea. Erau vestitorii Marelui preot, care se înapoia de la Marele zeu.

După cîteva clipe apăru şi Marele preot, cu acelaşi vas de argint într-o mînă şi cu şarpele în alta. Se apropie cu paşi rari şi urcă treptele altarului. Priviri încordate îl învăluiau din toate părțile. După ce îşi roti privirea pe deasupra mulțimii, rosti cu voce ca de tunet :

— Zeul cel mare, Marele Zamolxis, vă vorbeşte prin mine! El spune că dacă poporul ascultă de cuvîntul preoților şi urmează pe rege, va fi bine şi îl va scăpa de duşman, iar dacă va face altfel, Dacia va cădea în robie! Marele Zamolxis primeşte sus la el în cer pe toți aceia care vor cădea luptînd împotriva duşmanului şi le va da lor viață veşnică! Aşa a spus Marele zeu! Dar ce e în sufletele noastre? El ştie, şi noi vom afla acum dacă ne va primi sau nu Marea jertfă.

Ca străbătută de un fior, mulțimea se cutremură. Va fi, sau nu va fi război? Printre preoți se produse mişcare. Un capnobot se apropie de Marele preot şi se plecă pînă la pămînt, apoi se întoarse spre mulțime şi întrebă :

— Cine este cu sufletul pregătit pentru Marea jertfă? Cine este gata să meargă în fața marelui Zamolxis, unde va fi primit şi va trăi în cer fericit de-a pururi?

Un preot se aşezase în spatele capnobotului, pregătit să noteze.

— Cine este primul? întrebă capnobotul.

Din mulțime se strigară pe rînd mai multe nume : Abruto, Rhesos, Dapyx, Conosico...

Fiecare striga numele altuia, pe care îl credea mai credincios, şi pentru a se scăpa pe sine. Strigătele continuară :

— Duparneu, Azio, Vazyx, Daizus, Cotiso... Capnobotul făcu semn pentru linişte. Anunță că s-au completat cele douăzeci de nume. Auzindu-şi numele strigat, Daizus se mişcă neliniştit. Nu voia să moară în fața preoților, ci în luptă, în fața duşmanului. Aceeaşi nelinişte îi frămînta pe Diegis şi pe Sarmis. Se mîngîiară însă la gîndul că nu vor cădea sorții tocmai pe el, pe Daizus. Alături, regele părea de piatră şi urmărea

desfăşurarea ritualului.

Capnobotul se duse pînă în rîndul preoților şi reveni apoi în fața Marelui preot, ținînd în mînă un săculeț. Alături de el era preotul care notase numele celor strigați din mulțime, propuşi pentru Marea jertfă. În săculeț erau bile de lemn, unele albe şi altele albastre. Se ştia : cel pentru care se scotea bila albastră era jertfitul. Capnobotul îşi vîrî mîna în săculeț şi o scoase plină cu bile albe şi albastre. Le arătă mulțimii. Puse bilele înapoi, scutură săculețul pentru a le amesteca mai bine şi-l ținu în fața Marelui preot. Începu apoi să strige cu ton ceremonios primul nume. Marele preot scoase din săculeț o bilă : albă. În mulțime se auzi un murmur de uşurare. Abruto scăpase. Urmă al doilea, la fel Marele preot scoase o bilă albă. Scăpase şi Rhesos. Se continuă cu al treilea, al patrulea, al cincilea. Din săculeț se scoteau numai bile albe.

În încordarea în care se afla mulțimea, în acordurile stridente ale instrumentelor şi în intervențiile pline de efect ale corului, nimeni din mulțime nu luă în seamă că Marele preot scotea bilele numai dintr-o anumită parte a săculețului, partea pe care se afla mîna capnobotului. Ajunse şi la Daizus. Capnobotul îi strigă numele puțin țipat. În aceeaşi clipă, capnobotul îşi schimbă mîna şi ținu săculețul cu partea opusă. Marele preot mişcă mîna ceva mai mult în săculeț, o scoase şi arătă mulțimii o bilă : albastră.

Mulțimea izbucni în urale şi în rugăciuni către Marele zeu. Daizus era cel destinat pentru Marea jertfă. Unii rîdeau fericiți, alții se înfiorau de milă. Femeile şi mai ales bătrînele plîngeau.

De sus, din tribuna regelui, Sarmis urmărise încordat şi cu sînge rece mişcările Marelui preot şi ale capnobotului. Nu-i scăpase schimbarea făcută în clipa cînd se strigase numele lui Daizus. În aceeaşi clipă, se ridicase şi trăsese spada. Ceva mai tîrziu, o mişcare asemănătoare încercase şi Diegis. Dar capnobotul prinsese momentul. Totul s-a petrecut cu iuțeală bine pregătită. După ce Marele preot scosese bila albastră, capnobotul golise repede săculețul în văzul tuturor şi lăsase bilele să cadă, împrăştiindu-se pe lespezile altarului, iar săculețul îl aruncase în vasul cu jăratic din apropiere. Flăcările îl înghițiră repede, în acel moment, regele simțise că în preajma lui se petrece ceva neobişnuit. Se întorsese şi aruncase spre cei doi o căutătură aspră, plină de mustrare. La îndemnul regelui, Sarmis se aşezase la loc, zdrobit.

Marele preot ceru ca Daizus să se apropie de altar. Cu fața ca de fecioară, palid, aproape alb, cu pletele blonde fluturîndu-i în vînt, el coborî treptele, căutînd să se țină tare. Ştia că orice încercare de opunere ar fi fost sfărîmată de mulțimea care aştepta cu înfrigurare să vadă voința Marelui zeu. Opunerea ar fi adus ruşinea nu numai asupra lui, ci şi a întregului neam Dicomes, ar fi stîrnit supărarea regelui.

În încordarea şi tumultul ce domneau, nici nu se auzise țipătul deznădăjduit al Carsidei. Dar preoții ştiură ce să facă spre a trece

neobservat acel moment greu. Aruncară în vase răşini care scoteau mult fum şi făcură semn ca instrumentele şi corul să cînte cu mai multă putere.

Ajuns lîngă altar, doi preoți îl prinseră pe Daizus de mîini cu toată străşnicia. Ochii lui înotau în lacrimi. Viața plină de tinerețe, ce umplea toată ființa lui, se revolta în fața morții. În această clipă, îi răsunară în minte cuvintele pline de amenințare pe care capnobotul i le spusese în peştera lui Porfirios :

— Taraboste, te-ai supus singur judecății Marelui zeu!

Acum ştia că totul era răzbunare, ştia că nimic nu-l mai poate scăpa din mîinile preoților. Îl durea adînc că nu dăduse ascultare sfatului bătrînului Usugus, care, la plecarea de la Carsidava, îl însoțise deznădăjduit o bucată de drum : „Stai, stăpîne, nu te duce în mîinile preoților!" îi repetase într-una bătrînul. Totul era acum prea tîrziu.

Urcă repede, cu paşi hotărîți şi stăpînit, pe estrada spre care îl împinseră cei doi preoți. Corul şi muzica începură să intoneze un imn către Marele zeu. Pe estradă, preoții începură să-l pregătească pentru Marea jertfă : peste îmbrăcămintea lui de luptător, îl înfăşurară într-o pînză albastră, treeîndu-i-o cu multă dibăcie peste mîini şi peste picioare, făcîndu-i cu neputință orice mişcare.

Între cele două estrade, opt preoți țineau cu vîrfurile în sus opt sulițe. În acordurile puternice ale muzicii şi corului şi în bătaia tobelor, alți opt preoți îl culcară pe o plasă rară de frînghii, apoi îl aruncară în sus, lăsîndu-l să cadă în sulițe. Mulțimea privea încremenită, cu suflarea oprită de credință şi de teamă.

În fața morții, momentele sînt lungi. Lui Daizus, întreaga viață i se depănă într-o clipă. Îi reveniră în minte, ca un ecou îndepărtat, cuvinte din rugăciunea pustnicului Porfirios, din seara cînd îl ascultase prin crăpătura din stîncă. Dar în fața morții, clipele - oricît de lungi ar părea - au totuşi un sfîrşit. Pluti în aer, căzu, simți dureri ascuțite ce-i săgetau trupul, mai putu să audă ca un tunet cum mulțimea izbucnise în urale, o mai văzu ca pe-un furnicar răscolit, după care totul se pierdu în întuneric şi linişte. Moartea lui fu fulgerătoare Uralele nu mai conteneau. Marele zeu primise Marea jertfă.

Marele preot sui călcînd rar pe treptele de marmură ale altarului. Ridică privirea spre cer şi rosti cu un ton de rugăciune şi de mulțumire :

— Îți mulțumim, Mare zeu! Ne-ai primit jertfa! În fața ta, poporul face legămînt că-i va asculta pe preoți şi-l va urma pe rege! Poporul se leagă că va lupta şi-l va alunga pe duşman peste Dunaris!

Din piepturile mulțimii uşurate izbucniră strigăte, şi răsunetul lor se pierdu repetat pînă departe în vale :

— Îți mulțumim, Mare zeu! Ne legăm, Mare zeu!... În timp ce Marele preot rostea cuvintele de mulțumire, în jurul trupului celui jertfit apărură dansatori şi dansatoare, care începură dansul Marii jertfe, în sunetele unui imn de slavă. Pe măsură ce dansul se întețea, fumul se îngroşa tot

mai mult, pînă ce mulțimea nu mai văzu nimic. Acesta era semnul prin care se anunța că ritualul aducerii Marii jertfe luase sfîrşit. Preoții începură să pregătească altarul pentru arderea celui jertfit.

Regele se ridică grav şi se întoarse spre Diegis şi Sarmis.

— V-am înțeles dintr-o ochire şi v-am oprit de la o faptă necugetată! le spuse rece.

Urmat de acelaşi alai, regele porni spre palat, unde urma ospățul tradițional, în mijlocul preoților, al căpeteniilor de triburi şi al taraboştilor prezenți la ritualul aducerii Marii jertfe. La trecerea lui, mulțimea se pleca cu supunere, striga urări de sănătate şi murmura rugăciuni către Marele zeu. Din toate părțile se aruncau flori în calea lui.

În scurt timp, petrecerea era în toi. În frigări enorme se aduceau ciosvîrte de boi, cornurile de vită, cupele de lemn şi oalele treceau din mînă-n mînă şi erau golite într-una. Burdufuri şi vase pline cu vin se goleau repede. Erau mese întinse în palat, pe terasele din jur şi chiar în afara cetății. În această zi, toți erau ospătați de preoți.

Nu trecu mult, şi din toate părțile începură să se audă chiote şi cîntece. Urmară apoi jocurile şi, într-un iureş de nestăvilit, o adevărată dezlănțuire îi cuprinse pe toți. În ziua cînd Marele zeu primea Marea jertfă, totul îi era permis poporului.

A doua zi, în Cetatea-de-Munte era linişte. Mulțimea se împrăştiase, fiecare plecînd la casa lui. Numai căpeteniile au mai rămas prezente, pentru a lua parte la sfatul regelui. După sfat, spre seară, regele s-a retras. A strîns în jurul lui pe cei mai apropiați şi pe cei mai de încredere. Îi privi cu un zîmbet dureros. Se vedea că era şi îngrijorat, şi obosit.

- V-am strîns în jurul meu ca să vă cert, începu el cu voce stăpînită. Ştiu că Sarmis şi Vitellius n-au luat niciodată parte la ritualul aducerii Marii jertfe, dar voi, tu, Diegis, şi tu, Dagio, nu cunoaşteți cultul lui Zamolxis?

Diegis nu se putu stăpîni :

— Regele şi fratele meu vrea să spună că cel jertfit, care acum este prefăcut în cenuşă, viteazul şi nevinovatul Daizus, a fost aruncat în sulițe fiindcă aşa au căzut sorții?

Păstrîndu-şi liniştea rece, Decebal le făcu semn să se aşeze. Văzuse că Sarmis abia-şi stăpîneşte durerea şi-i făcu semn să se apropie.

— Voi nu ştiți ce înseamnă credința poporului! începu el cu multă tristețe. Vino lîngă mine, Sarmis! Eşti ca un vulcan. Aşa era şi viteazul Dicomes. Aşadar, ce voiați voi, tu, Sarmis, şi tu, Diegis. tragînd spadele? Ce gînduri vă stăpîneau?

Năpădit cu totul de durere şi de ură, Sarmis vorbi cu un ton cum nu se cuvenea în fața regelui :

— I-aş fi spintecat cu spada pe amîndoi, pe Marele preot şi pe capnobot! Ceea ce au făcut ei, n-a fost tragere la sorți, n-au lăsat liber jocul întîmplării, ci au făcut o măsluire, ca nişte saltimbanci de bîlci...

— Tu să nu uiți că te afli în fața regelui, Sarmis! îl mustră Decebal.

— Dar, regele meu, continuă el înecat de revoltă, am văzut cînd Marele preot a scos bila albastră dintr-un loc anume din săculeț!

— Am văzut şi eu, Sarmis, spuse încet regele. Un rege vede multe. Eu mai cunosc şi alte fapte de-ale preoților...

— Dacă e ca sorții să hotărască, aşa să fie, dar nu să se schimbe aducerea Marii jertfe într-o răzbunare a preoților, rosti Diegis fără să se mai poată stăpîni.

Regele continuă să le vorbească cu aceeaşi linişte rece.

— Vezi, Diegis, dacă tu ai ajunge rege, n-ai fi un rege bun. Ai săvîrşi greşeli care te-ar îndepărta de popor. Uite, eu sînt un rege aspru, schingiuiesc şi omor cu cruzime pe oricine se opune cuvîntului meu, o ştii doară. Poporul îmi rosteşte numele cu teamă, dar şi cu respect. Totul e să ştii cînd să pedepseşti şi cînd să răsplăteşti mulțimea. Ce spuneți voi, dacii cred în Marele zeu?

Toți încuviințară, clătinînd uşor capetele.

— Vă întreb : vă dați voi seama ce s-ar fi întîmplat în clipa în care, să zicem tu, Diegis, şi tu, Sarmis, ați fi sărit cu spadele asupra Marelui preot? Să nu uitați, poporul se teme încă mai mult de Marele zeu decît de rege. În clipa aceea, poporul s-ar fi ridicat împotriva noastră şi ne-ar fi strivit, şi chiar dacă la început mulțimea n-ar fi îndrăznit, îndrăzneau ei, preoții lui Zundecibalm. Credeți că este vreunul care să nu poarte, pe sub pelerina lui de preot, o spadă bine ascuțită? Tu, Diegis, doară ştii ce grea luptă şi surdă se poartă între mine şi Zundecibalm!

Cuvintele lui Decebal, pline de adevăr, îi puseră pe gînduri.

— Da, Daizus a fost un tînăr de nădejde, un adevărat Dicomes, continuă regele. Prin jertfa lui, poporul s-a legat să urmeze cuvîntul nostru. Ne pregătim să pornim la luptă, să aruncăm peste Dunaris legiunile Romei. Tăcu cîteva clipe : Tu, Vitellius, tribun al imperiului... al Romei... te afli într-o situație...

— Sînt gata să-mi dau viața pentru regele meu şi pentru Dacia! rosti el cu hotărîre.

— Te înțeleg... şi pentru Apronilla... pentru micul vostru Decebal...

— În Dacia este mai multă cinste şi mai multă omenie! accentuă fostul tribun cu însuflețire.

— Dacă te-ai convins de asta, e bine. În popor se spune că am ochi de vultur şi sfîşii ca lupul. Ştii că nu iert, aşa uşor! Mă încred în tine, Vitellius, tot atît de mult cît mă încred în Sarmis, în Dagio şi, nu mai spun, în Diegis, care, aşa cum ştiți cu toții, este ajutorul şi sprijinul meu.

Diegis asculta cuvintele regelui şi îşi trecea uşor degetele prin barbă. Durerea Carsidei pentru pierderea lui Daizus o simțea şi el.

— Rumegi ceva, Diegis, ia spune-ne şi nouă, la ce te gîndeşti? căută regele să-I scoată din muțenia lui. Tu ai ce ai cu Zundecibalm...

— Pentru mine, Marele preot este un mişel şi mă rog Marelui zeu ca

regele să nu se convingă că este şi un trădător. El caută pe toate căile să se arate mai presus decît regele.

După o lungă pauză, Decebal vorbi tot atît de potolit :

— Să nu-l judecăm în totul greşit pe Marele preot. Este adevărat că, în setea lui după atotputernicie, caută să micşoreze pe toate căile autoritatea regelui, dar aceasta nu înseamnă că nu este un bun dac şi nu doreşte întărirea şi mărirea Daciei. Puterea lui este încă mare, el poate în orice moment să ridice poporul împotriva noastră, spunînd că aceasta este voia Marelui zeu. Preoții lui sînt împrăştiați pretutindeni, ei învață şi îndeamnă poporul, ei îi prind pe cei ce nu se roagă zeilor, îi judecă şi-i pedepsesc cum vor. Pe voi v-a revoltat moartea lui Daizus. dar nu v-ați întrebat niciodată cîți daci sînt duşi pe Cogheon, judecați de capnoboți şi li se pierde urma?! Spuneți-mi, învățătura asta nouă a galileanului acela, credeți că ne-ar putea pricinui vreun rău?

Toți tăcură. Avură impresia că regele îi socoteşte de partea pustnicului Porfirios.

— În Dacia nu, mărite rege! spuse Sarmis. Că este Marele zeu în cer sau altcineva, e acelaşi lucru. S-ar putea ca şi preoții noii credințe să ajungă cu timpul tot atît de răi ca şi preoții lui Zamolxis. Plutarh îmi spunea că atît timp cît oamenii vor simți nevoia să creadă într-o putere mai mare - văzută sau nu - tot atît timp vor exista şi preoți.

Vitellius se mişcă nerăbdător şi prinse momentul. Vorbi, cătînd drept în ochii regelui :

— La Roma se spunea că atunci cînd noua credință se va întinde pretutindeni, imperiul va dispărea, iar puterea împăratului se va prăbuşi. O schimbare se produce totuşi în lume. Cînd lucram pe şantierul podului de la Egeta, am văzut acolo un sclav creştin. În privirea lui era multă dragoste, multă căldură şi milă. Pe el nu-l îngrozea nici un rău pămîntesc ; în fiecare clipă era gata să sară în ajutorul aproapelui său cu vorba sau cu fapta.

— Vorbeşti ca un creştin, Vitellius, nu cumva..., îl întrerupse regele.

— Nu, regele meu, în această clipă nu iubesc decît Dacia, pe Apronilla şi pe cei doi Decebali!

Regele izbucni într-un uşor hohot de rîs. Ultimele cuvinte îi plăcuseră. Înțelesese. Unul, din cei doi, era micul Decebal, fiul lui Vitellius şi al Apronillei.

7

Trecuseră mai mult de trei luni de la aducerea Marii jertfe, şi de la moartea năprasnică a lui Daizus. Vara era spre sfîrşit. Singur în vila sa din apropierea cîmpului, Livianus Claudius citea rapoartele comandanților de cohorte şi de legiuni împrăştiate pe tot

cuprinsul Daciei. Veştile îl nelinişteau. Tresări cînd intră contubernalul şi-l anunță pe Eurotas. Pe grec nu-l mai văzuse de mult. Îl văzu intrînd adus de spate, slab, cu privirea vie, cu ochii lucitori. Apariția lui Eurotas îl mai învioră. Se aştepta la ceva veşti importante.

— Mă miră că ți-ai mai adus aminte să treci pe la mine, începusem să cred că poate... - schimbă tonul spre glumă - poate ai plecat la Jupiter, pe Muntele Olimp.

Se ridică şi-i ieşi în întîmpinare.

— Zeii să te acopere cu darurile lor, Livianus Claudius, şi mai ales Asclepios şi Cypris! Jur pe toți zeii Olimpului şi ai Infernului că n-am încetat să mă gîndesc la tine! Cît priveşte plecarea mea la Jupiter... va veni şi clipa asta. Încep să simt cum mă prinde bătrînețea din toate părțile.

— Abia ai intrat, grec isteț, şi m-ai şi atins tocmai acolo unde mă doare. Arăt chiar atît de îmbătrînit, Eurotas?

Bătrînul negustor se trase puțin înapoi.

— Pe fulgerele lui Jupiter, generale, m-am gîndit la bătrînețea mea! Nu-mi dau bine seama dacă te-ai schimbat, dar stai să te privesc mai bine.

Eurotas se scarpină uşor în barbă, măsurîndu-l cu privirea.

— Da, ai mai îmbătrînit, ai slăbit, părul ți-a albit aproape tot. Hei, Livianus Claudius, pe drumul vieții, nimeni nu face cale întoarsă! De cînd ea ți-a fugit, te chinuieşti prea mult...

Livianus Claudius se întrista puțin.

— Nu ştiu ce să-ți spun, Eurotas... Nu regret însă că am ținut-o lîngă mine.

Tăcu. Păru că ezită. Continuă :

— Tu umbli mult, Eurotas, pătrunzi la curtea barbarului Decebal, pe la Diegis... spune-mi, ai văzut-o? Cum mai arată?

După felul cum îi vorbea, Eurotas înțelegea cît de mult suferă bărbatul din fața lui.

— Deşi abia am sosit din imperiu, am avut prilejul să-i văd. Poate că-ți măresc durerea, Livianus Claudius, îți spun, fiindcă m-ai întrebat. O pereche minunată. Amîndoi sînt frumoşi, tineri, veseli cum numai zeii pot fi. Sînt fericiți, Livianus Claudius!

— Frumoşi..., murmură generalul. Simți cum îi creşte furia, Fericiți... Se ridică de pe scaun : Îi urăsc pe amîndoi! Am amînat înapoierea la Roma pînă-i prind. Pe trădător îl voi răstigni, iar ea este sclava mea. După legile imperiului, este sclavul meu şi copilul ei!

— Pe Apollo din Delfi, de ce păcătuieşti? Haide, să vorbim serios, ca doi bărbați copți la minte. Ne jurăm pe zei, dar nu mai credem de mult în ei. Părăseşte gîndurile rele de răzbunare!

Livianus Claudius îi aruncă o căutătură pătrunzătoare.

— Pentru asta ai venit, Eurotas? Se întoarse şi-i arătă uşa.

— Dar, Livianus Claudius...

— Nici un cuvînt! Dacă te dovedesc că acesta a fost scopul venirii tale

aici, jur pe făcliile Eryniilor că nu va apune soarele şi vei atîrna de un copac în afara campului!

Eurotas se ridică, pregătindu-se de plecare.

— Îmi pare rău, Livianus Claudius. Venisem din dorința de a te vedea. Şi-apoi, să ştii că nu țin prea mult nici la hîrbul ăsta de trup, nici la tărtăcuța asta de cap! Nu plec de-aci însă înainte de a-ți spune ultimul meu cuvînt : ştii, Livianus Claudius, filozofii greci au reuşit să dovedească cum că atunci cînd urăşti pe cineva înseamnă că totuşi îl iubeşti. Te las în voia zeilor, iar de ții să mă trimiți la ei...

Mînia lui Livianus Claudius se topi.

— Pe Jupiter, te rog să mă ierți! Stai, dacă ai venit din dragoste pentru mine, spune-mi ce mai ştii, ce se mai petrece în imperiu?

— Nu mă cunoşti, Livianus Claudius? Eu sînt un negustor şi caut să fac negustorie. Am umblat mult din toamnă pînă acum : la Roma, la Atena, la Tomis şi în alte părți pe țărmul Pontului Euxin. Am luat mărfuri dintr-o parte şi le-am vîndut în alta.

— Spune-mi ce face împăratul, toți zeii să-i dea sănătate!

— Imperiul se întăreşte pe zi ce trece. Podul de la Drubeta a legat Dacia pentru totdeauna de Roma. Împăratul este sănătos... adică a scăpat sănătos...

— Pe Jupiter, dar ce s-a întîmplat? sări Livianus Claudius.

— Cum, n-ai aflat? împăratul se afla la Siscia, cînd era să fie otrăvit de o conjurație pusă la cale la Roma de spioni şi trădători. Asta l-a înfuriat şi mai mult împotriva lui Decebal.

— Nu te înțeleg, Eurotas, complotul a fost urzit la Roma, şi împăratul s-a supărat pe regele dac?

— Foarte simplu, totul a fost pus la cale cu banii lui Decebal. Aşa cică ar fi spus unul dintre trădătorii prinşi.

Frămîntat, Livianus Claudius se mişcă neliniştit în scaun.

— E ceva în neregulă, murmură el. I-am cerut împăratului ajutoare şi văd că întîrzie să le trimită. Pe de altă parte, regele barbar pune la cale otrăvirea lui...

— Poate că nu va întîrzia să le trimită. Dincolo de Danuvius am văzut că legiunile sînt în mişcare şi pregătire.

Cîteva clipe tăcură, fiecare frămîntat de gîndurile lui.

— Vezi tu, Eurotas, rupse liniştea Livianus Claudius, mă aflu într-o situație din care nu văd cum să ies. Prin iscoadele mele, am aflat că Decebal se pregăteşte în mare grabă.

— N-am văzut pregătiri, murmură Eurotas, mai mult pentru a-l îndemna pe general să vorbească.

- Da, fac pregătiri mari şi n-aş vrea să mă prindă aici ziua cînd ei vor da lovitura. Dar cum să plec?

— Te-a cuprins frica de daci, Livianus Claudius! Ai uitat puterea imperiului şi măiestria împăratului de a purta războaiele?

— Nu, Eurotas, nu m-a cuprins frica, mă gîndesc numai că va trebui să mă retrag cu legiunile şi cohortele de aici. Cît priveşte pe Decebal, nu mă îndoiesc de hotărîrea lui. El şi-a întărit cetăţile, s-a înconjurat de căpetenii tinere, încercate în lupte, a îngrămădit în locuri tainice rezerve de hrană şi de arme, în apropierea cetăţilor şi în lungul drumurilor şi potecilor a pus capcane de tot felul, a pregătit otrăvirea izvoarelor...

— Destul, Livianus Claudius, că doar Decebal nu şi-a adus din Infern şi armele, şi luptătorii!

— Da, Eurotas, prin colibe, prin şuri, prin păduri va lăsa provizii anume otrăvite, a făcut înţelegere cu triburile vecine din răsărit şi miazănoapte...

— Mă îngrozeşti, Livianus Glaudius. Dacă este aşa, trebuie să-mi iau repede mărfurile şi să trec dincolo de Danuvius!

El ştia că în tot ce spunea generalul era şi mult adevăr.

— Îmi descarc sufletul faţă de tine. Cînd ai intrat, tocmai citeam rapoartele de la celelalte campuri. Lupul, vulturul, tigrul ăsta de Decebal - nici nu ştiu cum să-i zic - este gata să se repeadă asupra prăzii. Îmi va nimici cohortele şi legiunile. Mă gîndese să dau ordin de retragere încă înainte de sfîrşitul toamnei şi căderea iernii.

Livianus Claudius nu observă în ochii lui Eurotas o lucire plină de speranţă şi de ură greu stăpînită. Mintea bătrîniului grec rătăci cîteva clipe. Gîndi : „Dacă Decebal s-ar pune în fruntea dacilor, a tracilor, a macedonenilor şi a grecilor, toate provinciile imperiului de la Danuvius, Pontul Euxin, pînă la Byzanţ, ar scăpa de sub jugul Romei, imperiul ar fi frînt în două. Ar fi ceva măreţ, uriaş, înălţător.” îşi reveni repede din gînduri :

— Pe toţi zeii, generale, nici nu te mai recunosc, parcă n-aş avea în faţă pe renumitul general Livianus Claudius! E timpul să plec, continuă el ridicîndu-se. Dar mai înainte de a ne despărţi, aş vrea să-ţi fac o promisiune. Scap şi de spînzurătoarea cu care m-ai ameninţat, completă în glumă. M-am gîndit că...

Eurotas nu avu timp să termine ceea ce ar fi vrut să spună. Uşa se deschise împinsă cu putere, şi din atriu se auzi vocea lui Domitius Rufinus.

— Tribune şi centurioane, veţi fi primiţi îndată de general!

Livianus Claudius păli. Bănui că se petrecuse ceva grav. Domitius Rufinus intră.

— Tribunul Salustius Decimus de la Ampelum şi centurionul Cassius Fulvius de la Porolissum aduc veşti importante, raportă el.

— Cînd sînt în joc soarta imperiului şi vieţile noastre, nu mai e de aşteptat! rosti tribunul, care intrase după primul-contubernal.

— Dar ce s-a întîmplat, tribune, de calci chiar şi regulile disciplinare? îl întrebă generalul, nerăbdător.

— Salut pe generalul Livianus Claudius, comandantul garnizoanelor

din Dacia! Toți zeii să-l aibă în pază!

— Spune, tribune, ce ai de raportat, lasă zeii! Fața generalului se împietrise.

— Ne-au atacat dacii, generale!

— Ei, şi ce, n-au mai atacat ei?

Tribunul continuă, fără să țină seama de întreruperea generalului :

— În aceeaşi zi, generale, au fost atacate campurile de la Potaissa, Napoca şi Porolissum. Lucrările de întărire neterminate şi campurile, nefiind pregătite, toți au fost luați prin surprindere. Atacurile n-au putut fi respinse şi cohortele s-au predat!

— S-a predat legatul Aulus Plautius? strigă generalul, cu vocea sugrumată de mînie. E nemaipomenit! După ce îl eliberez, îl trimit la Roma, pentru a fi judecat de Senat! Strigă apoi la tribun : Ce taci, spune tot ce s-a mai întîmplat!

— Generale, la Porolissum, o căpetenie dacă, Sarmis, i-a vorbit frumos legatului Aulus Plautius, cohortele nu sînt luate captive. A cerut legatului să părăsească chiar în acea zi campul şi să se îndrepte spre granițele imperiului, dincolo de Danuvius. Armele s-au lăsat în cîmp. Tot aşa s-au petrecut lucrurile la Napoca, unde căpetenia a fost Diegis, şi la Potaissa, acolo dacii fiind conduşi de unul Dagio. La Ampelum, tocmai cînd se pregătea atacul, s-a prins de veste. Dacii sînt comandați de un fost tribun roman : Hammonius Vitellius. S-au dat lupte...

— Dar legatul Valerius Valerianus ce face?

— A căutat să grupeze cohorta de la Ampelum cu aceea de la Apullum, dar, din nenorocire...

— Spune, ce s-a mai întîmplat? Ah, acel tribun, trădătorul!...

— Acel Hammonius Vitellius se vede că e un bun comandant. A împiedicat gruparea celor două garnizoane la timp, tocmai cînd din miazănoapte îi veneau ajutoare de la Diegis şi de la Sarmis. Acum cohortele sînt pornite spre Lederata, obligate să meargă la o zi în urmă una de alta, fără arme şi pe un drum ocolit, încît să nu treacă prin Sarmizegetusa.

— Nu mai pricep nimic! murmură descurajat generalul. Au căzut în luptă mulți legionari, au torturat, au ars? Dacii sînt atît de cruzi...

— Aproape că nu avem pierderi, răspunse tribunul. Legionarii sînt uimiți de felul cum s-au purtat dacii. Au căzut ceva morți de o parte şi de alta, la Ampelum şi la Porolissum, dar numărul lor este mic. Peste tot însă, după plecarea cohortelor, cîmpurile şi garnizoanele, construcțiile şi barăcile au fost arse. Pînă departe se vedea cerul înroşit de vîlvătăile lor.

Tribunul tăcu. Generalul stătea rezemat în mîini, aplecat peste masă. Privea în jos. Dezastrul se produsese. Decebal i-o luase înainte. Reveni din gînduri cînd Domitius Rufinus îi anunță cu ton solemn :

— Vicilis, scribul regelui Decebal cere să fie primit! După obişnuitul salut, Vicilis îi vorbi cu cuvinte pline de respect :

— Regele Decebal roagă pe generalul Livianus Claudius să vină în cetate pentru a-i face comunicări importante. Regele te asigură, generale, că deşi veştile pe care le-ai primit nu sînt bune, totuşi propunerile sale sînt bune!

Ceea ce-l uimea pe general era faptul că regele dorea să-i vorbească. De cînd se afla în Dacia, nu lucrase niciodată cu Decebal şi tot ce se tratase se făcuse numai prin Diegis. De un refuz nici nu putea fi vorba. Se adresă lui Vicilis :

— Să duci salutul meu şi urări de sănătate regelui Decebal! Voi răspunde cum se cuvine la invitaţia sa. Cînd pot să fiu primit?

— În tot momentul, generale! Către seară, pe un vînt rece şi o ploaie măruntă ce anunţau apropierea iernii, generalul Livianus Claudius intră în Sarmizegetusa, însoţit de garda sa comandată de Domitius Rufinus, şi se îndreptă spre curtea regelui. Întregul alai era în ţinută de gală, ce ilustra măreţia imperiului. La curtea lui Decebal, primirea se făcu aşa cum se cuvenea unui oaspete străin. Chiar de la intrare, Livianus Claudius rămase impresionat. Urcă scări cu trepte de marmură, trecu printre coloane de marmură frumos sculptate în stilul doric şi pătrunse în sala regelui, o încăpere largă, pardosită cu plăci tot de marmură, peste care erau aşezate covoare groase de lînă în culori vesele. În fundul sălii îl văzu pe rege îmbrăcat ca pentru primirea unui înalt oaspete. Lîngă rege se afla marele preot Zundecibalm şi Vezina, iar în spatele său - Vicilis.

Generalul trecu printre luptătorii din gardă şi printre căpeteniile dace şi se opri în faţa regelui. Decebal se ridică în picioare.

— În numele împăratului Ulpius Trajanus, stăpînul Romei şi al imperiului, salut pe regele Daciei, viteazul Decebal! Rog zeii să-l ţină sănătos şi să-i dea viaţă lungă!

Decebal zîmbi uşor. Cuvintele lui Livianus Claudius îi plăcuseră.

— Te salutăm şi noi şi ne bucurăm că ai venit! spuse regele în limba dacă, vorbind rar, pentru ca Vicilis să aibă timp să repete în limba Romei. Rugăm pe marele nostru zeu Zamolxis pentru sănătatea împăratului şi a ta, generale! Regele continuă după o scurtă pauză : Noi vrem să trăim în pace şi în înţelegere cu Roma. Mă bucură că ceea ce s-a pornit s-a făcut aproape fără vărsare de sînge. Legiunile şi cohortele romane se retrag în linişte. Aici, peste marele Dunaris, la hotarele imperiului, noi vom fi străjeri neadormiţi şi ne vom achita cu cinste de încrederea împăratului...

— Regele Decebal uită că a călcat înţelegerea de pace cu imperiul? interveni Livianus Claudius, căruia nu-i convenea situaţia de a fi pus în faţa unui fapt împlinit. Ceea ce s-a petrecut a fost un act duşmănos...

— Nu uit, generale! Ştiu, am călcat înţelegerea! Unui rege care îşi iubeşte poporul pe care-l conduce i se cer multe. Este în firea omului să nu-l vadă cu ochi buni pe acela care i-a intrat cu de-a sila în casă. Totuşi, noi dorim sincer să stabilim legături bune cu imperiul.

— Totul depinde de hotărîrea pe care o va lua împăratul!

— Pentru aceasta te-am poftit aci, generale. Primul lucru pe care-l vei face va fi, desigur, să raportezi împăratului cele ce s-au petrecut. N-aş vrea să fiu înțeles greşit, altfel... Întîmple-se ce vor voi zeii! Eu n-am făcut şi nu fac un act de nesupunere şi de duşmănie față de Roma. Îl asigur pe împărat că rămîn „clientul" său, aşa cum stă scris în pergamentul păcii dintre noi, şi voi apărînd cu străşnicie hotarele din această parte a imperiului. Scot afară din Dacia legiunile şi cohortele pentru a curma abuzurile, jafurile şi silniciile ce le fac soldații romani şi pentru ca eu şi poporul dac să ne simțim liberi şi stăpîni în țara noastră. Nu-ți poate fi prieten acel vecin care, sub masca prieteniei, îți trimite armata sa, sub a cărei povară simți că te sufoci...

— Regele vorbeşte de prietenie şi supunere, murmură Livianus Claudius, însă noi ştim că a făcut înțelegere cu triburile din miazănoapte pentru lupta împotriva imperiului.

De sub sprîncenele stufoase, ochii lui Decebal scînteiară. Căută să se stăpînească.

— Ştiu de mult, generale, ştiu că ai aflat de plecarea soliei mele către miazănoapte şi mai ştiu şi de cele întîmplate soliei la Porolissum, numai că dacii v-au dejucat planul. Continuă apoi : Legiunile şi cohortele romane se vor retrage pe valea rîului Alutus, spre Drubeta.

— Mie mi s-a raportat că spre Getidava şi Lederata, îl întrerupse generalul, cu o uşoară revoltă în voce.

— Am dat ordin să se schimbe direcția, adăugă regele. Pe fața generalului se accentuară şi mai mult frămîntarea şi îngrijorarea. Planul său de a se opri şi întări la Getidava, în aşteptarea hotărîrii împăratului, cădea cu totul. Vedea dezastrul produs şi fără putință de oprit, se vedea pe el mustrat şi pedepsit de împărat pentru lipsa de prevedere şi de energie.

— Îmi pare rău de cele ce s-au petrecut la Micia, continuă Decebal. Ştirea mi-a venit în ultima clipă, înainte de sosirea ta aci, generale. Acolo, o centurie mi-a prins o ceată de luptători şi, cu multă cruzime, i-a torturat, i-a mutilat şi apoi i-a răstignit. Drept răspuns, Diegis a încercuit-o şi a prins-o. A dat ordin ca din acea centurie toți să fie torturați şi mutilați, apoi arşi de vii. Din legionarii de la Micia n-a scăpat nici unul. Noi răspundem cu cruzime la cruzimea voastră. Cînd voi veți fi blînzi, fiți siguri că vom fi şi noi! Voi răstigniți, noi ardem, fiecare se răzbună în felul lui.

Livianus Claudius încercă să amenințe, însă de indignare nu putu să scoată nici un cuvînt. Ridică pumnul, dar lăsă repede mîna în jos, stăpînindu-se.

— Trebuie să mă înțelegi, generale! N-are rost să mă amenințI. Aş putea să te opresc aici şi să pun împăratului condiții pentru eliberarea ta, însă, din fericire, te bucuri din partea noastră de tot respectul. Ai încheiat cu noi pacea în numele împăratului, iar Diegis se consideră prietenul tău. Şi-acum, ultimul meu cuvînt, Livianus Claudius : Îți dau răgaz o zi să

ridici campul de aci, de la Sarmizegetusa, şi să te retragi prin Getidava, la Viminacium. Ordinul meu este ca pînă la fluviul nostru sfînt, Dunaris, să nu mai rămînă în Dacia nici un legionar roman.

— Fac o propunere regelui Decebal, spuse generalul după ce căută mult timp o ieşire din situația ce se crease.

— Te ascult, generale!

— Lăsați legiunile şi cohortele să rămînă în Dacia, în garnizoanele lor, şi eu mă leg să plec îndată la împărat, pentru a-i raporta condițiile puse de către regele Daciei.

— Nu, generale, nu poți să tratezi la egalitate cu acela care ți-a pătruns în casă şi nu vrea să mai iasă afară. Repet, Livianus Claudius, o zi răgaz pentru ridicarea campului, altfel... luptătorii mei sînt gata...

Tonul regelui îl făcu pe Livianus Claudius să înțeleagă că nu mai are nici un sens să insiste. Se înclină şi salută :

— Rog zeii ca regele Decebal să nu cunoască furia împăratului şi puterea imperiului! În numele împăratului Romei, îl salut pe regele Daciei şi-l previn că prin gestul său poate că a grăbit sfîrşitul!...

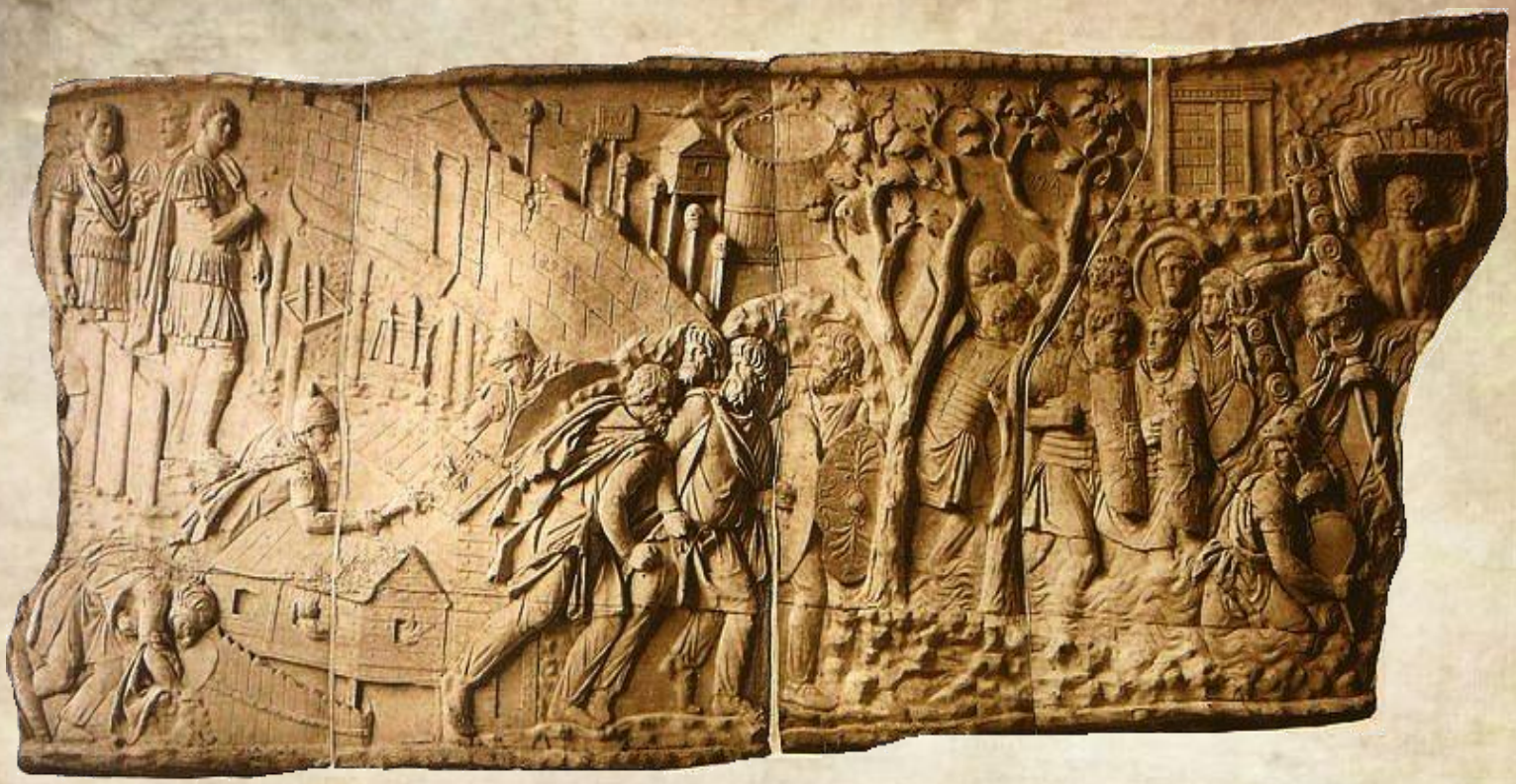

CAPITOLUL VI
SÎNGE ŞI DEZNĂDEJDE

1

Fără să fi dat semne de grabă şi de nerăbdare, Traian trecuse cu legiunile sale pe podul de la Drubeta şi înaintase pînă la ieşirea din munți a rîului Alutus. Trecuse un an de cînd cohortele de sub comanda lui Livianus Claudius fuseseră alungate din Dacia. Vestea nu numai că nu-l supărase pe împărat, ci chiar îl bucurase. Regele Decebal dăduse cel mai bun motiv Romei pentru o nouă expediție dincolo de Danuvius, expediție care fusese pregătită cu deosebită grijă.

Trecerea podului nou se făcuse cu mult fast. În fruntea legiunilor sale, îmbrăcat în uniformă de general, călare pe un cal alb, Traian pătrunsese pe pămîntul dac hotărît să facă din Dacia o nouă provincie a imperiului, aşa cum anunțaseră haruspicii, care aduseseră jertfă zeului Marte, chiar la intrarea pe pod. Pentru o mai sigură reuşită, împăratul era însoțit de cei mai buni sfetnici şi generali : Aelius Hadrianus, guvernatorul Panoniei şi comandantul legiunii I Minerva ; Julius Quadratus Bassus, sfetnic şi

colaborator ; Cassius Longinus, general şi prieten apropiat; Lusius Quietus, comandant al unei legiuni de cavalerie maură; Manlius Felix, specialistul tehnician al armatei imperiului; Lucinus Sura, general şi primul său contubernal; Caecilius Plinius Secundus, consul, socotit mare poet şi orator.

Cînd calul împăratului pusese piciorul pe pămîntul Daciei, poetul şi oratorul Caecilius Plinius Secundus sărise de pe cal, în timp ce-şi desfăşura pergamentul. Începuse să citească rar şi apăsat, cu ton declamator :

— *„Să nu mai vadă Capitoliul triumfuri goale şi victorii numai în aparență fastuoase. Să vadă aici pe împărat cum ne aduce gloria adevărată şi durabilă. Iar de s-a găsit un rege barbar care să meargă în îngîmfarea şi nebunia lui pînă acolo încît să-şi merite mînia şi indignarea ta, atunci acesta, apărat de fluvii colosale ori de munți înalți, va vedea că piedicile sînt atît de slabe şi de supuse eroismului tău ; că apele au secat, şi munții s-au scufundat şi că pământul imperiului s-a apropiat de el. De pe acum mi se pare că văd carele cumplite ale barbarilor încărcate cu pradă şi pe captivi mergînd cu mîinile legate spre împlinirea soartei lor. Apoi te văd pe tine însuți, într-o înfățişare măreață, pe un car triumfal înaintea barbarilor subjugați..."*

Împăratul mulțumise oratorului şi pornise mai departe. Mersese puțin, cînd un contubernal îi raportase că o ceată de daci vor să i se supună. Încuviințase să i se prezinte. Printre mulțimea de legionari, pretorienii cu ordinea făcuseră loc unei cete de daci : bărbați, femei şi copii, îmbrăcați ca de sărbătoare. În fruntea lor păşea un bătrîn cu părul şi barba albe, cu o zeghe de dimie albă, înfloratăcu cusături albastre. Bătrînul se apropiase de împărat şi-i vorbise stînd drept, deşi în vorbele lui arăta supunere :

— Bunule împărat, acum sîntem supuşii tăi, şi noi îți jurăm credință şi ascultare. Tu ai cucerit o parte din Dacia, şi acum mergi să supui şi partea cealaltă. Împăratul, înțelept şi viteaz, să nu uite că aici trăieşte un popor răbdător şi muncitor, care îl va ajuta să oprească năvala triburilor de la miazănoapte şi răsărit. Noi, dacii, putem să-ți fim un zid de apărare, iar bogăția şi munca noastră îți vor face domnia fericită. Să nu omori poporul şi să nu laşi să fie jefuită țara, bunule împărat, ca să nu fie întărîtată pornirea spre răzbunare a dacilor!

Cuvintele ce le rostise bătrînul dac îl înveseliseră mai mult pe împărat decît oratoria searbădă şi goală a lui Caecilius Plinius Secundus. Erau o dovadă şi un semn că dacii îşi pierduseră încrederea în regele lor, gîndise el. Şi cu toate acestea, pe măsură ce se depărtase de pod, îi apăruse tot mai mult în minte privirea adîncă, limpede şi dîrză a bătrînului dac. Bănuiala începuse să pună stăpînire pe el : dacă acel bătrîn fusese un dac trimis de iscoadă? Oprise calul, ordonase să fie căutată ceata de daci şi să i se aducă în față bătrînul care-i vorbise. Căutarea fusese zadarnică. Primul său contubernal îi raportase că acel bătrîn se făcuse nevăzut.

În timp ce legiunile romane înaintau de la Drubeta către drumul ce trecea munții prin valea rîului Alutus, dincolo de munți avea loc o mişcare în acelaşi sens a armatei dace, dinspre Sarmizegetusa spre valea aceluiaşi rîu. Toamna se apropia şi nimeni nu cunoştea gîndurile duşmanului.

În fruntea cetei sale de luptători, călare pe un cal sprinten, Sarmis mergea năpădit de gînduri. Sosise de curînd de la Drubeta şi-şi luase locul său în armata dacă. Tresări cînd auzi cum un călăreț se apropie în galopul calului şi se opri alături de el. Îl văzu pe Eros şi înțelese.

— Tu erai? şopti privindu-l lung pe Vitellius, căci el era.

— Cine altul? Te căutam, simțeam nevoia să vorbesc cu cineva şi mai ales cu tine.

După ce-l cercetă un timp cu coada ochiului, fără să întoarcă spre el capul, Sarmis vorbi cu ochii ațintiți departe, spre crestele munților, ce se profilau semețe în față, printre grămezile de nori.

-— Ți-ai pierdut răbdarea, sau a început să-ți fie teamă, „stăpîne"? îl întrebă în glumă. Sau poate dorul de Roma...

— Ai poftă de glume, sau vrei să mă batjocoreşti? Ți s-a făcut dor de sclavie, ori vrei să mă faci să înțeleg că acum tu eşti stăpînul meu?

— Da de unde? Cînd te-am văzut lîngă mine, mi-a venit aşa, să-ți mai spun o dată „stăpîne". De fapt, nu m-am gîndit la nimic în legătură cu sclavia mea şi nici cu sclavia noastră, dar de ce galopai ca un cavalerist la atac?

— M-am luat la întrecere cu Eros. Cum l-am văzut, am înțeles că tu te-ai înapoiat. L-am chemat, şi el a venit, dar după ce s-a bucurat puțin a pornit-o în goană pe marginea drumului. Nici eu nu l-am slăbit pînă la tine. Ce căuta pe acolo, te pierduse?

—Poate că te căuta pe tine. Pînă acum, nici un filozof n-a aflat ce se petrece în capul unui animal. Cînd eram în Grecia, am văzut cum un cal, după ce i-a murit stăpînul n-a mai vrut să mănînce din mîna nimănui şi nici să bea apă. S-a stins cu încetul, înfometat şi însetat. Un cîine a lins rănile stăpînului şi i-a oprit sîngele, apoi l-a tras pînă l-a ascuns într-un desiş, scăpîndu-l astfel de la captivitate şi de la moarte. Poate că şi Eros îți simțea lipsa...

— Da, te înțeleg, Sarmis, sau încep să înțeleg...

— Adică?

— Ai început să-mi vorbeşti de cai, de cîini... crezusem că am pierdut numai încrederea regelui, dar văd că am pierdut-o şi pe a ta. E greu să ți se recunoască sinceritatea într-o situație ca a mea...

Sarmis întoarse capul şi-l privi lung. Abia acum văzu că Vitellius era palid, tras la față, întristat.

— Tu suferi, Vitellius, s-a întîmplat ceva în lipsa mea?

— Ştiu că regele ți-a încredințat o misiune pe care, desigur, ai şi dus-o la bun sfîrşit. Mă frămîntă într-una gîndul: regele nu-mi mai acordă încrederea sa... tu îmi ascunzi...

Se întrerupse la rîsul sănătos şi zgomotos al lui Sarmis :

— Asta te-a chinuit? Izbucni din nou într-un hohot. Tocmai acum regele se încrede mai mult în tine! Acolo unde am fost eu, tu nu puteai să mergi, te-ai fi aflat în ghearele leului. Numai un dac se putea duce. Tocmai voiam să-ți spun : am fost la Drubeta şi am dat ochi cu duşmanul.

— Cu cine?

— Cu stăpînul Romei!

Sarmis îi povesti cum, travestit într-un bătrîn dac, îi vorbise împăratului. Continuă apoi :

— Regele vrusese să afle cu ce gînduri trece Traian în Dacia şi dacă s-ar mai fi putut cădea la pace. Aveam dezlegare ca după aceea să mă prezint pe față, cu o solie pentru împăcare. M-am convins însă repede cît este de bănuitor şi cît de mult se teme duşmanul. A pus să mă caute, dar eu nu mai eram bătrînul cu plete albe şi barba căruntă. Le aruncasem, redevenind un dac tînăr. Am prins numai cîteva cuvinte din cele ce Traian i-a spus lui Livianus Claudius, care chiar atunci sosise lîngă el : „Îi voi cuceri, le voi dărîma cetățile şi-i voi duce captivi la Roma, în frunte cu barbarul lor rege!"

— Tot pe el l-ar trimite în Dacia, ca guvernator al noii provincii, şopti Vitellius cu îngrijorare.

— Te temi? Te urmăreşte ca o umbră Livianus Claudius.

— Alături de rege şi de ceilalți, atîta timp cît am spada în mînă, nu mă tem de nimeni! protestă el.

Sarmis ridică privirea spre crestele munților. Spuse cu multă tristețe :

— Se apropie furtună mare, Vitellius! Parcă o văd cît va fi de năprasnică şi de fulgerătoare. Mă urmăreşte într-una privirea vie, adîncă şi îngrijorată a regelui, aşa cum l-am văzut acum cîteva zile, cînd i-am spus cele ce s-au petrecut la Drubeta. În acea clipă, mi-am dat seama că regele are un suflet atît de mare, încît poate să cuprindă în el întregul neam dac.

— Dacă regele ar fi căutat altă cale...

— Înțeleg ce vrei să spui. Chiar dacă Decebal nu alunga legiunile romane, intențiile Romei rămîneau aceleaşi. S-ar părea că, dincolo de înțelegerea omenească, anumite acțiuni şi anumiți oameni parcă sînt sortiți să se întîlnească şi să lupte unul împotriva celuilalt : Hannibal cu Scipio, Spartacus cu Crasus, Decebal cu Traian. De o parte libertatea, de cealaltă tirania. Şi totuşi, ar mai fi o cale - murmură Sarmis dînd glas gîndurilor - cînd nu te poți opune puhoiului...

— La ce te gîndeşti?

— În poveştile rămase nouă din bătrîni se spune că viteazul Făt-Frumos a doborît balaurul numai după ce i-a tăiat capul. Pentru noi, balaurul nu este altul decît imperiul, iar capul...

— Ulpius Trajanus, completă Vitellius, cu o tresărire în suflet.

— Dacă el ar fi doborît, îşi urmă Sarmis gîndul, imperiul s-ar zbătea

ca balaurul fără cap, la Roma s-ar porni lupte pentru putere, şi regele ar putea să obțină o pace bună. Chiar acolo, la Drubeta, cînd l-am văzut, mi-am spus că nu trebuie să dăm înapoi de la nimic pentru a-l răpune.

După un moment de gîndire, Vitellius spuse aproape în şoaptă :

— La ajutorul lui Eurotas te-ai gîndit?

Sarmis nu răspunse. De multe ori nu văzuse cu ochi buni prezența grecului la curtea regelui. Tăcură mult timp în jurul lor, pădurea trimitea înapoi ropotele cailor. Soarele coborîse, gata să scapete peste munte. Tresăriră auzind o voce groasă, ca un mormăit de urs :

— Ați sosit la timp!

Susagus apăru dintre trunchiurile groase ale fagilor, cu zeghea agățată pe umeri, cu pieptul strîns în zale de fier, trăgînd calul de frîu. După el mai ieşiră încă patru luptători.

— Am primit cuvîntul regelui să fiu alături de tine, Sarmis!

Sarmis îl privi cu dragoste pe încercatul luptător.

— Eşti hotărît să-ți încerci brațul alături de mine şi de Vitellius? îl întrebă.

Drept răspuns, Susagus trase spada şi o ridică fulgerător.

— Mai las-o! Ceea ce-ți cer acum este să faci tot ce ştii şi să mi-l aduci pe Eurotas. În trei-patru zile trebuie să stăm de vorbă cu el. Regele dă bani, oricît va fi nevoie, şi grecul e lacom.

2

Ploua mărunt şi des. Se lăsase frig. Nori grei, plumburii coborîseră pe povîrnişurile munților, în goană spre miazăzi, purtați de vîntul în rafale ce şuiera pe valea rîului Alutus. La căderea serii, frigul şi ploaia se mai întețiseră şi totul se pierdea într-un întuneric de nepătruns.

După ce lucrase toată ziua cu împăratul la planurile de organizare a noii provincii a imperiului, Dacia Trajana, Livianus Claudius se retrăsese în cortul său, unde, pentru a se încălzi - frigul şi umezeala îi pătrunseseră pînă la oase - ceruse să i se aducă vin cald şi aromat. De la un timp începuse să-şi înfrîngă slăbiciunea unei bătrîneți ce-l cuprindea repede şi să-şi înece amărăciunea în cupele cu vin ce le golea. Era şi obosit. Înaintarea împăratului cu legiunile sale nu se făcuse atît de uşor pe cît se crezuse. Apoi, chiar la intrarea în valea rîului Alutus, regele dac atrăsese o parte din legiuni într-o bătălie cruntă şi sîngeroasă. Ocrotiți de munți, cățărați pe stînci, apărați de întărituri şi răsturnînd copaci seculari, dacii desfăşuraseră o strategie ce-l pusese pe gînduri pe împărat, cu o iuțeală în mişcări ce dovedea năvalnica lor vitejie. Livianus Claudius văzuse cum topoarele dacilor despicau zalele şi cuirasele şi spărgeau scuturile, cu cîtă agerime aruncau barda şi spintecau un călăreț, cum ştiau să mînuiască în

egală măsură spadele lor încovoiate la vîrf şi coasele, cum ştiuseră să se retragă la timp, la adăpostul fumului produs de feşele aprinse, legate de săgeţile ce le sloboziseră asupra legionarilor proaspăt aruncaţi în luptă.

Dar împăratul rămăsese liniştit şi sigur pe sine. Ordonase să se mai aducă şi alte legiuni şi stabilise cîmpul în apropierea locului unde avusese loc marea bătălie. Toamna se arătase lungă şi grea. Vîntul, frigul şi ploaia rar conteneau. Corturile se sfîşiau umflate de rafale, fumul înecăcios acoperea cîmpul, iar noroiul adînc şi clisos făcea ca totul să se arate trist.

Toate acestea le revedea cu mintea Livianus Claudius, ţinînd cupa cu vin cald între palme şi sorbind la răstimpuri. Nu-şi putea alunga amărăciunea. Tresări cînd contubernalul introduse pe cineva. Recunoscînd vocea, sări de pe scaun.

— Eurotas?!

— Marele Jupiter şi toţi zeii Olimpului să te aibă în pază! Jur pe Saturn şi pe Neptun că mă simt fericit. Acum, cînd te văd, am uitat şi de frigul şi de noroaiele cu care m-am luptat.

— Zeii să fie cu tine, Eurotas! Cum se face că ai putut să ajungi pînă aici?

Generalul se înviorase cu totul. Luă încă o cupă şi o umplu.

— Stai, nu-mi răspunde, mai întîi dezmorţeşte-te nitel.

Ud, cu barba încîlcită, cu faţa roşie şi cu ochii înlăcrimaţi, Eurotas prinse cupa cu mîinile învineţite şi sorbi lacom. După ce o goli, simţi cum sîngele îi aleargă mai repede prin trupul slăbit. O căldură plăcută îl cuprinse.

— N-a fost uşor să ajung pînă la tine. Eu aprovizionez legiunile, departe în urmă. Ce e Eurotas decît un negustor? spuse în glumă.

— În Dacia, adică dincolo de munţi, ai mai fost? îl întrebă generalul cu nerăbdare.

Eurotas se aşeză mai bine şi îşi frecă mîinile osoase.

— Tu ştii, Livianus Claudius, de unde aş putea eu să aduc provizii mai bune legiunilor decît de acolo? Ce nu face un negustor? Bunul împărat o să termine şi cu barbarii ăştia de daci, atunci mă potolesc şi eu. Am îmbătrînit, Livianus Claudius, nu mai merge. O să mă retrag la o fermă.

— La Sarmizegetusa?

— Sau în altă parte. Imperiul este atît de mare...

— Mergi cu mine, Eurotas, îţi voi da cea mai frumoasă cetate pe care a avut-o un taraboste dac. Voi veni la tine să petrecem împreună din cînd în cînd.

Grecul se învioră şi mai mult. Ghici unde aleargă cu gîndul generalul. Era tocmai ceea ce dorea şi el.

— Spuneai că te retragi la Roma. Ţi-ai schimbat gîndul, Livianus Claudius?

— Vrei să spui că nu-mi cunoşti durerea din suflet?

— Eu ştiu... De cînd m-ai ameninţat că mă spînzuri, nici nu mai

îndrăznesc...

— Lasă prostiile, Eurotas, ridică mai bine cupa, bea, încălzeşte-te. Da, acesta este adevărul, mă duc să-mi iau sclava înapoi!

— Sclava... soția... fiica, murmură Eurotas nu fără rost, ducînd cupa la gură. După ce sorbi, îl întrebă deschis : Crezi că o vei mai găsi?

Întrebarea lui Eurotas îl dezorientă pe Livianus Claudius. O umbră de îngrijorare îi acoperi fața. Mîna în care ținea cupa începu să-i tremure.

— Trădătorul acela o iubeşte prea mult ca să nu-i poarte de grijă, spuse el cu voce schimbată. Tu te gîndeşti la altceva, ştii ceva?

— Nu mi-a trecut prin cap nici o clipă gîndul că ea n-ar mai fi în viață la sfîrşitul luptelor. Eu socotesc că altceva s-ar putea întîmpla : căpeteniile dace şi tribunul acela trădător, cu femeile şi copiii lor, poate că vor fugi departe, la miazănoapte, la alte triburi.

Prinse frămîntarea generalului şi se bucură. Adăugă după o lungă pauză :

— Totul ar fi să reuşeşti înainte de cucerire, de dărîmare şi de ardere... dar nu văd cum...

Generalul nu-şi mai putu ascunde întristarea. Se vedea neputincios, totul i se arăta inutil. Îngrijorarea şi ura îl năpădeau.

— Aş fi gata să-i dau toată averea mea aceluia care mi-ar aduce-o! gemu el. Odată, mi-ai promis că vei încerca. N-ai făcut nimic?

— Nimic, adică aproape nimic. Ştiu numai că ea este la Carsidava, păzită straşnic. Acolo sînt şi alte soții ale căpeteniilor dace.

— Tu cînd te mai duci pe la Sarmizegetusa? îl întrebă fără să țintească ceva.

Eurotas îl privi lung şi nu răspunse decît tîrziu.

—Mai vezi vreo posibilitate, Livianus Claudius? înainte de căderea iernii, poate că o să pornesc într-acolo. Vom mai vorbi despre asta...

— Şi cu ce vrei să te servesc? Te cunosc îndeajuns şi ştiu că nu mă cauți decît atunci cînd ai nevoie de mine, schimbă generalul vorba.

— Pe toți zeii, generale! încercă Eurotas să protesteze, întotdeauna am simțit nevoia să te văd, să-ți...

— Lasă astea, Eurotas, mai soarbe o cupă şi spune, îl îndemnă Livianus Claudius, căutînd să se arate liniştit, ce nevoie te-a adus?

— Deşi nu mă gîndisem, dar dacă îți stă în putere, mi-ar trebui ceva întărit cu sigiliu, să pot merge prin campurile legiunilor ce se înşiră de aici pînă spre Drubeta. M-aş mişca mai sigur. Ştii, am socoteli de făcut, bani de luat... am adus provizii multe. Dar, Livianus Claudius, Jupiter să mă trăsnească dacă venisem cu gîndul să te rog ceva!

Generalul îi întinse cupa. Căută să zîmbească.

— Îți dau, Eurotas! îți dau cîte sigilii vrei.

Bătu din palme şi chemă contubernalul. Eurotas sorbea din cupă şi în minte frămînta ceva. Căută să prindă momentul prielnic. Deodată, se îndreptă în scaun.

— Să mă ia Proserpina în Infern, poate că vorbesc o prostie!

Livianus Claudius îl privi mirat. Contubernalul ieşise.

— Ce-ți mai trece prin cap? îl întrebă sec.

— Ce-ar fi dacă am încerca, în toiul luptei, s-o scoatem de la Carsidava cu un papyrus ca din partea lui? Am chema-o lîngă el, ca fiind pe moarte, grav rănit...

— Cum poți să gîndeşti că nu va fi însoțită de o gardă întărită?

— Poate că o facem să plece fără gardă. O să mă mai gîndesc la asta, generale! Eurotas rîse. Nu uit ce-ai spus : îi dai toată averea aceluia care ți-o va aduce!...

— Şi tu o vrei chiar toată? rîse generalul, cu totul înviorat.

— Nu, generale, mă mulțumesc cu o fermă în Dacia, adică o cetate de taraboste cu moşia ei, pe care mi-o voi alege eu. E mult?

— Îți voi da şi două. Dar cum îți veni în minte?

— Cap de grec, generale! Şi-apoi, stai, că încă n-am reuşit.

Îndată ce obținu pergamentul cu sigiliul, Eurotas căută să-l părăsească în grabă pe general, după ce-l mai asigură că nu se va linişti pînă ce nu-i va aduce sclava înapoi. Afară, în întunericul de nepătruns, uită noroiul, vîntul şi ploaia ce-i uda fața. Îşi trase pelerina peste cap şi-şi rîse în barbă mulțumit.

Liber şi sigur pe mişcările lui în campuri şi mai ales în campul în care îşi avea cortul împăratul, Eurotas se hotărî să treacă la acțiune. Ieşi din camp şi se îndreptă spre taberna „La legionarul victorios", pe care o zări de departe, după lumina felinarului afumat pe care vîntul îl lovea, într-o cadență neregulată. De afară auzi strigăte şi izbucniri de rîsete. Centurionii, decurionii şi legionarii îşi înecau dorul de acasă şi mizeria unei toamne urîte chefuind. Ascultă atent. Cineva spunea cuvinte ce-i mergeau drept la inimă.

— Ascultați ce vă spun eu : cînd imperiul se va prăbuşi, să ştiți că tot un grec îi va fi dat lovitura. Cei ce sapă neîncetat sub temelia lui sînt grecii.

Se învioră. Socoti cuvintele ce le auzise de bun augur pentru reuşita loviturii pe care o pregătea. Trecu prin dosul tabernei şi intră în bucătărie. Nu văzu pe nimeni. Strigă într-o şoaptă apăsată :

— Damofilos! Damofilos, unde „mama Proserpinei" te-ai băgat?

Dintre vasele cu vin şi sacii cu alimente auzi un mormăit :

— Sînt aici! Pe Hercule, ai şi venit? Stai, că am puțină treabă.

— Pune mai repede apa aia în vin şi vino încoace! Apoi continuă, şi mai în şoaptă : Unde e Aragaris?

Dintre saci apăru Damofilos, chel şi gras, călcînd crăcănat şi greu. Răsuflarea îi era ca o pufuială de foale. Îi făcu semne disperate lui Eurotas.

— Taci, pentru numele lui Asclepios, nu-i spune numele, ți-l aduc numaidecît! Vrei să-mi putrezească oasele atîrnînd pe două lemne?

Damofilos ieşi afară. Alături de tabernă avea un fel de magazie. Se întoarse urmat de un sarmat tînăr, voinic şi sprinten. Cum îl văzu, Eurotas îl cercetă cu privirea. Socoti încă un semn bun. Sanmatul se putea măsura în luptă cu zece legionari şi ar fi putut să treacă şi prin gaură de şarpe. Îi făcu semn, îl trase într-un colţ şi începu să-i vorbească în şoaptă. Damofilos puse lîngă ei şi două oale cu vin.

Tîrzîu, cînd se despărţiră, Eurotas dădu sarmatului un pumn de bani şi-i făcu semn să-şi ţină gura.

Zile de-a rîndul, Eurotas urmări mişcările împăratului şi trecu pe la Livianus Claudius, ca să afle ce se mai punea la cale, pe unde va mai umbla stăpînul Romei. În acelaşi timp, Aragaris, sarmatul care vedea şi prin întuneric, ca o pisică, umblase nopţi de-a rîndul între taberna lui Damofilos şi o peşteră ascunsă în munţi, unde aşteptau Sarmis, Vitellius şi Susagus, cu ceata de daci ce-i însoţea.

Ziua mult aşteptată sosi. Cu o seară înainte, Eurotas îi spusese lui Livianus Claudius că treburi urgente îl obligă să treacă munţii în Dacia. Îşi reînnoise legămîntul ce-l făcuse, jurîndu-se că-i va aduce sclava. În aceeaşi noapte, bătrînul negustor şi părăsi campul. În ziua ce urmă, împăratul plecă în susul văii, pe drumul ce însoţea apa învolburată a Alutusului, dorind să controleze pregătirile de luptă. Era înconjurat de generalii şi prietenii lui cei mai apropiaţi : Livianus Claudius, Cassius Longinus, Julius Quadratus Bassus, Lusisus Quietus, Manlius Felix, Papirius Marcellinus şi Aelius Hadrianus. Bine dispus, împăratul mergea vorbind tare, în pasul calului. Nu avea motive să se grăbească. Ziua era mai liniştită, sus pe munţi ninsese. Nori albi-cenuşii îmbrăcau pădurile, iar valea se pierdea în ceaţă. Împăratul întoarse capul spre Papirius Marcellinus.

— Ce-ai spus despre barbarii de daci? N-am înţeles.

— Am spus, majestate, că au pierit de parcă ar fi intrat în pămînt.

Împăratul rîse şi găsi un răspuns potrivit, ce-l înveselea :

— Sînt ca urşii ; iarna stau în bîrloguri şi dorm. Continuă apoi, cu un alt ton : Să nu-ţi închipui, Marcellinus, că nu ne urmăresc şi nu ne iscodesc într-una. Decebal a făcut o mare greşeală, altfel... imperiul şi Roma de mult s-ar fi aflat în pericol.

Livianus Claudius îndrăzni să-l întrebe :

— Împăratul vrea să ne spună ce greşeală a făcut regele barbar?

— Nici nu se putea să mă întrebe altcineva. Ai început ori să-l admiri, ori să te temi prea mult de el, Livianus Claudius. La drept vorbind, îl admir şi eu, ca pe-un duşman ce stă tare în calea planurilor mele. Greşeala lui a fost aceea că a atacat imperiul, făcînd incursiuni de jaf peste Danuvius. Cum dintre popoarele barbare, dacii sînt cei mai tari şi mai bine organizaţi, puteau să facă altfel : să fi atacat şi să fi cucerit triburile de la răsărit şi miazănoapte. Ar fi apărut aici un al doilea imperiu, căruia, cu o armată puternică - barbarii sînt mai aprigi luptători decît legionarii noştri -

nu i-ar fi fost greu să ajungă pînă la Roma, Atena, Byzanț, ridicînd împotriva noastră pe traci, pe greci, pe macedoneni...

— Vederile tale, majestate, sînt clare ca lumina zilei însorite, spuse cu mult respect Cassius Longinus, dar nu-mi pot stăpîni întrebarea : De ce împăratul nu-şi face prieten pe regele acesta barbar? Ar fi pace la hotarele imperiului şi nu s-ar mai pierde atîtea vieți.

— Ştiu că ai un suflet tot atît de nobil pe cît eşti de viteaz, dragul meu Cassius. Eu pot avea Dacia pe două căi : împăcîndu-mă cu Decebal, care aşteaptă doar un semn din partea mea, sau cucerind-o prin luptă. Am ales a doua cale. Un împărat are nevoie de războaie pentru a se face mai temut şi mai respectat. După o scurtă pauză, Traian continuă, ca o concluzie a celor spuse : Pe cine ascultă Senatul la Roma, nu pe acela care se întoarce victorios din lupte şi cu prăzi bogate? Vreau să le arăt senatorilor în for pe duşmanul imperiului, pe Decebal! Şi mai vreau...

Un val de săgeți şuieră pe la urechile lor, unele înfigîndu-se în oameni, altele în cai.

— Ce e asta, generalilor? întreabă Traian speriat. Face cineva o glumă?

Al doilea val urmă, săgețile loviră şi mai în plin. Se auziră strigăte şi urlete de durere. Urmă un huruit de sus, din ceața ce acoperea povîrnişul muntelui.

— Fugiți, fugiți, ne zdrobesc stîncile! striga cineva din suită.

Printr-o manevră iscusită, sfidînd pericolul, garda făcu zid în jurul împăratului. De sus, din copaci, căzu asupra lor o ploaie de sulițe grele, cu vîrfuri ascuțite de fier. Huruitul stîncilor şi vaietele celor loviți acoperi strigătul de huhurez ce răsună de după un colț de stîncă. Ca un iureş, din spate şi din față, dacii încercuiră alaiul împăratului.

— Te întrebai unde au dispărut barbarii, spuse împăratul, strunind calul şi încercînd să braveze situația, adresîndu-se lui Papirius Marcellinus.

Trompetiştii, înfricoşați, sunară alarma. Garda se aruncă în luptă.

— Pornim înapoi în galop peste ei! ordonă împăratul.

Era singura cale salvatoare. În iureş nebun, caii şi călăreții se năpustiră prin ploaia de sulițe, de topoare şi de barzi, zdrobind pe cei ce le stăteau în cale. În mijlocul gărzii, ale cărei rînduri se subțiau cu fiecare pas, împăratul scăpă nevătămat. Galopă o bună distanță, fără să ia seama la cele ce se petreceau în urmă. Cînd se opri, văzu că o parte din cei ce-l urmaseră erau lipsă, printre care Cassius Longinus şi Papirius Marcellinus.

Se sunase alarma în tot lungul văii. O centurie trecu în goană spre locul atacului, dar nu mai găsi decît răniții şi morții ce căzuseră de ambele părți. Ceilalți daci dispăruseră fără urme. Furios, dar stăpînit, împăratul porni înapoi spre cîmp. În mersul calului, spuse întristat :

— Cîteodată, soarta îşi are ironiile ei. Barbarii ne-au lovit tocmai pe

aceia care le purtau mai mult de grijă : Marcellinus credea că dacii au dispărut, iar Longinus îmi cerea împăcarea. Să ştii, Livianus Claudius, că nu voi lăsa piatră peste piatră din cetățile lor, şi-i voi duce captivi în şiruri nesfîrşite, de se va uimi întreaga Romă! După o scurtă pauză, continuă îndurerat: Am pierdut pe bunul meu prieten, pe Cassius Longinus... Îi va fi dat lui să cunoască groaznicele torturi ale dacilor! Aş da tot ce mi s-ar cere să-l pot salva! Şi adăugă cu voce scăzută : Aş opri chiar luptele, aş cădea la o înțelegere... Zeilor, dați-mi înapoi pe bunul meu Longinus!

Mişcat de durerea grea a împăratului, Livianus Claudius nu găsi să spună nici un cuvînt potrivit. Îl frămînta plecarea grăbită a lui Eurotas. Se gîndea : „Grecul nu va fi fost o iscoadă a dacilor?"

La intrarea în munți a Alutusului, Decebal aşteptase zile şi nopți lungi ca împăratul să-i ceară înapoi pe cei doi captivi. Îi socotea o pradă de valoare şi punea mare speranță într-o împăcare. Luase chiar hotărîrea ca cetele de daci care cutreierau munții să nu mai încerce nici un atac, să nu mai dea nici o lovitură. Dar şi Cassius Longinus aşteptase zile şi nopți chinuitoare începerea torturilor, în care pe daci îi ştia nemiloşi.

În acest timp, Sarmis stătuse să i se vindece rana din umărul străpuns de sulița unui centurion din garda împăratului. Adesea, fusese îngrijit chiar de rege. Rareori îi vedea pe Diegis, Vitellius, Susagus sau pe Dagio, care nu pregetau o clipă şi nu cunoşteau odihna, ajutiîndu-l pe rege la pregătiri pentru luptele grele ce se aşteptau la sosirea primăverii.

Iarna era pe sfîrşite. Regele nu mai putea aştepta. Luă o hotărîre. Trimise să-l aducă pe Cassius Longinus. Generalul roman intră demn, calm şi hotărît. Se bucura că se apropie sfîrşitul unei aşteptări chinuitoare, pe care cu greu o suportase. ÎI cercetă mult pe rege şi-l impresiona făptura lui : privirea de vultur, nasul scurt şi gros, barba stufoasă, fălcile puternice, gîtul ca de gladiator, mîinile vînjoase, trupul vîrtos. Nici regele nu-l mai văzuse pe general. Căutase să-l țină în cea mai mare nesiguranță şi încordare. Îi plăcu romanul de la prima vedere : frumos, fruntea înaltă, părul cărunt, ochii mari şi limpezi, nasul drept, bărbia energică, înalt, drept şi stăpînit.

Îi făcu semn să se aşeze pe scaun. Îi vorbi cu voce măsurată, dar apăsată. Sarmis tălmăcea totul în limba Romei.

— Cassius Longinus, ştii că te afli în mîinile unui duşman sîngeros şi crud? Aşa se spune la Roma despre daci şi despre mine, începu Decebal.

Generalul răspunse fără alt îndemn :

— Poate că romanii sînt chiar mai cruzi şi mai sîngeroşi cînd este vorba să-şi apere pămîntul, casele, familiile...

Cuvintele lui drepte îl impresionară pe rege. Longinus continuă cu aceeaşi voce liniştită :

— Cît priveşte, faptul că mă aflu în mîinile unui duşman, regele îşi dă seama că, la fel, şi el se află în fața unui duşman. Sîntem doi oameni supuşi legilor războiului, altfel Decebal nu mi-a făcut mie nici un rău, iar

Longinus nici nu s-a atins măcar de persoana regelui.

Admirația regelui crescu şi mai mult. Căută să şi-o ascundă.

— Ai vorbit drept, generale, însă asemenea cuvinte le poți spune numai cînd nu eşti rege. Eu trebuie să urăsc pe toți aceia care sînt duşmanii poporului meu, care poftesc pămîntul țării mele!

Cassius Longinus era fascinat de privirea lui Decebal şi de adevărul cuvintelor lui.

— Nu am căderea să judec pe un rege sau pe un împărat. Socotesc că aceştia sînt buni în măsura în care ştiu să facă din duşmani prieteni. Prietenia şi ura între popoare slăbesc sau se adîncesc în măsura în care acestea sînt voite de conducătorii lor.

Regele nu-şi putu stăpîni un zîmbet. Se ridică şi făcu cîțiva paşi pe covorul gros şi moale.

— Stăpînul Romei ştie că un general de-al său gîndeşte în felul acesta? îl întrebă.

— Poate că nu! Un general trebuie să fie supus şi să execute ordinele împăratului.

— Crezi, Cassius Longinus, că eu doresc în mod sincer să trăiesc în prietenie şi respect cu Roma? Aş vrea să dispară ura, să nu mai fim atacați şi jefuiți. Crezi că ar fi cu putință acest lucru?

Răspunsul lui Longinus veni prompt, ca şi cum l-ar fi avut dinainte pregătit :

— Nu, rege Decebal! Motivele le-am spus. Sînt convins că doreşti o înțelegere, însă acum e prea tîrziu. Dacii au răspuns la fel la atacurile şi jafurile romanilor, iar încercarea voastră de a-l omorî pe împărat sau de a-l lua captiv n-a avut alt rezultat decît să adîncească ura.

Cassius Longinus îndreptă privirea în jos şi tăcu un timp.

— Gîndesc că Decebal nu obişnuieşte să stea de vorbă cu captivii. Ce doreşte regele de la mine?

Decebal se opri în fața generalului, duse mîinile la spate şi îl privi cercetător. Începu să-i vorbească din inimă :

— Cassius Longinus, eşti unul dintre prietenii cei mai buni ai lui Traian. Împăratul te prețuieşte, sînt sigur că doreşte să-ți salveze viața. Roagă-l să primească pacea, să rămînă hotarul imperiului la Dunaris, iar eu mă leg să rămîn prietenul lui devotat şi să apăr imperiul în această parte. Fapta ta ar fi mult prețuită de cele două popoare.

Răspunsul veni tot atît de prompt şi de dîrz :

— Regele şi-a greşit socotelile! Cu prețul vieții mele, n-aş vrea să schimb hotărîrea împăratului! Decebal nu cunoaşte onoarea generalului Cassius Longinus!

— Să nu mă înțelegi greşit, generale! Nu m-am gîndit nici o clipă că ți-ar fi frică de moarte, am apreciat numai demnitatea şi bunătatea ta. Ai spus că doreşti ca popoarele să trăiască în pace şi prietenie.

— Am spus, însă nu ştiu dacă se poate. Cîtă vreme vor fi regi şi

împăraţi, armate şi arme, războaiele se vor aprinde...

În sufletul său se dădea o mare luptă. Vedea miile de legionari şi de luptători daci cum se loveau şi se sfîrtecau, vedea miile de răniţi şi de cadavre, miile de femei fără soţi şi de copii fără părinţi. Ar fi dorit mult să împiedice războiul, şi să aducă pacea, dar militarul din el tresări. Îi veni în minte legea pe care nu trebuia s-o uite niciodată un comandant : „Duşmanul se poate folosi de orice truc, de minciună, de perfidie, numai să-şi atingă scopul".

Poate că regele Decebal căuta numai să obţină timp, o amînare pentru o mai bună pregătire, apoi să dea un atac fulgerător. El, Longinus, nu putea să constituie o piedică şi nici o condiţie în luarea unei hotărîri. Ridică privirea şi căută adînc în ochii regelui. Sinceritatea lucea caldă, hotărîtă, plină de îngrijorare, încetul cu încetul, un aîmbet îi înflori în colţul gurii. Vorbi potolit, cu căldură şi înţelegere :

— Te înţeleg, rege Decebal! Voi ruga pe împărat să primească împăcarea, pun numai o condiţie!

— Viaţa ta, generale! rosti regele, tulburat. Vei fi liber şi te vom numi cel mai bun prieten al dacilor! Te gîndeşti la altceva, ne pui altă condiţie?

— Da, rege Decebal! Vreau ca mesajul meu către împărat să fie dus chiar de senatorul Papirius Marcellinus, dacă el se mai află în viaţă. Senatorul ar dovedi împăratului tot adevărul conţinutului mesajului, al scrisului şi al sigiliului meu. N-ar mai exista nici îndoială, nici bănuială.

— Se va face aşa cum doreşti, Cassius Longinus! întări Decebal cu însufleţire.

Generalul se ridică de pe scaun.

— Atunci, facă-se voia zeilor, rege Decebal! Să-mi daţi pergamentul, pe care îl voi scrie şi voi pune sigiliul meu, iar în seara aceasta vreau să stau de vorbă cu senatorul. Mîine poate să plece la împărat.

Dacă în acel moment regele ar fi privit mai adînc în ochii generalului, nu i-ar fi scăpat să vadă acea flacără vie ce ardea în adîncul lor şi lucirea sticloasă din ei, care nu apare decît în faţa morţii.

A doua zi, spre seară, senatorul Papirius Marcellinus sosi în campul împăratului. Îi înmînă pergamentul. După ce citi, mîna lui Traian căzu moale, ochii i se umeziră, începu să umble frînt de durere, măsurînd încăperea în lungul şi latul ei.

— Ce sacrificiu sublim! exclamă el cu multă tristeţe. Îţi plîng moartea, Cassius Longinus! Prin gestul tău eroic mi-ai redat liniştea şi hotărîrea. Vei rămîne nemuritor, Cassius Longinus, şi statuia ta va fi privită veşnic cu recunoştinţă de toţi romanii care vor trece prin forul de la Roma!

În dimineaţa aceleiaşi zile, regelui Decebal i se raportase că generalul roman fusese găsit mort. Luase otravă, în mîna lui se găsise un papyrus, pe care scrisese :

„Regele Decebal să nu fie mirat de ce am făcut astfel, împăratul trebuia să hotărască liber, fără să fi fost constrîns. Papirius Marcellinus îi va duce

vestea morții mele. Doresc din suflet ca împăratul să primească împăcarea. Rog zeii să redea liniştea şi libertatea oamenilor!"

—Iată un suflet cu adevărat mare! murmurase regele, adînc mişcat.

Strînsese pumnii şi-i privise săgetător pe cei din jur.

— Nu ne mai rămîne altceva de făcut decît să-i obligăm pe crudul şi lacomul duşman să calce cu calul pe trupurile legionarilor săi şi, dacă Marele zeu vrea altfel, să nu găsească duşmanul decît trupurile noastre!

3

În defileul Capetele zimbrilor, acolo unde stîncile se străjuiau Alutusul se apropiau, asemănîndu-se cu capetele a doi zimbri ce se bat, alaiul regelui se lungise pe drumul îngust ce şerpuia sub povîrnişul muntelui. Pregătirile de luptă erau în toi, şi căpeteniile dace nu mai aveau odihnă. Înaintau în trapul cailor. Sarmis rămăsese ceva mai în urmă, chinuit, ca şi regele, de gîndul găsirii unei căi de salvare a țării. Cunoştea atît vitejia luptătorilor daci, cît şi puterea imperiului, de aceea nu se liniştea cu speranța că, şi de data aceasta, lupta nu va fi pierdută, aşa cum spera regele şi celelalte căpetenii. Îl frămîntau mult liniştea şi siguranța de care dădea dovadă Zundecibalm. Mergea privind cu grijă în sus, pe povîrnişul muntelui. Cînd trecu pe lîngă un brad stufos, calul său sări într-o parte, însă se potoli repede. De după un desiş ieşi un preot, călare pe un cal mărunt şi păros.

— Burillo, e ceva? îl întrebă aproape în şoaptă, strîngînd frîul calului.

— Marele zeu să-ți dea sănătate şi viață lungă! Preotul împinse calul lîngă Sarmis şi înaintară la pas. Trebuie să mergi, îi şopti, şi chiar în seara asta să plecăm. Pe Cogheon se va petrece ceva la care nu te-ai gîndit niciodată.

— O nouă mîrşăvie a Marelui preot împotriva regelui? întrebă Sarmis.

— Poate chiar mai mult, răspunse preotul.

— Cîte zile va trebui să lipsesc de lîngă rege?

— Poate trei, patru...

— Aşteaptă-mă pe înnoptat pe drumul ce iese din munte, lîngă stînca numită Baba.

Sarmis dădu pinteni calului şi porni în galop. Spre seară, cînd îi spuse regelui că va lipsi cîteva zile, acesita îl întrebă mirat, pătrunzîndu-l eu privirea

— Cum, şi tu, şi Marele preot plecați, acum, cînd luptele pot să înceapă de la o zi la alta?! Zundecibalm vrea să mai roage pe Marele zeu pentru izbînda noastră, merge pe Cogheon, dar tu?

— Mă voi strădui să fiu de folos regelui şi-n aceste zile cît voi lipsi, îl asigură el. De multe ori, în luptă se aruncă nu numai forța, ci şi viclenia şi mîrşăvia. Completă apoi : îl asigur pe regele meu că viața mea o pun în

mîinile sale în orice clipă!

Regele clătină de cîteva ori din cap şi-i făcu semn că poate să plece. În Sarmis avea multă încredere. Regretase mult, după moartea lui Longinus, că nu ascultase îndemnul acestui tînăr plin de înțelepciune şi de vitejie : „Regele ar avea mai mult de cîştigat dacă i-ar duce împăratului cuvîntul de împăcare chiar generalul însuşi, însoțit de senatorul captiv", îi spusese el. Atunci, Decebal crezuse că, ascultînd de îndemnul lui Sarmis, împăratul Romei îl va socoti lipsit de curaj şi slab. Mai tîrziu înțelesese că dacă se arăta mărinimos dovedea nu slăbiciune şi teamă, ci intenția sinceră de a găsi o cale de împăcare. Dar cînd se mai pomenise ca un rege dac să lase netorturat un general roman luat captiv?

La căderea nopții, Sarmis îl găsi pe Burillo la locul de întîlnire. Porniră pe o potecă, de-a dreptul prin munți, spre Cetatea-de-Munte, spre Cogheon. Pe Burillo căutase să şi-l apropie chiar din clipa cînd căpătase convingerea că Marele preot nutreşte o pornire greu stăpînită față de rege. Acest preot tînăr, slăbuț, cu părul lung şi blond, cu barbă rară, palid şi cu privire arzătoare, îi atrase atenția prin felul lui de a vorbi. Se convinsese repede că, deşi preot, Burillo ura pe marele preot şi casta preoțească, ura sclavia şi captivitatea şi dorea libertatea oamenilor. Pe Cogheon era socotit ca cel mai învățat dac, şi în chilia lui se găseau scrierile multor geometri şi filozofi de la Atena şi de la Roma. Ceea ce nu înțelegea Sarmis era faptul că el continua totuşi să rămînă preot, deşi, slăbuț cum era, nici luptător cu scut şi spadă nu putea fi.

Merseră o bună parte din noapte fără să-şi spună nici un cuvînt.

De ce nu te îndepărtezi de Zundecibalm? îl întrebă Sarmis tîrziu.

— Nu trebuie să uiți că pădurea şi muntele au urechi, îi spuse preotul, să nu te mire tăcerea mea, cît priveşte întrebarea, iată răspunsul : cine luptă pentru libertate nu trebuie să se îndepărteze de cei ce încătuşează şi fură, altfel nu va şti niciodată unde se află miezul răului.

— Preoții? Sau ce vrei să spui...

— Vei afla peste o zi, acolo unde mergem. O zi, două, vei fi şi tu preot.

In ziua ce urmă, nu miră pe nimeni faptul că spre Cogheon urca preotul Burillo, urmat de alt preot, amîndoi pe cai tot atît de mici şi de păroşi. Merseră drept la chilia lui, unde rămaseră toată ziua. La căderea serii, ieşiră printr-o uşă lăturalnică şi intrară în palatul lui Zundecibalm. Nici unul dintre preoții din gardă nu-i opriră, doar Burillo era chemat adesea de Marele preot. De altfel, în tot cursul zilei nu se observase nici un fel de mişcare sau de pregătire, fusese poate chiar mai multă linişte decît zarva obişnuită. Zundecibalm nici nu fusese văzut cînd se înapoiase pe Cogheon. Intrarea lui tainică nu era cunoscută decît de cîțiva capnoboți, din garda lui personală.

Burillo şi Sarmis urcară pe o scară îngustă spre chilia pe care Marele preot i-o destinase pentru lucru, atunci cînd acesta îi încredința lucrări deosebite. Intrară. Burillo aprinse un opaiț şi-l puse într-o firidă.

— Nici o mişcare, nici cel mai mic zgomot, îi şopti preotul. Aşa cum îi vom auzi noi, ne pot auzi şi ei.

Scoase apoi din fundul firidei o bucată de piatră bine fasonată, şi deodată chilia se umplu de vorbe, ca şi cum cei ce vorbeau se aflau în încăperea alăturată. Îl prinse de mînă şi-i făcu semn să asculte.

— Ai trimis să viu, Zundecibalm, se auzi o voce metalică vorbind limba Romei.

— Da, Mare preot al lui Jupiter!

— Te-ai potolit, te simți încercuit? Marea adunare a Marilor preoți sau a înțelepților te-a condamnat, Zundecibalm! Cultul lui Zamolxis îl vom desființa, iar tu...

— Aşa ceva nu veți face! Marea adunare a înțelepților ştie că un popor se stăpîneşte mai uşor lăsîndu-i credința în zeii lui, se auzi vocea groasă şi moale a lui Zundecibalm. Dar tu, Marele preot al Marelui templu al lui Jupiter, ai cuvînt greu în marea adunare : Marele preot al imperiului ascultă sfatul înțelepților, dar el conduce.

— Da, eu am hotărît pedepsirea ta. Te mai bucuri însă de mare cinste, de aceea am primit să-l părăsesc pe împărat, să mă obosesc peste vîrfuri prăpăstioase de munți şi să vin pînă aici. Pentru ce m-ai chemat?

— Să ne înțelegem. Ce veți face după supunerea Daciei?

— Va decide împăratul. Noi, Marii preoți, am luat o hotărîre.

Urmară cîteva clipe de tăcere.

— Ştiu că Marea adunare a Marilor preoți sau a înțelepților nu este cunoscută nici de împărat, nici de vreun rege, începu Zundecibalm. Noi, Marii preoți, urmărim să-i facem să dispară, iar pretutindeni conducerea țărilor, a imperiului să treacă în mîna noastră. Marea adunare a înțelepților urmăreşte acum altceva?

— Nu!

— Atunci, ea are nevoie de bani. Tu, Mare preot al lui Jupiter, ai nevoie de bani ; uiți că ai de luptat cu noua credință a galileanului şi că trebuie să-i plăteşti bine pe cei care îi vînează pe creştini şi pe aceia ce îi denunță?

— Dar tu, Zundecibalm, te-ai rupt de adunarea înțelepților, tu ai vrut să ajungi şi rege al Daciei, noi avem ştiri...

— Greşeşti, Mare preot, regele m-a îndepărtat cu totul de la conducerea armatei. Dar spune, cîți bani îți trebuie şi ce-mi oferi în schimb?

Un hohot de rîs ascuțit răsună pînă în mica încăpere. Marele preot al lui Jupiter cedase.

— Tu ştii, Zundecibalm, că avem nevoie de bani mulți şi că putem să-i avem chiar peste capul tău. Banii lui Decebal şi ai Daciei...

— Sînt ai împăratului, i-o tăie Zundecibalm.

— Iar ai lui Zundecibalm pot fi ai mei...

— Sînt ascunşi, iar tu, fără voia mea, poți avea numai trupul meu!

— Bine, îmi dai atunci tu cît am nevoie : zece mii de taleri!

— Dar nu are toată Dacia atîta aur! răsună în chilie strigătul gros al lui Zundecibalm.

— Taci şi ascultă-mă : îți voi da iertare, iar tu vei face în aşa fel încît împăratul să termine cît mai repede luptele.

— Cum să fac? Ce-mi stă mie în putere?

— Uiți că Marea adunare a Marilor preoți a hotărît ca imperiul să-şi întindă hotarele peste toate neamurile lumii? Uiți că după aceea împăratul şi senatul vor fi zdrobiți, şi în toate provinciile vor conduce numai Marii preoți al Marilor temple?

— Iar la Roma, Marele preot al lui Jupiter... adăugă Zundecibalm rîzînd.

— Fireşte, în Egipt, Marele preot al templului zeului Ra ; în Dacia, Marele preot al lui Zamolxis ; în Chaldeea... În...

— Şi peste toți, Marele preot al lui Jupiter.

— Cu Marea adunare a înțelepților. Aşadar, îmi vei trimite neîntîrziat cei zece mii de taleri! Caută ca luptele să se termine repede. Aici, în Dacia, Zundecibalm va fi ca şi stăpîn.

Din nou răsună în încăpere rîsul ascuțit al Marelui preot al templului lui Jupiter.

— Să-mi dai acum pergamentul cu sigiliul tău. Dacă nu respecți tot ceea ce-am stabilit, vei fi judecat din nou de Marea adunare, şi nu uita : cuptorul de sub templul zeiței Isis te poate înghiți. Acolo au hotărît înțelepții să fii dus.

— Ne-am împăcat! răsună vocea lui Zundecibalm. Să mergem.

Se produse un zgomot de uşă închisă şi se făcu linişte. Tot ceea ce auzise îl uimise şi-l înfuriase pe Sarmis. Încercă să vorbească, dar fu oprit de mîna lui Burillo, care i se puse fulgerător pe gură. Coborîră şi se duseră în chilia de afară.

În dimineața ce urmă, Burillo părăsi Cogheonul urmat de acelaşi preot cu care venise. Numai cînd sosiră la peştera în care Sarmis îşi schimbase îmbrăcămintea, Burillo vorbi :

— Pe Cogheon, capnoboții spionează şi ascultă prin toate ungherele. La cel mai mic zgomot am fi fost pierduți. Nu s-ar fi ivit zorile şi am fi fost aruncați în temnițele de sub munte, fără să ni se mai ştie urmele.

Sarmis îl privi neîncrezător. Prin ce miracol preotul slăbuț din fața lui făcuse să asculte ceea ce se vorbise în sala Marelui preot, mai jos cu două caturi, sub mica încăpere? Burillo îi ghici gîndul.

— Să nu te mire, totul e simplu : coşul de fum de la vatra de încălzit din sala lui Zundecibalm trece prin zidul încăperii în care te-am dus. Am învățat dintr-un pergament al unui filozof atenian cum pot fi conduse vorbele şi zgomotele prin ziduri. A fost destul numai să trag o piatră. Am ascultat şi ascult tot ce se pune la cale, dar ce folos?!...

— Vom lupta împotriva lui Zundecibalm! rosti Sarmis cu hotărîre. Îi

voi spune regelui tot ce s-a pus la cale.

— Nu vei fi crezut, regele îți va rîde în față, te va crede nebun, iar de află Zundecibalm, nu vei supraviețui primului răsărit de soare ce va urma.

— Îl voi omorî cu mîna mea!

— Numai să-i poți găuri platoşa de fier, bine rostuită pe sub îmbrăcămintea lui de Mare preot, şi chiar dacă îl omori, tot nu vei putea opri trădarea. Nu ştii cine sînt aceia care vor trăda trecînd de partea împăratului, iar bogăția de zece mii de taleri a fost trimisă din noapte dincolo de Muntele cel Mare, cu oameni de încredere şi pază sigură. Nu le-am mai putea da de urmă.

— Atunci, Burillo, pentru ce m-ai adus? strigă Sarmis, cu o revoltă nestăpînită, chinuit de neputință.

— Să cunoşti mai bine pe Marele preot şi pe toți Marii preoți. Te-ai convins cu propriile tale urechi ce pun ei la cale. Vor veni zile grele pentru daci. Să nu uiți, însă, Sarmis, că omorînd un Mare preot, altul îi va lua locul, şi acesta va fi inițiat mai departe în secretele Marii adunări a înțelepților. Nu vei putea să obții nimic, răul are rădăcini mult mai adînci : poporul crede în ei şi în zei, şi de acolo trebuie smuls. Cine ştie cît timp se va mai scurge pînă atunci!...

Sarmis se frămîntă mult timp. Îşi punea armele şi se pregătea să plece. Deodată, se opri, cu mîna încleştată pe spadă.

— Dacă regele îl învinge pe împăratul cotropitor, mă voi răfui cu Zundecibalm. Tu ce vei face?

— Pînă cînd se vor limpezi apele, rămîn un modest preot. În tine, Sarmis, îmi pun multă încredere.

Preotul îi arătă drumul. Amîndoi se pierdură în pădure, galopînd în sensuri opuse.

4

Din campul de curînd instalat pe cîmpia din apropiere, se vedeau ruinele fumegînde încă ale Sarmizegetusei. Stăpînul Romei îşi ținuse cuvîntul : nu rămăsese piatră peste piatră şi bîrnă nearsă din noua cetate de scaun a lui Decebal. În şiruri fără de sfîrşit, fuseseră pornite spre Roma cetele de captivi şi carele încărcate cu prăzi. Pe unde trecuseră legiunile romane nu fusese decît jaf şi moarte, iar în urma lor nu lăsaseră decît sînge şi scrum. Numai o mică parte din cei ce luaseră parte la lupte mai rezistau, într-o disperare fără speranță, apărați de întăriturile necucerite încă ale Cetății-de-Munte.

În cortul său din mijlocul campului, devenit centrul de organizare a noii provincii, Livianus Claudius medita la cele ce se petrecuseră cu o iuțeală amețitoare. Îl îngroziseră cruzimea şi ura aprigului împărat. Acum se temea chiar de el. Acest fapt nu-l ascunsese ajutorului său la

administrarea Daciei, lui Decimus Terentius Scaurianus.

Era o seară frumoasă de mai. De pe plaiurile din jurul campului, zefirul aducea aerul înmiresmat de florile sfîrşitului de primăvară. Sus, pe crestele munților, luna se ridica încet, luminînd cîmpia. În cîmp era linişte, numai de la tabernele din apropiere se auzeau la răstimpuri chiotele şi cîntecele decurionilor şi legionarilor cheflii, încărcați cu prăzile luate de la daci. Cît timp stătuse pierdut în gînduri, generalul nu-şi mai dădea seama. A sărit speriat cînd a auzit tropăituri, bufnituri, suspine şi rîsete la intrarea în cortul său. O indisciplină atît de neruşinată nu-şi închipuise.

Se ridică supărat, gata să-l sune pe contubernal, dar nu mai avu timp. Văzu o femeie împinsă cu putere în cort, auzi un țipăt sfîşietor, urmat de plînsul unui copil, care căzu din brațele moi ale femeii ce se prăbuşi la pămînt. O clipă crezu că are în față o batjocoritoare fărădelege a tribunilor şi centurionilor săi mai tineri, cu patimi nestăpînite, dar îşi reveni numaidecît, auzind vocea lui Eurotas.

— Pe toți zeii, Livianus Claudius, totdeauna te-ai îndoit de cuvîntul meu! Am făcut tot ce trebuia, la momentul potrivit, ți-am adus înapoi sclava!

Tulburat, generalul îl ascultă îl privi frămîntat, nu spuse nici un cuvînt, apoi se întoarse spre trupul nemişcat al femeii, peste care un copil plîngea sfîşietor.

— E numai un uşor leşin, generale, femeile ştiu să se prefacă! Poate că este şi puțin obosită. De altfel, n-a vrut să guste şi să bea nimic, s-a luptat cu noi ca o fiară căreia i se ia puiul.

Aşteptase lună de lună, zi după zi, această clipă, la care se gîndise străbătut de un fior cald de fericire. Îi văzu îmbrăcămintea. Era ruptă şi murdară. Pe ea, pe Apronilla, n-o văzuse decît frumos şi curat îmbrăcată. Dar privirea i se schimbă repede în ură şi în scîrbă. Chipul lui Eurotas i se păru hidos, cu un rînjet plin de lăcomie saţisfăcută. Se aplecă spre ea şi căută s-o ridice. Cînd îi atinse mîinile, un fior îi străbătu tot trupul.

— Lucilla, Lucilla! gemu el. Se întoarse spre Eurotas şi spre contubernal. Ce staţi, ajutați-mă s-o ridicăm, luați copilul! îl trase înapoi pe contubernal : Trimite să vină Myrella!

O ridicară. Apronilla îşi reveni, se repezi şi îşi luă copilul în brațe, îl strînse la piept cu disperare de mamă. Ochii îi pluteau în lacrimi, îl săgetă lung pe Livianus Claudius, fără să poată rosti nici un cuvînt.

— Iartă-mă, Apronilla! şopti el, cuprins de remuşcare.

Ea îşi întoarse fața de la el şi izbucni în hohote de plîns nastăpînit, uşurător. Alături, Eurotas avu o strîngere de inimă. Vedea că făcuse o faptă odioasă. Îşi desfăşură în minte nelegiuirea săvîrşită. Cu cîtă încredere îl primise ea cînd îi spusese că vine din partea lui Vitellius, căci ea ştiuse, de la Getidava, că el, Eurotas, căutase să-l ajute s-o elibereze. Eurotas se cutremură. Îi reveniră în minte cuvintele pe care le ticluise : *„Iar tu, Apronilla, dragostea mea, să ai încredere în Eurotas. El te va aduce*

pe poteci tăinuite, la locul stabilit. Sînt greu rănit. Totul este pierdut pentru Dacia. Noi, cu micuțul nostru Decebal, vom pleca la triburile din miazănoapte, unde ne vom întemeia un cămin."

Se întoarse, gata să plece. Nu mai dorea nimic de la Livianus Claudius. Fapta sa i se părea acum un rău ce nu mai poate fi schimbat.

— Stai, nu pleca! îl reținu Livianus Claudius.

Cu mersul ei greu şi şchiopătat, bătrîna sclavă Agnia intră plîngînd. Se repezi spre Apronilla şi o prinse în brațe, repetînd într-una :

— Lucilla, fata mea, zeița Cybela mi-a ascultat rugăciunea şi te-ai întors!

— Să mergem, Agnia! şopti Apronilla printre suspine. Cînd să iasă, Apronilla se opri şi se întoarse.

— Dacă mai ai suflet, şopti ea gemînd de durere, spune-mi, el mai este în viață, ştii unde se află?

Livianus Claudius răspunse murmurînd :

— Nu ştiu, nu ştiu nimic!...

Rămaşi singuri, generalul îl privi pe Eurotas în tăcere.

— Am făcut bine noi ceea ce am făcut?

Eurotas căuta să-şi înfrîngă remuşcarea.

— Poate că pentru tine şi pentru ea să fie bine. Dacă el n-o mai fi în viață, cine-ar mai ocroti-o aici, unde pretutindeni curge sînge şi miroase a scrum?

— Da, tu totdeauna ai un răspuns potrivit. O voi ocroti, îi voi fi ca un tată...

— Vei avea şi un sclav în plus, încercă să glumească Eurotas.

— Nu ştiu ce voi avea. Tu însă vei avea cetatea şi moşia pe care o vei dori. Acum du-te, Eurotas!

După aproape o lună, un comate dac, cu căciula trasă mult peste ochi, sosi la intrarea campului. Era o seară întunecoasă. Norii alergau pe cer, şi picături mici şi rare de ploaie erau spulberate de vînt. Comatele întinse şefului gărzii un papyrus cu sigiliu, pentru generalul Livianus Claudius. Îi spuse că aşteaptă să ia răspunsul. Nu stătu mult. Un contubernal veni şi-l invită la general, vorbindu-i cu mult respect, Generalul îl aştepta la intrare.

— Toți zeii să te aibă în pază, Livianus Claudius! îl salută comatele.

Generalul îl prinse de braț şi-l conduse în cort, după ce spuse contubernalului să nu mai intre nimeni.

— Îți urez noroc şi sănătate, Diegis! spuse generalul după ce intrară. Ce s-a mai întîmplat, cu ce pot să te ajut?

— Ce-ar putea să se mai întîmple decît pîrjol, ruine şi sînge?

— Vrei să te ascund de mînia împăratului, Diegis? îl întrebă binevoitor.

— Nu, Livianus Claudius, am venit pentru altceva. Acum cîțiva ani, noi am tratat împăcarea şi pacea între împărat şi rege. Încerc să mai fac

acelaşi lucru. Pe noi doi ne leagă o prietenie, tu te bucuri de încrederea împăratului, vrei să dai o mînă de ajutor să nu piară un popor, să nu se distrugă o țară?

Generalul se schimbă la față, toți muşchii i se împietriră.

— De n-ai fi tu, Diegis, nici n-aş sta de vorbă şi te-aş trimite cu pază întărită la împărat. Datoria mea ar fi să te declar prins!

— Chiar dacă este vorba de un sol pentru pace? Sînt gata să merg să stau de vorbă cu împăratul!

Livianus Claudius zîmbi cu multă compătimire.

— E prea tîrziu, Diegis! A fost prea multă cruzime, s-a vărsat prea mult sînge, s-a dărîmat prea mult pentru ca iureşul să mai poată fi stăvilit. Ca daci, voi nu v-ați făcut decît datoria, v-ați apărat pămîntul țării voastre, dar legile războiului sînt aspre. Cruzime şi vitejie au fost şi de-o parte, şi de alta. I-am văzut pe daci luptînd şi i-am admirat, întăriturile de stînci şi de lemne de pe valea rîului Alutus şi vitejia voastră au făcut ca luptele să se poarte pe adevărați munți de trupuri de legionari. Nu numai mînuirea sulițelor, arcurilor, topoarelor şi spadelor voastre m-a uimit, ci şi măiestria conducerii luptelor. Ați aruncat cu foc, cu smoală topită şi cu ulei fierbinte, în clipele cele mai hotărîtoare, şi dacă n-ar fi fost furia nestăvilită a împăratului, de la jumătatea văii rîului Alutus legiunile ar fi fost retrase dincolo de Danuvius. Sarmizegetusa n-a putut fi cucerită decît piatră cu piatră, dărîmată şi arsă, casă cu casă. Dacă acum n-ar fi noapte, ai privi de aci peste ruinele fumegînde şi ai vedea că din noua cetate a regelui, din care visase să facă o urbe ca Roma, n-a mai rămas nimic. În aceste lupte, imperiul şi-a pierdut multă armată, şi Senatul nu i-ar ierta-o împăratului dacă nu s-ar înapoia acolo cu o victorie răsunătoare, cu o pradă bogată şi cu captivi numeroşi.

— Am pierdut totul, Livianus Claudius! murmură Diegis.

— Roma nu v-ar fi putut învinge, dacă...

— Ştiu... dacă nu era trădarea, completă Diegis cu mîhnire.

— Da, Diegis, trădarea voastră a fost bine pregătită. Mă întreb, Decebal nu se bucura de încrederea tuturor taraboştilor, a căpeteniilor?

— Ne-au trădat capnoboții, Marele preot... şi cei ce-l slujeau!

— Eu nu ştiu! murmură generalul, privind în jos.

— Aşadar, nici un ajutor din partea ta, Livianus Claudius?

Generalul se ridică şi umplu două cupe cu vin.

— Bea! Sînt şi rămîn prietenul tău, Diegis. Eu l-aş sfătui pe rege să nu mai încerce o rezistență fără sens, acolo, în Cetatea-de-Munte, ci, în cea mai mare taină, să treacă la triburile dace de la răsărit, de dincolo de munți. Acelaşi sfat ți-l dau şi ție, Diegis! Nu trebuie să cazi prins în mîna împăratului. Haide, goleşte cupa, nu mai stă în puterea noastră nimic!...

Diegis îndepărtă uşor cupa, continuînd să-l privească în ochi pe general.

— Ai dărîmat şi cetatea Carsidava, Livianus Claudius?

— Pentru ce mă întrebi? '

— Soția mea a fost, poate, pentru a doua oară, dusă captivă! gemu el.

— Nu, Diegis, ea n-a fost luată. Carsidava a fost atacată, jefuită şi arsă, însă îți pot spune cu siguranță că soția ta, Carsida, nu se află printre cei prinşi.

— Dar erau atîtea femei acolo, în cetate.

— Numai una a fost scoasă : Apronilla! Am readus-o acasă, spuse generalul, liniştit şi mulțumit. Dar ea a fost luată de acolo mai înainte ca cetatea să fi fost atacată şi arsă.

Zdrobit de durere, Diegis se ridică, pregătindu-se de plecare.

— Îți respecți cuvîntul, Livianus Claudius, sînt liber?

— Da, Diegis! împăratul nu va şti niciodată că te-am avut în mînă. Toți zeii să te-ajute, Diegis!

La ieşirea din cîmp, comatele dac încalecă pe cal şi se pierdu în noapte, spre uimirea legionarilor din gardă.

5

Preotul Burillo intră în cortul împăratului, timid, palid, tremurînd. Se mai linişti cînd îl văzu pe Marele preot şi pe Susagus. Îşi muşcă buzele şi-şi zise în sine : „Ei sînt cei doi trădători : mîna şi unealta ei." Cei doi contubernali care îl aduseseră se retraseră la un semn al împăratului.

— Te întreb încă o dată, taraboste : cunoşti intrarea şi ieşirea ascunsă din Cetatea-de-Munte? îl întrebă împăratul pe Susagus, cu un ton amenințător.

-— Nu, majestate! V-am dovedit ca sînt de bună-credință trecînd cu ceata mea...

— Sau un laş, îl întrerupse împăratul. Niciodată nu poți să fii sigur cînd un dac este trădător, sau iscoadă!

Se întoarse apoi spre Marele preot.

— Ei, Zundecibalm, iată că nu ştiți căile ascunse ale regelui, sau vrei să spui că n-ar exista aşa ceva?

— Burillo, tu ştii multe, eşti preotul cel mai învățat de pe Cogheon, se adresă Marele preot lui Burillo, tu te pricepi la construcții, la maşini, la geometrie şi astrologie. Tu cunoşti bine Cogheonul şi Cetatea-de-Munte, spune împăratului pe unde se poate intra şi ieşi de acolo, fără să fii văzut de nimeni.

— Pe o singură cale, răspunse fără multă gîndire preotul : pe acolo pe unde au pătruns pe Cogheon legionarii care m-au adus aici!

Împăratul privi mirat spre Zundecibalm.

— Gîndeşte-te bine, Burillo, reluă Marele preot cu ton amenințător. E în joc viața ta, numai tu ştii cum este construită Cetatea-de-Munte!

Preotul nu se lăsă intimidat. Se gîndi că în astfel de situații, mai mult de jumătate din luptă este cîştigată dacă reuşeşti să creezi incertitudine, să-l derutezi pe adversar. Negarea simplă nu avea şanse să fie luată în seamă. Vorbi potolit :

— Ai spus bine, Mare preot, începu el, cunosc bine Cetatea-de-Munte şi nu ascund acest fapt. Înainte să-şi mute regele cetatea de scaun, construind noua Sarmizegetusă, exista o ieşire printr-o săpătură în munte, pînă afară în pădure. Această ieşire o făcuse regele Decebal. Înaintaşii lui folosiseră calea de pe Cogheon, aceea a Marilor preoți. De cînd Decebal începuse să îndepărteze pe Marele preot de la treburile armatei şi ale țării, nu mai folosea calea preoților. În cea mai mare taină, se săpase alta. Mutîndu-se la Sarmizegetusa de azi, a pus de s-a astupat săpătura şi s-au ridicat noi ziduri de apărare. Socotesc că aceasta a făcut-o ca nu cumva căpetenia care va apăra cetatea, fiind încercuită de duşmani, s-o poată părăsi, în loc să lupte cu prețul vieții...

— Şi acum s-a prins el acolo! se bucură împăratul.

În sinea lui, mult mai satisfăcut era Burillo. Crease mai mult decît incertitudine.

— Vom încerca să intrăm pe Cogheon, şi de acolo sărim peste ei în cetate! spuse împăratul.

— Să mă ierte împăratul, dacă poporul va afla că preoții l-au trădat pe rege, nu-i vor mai asculta, căută să se apere Marele preot.

— Ei, şi? îi vom face noi pe daci să asculte! Dar dacă voi folosi legionari îmbrăcați ca preoții voştri? întrebă împăratul, supărat.

Marele preot holbă ochii, speriat.

— Să se creadă că preoții l-au atacat din spate pe rege? în toată țara, poporul i-ar omorî într-o noapte pe toți, pe preoți şi pe capnoboți!

— Vom face altfel, vom da lupta pe față. Pe Cogheon vor intra centurii şi cohorte, cu armele lor cu tot. Să se vadă că armata romană n-are de ce să se ascundă acum, cînd întreaga Dacie este la picioarele mele! accentua el, tot mai supărat. Tu, Zundecibalm, şi preotul tău o să le arătați drumul! Vreau să termin repede!

Marele preot îşi frămînа mîinile. Socoti că înțelegerea era călcată în picioare şi că banii dați de el Marelui preot al templului lui Jupiter nu folosiseră la nimic. Pătrunderea legionarilor pe Cogheon însemna distrugerea scriptelor şi însemnărilor strînse de către înaintaşii săi, cu sute şi mii de ani în urmă. Cînd i se făcu semn că poate ieşi, rămase locului, neîndrăznind să spună ceea ce-l îngrijora. Căpătă curaj văzînd cum fața împăratului începe să se lumineze şi un zîmbet uşor răsărindu-i în colțul gurii.

Să nu fii îngrijorat, Zundecibalm. Împăratul nu uită că Marele preot al lui Zamolxis este alături de Roma. Noi vom prețui cum se cuvine şi ajutorul pe care ni-l vei da la potolirea acestui popor greu de supus. Şi, adăugă accentuînd zîmbetul : Marele preot nu va întîrzia ca, după ce va fi

dărîmată şi ultima cetate în care este încolțit Decebal, să adune pe Cogheon poporul şi să aducă Marelui său zeu o Mare jertfă, care, desigur, va arăta voința lui Zamolxis ca toți dacii să se supună şi să dea ascultare Romei. Totul este ca tu să ne arăți că serveşti cu bună-credință imperiul.

Preotul Burilio asculta împietrit cuvintele împăratului, îşi strîngea fălcile şi pumnii, căutînd să-şi stăpînească revolta. Pe fața lui palidă şi slabă, oasele îi apăreau şi mai proeminente. Ochii îi ardeau, capul îi vîjîia. Cînd ieşi, îşi spuse în sine : „Va veni vreodată vremea cînd nu va mai fi cu putință ca ticăloşi ca aceştia să mai chinuiască mulțimile?"

În aceeaşi zi, spre seară, pe Cogheon, Zundecibalm trimisese să-l aducă pe Burillo. Preotul şi Susagus fuseseră singurii martori la cele ce se spuseseră în cortul împăratului. L-au căutat pînă seara tîrziu. Burillo n-a mai fost găsit.

După ce ieşise de la împărat, Burillo pornise alături de Marele preot spre Cogheon, însă nu-l însoțise mult timp. În apropiere de cîmpul de lîngă Cetatea-de-Munte, Zundecibalm fusese aşteptat de garda sa de preoți. Susagus rămăsese în cîmp, acolo unde se mai aflau şi alte căpetenii trădătoare din armata dacă. Oprirea Marelui preot se dovedise un bun prilej ca el să pornească singur înainte pe poteca ce ducea spre Cogheon. Cînd se convinsese că nu mai poate fi văzut, părăsise poteca şi se pierduse în pădure. Mersese prin hățişuri după semne cunoscute numai de el, ajunsese lîngă o stîncă, cercetase cu grijă în jur, căutase un fag stufos, se urcase în el şi aşteptase căderea nopții.

Sus, în cetate, toți trăiau în încordare. Regele aştepta în fiecare moment începerea atacului. Pe cele trei terase, pe zidurile de apărare şi la cele trei porți, căpeteniile şi luptătorii ce-l înconjurau, hotărîți să lupte pînă la sacrificiu, erau străji fără odihnă, gata să lovească în duşman în orice clipă. Partea din zidul de apărare de pe terasa a treia, ce înconjura palatul regelui pe două laturi, era apărată de Sarmis, cu ceata sa de luptători. Ceva mai departe, acolo unde zidul se întrerupea, o poartă grea de lemn, îmbrăcată cu fier, închidea trecerea spre Cogheon. Poarta era păzită atît din cetate, cît şi dinspre Marele sanctuar, unde preoți bine înarmați păzeau Muntele sfînt. De partea cealaltă, terasa a treia era apărată de Dagio şi de Burio. Pe terasa a doua se aflau Vitellius şi alte căpetenii, iar pe cea de jos, pe care se concentrase cel mai mare număr de luptători, comanda apărării o avea însuşi Diegis, şi în clipa atacului, chiar regele.

Nu întîmplător Decebal îi încredințase lui Sarmis apărarea porții spre Cogheon şi partea zidului de lîngă palat. Prea puțini ştiau că tot de acolo pornea pe sub zid, prin munte, ieşirea tainică din Cetatea-de-Munte.

Încă de la căderea serii, Sarmis plecase pe ziduri pînă la poarta spre Cogheon, apoi coborîse în hrubele de dedesubt, şi cercetase într-una străjile, atent să nu pătrundă în cetate iscoadele preoților şi ale trădătorilor. Sosise la scările ce duceau la uşa care închidea pătrunderea

în galeria săpată în stîncă. Pe coridor, mai mulți luptători făceau de strajă. Unii stăteau de vorbă rezemați de ziduri, alții se odihneau pe maldăre de fîn. Nici unul dintre ei nu ştia ce e dincolo de uşă. Bănuiau numai : unii că păzeau tezaurul regelui, alții că acolo ar fi fost închişi şi lăsați să moară, țintuiți de ziduri, acei trădători care mai fuseseră prinşi. Se mai zvonise printre cetele de luptători că, după trădările din valea Alutusului, unii dintre şefii de triburi căutaseră să fugă şi că regele trimisese pe urma lor oameni de încredere, care reuşiseră să-i prindă pe fugari.

Sarmis trecu pe lîngă ei, luminat de opaițul pus într-o firidă din zid, a cărui flacără în continuă mişcare arunca pe fețele lor umbre jucătoare. Se îndreptă spre uşa tainică. O pipăi, îi încercă închizătoarea, o împinse cu umărul şi se convinse că nu se produsese nici o încercare de deschidere. Cei ce-l priveau zîmbiră. În fiecare noapte îl văzuseră făcînd la fel. Sarmis se întoarse şi se îndreptă spre scări.

— Regele ne cere să fim numai ochi şi urechi, duşmanul va dezlănțui în curînd atacul asupra cetății, spuse el celor ce străjuiau, în timp ce urca călcînd rar pe trepte.

Ieşi. În urma lui, cîțiva luptători se priviră neliniştiți.

— De ce să fim numai ochi şi urechi? spuse unul. Prin uşa asta va veni duşmanul? Sus pe ziduri, afară, aş vedea şi eu ce se mai petrece în jur.

— Nu, de-aici va ieşi balaurul cu şapte capete, glumi altul, balaurul căruia i se va da drumul cînd duşmanul va pătrunde pînă sus, în terasa a treia.

— Ce balaur? în pîntecele muntelui stă adormit monstrul cu un ochi în frunte, cu coarne de fier şi cu patru picioare, care suflă foc pe nările lui largi ca ale zimbrului. Cînd i se va da drumul, toți vor pieri dinaintea lui. Dar ce se-aude?

Cel ce vorbise de monstru tăcu. Inima i se strînse, sîngele îi pieri din obraz. Sări în picioare. Toți se uitară speriați spre uşă. În dosul ei se auzea zgomot de paşi ce răsunau ca într-o hrubă înaltă, ca şi cum s-ar fi ciocnit stîncă cu stîncă. Ca la un semn, unii îşi traseră spadele şi ridicară scuturile, alții prinseră în mîini sulițele.

—- Balaurul, monstrul! Vin duşmanii! şopti unul, cuprins de teamă.

— Fiți gata de luptă! tună căpetenia lor. Tu, Dapyx, fugi şi-l caută pe Sarmis!

Ascultară cu încordare. Auziră cîteva bătăi în uşă, apoi un sunet metalic de cheie ce se întoarce în încuietoare. Sarmis nu se depărtase mult. Se înapoie repede.

În aceeaşi clipă, uşa grea de lemn întărită cu plăci de fier începu să crape cîte puțin, cu scîrțîituri de fier ruginit şi de lemn uscat. Sarmis făcu semn luptătorilor să se retragă. Se apropie de uşă cu spada în mînă. Toți îl urmăreau cu teamă. El era liniştit. După zgomotul ce se auzea, era sigur că nu poate să fie decît un singur om. Ştia ce e dincolo de uşă.

Destăinuirea i-o făcuse regele. Dar cine putea să vină în cetate prin intrarea tainică şi mai ales cine o mai cunoştea? Nu atît teama, cît o stare de curiozitate, amestecată cu uimire, îl făcea să fie încordat. Uşa se crăpă şi mai mult, apăru o mînă, apoi vîrful unei răngi de fier.

— Cine eşti tu de cauți să pătrunzi pe aici? strigă Sarmis, de făcu să răsune coridorul.

De dincolo de uşă i se răspunse cu voce liniştită :

—- Sînt unul din aceia care vor să intre, şi nu să fugă. Unul care, în acest moment greu pentru țară, vrea să-l ajute pe rege!

Sarmis recunoscu vocea. Văzu şi mîneca mantiei de preot. Se repezi cu umărul în uşă şi împinse cu putere.

— Tu eşti, Burillo? întrebă cu înfrigurare.

— Cine altul? Stai, nu împinge, o uşă ca asta nu se deschide cu puterea, ci cu istețimea, cunoscîndu-i încuietorile.

Vorbind, preotul apăsă pe rangă în mai multe locuri, se traseră încuietori, şi uşa începu să se deschidă cu un scîrțiit prelung.

Ceea ce urmă se desfăşură repede. În drumul lor spre rege, Sarmis urmări cu încordare cele ce-i povesti preotul, petrecute în cortul împăratului.

Decebal îi ascultă cu multă încredere. Acum îşi dădea pe deplin seama că dacă asculta de îndemnul lor, ar fi putut zădărnici la timp trădarea şi l-ar fi împiedicat pe cotropitor să treacă munții. Cum nici o clipă nu trebuia pierdută, regele îi porunci lui Vezina să ia o parte din luptători şi să ocupe Cogheonul, chiar dacă va trebui să lupte cu gărzile de preoți, iar pe Marele preot să-l prindă şi să-l aducă în fața lui.

Cînd să intre înapoi în galeria prin care venise, ce se adîncea în munte, la despărțire, Burillo îl îmbrățişa pe Sarmis şi îi spuse din suflet :

— Atunci cînd vei vedea că totul este pierdut, tu să părăseşti Cetatea-de-Munte! Galeria aceasta te va scoate afară, departe în susul văii, în pădurea deasă. Cu regele se petrece ceva greu de înțeles. Am privit adînc în ochii lui şi am prins toată disperarea ce-l frămîntă. Dar orice hotărîre va lua, acum e prea tîrziu şi nu mai poate fi salvat nimic. Cine vede departe, continuă preotul oftînd îndurerat, nu se poate să nu-şi dea seama că va veni vremea cînd poporul dac va avea nevoie de noi căpetenii, şi tu eşti una din acestea ; căpetenii care să-l ducă la luptă pentru a-l alunga pe cotropitor. Marele zeu să te aibă în paza lui, Sarmis! îi strigă Burillo, şi dispăru în întunericul galeriei.

Aşa cum poruncise regele, Vezina ocupă Cogheonul prin lupte grele, care se prelungiră pînă spre ziuă. Se dovedise încă o dată cît de trădători erau preoții şi capnoboții ce formau gărzile Marelui sanctuar, şi mai ales Marele preot. A fost căutat zadarnic. Zundecibalm dispăruse. În aceeaşi noapte, din vale, Traian urmărise tot ce se petrecuse pe Cogheon. Hotărî să dezlănțuie în zori atacul asupra cetății.

Încă nu se luminase bine de ziuă cînd, în sunetele trompetelor şi

trîmbițelor, legionarii din primele linii se agățară de ziduri cu scări şi frînghii. Catapultele şi batistele aruncară de departe pietre şi sulițe grele asupra dacilor de pe ziduri. Valuri de săgeți porniră dintr-o parte şi din alta. Şomoioage mari, aprinse, zburară peste ziduri. Berbeci uriaşi, împinşi de zeci de oameni, începură să lovească în poarta terasei de jos. Cei de sus răspunseră cu flăcări, cu valuri de smoală topită şi de ulei încins, O ploaie de pietre mari, colțuroase, de buşteni grei şi de bîrne ascuțite se porni peste cei de jos. Aceia care reuşeau să se cațere pînă sus pe ziduri se prăbuşeau cu mîinile tăiate ori cu capetele zdrobite sau arşi şi opăriți, cu ochii scoşi din orbite, Şi legionarii atacau într-una, în valuri fără sfîrşit.

Prima terasă căzu, cucerită cu pierderi grele. Regele căută să reziste pe cea de-a doua. Pe Diegis îl socoti pierdut. După ce poarta de jos căzuse sfărîmată de berbecii uriaşi, cavaleria lui Lusius Quietus se năpustise spre cetatea deschisă. Cu multă hotărîre, fratele regelui le ieşise în cale cu cavaleria ce şi-o păstrase, mai înainte ca aceştia să se apropie de poarta sfărîmată. Lupta se dovedise grea. În ajutorul său sărise Vitellius cu ceata lui de luptători. Sacrificiul lor fusese un mare ajutor pentru rege. Îi dăduse răgaz să-şi retragă cea mai mare parte din cetele de luptători între zidurile celei de-a doua terase. Izolați şi hăituiți, Diegis şi Vitellius se trăseseră luptînd spre pădure. Rezistența înverşunată a dacilor fusese mult slăbită.

Cea de-a doua terasă căzu mai repede, iar pe cea de-a treia, legionarii pătrunseră o dată cu dacii care se retrăgeau în dezordine. Femeile şi copiii din cetate căutară scăpare spre Cogheon. Nimic nu mai putea fi oprit, nimic nu mai putea fi salvat. Unități anume pregătite de Traian porniră în căutarea lui Decebal. Trebuia să-l prindă viu.

Văzînd că Cetatea-de-Munte e pierdută, Decebal porunci ca cele mai apropiate şi de încredere căpetenii să se adune în grabă în sala de sfat. Nimeni nu ştia ce hotărîre luase. Cei mai mulți se aşteptau să vadă cum regele va face act de supunere în fața duşmanului. Pe fețele împietrite şi însîngerate ale căpeteniilor se aşternuseră încordarea şi îngrijorarea.

— Ne-am luptat cu un duşman hotărît să ne cotropească țara şi să-i subjuge pe daci, începu regele cu voce gravă, în care răsunau multă durere şi disperare. Noi cu toții am arătat atît vitejia, cît şi hotărîrea dacilor. Duşmanul nu ne-ar fi învins dacă nu exista trădarea : ne-au trădat preoții şi o parte din căpetenii, iar triburile vecine, pe ajutorul cărora ne-am bizuit mult, ne-au părăsit. În fața Marelui zeu, noi sîntem cu sufletele împăcate. Nu s-a putut mai mult, a fost peste puterile noastre.

Regele aruncă pe deasupra tuturor o privire din care ieşeau fulgere. Continuă cu vocea schimbată, cu o rezonanță ce părea că izbucneşte de dincolo de omenesc :

— Dar duşmanul nu ne-a înfrînt voința. Avem în fața noastră trei căi : să ducem mai departe lupta, să primim moartea, sau să ne lăsăm duşi în robie. Eu am ales : lupta! Vă întreb şi pe voi, căpetenii : voi pe care cale mergeți?

— Te urmăm în luptă, mărite rege! rosti un bătrîn dîrz, şi toţi ceilalţi îi întăriră spusele ridicînd spadele.

În această clipă de încordare grea, uşa se deschise, izbindu-se de perete. Pe coridor luptau încleştaţi Sarmis şi un centurion. Totul se petrecu fulgerător. Sarmis atacă cu furie, îl doborî pe roman, închise uşa cu putere şi porni în goană pe coridoare, pentru a stăvili pătrunderea legionarilor.

— El a fost cel mai de încredere ajutor al meu, el, Sarmis, alături de Diegis, murmură regele în liniştea încordată din sală. Ridică apoi tăios privirea. Nu mai avem nici o clipă de pierdut. Cine este hotărît să continue lupta, să mă urmeze, cine nu, are aici, în acest vas, otravă, dacă nu vrea să fie dus în robie! Vom ieşi din cetate, ne vom ascunde în munţi şi vom strînge noi cete de luptători!

Regele ieşi pe o uşă lăturalnică, urmat de căpetenii. Sala rămase goală. Departe, pe coridoare, zgomotele de luptă răsunau cînd puternice, de apropiere, cînd slabe, de îndepărtare, pînă se stinseră încetul cu încetul.

După cîtva timp, o uşă din fundul sălii fu împinsă cu putere, şi un taraboste însoţit de alte căpetenii pătrunseră înăuntru. În mîini ţineau spadele însîngerate. Prin îmbrăcămintea lor zdrenţuită şi pe feţele lor năclăite de sudoare, sîngele arăta locurile rănilor adînei ce le pătrundeau trupurile. Tarabostele se întoarse şi-l privi tăios pe cel care îl urmase din apropiere, un luptător tînăr.

— Spune, Scorillo, ce s-a întîmplat cu regele?

— A ieşit din cetate, vrea să poarte mai departe lupta!

— Dar tu de ce nu l-ai urmat?

— Eu rămăsesem puţin mai în urmă şi am fost atacat de un legionar, pe care apoi l-am răpus cu o lovitură de bardă. Cînd să pornesc după ei, n-am mai ştiut încotro s-o apuc, le-am pierdut urma, pieriseră.

— Da, au pierit în pămînt, au ieşit prin sînul muntelui, murmură tarabostele. Regele trebuia să scape! rosti el apoi cu putere.

— Dacă tarabostele cunoaşte drumul, îl urmăm! şopti Scorillo.

— Acum e prea tîrziu! Poate că regele ne-a lăsat pe noi să ducem lupta mai departe cu duşmanul, pînă cînd el reuşeşte să părăsească cetatea.

— Dar duşmanul ne-a copleşit cu totul, dintr-o clipă în alta va pătrunde şi aici! spuse unul, frămîntat de îngrijorare.

— Eu nu vreau să fiu prins şi dus în robie! strigă cu disperare Scorillo.

Tarabostele îi asculta cu multă durere şi linişte, privind vasul cu otravă.

— Nici noi! şopti el. Cine este hotărît să moară să se apropie de acest vas.

Prinse cu mîna ulcica mică de lîngă vas, săltă capacul, o umplu şi o goli dintr-o sorbitură.

— De acum, cotropitorul va avea numai trupul meu! rosti el, ştergîndu-şi mustăţile şi barba.

Umplu ulcica şi o întinse celui venit mai aproape. Acesta şovăi o clipă. Din spatele lui, Scorillo făcu un pas, luă ulcica şi bău otrava. Tarabostele o umplu din nou şi o întinse altuia. O umpluse pentru ultimul, cînd în cadrul uşii se ivi Sarmis. Îl căută cu privirea pe rege şi nu-l văzu. Rămase împietrit. Ca într-un vis chinuitor, vedea cum căpeteniile din faţa lui se prăbuşeau pe lespezile de piatră, fără să murmure nici un cuvînt. Nu-l chinuia ceea ce vedea, înţelegea totul. Cînd şi ultimul se prăbuşi, Sarmis se îndreptă hotărît şi liniştit spre vasul cu otravă. Luă ulcica şi căută s-o umple.

—Opreşte-te! răsună o voce din fundul sălii. Destinul tău este altul, Sarmis!

Se întoarse tresărind. De după o coloană se ivi preotul Burillo.

— Tu aici, Burillo?

— Dar unde? Pe rege nu l-am mai putut ajuta.

— Pe unde ai pătruns aici?

Apariţia lui i se părea stranie, misterioasă, neomenească,

— Aruncă din mînă ulcica, sparge-o de lespezile de piatră! Burillo ştie întotdeauna pe unde să intre şi să iasă!

— Dar nu vreau să fiu dus din nou în captivitate! gemu Sarmis, lăsînd să-i cadă ulcica din mînă.

—Datoria ta, Sarmis, este să faci totul ca să rămîi în viaţă, chiar dacă vei fi dus în robie. Ceea ce au făcut aceste căpetenii de aici arată ca o faptă plină de mîndrie şi de hotărîre, dar nu şi ca o faptă bună pentru viitorul poporului. Ce se vor face dacii fără căpetenii?

—- Dar regele şi ceilalţi care l-au urmat? întrebă Sarmis, năpădit de îngrijorare.

— Regele? Pe faţa preotului se aşternu o umbră plină de tristeţe şi de frămîntare. Regele a murit!

Sarmis îl săgeta cu o privire tulbure şi, nevenindu-i să creadă, îi strigă:

— Burillo, pentru ce mă chinuieşti? Preotul îi făcu semn să se liniştească.

— Da, Sarmis, marele Decebal este mort. Mă aflam sus pe coasta muntelui, ascuns în trunchiul găurit al unui fag bătrîn, şi urmăream să văd dacă din ieşirea tainică prin trupul muntelui părăsea cineva cetatea. De fapt, îl aşteptam pe rege, fiindcă nici nu-mi puteam închipui că el se va lăsa în mîinile duşmanului. Tocmai atunci a ieşit, însoţit de mai multe căpetenii şi mai mulţi luptători din garda lui. Văzusem cîteva centurii că înconjuraseră muntele şi se împrăştiaseră prin văile din jur şi trebuia să-l opresc la timp. Îi pregătisem şi o ascunzătoare bună, de unde aş fi putut să-l scot în timpul nopţii şi să-l călăuzesc departe în munţi. Dar Marele zeu nu m-a ajutat. Ca să-i ies în cale, trebuia să cobor, din locul unde mă

aflam ascuns, printr-o rîpă prăpăstioasă şi să ocolesc un colţ de munte. Am umblat cît am putut de repede, dar n-am avut timp, le-am pierdut urma. Cuprins de disperare, am început să alerg în partea în care am bănuit că au apucat-o ei. Pornisem bine şi le găsisem urma, cînd, îngrozit, am auzit strigăte, zăngănit de spade, trosnete de sulițe şi lovituri de scuturi. M-am oprit locului, împietrit. Din locul unde mă aflam, am văzut cum regele şi cei care îl urmau se luptau într-o încleştare disperată cu o centurie romană. Întîmplarea, sau trădarea secretului ieşirii tainice a dus la încercuirea lui? Nu ştiu dacă se va afla vreodată! Lupta a fost cu totul neegală, grea şi scurtă. Căpeteniile şi luptătorii daci cădeau unul după altul, apărîndu-l cu trupurile lor pe rege. La un moment, s-a produs o învălmăşeală, din care nu mai ştiam care erau dacii şi care romanii, dar care s-a spart repede. Ceea ce am văzut apoi m-a îngrozit : regele rămăsese singur, îl răzleţiseră de ceilalţi, se lupta cu îndîrjire şi căuta să se apere trăgîndu-se în dreptul copacilor. Dar lupta n-a durat prea mult. Vedeam cum îl părăsesc puterile şi cum în cele din urmă s-a prăbuşit la rădăcina unui fag uriaş. Mă aşteptam, cu inima strînsă, să văd cum centurionul şi legionarii care îl încercuiau îl vor răpune cu spadele şi cu sulițele, însă ei n-au făcut asta. Căutau să-l prindă viu, aşa cum le ceruse sîngerosul lor împărat. Mi-am dat seama atunci că regele înțelesese totul într-o fulgerare, şi cum nu voia să se lase să cadă viu în mîna duşmanului său de moarte, s-a răsucit pe un cot şi, într-o încordare cutremurătoare, şi-a împlîntat vîrful spadei în gît. Îngrozit şi neputincios, am văzut apoi cum centurionul i-a desprins capul de trup şi i-a tăiat brațul drept, pentru a le duce ca dovadă aprigului său împărat.

— Aici, Caius Decimus! în cadrul uşii apăruse un legionar. Din urmă îl prinse un centurion. Pe coridor alergau alții.

— Burillo! strigă cu disperare Sarmis, cînd văzu că preotul se făcuse nevăzut printre coloane.

Săltă spada şi se pregăti de luptă. În aceeaşi clipă îl încercuiră sulițele legionarilor.

— Predă spada, dacule! îi strigă centurionul. Sarmis îşi lăsă încet în jos brațul. Îndemnul lui Burillo îi mai răsuna încă în urechi. Trebuia să-şi cruțe viața. Centurionul se întoarse şi privi trupurile neînsufleţite ale căpeteniilor dace prăbuşite pe lespezile de piatră.

— Barbarii, murmură el, nu mai înțeleg nimic, s-au hotărît toți să moară

— Caius Decimus, dacă împăratul ar mai fi avut doi sau trei duşmani viteji şi hotărîți ca Decebal şi ca poporul dac, imperiul s-ar fi destrămat ca norii în vînt, iar Roma ar fi fost dărîmată din temelii!

Centurionul aruncă o căutătură aspră spre decurionul care vorbise.

— Ai putea să fii răstignit pentru cuvintele nesocotite pe care le-ai spus, Forvillius! rosti el, stăpînit încă de furia ce-l mistuia, provocată de

neşansa ce-o avusese.

Nutrise gîndul ca, prinzîndu-l viu pe regele dac, împăratul să-l înalțe la gradul de tribun.

6

Mai erau cîteva zile pînă la cea de-a o suta zi de serbări zgomotoase la Roma, prin care se sărbătorea victoria împăratului asupra regelui dac, de care imperiul se temuse mult. Zile în şir se desfăşuraseră spectacole mărețe. Bogățiile Daciei salvaseră imperiul din dezastrul financiar i:n care se afla, iar în Senatul roman nu se mai vorbea de reduceri de cheltuieli şi de economii. În for se puneau bazele unui monument ce avea să rămînă celebra : Columna Trajana, pe care renumitul Apolodor, ajutat de arhitecți şi sculptori vestiți, avea să povestească în piatră epopeea cotropirii Daciei.

Se făceau pregătiri pentru marele spectacol de încheiere a serbărilor, la care se ştia că va asista însuşi împăratul, în vivariile Circului cel mare se aduseseră atîtea animale cum nu se mai văzuseră din timpul domniei nebunului Neron. Fuseseră aduşi cîini, lupi şi urşi din Dacia şi din Tracia, elefanți şi tigri din părțile Asiei, crocodili şi hipopotami de pe Nil, lei din Atlas şi bivoli de la triburile germanice. Atît de mare teamă şi atît de grele fuseseră pierderile romanilor în lupte, încît mulțimea purta o cruntă ură poporului învins. Cînd şirurile lungi de captivi daci fuseseră aduse la Roma, grupuri de patricieni smulseseră din şirurile nesfîrşite bărbați, femei şi copii şi-i zdrobiseră pe loc, pe caldarîmul străzilor.

În carcerele de sub arena Circului cel mare, captivii trăiau înghesuiți unii într-alții, întinşi pe lespezile de piatră. Din încăperile întunecoase ale închisorii ieşea un miros greu, de nesuportat. Prin gratiile înguste se auzeau blesteme, înjurături şi strigăte de ajutor, care nu încetau decît în clipele cînd paznicii îşi puneau flagrunele în mişcare.

În toate zilele, de cum se lumina, o gloată de gură-cască aştepta, cu nestăpînită bucurie, deschiderea porților circului pentru a se înveseli la strigătele, vaietele şi blestemele captivilor, la răgetele leilor, la urletele răguşite ale panterelor, lupilor şi cîinilor. Pe culoarele înguste, captivii auzeau răsunînd mersul cadențat al paznicilor şi bătăile sulițelor pe lespezile de piatră. Pe o parte şi pe alta a culoarelor se căscau uşile cu gratii ale carcerelor în care, prin întunericul greu de pătruns, nu se zăreau decît nişte ființe ciudate, ce se asemănau cu animalele. La Circul cel mare, captivii daci fuseseră îmbrăcați în piei de animale şi pregătiți pentru marele şi ultimul spectacol.

Sosi şi ziua încheierii serbărilor. Era a opta zi după idele lui martie,

din anul Romei 861[1]. Toată noaptea Sarmis nu dormise. Ținuse pe brațe copilul unei femei greu bolnave. Își dădea seama că se apropie clipa supremă şi privea cu multă milă la nefericiții din jurul lui. Moartea nu-l înspăimînta. Înțelesese că se iviseră zorile numai cînd auzise tumultul de afară. Poate că mulțimea se înghesuia să prindă locuri cît mai bune în tribune, gîndi el, slobozind un oftat greu. Îşi închipuia mişcarea, graba şi voia bună a celor ce se îndreptau spre circ, vedea străzile pline de un zgomot asurzitor. Îl scoaseră din gînduri cuvintele, spuse în glumă de legionarul de gardă, care tot timpul lovise în tact cu sulița pe lespezile coridorului dintre carcere :

— Hei, poetule, nu-mi spui o poezie? Poate să fie cît de scurtă, numai să fie ceva de dragoste. Altfel, dacă te prind vorbind cu vreunul din barbarii ăştia din carcere, te lovesc cu sulița şi te arunc afară!

Sarmis ascultă atent. Inima începu să-i bată cu putere. Gîndul îi alergă spre Maevius, departe, la şantierul de la Drubeta.

— Legionarule, eşti gata să asculți, ai urechi şi suflet? Pe toți zeii, cînd văd omul cu suliță, scut şi spadă, îl cred gol pe dinăuntru, şi în cap, şi în piept...

— La vorbele urîte ce-mi spui, dacă n-o sî-mi placă poezia, o să-ți plesnesc pielea prin toga aia găurită şi murdară! îl amenință legionarul,

— Ascultă!

Maevius, căci el era, începu să recite :

Cît timp ți-eram drag ție
Şi nici un tînăr nu-ți punea mai bine
Brațele în jurul gîtului tău alb,
Am trăit mai fericit decît regele perşilor...

— Ai înțeles ceva, legionarule? Ți se potrivesc aceste versuri, sufletul tău le simte?

Cu lanțurile de picioare, Sarmis sări şi, fără să se poată stăpîni, strigă:

— Maevius! Tu eşti, Maevius?... Cei doi de pe coridor tăcură o clipă.

— Mi s-a părut, m-a strigat cineva? Sînt Maevius, cine m-a chemat? răspunse el.

— Maevius, doar cîteva vorbe să-ți spun!

Dintr-un salt, Maevius ajunse la uşa carcerei din care se auzise strigat. Legionarul îl prinse din urmă şi-i puse sulița în piept.

— Să pleci numaidecît, poetule, nu e voie!

— Maevius, vino! strigă Sarmis cu vocea sugrumată de frămîntare, apropiindu-se de gratiile de la uşa carcerei.

— Legionarule, îți mai spun o poezie... două... Îl rugă Maevius.

Legionarul îi apăsă cu putere sulița în piept, gata să-l străpungă.

---

1 Anul 107 e.n.

— Înapoi! Pe Proserpina, dacă nu, te trimit la Charon!

— Cîte poezii vrei, îți aduc ceva, ce doreşti, o fată frumoasă! bîigui Maevius, prins între suliță şi dorința de nestăpînit de a şti cine îl strigase.

— Cine eşti tu, întrebă Maevius repede, şi de unde mă cunoşti?

— Sînt Sarmis, de la Drubeta. Adu-ți aminte, eram sclavi, eu şi Vitellius... la podul cel nou...

Maevius se repezi din nou spre gratii, dar de la primul pas se opri ea trăsnit. Simțise vîrful suliței pătrunzîndu-i prin togă pînă la coaste.

— Spune, Sarmis, ce pot să fac pentru tine? strigă el.

— Dacă vei merge în Dacia, să spui că am murit la Roma, în Circul cel mare!

Sarmis nu mai auzi nimic din partea lui Maevius, de afară pătrundea tumultul celor care intrau în arene, amestecat cu răgetele fiarelor.

O mulțime de nestăvilit începuse să coboare de cu noapte pe străzile înguste şi întortocheate din cartierele Esquilinului şi Suburrei, în care locuia sărăcimea Romei. Mii de oameni se strîngeau într-un şuvoi nesfîrşit, ce aluneca spre circ ca un balaur uriaş, de-a lungul arterelor principale : via Tabernaria, via Argiletum şi via Nova. Prin mijlocul acestui amestec de oameni îşi făceau loc litiere poleite cu aur, în care stăteau bărbați şi femei cu vază : patricieni, magistrați şi senatori, purtate de sclavi care înaintau lovind în dreapta şi-n stînga, fără să ia seama la murmurele pline de ură ce le lăsau în urmă. În fiecare clipă, schimbări noi atrăgeau atenția. Alături de mulțimea spectatorilor mergeau gladiatori[1] voinici, cu brațe musculoase şi picioare puternice, cu fețele brăzdate de cicatrice, mai mult goi decît îmbrăcați, urmați de mastigo-fori[2], a căror treabă în circ era să bieiuiască şi să împingă în luptă pe cei ce se băteau în arene. Nu lipsea nici coloana carigelor, ce duceau sicriele pentru gladiatorii care vor muri în lupte, şi numărul lor mare bucura mulțimea : era un semn că spectacolul va fi destul de lung. Treceau lorari[3] îmbrăcați ca Mercur ori asemenea lui Charon, al căror rol era să curețe arena şi să dea ultima lovitură celor răniți, pentru a nu-i mai lăsa să se vaiete şi să strice veselia mulțimii. Spectacolul străzii era mărit de coloanele de pretorieni îmbrăcați în uniforme ce străluceau în razele soarelui, ceea ce întărea şi mai mult zvonul despre participarea împăratului la marele spectacol.

— Pe toți zeii, Perellius, presimt că astăzi ne vom înveseli de minune! De mai bine de o sută de zile nu lipsesc de la nici un spectacol şi trăiesc din dărnicia împaratului. Mă bucur că astăzi voi vedea şi mai mulți barbari murind.

— Te bucuri, Catius! Eşti mulțumit că mănînci din dărnicia împăratului, fără să te gîndeşti că nu e altceva decît bogăția jefuită de

---

1 Luptători în circuri.

2 Slujitori în arene, care împingeau cu tridentul pe gladiatori la luptă.

3 Sclavi care curățau arenele circurilor.

Roma de la acei oameni cărora tu le spui barbari, a căror moarte văd că te bucură.

Perellius şi Catius înaintau în acelaşi val, înghesuiți la tot pasul. Perellius, slab şi înalt ca o prăjină, avea fața prelungă, privirea liniştită şi bună. Catius, gras, scurt şi îndesat, cu obrajii umflați şi ochii bulbucați, arăta şiret şi iscoditor, gata în orice clipă să bea, să se bată şi să mintă, îmbrăcămintea lor era veche şi ruptă, semn că trăiau în mare sărăcie. Amîndoi fuseseră gladiatori încercați, şi toate străduințele lanistului[1] Alfius de a-i convinge să se vîndă din nou rămăseseră fără nici un rezultat. Perellius şi Catius voiau să fie liberi şi să muncească liberi.

— Nici pe tine nu te înțeleg, Perellius! De ce adică să nu mă bucur? N-am fost noi de zeci, de sute de ori în arenă şi n-am auzit cum mulțimea se bucura de rănile ce le primeam şi ne cerea moartea?

— Mă doare în suflet că te aud vorbind astfel, Catius! Da, şi noi am suferit. Numai cine nu ştie ce este suferința nu înțelege durerea altora. Astăzi vor muri alți nevinovați, şi mulți se vor înveseli.

— Îți mai lipsesc doar cîțiva dinți ştirbi în gură ca să fii o babă! Vorbeşti, Perellius, ca şi cum n-ai fi fost un gladiator care a trimis în luntrea lui Charon atîtea suflete! Dacă sînt barbari, nu înseamnă că i-am făcut eu, ci aşa i-au găsit legiunile. Şi regele lor arăta ca un barbar. I-am văzut capul adus aici, la Roma : un cap mare, cu plete lungi şi barbă stufoasă. A fost aruncat lîngă Capitoliu, pe scările Gemoniae, spre rîpa Tarpia. După sprîncenele bogate, nasul gros şi buzele cărnoase, cred că a fost un om rău, crud, setos de sînge. Tu n-ai auzit ce se vorbeşte în întreaga Romă? Unii spun că Decebal petrecea omorînd copii furați în expedițiile de jaf de dincolo de Danuvius, alții - cum că pe copiii cei mai frumoşi îi mînca. Auzi, cică dacii trăiesc în vizuini ca sălbăticiunile şi nu mănîncă decît rădăcini, buruieni şi carne crudă. Dar cîte nu se spun?! Un legionar a povestit o dată că barbarii ăştia scoteau inimile legionarilor şi le mîncau crude, cînd încă mai mişcau în mîinile lor. Brrr!...

Catius avu un fior de scîrbă. Continuă :

— Altul cică ar fi spus că i-a văzut trăind sălbatici, alături de haitele de lupi.

— Încetează, Catius! Termină cu astfel de prostii! Toți cei care au fost în Dacia parcă s-au scrîntit la minte. Fă-mă tu să înțeleg : cum puteau să strîngă atîtea bogății nişte oameni care trăiau prin bîrloguri sau umblau cu haitele de lupi? Şi cum puteau astfel de sălbăticiuni să ridice atîtea cetăți puternice, sub întăriturile cărora a pierit floarea legiunilor imperiului?

Perellius îl trase repede la o parte, pentru a-l feri de loviturile lictorilor, care făceau loc pentru trecerea unei lectici luxoase, în care stătea răsturnat unul dintre marii magistrați al Romei.

---

1 Proprietar al unei şcoli de gladiatori. Organizator de jocuri şi lupte în circuri.

— Poate că toate astea sînt laude, murmură Catius lipindu-se de zidul unei taberne pe lîngă care tocmai treceau.

Pe Perellius îl îndîrjiseră cuvintele spuse de Catius în batjocură.

— Tu n-ai fost la Roma în ziua aceea şi n-ai văzut înapoierea victorioasă a împăratului, reluă Perellius trăgîndu-l pe Catius pentru a continua drumul. N-ai văzut şirul nesfîrşit de care pline cu prăzi şi bogăţii din Dacia. Eu am văzut carul împăratului, împodobit cu aur, pietre scumpe, purpură şi flori, înconjurat de magistraţii, senatorii şi generalii ce-l însoţiseră dincolo de Danuvius. Şi ce să mai lungesc vorba? Am văzut trecînd prin faţa mea bogăţia Daciei, cu care acum Roma petrece. Ăştia sînt dacii, Catius, şi nu ceea ce se vorbeşte pe seama lor din ordinul Senatului şi al împăratului!

Înaintară în tăcere. Perellius mergea privind în jos, pe cînd Catius cerceta mulţimea şi se înveselea. În jurul lor creştea tot mai mult învălmăşeala şi nici nu luaseră în seamă timpul scurs şi drumul făcut, cînd se simţiră prinşi ca într-un cleşte şi purtaţi în şuvoiul de nestăvilit ce aluneca pe roţile mari ale circului. Catius, nepăsător la ceea ce se întîmpla, îi spuse lui Perellius la ureche :

— Mă gîndesc, ce-ar fi să mergem în noua provincie a imperiului? De ce să ne vindem lanistului Alfius? Ştii, au început să plece acolo cu sutele negustori, meşteşugari, constructori şi alţii care umblă să se îmbogăţească, urmaţi de mii de sclavi. N-avem ce să pierdem în Dacia!

Valul de oameni ce înainta îi aruncă în partea dreaptă a arenei. Porniră cu paşi grăbiţi, să-şi găsească locuri cît mai bune.

Circul cel mare din Roma, construit de Tarquinius cel Bătrîn în anul Romei 138[1], atinsese proporţii uriaşe şi multă strălucire prin adăugirile pe care le făcuseră Julius Cesar şi Octavian August. Lung de peste cinci sute şi lat de peste două sute de paşi, avea locuri pentru o sută douăzeci de mii de spectatori. Fiind aşezat în valea Murcia, între Colina Palatină şi Muntele Aventin, permitea accesul dinspre toate cartierele oraşului. Forma lui era ovală. Pe latura dreaptă se afla oppidium-ul, format din treisprezece arcade, avînd în partea centrală porţile mari sau intrarea principală, iar în celelalte arcade erau carcerele şi vivariile pentru oameni şi animale. Deasupra, oppidium-ul se continua în trepte, cu bănci pentru spectatori, porticuri şi arcade pentru locurile rezervate patricienilor. Pe latura opusă, în faţa porţilor mari erau porţile triumfale, prin care îşi făceau intrarea învingătorii în războaie. Dincolo de oppidium se aflau porţile morţii, sub ale căror bolţi lugubre se îngrămădeau trupurile gladiatorilor căzuţi în arenă, morţi sau muribunzi. Între opidium şi porţile triumfale, arena era tăiată de-a lungul, în două părţi, de spina, un zid ce servea la măsurarea distanţelor cînd aveau loc alergările, iar în mijlocul zidului, punct ce corespundea centrului arenei, se înălţa un obelisc închinat soarelui,

---

1 Anul 616 î.e.n.

ornamentat cu coloane şi statui.

Pentru ca spectatorii să fie feriți de atacurile fiarelor, arena era înconjurată de un parapet, de un şanț plin cu apă şi de un grilaj de fier, iar împotriva arzătoarelor raze ale soarelui, un imens velariu din pînză acoperea tribunele. Din loc în loc, printre tribune, se ridicau coloane cu vase în care ardeau răşini aromate.

De jos, din arenă, tribunele ofereau o privelişte măreață. În primele rînduri, rezervate patricienilor, totul părea ca acoperit cu zăpadă, atît de compact era albul mişcător al peplum-urilor şi togelor. În rîndurile de sus, ale plebeilor şi liberților, se auzea un huruit ca de tunet, produs de bătăile din picioare ale celor mai nerăbdători. Printre rîndurile dese, vînzători ambulanți cu bob prăjit şi plăcinte strigau cît îi ținea gura. Numai în tribuna împăratului şi în tribuna senatorilor şi magistraților, care o înconjurau, locurile erau încă neocupate.

Într-una din tribunele patricienilor se putea observa un grup de trei bărbați, ceva mai rezervat. Discutau aprins, cu multe gesturi şi multă mobilitate.

— Mă uit la voi şi-mi vine să rîd, cum de-ați devenit atît de fricoşi? Nu e mult de cînd tu, Nesmesianus, şi tu, Fortunatus, mi-ați prezis o moarte îngrozitoare, atunci oînd mi-am mutat afacerile în Tracia, şi dacă ați fi aflat că am trecut şi în Dacia, m-ați fi socotit mort de mult.

Cel ce vorbea era Eurotas. Cu fața mobilă şi ochii jucători, se întorcea cînd spre unul, cînd spre altul.

— Nu văd de ce mi-aş strica afacerile : corăbiile mele sosesc şi pleacă în fiecare săptămînă spre Egipt şi Carthagina, de unde aduc şi unde duc cele mai felurite mărfuri, spuse Nesmesianus, un bărbat trecut de patruzeci şi cinci de ani, destul de gras, cu fața rotundă, cu privire deschisă şi veselă.

— Păcat! continuă Eurotas. L-am cunoscut pe tatăl tău, era un om vioi şi curajos. Tu n-ai adăugat mai nimic la ceea ce ți-a lăsat el. Vreau să te îmbogățesc, prietene!

Tăcu. Văzînd că Nesmesianus nu spune nimic, se întoarse spre Fortunatus.

— Dar tu, Fortunatus, după cîte am auzit, zeița Fortuna nu prea este darnică cu tine. Afacerile ți-au pornit prost de tot. Voi nu ştiți ce bogății sînt în Dacia! După o clipă de tăcere, schimbă tonul : Vă iau cu mine! Jur pe Apollo din Delfi că în cîțiva ani veți fi atît de bogați, încît fiecare dintre voi va putea să cumpere jumătate din Roma!

Eurotas cerceta fața palidă şi lipsită de viață a lui Fortunatus. Înalt şi slab, arăta îmbătrînit cu mult prea devreme. Părul i se rărise, ochii îi erau adînciți în orbite, iar gura mare şi buzele subțiri evidențiau şi mai mult oasele ieşite în afară ale fălcilor şi obrajilor lui supți, brăzdați de două cute adînci.

— Ce răspuns îmi dai, Fortunatus?

Negustorul se mişcă, puțin frămîntat. Vorbi rar, nehotărît :

— E greu, Eurotas! Tocmai în Dacia, printre barbari? Să-ți spun drept, mi-e teamă de necunoscut! Nu ştiu, să mă mai...

N-apucă să termine ceea ce avea de spus, căci Eurotas urmărea mişcările unui bărbat în floarea vîrstei, îmbrăcat într-o togă de un alb imaculat, care se apropia gesticulînd, spuntîndu-i ceva de departe, cu glas tare, ca să acopere tumultul din tribune.

— Pe toți zeii, Eurotas, de mult doream să te întîlnesc! Jur că voi aduce jertfă zeiței Fortuna pentru că mi te-a scos în cale! Am auzit că te înapoiezi în Dacia, ştii că merg şi eu?

Uitînd de cele ce-i spunea Fortunatus, Eurotas se ridică şi-şi desfăcu brațele, ca şi cum ar fi vrut să-l îmbrățişeze.

— Te iau cu plăcere, Caesidius! în Dacia e loc pentru mulți, dar mă întreb : ce să cauți acolo? Tu iubeşti petrecerile, vinul, femeile...

— Şi banii, Eurotas! Am cheltuit toată averea şi vreau să mi-o refac, şi unde se prezintă o ocazie mai bună decît în noua şi bogata provincie a imperiului? Există în Dacia bogății care nu aşteaptă decît să le luăm. Cumpăr captivi daci şi, ca sclavi, îi duc înapoi acolo. Îi voi pune să muncească legați cu lanțuri de picioare şi loviți cu flagrunul!

— Te sfătuiesc, Caesidius, să-i foloseşti pe daci fără să-i biciuieşti, îi spuse Eurotas. Eu îi cunosc îndeajuns, altfel ar putea să-ți rămînă oasele pe-acolo.

Îl privi mai atent pe Caesidius, îl ştia un bețivan cunoscut prin toate tabernele Romei. Viciul începuse să lase urme vizibile pe fața lui. Continuă să-i vorbească :

— De altfel, fiecare face cu sclavii lui ceea ce vrea. În Dacia arsă şi pustiită se poate încerca orice, numai un lucru te rog, Caesidius : convinge-i şi pe ei - Eurotas arătă spre Fortunatus şi Nesmesianus - convinge-i să meargă acolo, pînă nu le iau alții înainte. Şi adăugă : Bată-te norocul, Caesidius, nu cumva Fortuna, aşa legată la ochi, trimite norocul numai spre cei leneşi şi răi? Dar tu să nu te superi, am glumit...

Valul de aplauze şi de strigăte, pornit din toate tribunele, acoperi cu totul cuvintele lui Eurotas. Toate privirile se îndreptară spre tribuna imperială. Purtînd pe umeri toga brodată a senatorilor, împăratul călca sprinten pentru vîrsta lui, urcînd treptele spre tribună. Trompetiştii şi trîmbițaşii anunțau sosirea stăpînului Romei. Din tribune se auzeau strigătele mulțimii :

— Ave, Caesarl... Ave, imperator!... Ave Trajanus Dacicus! Ave, Trajanus Optimus!...

Împăratul se aşează între cei doi bărbați învățați ai timpului, pe care îi aprecia mult şi pe care îi socotea buni prieteni : Apolodor şi Plutarh. Atît marele arhitect, cît şi marele filozof şi istoric fuseseră anume invitați să ia parte la marele spectacol. În spatele împăratului se aşezase Caecilius Plinius Secundus, care, năpădit de emoție, strîngea în mînă pergamentul

panegiricului lui Traian, un discurs prin care preamărea pe împărat şi faptele lui. Aştepta încuviinţarea să declame, deşi Traian avea alte preocupări şi nu-i acorda nici o atenţie.

În apropierea împăratului luară loc vestalele, îmbrăcate numai în alb, apoi magistraţi, senatori, generali şi alţi invitaţi, căpetenii ale triburilor supuse ori vecine imperiului.

Vesel, împăratul răspundea aplauzelor şi uralelor mulţimii. Se ştia bărbat frumos şi nu-i scăpa să observe cu cîtă plăcere, supunere şi admiraţie e privit din toate părţile. Simţi nevoia să glumească, să spună ceva celor din jurul său. Îl văzu pe marele filozof închis, tăcut.

— Ce, Plutarh, ai ajuns cu filozofia în impas? Priveşte în tribune, mulţimea e veselă şi fericită. Ce te întristează?

— De fapt nu sînt trist şi mulţumesc bunului împărat pentru grija ce-mi poartă! Mă gîndesc la istoria Daciei, la soarta dacilor...

Împăratul îşi întoarse capul spre arhitect.

— Dar tu, Apolodor? Văd că nici tu nu eşti prea vesel. Arhitectul slobozi un uşor oftat.

— I-am cunoscut pe daci, am avut şi o sclavă dacă. Încerc pentru ei un simţămînt aparte...

Înveselit şi mai mult, împăratul rîse.

— Aşa? Sînt înconjurat de doi admiratori al acestor barbari, care mi-au decimat atîtea legiuni, cele mai bune legiuni ale imperiului! adăugă el în glumă.

Aplauzele şi strigătele deveniseră de nesuportat. Tribunele se cutremurau de bătăile din picioare ale celor ce ocupaseră locurile rezervate sărăcimii. Mii şi mii de priviri urmăreau mişcările împăratului.

— Poporul e nerăbdător, majestate, toţi aşteaptă numai semnul de începere a spectacolului, spuse Plutarh, căutînd astfel să nu răspundă cuvintelor împăratului.

Stăpînul Romei ridică mîna dreaptă. În aceeaşi clipă, sunetele stridente ale trompetelor umplură arena. O linişte plină de încordare se întinse peste toate tribunele. Un sclav îmbrăcat în Charon bătu de trei ori cu un ciocan de lemn în uşile enorme ale oppidium-ului. Uşile începură să se deschidă încet, şi din gura întunecoasă apărură cei ce erau destinaţi morţii. În grupuri de cîte douăzeci şi cinci înaintau gladiatori cu trupurile musculoase, goale : traci, mirmiloni, gali, samniţi. După ei veneau retiarii, cu plasa într-o mînă şi cu tridentul în alta, în aceeaşi ordine şi cadenţă.

Ajunşi în faţa tribunei imperiale, se opriră şi, întorcîndu-se spre împărat, ridicară mîna dreaptă, strigînd în cor :

— Ave, Caesar! Morituri te salutant![1]

În tribune, izbucniră aclamaţiile şi aplauzele, într-un ropot nesfîrşit, întocmai ca tunetul unei cascade, în timp ce gladiatorii şi retiarii

---

1 Să trăeşti, Caesar, cei ce vor muri te salută!

continuau să înconjoare arena, reintrînd în întunericul din gura căscată a oppidium-ului.

Abia dispărură ultimii retiari, şi o altă uşă a oppidium-ului se deschise. Din întuneric apărură trei grupuri de cîte douăzeci de daci, fiecare grup purtînd alte arme : primul grup avea numai arcuri şi săgeți, al doilea - numai sulițe, iar al treilea - spade dace, încovoiate la vîrf şi bine ascuțite. Toți erau cu trupurile goale. Mulțimea îi recunoscuse după pletele lor lungi şi blonde, bărbile stufoase şi privirile tăioase ce le aruncau spre tribune. După ei veneau mastigoforii, înarmați cu furci peste măsură de lungi, gata să-l străpungă pe acela care ar fi încercat să-şi părăsească grupul. Se opriră în fața tribunei imperiale, La un semn făcut de un mastigofor, care trecuse în fruntea lor. Spre uimirea mulțimii, nici unul nu se întoarse spre tribună şi nu ridică privirea spre împărat. O astfel de înfruntare a stăpînului Romei nu se mai văzuse niciodată. Deodată, din tribune izbucniră strigăte şi urlete :

— Fiarele! leii! Să se dea drumul fiarelor să-i sfîşie pe barbari!... Să fie răstigniți!..,

Pe fața crispată a împăratului îşi făcuse loc un zîmbet forțat. Făcu un semn către cel care conducea spectacolul. Mastigoforii, cu mişcări dinainte pregătite, dispărură, şi de sub arcadele întunecoase ale oppidium-ului apărură leii din Atlas, scoțînd răgete ce înfiorau mulțimea. Săriră în arenă fioroşi şi înspăimîntători, cu coamele zbîrlite, cu cozile lovind aerul şi cu ochii de fiare înfometate. Începură să dea roată grupurilor de daci, care luară poziții de apărare, cei cu sulițele - în față, iar arcaşii şi cei cu spade - în spate.

— Haide, barbarilor, atacați, arătați-vă curajul! strigau unii.

— Mastigoforii să întărite leii! strigau alții.

Totul era însă pregătit. Din afara arenei, un nubian negru ca abanosul întinse arcul şi slobozi o săgeată în leul cel mai apropiat. Acesta sări în sus, răgind, cu săgeata înfiptă între coaste. Ceilalți lei se opriră, plesnind aerul cu cozile, apoi se repeziră spre grupurile de daci. Fură primiți cu un val de săgeți trase de cei din spate, care însă nu le stăviliră salturile, ci îi îndîrjiră şi mai mult. Unii se înfipseră în sulițele întinse şi ținute cu străşnicie, alții se aruncară peste capul celor din față, doborînd cu ghearele pe cei din spate. Se auziră trosnete de capete şi de oase sfărîmate între fălcile lor puternice. În disperarea morții, dacii cu spadele sfîşiau pe dedesubt animalele, a căror ferocitate îi înfiora pe cei din tribune.

La început, mulțimea urmări lupta cu răsuflarea oprită, dar nu trecu mult şi tribunele răsunară de urale şi de aplauze. Toți dacii fuseseră doborîți. Întărîtate de sînge, fiarele începură să-i sfîşie pe morți şi muribunzi. Cu nici un chip nu mai puteau fi scoase din arenă. Îndată apărură pe arcadele oppidium-ului nubienii, care sloboziră nenumarate săgeți. Răgetele fiarelor lovite se amestecați cu strigătele de satisfacție ce se ridicau din mulțime.

După scurt timp, arena era din nou curățită şi acoperită de un strat de nisip uscat, gata pentru un alt spectacol.

Prin porțile mari ale oppidium-ului intrară în arenă doi gladiatori : un mirmilon şi un retiar. Mirmilonul era un gal tînăr, frumos, blond, înalt, avînd pe cap un coif împodobit cu un peşte de argint. Ținea un mic scut în mîna stîngă, iar în dreapta - o spadă scurtă şi lată. Retiarul, un sarmat lung şi slab, călit în luptele de circ, avea un trident şi o plasă. Era îmbrăcat cu o tunică albastră, bine strînsă pe trup.

După ce-l salutară pe împărat, lupta începu cu iuțeala fulgerului. Din mişcările lor se vedea că fiecare luptă hotărît să-şi salveze viața. Retiarul aruncă plasa, dar mirmilonul sări în lături, se răsuci pe un picior şi se aruncă asupra adversarului. Acesta o rupse la fugă, făcînd un ocol larg, ajunse la plasă, o ridică şi, cu o mişcare ageră, o aruncă iarăşi asupra mirmilonului care se apropiase. Mirmilonul abia avu timp să se arunce la pămînt, plasa îi trecu pe deasupra, iar tridentul numai îi atinse scutul. În tribune, mulțimea urmărea lupta cu înfrigurare. Retiarul o rupse din nou la fugă cu tridentul. Mirmilonul nu-l mai urmări, îl aşteptă la cîțiva paşi de plasa întinsă pe nisip. Urmă o scurtă luptă cu tridentul şi spada. Mulțimea se înfuriase pe retiar.

— Loveşte-l, ucide-l pe fricosul retiar! strigă cineva. Retiarul se repezi spre plasă, dar nu avu timp să se retragă, căci lovitura spadei mirmilonului îi crestă umărul. Continuă să fugă, cu sîngele curgîndu-i către cot. Începu să rîdă şi să strige :

— Nu ştii să loveşti, galule! Apropie-te, frumosule gal, să-ți arăt eu cum se dă o lovitură! Al să vezi cum am să te trimit eu găurit la Charon!

Crezîndu-se mult admirat de spectatori, mirmilonul se repezi la atac, în timp ce retiarul se retrăgea cu dibăcie. Acesta făcu o mişcare scurtă, plasa zbură, şi galul se văzu prins în ochiurile ei. Totul s-ar fi terminat repede, dar retiarul nu avea tridentul. Îl scăpase cînd fusese atins de spada mirmilonului. Alergă să-l ridice. Trecu tocmai timpul necesar ca galul să scoată din plasă numai capul şi brațele, picioarele rămînîndu-i prinse.

—Haide, retiarule, dă-i lovitura! strigă o voce din tribună.

— Ține-ți curajul, galule! îndemnă altul.

Înfrigurată, mulțimea se ridicase în picioare. Unii strigau, alții aplaudau. Retiarul se apropie pentru un atac hotărîtor. Repezi tridentul spre a-l străpunge pe mirmilon, dar nu luă în seamă că se apropiase prea mult, tridentul alunecă pe scutul pus la iuțeală în calea lui, înțepînd numai brațul galului. Mirmilonul nu-şi pierdu cumpătul, se răsuci cu toată puterea, cu picioarele înfăşurate, aşa întins pe nisip, şi cu o mişcare fulgerătoare înfipse spada în pîntecele retiarului. O clipă, acestuia nu-i veni să creadă că fusese străpuns, apoi pe fața lui apăru groaza morții. Palid, cu ultimele forțe, o rupse la fugă, scăpînd tridentul. Fugi numai cîțiva paşi, puterile îl părăsiră şi se prăbuşi pe nisip.

În tribune, aplauzele şi blestemele nu mai conteneau. Sigur pe victorie, mirmilonul îşi scoase picioarele din plasă şi apropiindu-se de retiar, îi puse un picior pe piept, aşteptînd cu spada ridicată hotărîrea mulţimii. Îşi roti privirea peste tribune. Zeci de mii de spectatori arătau în jos cu degetul mare de la mîna dreaptă : cereau moartea retiarului. Mirmilonul aşează spada şi, apăsînd cu toată greutatea trupului, îl străpunse pe retiar prin inimă. Uitînd de rănile primite, galul porni spre ieşire, în aplauzele mulţimii.

Cîţiva lorari intrară în arenă, traseră cu cângile trupul retiarului şi presărară nisip proaspăt.

Urmă un spectacol tare : O duzină de andabaţix[1], cu căştile peste ochi, începură să se bată între ei orbeşte. Pentru a-i face să se întîlnească, mastigoforii îi împingeau de la spate cu furcile lor lungi. Loviturile lor în gol făcea mulţimea să izbucnească în hohote de rîs. Lupta nu ţinu mult. Loviturile care atingeau în plin erau de cele mai multe ori ucigătoare. Lorarii traseră repede morţii şi răniţii şi curăţară arena.

În sunetele trompetelor, intrară în arenă treizeci de gladiatori şi treizeci de daci. Gladiatorii, cu tunici purpurii, aveau spade şi scuturi, iar dacii, în cămăşi peste iţari, ţineau în mîini măciuci grele. Lupta se porni crîncenă. Gladiatorii atacau cu măiestrie, călîţi în luptele de circ, dacii răspundeau cu o apărare stăpînită şi hotărîtă. Începură să cadă morţi şi răniţi şi dintr-o parte, şi din alta. Săreau ţăndări din scuturi şi se rupeau spadele gladiatorilor sub loviturile date de daci cu măciucile, dar şi măciucile cădeau retezate de spade. În tribune, înfrigurarea crescu repede. Rămăseseră în luptă numai doi daci şi patru gladiatori. Mulţimea, care tot timpul strigase împotriva dacilor, acum trecu de partea lor. Cu iuţeală, înţelegîndu-se prin semne, dacii se aşezară spate-n spate. Unul dintre daci, spătos şi bine legat, dădea lovituri sigure, avînd grijă să-l apere şi pe celălalt.

-— Bravo, Decebal! strigă cineva, necunoscînd alt nume dac.

A fost ca o explozie. Mulţimea aplauda şi striga. Unul dintre gladiatori căzu cu capul sfărîmat.

— Haide, Actianus, loveşte-i cu sete pe barbari! îndemnă cineva pe un gladiator.

— Fii atent, Fulvius, barbarii mînuiesc bine măciucile! strigă altul.

Împăratul se mişca neliniştit în fotoliu. Îi bucura şi-l supăra în acelaşi timp măiestria dacilor. Se apropie încet de urechea lui Plutarh şi-i şopti :

— Îmi pare bine că se ţin tari barbarii, vede întreaga Romă cu cine au avut de luptat legiunile imperiului în Dacia.

Tresărind, marele istoric şi filozof se întoarse spre împărat.

— Roma ţinteşte să nimicească de tot poporul dac? întrebă,,

---

1 Gladiatori a căror cască nu avea deschizătură pentru vedere şi trebuia să lupte orbeşte, spre hazul nestăvilit al spectatorilor.

stăpînindu-şi greu indignarea.

Împăratul nu-i răspunse, captivat de luptele din arenă.

— Haide, Decebal, mai loveşte unul, ca să rămîneți egali! se auzi un îndemn din tribune.

Chiar în aceeaşi clipă, cel căruia i se spusese Decebal repezi măciuca în pieptul celui din fața lui, mai înainte ca acesta să fi avut timp să se apere cu scutul. Gladiatorul se prăbuşi la pământ. În acelaşi timp, şi dacul de la spatele

lui se prăbuşi, străpuns de spada gladiatorului numit Fulvius. Rămăsese un dac împotriva a doi gladiatori.

— Să te ții bine, Decebal! strigau unii.

— Trimiteți mai repede barbarul în Infern! strigau alții.

Rămas singur, dacul îşi pierdu pentru un moment cumpătul. Se mulțumi să rotească măciuca cu putere pe deasupra capului. În tribune, pariurile începură să urce repede

—Cinci sute de sesterți pe gladiatori!

— Cinci sute pe dac!

—Pe Jupiter, o mie de sesterți pe Decebal!

— Două mii...

Dacul încercă o scăpare. Ştia cum fac ciobanii : cel ce se bate cu mai mulți o dată o rupe la fugă, apoi se opreşte, îl loveşte pe urmăritorul cel mai apropiat şi continuă să fugă mai departe.

— După el, Actianus! După el, Fulvius! se auziră îndemnuri din tribune.

— Pe toți zeii, gladiatorilor, dacul vă trimite la Proserpina!

După cîțiva zeci de paşi, dacul se opri şi roti năprasnic măciuca. Gladiatorul numit Actianus căzu cu capul sfărîmat. Dar şi el rămăsese numai cu un ciot în mînă, măciuca se rupsese în două. Nu-şi pierdu însă cumpătul. Ridică repede spada gladiatorului doborît şi, proptindu-se bine pe picioare, îl aşteptă pe celălalt gladiator.

— Pe toți zeii Olimpului, trei mii de sesterți pe dac!

— Patru mii pe gladiator!

— Cinci mii pe Decebal!

Din mulțime se porniră, ca un val, murmure de protestare.

— Să arunce scutul gladiatorul!

— Să se dea scut dacului!

Lupta era cu totul inegală : dacul lupta numai cu spada, fără scut. Sigur pe el şi pentru a-şi atrage favoarea publicului, gladiatorul făcu un gest şi aruncă scutul. Erau amîndoi cu spade, fără scuturi.

— Acum, Fulvius, loveşte-l pe barbar!

— Atenție, Decebal!

— Opt mii de sesterți pe gladiator!

— Zece mii pe dac!

În tribune, îndemnau, băteau din picioare, se ridicau de pe bănci.

Mulțimea urmărea cu înfrigurare lupta. Plutarh se întoarse spre împărat şi-i şopti în glumă :

— Aşa cum loveşte dacul, parcă ar fi studiat arta războiului şi a luptelor la o şcoală din Roma.

Mulțimea aproape că nu văzu cînd dacul, cu o mişcare fulgerătoare, se lăsă pe un picior, simula un atac direct spre gîtul gladiatorului, dar schimbă repede direcția şi, cu vîrful spadei, străpunse pumnul lui Fulvius. Gladiatorul scăpă spada din mînă. Onoarea de gladiator nu-l lăsă pradă primului impuls de a fugi, aşteptă ca dacul să-l străpungă prin piept. Dar ceea ce el aştepta nu se produse. Dacul lăsă spada în jos şi se întoarse spre mulțime. Zeci de mii de mîini țineau degetul mare îndreptat în jos : se cerea moartea gladiatorului. O furtună de strigăte întăreau semnul :

— Peractum est![1]

Ceea ce urmă, însă, produse uimirea spectatorilor. Dacul aruncă spada, apoi, cu paşi măsurați, se apropie de gladiator şi-i întinse mîna. Un astfel de gest nu se mai văzuse în circ, şi mai ales din partea unui barbar. Ca la un semn, zeci de mii de mîini întoarseră degetul în sus.

— Libertate! Libertate! răsună arena de strigătele scoase de mii de piepturi.

— Moarte barbarului! tunau cei ce pierduseră pariul.

— Moarte gladiatorului! strigau ceilalți.

Împăratul văzu că Apolodor tremură uşor şi se făcuse palid.

— Ce e cu tine, prietene? îl întrebă.

— Îndrăznesc să cer împăratului viața acestui dac, şopti marele arhitect.

Lorarii aşteptau semnul împăratului, gata să străpungă pe cel sortit morții.

Cererea lui Apolodor întări gîndul împăratului : gestul făcut de dac îl mişcase adînc, şi sufletul îi fusese năpădit de admirație pentru cavalerismul de care acesta dăduse dovadă. Ridică mîna cu degetul în sus. Tribunele răsunară de aplaude, urale şi laude. Făcu semn dacului sa se apropie de tribună.

— Cum te numeşti, dacule? îl întrebă.

— Dagio! răspunse dacul privindu-l în ochi, fără să clipească.

— Unde te-am mai văzut eu?

— Am fost într-o solie de pace.

— Da, mi-amintesc. Bine, dacule, ți-am dăruit viața. Vei fi sclavul arhitectului Apolodor!

— Majestate, mulțumirea mea este adîncă! murmură arhitectul.

— Spune, dacule, de ce nu l-ai omorît pe gladiator? Viața lui era în mîna ta, îl întrebă, fără să mai asculte cuvintele arhitectului.

Dagio răspunse cu multă stăpînire :

---

1 E (a sosit) sfîrşitul!

— Nu se cădea, gladiatorul nu-mi era duşman, a fost nevoit să se bată, ca şi mine. Nu a fost destul că l-am învins în luptă?

Din nou răspunsul lui Dagio îi plăcu împăratului şi-l făcu să se bucure. Vedea întreaga Romă ce fel de oameni sînt dacii.

— Frumoasă fapta ta, dacule! Îi las şi gladiatorului viaţa.

Arena a fost repede curăţată. Trompetele făcură să răsune din nou tribunele cu sunetele lor metalice. Neliniştea se mărise. Prin velariu se simţea toropitoare arşiţa soarelui. Mulţimea părea o mare ce tălăzuia, în mişcarea evantaielor de diferite culori. Porţile unei arcade de sub oppidium se deschiseră, şi din gura întunecoasă apărură, cu paşi nesiguri şi rari, cu mîinile legate la spate şi cu lanţuri la picioare, o ceată de oameni îmbrăcaţi în piei de animale. Nu li se vedeau nici chiar feţele. Erau daci : bărbaţi, femei şi copii. Înaintau, împinşi de furcile mastigo-forilor. Un val de înfiorare trecu prin mulţime. De la Neron, Roma nu mai văzuse oameni îmbrăcaţi în blănuri de animale. Dar, repede, în tribune izbucniră hohote de rîs din multe părţi. În ceata ce înainta încet spre tribuna împăratului, unii erau cusuţi în piei de ţap, alţii de berbec, de viţel, de mînz, de măgar, de catîr.

— Fiarele, să se dea drumul fiarelor! strigă cineva din tribuna patricienilor.

Arena se umplu de zgomote ca valurile mării pe furtună. Din toate părţile se ridicau aceleaşi strigăte :

— Fiarele!... Fiarele!...

Mastigoforii începură să se grăbească. Alergau de la unul la altul. Fiecare dac era aşezat pentru a forma rînduri şi şiruri drepte întinse pe toată arena, depărtaţi cam la zece paşi unul de altul.

Abia se făcu nevăzut ultimul mastigofor, şi prin uşile vivariilor, deschise de mîini nevăzute, năvăliră în arenă haite întregi de cîini înfometaţi, sălbăticiţi, cu ochii injectaţi, în care îşi făcuse loc ferocitatea, provocată de suferinţa foamei şi a întunericului. Erau moloşi mari, roşcaţi, din Peloponez; cîini tărcaţi, cu labe mari, din Galia; zăvozi din Tracia, ce semănau cu lupii ; dulăi grei, ciobăneşti, mari cît urşii, cu picioare groase şi scurte, aduşi din Dacia, toţi cu limbile lungi atîrnîndu-le, de pe care curgeau bale.

La început, lumina prea puternică şi strigătele din tribune îi zăpăciră. Unii îşi trăgeau cozile între picioare cu frică şi alergau lătrînd pe marginile arenei, alţii stăteau locului şi urlau sfîşietor. Dar totul nu dură mult. Întărîtaţi de mirosul de carne, începură să mîrîie şi să adulmece. Porniră în toate părţile, sărind printre rîndurile şi şirurile de blănuri nemişcate, în picioare, fără să se hotărască să atace. Mulţimea fluiera, asmuţea, înjura şi bătea cu nerăbdare din picioare.

În toată această forfotă şi încordare se distingea un cîine mare, ciobănesc, care alerga de la om la om şi mirosea mîinile legate la spate. Din cînd în cînd se oprea şi urla cu o durere aproape omenească. Mii de

ochi din tribune începură să-l urmărească. Cîinele se oprise lîngă un dac cusut într-o blană de berbec, ale cărui coarne răsucite de cîteva ori se ridicau deasupra capului, cînd în mijlocul arenei răsună un țipăt de copil. Un cîine lup din Tracia îşi înfipsese colții într-un trup plăpînd, cusut în blana unui ieduleț. Pentru animalele turbate de foame, acesta a fost ca un semnal. Cu porniri de fiare sălbăticite, cîinii se repeziră la trupurile ce stăteau nemişcate. Arena începu să răsune de țipete disperate de femei şi de copii. Cu mîinile legate, bărbații încercară să se lupte cu fiarele, rostogolindu-se pe nisipul arenei, căutînd să le trîntească la pămînt şi să le zdrobească sub greutatea trupurilor. Dacul lîngă care se oprise cîinele ciobănesc îşi simți mîinile linse şi desluşi un uşor scheunat.

— Eros! gemu dacul, copleşit, neputînd să creadă într-o minune.

Cîinele latră scurt şi sări pe el în două labe. Dacul îi vorbi din nou cu cuvinte de mîngîiere. Pe cîine nu-l putea vedea. În arenă începuse să se simtă miros de sînge cald. Sus, în tribune, mulțimea delira de frumusețea spectacolului. Rămăseseră şi cîini fără pradă, erau mai numeroşi decît victimele. Începură să dea tîrcoale dacului în piele de berbec, pe care Eros îl păzea arătîndu-şi colții puternici, gata să se repeadă. Rămăsese el singur în picioare. Mulțimea se mai potolise, numai jos în arenă se auzea mîrîitul de plăcere al cîinilor ce-şi potoleau foamea. Nici unul dintre ceilalți daci nu mai rămăsese în viață.

— Libertate!... Libertate!... strigară cîțiva din tribunele sărăcimii, apoi din toate părțile răsunară cererile către împărat, pentru viață şi libertate.

Împăratul făcu semn cu mîna, şi valuri de săgeți culcară la pămînt cîinii ce alergau de la un cadavru la altul. Lorarii intrară în arenă. Doi dintre ei se apropiară de dacul rămas neatins. Cîinele începu să latre cu putere, hotărît să-i atace. Împăratul rîse, mulțimea îl aplaudă. Plutarh îi spuse în şoaptă :

— Dacă şi oamenii ar fi tot aşa de devotați unul, altuia cum este acest cîine față de stăpînul lui - căci nu încape îndoială că şi-a regăsit stăpînul - desigur că alta ar fi fața lumii...

Dacul îl certă pe cîine, şi lorarii îl dezlegară şi-i scoaseră blana de pe trup. Îl împinseră în fața împăratului. Eros îl urmă. Cînd îi văzu fața, marele filozof exclamă :

— Sarmis! Sarmis, fostul meu sclav! împăratul îl privi, rîzînd în hohote.

— M-am înconjurat astăzi de doi oameni care vor să-i scape pe daci! Şi tu îl vrei din nou ca sclav? îl întrebă pe Plutarh.

Împăratul se întoarse apoi spre Sarmis.

— Spune, dacule, e cîinele tău? Văzînd că acesta clatină din cap afirmativ, adăugă : Tu eşti ultimul dac cu care se încheie serbările victoriei. Spune mulțimii ceva din gîndurile tale!

Sarmis tăcu un timp, apoi ridică privirea şi şi-o roti pe deasupra tribunelor. Începu să vorbească rar şi răspicat :

— Împăratul ştie, şi el este doar om, ca oricare altul, că fiecare om trebuie să moară. Orice viaţă are un sfîrşit. Şi popoarele au o viaţă şi un sfîrşit, unele mai repede, altele mai tîrziu, după cum soarta le-a aşezat lîngă un vecin puternic sau nu, lacom sau nu. Împăraţii şi imperiul roman vor avea şi ei un sfîrşit. Era mai bine dacă pe daci împăratul şi-i făcea prieteni!

Sarmis tăcu. Nu vrusese să-l înfrunte pe aprigul împărat.

Din tribune izbucniră din nou aplauze şi urale.

— Libertate!... Libertate!... Ave, Caesarl... Ave, Trajanus Dacicus...

— Aşa l-ai învăţat tu, Plutarh?

— Majestate, cuvintele dacului au fost pline de adevăr. Nimeni nu va putea să ţină în loc desfăşurarea istoriei. Că se va produce peste o sută, o mie, sau două mii de ani, cei ce vor trăi vor vedea.

— Dacule, vei fi sclavul prietenului meu Plutarh! împăratul văzuse cu cîtă uimire şi dragoste îl privise dacul pe marele filozof. Deşi cuvintele lui Sarmis îl răscoliseră puţin, Traian se ridică, semn că spectacolul luase sfîrşit. Coborî treptele tribunei, răspunzînd salutului şi aplauzelor mulţimii. Circul cel mare răsună de sunetele stridente ale trompetelor. Jos, în arenă, Sarmis se îndreptă spre porţile mari ale oppidium-ului, urmat de Eros.

După amiază, arhitectul şi filozoful se grăbiră să meargă la carcerele circului pentru a-şi lua în primire sclavii dăruiţi de împărat. Arhitectul se arătase mai nerăbdător. Mergeau pe via Tabernaria, el şi Dagio.

— Spui că şi tu ai fost la Egeta cînd m-a părăsit Malva? îl întrebă.

— Da, stăpîne!

— Ştii ceva de ea, trăieşte? Mai poate fi găsită în Dacia pîrjolită?

— Nu ştiu, stăpîne!

Arhitectul tăcu. Departe, peste via Tabernaria, se profilau colinele, dincolo de care soarele se grăbea să apună.

În acelaşi timp, pe via Argiletum, Plutarh se grăbea şi el spre Circul cel mare. Plecase mai tîrziu de la împărat. Mergea adîncit în gînduri, privind în jos, ca şi cum ar fi numărat lespezile de piatră. Ridică speriat capul cînd recunoscu vocea celui care îi vorbea :

— Nu te grăbi, stăpîne, am sosit!

Îl văzu pe Sarmis, însoţit de Eros. Spre uimirea trecătorilor, îl îmbrăţişa. Era cu totul neobişnuit ca un stăpîn să-şi îmbrăţişeze sclavul, şi mai ales în plină stradă.

Plutarh îl cercetă îndelung, uimit de pletele lui lungi, de barba stufoasă şi de sprîncenele bogate.

— Eşti un adevărat bărbat, Sarmis! îmi vei povesti toate luptele pline de vitejie ale dacilor şi le vom scrie pe pergamente.

Sarmis nu vorbi decît tîrziu. Porniră înapoi spre for. Îl întrebă, cu vocea uşor sugrumată, de zbuciumul ce-l năpădea:

— Stăpîne, mi-ai spus o dată că nu trebuie să cred în zei, fiindcă ei

nu există. Explică-mi : ceea ce s-a petrecut cu mine astăzi a fost o minune, sau o întîmplare?

Filozoful se opri din mers, mirat că dacul îi pune o astfel de întrebare. Îşi pregăti răspunsul, fără grabă.

— Nu, Sarmis, tot ce s-a petrecut n-a fost nici minune şi nici întîmplare. În viață, ca şi în întreaga natură, totul se petrece într-o anumită înlănțuire : un eveniment pregăteşte pe altul, un fapt e urmat de altul. În cazul tău, dragostea cu care ai crescut acest animal ți-a adus devotamentul lui. Şi aş putea continua : Greşeala lui Decebal, un bărbat viteaz, care îşi iubea mult poporul, a dus la subjugarea Daciei. El nu trebuia să se măsoare cu imperiul! Este o lege a firii : viețuitoarele mari se hrănesc cu cele mici, popoarele mari - imperiile - cotropesc pe cele mici...

În amurgul ce se lăsa, stăpînul şi sclavul se pierdură în mulțimea care se îndrepta spre for şi spre terme.

PARTEA A II-A

RĂSCOALA

CAPITOLUL VII
ZIDURI NOI PE RUINE NOI

1

În a cincea zi după calendele[1] lui iunie, în anul Romei 861[2], un bărbat, a cărui vîrstă nu putea fi uşor legată de înfăţişarea lui, mergea pe o potecă ce cobora în ocoluri largi pe coasta muntelui. După barba stufoasă şi pletele lungi, presărate cu fire albe, părea aproape de cincizeci de ani, însă după privirea adîncă, înflăcărată şi luminoasă, ce ţîşnea din ochii lui mari şi negri, adăpostiţi sub sprîncene bogate, după călcătura vie şi sigură, nu arăta să fi trecut de mult vîrsta de treizeci şi cinci. Cînd poteca începu să coboare în pantă mai lină, rări paşii, călcînd mai apăsat, şi îşi roti privirea departe în vale, de-a lungul rîului, cuprins de un dor nestăpînit. Zi după zi făcuse acest drum şi zi de zi cercetase pînă departe în vale, nutrind speranţa că va zări oameni. Oameni îndureraţi ca şi el, oameni în care să se poată încrede, de la care să afle ce se petrece prin împrejurimi şi pînă departe, la Carsidava şi Sarmizegetusa. Cu multă hotărîre şi dragoste ar fi urmat o ceată de daci, dar nu se arăta

---

1 Prima zi a fiecărei luni la romani.
2 Anul 107 e.n.

nici unul. Din înălțimea cerului albastru, soarele arunca săgeți de foc. De sus, de pe munte, o adiere uşoară sufla spre vale, făcînd copacii să tresară. Era multă linişte în jurul lui, o linişte adîncă, în care el simțea cum se contopeşte cu tot ceea ce-l înconjoară.

Din mers, începu să bată cu toiagul noduros, ce-l strîngea în mînă, în pietrele de pe potecă, ca şi cum le-ar fi numărat, oftă adînc şi grăbi pasul. Nu-şi mai putea stăpîni nerăbdarea. Trecuseră toamna, iarna şi primăvara, venise vara, şi el nu aflase nimic despre cele ce se petrecuseră de cînd căzuse în luptă. Nu înaintase mult cînd un zgomot îndepărtat îl făcu să se oprească împietrit. Privi în vale. Inima începu să-i bată cu putere. Departe se zăreau mai mulți călăreți, ce alergau în galopul cailor prin apa rîului. Îi urmări eu privirea pînă ajunseră într-o poiană, de unde dispărură printre copaci. Tulburat, rămase un moment pironit locului, apoi porni în fugă, luînd-o de-a dreptul, sărind peste colțuri de stîncă şi oprindu-se din loc în loc, sprijinit de trunchiurile brazilor şi fagilor. Ajuns pe teren neted, nu încetă să alerge pe potecă, pe sub frunzişul bogat, şi se opri într-o poiană frumoasă, adăpostită sub peretele stîncos al muntelui. În marginea poienii, la umbra unui fag uriaş, stătea o bătrînă topită de ani şi de durere, ce torcea pierdută pe gînduri. Se aşeză lîngă ea şi o strînse cu dragoste la piept. Bătrîna tresări.

— Mamă Azida, astăzi mă simt mai în putere, mă simt sănătos. Nu mai pot să rabd, nu mai pot să aştept, mamă Azida!...

Bătrîna îl privi mult timp, cu ochii înecați în lacrimi. Îi cuprinse capul între mîini şi-l trase spre pieptul ei secat, începu să-i mîngîie pletele lungi, murmurînd printre suspine :

— Copilul meu, numai tu mi-ai mai rămas după răzbunarea năprasnică a Marelui zeu. Feciorii şi omul meu au căzut în luptele de la Sarmizegetusa şi de la Cetatea-de Munte. Mult timp m-am mîngîiat cu gîndul că Zamolxis te-a trimis ca să uşurezi zilele ce-i mai sînt date de trăit unei bătrîne...

Continuă să-i mîngîie pletele, în timp ce cu năframa, ce-o avea aruncată peste umeri, îşi ştergea lacrimile.

Cuvintele bătrînei îl răscoliră mult. În sufletul lui se porni din nou lupta ce-l chinuise de atîtea ori.

— Mamă Azida, n-am să pot niciodată să-ți mulțumesc îndeajuns pentru bunătatea şi dragostea cu care m-ai îngrijit! Jur pe Marele zeu că te iubesc mult de tot, întocmai ca pe mama mea, şi nu voi pregeta să mă înapoiez aici, să-ți arăt dragostea şi respectul meu, şi dacă zeii ne vor ajuta, să ne fii mamă...

— Ştiu, copilul meu, numai să-i mai găseşti...

— Fără ei, viața mea nu mai are nici un rost. Tulburat, se ridică şi spuse cu hotărîre :

— Am venit în fugă, am văzut jos în vale o ceată de călăreți. Poate că erau daci. Vreau să plec, mamă Azida!

Ascultîndu-l, bătrîna se schimbă la față, în ochii ei apăru groaza.

— Ai văzut călăreți? Ajută-ne, Mare zeu! Duşmanul a pătruns pînă aici! se tîngui ea.

Se aplecă şi atinse pămîntul cu fruntea, murmurînd cuvinte de rugăciune. Se întoarse din nou spre el şi-l îndemnă cu voce potolită :

— Să te duci, copilul meu, şi să ierți pe o bătrîna care a putut gîndi altfel! Nu trebuie să-ți închizi viața alături de o pustnică, ale cărei zile sînt numărate.

Tăcu. Îşi şterse lacrimile. Îi prinse mîinile şi i le strînse la piept murmurînd

— Pleci, Rhesos, dragul mamei, fără ca eu să ştiu pe cine am îngrijit, pe cine am iubit ca pe unul dintre fiii mei, pe care îl chema tot Rhesos! De cînd ai prins putere, ai tăcut într-una şi ai oftat, şi niciodată nu ți-ai descărcat sufletul către bătrîna Azida! Ce se petrece cu tine, Rhesos? Cine eşti tu, de ce te ascunzi de oamenii împăratului, de unde ai venit, cine sînt ființele de dorul cărora te topeşti?

Un val de căldură şi de milă o năpădi pe bătrînă pentru bărbatul voinic ce stătea lîngă ea. Văzîndu-l că tace, începu să-şi depene amintirile :

— Cînd te-am găsit zăcînd în nesimțire în grota aceea strîmtă, întunecoasă şi rece, astupată cu pietre mari, gemeai şi murmurai un nume pe care nu l-am înțeles. Acele gemete şi acel nume pe care tu îl strigai ți-au salvat viața, altfel eu aş fi trecut pe lîngă stîncă, fără să bănuiesc că acolo, în golul dinlăuntrul ei, se stingea o viață de om. Atunci, de durere, nici eu nu mai ştiam ce făceam şi pe unde mergeam. Prea mult sînge cursese la Cetatea-de-Munte şi totul se sfîrşise o dată cu regele! Trei zile umblasem nebună şi îmi căutasem feciorii şi omul printre morți şi răniți. Pe dragii mei Rhesos şi Dapyx nu i-am mai găsit! Atunci, cînd am auzit gemetele tale, m-am gîndit că poate acolo zace unul dintre copiii mei. Am dat repede la o parte bolovanii şi, la lumina slabă a zilei, te-am văzut pe tine : zăceai pe un strat gros de fîn şi de frunze uscate. Lîngă tine, într-o scobitură joasă, la care puteai să ajungi cu mîna, erau de-ale mîncării : brînză afumată, mere, prune uscate, un fagure cu miere şi un ulcior cu vin, toate neatinse. Mi-am dat seama numaidecît că nu puteai să fii decît un luptător scăpat din prăpădul de la Cetatea-de-Munte, pe care tovarăşii lui de luptă, nemaiputîndu-l purta din cauza rănilor grele, îl lăsaseră în voia Marelui zeu, după ce avuseseră grijă să-l ferească de fiarele sălbatice, astupînd cu pietre gura grotei. N-am stat nici un pic pe gînduri. Te-am dezbrăcat şi ți-am dezlegat cîrpele cu care îți fuseseră oblojite rănile. Toate se făcuseră un polog de sînge tare şi negru. Cînd le-am ridicat de pe rănile mari şi adînci, ai gemut de cîteva ori, dar n-ai deschis ochii. Bătrîna Azida ştie să îngrijească şi să vindece bube oricît de grele. Ți-am spălat rănile, ți-am pregătit leacurile şi te-am legat cu cîrpe curate, rupte din marama mea.

N-a trecut mult, şi tu te-ai liniştit, apoi, după felul cum răsuflai, am înțeles că te prinsese un somn adînc.

După ce îşi şterse lacrimile, bătrîna urmă puțin mai liniştită :

— Zi după zi, noapte după noapte, Rhesos, copilul meu, am vegheat la căpătîiul tău. Îți udam buzele, arse de focul ce te chinuia, te ascultam cum gemeai, cum murmurai ceva nedesluşit, aşa cum vorbeşte duşmanul venit de la Roma, şi te priveam cum te luptai cu moartea. Atunci m-am rugat mult la Marele zeu, şi el mi-a ascultat rugămințile. În acele zile s-a întărit în mine credința că tu îmi fuseseşi dat în locul feciorului meu Rhesos şi m-am gîndit ca şi ție să-ți spun tot Rhesos. Rhesos... Rhesos, copilul meu, gemu ea printre suspine, să te duci acolo unde te cheamă dorul şi datoria, să nu-ți simți sufletul împovărat pentru că părăseşti o bătrîna neputincioasă!

Tăcu. În jurul lor se întindea liniştea tainică a muntelui şi a pădurii. Numai foşnetul slab al frunzelor, mişcate de adierea uşoară a vîntului, mai dădea viață poienei, străjuită la un capăt de stînca golaşă cu povîrnişuri prăpăstioase. Alături, culcat, cîinele sufla greu, toropit de căldură.

Suspinele ei îl învinse şi-l făcu să-şi descarce sufletul :

— De ce plîngi? Să nu te frămînte cine-am fost, acum, sînt feciorul tău, mamă Azida, şi mă numesc Rhesos, sînt dacul Rhesos! Ți-am jurat şi îți jur că nu m-am gîndit niciodată să te părăsesc fără să-ți fi spus cine sînt. Dar eu nu sînt din neamul tău, mamă Azida, ci din neamul duşmanului, sînt roman, m-am născut la Roma, şi numele meu a fost Vitellius...

Îi povesti apoi bătrînei viața lui şi împrejurările în care ajunsese în Dacia.

— Unde se vor fi aflînd acum soția şi fiul meu? gemu el îndurerat.

— Da, Rhesos, copilul meu, să te duci să-i cauți, şi dacă în altă parte nu veți afla un acoperămînt mai bun, să veniți aci, la bătrîna Azida.

Vitellius se mişcă frămîntat.

— Dar eu nu pot să merg în imperiu, mamă Azida! Aşa cum sînt acum, cu zeghe din dimie seină, cu căciulă mițoasă, cu plete şi barbă, mă ajută să arăt ca un adevărat dac. Acum ştii totul, buna mea mamă, adăugă el strîngînd-o la piept,.şi nu-ți foloseşte la nimic adevăratul meu nume. Eu sînt şi rămîn Rhesos, şi mama mea este bătrîna Azida... buna Azida, măicuța Azida! Cine sînt eu, mamă Azida?

Bătrîna zîmbi printre lacrimi :

— Cine să fii? Feciorul meu, Rhesos! Ai făcut bine că mi-ai spus tot ce-ți arde sufletul. Tu să rămîi aici, Rhesos, copilul meu, şi las-o pe bătrîna Azida să plece în căutarea lor! Acum e tîrziu, mă duc să întețesc focul, poate că ți s-a făcut foame de mult. Stai şi te odihneşte.

Bătrîna se ridică trosnindu-i oasele şi se îndreptă spre colibă. Rămas singur, gîndurile începură să-l frămînte, purtîndu-l de la hotărîre şi speranță pînă la nesiguranță şi durere.

După dărîmarea Sarmizegetusei şi a Cetății-de-Munte, cohortele şi legiunile trecuseră la jafuri organizate, la arderea şi dărîmarea tuturor

cetăților din Dacia. Dar Roma nu lăsase mult timp să domnească haosul în noua provincie. Se pornise din iarnă o largă campanie de organizare şi reconstrucție. Prin toată Dacia se începuseră lucrări de drumuri, de poduri, de cazărmi şi castre, de ferme şi vile.

În primăvară, sute şi mii de sclavi fuseseră aduşi în Dacia din toate provinciile imperiului, şi li se făgăduise, pentru a-i îndemna la muncă, după terminarea lucrărilor, libertate şi pămînturi, pe care vor putea să întemeieze gospodării şi familii. Dar brațele de muncă se dovediră repede neîndestulătoare. Soldații cohortelor şi legiunilor trecură la lucru pe şantiere, în timp ce pădurile şi văile erau scotocite şi dacii prinşi, puşi să muncească alături de sclavi.

Nimic din toate acestea, Rhesos nu le ştia. El şi bătrîna Azida, ascunşi în această vale strîmtă, nu-şi dădeau seama de ceea ce se petrecea în țară. Gîndul îi alergă din nou spre ceata de călăreți pe care o zărise în vale. Poate să fi fost Diegis, sau Sarmis, ori Dagio, îşi spuse el prins de frămîntarea speranței şi a nesiguranței în care se afla. Avu un moment cînd îl stăpîni dorința de a pleca într-acolo, în speranța că va putea găsi pe cineva cunoscut, însă teama de legionarii imperiului îi tăie tot curajul.

Ceata de călăreți pe care Rhesos o văzuse dispărînd printre copaci în galopul cailor îşi potolise mersul într-un urcuş cu care se termina poiana. Erau ca la două manipule de legionari, comandate de centurionul Paulus, şi-l însoțeau pe legatul Domitius Rufinus. De cînd fostul tribun fusese avansat legat al imperiului, se schimbase la înfățişare, se mai îngrăşase şi căpătase mai multă încredere în sine. Legatul admira frumusețea priveliştilor din jur şi, cum urca în pasul calului, se întoarse spre centurion :

— Vino mai aproape, Paulus, simt nevoia să mai schimb cu cineva cîteva vorbe.

Centurionul îndemnă calul, bucuros de buna dispoziție a legatului.

— Spune, Paulus, reluă Domitius Rufinus, ai mai văzut undeva frumuseți atît de minunate ca în această nouă provincie a imperiului? Priveşte ce ne înconjoară : pajiştile cu iarbă şi flori, fagii uriaşi, mestecenii veseli, munții semeți, ce-şi ascund vîrfurile în nori...

— Pe toți zeii, mă miră că astăzi legatul comandant vorbeşte ca un poet. Eram obişnuit să văd în el numai militarul cu ton tăios, bărbatul ce doreşte vinul bun şi sclavele frumoase, care ştie să-i pedepsească crunt pe legionari şi să-i omoare fără milă pe daci. Ce se petrece astăzi cu tine, Domitius Rufinus?

Centurionul Paulus era un bărbat de talie mijlocie, fire deschisă, sincer şi disciplinat. Pentru aceste calități, legatul îl alesese ca primul său contubernal. Îl ştia că merge cu sinceritatea pînă la naivitate.

— Pe zeița Freya, Paulus, spune-mi, tu n-ai observat nici o schimbare la mine în ultimul timp?

Centurionul se gcndi puțin :

— Am observat, Domitius Rufinus : te îmbraci mai îngrijit, pot spune că te porți cu oarecare eleganță şi, dacă nu mă înşel, te abții de la vin şi preferi mai puțin sclavele frumoase.'

— Şi nu te-ai întrebat de ce?

— Socotesc că legatul, comandant al legiunii cu garnizoana în noua capitală a noii provincii, ține să arate...

— Pe Hercule, Paulus, te socoteam mai pătrunzător la minte! Tu încă nu ştii cine poate să-l facă pe un bărbat să se schimbe, cine are putere asupra lui de-i stăpîneşte întreaga ființă?

— Şi cîte-o femeie, cîteodată...

— Dragostea, centurioane, numai iubirea înflăcărată şi caldă, numai adevărata iubire!

— Legatul să mă ierte dacă spun ceea ce gîndesc, eu am crezut că el de mult nu mai poate iubi cu adevărat. E curată minune! Dar cine să fie zeița care a reuşit să-ți transforme sufletul?

Fericit - cuvintele centurionului îi merseseră la inimă - legatul vru să spună ceva, dar nu mai avu timp, calul său sări într-o parte, gata să-l arunce din şa. În aceeaşi clipă, un mistreț mare cît un zimbru trecu prin fața lor în goană, speriat şi grohăind, şi dispăru printre copaci.

— După el, centurioane! strigă legatul, revenit din spaimă. Într-o zi atît de frumoasă, puțină vînătoare e foarte plăcută.

Întreaga ceată porni în galopul cailor după animalul ce se îndepărta spre desişurile cele mai de nepătruns ale văii. În goana lor, străbăteau pajişti minunate, treceau peste izvoare cu apă limpede, ocoleau fagi cu trunchiuri uriaşe sau săreau peste stînci prăvălite din înălțimi. Mistrețul obosea tot mai mult, îşi încetinea salturile şi îşi întărea grohăitul. La un urcuş greu, animalul, încolțit şi învins de oboseală, se opri şi se întoarse spre urmăritori, gata de luptă. Colții lui puternici luceau pe cele două părți ale rîtului, albit de spumele furiei. Sigur de izbîndă şi nedîndu-şi seama de pericol, Domitius Rufinus smulse sulița unui legionar, strînse calul între pinteni şi atacă direct. Sulița străpunse pieptul animalului şi se rupse. Cu ochii injectați, plini de furie sălbatică, mistrețul se repezi spre calul legatului şi-l spintecă cu colții. Totul se petrecu fulgerător. Văzînd pericolul, tot atît de fulgerător, centurionul şi legionarii aruncară cu toată puterea sulițele lor asupra fiarei, care se prăbuşi o dată cu calul. Domitius Rufinus abia mai avu timp să sară din şa şi, palid, tremurînd uşor, căută să braveze panica prin care trecuse.

— Pe Jupiter şi pe Cybela, nu mă aşteptam, Paulus, să-i dau o lovitură atît de sigură, chiar în piept! A fost straşnic, nu? Rar poate avea cineva prilejul să vadă o astfel de vînătoare.

— Nici nu mă aşteptam să fie altfel. Cum comandantul trebuie să fie cel mai bun luptător, de ce n-ar fi şi cel mai iscusit vînător? Acum, legatul comandant cred că ne va da voie să facem un scurt popas pentru odihnă. Ne potolim şi foamea cu friptură de mistreț.

Însufleţit şi încrezut, Domitius Rufus încuviinţă.

— Pe toţi zeii, Paulus, ideea ta nu e rea! îşi roti apoi privirea peste plaiurile ce-l înconjurau : Pe Jupiter, pajiştea aceasta e atît de minunată, încît mă face să mă cred sus, în Olimp, alături de zeii cei nemuritori. Priveşte, Paulus! Apoi, îngrijorat, strigă : Foc, Paulus, foc, priveşte! Arătă cu mîna spre coasta muntelui din faţa lor : Vedeţi cum se ridică încet fumul dintre brazii şi fagii de sub pintenul acela stîncos?

Centurionul urmări fumul ce se înălţa domol, şi faţa îi devenea tot mai palidă, tot mai încordată.

— Ce te-ai schimbat aşa, Paulus? Poate mai prindem cîţiva barbari şi-i ducem pe şantier, la muncă!

— Valea arată pustie, drumul neumblat. Dacă acolo va fi poposind o ceată de daci, dintre aceia care dau lovituri de moarte gărzilor ce însoţesc curierii şi coloanele de transporturi?...

Centurionul luă apoi poziţia militarului supus la ordin.

-— Ce hotărăşte legatul comandant'? Domitius Rufinus izbucni într-un hohot de rîs.

— Nu te ştiam fricos, Paulus! Ia cu tine doi legionari şi du-te de vezi ce-i acolo! Dacă sînt din cei buni de prins, trimite un legionar să ne dea de veste. Vom veni cu toţii, dar, centurioane, lanţuri avem?

— De lanţuri să nu poarte grijă legatul comandant. Legionarii nu uită să le ia, cînd ştiu că pentru fiecare dac prins primesc o bună răsplată, pe care o cheltuiesc cu plăcere la tabernă, pe mîncare şi pe vin. Îndată şi pornim!

Sus, în poiana din pădure, bătrîna Azida înteţise focul. Rhesos îşi potolise foamea şi se lungise sub fagul de lîngă colibă. Bătrîna pregătea nişte buruieni pentru fiert, cu care să vopsească firele de lînă pe care le torsese. Soarele trecuse de amiază. În apropiere, cîinele stătea culcat la umbră, toropit de căldură. Nici unul nu auzi mîrîitul surd al cîinelui. Acelaşi mîrîit se mai repetă de cîteva ori, apoi pădurea şi stînca răsunară de lătratul lui puternic.

— Rhesos, mamă, scoală! îi şopti bătrîna, apropiindu-se de el speriată. Scoală, cîinele latră a om! Fereşte-ne de alte necazuri, Mare zeu! murmură ea aplecîndu-se la pămînt.

Sări în picioare, năpădit de presimţiri. Teama, amestecată cu speranţa, îşi făceau loc în sufletul lui. Se repezi în colibă, îşi luă zeghea şi căciula, ieşi în fugă şi se îndreptă spre pădure, spunînd din mers cuvinte de rămas bun bătrînei. Cîinele fugise şi lătra prin desişuri.

— Rămîi cu bine, mamă Azida! Marele zeu să te aibă în pază!

În marginea pădurii, se văzu înconjurat de mai mulţi legionari cu suliţele întinse, ieşiţi de după un tufiş de aluni spre care el tocmai se îndreptase. Încercă să fugă în partea opusă, dar alte suliţe i se puseră în piept. Lătratul cîinelui răsuna pînă departe, amestecat cu ţipetele bătrînei. Ridică toiagul noduros să lovească, pradă disperării, dar lucirea unei

spade şi apăsarea unei sulițe pe pieptul său îl făcură să lase mîinile în jos, într-o totală neputință. Din alte părți apărură alți legionari pregătiți să-l lovească şi, după ei, Domitius Rufinus.

— Lasă-te prins, barbarule! îi strigă legatul cu ton răutăcios, plin de mulțumire.

Rhesos se întoarse şi în aceeaşi clipă păli. Se vedea față-n față cu Domitius Rufinus. Ştia că orice încercare de opunere n-are nici o şansă de izbîndă, totul era să facă în aşa fel încît duşmanul să nu-l recunoască. Îşi plecă privirea, ca un om învins, gata să se supună.

— Legați-l, Paulus! ordonă legatul. Barbarul nu e prost, şi-a dat seama că nu mai are nici o cale de scăpare.

— Dar n-am făcut nici un rău! încercă să se opună Rhesos, căutînd să-şi schimbe vocea şi să vorbească întocmai ca un dac.

— Ce spune barbarul? întrebă Domitius Rufinus.

— Cică n-a făcut nici un rău, lămuri un legionar care învățase cîteva cuvinte dace.

— Cum te cheamă, dacule?

Centurionul îi pusese această întrebare fără să vrea, încercînd astfel să-şi înfrîngă mila, deşi făcuse semn soldaților să-l lege. Domitius Rufinus îl bătu uşor pe umăr pe centurion, rîzînd cu poftă.

— Pe toți zeii, Paulus, te-ai speriat atît de mult de mistrețul pe care l-am ucis? Parcă te-ai prostit, de unde vrei să ştie limba Romei barbarul ăsta, care poate că n-a ieşit niciodată din valea asta sălbatică?

Cuvintele lui Domitius Rufinus îl liniştiră pe Vitellius.

— Ia întreabă-l tu, mă ăla care pricepi ceva din limba lor! ordonă legatul.

— Centurionul te-a întrebat cum te numeşti, barbarule! îi spuse legionarul, batjocoritor.

— Rhesos! răspunse Vitellius.

— E feciorul meu, singurul care mi-a mai rămas! se tîngui bătrîna după ce înțelese ce se vorbea. Să nu mi-l luați, Marele zeu să vă păzească, să vă dea sănătate şi viață lungă! Numai pe el îl mai am...

— Ce spune baba asta, mă? întrebă legatul pe legionarul tălmaci. După ce i se explică, continuă : Spune-i babei că zeii ne apără şi fără ruga ei şi mai spune-i să stea liniştită, că nu-i trimitem feciorul în captivitate, ci-l vom pune la muncă aici în Dacia, pe şantierul de la Ulpia Trajana.

Legionarul îi spuse bătrînei cîteva vorbe, pentru a o linişti.

— Rămîi sănătoasă, mamă Azida! rosti Rhesos cu voce îndurerată cînd se simți împins pentru plecare.

Întreaga ceată se pierdu repede în pădure. Soarele coborîse către apus. În urma lor, pînă noaptea tîrziu poiana străjuită de stîncă a răsunat de bocetele bătrînei.

2

Pe locul acoperit de ruine pe care fusese Sarmizegetusa, se organizase şantierul pentru construirea unei noi cetăți : Ulpia Trajana, capitală a noii provincii. Aici avea să se întemeieze cea mai puternică şi mai bogată colonie romană din această parte a imperiului.

Pe cîmpia ce se întindea în partea de răsărit a şantierului îşi instalase cîmpul legiunea comandată de legatul Domitius Rufinus, a cărei misiune era să păstreze ordinea în noua capitală şi totodată să conducă şi să supravegheze lucrările de pe şantier. Însă oraşul nu fusese ridicat încă, şi aci nu prinsese viață o colonie romană, de aceea mulțimea ce forfotea peste tot era formată mai mult din sclavi, din daci şi din meşteşugari, la oare se mai adăugau legionarii puşi la muncă şi cei ce supravegheau lucrul. Aici trăiau cu totul retrase familiile centurionilor, tribunilor şi ale funcționarilor imperiului trimişi în această provincie. Legatul comandant al legiunii era în acelaşi timp prefectul şi pretorul noii colonii, în care, dublă calitate, îndeplinea şi atribuțiile unui magistrat. Generalul Livianus Claudius încredințase ajutorului său, lui Decimus Terentius Scaurianus, sarcina de a conduce activitatea de reconstrucție în noua provincie. În fapt, dată fiind situația încă tulbure din Dacia, Livianus Claudius se ocupa numai de problemele militare ale provinciei, iar funcțiile civile ale guvernatorului le îndeplinea ajutorul său.

Pînă la terminarea construcțiilor din cărămidă, piatră şi marmură, Livianus Claudius pusese să i se ridice o vilă de lemn, pe o colină din apropiere, înconjurată de brazi şi fagi, cu două curți interioare şi gardă întărită. În mijlocul cîmpului legiunii, în pretoriu, se înălța cortul lui Domitius Rufinus, aşa cum cerea disciplina militară din campuri. Aproape de şantier erau înghesuite barăcile şi bordeiele lagărelor de sclavi şi de daci prinşi, aduşi pentru lucrările de construcții, iar între acestea, şi camp erau împrăştiate tabernele, barăcile, bordeiele şi corturile în care trăia restul populației. Pretutindeni se întîlnea îngrămădeala din apropierea marilor şantiere, în care toți trăiau în aşezări provizorii.

Din fosta capitală a lui Decebal nu mai rămăsese piatră peste piatră, aşa cum fusese legămîntul ce şi-l luase Traian. Mica Romă în construcție - Ulpia Trajana - fusese prevăzută cu un for roman, în care să fie discutate treburile publice, un palat al augustalilor, în care să se instaleze funcțiile de administrare a noii provincii, un mare amfiteatru, pentru spectacolele atît de mult dorite de cei veniți din imperiu, terme şi apeduct. Roma ştia că numai asigurînd confortul, distracțiile şi belşugul, mulți funcționari, meşteşugari, negustori şi militari se vor stabili definitiv în noua provincie, de aceea nu scăpase din vedere să dea importanța cuvenită construcțiilor

publice.

Toamna venise pe nesimțite. Se scursese aproape un an de la marea luptă de cotropire a Daciei. Se anunța o toamnă lungă şi caldă, de aceea se luaseră măsuri ca pe şantier lucrările să înainteze cu mai mult spor.

De cînd fusese prins, Vitellius lucrase în echipele care transportau piatra pentru construirea amfiteatrului. Era într-una chinuit şi îndurerat : nu reuşise să afle nimic despre Apronilla şi despre micul Decebal. Prin şantier şi prin lagărele sclavilor şi dacilor prinşi se vorbeau multe. Circulau zvonuri despre loviturile pe care le dădeau cotropitorilor cetele de daci ascunse prin păduri şi munți. Printre unii daci mai dăinuia speranța că regele Decebal se află ascuns în munți şi pregăteşte o nouă lovitură şi că tot ce se zvonise despre moartea lui şi ducerea capului său la Roma nu constituia decît unul din mijloacele prin care duşmanul căuta să-i descurajeze. Ceea ce era neîndoios, şi nu simplu zvon, toți dacii ştiau : Diegis trăia, fusese văzut de unii dintre cei prinşi mai de curînd. Această veste îi dăduse şi lui Vitellius unele speranțe ; nu se putea ca Diegis să nu fi dus la loc ferit pe Carsida şi pe Apronilla, cu copiii, îşi spunea el, de aceea nu aştepta decît momentul cînd, scăpat de sub supravegherea legionarului din gardă, să fugă în munți şi să-l caute. O întîmplare îi veni în ajutor şi o socoti ca pe-un semn de bun augur din partea zeilor : îl scăpase de la o moarte năprasnică pe centurionul Paulus şi îşi făcuse din el un protector. Într-o zi, era spre seară, el, împreună cu sclavul Staberius, aşezau blocurile mari de piatră în stive frumos rînduite, pentru a fi mai la îndemîna zidarilor. Abia se opriseră pentru o scurtă odihnă. Un bloc se desprinsese din zidăria proaspătă, tocmai cînd centurionul trecea pe sub schelele neîndeajuns întărite. Vitellius sărise ca o săgeată, îl smucise cu putere la o parte pe centurion şi îmbrîncise blocul într-o parte. Speriat, centurionul trăsese spada, gata să-l lovească, dar cînd îşi dăduse seama prin ce primejdie trecuse, se repezise la salvator şi-l îmbrățişase.

— Tu erai, dacule? îi spusese după ce-şi revenise din spaimă. Dacă cineva îți va face vreun rău, să vii să-mi spui şi... mai tîrziu, vom vedea, poate că îți vom da voie să te duci la bătrîna ta mamă.

De atunci au trecut multe săptămîni, fără ca el să fi cerut vreun sprijin protectorului său, fără să fi văzut din partea acestuia un semn care să arate bunele lui intenții.

Acum, cînd ridică pietrele, tot cu Staberius şi tot în fapt de seară, se gîndeşte cînd la Apronilla, cînd la centurion. Cămaşa îi este zdrențuită şi murdară, şi printre fişiile ei, care fîlfîie în vînt, i se pot număra coastele trupului său slăbit. Staberius ridică piatra şi surîde. Îi vine să rîdă cînd îl vede atît de adîncit în gînduri. După ce ridicară şi aşezară o piatră grea, Staberius îşi frecă palmele şi-l privi lung, cu acelaşi surîs. Nu-şi mai putu stăpîni gîndul ce-l muncea de mult timp :

— Pe toți zeii, Rhesos, după felul tău, nu prea arăți în totul că ai fi dac. Cînd ai fost adus aici, te prefăoeai că nu ştii limba Romei, şi acum o

vorbeşti mai bine ca patricianul care se plimbă acum prin Roma, între for şi terme. Mă miră nu de alta, dar văd că aici pe şantier ceilalți daci abia de încurcă scîlciate cîteva vorbe romane...

Vitellius îşi descreți fruntea, nu-şi pierdu cumpătul şi vorbi potolit:

— Mă mir şi eu, Staberius, clar de altceva : ce te face pe tine să-ți pui o astfel de întrebare, nu mai ai la ce să te gîndeşti? Sau poate că eşti o unealtă a supraveghetorului, care nu face altceva decît să se țină de capul dacilor?...

Pe Staberius îl zăpăciră puțin cuvintele lui Vitellius.

— Pe Fortuna, Rhesos, să nu-ți faci gînduri rele despre mine! M-am obişnuit atît de mult cu tine şi te iubesc ca pe fratele meu. Cînd nu eşti lîngă mine, mă simt neliniştit. M-am gîndit la pedepsele ce le primesc ceilalți daci de la supraveghetori, fiindcă nu învață mai repede limba Romei, pe cînd tu... Staberius şovăi, apoi se hotărî : Rhesos, tu-mi ascunzi multe... ştiu că este multă durere în sufletul tău... ai încredere în mine, descarcă-ți sufletul!

Vitellius îl cercetă lung.

— Staberius, jur pe Jupiter că astăzi eşti de neînțeles! Află că eu unul nu vreau să arăt că sînt un dac prost!

Sclavul sări şi-i făcu semn să tacă.

— Stai, frate, stai, nu te porni ca o piatră la vale, n-o drege, minciuna asta nu prinde! Cu tine se petrece altceva, tu ai acum şi un protector, şi totuşi...

—Se vede că astăzi tu eşti stăpînit de zeii cei răi, Staberius! îți pare rău că nu l-ai salvat tu pe Paulus? La Drubeta, la pod, el se purta...

Staberius îl prinse de amîndouă mîinile şi i le strînse cu putere.

— Aşa, Rhesos, spune, Drubeta... podul... ai început să dai drumul adevărului!... Îl apucă apoi de umeri şi-l scutură cu energie : Am fost sigur că tu nu eşti dac!

Vitellius nu se lăsă învins de pornirea plină de înțelegere a lui Staberius. Se gîndi îngrozit ce-ar însemna dacă Domitius Rufinus ar afla adevăratul său nume.

— Mult te chinuie spiritele rele, Staberius! Trebuie să căutăm vreo babă vrăjitoare, să-ți dea un leac. Haide, termină cu prostiile, sînt un dac nenorocit şi ar fi bine să nu mai cauți să-mi pătrunzi în suflet. Pune mîna pe pietre şi aşază-le, că nu ştii de unde răsare supraveghetorul!

O tristețe plină de descurajare se arătă pe fața sclavului. Lucrară un timp, în tăcere, parcă mai îndîrjiți, cu mai mult spor.

Vitellius aproape că începuse să uite cele petrecute, cînd îl văzu pe Staberius oprindu-se din lucru, punînd mîinile-n şolduri şi privindu-l cu ochii umezi, cu un surîs cald, deschis, plin de dragoste. Acesta începu să-i vorbească încet, curgător, ca şi cum tot timpul cît lucrase nu făcuse altceva decît să se gindească la tot ceea ce voia să-i spună :

—Nu ştiu ce vei face după ce vei afla tot ce-ți voi spune. Eu am mai

multă încredere în tine, decît ai tu în mine. Mai întîi, îți spun încă o dată că sînt convins că tu nu eşti dac, dar să lăsăm asta la o parte, îți voi arăta cine sînt eu. De mult filozofii noştri au spus că suferința îi uneşte pe oameni mai puternic deoît fericirea. Fericirea este egoistă, suferința este a mulțimii. Eu sînt grec, m-am născut departe de Atena, într-o cetate din Bythinia.

Vitellius avu o tresărire scurtă, păli, dar se stăpîni. Staberius continuă tot aşa de potolit :

— Mă numesc Dionysos. Părinții mei au fost destul de bogați, aşa că au putut să mă trimită la Byzanț şi la Atena, unde am ascultat pe marii filozofi şi retori şi am studiat geometria şi filozofia. Cînd m-am întors acasă, eram plin de cele ce învățasem şi plin de ură împotriva imperiului. Vedeam cît de monstruoasă era situația în care ne aflam : un vecin lacom şi puternic, Imperiul roman, subjuga şi umilea un popor dîrz şi iscusit, poporul grec. Dar în apropiere, la Prusa, un bărbat hotărît şi viteaz, de mult pregătise lupta. Melantios a fost un erou, un adevărat luptător! Dar ce, Rhesos, nu te simți bine?

Vitellius se lăsase să cadă greu pe o piatră, atît de palid, încît părea că nu mai are nici o picătură de sînge în obraz. Îşi pusese coatele pe genunchi şi îşi prinsese fața între palme.

—N-am nimic, spune mai departe, Staberius! murmură el cu vocea aproape sugrumată.

— Da, l-am văzut căzînd străpuns de sulițele legionarilor pe acel bărbat minunat. Eu am fost numai rănit, am căzut prins, apoi vîndut ca sclav. Stăpînul meu a fost senatorul Publius Octavianus, un bărbat bun, cumpătat şi mult respectat la Roma. M-a cumpărat după ce aflase că am studiat geometria şi filozofia, pentru a mă folosi ca preceptor al celor doi copii al săi, Marcellus şi Canidia. Am trăit mulți ani alături de aceşti copii buni. Canidia creştea sub ochii mei, o vedeam cum din zi în zi se face tot mai frumoasă, întocmai ca o floare pe care o urmăreşti cum din mugurul crud şi verde se deschide o bogăție de culori şi frumusețe. Atunci eram tînăr, abia împlinisem douăzeci de ani, şi sufletul... sufletul... - nici nu se putea altfel - am început s-o iubesc cu patimă pe copilă... Staberius privi un timp spre pămînt, apoi continuă :

— Oamenii în anii tinereții sînt ca nişte vulcani : izbucnesc dintr-o dată, cînd nimeni nu se aşteaptă. Aşa am fost şi noi. Iubirea noastră a fost curată, sinceră, adîncă, nepieritoare şi... aşa este şi astăzi! Oh, Rhesos, să mă vadă ea în zdrențele astea, cu pletele şi cu barba ninse de fire albe, slăbit, îmbătrînit, deşi sînt încă în anii tinereții, murdar! Nenorocirea a fost că dragostea noastră n-a putut fi cu totul ascunsă, şi Publius Octavianus m-a cedat imperiului, pentru a fi trimis în Dacia, ca sclav public, pe şantierele de construcții. Cred că au fost şi sînt încă mari ura şi mîhnirea senatorului, căci îşi iubea pînă la idolatrizare fiica. Sufletul îmi este adînc răscolit cînd mă gîndesc, de ce a trebuit ca ea să sufere atît de mult din

cauza mea? De ce a fost nevoie, căror zei le-a făcut plăcere să mă aducă în calea vieții acestei fete cu sufletul neprihănit?! Durerea mea este mare, însă deznădejdea din sufletul ei trebuie că este şi mai mare, căci, Rhesos, am simțit focul dragostei şi chinul din sufletul ei în clipa cînd a aflat că senatorul hotărîse să mă trimită aici, în surghiun...

— Ei, ai terminat?

Vitellius îl fulgeră cu ochii aprinşi.

— Dar ce-i cu tine, Rhesos? Privirea ta mă...

Vitellius îi vorbi strîngînd fălcile şi pumnii:

— Că vei fi grec, te cred. Numai un grec ar putea să fie atît de perfid şi de prefăcut! La Atena ai făcut pe mimul, ai fost actor în tragedii... sau toată viața te-ai ținut numai de ticăloşii ca aceasta? Te-ai gîndit mult pînă ai născocit povestea pe care mi-ai spus-o?...

— Rhesos..., murmură Staberius, înspăimîntat.

— Pentru ce ții să mă chinuieşti? De ce nu mi-ai spus pe față că ştii cine sînt, că ştii că am fost la Prusa, că am venit aici căutînd pe fiica lui Melantios, acum soția mea, că am trădat imperiul şi că am fost făcut sclav?! Ce urmăreşti tu? Şi dacă ai aflat, dacă ştii totul, de ce nu m-ai dat pe față supraveghetorului, centurionului, lui Domitius Rufinus, neîmpăcatul meu duşman? Ce se unelteşte în jurul meu, spune!... spune!... altfel, pe toți zeii, mor cu mîinile încleştate pe gîtul tău! îl apucase de umeri şi-l zguduia cu putere : Răspunde! Răspunde, ticălosule!

Adînc mîhnit şi răscolit de cele auzite, Staberius îi vorbi potolit şi deschis

— Îți răspund, Rhesos, linişteşte-te! Ceea ce se petrece cu noi e curată minune. Îți spun răspicat : n-am ştiut cine eşti, am bănuit numai că nu poți fi un dac. N-am ştiut că tu ai fost la Prusa, că...

De după stivele de pietre se auziră strigătele supraveghetorului.

— Hei, voi, sclavi împuțiți, nu mai auziți? Dacă vin la voi, vă tai urechile! Staberius să vină îndată aici!

— Te cheamă Volteius, murmură Vitellius.

— Mă duc. Aşadar, tu eşti acel tribun care a stat mult timp în casa lui Melantios?! adăugă Staberius făcînd cîțiva paşi spre supraveghetor.

Se opri însă, auzind ce poruncea Volteius :

— Staberius să plece numaidecît la poarta mică a şantierului, unde se sapă pentru temelii, iar Rhesos să rămînă acolo, să aşeze singur pietrele!

Îl văzură pe Volteius cum se îndepărtează.

Rămas singur, Vitellius continuă să aşeze pietrele în stivă, în timp ce retrăia în minte zilele petrecute la Prusa. Nu luă în seamă scurgerea timpului şi nici faptul că soarele coborîse mult. Locul unde lucra el era ceva mai izolat, şi în jurul lui nu se mişca nimic. De departe se auzeau slabe strigătele şi zgomotele ce veneau dinspre dulgheri, pietrari, zidari şi de la toți cei ce lucrau pe şantier. În liniştea în care lucra, cu gîndul departe, tresări cînd auzi rostit un nume cunoscut :

— Marele preot Zundecibalm ştie ca şi mine că cetele de daci care dau lovituri sînt conduse de Diegis...

Inima începu să-i zvîcnească cu putere. Cuvintele ce le auzea veneau din partea opusă a unui desiş din apropiere. Atît de mult era stăpînit de dorința de a afla ce se petrece în Dacia, încît, uitînd de pericol, porni, printre stivele de piatră, se furişă prin desiş, se aşează pe brînci sub un tufiş şi privi. În partea cealaltă văzu, stînd pe un buştean lung de brad, pe Livianus Claudius, Zundecibalm şi Domitius Rufinus. Ascultă atent :

— Generale, cred că-l înțelegi pe Diegis. După cîte îmi amintesc, ți-a fost prieten. Înainte de lupta cea mare de la Cetatea-de-Munte a fost la tine şi l-ai lăsat să plece liber, deşi l-ai fi putut duce captiv...

Livianus Claudius întoarse capul mirat spre Marele preot, care dovedea astfel că ştie multe, şi-l întrerupse :

— Îl încredințez pe Marele preot că nu încerc nici un regret pentru că m-am purtat astfel cu el. L-am prețuit pe Diegis şi l-am înțeles. Acum mă miră faptul că un bărbat ca el nu-şi dă seama că nu mai poate face nimic împotriva imperiului! Diegis trebuie să înțeleagă că aici, în Dacia, oricine ar conduce : eu, Decimus Terentius Scaurianus, Domitius Rufinus sau altul, situația este aceasta, şi ea nu mai poate fi schimbată!

— Marele preot trebuie să ştie, interveni Domitius Rufinus, că pe noi nu ne supără prea mult zvîrcolirile neputincioase şi loviturile neînsemnate pe care le dau cetele lui Diegis. Ceea ce nu înțelegem - şi cred că generalul este de aceeaşi părere - este faptul că poporul dac, în neştiința lui, mai speră că-şi va recăpăta libertatea.

Generalul clătină uşor capul, semn că e de acord cu cele ce spusese legatul Rufinus. Se adresă tot Marelui preot :

— Aici este treaba ta, Zundecibalm, ca prin preoții lui Zamolxis, prin jertfe pe altare să îndreptați poporul dac pe un drum nou, să-l faceți să renunțe la lupta fără speranță pe care o duce.

Marele preot murmură tărăgănat, cu vocea lui groasă, răguşită.

— Mă miră că atît generalul, cît şi legatul n-au băgat de seamă că pînă acum tocmai asta am făcut. Un număr tot mai mare de daci au început să coboare din munți la vetrele lor, însă... e drept, un număr tot atît de mare fug în munți. Cauza o ştiți : pe de o parte, prea mulți sînt prinşi şi aduşi la muncă pe şantiere, pe de alta, legionarii nu mai contenesc cu silniciile. Toate acestea îi revoltă, aşa sînt dacii, iar preoții ce pot face mai mult? Poate că n-ar fi rău dacă generalul ar da ordin ca jafurile să înceteze, iar pe şantiere să muncească numai dacii care vor, cei care sînt săraci, cei care au fost robi, meşteşugarii şi alții. Eu îmi țin legămîntul...

Livianus Claudius îl întrerupse :

— Tocmai voiam să-ți amintesc, Zundecibalm, că împăratul se bizuie pe sprijinul ce ni-l vei da ca să reorganizăm şi să reconstruim totul în această provincie. Împăratul a dat ordin ca noua provincie să fie

repopulată cît mai repede, de aceea, pe lîngă captivii daci înapoiați, s-au adus sclavi din toate provinciile. Liberți şi plebei au fost îndemnați să vină aici şi primesc pămînt de muncă. Meşteşugari şi negustori sosesc din toate părțile, dornici de cîştiguri mai bune. Dacia va fi cea mai frumoasă şi cea mai bogată provincie a imperiului. Dar parcă ai vrea să mai spui ceva, Mare preot?

— Da, Livianus Claudius! Voiam să mai spun că pentru a linişti un popor trebuie lăsate în mijlocul lui căpeteniile pe care le-a avut, pe aceia pe lîngă care oamenii au trăit. Acum țineți pe şantiere taraboşti şi comați, toți oameni liberi înainte de cucerire, oameni bravi, bogați, respectați şi ascultați de popor : de ce nu-i lăsați să se întoarcă la casele lor?

Generalul clătină uşor din cap, arătîndu-i astfel că e de aceeaşi părere.

—- Ce zici, Domitius Rufinus, nu crezi că Marele preot are dreptate? Dar ce urmăreşti, ce-ai văzut în desişul acela?

În loc de răspuns, legatul se ridică, trase spada şi se repezi spre tufişul din apropiere, unde pieri printre frunzişul îngălbenit. Ieşi repede, îmbrîncindu-l spre general pe Vitellius.

— Uite, generale, uite ce ştiu să facă dacii Marelui preot : pîndesc peste tot şi nu se ştie dacă nu sînt gata să-ți trimită o bardă, o săgeată sau o suliță bine țintită!

Domitius Rufinus îl lovi cu putere în spate, repezindu-l spre buşteanul pe care stăteau generalul şi Marele preot.

— Ce spui, Zundecibalm, continuă legatul, acest dac ar asculta dacă n-ar urmări ceva? Poate că avem chiar aici, pe şantier, iscoadele lui Diegis.

— Lasă spada, Rufinus! îl îndemnă generalul. Spune, dacule, de ce te ascunseseşi acolo?

Vitellius stătea nemişcat şi privea în jos. Barba bogată, încărunțită şi încîlcită, pletele lungi, ce-i căzeau pînă peste umeri, şi hainele rupte şi murdare îl făceau de nerecunoscut. Cînd îl văzuse pe legat pornind spre tufişul în care se afla, îşi trăsese repede căciula mare, mițoasă peste ochi şi peste urechi.

— Răspunde generalului, barbarule, altfel te spintec cu spada! îi strigă Domitius Rufinus.

Se întoarse şi chemă garda ce-i aştepta în apropiere. Vitellius se văzu prins între vîrfuri lucitoare de sulițe.

— Stai, Rufinus, îl opri generalul, nu-i cunoşti pe daci? De la ei nu obții nimic dacă îi amenințI cu moartea. Spune, dacule, ce voiai să afli de la noi? Haide, ridică-ți capul, uită-te dîrz, aşa cum ştiți voi să-l săgetați pe duşman!

Abia ridică puțin privirea, şi legatul îl recunoscu.

— Hei, pe Proserpina, exclamă el, e chiar dacul pe care l-am prins eu în timpul verii. Stătea ascuns în munți, cu mama lui, o bătrînă... .

Generalul îi făcu semn să tacă. Se întoarse apoi spre Marele preot.

— Poate că dacul nu ştie limba Romei, întreabă-l tu, Zundecibalm!

Spune-i că nu trebuie să-i fie teamă de nimic.

— Spune, fiule, de ce stăteai ascuns? îl întrebă Marele preot cu voce blîndă. Dacă vei spune adevărul, îl voi ruga pe general să nu te pedepsească.

— M-am ascuns pentru a mă odihni puțin, spuse Vitellius mai mult în şoaptă, căutînd să vorbească frumos limba dacă.

— Cică vrea să se odihnească, le explică Zundecibalm, apoi completă : din lene sau din oboseală. De fapt, supraveghetorii şi decurionii sînt cam nemiloşi cu ei.

— Să-l lăsăm, spuse generalul ridicîndu-se, n-avem timp de pierdut cu fiecare dac de pe şantier.

După ce plecă din fața lor, Vitellius nu se gîndi la altceva decît la bunăvoința ce o arătase generalul. Iuți pasul spre stivele de piatră, socotind că supraveghetorul Volteius nu mai trecuse pe acolo şi nu-i observase lipsa.

Cînd ajunse, tresări auzind huruit de pietre în dosul unei stive şi se ivi Staberius.

— Unde mama zeilor mi-ai umblat, Rhesos? Hai repede, este adunarea şantierului, toți trebuie să fie prezenți la răstignirea unui sclav care a încercat să fugă şi a unui dac care a omorît un legionar.

Auzind ce se pregătea, Vitellius se uită la el bănuitor.

— Şi pentru asta tu trebuie să fii atît de vesel? Ce se întîmplă cu tine?

— Da, tu ai dreptate. Să nu crezi că nu mă doare moartea celor doi nefericiți ajunşi la disperare, dar astăzi, de cînd mi-am descărcat sufletul față de tine, mă simt mai uşurat, parcă nu mai sînt singur...

Vitellius îl privi lung. Fața lui Staberius părea mai luminată. Ochii lui negri şi pătrunzători erau mai vii. Îşi închipui cît de frumos ar arăta acesta într-o togă elegantă, ras proaspăt, plimbîndu-se prin for la Roma, sau pe Acropole, la Atena.

— Da, Staberius, să mergem!

La porțile mari ale amfiteatrului erau adunați toți sclavii şi dacii care lucrau pe şantier : un amestec de oameni abrutizați, nepăsători la tot ce se petrecea în jurul lor. Unii rîdeau cu rînjete hidoase, alții se înghionteau cu brutalitate şi se înjurau cu cuvintele cele mai urîte. Prin tunicile sfîşiate li se vedeau coastele şi le ieşeau coatele, arătînd slăbiciunea şi murdăria trupurilor. Scărpinatul nu contenea niciodată, fie că rîdeau, fie că se înghionteau, căci păduchii nu le dădeau pace.

Răstignirea sclavului şi a dacului s-a făcut fără ca cei adunați s-o fi luat în seamă, în afară de cei care stăteau în primele rînduri, din apropierea crucilor. Tot aşa, nimeni n-a luat în seamă blestemele, înjurăturile şi amenințările pe care cei răstigniți le strigau cu disperare pînă cînd glasurile lor au amuțit pentru totdeauna. Retraşi lîngă un zid, Rhesos şi Staberius stăteau trişti.

— Hei, sclavule, ia vino-ncoa! îl strigă un centurion pe Staberius.

Acesta plecă în fugă.

Rămas singur, Vitellius se mai învîrti puţin printre grupurile de sclavi ce se formaseră după răstignire. Din toate părţile se auzeau rîsete, glume, înjurături şi blesteme, aşa cum auzea în fiecare seară înainte ca trompetele să fi sunat împărţirea hranei. Un timp, îl urmărise cu ochii pe Staberius cum mergea după centurion, dar în mişcarea şi zarva din jurul lui, la care se adăugau umbrele înserării, îl pierdu repede din vedere. Porni la întîmplare, şi în dreptul unui grup de sclavi se opri şi ascultă atent. Din mijlocul celor îngrămădiţi auzi o voce cunoscută :

— Patricianul nu este mai liber decît sclavul.

În aceeaşi casă şi în acelaşi oraş trăieşte toată viaţa. Nici plebeul nu este mai liber decît sclavul, Căci ca un sclav trăieşte pe lîngă acelaşi om bogat, Dar va veni timpul, care nu ştiu de este prea departe, cînd sclavii vor şti să-şi făurească libertatea!

— Maevius! rosti el, sugrumat de o înfiorare plină de bucurie, uitînd că nu trebuie să se trădeze în noua lui înfăţişare.

Îl privi lung. Maevius era acelaşi, aşa cum îl văzuse în şantierul de la Egeta, de la pod : cu faţa veşnic zîmbitoare, brăzdată de dungi adînci, provocate de lipsuri, de suferinţă şi de viaţa de veşnică rătăcire, cu părul vîlvoi, ce-i cădea peste ochi, cu toga veche şi ruptă. Era acelaşi Maevius care ştia să vorbească cu sclavii şi să-i facă să mai uite viaţa grea pe care o duceau, strecurînd cu multă dibăcie cuvinte pline de speranţă şi de revoltă.

— Da, sînt Maevius! spuse poetul auzindu-şi numele rostit de cineva. Unii dintre voi mă cunosc de mult. Am venit de la Roma încoace, pentru că acolo unde sînt cei necăjiţi şi chinuiţi trebuie să fiu şi eu. Lupt cu suferinţa şi cu deznădejdea, şi oriunde le întîlnesc, le alung. Eu nu sînt nici saltimbanc, nici vrăjitor şi nici negustor...

— Te ştiu de la Drubeta, murmură un sclav din apropierea lui. Acum, de cînd te ascult pe tine, am uitat că mă durea burta de foame.

— Care eşti, mă? Maevius se aplecă spre cel ce vorbise, ca să-l vadă mai de aproape : Lentulus, tu eşti, Lentulus? Te recunosc! Ai ajuns şi aici? Dar Demetrios unde este, el tot mai crede în învăţătura galileanului? Ce suflet bun avea Demetrios!

— Da, Maevius, el avea un suflet bun. Dar mai spune-ne ceva, aşa cum ştii tu, să ne faci să mai uităm de soarta noastră amarnică...

Nemaiaşteptînd alt îndemn, Maevius se porni :

Poetul formează sufletul prin sfaturi iubitoare,
îndreptător al asprimii, invidiei şi urii;
Prin exemple meşteşugite, întăreşte pe nevoiaş
şi pe bolnav ....

— Aşa, Maevius! murmură Lentulus, slobozind un oftat greu. Tu ne-ai alinat durerile şi ne-ai ţinut curajul la Egeta, dar fă-mă să înţeleg, Maevius, va veni vreodată vremea cînd sclavii îşi vor recăpăta libertatea?

— Tu să-nțelegi ce-am spus, Lentulus! Cei mulți sînt şi cei buni, numărul lor - al vostru - va creşte neîncetat şi va ajunge atît de mare şi ei vor fi atît de strîns uniți, încît vor şti să-şi făurească libertatea!

Vitellius nu-l scăpă din ochi pe Maevius. Amurgul se lăsa încetul cu încetul. Se ferea să nu fie recunoscut. Ne-ştiind că el se dă drept dac, Maevius poate că nu s-ar fi putut stăpîni de a-l striga pe adevăratul său nume, în auzul tuturor celor din jur. Şi totuşi, în seara aceasta nu trebuia să scape prilejul de a-i vorbi. Dinspre bucătării răsunară sunete de trompete. Sclavii porniră în goană, dornici să apuce rînd cît mai înainte. El prinse momentul. Se apropie de Maevius şi-l trase de togă, tocmai cînd acesta pornise pe urmele sclavilor. Poetul rătăcitor tresări şi se opri.

— Lucius Quintus, cui să-i mulțumesc pentru că ți-a îndreptat paşii încoace?

Maevius se apropie, să-l vadă mai bine pe cel ce-i vorbise, în lumina lunii, văzu cum se conturează căciula mare de dac a lui Vitellius.

— Cine eşti tu, dacule?

Căută să-i vadă mai bine fața, cît mai din apropiere, şi-şi simți mîinile apucate şi strînse cu căldură.

— Nu te asemui cu nici unul din dacii care m-au cunoscut sub adevăratul meu nume!

— Mă numesc Rhesos! Se apropie cu fața de urechea lui şi-i spuse în şoaptă : Sînt Vitellius, Hammonius Vitellius.

— Pe toți zeii, nu e prea mare lucru de capul meu! De mult trebuia să mă gîndesc că, dacă tu mai erai în viață şi nu părăsiseşi Dacia, nu puteai fi găsit decît ascuns sub înfățişarea şi cu numele unui dac. Maevius nu se mai putu stăpîni şi-l îmbrățişa : M-am gîndit de multe ori la tine, Vitellius, şi la fata aceea pe care o urmăreai în Dacia. Dar nu e acum timpul de vorbit, eu trebuie să ies din şantier la căderea serii. Spune-mi, pe cine aş putea să-l rog să te lase cîtva timp liber? La taberna de lîngă cîmp am putea să stăm de vorbă mai bine şi mai mult.

— Am ajuns la disperare! murmură Vitellius.

— Nu-mi povesti acum nimic, mi-nchipui, în sufletul tău nu poate fi decît ceea ce am văzut că au făcut legiunile în această țară : dezastru. Vom avea timp destul de vorbit, dar spune-mi, pe cine aş putea să-l rog pentru tine, şi mai ales, care e numele tău de dac? Mi l-ai şoptit adineauri, însă nu m-am gîndit să-l păstrez.

— Rhesos. Aici mă au notat cu numele de Rhesos al Azidei, şi aşa sînt cunoscut pe şantier.

— Şi cine-ți este şeful cu care aş putea să aranjez o învoire?

— Supraveghetorul nostru este Volteius, dar mai bine ar fi să-l rogi pe centurionul Paulus.

— Centurionul Paulus..., murmură Maevius, nu cumva acest centurion a fost şi pe şantierul de la Drubeta?

— A fost, aşadar îl cunoşti, nu cumva ai avut de furcă acolo cu el?

— Totul e în ordine. Cu Paulus, învoirea ta este ca şi obținută!

Grăbit să iasă din şantier, Maevius dispăru în noapte.

Au urmat pentru Vitellius zile grele, de continuă frămîntare sufletească, între speranță şi deznădejde. Maevius întîrzia să se arate sau să-i trimită vreo veste. După mai mult de-o săptămînă, nerăbdarea îl făcu să creadă că nici nu va mai veni, fie din uşurință, fie din cauza unor întîmplări neprevăzute, deşi la Egeta avusese deseori prilejul să se convingă cu cîtă neodihnă şi îndîrjire alergase fostul tribun pentru a-i ajuta să fugă în Dacia. Era către sfîrşitul celei de-a doua săptămîni, cînd supraveghetorul îl trimise la centurionul Paulus, unde îl aştepta Maevius. Porniră amîndoi în afara şantierului.

În taberna „La legionarul vesel" - o baracă de lemn cu trei încăperi mici - legionari, decurioni, liberți, sclavi, negustori, saltimbanci şi tot felul de vîntură-lume stăteau înghesuiți la mese lungi şi înguste. Patronul, Rupilius, un negustor sărăcit din cartierul de faimă rea, Subbura, venise de la Roma, lacom după îmbogățire. Ajutorul lui, un sclav nubian, căra fără contenire oalele cu vin şi tăvile încărcate cu pastrama şi cîrnați. În mijlocul acestei mulțimi vesele şi zgomotoase, Vitellius se simți stingherit şi dezorientat.

— A sosit poetul Romei în taberna mea mică, dar plină de bunătăți! îmi face mare cinste şi plăcere! strigă Rupilius, care tocmai ieşea din bucătărie, de unde răzbătu în afară un miros greu de grăsime încinsă, amestecat cu o aromă plăcută de carne friptă. Astăzi bei cu sclavii, poetule, ori vrei sa stai liniştit mai la o parte?

Din toate părțile, privirile se îndreptau spre ei.

— Ai rămas acelaşi negustor isteț, Rupilius, întocmai ca la Roma, numai că aici, în Dacia, zeii dorm mai adînc, şi tu te vei putea îmbogăți, glumi Maevius. Un vin dac, Rupilius, neîndoit cu apă. Sper că obiceiul vechi l-ai lăsat la Roma, şi ceva bun de mîncat. Dar, mai întîi, caută-mi două locuri mai liniştite.

— Treci în încăperea de lîngă bucătărie, acolo unde dorm eu.

Rupilius îi făcu un semn cu ochiul şi-i spuse aproape în şoaptă, arătînd spre Vitellius :

— Nu cumva, acum, pe lîngă sclavi, cauți să alini şi suferințele dacilor? Dă-i încolo de barbari, poetule!

Maevius nu luă în seamă ultimele cuvinte ale tabernagiului şi porni spre încăperea arătată. Rupilius îi servi repede. După ce-şi potoliră foamea şi setea, Maevius începu să povestească tot ce făcuse de cînd se despărțiseră.

— Tu să mă asculți în linişte şi cu răbdare, sîntem doară doi tribuni al imperiului, începu el cu ton de glumă.

Ştiu că în aceste zile ai suferit mult, şi poate că în sufletul tău începuse să-şi facă loc îndoiala despre sinceritatea şi prietenia mea. M-am gîndit că nu e bine să mă grăbesc şi că trebuie să fac tot ce-mi stă în

putință ca să-ți aduc veşti cît mai sigure. Aici, în Ulpia Trajana, n-a rămas nimic necercetat, am răscolit totul şi am aflat tot ce te interesează : Apronilla trăieşte, este sănătoasă şi se află împreună cu copilul în vila lui Livianus Claudius.

— Îi blestem pe zei, izbucni Vitellius gemînd, sîntem atît de aproape şi nu ştim nimic unul de altul!

— Stai liniştit, dacule, lasă-mă să vorbesc, dacul Rhesos n-a cunoscut nici o Apronilla! Schimbă apoi tonul : Aşa, ascultă-mă! Va trebui mai întîi să găsesc o cale prin care să-i comunic situația în care te găseşti tu, apoi vom vedea noi cum ar fi mai bine să procedăm mai departe. Să nu te îndoieşti nici o clipă : tribunul Lucius Quintus este hotărît să ducă lupta cu generalul şi să-l înfrîngă!

Maevius urmărea în acelaşi timp schimbările ce apăreau pe fața lui Vitellius, schimbări ce arătau zbuciumul lui sufletesc.

— Ridică oala, dacule, soarbe vinul cu sete şi lasă-i pe zei să doarmă! îi strigă cu curaj. După ce sorbi de cîteva ori, continuă : Este cu totul sigur că Diegis trăieşte! De fapt, trebuia să încep cu ceea ce ştiam mai de mult : Sclavul şi prietenul tău Sarmis nu cred să mai fie în viață. L-am văzut la Roma, închis în carcerele oppidium-ului din Circul cel mare şi...

— Dragul meu Sarmis! gemu Vitellius, cu fața îngropată în mîini.

Maevius nu mai putu vorbi şi ascultă atent. Larma din încăperea de alături se mărise într-una şi se schimbase în încăierare. În uşă pocni o lovitură de oală, ce se sparse în cioburi, urmată de trosnete de scaune sfărîmate, de mese răsturnate, de strigăte şi înjurături. Dinspre bucătărie năvăli Rupilius, îngrozit:

— Rămîn sărac, poetule, îmi sfărîmă totul, nu vrei să-i potoleşti? Legionarii se bat între ei, au băut prea mult!

Maevius se ridică de la masă, îi făcu semn lui Vitellius să-l urmeze şi porni să iasă prin bucătărie.

— Rupilius, dacă se băteau sclavii, i-aş fi potolit. Ei sînt atît de buni şi de ascultători, pe cînd legionarii... ducă-se la Proserpina! spuse el îndepărtîndu-se.

3

Rănile proaspete fac să fie uitate cele vechi, evenimentele noi acoperă sub spuza amintirilor pe cele din trecut. În unele situații, sufletul omenesc trece prin încercări atît de puternice, încît toate grijile, toate gîndurile care îl frămîntaseră sînt date uitării. Cînd, după astfel de încordări, omul scapă cu bine, starea lui sufletească este întocmai ca aceea a unui suferind vindecat după o boală scurtă şi grea.

Scăparea cu viață din Circul cel mare de la Roma şi revederea cu fostul stăpîn, pentru care nutrise multă admirație şi mult respect, fuseseră

adînci zguduiri, încît pentru un timp Sarmis nu se mai gîndise la ceea ce se petrecuse în Dacia. Îl urmase la Cheroneea pe marele istoric şi filozof, şi viaţa îşi reluase cursul întrerupt cu mulţi ani în urmă. Pe Lamia o regăsise tot aşa cum o lăsase. Puţin timp după reîntoarcerea la Cheroneea, Sarmis căzuse grav bolnav, şi în acele zile îi fusese dat să vadă cîtă fidelitate şi dragoste îi păstrase Lamia.

În anul următor, spre sfîrşitul verii, Plutarh şi Lamia, însoţiţi de Sarmis, s-au dus în cetatea Olympia, unde au luat parte la jocurile celei de a 221-a Olimpiade. Acolo au urmărit cele mai frumoase întreceri sportive : alergări de care, aruncări cu discul, întreceri la fugă şi la sărituri, declamaţii, jocuri de mimi şi altele. Sarmis văzuse acolo că poporul grec e mai unit, că exista o legătură mai strînsă şi mai mult respect reciproc între bogat şi sărac şi că treburile publice nu se află numai în mîinile celor bogaţi. La întreceri, declamaţii, la reprezentaţiile mimilor luau parte şi sclavi, care se dovedeau oameni cu minunate însuşiri.

După Olimpiadă, filozoful, însoţit de sclav, a plecat într-o călătorie prin cetăţile de miazăzi : Athena, Daphny, Corinth, Sparta, unde a ţinut numeroase şi interesante prelegeri istorice şi filozofice.

Într-o după-amiază, călătoreau în lungul istmului Corinth. Drumul era străjuit de o parte de peretele stîncos şi ars de soare, iar de cealaltă - de ţărmul răcoros al mării. Sarmis mergea alături şi urmărea schimbările ce se produceau pe faţa filozofului. Briza mării îl mîngîia şi se juca prin pletele lui. Îndemnau la mers catîrii pe care călăreau. De multe ori, în admiraţia lui faţă de stăpîn, convins că nu există zei, îşi spusese că Plutarh ar trebui să fie pentru oameni un fel de zeu, apoi, dînd frîu liber gîndurilor, ajunsese la concluzia că poate mai tîrziu, oamenii mari, talentele, geniile vor fi singurii şi adevăraţii zei, pe care mulţimile îi vor admira şi urma. Cum filozofului nu-i scăpa nimic neobservat, în monotonia mugetelor vîntului şi valurilor ce loveau cadenţat ţărmul, se întoarse spre sclav şi-l privi pătrunzîndu-i în suflet. Îl îndemnă :

— Ce te frămîntă? Parcă te reţii să mă întrebi...

Mirat, Sarmis şovăi puţin, apoi spuse :

— Sînt unele lucruri pe care nu le înţeleg, stăpîne. Te-am ascultat astăzi cît de frumos ai vorbit la Corinth şi mi-am pus o întrebare : dacă ştiinţa şi arta s-au dezvoltat la Athena şi în cetăţile Elladei şi dacă grecii au fost atît de vrednici, atît de iscusiţi, atît de viteji, cum se explică faptul că acum Roma este stăpîna Athenei?

Filozoful zîmbi şi nu se arătă surprins de întrebare.

— Sînt adevărate şi una, şi alta, Sarmis. Grecii au avut vitejia, arta, ştiinţa, dar în faţa duşmanului le-a lipsit unirea. Secole de-a rîndul, marile lor cetăţi : Athena, Sparta, Theba s-au luptat între ele, sacrificîndu-şi cei mai valoroşi bărbaţi. Dacă aceste cetăţi mari şi puternice ar fi fost unite, de multe secole Roma ar fi fost supusă Athenei.

Sarmis se gîndi la situaţia din ţara sa şi-l întrebă :

— Poporul grec nu se va mai vedea liber niciodată?

— M-am aşteptat să-mi vii şi cu o astfel de întrebare. Sînt sigur că te-ai gîndit şi la dacii tăi. Grecii, ca şi dacii, vor fi liberi, dar libertatea nu şi-o vor recîştiga decît o dată cu destrămarea Imperiului roman. Aceasta nu va întîrzia să vină.

— Şi urmarea?

— La ce te mai gîndeşti?

— O dată cu prăbuşirea imperiului, cu eliberarea popoarelor, nu va putea să dispară şi sclavia, această înjosire a omului?...

— Din nefericire, nu, Sarmis! Sclavia nu va dispărea o dată cu prăbuşirea Romei. Este greu să se producă două prăbuşiri în acelaşi timp : prăbuşirea politică şi prăbuşirea socială. Explicaţia este simplă : în prezent nu se duce nici o luptă, nu există nici o încercare pentru desfiinţarea sclaviei, şi oamenii nu vor fi pregătiţi pentru o atît de adîncă prefacere.

Plutarh tăcu şi merse mult timp astfel, îndemnîndu-şi catîrul la mers, şi desfătîndu-şi privirile peste crestele valurilor în permanentă mişcare. Tîrziu, el continuă :

— Şi, Sarmis, chiar dacă o dată cu prăbuşirea imperiului sclavii s-ar răscula şi şi-ar recîştiga libertatea, n-ar trece prea mult şi sclavia ar fi din nou în floare. Tu ştii că astăzi un bogat îşi socoteşte averea după numărul sclavilor. Nu văd cum ar mai putea huzuri şi cum ar mai putea trăi bogatul fără sclavi!...

— Altă posibilitate nu mai există, stăpîne?

— Dar ce se petrece cu tine astăzi, Sarmis? îmi pui nişte întrebări ca şi cum al urmări să mă încurci! De fapt, s-au văzut mulţi sclavi înţelepţi, filozofi : Esop, Diogene... Tu ai putea deveni un filozof al dacilor.

— Mai mult aş dori să fiu un revoltat!

— Pentru desfiinţarea sclaviei mai întrevăd o posibilitate. Îţi aminteşti de învăţătura acelui galilean. Eu, ca istoric, trebuie să recunosc că n-am reuşit încă să stabilesc sigur dacă un astfel de om a existat sau nu, acum mai bine de o sută de ani, dar nu aceasta interesează. Am căutat să studiez noua învăţătură, şi aşa cum nu cred în existenţa zeilor, ci numai în cultul lor, tot aşa nu cred în existenţa unui Messia. Un lucru este important însă în învăţătura lui : iubirea faţă de oameni, îndemnul ca oamenii să se ajute şi să se iubească unii pe alţii, îndemnul ca cei bogaţi să împartă avutul lor cu cei săraci. Această prefacere socială, care se extinde pretutindeni şi cuprinde mulţimile, prefacere pe care împăraţii Romei n-au mai putut-o stăvili, va continua să producă schimbări adînci în viaţă şi în gîndire, schimbări care vor avea urmări timp de sute şi poate chiar mii de ani de acum înainte. S-ar putea, deşi mă îndoiesc, ca învăţătura acelui galilean să aducă, printre altele, şi desfiinţarea sclaviei. Dar, Sarmis, nu înţeleg de ce te frămîntă astăzi astfel de întrebări, ce urmăreşti?

— M-a mirat faptul, stăpîne, că în prelegerile ce le-ai ţinut în această

călătorie, pe care eu le-am ascultat cu multă atenție, ai vorbit cum nu se poate mai frumos şi convingător despre posibilitățile şi căile de eliberare a grecilor de sub jugul Romei, însă n-ai spus un cuvînt despre desființarea sclaviei, deşi...

— Îți răspund uşor şi la aceasta. A vorbi poporului despre desființarea sclaviei ar însemna pornire împotriva legilor şi obiceiurilor țării şi chiar ale imperiului. Dacă eu, Plutarh, aş face aceasta, atît la Athena, cît mai ales la Roma, s-ar produce multă nemulțumire, iar urmarea ar fi exilarea mea în vreuna din cetățile uitate de zei de pe țărmul Pontului Euxin sau din pustiurile uscate ale Numidiei. Şi ar mai fi ceva...

Filozoful tăcu. Rămăsese cu un zîmbet uşor pe buze. Începu să urmărească jocul pescăruşilor pe deasupra valurilor. Sarmis nu se mai aştepta ca el să-şi termine gîndul, crezu că a şi uitat, dar constată că se înşelase.

— Să ştii că oamenii, în marea lor majoritate, nu judecă cum judeci tu. Ți-ai pus vreodată întrebarea cum ai fi văzut tu viața dacă ai fi fost liber şi bogat? Nu te-ai fi simțit mîndru să fii servit de cît mai mulți sclavi? Dar problema mai are şi o altă față : de cele mai multe ori, primul gînd al unui sclav devenit libert este acela de a avea şi el un sclav, şi apoi, ajuns stăpîn de sclavi, se poartă cu ei atît de crud şi de nemilos ca şi cum niciodată n-ar fi îndurat chinurile sclaviei. Aceasta o poți vedea chiar la noi, în Cheroneea : bogătaşul Philos, căruia îi place să-şi chinuiască sclavii, a fost şi el sclav, iar vecinul nostru, Lysias, în tinerețe a fost sclav şi s-a răscumpărat. Şi merg mai departe cu gîndul: un ostaş ajuns general se poartă aspru cu soldații. Aceştia sînt oamenii, Sarmis! Mi-ai povestit viața ta de sclav, la podul de la Egela. Ai văzut acolo sute, mii de sclavi. Unii decăzuți atît de mult, încît duceau o viață de animale. S-au văzut de fapt sclavi atît de îndobitociți, încît ajunseseră să mănînce din troacă, întocmai ca vitele. Şi numărul nefericiților aceştia nu este de loc mic, este chiar foarte mare...

— Şi dacă s-ar uni şi s-ar răscula?

— Ar fi foarte greu să-i îndemni să se revolte. Greu să-i convingi, greu să-i strîngi şi să-i uneşti şi greu să-i porneşti la luptă.

— Eu tot leg eliberarea sclavilor de prăbuşirea imperiului...

— Te mai gîndeşti să te înapoiezi în Dacia, Sarmis? Ultimele veşti care mi-au venit de la Roma nu sînt îmbucurătoare pentru tine : împăratul a pus să se construiască, pe locul Sarmizegetusei lui Decebal, o nouă cetate, numită Ulpia Trajana, iar provinciei i-a dat numele de Dacia Trajana. Țara ta a fost umplută cu oameni aduşi din toate provinciile imperiului.

— Mă voi întoarce, stăpîne! Atît timp cît mai sînt în viață, nu voi părăsi acest gînd, voi nutri speranța...

— Aşadar, Lamia n-a reuşit să te facă să-ți schimbi hotărîrea? adăugă în glumă.

— Lamia are un suflet mare!

— Ți-am spus că n-ai putea să te înapoiezi acolo decît ca sclav.

— Știu, stăpîne! Din nefericire, nu pleacă nimeni în Dacia şi nu ştiu dacă ar fi bucuros să mă cumpere, iar tu să mă vinzi...

Plutarh îl privi lung şi îşi îndemnă catîrul la mers.

— Tu eşti convins că eu te-am cerut împăratului pentru a te avea ca sclav îl întrebă după o lungă tăcere.

— Nu, stăpîne, ştiu că ai vrut să-mi salvezi viața... poate că te-ai gîndit la Lamia... poate că în acel moment...

Pe fața filozofului trecu o umbră de mîhnire, amestecată cu milă. În apropierea lor, un val se sparse cu zgomot ca de tunet. Pescăruşii se înălțau, pluteau şi se repezeau în valuri. De pe stîncile ce străjuiau drumul se lăsau umbrele înserării. În fața lor se zăreau zidurile cetății Daphny, unde aveau să poposească peste noapte.

După trei zile, cînd intrară în Cheroneea, pe ulița ce ducea spre casă, văzură un mare număr de sclavi şi de catîri cu samarele legate şi încărcate. Mirat şi neliniştit, Plutarh îşi îndemnă catîrul, grăbindu-se să ajungă cît mai repede acasă. În dreptul casei sale stăteau de vorbă mai mulți supraveghetori de sclavi. Cînd să intre, fu întîmpinat în poartă.

— Toți zeii să te aibă în paza lor, bunule Plutarh! N-am putut să părăsesc minunata ta țară fără să te văd!

— Marele Jupiter să fie cu tine, Fortunatus! îmi face o deosebită plăcere că te-ai oprit.

Sări de pe catîr şi-l lăsă în grija lui Sarmis.

— Cum se face că te-ai arătat pe aici cu întreaga caravană de sclavi şi de catîri, ori vrei să arăți peste tot, pe unde treci, cît de mult te-ai îmbogățit? spuse vesel. Rămîi mai multe zile, sper...

— Nu, bunule Plutarh, nu rămîn mult timp, mai am drum lung de mers. M-am întristat mult cînd Timoxena, respectata ta soție, mi-a spus că nu ştie cînd te vei înapoia. Am trecut numai să mă adăp puțin la înțelepciunea ta, căci m-am gîndit, în depărtatele meleaguri barbare unde m-am dus, că numai tu ai putea să mă povățuieşti, dacă e bine să mă leg de pămînt acolo, adică să-mi înjghebez o fermă, s-o întăresc ca pe-un castru, sau e mai bine să fac negustorie pe picior ca să pot părăsi acele locuri cît mai repede, în caz de pericol?

Filozoful zîmbi în silă şi făcu pe amfitrionul.

— Să mergem în casă, gustăm ceva, închinăm cîteva cupe cu vin şi vom putea vorbi despre tot ce doreşti. Îl împinse uşor spre casă. Ai făcut bine că nu m-ai ocolit, de la tine aflu şi eu ce se mai petrece pe la Roma, ce se mai discută în Senat, despre ce se mai vorbeşte în for...

Fortunatus se opri şi-l privi întrebător.

— Cum, nu ştii? Nu mai sînt de mai mult de-un an la Roma, acum sînt negustor în îndepărtata şi barbara Dacie. Bunul împărat a ştiut ce face. Acolo sînt bogății care nu aşteaptă decît să fie luate şi schimbate în bani.

Masa bogată, servită de Timoxena şi de Lamia şi vinul de Chios îi predispuseră la vorbă. Fortunatus începu să povestească :

— Ce-am găsit în Dacia, bunule Plutarh, m-a uimit atît de mult, încît am ajuns ca adesea, în scurtul răgaz cît stau pe la Ulpia Trajana, să mă duc la casa augustalilor şi să mă închin împăratului ca unui zeu. Acolo se găsesc munți de sare, şi tu ştii că multora dintre provinciile imperiului le lipseşte. În munții Daciei se găsesc metale din belşug : aur, argint, fier, aramă şi tot ce vrei. Am căutat să pun mîna pe bogăția din care cîştigul îți vine aproape singur în mînă : mai mulți negustori ne-am unit într-un colegiu şi organizăm transporturile de sare în provinciile îndepărtate din partea de răsărit a imperiului. Ducem însă mare lipsă de sclavi. Trebuie să scoatem sarea şi s-o transportăm la Danuvius. De acolo o purtăm pe corăbii prin Pontul Euxin şi Propontida, pînă departe, spre Fenicia şi Egipt. În Dacia e greu de găsit sclavi, din cauza marilor lucrări pe care Roma le-a început acolo.

— Doar nu vei fi venit în Grecia după sclavi?

— Nici vorbă! Am fost la Byzanț, în Bithynia, Cappadocia, am ajuns pînă la Damasc şi Tir, unde am înființat magazii pentru vînzarea sării. M-am abătut apoi spre Athena, am văzut jocurile olimpice din acest an, şi acum pornesc de-a dreptul spre Dacia, adică voi porni caravana, fiindcă eu o să fac un ocol pe la Roma şi le voi ieşi înainte. Sper că nu vor cădea primii fulgi de zăpadă, şi eu voi fi înapoi, la Ulpia Trajana.

Fortunatus făcu o scurtă pauză. Îl văzu pe Plutarh zîmbind.

— De ce zîmbeşti, bunule Plutarh?

—- Mi-a venit un gînd, bineînțeles dacă mă pot încrede în prietenia ta. O să ți-l spun mai pe urmă. Povesteşte-mi, cum sînt dacii, ce-a făcut pînă acum Roma acolo?

—Dacii sînt nişte barbari, oameni sălbatici, cu care nu te poți înțelege. Stau ascunşi prin păduri şi prin munți şi dau lovituri tocmai cînd nu te aştepți. Cei prinşi de legionari au fost puşi la muncă, alături de sclavi. Acolo, şi legații, şi tribunii au fermele lor. Eu am cumpărat o fermă mare şi frumoasă cum nici în împrejurimile Romei nu găseşti.

— Da, acolo se schimbă toate, se distruge un popor! murmură Plutarh oftînd. Aşa se face istoria... prefacere... distrugere...

Fortunatus îl privi mirat,

— De ce te-ai întristat? Dacă ai pe cineva acolo, spune-mi : îl caut, îl ajut, ți-l trimit aici! Dar stai, ai spus că ți-a venit un gînd şi te-ai întrebat dacă te poți încrede în prietenia mea. Spune, bunule Plutarh, îți jur pe toți zeii că îți voi îndeplini orice dorință! îți pun toată averea mea la picioare dacă e nevoie!

Filozoful clătină uşor din cap.

— E ceva mult mai uşor, Fortunatus. Ridică mai întîi cupa să mai gustăm puțin vin. După ce sorbi de cîteva ori, Plutarhi adăugă : Te-am văzut în Circul cel mare, la spectacolul cu oare împănatul a încheiat

jocurile şi sărbătorirea învingerii lui Decebal, a cuceririi Daciei...

— Da, am fost, ştiu că împăratul ți-a dat în dar un dac, ca sclav, acela pe care l-a scăpat, cîinele...

— Aşa e! în casa mea, acel sclav a ajuns să fie foarte mult prețuit, iar eu mă găsesc într-o situație grea.

— Ți-l cumpăr eu, bunule Plutarh, te scap de el,. Îți plătesc oricît doreşti! se grăbi negustorul.

— Este vorba de altceva, Fortunatus! Nu trebuie să-ți spun totul. Tu eşti negustor şi de multe ori am avut prilejul să mă conving că negustorii sînt oameni care nu prea se țin de cuvînt. Aş dori să cred că în tine mă pot încrede...

— Pe Apollo, care mă ocroteşte, pentru tine sînt gata să-mi dau viața! sări Fortunatus, întrezărind o afacere bună.

— Nu este nevoie de nici un sacrificiu, Fortunatus. Sclavul trebuie să se întoarcă în Dacia, şi eu țin să-l ajut să-şi caute soția şi copilul. Ți-l cedez, e un bărbat de toată încrederea. Pot să sper că te vei purta bine cu el?

— Pe Cypris şi pe Cybela! se jură Fortunatus, şi ochii îi licăriră de o lăcomie greu stăpînită. Voi face aşa cum îți este dorința, spune-mi numai cît să-ți plătesc?

Plutarh îl privi cu oarecare îndoială. Surprinsese în ochii lui Fortunatus satisfacția şi lăcomia după cîştig. Se mişcă neliniştit şi tuşi uşor.

— Ai avea un sclav învățat, de care te-ai putea folosi bine să-ți administrezi averea. Aş vrea să te porți cu el ca şi cum ar fi liber, să-l ajuți să-şi găsească familia şi să-şi întemeieze un cămin. Pentru el nu-mi dai nici un sesterț, deşi vei primi de la mine un pergament de vînzare, după legile imperiului.

— Îți jur, bunule Plutarh! Poate că totul se face spre norocul lui. Va trăi mai bine decît un om liber. Să se roage zeilor care mi-au îndreptat paşii încoace!

— Şi ar mai fi ceva : pe drum şi acolo, nu-l vei lega niciodată în lanțuri, aşa cum ții sclavii pe care i-am văzut afară, în drum. El n-ar putea să sufere această înjosire şi nu mă îndoiesc că s-ar răzbuna crunt.

— Voi îndeplini întocmai dorința ta! spuse Fortunatus, făcînd o mişcare scurtă de strîngere a buzelor.

— Îți mulțumesc, Fortunatus! Acum e timpul să ne odihnim puțin şi să-ți scriu pergamentul. De altfel, la mine poți să rămîi cît doreşti. Zeii să-ți dea un somn plăcut, Fortunatus!

Plutarh trecu în cubieula. Îl găsi pe Sarmis povestind Lamiei tot ce văzuse prin cetățile prin care călătorise.

— Zeii s-o aibă în pază pe sora mea dragă! Se apropie de Lamia şi o îmbrățişa. L-am lăsat pe Fortunatus să se odihnească puțin, spuse apoi cu voce cît mai liniştită.

— Fratele meu a călătorit bine? Nu cumva sclavul l-a supărat pe drum? întrebă ea veselă, aruncînd o căutătură plină de dragoste spre Sarmis.

Plutarh făcu neliniştit cîțiva paşi prin încăpere, se opri la fereastră puțin şi se uită afară la şirul lung de sclavi legați unul de altul. Oftă uşor. Se întoarse şi se opri în fața ei.

— Nu m-a supărat. Apoi, după o pauză, urmă : Sper să nu mă supere nici astăzi... iar ție, sora mea, îți cer să fii tare!

Lamia şi Sarmis se priviră miraşi.

— Dar ce se întîmplă? murmură ea, năpădită de o presimțire rea.

— Ceea ce trebuia să se întîmple o dată, rosti el întorcîndu-se din nou spre fereastră. Cred că sora mea este o demnă fiică a Elladei.

Sarmis simțea cum i se strînge inima şi cum îi fuge sîngele de pe față. Cîteva clipe, în încăpere se lasă o linişte încordată. Plutarh se întoarse încet spre ei şi vorbi rar şi stăpînit :

— Ție, Sarmis, îți cunosc sufletul şi dorința, de aceea nu te-am întrebat, n-ar mai fi avut nici un rost să-ți măresc zbuciumul. Continuă apoi, cu ton mai hotărît : Te-am încredințat prietenului Fortunatus şi te vei înapoia cu el în Dacia!

Ca lovită de trăsnet, Lamia scoase un țipăt şi se prăbuşi la picioarele lui. Îi prinse genunchii şi-i strînse cu putere, şoptind printre suspine :

— Cum a fost cu putință? Dar zeii... oracolul de la Delfi, mi-au spus că voi trăi lîngă acela pe care îl iubesc! Nu mai ştiu zeii ce spun? gemu ea.

Plutarh se aplecă şi o ridică.

— Sînt lucruri pe care tu nu le înțelegi acum, dar mai tîrziu, cînd te vei mai linişti, îți voi explica. Te vei convinge că altfel nu se putea. Nu se putea omeneşte altfel, şi dacă tu îl iubeşti mult pe acest bărbat, nu-i sfărîma sufletul, nu i-l rupe, împărțit între dragostea ta şi dragostea şi datoria care îl cheamă acolo, departe! Acum vă las. Tu, Sarmis, trebuie să începi numaidecît să te pregăteşti de plecare. Vei fi numai de formă sclavul lui Fortunatus, ca să nu se spună că se calcă legile imperiului, însă vei lucra ca şi un libert, alături de ceilalți slujbaşi al negustorului.

Trecuseră două zile de cînd caravana de sclavi şi de catîri a lui Fortunatus plecase din Cheroneea. Alături de negustorul şi noul său stăpîn, Sarmis mersese mistuit de o vulcanică frămîntare sufletească : se bucurase la gîndul că se înapoiază în Dacia şi-l frămîntase tristețea că o părăsise pe Lamia. În unele momente, privise cu durere cum înaintează lungul şir de sclavi legați în lanțuri, ale căror mişcări produceau un foşnet şi un zornăit amestecat cu plînsete, murmure şi blesteme, ce păreau o muzică a deznădejdei şi a morții, şi tot acest spectacol dureros îl chinuise mult. La ultimul popas, nu luase în seamă discuția lungă dintre negustor şi şeful supraveghetorilor de sclavi, omul lui de încredere. Cînd caravana pornise, Fortunatus se despărțise şi apucase drumul Romei.

De la plecarea lui Fortunatus făceau primul popas de noapte. Sarmis

stătea cu mîinile sub cap, cu ochii închişi, culcat sub un copac cu frunziş bogat. În apropierea lui, ceilalţi sclavi dormeau. Luna îşi trimitea razele printre frunzele ruginite ce stăteau gata să cadă. Se gîndea la multe. Îl îngrijorau privirile pline de dispreţ pe care i le aruncase şeful supraveghetorilor tot timpul zilei. Ceva mai departe, supraveghetorii rîdeau şi beau în jurul unui foc, ale cărui flăcări se înălţau ca nişte limbi în nepotolită mişcare. Tresări din gînduri auzind foşnete şi uşoare trosnete de vreascuri în jurul său. Se ridică într-un cot şi desluşi că foşnetele erau amestecate cu şoapte. Crezu că unii sclavi reuşiseră să dezlege lanţurile şi se pregăteau să fugă. Se bucură, ar fi vrut să-i ajute chiar.

Dădu să se ridice, dar nu mai avu timp. De după trunchiul copacului, patru trupuri se aruncară asupra lui şi-l ţintuiră la pămînt. Pînă să-şi dea seama de ceea ce se petrece cu el, îşi simţi mîinile şi picioarele legate. Se văzu pus apoi în lanţuri şi dus lîngă sclavii din coloană. Toată opunerea şi revolta lui rămaseră fără nici un rezultat.

În clipa cînd se văzu din nou în lanţuri şi legat de ceilalţi sclavi, în sufletul său se produse o prăbuşire. Îl minţise Plutarh? Fusese un mişel Fortunatus, sau era un ticălos şeful supraveghetorilor? Atît de puternică izbucni revolta ce-l cuprinse, încît, pe măsură ce revenea la realitate, se producea în el o schimbare adîncă, care dădea vieţii o altă înţelegere şi un alt sens.

4

Cad frunzele, Livianus Claudius, şi se împuţinează, aşa cum scade şi numărul zilelor pe care le mai avem de trăit. Cel puţin de acum înainte să ne dea zeii zile liniştite!

Livianus Claudius şi Eurotas stăteau pe o bancă în grădina vilei din bîrne în care se instalase generalul. Deşi provizorie, pînă la terminarea locuinţei din piatră şi marmură ce se construia pentru el, vila era înconjurată de o grădină frumos aranjată, cu alei largi şi drepte, în lungul cărora se aliniau arbuşti şi straturi cu flori. Banca era sprijinită de trunchiul alb şi drept al unui mesteacăn, ale cărui frunze ruginii se desprindeau una după alta şi cădeau, învîrtindu-se, pînă la picioarele lor.

— Asta îmi doresc şi eu, Eurotas, rupse tăcerea Livianus Claudius, aş vrea să mai trăiesc cîteva zile liniştite, toată viaţa mi-a fost zbuciumată. Cîteodată, mă simt prea îmbătrînit şi obosit. În curînd vor fi terminate construcţiile începute aci : amfiteatrul, forul cu casa augustalilor, termele, apeductul, şi colonia ce s-a înfiripat aci se va linişti. Se vor mai linişti şi dacii.

Livianus Claudius tăcu. Luă o frunză ce-i căzuse pe genunchi şi începu s-o răsucească, plimbîndu-i codiţa printre degete.

— Dar văd că, reluă el după o lungă pauză, nu prea te grăbeşti să vii

să mă vezi. De cînd ți-am satisfăcut tot ce-ai dorit, ai început să mă ocoleşti, sau mă înşel eu?

— Adică tot ce te legaseşi să-mi dai, Livianus Claudius, îl completă Eurotas, altfel, pe Jupiter şi pe Cybela, îți jur că mă judeci greşit. Ce fac eu altceva decît să alerg? N-ai spus tu că noi negustorii trebuie să fim alături de cohorte şi de legiuni, să dăm ajutor ca viața să-şi reia cursul obişnuit cît mai repede în această provincie?

Livianus Claudius clătină uşor din cap.

— Te şi făcuşi cu trei ferme, grecule! Darul meu... Dar la Cărsidava ce-ai făcut? Acolo a locuit unul din vitejii taraboşti.

— Jupiter mi-e martor, Livianus Claudius, Cărsidava n-a fost un dar, ți-ai plătit o datorie! Mă aşteptam să spui că în schimbul ei o ai astăzi pe Apronilla. Dacă nu era planul meu, puțin a lipsit ca pe fată s-o pierzi pentru totdeauna. Tu ştii că din femeile rămase la Cărsidava nu s-a mai dat de urmele nici uneia?

— Da, recunosc, tocmai de-aceea te-am şi răsplătit, murmură generalul.

— Cu ceea ce era al imperiului...

După privirea aspră ce i-o aruncă generalul, Eurotas înțelese că greşise. Se grăbi să schimbe vorba.

— Dar nu te-am întrebat, Livianus Claudius, ce face fata? Cred că s-a liniştit cu totul, mai ales că o dată cu moartea acelui tribun, nu mai are pentru cine să fugă şi nici cine să mai încerce să ți-o răpească.

Generalul se mişcă neliniştit pe bancă.

— Poți să fii sigur, Eurotas? Sufletul femeilor este un labirint, în care ori cît de mult vei pătrunde nu-i poți găsi niciodată sfîrşitul. Am pus să se caute printre ruinele Sarmizegetusei, pe la Cetatea-de-Munte şi peste tot pe unde au fost lupte, şi nu i s-a găsit trupul. Dacă n-o fi ars o dată cu cetatea, mă tem să nu fi fugit cu Diegis, în munți.

— De asta să nu fii îngrijorat! Eu ți-am spus, Livianus Claudius : lupul dă tîrcoale în jurul stînii. Dacă el ar mai fi în viață, s-ar fi ivit fără îndoială aici, la Ulpia Trajana, sau prin împrejurimi, şi Domitius Rufinus nu l-ar fi scăpat din mînă. E mort, Livianus Claudius, e mort!...

Eurotas avu o uşoară zguduire, ca un fior de frig, şi îşi strînse mantia mai bine în jurul trupului.

— Dar ce, ți-e frig? Să mergem în casă.

— Nu, Livianus Claudius, mă gîndeam la altceva : dacă acel tribun mai era în viață, ar fi aflat de mult cine i-a luat soția şi ți-a adus-o, iar eu de mult i-aş fi dat banul lui Charon să mă treacă peste Styx, la zei...

— Te stăpîneşte şi acum teama? Eşti sub protecția mea, grecule! îi spuse cu convingere, bătîndu-l uşor pe spate.

Eurotas căută să-şi facă mai mult curaj. Se scărpina în barbă şi zîmbi.

— Sînt bătrîn şi pot pleca la zei în orice clipă. Dar, spune-mi, copilul mai trăieşte? întrebă, deşi ştia acest lucru.

— Da, micul Decebal trăieşte, şi creşte văzînd cu ochii.

Dar ce, te miră?

Eurotas culese cîteva frunze din cele ce căzuseră pe mantia întinsă peste genunchi şi le cercetă una cîte una. Vorbi cu privirea îndreptată în jos.

— Ştiu că de cîteva ori mi-ai spus, în momentele cînd te înfuriai, că, după legile imperiului, şi copilul îți este sclav, din moment ce mama îți este sclavă. Şovăi o clipă : Ai fi putut să-l îndepărtezi din calea fericirii tale. Un stăpîn poate chiar să-l şi...

— Să omor copilul? Aşa ceva n-aş putea...

— Şi de ce nu, Livianus Claudius? Sînt atîția stăpîni care omoară copiii sclavelor pe care vor să le păstreze frumoase şi, bineînțeles, cu care nu vor să aibă copii.

Generalul rămase mirat, pe gînduri.

— Te-ar lăsa inima să omori un copil nevinovat? Pe Proserpina, Eurotas, ți-am cunoscut sufletul îndeajuns, dar nu mi-am închipuit că mai ascunde şi această față!

Cu un zîmbet plin de şiretenie, Eurotas îi spuse fără grabă :

— De ce te miri, n-ar fi nevoie să-l omori tu. Ai putea să aranjezi să-l ia zeii altfel, fără ca ea să bănuiască. Ceva aşa, ca o boală grea, de care n-ar mai fi tămăduit. Se întoarse mai mult spre general şi continuă, aproape în şoaptă : Şi-apoi, Livianus Claudius, tu nu eşti om, tu nu ai dreptul să mai guşti fericirea? Rămasă fără copil, n-ar mai avea pe nimeni pe lume, durerea ei s-ar potoli şi, liniştită, şi-ar îndrepta spre tine toată dragostea şi toate dorințele ei de femeie...

— Nu m-am gîndit la asta, şi chiar dacă m-aş fi gîndit, tot nu puteam să fac nimic. Ştiu eu?! Şi fără copil, poate că tot n-aş reuşi s-o fac să se apropie de mine sau să mă primească alături de ea.

Fața uscățivă şi zbîrcită a lui Eurotas se mai lungi puțin. Tuşi de cîteva ori, căutînd să-şi dreagă glasul, clipi repede şi zîmbi uşor.

— Nu te mai recunosc, Livianus Claudius! în tinerețe nu te lăsai învins cu una, cu două. Pe femeie e greu pînă ți-o apropii o dată, apoi nu-ți mai dă ea drumul. Şi chiar eşti hotărît să renunți pentru totdeauna la grațiile ei?

— Ce-aş putea să fac altceva? murmură generalul. Prins de un torent de înlănțuiri de gînduri, Eurotas se scarpină nervos în barbă. Rupse tăcerea cu o frămîntare bine stăpînită.

— Ar mai fi o cale pentru a o face să te iubească, ar fi de încercat...

— Ce? îl întrebă, privindu-l cercetător.

— Am aflat că aci în apropiere, într-o peşteră din munte, s-ar afla o bătrînă vrăjitoare. Se spune că face adevărate minuni : te vindecă, te îmbolnăveşte, te face să urăşti, să iubeşti, să-ți alungi sau să-ți răpui duşmanul şi cîte altele. Ce-ar fi dacă ai încerca? S-au văzut multe cazuri...

Generalul sări ca ars :

— Cine, eu, generalul Livianus Claudius, comandantul cohortelor şi legiunilor din Dacia Trajana, să merg să mă înjosesc în faţa unei bătrîne dace? Eşti nebun, Eurotas, ar însemna să mă dau singur pe mîna duşmanului!

— Stai, n-o lua aşa, n-am spus asta! Principalul este numai ca tu să vrei. Vrăjitoarea trebuie să ne dea ceva pentru copil, ca să-l trimitem cît mai uşor la zei, iar pentru ea, pentru Apronilla, o licoare, ceva care s-o facă să ardă de focul dragostei. Îţi va cădea singură în braţe, Livianus Claudius!

Generalul se întoarse, îl prinse de umeri şi-1 zgîlţîi cu putere :

— Zeii cei răi să te ia la ei, Eurotas! Cum se poate să-ţi treacă prin cap toate astea? Şi pe cine aş putea să trimit la bătrîna aceea?

Zîmbetul şi faţa lui Eurotas se schimbară, ochii începură să-i lucească de o satisfacţie greu de ascuns. Se întoarse şi mai mult spre general.

— Mă duc eu, Livianus Claudius! Eu voi face pe bătrînul îndrăgostit, mie îmi va da băutura pentru copil.

Generalul se ridică de pe bancă şi se îndreptă din şale :

— Se lasă seara, Eurotas. Vom face şi această încercare şi, dacă nu voi izbuti, o voi trimite la Roma.

— Va fi aşa cum îţi spun eu! întări Eurotas, strîngîndu-şi mai bine mantia pentru plecare. Zeii să-ţi dea odihnă plăcută, Livianus Claudius!

Mulţumit de ceea ce făcuse, Eurotas porni spre cîmp, la Domitius Rufinus. Nu-l scăpase din socotelile lui nici pe legatul comandant. Căutase să se apropie de el şi să-l încurce în chestiuni băneşti, împrumutîndu-i sume importante cu multă uşurinţă. Şi pentru a-l îndatora şi mai mult, îl îndemnase la dragostea Apronillei.

Se înnoptase bine cînd intră în încăperea în care lucra legatul, în pretoriul din cîmp. Îl găsi pe Domitius Rufinus împărţind ordine tribunilor şi centurionilor comandanţi de cohorte şi centurii.

— Marele Jupiter cu tine! salută intrînd.

— Pe Cybela şi Thalia, nu mă aşteptam că vei veni să mă vezi astăzi. E ceva nou, treburile merg bine?

— Pentru legatul comandant, Jupiter nu doarme, şi astăzi şi-a întors şi mai mult faţa spre el.

Eurotas se retrase într-un colţ şi se aşeză pe un scaun. Nu se termină scurgerea nisipului din clepsidră, şi Domitius Rufinus îşi scoase afară subalternii. Îi făcu semn să se apropie :

— Zici că nu doarme Jupiter? îl întrebă pe bătrînul negustor.

— Pe Fortuna, lucrurile au pornit bine, vin de la Livianus Claudius. L-am convins pe bătrîn să trimită la zei copilul.

Îl prinse de umeri pe legat şi vorbi cu curaj :

— Merge bine, Domitius Rufinus, merge bine! înveselit, legatul sună, chemă un contubernal şi ceru vin.

— Pe toţi zeii, bătrîne, merită să sărbătorim această clipă şi să golim

cîteva cupe de Falern! îmi pun toată nădejdea în tine!

Legatul goli cupa dintr-o sorbitură.

— Bea cu mai mult curaj, bătrîne!

Se uită la grec şi i se păru mai puțin slăbit şi mai puțin urît. Chiar privirile jucăuşe ale butrînului nu le mai socoti ca arătînd lipsă de sinceritate. Îl întrebă apoi :

— Şi ce-ar trebui să fac eu, bătrîne?

Eurotas puse cupa pe masă şi-şi şterse încet mustățile şi barba. Vinul cald îl simțea curgîndu-i prin toate mădularele.

— Deocamdată nu faci nimic. La momentul potrivit îți voi spune eu. O să mă mai gîndesc la treaba asta. Tu ştii, legatule : inima femeii este slabă. Dacă o să te vadă că te frămînți şi te zbați să-i dai ajutor, atunci cînd copilul va fi pe moarte, recunoştința ei nu va întîrzia să se arate. Fiecare femeie caută un sprijin, şi acest sprijin îl vede întotdeauna într-un bărbat. Şi nici nu se poate altfel... chemarea cărnii, tinerețea... Ehei, Domitius Rufinus, sînt bătrîn, dar le cunosc pe femei : Apronilla este mai scumpă decît aurul, iar bărbatul care o va avea îşi va plăti fericirea stînd ca un sclav la picioarele ei!...

Domitius Rufinus murmură, năpădit de o căldură lăuntrică :

— Mă încred în istețimea ta, bătrîne!

— De asta să nu te îngrijeşti, Domitius Rufinus! Femeile trec uşor de la ura cea mai adîneă la dragostea cea mai puternica. Totul e să ştii cum să le încălzeşti sufletul, să faci să le bată inima pentru tine. Sufletul femeii este capricios ca o zi de primăvară : se schimbă de la o clipă la alta. Dar e tîrziu, e timpul să plec.

Eurotas se ridică de pe scaun. Legatul ocoli masa şi-l prinse de umeri, strîngîndu-l la piept.

— Să mă ajuți, Eurotas! Jur pe făcliile Eryniilor că-ți voi satisface orice dorință, dacă treaba va merge bine!

Eurotas îşi făcuse bine socotelile. Oricare dintre cei doi ar fi reuşit în ceea ce fiecare urmărea, pentru bătrînul negustor ar fi rezultat un cîştig. De aceea, a doua zi spre seară pornise nevăzut de nimeni spre peştera bătrînei, despre care mulți vorbeau : unii că ar fi o vrăjitoare pe care o ajutau duhurile rele, alții că nu e decît o bătrînă dacă, pricepută la tămăduirea multor boli şi răni.

În peşteră, Eurotas o găsise, pe bătrîna Malva, mama Cumidei, care se aşezase în apropierea marelui şantier numai ca să vină în ajutorul dacilor prinşi şi puşi de cotropitor să înalțe construcții noi din piatră. Bătrîna era neîntrecută în găsirea buruienilor bune pentru leacuri, ca şi a celor din care putea pregăti băuturi otrăvitoare. Unele care omorau fulgerător duşmanul, altele care îl făceau să se sfîrşească în cîteva zile, în chinuri îngrozitoare. După moartea fiicei, bătrîna rămăsese numai cu micul Dicomes, fiul lui Sarmis şi al Cumidei.

Malva fusese pusă la grea încercare. Îl cunoscuse bine pe Eurotas şi

ştia că dăduse mult ajutor lui Decebal, în lupta împotriva imperiului, însă mai aflase că tot el fusese acela care o luase pe Apronilla de la Carsidava şi o dusese înapoi la Livianus Claudius. Dar ura ei împotriva decurionilor, a centurionilor şi a tribunilor era neagră, de aceea sfîrşise prin a se încrede în jurămîntele lui Eurotas, cum că urmăreşte să omoare doi centurioni care îi chinuiau pe daci în minele de sare de la Brucla, şi-i dăduse otrava cerută. După patru zile, în vila generalului, micul Decebal îşi dăduse sufletul după chinuri grele, pe care medicul legiunii le pusese pe seama unei boli asemănătoare cu holera.

De mult timp Apronilla îşi pierduse speranța că Viteillus s-ar mai afla în viață şi începuse să se obişnuiască cu gîndul că în casa lui Livianus Claudius îşi va putea creşte mai bine copilul. Dar moartea micului Decebal venise ca un trăsnet, şi pentru ea totul începuse să se năruie. De această stare a ei se bucurau toți cei trei : Livianus Claudius şi Domitius Rufinus, nutrind speranțe de cucerire a femeii rămase singură, iar Eurotas convins că, oricare dintre cei doi va ieşi biruitor, îşi va asigura un cîştig bun.

5

După ce se întîlnise cu Vitellius în taberna „La legionarul vesel", Maevius alergase zi după zi pe întreg şantierul, printre barăcile, bordeiele şi corturile din apropierea campului şi prin împrejurimile Ulpiei Trajana, încercînd să descopere posibilități noi, de care să se folosească pentru scoaterea dacului Rhesos din şantier şi eliberarea Apronillei. Se folosise de Rupilius, patronul tabernei, căutînd să cîştige de partea lui pe unul dintre decurionii sau legionarii din gărzi, dar toate acestea nu duseseră la nici un rezultat. Prietenia cu centurionul Paulus ezitase să o folosească. Reuşita încercării lui era stînjenită şi de faptul că pentru toată lumea, chiar şi pentru Paulus, Vitellius trebuia să rămînă dacul Rhesos.

În aceste zile de frămîntată căutare, Maevius a aflat de bătrîna vrăjitoare din peşteră. Vorbeau despre ea cu respect sclavii şi dacii, uimiți de vindecările miraculoase pe care le făceau leacurile, alifiile şi băuturile date de ea. Maevius ştia de la Roma că vrăjitoarele au şi legături ascunse, ce urcau adesea pînă la patricienii cei mai bogați şi chiar pînă la senatorii cu influență politică hotărîtoare, de aceea socotise că poate n-ar fi fost de neglijat ajutorul vrăjitoarei din apropierea campului. Un libert îl dusese acolo, îi povestise bătrînei împrejurările în care cunoscuse pe Sarmis şi pe Carsida, la Egeta, şi îi cîştigase repede încrederea. Vestea că Vitellius se află aproape, pe şantier, o bucurase mult pe bătrînă şi se hotărîse să încerce totul pentru a-l scoate de acolo. Şi, spre uimirea lor, după cîteva zile, dacul Rhesos fusese lăsat liber.

Trecuseră mai mult de două luni de la moartea micului Decebal.

Toamna era pe sfîrşite. Zile ploioase, mohorîte şi reci se urmau unele după altele. În seara unei astfel de zile, Malva îi aştepta pe Maevius şi pe Vitellius, şi ei nu întîrziară. Bătrîna îi primi ţinînd în mînă opaiţul, în care sfîrîia feştila ce plutea în seul topit.

— Aţi venit, dragii mei, şopti ea tremurînd din tot trupul de încordarea aşteptării, în fiecare clipă m-am rugat pentru voi Marelui zeu!

Puse opaiţul pe un colţ de stîncă, se apropie de Vitellius şi-l îmbrăţişă murmurînd :

— Dragul mamei, te-au lovit fără milă zeii cei răi, şi acum trebuie să te ascunzi sub straie dace. Of, că mult ne mai încearcă zeii răbdarea şi credinţa noastră!

Îl împinse de lîngă ea, luă opaiţul şi căută să-l vadă mai bine la faţă.

— Eşti un dac cu barba cam neagră, şi dacă n-ar fi firele albe din ea ar cam bătea la ochi. Dacii au părul mai deschis. Ai fost aci lîngă mine, Rhesos mamă, şi eu n-am ştiut!

Continuînd să vorbească, bătrîna se întoarse spre Maevius. Începu să-l mîngîie cu duioşie pe obraz.

— S-o eliberăm pe Apronilla, bună Malva! gemu Vitellius.

— Să fii tare, Rhesos! Ne va ajuta Marele zeu să le descurcăm pe toate. Să vă povestesc mai întîi cele ce s-au petrecut de la lupta cea mare, apoi vom vedea ce avem de făcut.

Bătrîna tăcu un moment, luă un tăciune şi răscoli focul, începu să povestească îndurerată :

— La Carsidava rămăseserăm noi, femeile : eu, Carsida, Apronilla şi Cumida, lupta cea mare era pe sfîrşite şi nu mai aveam nici o speranţă că regele va mai putea să-l învingă pe lacomul împărat. Într-o seară a sosit la Carsidava Eurotas. I-a arătat Apronillei un papyrus, şi ea, plîngînd, fără să mai ţină seama de îndemnurile noastre, a luat copilul şi a plecat cu el. Nu după mult timp, Carsidava a fost atacată de o centurie, sau, ştiu eu, poate mai multe. Tu, Rhesos, îl ştii pe bătrînul Usugus. A luptat ca un adevărat viteaz, în fruntea celorlalţi bătrîni, a robilor şi a femeilor. A căzut, sărmanul Usugus, doborît de pe zidul de apărare de sulița aruncată de un legionar. Cînd am văzut că cetatea nu mai poate fi apărată, am fugit cu Carsida, Cumida şi copiii, în plină noapte, peste munte, la Costodava. Într-o dimineaţă, abia se luminase de ziuă cînd în apropierea cetăţii au sosit romanii, adică cete de legionari pornite după jafuri. Ne-a salvat de acolo pustnicul Porfirios. Tu îl ştii? îl întrebă ea pe Vitellius. Venise pe la miezul nopţii şi ne spusese să ne pregătim de plecare. Am mers mult timp pe poteci înguste ce şerpuiau pe povîrnişurile stîncoase ale munţilor, prin păduri neumblate şi prin văi adînci, pînă am ajuns la peştera lui. Abia sosiţi acolo, pustnicul ne-a arătat unde găsim ceva de mîncare şi pe ce să dormim, şi după ce a îmbucat de cîteva ori în grabă, a plecat. Toată ziua am rămas singure şi ne credeam părăsite de el în creierii munţilor, dar ne înşelasem. Tîrziu noaptea, Porfirios s-a înapoiat, frînt de oboseală. Aducea

cu el alte femei şi alți copii, pe care îi scăpase de robie. Am rămas mult timp acolo. Spre toamnă, pustnicul a plecat, după ce ne-a spus că va lipsi mai multe zile şi să nu fim îngrijorate. S-a întors după vreo zece zile, obosit şi descurajat. A căzut pe un pat de fîn şi ne-a spus, abia murmurînd : „În Dacia, totul s-a sfîrşit : regele a murit, Cetatea-de-Munte a fost arsă şi dărîmată, ca şi Sarmizegetusa. De acum înainte, dacii vor trăi într-o provincie a imperiului!" Au urmat pentru noi zile grele : Carsida îl credea pe Diegis mort, iar Cumida pe Sarmis.

După ce-şi şterse lacrimile, bătrîna continuă :

— În anul acela a fost o iarnă grea. Alături de Porfirios, Carsida şi Cumida au luptat cu troienele de zăpadă şi au adus lemne, poame, rădăcini şi vînat. Stăteam numai pe lîngă foc, cu grijă mai ales pentru copii. Pe la mijlocul iernii, Cumida a căzut bolnavă. Am îngrijit-o cu tot ce am putut, căci din cauza nămeților nu puteam să găsesc buruienile şi rădăcinile din care să-i fac băuturi întăritoare, începuse să dea florile cînd sărmana a fost luată sus de Marele zeu. N-a trecut mult timp, şi micul Sarmis, băiatul Carsidei, a plecat şi el la Zamolxis. Am rămas numai eu, Carsida şi micul Dicomes. În zilele acelea, Porfirios plecase şi lipsise timp îndelungat. Cînd s-a înapoiat, ne-a adus vestea că Diegis trăieşte. După pierderea copilului, Carsida nu mai avea cum să şi înfrîngă durerea, iar mie nu-mi stătea în putere s-o ajut cu ceva. Vestea adusă de pustnic o întărise dintr-o dată. Din acea zi, ea n-a mai avut astîmpăr pînă a plecat. Pustnicul a dus-o pe poteci numai de el ştiute, a trecut-o dincolo de Cetatea-de-Munte şi i-a arătat încotro să meargă, ca să ajungă în munții în care se afla Diegis. Eu am rămas singură, cu micul Dicomes. Malva tăcu. Începu să scormonească jarul privind lung cărbunii şi flăcările albastre-verzui ce pîlpîiau deasupra jăraticului. Îşi şterse lacrimile şi povesti mai departe :

— Ce s-a întîmplat cu Carsida, nu ştie nimeni. De la Diegis am aflat, prin oamenii lui, că ea n-a mai sosit acolo. El a pus s-o caute, a răscolit munții şi pădurile, a bătut toate drumurile şi potecile, fără să-i poată da de urmă.

— Mam-mae! Mam-mae!...

Bătrîna tăcu împietrită. Se uită lung spre Vitellius şi un val de milă o năpădi. În clipa cea grea, nu vrusese ca el să ştie că alături de ea creşte micul Dicomes.

— Mam-mae!

— Vin, puişorul mamei scump!...

Se ridică greu, cu trosnete de oase, şi porni spre el.

Vitellius rămăsese nemişcat şi urmărea ce se petrece în fundul peşterii unde, printr-o mică spărtură în stîncă, se vedea lumina jucătoare a opaițului din scobitura pe care Malva şi-o făcuse încăpere de locuit. Bătrîna se înapoie, ținînd de mînă copilul. Scărpinîndu-se somnoros prin părul mătăsos, lung şi blond, ce-i ajungea pînă spre umeri, micul Dicomes

îi privi mirat cu ochii lui mari şi blînzi.

— Nu te mai cunoaşte, murmură bătrîna, chinuită şi mai mult de durere, era micşor cînd ați plecat cu toții la luptă.

Îşi trase colțul năframei şi-şi şterse lacrimile. Se aşeză lîngă foc, ținînd copilul pe genunchi, şi începu să răscolească jarul, peste care mai aruncă cîteva vreascuri.

— Rhesos mamă, zeii ne pun la grele încercări! Cîte-odată, omul, străduindu-se să facă binele, aduce răul. Mi-e sufletul zdrobit de ceea ce s-a întîmplat. Ai putea să ridici o piatră, şi cu ea să-mi zdrobeşti capul!

Vitellius se mişcă pe buturugă, gata să se ridice, însă ea îi făcu semn să stea liniştit.

— Spune-mi, ce s-a întîmplat, ce nenorocire mă mai încearcă? murmură el, săgetat de o presimțire rea.

— Trebuie să te ții tare, dragul mamei! Să ducem lupta şi s-o scăpăm pe ea...

— Copilul! Ce s-a întîmplat cu micul Decebal? strigă el, sărind în picioare.

— Stai pe buturugă şi ascultă-mă! De la un luptător încercat mă aştept la mai multă stăpînire..., îl îndemnă ea înfrîngîndu-şi plînsul.

Începu să povestească rar, printre suspine :

— Era pe la începutul acestei toamne. De tine nu ştiam nici că trăiai şi nici că te găseai aici pe şantier. Într-o zi a venit la mine Eurotas, trimisul zeilor cei răi, şi mi-a cerut să-i dau o băutură cu care să omoare pe nişte ticăloşi de centurioni, care îi chinuiau, chipurile, pe dacii prinşi şi puşi la muncă. Orbită de ură împotriva duşmanului, i-am dat-o. După cîteva zile am aflat de la el, de la dragul mamei, Maevius, că tu eşti în viață. Am trimis repede după Euratos şi i-am cerut, ca plată a băuturii ce i-am dat, să-mi aducă de la Livianus Claudius eliberarea dacului Rhesos din şantier. Şi grecul a făcut totul mai repede decît mă aşteptam. Acum ştii, Rhesos mamă, cum de-ai ajuns liber. Nu acel centurion Paulus, cum ai crezut tu, te-a ajutat.

După ce mai scormoni încet prin foc, privind lung flăcările, spuse aproape tremurînd :

— N-am crezut că grecul şi generalul au suflete atît de ticăloase! Asta am aflat-o numai de puțin timp, şi pentru asta v-am chemat. Cu băutura pe care eu i-am dat-o lui Eurotas a fost omorît copilul.

— Ți-ai pierdut mințile? strigă Vitellius, neştiind ce să facă în durerea ce-l năpădea.

Bătrîna continuă cu voce mult tulburată, înecată de plîns :

— Dacă nu poți să te mai stăpîneşti, ți-am spus să-mi zdrobeşti capul! Da, cu băutura pe care i-am dat-o eu. Îmi cunosc otrăvurile tot aşa de bine cum îmi cunosc leacurile. Pentru asta mi-a cerut-o ticălosul de Eurotas, pentru ca, omorînd copilul, să o poată mfrînge mai uşor pe ea, rămasă singură, aici, departe de Roma.

Vitellius îşi prinsese capul între mîini şi privea în jos, împietrit. Vestea îl doborîse. În mintea lui, gîndurile nu se mai puteau închega. Malva îi înțelegea durerea şi căută să-l liniştească :

— Inima ei este şi mai sfărîmată decît a ta, dragul mamei! Ea nu ştie nici atît, că tu mai eşti în viață, şi nu mai are nici o mîngîiere! Pînă vom reuşi s-o scoatem de acolo, trebuie s-o ajutăm să-şi înfrîngă durerea. Să-i scrii un papyrus, dragul mamei, pe care eu mă voi strădui să-l fac să ajungă pînă la ea. Poate că Marele zeu ne va ajuta, că nu s-o fi pus să sfîrşească lumea în durere şi deznădejde! Eu m-am îngrijit de cîteva papyrusuri de la un negustor de pe lîngă şantier.

Îndurerat peste măsură, Vitellius scrise papyrusul şi se pregăti să plece.

— Trebuie să dau de Eurotas. Nici un zeu n-o să-l mai scape din mîinile mele! rosti el, năpădit de durere şi de ură.

— Şi eu voi avea grijă de ei, dragul mamei. După ce o scoatem pe ea, o să-i răpunem, pe Livianus Claudius şi pe Eurotas, cu aceeaşi otravă. Tu să te ții tare, şi - dacă aşa a fost voia zeilor - pe micul Dicomes îl puteți creşte ca pe copilul vostru!

Primirea papyrusului de la Vitellius schimbase mult starea sufletească a Apronillei. O bucurie mare face să scadă o durere, oricît de sfîşietoare ar fi. Şi căutînd să înşele atenția lui Livianus Claudius, care pusese pe Myrella, pe Agnia şi pe decurionul Cinarius să n-o scape din vedere nici o clipă, Apronilla se schimbase cu totul, spre uimirea bătrînului general. Începuse să se arate ascultătoare şi apropiată față de el şi, înfrîngîndu-şi ura ce-i purta, îl făcuse să nutrească din nou cele mai ispititoare speranțe.

Cele ce se petreceau în vila generalului atrăseseră furia şi ura a două persoane din apropierea lui : Domitius Rufinus şi Agnia. Legatul turba de ciudă, fiindcă îi scăpa din mînă femeia ale cărei grații le poftise atît de mult, iar bătrîna sclavă blestema într-una şi se ruga zeilor să-l întoarcă pe drumul cel bun pe stăpîn, care îşi pierduse mințile şi cerea dragoste de la. propria lui fiică.

Agnia nu se îndoise niciodată că Apronilla e Lucilla, pe care zeii o aduseseră acasă în urma rugăciunilor ei. Bătrîna sclavă începuse să fie scîrbită şi stăpînită de ură împotriva Apronillei, de cînd văzuse schimbarea ei față de general. În fiecare zi se ruga zeilor să-i îndrepte sau să-i pedepsească crunt pe tată şi pe fiică, amîndoi stăpîniți de duhurile rele. Şi, încetul cu încetul, în mintea puțină a Agniei îşi făcuse loc gîndul răzbunării. Începuse să urmărească toate mişcările Apronillei, pornită să-i facă orice rău îi va fi cu putință. Şi ziua aceasta, a sosit mai repede decît ar fi crezut bătrîna sclavă.

Era într-o după-amiază. Apronilla ieşise să se plimbe puțin în parcul din jurul vilei. Bătrîna se strecurase repede în exedra, în urma ei. Nici ea nu ştia ce caută acolo, era numai năpădită de ură. A început să ridice pernele, să arunce lucrurile, să răscolească peste tot. Privirea i-a căzut pe

papyrusul pe care Apronilla îl primise de la Vitellius. S-a uitat la el cu o mutră îndobitocită, fără să înțeleagă ce poate fi, apoi a pornit în fugă spre tabliniu, unde se odihnea stăpînul.

—Stăpîne, uite ce-am găsit, în exedra, la Lucilla!

— Agnia, de cîte ori să-ți spun că Apronilla nu este nici Lucilla, nici Lucina? îi strigă el, luîndu-i din mînă papyrusul.

Îi făcu semn sclavei să iasă şi desfăcu papyrusul, prins de presimțiri negre. În sinea lui se ruga zeilor, ca el să nu fie o dovadă că pe Apronilla o pierduse din nou. Începu să citească papyrusul, parcurgîndu-l cu ochii febrili şi cu mîinile tremurînde. O durere ascuțită îi săgeta inima.

— El... trăieşte!... Trăieşte aci, în apropierea mea!... Strînse pumnii şi ridică privirea amenințător, pornit pe răzbunare.

— Ticăloasa vrăjitoare a urzit totul. Îl ştia pe trădător ascuns sub numele de Rhesos!

Fața îi deveni de nerecunoscut : palidă, prelungă, slăbită, împietrită, ochii îi ardeau în orbite, buzele, strînse, i se învinețiră. Făcu ghemotoc papyrusul în mînă şi se repezi afară, trîntind cu putere uşa.

Cînd îl văzu, Apronilla începu să-i zîmbească, nebănuind nimic. Era năpădită numai de bucuria apropiatei revederi a soțului şi o căldură dulce îi umplea trupul şi sufletul. Zîmbetul îi pieri însă repede, cînd îl privi mai bine. Se trase înapoi, speriată, dar nu avu timp să facă decît un pas, căci el o prinse cu putere de umeri şi începu s-o zgîlțîie ;

— Te omor! Ce e cu acest papyrus?

Apronilla păli. Stăpînul nu se purtase astfel niciodată cu ea.

— Care papyrus?

În acea clipă nu se gîndi că papyrusul primit de la Vitellius era cel pe care stăpînul ei îl ținea în mînă. Căută să se țină tare.

— Nu înțeleg, despre care papyrus îmi vorbeşti? spuse ea nedumerită.

— Da, nu înțelegi? Dar cine este dacul Rhesos, ştii? Ce pune la cale Malva, ştii? Că tu te pregăteşti să fugi, să mă părăseşti din nou, ştii? continuă el s-o întrebe, fierbînd de mînie.

Sînt momente cînd forțe necunoscute în om ies la iveală şi-l fac să se schimbe într-un mod cu totul neaşteptat. Cînd înțelese situația, Apronilla nu-şi pierdu totuşi cumpătul. Inima i se împietri, muşchii i se încordară şi, cu o linişte şi hotărîre demne, îl respinse cu putere pe general. Se trase cîțiva paşi înapoi şi-l privi cu ură :

— Ce vezi rău, Livianus Claudius, în aceea că o soție îndurerată primeşte veşti din partea soțului chinuit, pe care de mult îl crezuse pierdut? În sufletul tău, în cugetul tău, ai socotit că soțul nu trebuie să-şi caute soția, că soția nu trebuie să-şi aştepte soțul pînă în ultima clipă a vieții ei? Ai fi gîndit tu, Livianus Claudius, ca soția ta, Lucina, să nu te fi aşteptat şi să nu te fi căutat dacă ai fi căzut captiv în Galia? Ai fi sfătuit tu pe fiica ta, Lucilla, să nu-şi iubească soțul? Pentru ce, Livianus Claudius, ceri toate acestea de la mine?

Livianus Claudius se retrăsese şi se sprijinise de tocul uşii. O privise mult timp, mîhnit şi ruşinat de gestul ce-l făcuse. Cuvintele ei îi săgetaseră inima şi îl readuseseră la realitate. Încercă să vorbească, dar nu reuşi să scoată decît un şuierat uşor, însoţit de un oftat adînc. Ea îi făcu semn să tacă şi continuă ;

— Într-un fel, de cînd mă ţii în casa ta, poate că ţi-ai făcut o idee despre mine şi n-aş vrea să mă judeci greşit. Trebuie să nu uiţi niciodată că sclava ta este soţie şi a fost mamă. Pînă la primirea acestui papyrus, n-am ştiut că soţul meu mai trăieşte.

Tăcu. În privire îi apărură flăcări şi ochii i se umeziră. Urmă cu durere în voce :

— Şi tot pînă atunci n-am ştiut că tu şi Eurotas, îndemnaţi de zeii cei răi, mi-aţi omorît copilul, cu otrava pe care bătrîna Malva v-a dat-o!

Învinsă de durere şi de revoltă, Apronilla izbucni în hohote de plîns.

— Ce mai doreşti de la mine, Livianus Claudius? îi strigă cu disperare nestăpînită.

Fără să mai spună un cuvînt, Livianus Claudius se întoarse şi plecă, păşind încet ca un bătrîn gîrbovit de ani. În atriu se opri, se lăsă greu pe un scaun şi, cu coatele sprijinite pe genunchi, îşi prinse capul între mîini. Rămase mult timp în această poziţie, pierdut în gînduri. Tîrziu, se ridică, chemă pe primul său contubernal şi-i ordonă să caute pe şantiere, în toată Ulpia Trajana şi prin împrejurimi pe dacul Rhesos şi să i-l aducă, legat, cît mai repede cu putinţă. De asemenea, să trimită un decurion cu cîţiva legionari la peştera vrăjitoarei Malva şi s-o pună în lanţuri.

După plecarea lui Livianus Claudius, Apronilla îşi dădu seama că trăieşte momente de luptă grea, hotărîtoare. Fiecare clipă era preţioasă. O chemă pe Myrella şi-i spuse să-l caute pe decurionul Cinarius. Ceva mai tîrziu, decurionul pornea grăbit spre taberna lui Rupilius, unde spera să-l găsească pe Maevius.

Se lăsa amurgul, cînd Maevius alerga pe poteca ce şerpuia pe coasta muntelui, spre peştera Malvei. Toga lui ruptă flutura în vîntul potolit de seară. Cînd ajunse sus, se uită înapoi. Văzu în vale o ceată de legionari mergînd grăbiţi pe aceeaşi potecă pe care urcase el. Grăbi şi mai mult fuga.

Malva şi Vitellius îl ascultară încordaţi. Cînd Maevius sfîrşi de povestit, bătrîna se ridică de lîngă foc şi, cu multă linişte şi hotărîre, le spuse :

—Nu avem timp de pierdut, să mergem! Marele zeu n-a vrut să ne ajute! Vom chibzui mai tîrziu asupra celor ce vom avea de făcut.

Bătrîna zăvori uşa cu drugul cel mai gros şi le spuse s-o înfunde cu blocurile de piatră înşirate în lungul peretelui peşterii, toate pregătite pentru un astfel de moment greu.

— Aşa, acum să mă urmaţi! Nu pune el duşmanul mîna pe Malva, şi nici pe voi.

O urmară în scobitura în care se afla micul Dicomes. Copilul se juca

cu melci şi cu pietre la lumina slabă a unui opaiţ. Îl îmbrăcă repede, apoi îi făcu semn lui Vitellius să se apropie de peretele de stîncă. Dădu la o parte un maldăr de fîn şi-i arătă un bloc de piatră ceva mai rostuit, ce se înfunda în masivul pietros. Îi spuse să-l împingă la o parte, dîndu-i un drug de lemn în ajutor, în faţa lor se căscă o gură întunecoasă, ce cobora în pantă repede, înfundîndu-se în inima muntelui. Dinspre uşă se auziră zgomote, murmure şi lovituri puternice.

— Hei, Malva, deschide! Te cheamă Livianus Claudius!

— Să cheme duhurile rele şi pe zeii cei răi! murmură bătrîna, pornind înainte prin crăpătura din inima muntelui, ţinînd pe micul Dicomes de mînă.

După ce înaintară cîţiva paşi, se opri şi-i spuse lui Vitellius să tragă la loc blocul de piatră.

Afară, legionarii începuseră să spargă uşa.

6

Un an mai tîrziu, spre sfîrşitul verii, la Ulpia Trajana erau aproape gata pregătirile pentru serbările de inaugurare a noii colonii romane, capitală a provinciei Dacia Trajana. Guvernatorul provinciei, Decimus Terentius Scaurianus, împreună cu senatorii şi magistraţii sosiţi de la Roma pentru a lua parte la serbări, stabiliseră cu grijă ca totul să se desfăşoare cu mult fast şi bogăţie, pentru ca poporul dac să fie impresionat şi pe această cale de rnăreţia Romei. Totodată aranjaseră ca aceste serbări să constituie puntea de împăcare a împăratului cu dacii şi începerea unei perioade de linişte şi de muncă.

Inaugurarea se făcea fără să fi fost ridicate toate construcţiile. În afară de amfiteatru, for şi terme, se mai terminaseră vilele conducătorilor şi înalţilor funcţionari ai imperiului, ce se înălţau în centrul coloniei, în timp ce locuinţele restului populaţiei - negustori, meşteşugari, centurioni - abia dacă erau începute, terenul fiind acoperit în cea mai mare parte cu barăci şi bordeie.

În lungul arterelor principale : via Ulpia Trajana, via Roma şi via Dacia Trajana, se înşirau vile albe, frumoase, vesele, cu faţade frumos ornamentate cu scări şi coloane de marmură, înconjurate de grădini, aceste artere fiind totodată locurile de plimbare şi recreare pentru patricieni, militari şi funcţionari. Via Ulpia Trajana lega amfiteatrul cu forul, iar via Roma - forul cu termele. Tot de la for pornea şi cealaltă arteră, mai puţin circulată, via Dacia Trajana, pe care se înălţau vilele comandantului şi guvernatorului precum şi aceea a legatului comandant, al legiunii cu garnizoana în capitala provinciei. Din aceste trei artere porneau străzi şi uliţe înguste şi întortocheate, îngrămădite între zidurile de apărare în construcţie, ridicate pe urmele brazdei de plug pe care o

trăsese guvernatorul, care, conform unei tradiții la romani, stabilise întinderea noii cetăți. Ca pretutindeni, însă, sărăcimea începuse să ridice locuințe şi dincolo de ziduri, fără nici o ordine. Lîngă amfiteatru, care rămăsese în afara zidurilor, gladiatorul Catius - devenit lanist - construise, cu ajutorul lui Domitius Rufinus, o şcoală de gladiatori. De lîngă amfiteatru nu lipsea templul zeiței Nemesis, mult adorată de gladiatori, socotită zeița ce hotăra norocul şi soarta lor în lupte.

Se apropiase ziua începerii serbărilor. Programul fusese întocmit de guvernatorul Decimus Terentius Scaurianus şi de generalul Livianus Claudius, împreună cu senatorul Publius Octavianus, trimisul împăratului. Toată lumea aştepta cu nerăbdare. De dimineață pînă seara, pe via Ulpia Trajana şi pe via Roma, o mulțime de curioşi se adunau, dornici să afle ultimele zvonuri în legătură cu începerea serbărilor. La Roma devenise atît de puternică atracția către noua provincie, care uimise prin bogățiile şi frumusețile ei, încît ajunsese o modă, o laudă şi o distincție în societatea romană ca cineva să călătorească în Dacia. De aceea, numărul celor veniți din capitala imperiului pentru a lua parte la serbări era destul de mare. Însuşi senatorul Publius Octavianus venise însoțit de fiica sa, Canidia.

În prima zi a serbărilor, oaspeții, patricienii, militarii şi o mulțime de romani şi de daci, se îngrămădiră în curtea mare a palatului augustalilor. Era în a cincea zi după idele lui septembrie. Sub bolta imensă, albastră, a cerului senin, soarele lumina viu, cu o căldură plăcută. Departe se profilau crestele munților, îmbrăcate pînă către vîrfuri de păduri dese de fagi şi de brazi. Deşi încă neterminat, palatul augustalilor se arăta o construcție impunătoare : o clădire cu o formă simetrică şi unitară, ce se desfăşura pe laturile unui patrulater, închidea la mijloc o curte centrală, împărțită în două printr-un zid, a cărui înălțime nu trecea de patru picioare. Împărțirea curții se făcuse cu scopul ca în timpul ceremoniei jertfei, oaspeții : senatorii, magistrații şi patricienii, să fie separați de plebei, de sărăcime şi de daci. Palatul era îmbrăcat în marmură. Fațada principală se compunea din cinci deschideri arcuite, sprijinite pe şase coloane, fiecărei deschideri corespunzîndu-i o încăpere destinată adunării sfaturilor şi consiliilor privitoare la administrarea provinciei şi a coloniei. Dinspre amfiteatru se deschidea via Roma, trecea prin porțile mari ale casei augustalilor şi răspundea în for, unde se întîlnea cu via Ulpia Trajana, într-o piață largă ce înconjura forul. Sub aripa din stînga a clădirii cu coloane se afla camera tezaurului, iar deasupra acesteia era - încă în construcție - camera sanctuarului sau a cultului împăratului, în mijlocul căreia se şi aşezase statuia lui Traian, sculptată în marmură.

Mulțimea aştepta cu multă nerăbdare. Trecînd pe sub arcul central al palatului, se îndreptă spre altar Publius Octavianus, senatorul care îl reprezenta pe împărat, însoțit de Decimus Terentius Scaurianus şi de Livianus Claudius. După ei veneau senatorii, magistrații şi patricienii

sosiți de la Roma. Un grup aparte îl formau militarii : legați, tribuni, centurioni din toate cetățile şi castrele din Dacia. Printre oaspeți şi patricieni se distingeau şi fețe de negustori veniți aici pentru îmbogățire, dintre care nu lipseau Eurotas, Nesmesianus şi Fortunatus. Preoții, acoperiți cu mantii de lînă albă, purtînd pe capete bonete tot albe, înaintară spre altar, pregătiți să aducă jertfe zeilor Jupiter şi Marte, urmați de laruspicii, haruspicii şi de ceilalți slujitori de rînd, ce aduceau obiectele de cult şi animalele pentru jertfe.

Slujba se începu prin ritualul curățirii : preoții aruncară tămîie în cupe de argint, presărară făină peste animale şi aduseră jertfa turtei sacre şi a stropirii cu vin. După ce preoții uciseră animalele, haruspicii le cercetară măruntaiele şi aduseră la cunoştință mulțimii că zeii sînt favorabili imperiului, împăratului şi armatei sale. Văzînd lăcomia cu care găinile sacre ciuguleau grăunțele, mulțimea izbucni în urale : zeii Jupiter şi Marte acordau împăratului divina lor ocrotire.

În aceeaşi zi, în deplină înțelegere cu trimisul împăratului şi cu guvernatorul, marele preot Zundecibalm strînsese pe Cogheon o mare mulțime de daci şi săvîrşea slujba aducerii Marii jertfe către marele zeu Zamolxis. Tînărul dac sortit ca jertfă îşi dădu sfîrşitul îndată ce-l străpunseră vîrfurile sulițelor în care preoții îl aruncaseră. Prin fumul de arome şi răşină, în sunetele în surdină ale cornurilor, buciumelor şi tobelor, Marele preot aduse la cunoştința tuturor că voia Marelui zeu era ca poporul dac să trăiască în bună înțelegere cu romanii. Prin mulțime trecură ca un val murmure de mînie şi de blesteme împotriva trădătorilor. Ele se întăriră cînd Zundecibalm, înconjurat de fum, îi îndemnă să-l iubească pe împărat, încredințîndu-i că şi el, împăratul, iubeşte şi ocroteşte poporul dac. După aducerea Marii jertfe, Marele preot şi întreg alaiul se îndreptară spre Ulpia Trajana, unde trebuia să sosească a doua zi.

În ziua următoare - a şasea după idele lui septembrie — se strînsese în for şi în piața din jur aceeaşi mulțime care cu o zi înainte luase parte la ceremonia aducerii jertfei şi a omagierii împăratului, precum şi dacii sosiți peste noapte, în frunte cu Marele preot, de la Cogheon. Oaspeții veniți de la Roma ocupară locurile din față, în apropierea piedestalului de marmură de pe care urma să se adreseze mulțimii trimisul împăratului. În spatele căpeteniilor se îngrămădeau romanii : un amestec de plebei, liberți, veterani şi sărăcime curioasă, iar în partea opusă, despărțită printr-un rînd de coloane de marmură cu capiteluri şi arcade susținute de un zid scund, înalt numai de patru picioare, stăteau înghesuiți dacii, avînd în față pe Marele preot şi taraboştii chemați să asiste la serbări. Forul era frumos împodobit : steaguri, ghirlande din frunziş şi din flori, vase în care ardeau răşini aromate şi busturi în marmură ale căpeteniilor imperiului, aşezate pe coloane, pe arcade şi pe ziduri. În partea principală a forului, pe un piedestal de marmură, se înălța impunătoare statuia împăratului, care

parcă privea măreț şi binevoitor peste capetele mulțimii adunate. Şi nu erau puțini printre cei de față, care vedeau în statuie pe însuşi stăpînul imperiului, de aceea mulți numai privind-o se simțeau stînjeniți, socotindu-se văzuți de împărat, şi încercau un simțămînt de supunere şi de teamă. Cele două grupări, romană şi dacă, nu erau despărțite numai prin rîndul de coloane. Din motive de estetică, fast şi disciplină, şi mai ales pentru a întări paza căpeteniilor romane, de o parte şi de alta a zidului ce susținea coloanele erau aliniați legionari, îmbrăcați în uniforme de paradă şi bine înarmați.

Printr-o uşă laterală din apropierea statuii împăratului se iviră, unul după altul, Publius Octavianus, Decimus Terentius Scaurianus, Livianus Claudius şi Sedatius Severianus, acesta din urmă ales conducător al treburilor publice în noua colonie Ulpia Trajana. Bărbat frumos, plăcut, cu privire vie, caldă şi senină, Publius Octavianus avea aruncată pe umeri toga albă, tivită pe margini cu chenar roşu, semnul distinctiv al senatorilor. La intrarea lui, trîmbițaşii şi trompetiştii intonară imnul împăratului. Mulțimea ovaționa şi salută strigînd :

— Ave, imperator !... Ave, Cesar!... Ave, Trajanus Dacicus !...

Senatorul Publius Octavianus se urcă pe piedestalul de marmură şi ridică mîna. În for se făcu linişte. Începu să vorbească rar, măsurat, cu voce melodioasă. După fiecare frază se oprea şi, din apropierea Marelui preot, tarabostele Susagus repeta în limba dacă cele spuse de el.

— În numele împăratului Marcus Ulpius Trajanus Augustus Dacicus, salut întreaga populație, romani şi daci, din cea mai frumoasă şi bogată provincie a imperiului : Dacia Trajana! Marele Jupiter şi marele zeu Zamolxis şi toți zeii să dea sănătate şi fericire tuturor, toți fii credincioşi al Romei!

— Ave, Cesar! Ave, Ulpius Trajanus! răspunse mulțimea la salut.

— Din însărcinarea augustului împărat, o dată cu inaugurarea coloniei municipiu Ulpia Trajana, continuă senatorul, aduc la cunoştința tuturor că de acum înainte începe împăcarea şi viețuirea frățească a romanilor şi a dacilor din acest colț binecuvîntat de zei al imperiului. Fiecare cetățean trebuie să respecte legile şi va fi aspru pedepsit acel roman - militar sau civil, patrician sau plebeu - care va lovi sau batjocori un dac. Toți dacii, taraboşti şi comați, luați cu sila la muncă pe şantiere, de astăzi sînt lăsați liberi. Pot rămîne la muncă, contra plată, numai aceia care doresc, şi ei vor putea pleca, după voia lor, oricînd.

Din spatele lui Zundecibalm, la un semn al lui Susagus, dacii izbucniră în urale de mulțumire şi de slavă către împărat. Alături, tarabostele Burio stătea liniştit şi îşi strîngea fălcile cu ură greu stăpînită. El ştia că nimic din ceea ce se spune nu va fi îndeplinit şi că totul face parte din uriaşa acțiune a Romei de împilare a poporului dac. Senatorul continuă :

— Dacia Trajana este o provincie a imperiului, şi colonia municipiu pe

care o inaugurăm astăzi, pe ruinele cetății de scaun, Sarmizegetusa, pe care şi-o înălțase regele Deeebal, va fi centrul de administrare şi de conducere a acestei provincii. Pentru a întări împăcarea romanilor cu dacii, numele acestei colonii va fi Ulpia Trajana Augusta Dacica Sarmizegetusa!

Mulțimea izbucni în urale. Trompetiştii şi trîmbițaşii intonară un imn de slavă. Unul dintre daci strigă :

— Ave, Ulpia Trajana Dacica! Ave, Trajanus Bonnus! Lui Burio nu-i scăpă că dacul strigase la un semn ascuns, tot de-al lui Susagus.

Senatorul ridică mîinile, cerînd linişte.

— Augustul împărat cere supunere poporului dac şi muncă liniştită pentru întărirea provinciei şi a imperiului. Poporul dac trebuie să fie alături de legiunile şi cohortele care îl apără de năvala triburilor din miazănoapte şi să nu se lase prins de nebunia cetelor de latroni[1], bandiți de codru, daci fără minte şi răi, conduşi de cîteva căpetenii rătăcite. Aici este pămînt destul pentru toți, şi acum, după ce s-a făcut numărătoarea populației, pămîntul se va măsura şi se va împărți atît dacilor, cît şi celor veniți din alte provincii. În numele augustului împărat, rog zeii ca împăcarea dintre romani şi daci să fie eternă!

În uralele mulțimii, senatorul coborî de pe piedestal. După el urmară cîțiva funcționari, care explicară legile ce se introduceau în noua provincie : cum se vor arenda păşunile, cum se vor plăti dările, cum se vor judeca neînțelegerile şi ce obligații aveau romanii şi dacii față de imperiu.

Senatorul nu-i asculta. Gîndul lui alerga departe, spre Roma. Se bucura de încrederea ce i-o arătase împăratul. Tresări cînd cineva îi strînse uşor mîna. Se întoarse. Era fiica sa, Canidia. Îi zîmbi şi o privi cu dragoste. Fata arăta odihnită, îmbujorată, proaspătă. Oboseala drumului fusese învinsă. O mîngîie părinteşte pe obraz.

— Vrei ceva, copila mea? o întrebă în şoaptă, strîn-gînd-o uşor la piept.

— Tată, tu aici reprezinți pe împărat şi poți să faci orice în numele lui?

În vocea şi privirea ei era ceva rugător.

— Da, Canidia, pot să fac orice, cu condiția de a nu depăşi misiunea ce mi s-a încredințat şi de a nu călca legile imperiului. Dar de ce mă întrebi, copila mea?

Canidia avu o clipă de şovăire. Se strînse şi mai mult lîngă el.

— Tu eşti atît de bun, tată, şi adineauri, cînd vorbeai, se vedea bunătatea pe fața ta...

Tăcu, încurcată.

— Da, copila mea, şi? o îndemnă el.

— Tu poți uita şi ierta, tată? şopti ea cu vocea puțin sugrumată.

---

1 Cu acest nume îi batjocoreau romanii pe dacii răsculați, cu înțelesul de haiduci, hoți, tîlhari de codru.

. Tatăl o cercetă mirat.

— Cum să uit, ce să uit, pe cine să iert? Pe fața lui trecu o umbră de supărare.

— Aici al vorbit despre împăcare, tată! Te rog din suflet, redă-i libertatea lui Staberius! Tu ştii că el este un tînăr învățat, din familie de oameni bogați. Să se întoarcă la ai săi, acasă! Tată, numai eu sînt vinovată de faptele lui şi nu-mi pot ierta că am fost cauza nefericirii sale! El avea pentru tine multă admirație şi mult respect!...

Senatorul îşi privi lung fiica, înmărmurit de cele ce auzea. Durerea ce-i frămîntase sufletul începea din nou să pună stăpînire pe el.

— Uite ce mare greşeală am făcut luîndu-te cu mine în Dacia! murmură întristat. Ştiai că el a fost adus aici. Dacă îl las liber, el nu se va duce la Athena şi nici în Bithynia, ci va veni la Roma, va încerca să se apropie din nou de tine.

— Tată, îți jur pe Freya şi pe Cybela că nu voi primi în nici un fel apropierea lui, dar să fie lăsat liber...

— Ştiu, Canidia, ştiu cît valorează jurămîntele tinerilor! Cînd cineva iubeşte cu adevărat, cu greu îşi poate respecta jurămîntul. Nici tu, şi nici el.

Îi spuse apoi cu mai multă supărare :

— Nu vreau ca înapoiat la Roma să am din nou griji şi necazuri!

— Tată...

— Încetează, nu vreau să mai aud nimic, te rog să-mi dai pace! murmură el.

O împinse uşor cu mîna, pentru a o îndepărta de lîngă el, în timp ce continua să murmure :

— Aici în Dacia mai este mult de lucru şi se simte mare lipsă de sclavi...

După terminarea comunicărilor din for, a avut loc ospățul, la care au luat parte şi căpeteniile dace, în frunte cu Marele preot. Publius Octavianus socotise că ospătîndu-se împreună cu căpeteniile dace şi romane, poporul va vedea şi mai întărită împăcarea.

Întîmplarea a făcut ca tarabostele Burio, tînăr, frumos, vioi, acum ceva mai împlinit ca vîrstă, să fie aşezat în apropierea Canidiei. Era vesel. Golise multe cupe de vin şi mîncase cu poftă. Fiica senatorului nu se atinsese de numeroasele feluri ce se îngrămădiseră pe masă şi rămăsese tot timpul tăcută, tristă. Se apropiase însă ceva mai mult de taraboste, în momentul cînd acesta începuse să povestească cu mult haz diferite întîmplări ce se petrecuseră pe şantierul Ulpiei Trajana, unde şi el lucrase mai bine de un an cu mulți comați şi robi de pe moşia sa. În acelaşi timp, în grupul înaltelor căpetenii se porniseră discuții aprinse :

— Eu susțin că un popor mic face o mare greşeală cînd încearcă să se împotrivească legiunilor imperiului, accentua Publius Octavianus, fiindcă, pînă în cele din urmă, acel popor tot este înfrînt, cetățile lui dărîmate, iar

țara pîrjolită. Spun aceste cuvinte fără gîndul de a-l supăra pe Zundecibalm, încheie senatorul.

Marele preot nu întîrzie răspunsul.

— Îi e uşor să vorbească astfel oricui face parte din marele imperiu şi se mulțumeşte cu soarta pe care o are. Dar ați văzut vreodată pe plebeu la voi, sau pe comate la noi, să-şi lase cu plăcere mica şi sărăcăcioasa lui gospodărie înghițită de vecinul bogat, patrician sau taraboste? Te admir, Publius Octavianus, eşti un bărbat frumos şi inteligent şi te respect, eşti între noi trimisul împăratului. Te întreb : ce-ai fi făcut dacă ai fi aparținut unui popor mic, subjugat de imperiu şi apoi umilit, batjocorit, aşa cum sînt dacii acum?

— Aşa cum au fost, Zundecibalm! ținu să precizeze senatorul. De astăzi înainte, s-a făcut împăcarea. Căutați şi voi să opriți cetele de latroni, potoliți-i, altfel... Cît priveşte întrebarea, continuă el, dacă aş fi fost dac şi mi-ar fi stat în putere, nu m-aş fi măsurat cu imperiul pe calea armelor, ci pe aceea a înțelepciunii. Aş fi căutat să stau de vorbă cu Roma, să tratez cu împăratul şi cu Senatul, la nevoie trimiteam chiar daruri, căci pe oameni, oricît de înțelepți şi oricît de bogați, un dar îi mulțumeşte, îi îmbunează şi, aruncînd în talerul balanței toată iscusința şi, dacă vrei, chiar şiretenia, aş fi căutat să obțin condiții cît mai bune de împăcare. Dacia ar fi scăpat cu cetățile nedărîmate, cu mii de oameni în viață şi ar fi intrat în imperiu cu una dintre provinciile cele mai bogate şi mai puternice.

Cu zîmbete binevoitoare, senatorul adăugă :

— Mai tîrziu, n-ar fi exclus ca un dac să ajungă chiar împărat la Roma. Nu ştiți? Istoria rezervă oamenilor şi imperiilor numeroase surprize...

— Poate că tot aşa a gîndit şi Marele preot, interveni Livianus Claudius, dovadă stă faptul că de mult el a trecut de partea imperiului...

— Acum, faptul este consumat, începu Zundecibalm. Evenimentele s-au petrecut şi nu mai poate fi schimbat nimic. Ai spus, Livianus Claudius, că eu am trecut de mult de partea imperiului. Ai avut în vedere ceea ce ştie şi ceea ce trebuie să facă un Mare preot? Cred că nu! L-aş ruga pe Publius Octavianus să-mi spună cum vede el soarta poporului dac?

Senatorul răspunse fără prea multă grabă :

— Răspunsul este uşor de dat: în timpul luptelor şi după terminarea lor, poporul dac s-a mai rărit. Unii morți, alții duşi captivi, o bună parte fugiți spre răsărit şi miazănoapte sau poate că mai stau şi acum ascunşi prin munți. Imperiul a adus aici mulți coloni şi mulți sclavi, din toate neamurile. E uşor de văzut ce va urma : încetul cu încetul, dacii vor învăța limba Romei, se vor amesteca cu noii-veniți, se vor căsătorii unii cu alții, va dispărea, dîndu-se uitării, orice duşmănie între ei şi poate că nu va trece prea mult pînă cînd nu va mai fi nimeni aici care să nu spună cu mîndrie că el este fiu al Romei. Istoria şi viața merg numai înainte, cu sau

fără voia noastră. Eşti de altă părere, Zundecibalm?

Marele preot îi aruncă o căutătură plină de înțeles.

— Dar istoria poate că are în tolba ei şi o eventuală prăbuşire a imperiului, la care senatorul nu s-a gîndit.

— Ştiu, ar fi o ironie a soartei, ştiu că la aceasta vă gîndiți mult voi, Marii preoți, deşi n-am putut să înțeleg ce urmăriți. Poate visați ca Roma să devină cîndva cetatea în care va locui Marele preot, al unei noi, mari şi puternice religii...

— E rezerva ce şi-o face istoria sau soarta, Publius Octavianus! Noi, Marii preoți, sîntem convinşi că cele ce se petrec, şi se vor mai petrece, le fac oamenii - mari sau mici, puternici sau slabi, Mari preoți sau împărați. Cîteodată şi un nebun, omorînd un împărat, poate să schimbe cursul istoriei, aşa cum un cîrmaci prins de vin schimbă calea corăbiei, o îndreaptă în altă parte.

Burio băgase de seamă că fiica senatorului căuta să fie cît mai mult în apropierea lui, după ce părăsise sala ospățului. Se aflau în for. Grupuri - grupuri, romani şi daci se strînseseră ici-colo, stăteau de vorbă, şi izbucneau în hohote de rîs. Din colțul în care se oprise, Canidia admira pletele blonde, barba abia încheiată, fața ovală cu trăsături regulate şi privirea deschisă a tînărului taraboste. Tulburată, se apropie şi mai mult de el.

— Taraboste Burio, te-am ascultat ce frumos ştii să povesteşti! îi spuse aproape în şoaptă.

Burio tresări. Apropierea ei îl făcu să se înfioare.

— Numai povestind, sufletele oamenilor se înțeleg mai bine, rosti el întorcîndu-se cu totul spre ea.

— L-ai cunoscut bine pe şantierul de aici pe sclavul Staberius?

Canidia îl trase în dreptul unei coloane, ferindu-se să nu fie auziți de cei din jur.

— Dacă ți-a fost prieten, cunoşti viața acelui sclav? El n-a avut nici o dragoste, de ce n-ai povestit-o?

Îl privi încordată. Căută să se convingă dacă bărbatul din fața ei ştia ce a însemnat ea în viața acelui sclav. Burio îi răspunse cu o uşoară reținere :

— Staberius mi-a vorbit mult despre dragostea lui, chiar foarte mult, dar cum aş fi putut să-i întinez suferința? Pentru mine, o dragoste curată este ceva sfînt, ceva venit de la zei. Ce-aş fi putut să spun? Acea fată, Canidia, trebuie să se simtă fericită, dacă a reuşit să aprindă în sufletul unui bărbat o iubire atît de caldă, de duioasă, de puternică! Sărmanul Staberius munceşte greu, este bătut cu flagrunul, este înfometat şi torturat, duce o viață de chinuri şi, cu toate acestea, nu l-am auzit niciodată să fi spus un cuvînt rău despre aceea pentru a cărei dragoste a ajuns pe şantierele din Dacia.

Burio se miră cînd văzu că fata îşi şterge lacrimile.

— Tarabostele se mai duce prin şantier? îl întrebă ea, abia stăpînindu-şi suspinele.

— Nu, zeiță, dacii de aici au fost puşi în libertate. Nu ştiu dacă şi în altă parte...

Canidia avu un moment de îndoială. Pieptul începu să-i salte năvalnic. Era toată numai frămîntare şi şovăire. Se hotărî în cele din urmă :

— Ce-ar face tarabostele dacă i-aş arăta-o pe Canidia? A venit aici de la Roma, nutrind speranța că va putea să-l mai vadă...

Burio o fixă cu o privire bănuitoare. Un moment crezu că fata din fața lui glumeşte, apoi, văzînd cîtă durere oglindeşte chipul ei, se înfiora.

— Dacă acea fată este aici, rosti el rar, cred că nu mă înşel, o am în față! Pe Marele zeu, tu eşti acea Canidia?

Fata întinse mîna şi se sprijini de coloană. Lacrimile o năpădiră. Burio înțelese că nu se înşelase.

—M-ai întrebat ce-aş face... iar eu te întreb acum, ce trebuie să fac?

Urmă o tăcere grea şi lungă. Nici unul nu auzea strigătele, glumele şi hohotele de rîs ale celor ce se plimbau prin for. În sufletul tarabostelui începu o luptă grea. Spunîndu-i lui Staberius, i-ar mări şi mai mult chinurile, i-ar strica liniştea pentru mult timp. Ajutînd-o să-l vadă, ar omorî în sufletul ei imaginea curată pe care i-o păstra, căci, aşa cum arăta el acum în şantier, slăbit, îmbătrînit, murdar, cu îmbrăcămintea ruptă, nu i-ar mai fi putut răscoli decît mila. Prinse mîna fetei şi o mîngîie uşor, privind-o adînc în ochii înecați în lacrimi.

— De ce vrei să-l mai chinuieşti? La ce v-ar mai fi de folos să treziți în sufletele voastre simțiri acum potolite?

— Ajută-mă să-l văd, taraboste! îl imploră ea. Uneori sînt momente în viața omului cînd o clipă prețuieşte oît tot restul zilelor pe care le mai are de trăit. Şi continuă murmurînd : Tata are un suflet atît de împietrit!...îşi prinse fața în mîini, pentru a-şi stăpîni plînsul. Izbucni apoi :

— Dacă aş putea, dacă cineva m-ar ajuta, aş fugi... m-aş ascunde cu el în pădurile sau în munții Daciei! Oh, de ce zeii au fost atît de răi cu noi!...

Burio asculta împietrit, frămîntat de gînduri. Cum ar fi putut el să-i ajute? Cum ar fi putut el să-l scoată pe Staberius din şantier? Dar nici el, după punerea în libertate, n-ar mai fi putut să pătrundă uşor acolo.

— Ce doreşti tu, Canidia, e peste putință. Eşti fiica unui senator cu multă vază la Roma, aici îl reprezintă chiar pe împărat, iar fuga voastră l-ar supăra şi l-ar îndîrji peste măsură. N-ar rămîne nici un petic de pădure, nici un plai şi nici o casă nerăscolită de legiunile şi cohortele romane. Senatorul ar plăti scump capul lui Staberius!

— Dionysos, eşti atît de aproape de mine! gemu fata. Cu prețul vieții voi căuta să vin la tine, să te văd. Zeilor, ajutați-mă!...

Lîngă ea, Burio se frămînta nehotărît, mişcat de dragostea şi de durerea fetei, copleşit de neputință. După o lungă tăcere, murmură :

— Dionysos... ce nume frumos, tînărul Dionysos, acum sclavul în grea mizerie şi suferință, Staberius!...

Ridică apoi capul şi o privi cu hotărîre :

— Voi încerca să fac tot ce-mi stă în putere. Tu trebuie să stai liniştită. Sînt gata să vă ajut, dacă aceasta îți este voia! După ce veți fi împreună, facă-se voia zeilor! Cît timp mai rămîne Publius Octavianus în Dacia?

— Poate cincisprezece-douăzeci de zile...

Un simțămînt de încredere şi de siguranță îşi făcu loc în sufletul fetei alături de tînărul taraboste care redevenise încercatul luptător de la Cetatea-de-Munte.

În cea de-a treia zi a serbărilor, ziua a şaptea după idele lui septembrie, urmă spectacolul în noul amfiteatru. Abia se luminase de ziuă, şi mulțimea începuse să năvălească dinspre terme, pe via Ulpia Trajana şi pe via Roma, dinspre bordeiele, barăcile şi tabernele din jurul campului şi dinspre corturile ce se ridicaseră în apropierea amfiteatrului pentru cei veniți din alte părți, toți îndreptîndu-se spre tribune. Romanii sosiți mai de mult în Dacia erau dornici de spectacole, cărora le duseseră dorul, pe cînd dacii erau stăpîniți numai de curiozitate. Un astfel de spectacol nu se mai văzuse pînă atunci în Dacia.

Amfiteatrul arăta de departe o construcție impresionantă. Tribunele ce înconjurau arena, cu treptele lor acoperite cu lespezi de piatră, păreau nişte scări monumentale, ce coborau pentru a se întîlni toate în acelaşi loc. Cu forma ei ovală, arena număra peste şaptezeci de paşi în lungime şi peste cincizeci în lățime. Cele patru porți erau ca nişte guri deschise, care înghițeau în fiecare clipă şirurile nesfîrşite de spectatori. În uşoara adiere a vîntului ce venea dinspre munte, pînzele mari care acopereau tribunele fluturau uşor, ca aripile unui stol de păsări. Culorile lor —roşu, galben şi albastru - se repetau de la tribună la tribună, închizînd arena într-un enorm oval aerian, cu fața către cer. Un murmur uriaş de mulțumire şi veselie umplea valea din jurul amfiteatrului.

Soarele se ridicase la cîteva sulițe pe cer cînd mulțimea umpluse toate tribunele şi aştepta nerăbdătoare începerea spectacolului. Din toate părțile se înălțau strigăte, chiote şi hohote de rîs, pline de voie bună. Niciodată valea Sarmizegetusei nu mai răsunase de atîta larmă şi veselie, şi niciodată nu se văzuse atîta mişcare de brațe şi de capete şi atîta bogăție de culori. Nerăbdătoare, mulțimea izbucnea în aplauze, bătea din picioare, fluiera şi striga, pentru a grăbi intrarea îh tribuna imperială a căpeteniilor.

Cine privea tribunele de jos, din arenă, nu se putea să nu fi fost izbit de o deosebire : pentru daci, se rezervaseră numai ultimele trepte din părțile de sus ale tribunelor, şi distincția era mărită de îmbrăcămintea lor, cu frumoase combinații de alb şi negru. Acolo, sus, era mai multă linişte. Sfioşi, dacii se uitau cu nerăbdare în jurul lor şi în arenă, îşi vorbeau în şoapte şi băteau din palme fără să ştie de ce, numai să facă la fel ca

ceilalți. De pe fețele lor pline de curiozitate nu lipsea însă tristețea.

Ca la un semn, larma încetă, stinsă de sunetele trompetelor. Toate capetele se întoarseră spre tribuna imperială. Primul, intră senatorul Publius Octavianus, purtînd eşarfa care arăta că e trimisul împăratului, însoțit de Decimus Terentius Scaurianus, Livianus Claudius, Domitius Rufinus şi Sedatius Severianus, după care veneau căpeteniile dace : marele preot Zundecibalm, tarabostele Susagus şi tarabostele Burio. Tribuna imperială se umplu apoi cu legați, tribuni, centurioni ai imperiului şi matroane romane, soții şi fiice ale căpeteniilor, printre care putea fi văzută şi Canidia. Din toate părțile, mulțimea aplauda în picioare şi striga:

— Ave, imperator!... Ave, Ulpius Trajanus Dacicus!... Ave, Dacia Trajana !...

Senin, zîmbitor, impunător, Publius Octavianus răspunse salutului şi aplauzelor din tribune. Se aşează pe locul rezervat împăratului şi aşteptă să i se spună că totul e gata şi că spectacolul poate să înceapă. Ridică mîna. Aplauzele şi uralele încetară. În sunetele trompetelor, în arenă intră o centurie în uniformă de paradă, în fruntea căreia călca țanțoş un tribun, urmat de un centurion. Prin fața mulțimii trecea armata Romei. În tribune izbucniră din nou urale. Centuria făcu înconjurul arenei şi ieşi pe porțile mari. Fu urmată de un grup de daci, tot cam de mărimea unei centurii, îmbrăcați de sărbătoare, fără nici un fel de arme asupra lor. Grupul reprezenta poporul dac, paşnic, supus, resemnat. În tribune nu se auzi nici un strigăt, nimeni nu aplaudă, nici unul dintre daci nu îndrăzni să se manifeste într-un fel. Senatorul nu se aştepta ca romanii din tribune să le facă dacilor o primire atît de rece, să le arate atîta desconsiderare. Se ridică în picioare şi începu el să aplaude. Gestul lui fu urmat de cei din jur şi, cu o iuțeală de fulger, se întinse în toate tribunele.

— Iată împăcarea şi dragostea dintre noi şi voi, murmură tarabostele Burio cu mîhnire.

În amfiteatru, veselia crescu în clipa cînd în arenă intră un grup format din romani şi din daci, toți tineri, flăcăi şi fete, cu coroane de flori pe cap şi cu buchete de flori în mîini. Înaintau în rînduri de cîte patru, în fiecare rînd era o pereche romană şi o pereche dacă. La o astfel de apariție, mulțimea nu se aşteptase, şi din toate părțile izbucniră strigăte şi urale :

— Ave, Dacia Trajana! Ave, Ulpia Trajana Sarmizegetusa!

În rîndurile dacilor, sus în tribune, nu se auzi decît un murmur de mirare şi de încîntare.

— A fost bună ideea asta, Livianus Claudius, şopti senatorul, privind perechile ce treceau prin dreptul tribunei, întăreşte mai mult dorința noastră de împăcare.

— Sperăm că de acum înainte să avem mai multă linişte din partea dacilor. Prea au fost în continuă frămîntare, ca Vezuviul înainte de erupție, completă generalul.

Încordarea în tribune crescu. Se ştia că vor urma luptele, adevăratul

spectacol. Uşile carcerelor fură deschise, şi în arenă înaintară ca la patruzeci de gladiatori, avînd în frunte pe lanistul Catius. Cu trupurile goale, vînjoşi şi musculoşi, greu înarmaţi şi cu zîmbete pe feţele lor mari, porniră prin faţa mulţimii. Ajunşi în dreptul tribunei imperiale, se opriră, se întoarseră toţi la o comandă spre trimisul împăratului şi strigară :

— Ave, imperator!

Grupul de gladiatori îşi continuă defilarea, însoţit de aplauzele mulţimii. Senatorul îl căută cu privirea pe Domitius Rufinus şi-i făcu semn să se apropie.

— N-ai uitat, Domitius Rufinus : nu vor lupta numai daci de o parte?

Legatul clătină din cap, confirmînd că nu uitase.

În arenă rămăseseră doisprezece gladiatori : şase de o parte şi şase de alta, aşezaţi în poziţii de luptă. De fiecare parte erau trei gali şi trei daci, în aşa fel intercalaţi, încît fiecare pereche ce trebuia să lupte era formată dintr-un gal şi un dac. Galii aveau spade scurte, drepte şi scuturi mici, pătrate. Dacii strîngeau în mîini spade încovoiate la vîrf şi scuturi lunguiețe, uşor bombate. Cele două părţi începură să se atace. Lupta se desfăşura în faze repezi, scurte, succesul trecînd cînd de o parte, cînd de alta. Cei din tribune aplaudau şi îndemnau.

—Îi vezi? şopti senatorul la urechea lui Livianus Claudius. Niciodată un dac n-a fost atacat sau lovit de alt dac.

— Îi cunosc bine, Publius Octavianus! murmură generalul.

Lupta se apropia repede de sfîrşit, rămăsese numai un gal şi un dac. Mulţimea striga înveselită pînă la delir. De pe locurile lor, dacii se ridicaseră în picioare şi priveau înmărmuriţi.

—Să lupte dacul cu galul! strigau unii.

— Haide, galule, atacă-l pe dac! ţipau alţii. Amîndoi făcuseră parte din acelaşi grup şi pe aceeaşi parte, şi o luptă între ei n-ar fi avut nici un rost. Lupta se sfîrşise, şi amîndoi erau victorioşi. Dacul aruncă spada lui încovoiată. Scurt la trup, îndesat şi cu mişcări repezi, stătea în faţa galului voinic şi masiv, cu mişcări domoale. Mulţimea striga :

— Haide, galule, loveşte!

— Arată-ţi curajul, dacule!

Galul făcu şi el acelaşi gest : îşi aruncă spada peste aceea a dacului. Mulţi dintre spectatori ridicaseră degetele în sus, cerînd ca cei doi gladiatori să fie lăsaţi în viaţă. Din arenă, dacul şi galul priveau mulţimea cu încordare, aşteptînd semnul hotărîtor. Senatorul ridică mîna, lupta fu oprită.

Dinspre carcere, năvăliră în arenă lorarii, care se repeziră să ridice gladiatorii morţi sau răniţi. În urma lor se împrăştie nisip proaspăt, curat şi bine uscat. Pe marginile arenei, comedianţi şi măscărici spuneau glume, făceau mişcări iscusite şi figuri comice, provocînd valuri de rîs printre spectatori.

De pe poarta larg deschisă a oppidiumului se ivi din întuneric un

zimbru fioros. Cu ochii roşii, sălbatici, tulburați de lumina orbitoare de afară, sforăind puternic pe nările largi, făcu cîteva salturi şi se opri în arenă, ținînd coada ridicată. Se uita speriat la mulțimea care striga şi bătea din picioare. Deodată, sforăi puternic, scoase un muget înfricoşător şi-o rupse la fugă. Pe altă poartă apăruseră doisprezece lupi mari, iuți, cu ochii injectați. Zimbrul se apropie de ei cu coada ridicată şi cu gîtul încordat, pregătit de luptă. Sforăitul lui puternic se auzea pînă sus, în tribune. Lupta fiarelor era urmărită cu încordare. Înfometată, haita de lupi ieşi învingătoare. O parte din ei căzuseră spintecați de coarnele puternice ale zimbrului, ceilalți începură să rupă halci mari cu colții lor puternici. Curînd, intrară mastigoforii cu furci lungi şi alungară lupii înapoi în carcere.

Spectacolul se continuă cu diferite întreceri sportive între legiunile şi cohortele din Dacia : alergări, sărituri în lungime şi înălțime, aruncarea cu sulița şi lupte corp la corp. Urmă lupta între un mirmilon şi un retiar, care se sfîrşi cu victoria retiarului.

Încheierea spectacolului plăcu mult mulțimii. Prin fața tribunelor trecură cincizeci de perechi de veterani, legionari îmbătrîniți în războaie, căsătoriți cu femei dace mai în vîrstă, rămase văduve după lupta cea mare.

— Iată, Zundecibalm, spuse senatorul întorcîndu-se spre Marele preot, aşa se împacă şi se împrietenesc popoarele! în curînd, legionari, negustori şi meşteşugari le vor urma exemplul şi se vor uni cu fetele frumoase ale dacilor. Cînd privesc în arenă, am impresia că prin fața noastră trece un popor nou : poporul Daciei Trajane.

Senatorul se ridică şi porni spre ieşire. Spectacolul luase sfîrşit. Miile de spectatori se îngrămădiră spre cele patru porți ale amfiteatrului, romani amestecați cu daci, toți vorbind cu însuflețire, şi rîzînd zgomotos. Gărzile de pretorieni şi de legionari, însărcinate să țină ordinea, se pierdură neputincioase, prinse în valul ce înainta nestăvilit. Tarabostele Burio trecu repede pe lîngă Canidia şi-i spuse în şoaptă :

— Dacă vrei să-l vezi pe Dionysos, urmeaz-o pe femeia dacă ce te aşteaptă la ieşire!

Tarabostele coborî în fugă treptele tribunei şi se pierdu în mulțime.

Acelaşi lucru îl făcu şi Canidia. În apropierea porții principale, se depărta de grupul matroanelor lîngă care înaintase şi dispăru în învălmăşeală. Cînd valul zgomotos şi repede al mulțimii o împinse afară, de lîngă zid se desprinse o dacă şi o apucă de mînă. Canidia nu-şi dădu seama cînd ajunse în mijlocul unui grup de daci, bărbați şi femei, toți comați şi robi de pe moşia lui Burio, şi nici cînd i se aruncă pe cap, cu multă îndemînare, o năframă albă, subțire şi uşoară, colorată cu frumoase flori lucrate de mînă. Îi urmă în afara cetății, dincolo de camp, pe cîmpia netedă unde se afla tabăra lui Burio. Acolo îl găsi pe Staberius, aşteptînd-o cu multă încordare şi nerăbdare.

Burio pregătise totul. Nu se îndoia că senatorul va da ordin să fie

căutată pretutindeni, de aceea socotise ca îndată ce ei vor fi împreună, amîndoi să fie îmbrăcați în costume dace de sărbătoare şi, însoțiți de cîțiva luptători din garda sa, să pornească spre cetatea lui, Marodaya, pe drumul cel mai ferit şi mai scurt, de-a dreptul prin munți.

Cu toate că lipsa Canidiei fusese repede observată, senatorul n-a ştiut nimic pînă spre seară, cînd matroanele şi fetele care o însoțiseră îşi pierduseră orice speranță că ea va mai fi găsită. O căutaseră prin toate locurile în care fata s-ar fi putut rătăci. Senatorul tocmai se pregătea să ia parte la ospățul organizat de guvernator şi nu i se mai putea ascunde dispariția fetei. În acel moment sosiră alarmați Livianus Claudius şi Domitius Rufinus. Ei, în calitate de comandanți militari, se socoteau răspunzători de cele întîmplate. Cînd îi văzu, Publius Octavianus îi primi cu un zîmbet plin de durere şi de amărăciune.

— Am trimis centurioni, decurioni şi pretorieni s-o caute peste tot - prin cîmp, prin şantier şi prin împrejurimi! raportă în panică Domitius Rufinus.

Senatorul văzu fața îngrijorată şi împietrită a generalului şi-l invită să se aşeze pe scaun.

— Să nu fii prea îngrijorat, Livianus Claudius! Ceea ce bănuiesc că s-a petrecut nu s-a produs pentru că voi n-ați fi luat suficiente măsuri de pază. Căutați-l pe sclavul Staberius, dacă l-ați avut pe acest sclav aici pe şantier, şi dacă şi el a dispărut, atunci să ştiți că acolo unde se află unul va fi găsit şi celălalt. Să nu vă mire! Acest Staberius a fost sclavul meu şi l-am folosit ca preceptor al copiilor...

— La cei tineri, dragostea nu poate să fie stăvilită, murmură generalul.

Senatorul clătină uşor din cap şi se întoarse spre legat :

— Cît timp vom fi la ospăț, vei putea să afli, Domitius Rufinus, ce e cu acel sclav. Dacă în adevăr şi el a fugit, puneți să-l caute. Mîine, noi plecăm spre Apulum şi Potaissa, se adresă el generalului. Nu schimbăm nimic din cele stabilite.

După două săptămmi, însoțit de gardă şi de oaspeții cu care venise de la Roma, Publius Octavianus părăsi Ulpia Trajana. La despărțire, Livianus Claudius îl întrebă :

—Spune-mi, Publius Octavianus, să mai încercăm să-ți căutăm fiica?

Senatorul îl privi lung, cu ochii umezi, şi un nod i se urcă în gît. Durerea şi dezamăgirea îi împietriseră sufletul.

— Nu, Livianus Claudius, să n-o mai căutați! Tăcu o clipă, apoi continuă cu voce scăzută : Publius Octavianus nu mai are fiică. Voi spune la Roma că ea a murit în Dacia

7

Aşezată pe colina ce domina uşor împrejurimile, chiar pe locul pe care fusese palatul regelui Decebal, vila lui Livianus Claudius - în care se intra pe scări monumentale, printre coloane de marmură albă - era construcţia cea mai mare şi cea mai frumoasă de pe via Dacia Trajana. Alături, acolo unde fusese palatul lui Diegis, se înălţa vila guvernatorului şi, ceva mai departe, vila lui Domitius Rufinus. Interiorul vilei generalului nu se deosebea cu nimic de acela al caselor celor mai de seamă senatori şi ale celor mai bogaţi patricieni de la Roma. Din atriul bogat se trecea în tricliniul[1] elegant, mare şi frumos luminat. Un aer de prospeţime îl dădeau încăperii trandafirii şi ghirlandele de iederă ce urcau în spirale pe şase coloane care o împărţeau în două părţi egale. Între cele şase coloane şi de-a lungul pereţilor, statui de marmură cioplite cu multă măiestrie de sculptori de la Roma şi Athena, reprezentînd bărbaţi şi femei în poziţii graţioase, măreau şi mai mult ambianţa de veselie şi de voie bună.

Sosise toamna, şi copacii îşi dezbrăcau podoaba îngălbenită pentru a se pregăti de iarnă. În noua provincie, serbările de inaugurare a noii colonii, măsurile de împăcare a romanilor cu dacii şi legile noi aduse de la Roma păreau să fi avut o urmare fericită, căci liniştea cuprinsese întreaga ţară a dacilor. În această toamnă nu se mai văzuseră cete răzleţe de legionari umblînd după jafuri, dacii nu mai erau fugăriţi şi prinşi pentru a fi duşi la muncă pe şantiere, iar funcţionarii imperiului căutaseră să întărească stăpînirea dacilor pe pămînturile pe care le munceau, o dată cu împărţirea de loturi săracilor, liberţilor, veteranilor şi celor veniţi de aiurea.

Cu toate că o avea pe Apronilla în casă, generalul se simţea cu totul singur. Fuga fiicei senatorului Publius Octavianus, cu un sclav îl pusese mult pe gînduri, iar garda lui nu reuşise să-l mai prindă pe dacul Rhesos. Sfîrşitul trist de toamnă, golul din sufletul lui şi semnele bătrîneţei, ce-l încercau din toate părţile, îl întristaseră peste măsură. Într-o astfel de stare îl găsi Eurotas. Cînd îl văzu, uită durerea pe care acesta i-o pricinuise prin sfaturile lui şi se bucură sincer. Îl introduse în tricliniu şi dădu ordin să se servească masa, care pînă la urmă se dovedi, un adevărat ospăţ.

—Nici nu ştiu ce să mai rog zeii să-ţi dea, Livianus Claudius! începu Eurotas la vederea bogăţiei din vilă. E drept, după moartea lui Decimus Terentius Scaurianus eşti aici atotputernic : comandant al legiunilor şi guvernator al Daciei Trajana.

Se întinseră pe paturi, în aşteptarea gustărilor.

---

1 Camera de mîncare, de ospăţ. Triclin se numea şi patul pe care se stătea la masă.

— Ia o cupă de vin aromat, bun pentru poftă de mîncare, îl îndemnă generalul turnînd vinul cald, ce aburea uşor.

Trecură cîteva momente de tăcere. Sorbiră, ţinînd cupele între palme, căutînd să se mai încălzească. Clipind des, grecul îl fixă de cîteva ori, în aşteptarea momentului prielnic.

— Pe fulgerele lui Jupiter Ultor, începu el, dar ce i s-a întîmplat lui Publius Octavianus? Tot adevărat e că fiica lui a fugit cu un sclav?

Generalul confirmă uşor din cap.

— M-am gîndit mult la fapta fiicei lui. Dacă acel Staberius ar fi fost un sclav de rînd, n-ar fi făcut ea un astfel de pas. O femeie nu se hotărăşte atît de uşor să plece cu un bărbat...

Pe nesimţite şi cu multă îndemînare, Myrella, ajutată de sclavele de la bucătărie, umpluse masa cu tot felul de bunătăţi.

— Cînd a sosit Publius Octavianus, reluă generalul firul celor spuse de Eurotas, tocmai mă mutasem în vila aceasta nouă...

— Cum de a putut el săvîrşi o asemenea greşeală, să-şi aducă fiica tocmai în apropierea bărbatului de care abia o îndepărtase? se frămîntă Eurotas, mestecînd des cu gura ştirbă.

— Numai zeii pot să prevadă tot ce se poate întîmpla!...

— O, zei mari! O, zei atotputernici! De ce caută omul să se apropie tocmai de lucrul de care ar trebui să se îndepărteze?

— Să lăsăm zeii în pace.

— De ce o ţii în apropierea aceluia care o caută? Eu nu ştiu ca acel trădător să fi părăsit Dacia sau...

Eurotas tăcu, parcă nesigur de ceea ce gîndea.

— Spune!

— M-a purtat gîndul că poate te-ai hotărît s-o duci pe ea de aici.

Livianus Claudius izbucni într-un hohot de rîs :

— Prin tine vorbesc zeii Olimpului, ori zeii Infernului? M-am hotărît s-o trimit la Roma înainte de căderea zăpezii, însă nu am un om de încredere. Pe drum se pot întîmpla atîtea! Plecam eu, Eurotas, chiar doream să mă odihnesc la ferma mea de lîngă Roma, dar zeii mi-au încurcat planurile. Moartea năprasnică a lui Decimus Terentius Scaurianus şi întîrzierea sosirii unui guvernator mă ţin legat aici. Cui aş putea să i-o încredinţez pe un drum atît de lung?

Eurotas îl privi lung, şi săltă din umeri.

— Dacă ai fi căutat, găseai.

— Nu cumva tu te pregăteşti să porneşti într-acolo?

— Ehei, Livianus Claudius, dacă plecam eu, te serveam cu plăcere! Dar de ce nu-i faci un drum lui Domitius Rufinus? Ştiu că se bucură de toată încrederea ta.

— Ar fi singurul, în afară de tine, căruia i-aş încredinţa-o. Dar cu cine mă ajut la guvernare, aici?

— Iarna toate se mai potolesc, Livianus Claudius, chiar şi cetele de

latroni din munți parcă dorm printre troiene, prin bîrloguri. În primăvară, Domitius Rufinus va fi înapoi, încărcat cu multe veşti de la Roma.

Generalul slobozi un surîs, fața i se lumină, se arătă plin de speranță.

— Da, o trimit cu el la Roma, şi mai tîrziu pornesc şi eu într-acolo!

Mirat, Eurotas făcu ochii mari.

— Te gîndeşti să părăseşti Dacia pentru totdeauna? Livianus Claudius îl privi peste cupa din care tocmai sorbea şi-i confirmă clătinînd uşor capul. Mult timp mîncară şi băură lîn linişte, fiecare cu gîndurile lui.

Cînd ieşi din vila lui Livianus Claudius, afară se lăsase întunericul. Frunzele căzute din copaci pe via Dacia Trajana erau purtate de vînt la vale, spre for. Îşi strînse mai bine sagunul în jurul trupului, şi porni grăbit spre taberna lui Rupilius. Tocmai ocolea palatul augustalilor, îndreptîndu-se în jos, pe via Ulpia Trajana, spre amfiteatru, cînd se întîlni piept în piept cu Domitius Rufinus.

— Te trimit la Charon, Eurotas! îi şopti legatul. Tot n-ai fost la general?

— Îi dai banul degeaba, n-o să te lase inima să mă trimiți nici la zeii Olimpului. Pleci cu ea la Roma, Domitius Rufinus, şi ferma de la Apulum pe care mi-ai făgăduit-o este a mea, îi spuse strîngîndu-l de braț : Merg să-mi dai pergamentul cu sigiliul tău.

Porniră înapoi, pe via Roma, spre terme. Pe sub copacii desfrunziți treceau perechi de îndrăgostiți, ținîndu-se strînşi şi căutînd să meargă cît mai mult prin întuneric.

După plecarea lui Eurotas, Livianus Claudius nu se mai putuse stăpîni. Trecuse în tabliniu, unde se pregătise timp îndelungat. Apronilla se afla în exedra. O căldură plăcută o înconjura de la țevile de aramă ascunse cu iscusință în dosul draperiilor de mătase ce acopereau pereții. Lampa de aur cu trei brațe suspendată de plafon dădea o lumină potolită, ce mărea şi mai mult intimitatea încăperii. Adesea treceau multe zile şi ea nu-şi vedea stăpînul.

În această seară, stătuse mai mult întinsă pe pat. Privise lung lampa şi se gîndise la el. Îl ştia liber şi sănătos. Prin Maevius şi Cinarius, decurionul din garda generalului, primise des veşti din partea lui. Aştepta cu încredere ziua cînd ei vor reuşi s-o elibereze. Sufletul îi era plin de fericirea pe care o aştepta. În ochi, două picături de lacrimi îi luceau ca două perle. Era îmbrăcată cu o tunică uşoară, garnisită pe margini cu panglici albastre. Părul bogat, negru şi des acoperea toată perna pe care îşi aşezase capul. Se întoarse şi privi spre scrinul îmbrăcat la colțuri în argint, ornat cu sculpturi reprezentînd scene de luptă. Toată după-amiaza citise şi recitise poezii : erau Tristele lui Publius Ovidius Naso, cu scrisorile poetului surghiunit la Tomis, pe țărmul Pontului Euxin, către soția lui îndurerată, rămasă la Roma. Întinse mina şi luă sulul de papyrusuri. Îl desfăcu la întîmplare. Începu să citească :

Păleşti cînd vreo scrisoare din Pont îți vine iarăşi?

Cu mîna-nfiorată scrisoarea o deschizi?
Sînt sănătos, n-ai teamă, şi trupul meu acesta,
Nevolnic altădată, cu truda nenvățat,
E zdravăn : suferința i-a întărit puterea.
Dar sufletul mi-i bolnav ; el n-a mai prins putere,
Durerea mea rămîne aceeaşi care-a fost!

Lacrimile începură să-i cadă grele peste versurile de la care nu-şi mai putea lua privirea. Cît de mult se potriveau cu situația în care se aflau ei! Tresări cînd auzi uşa deschizîndu-se. Era Myrella.

— Apronilla, zeii să te aibă în paza lor! Chiar acum am vorbit cu Cinarius. I se făcuse dor de mine, adăugă rîzînd, mi-a spus că la poarta de răsărit a cetății a întîlnit mai mulți daci. Unul dintre ei i-a şoptit : „Spune-i Apronillei că Vitellius e sănătos şi nu-i prea departe de Sarmizegetusa!" Dacul îl întrebase mai întîi : „Eşti cumva decurionul Cinarius?"

Myrella tăcu. Agnia se ivise în uşă.

— Ieşi afară, scorpie bătrînă! strigă Apronilla.

— Lucilla, fata mamei, zeii or să te facă sănătoasă la minte şi n-o să mă mai izgoneşti! Pregăteşte-te, stăpînul vine aici.

Bătrîna sclavă ieşi, abia tîrîndu-şi picioarele grele, umflate. După ea plecă repede şi Myrella. Apronilla se întoarse cu fața la perete şi se prefăcu că citeşte. Parcurgea versurile frumos scrise, fără să mai înțeleagă ceva. Inima îi bătea, gata să se spargă. Cînd uşa se deschise, nu făcu nici o mişcare.

— Zeița Thalia să te ocrotească, Apronilla! o salută el. Ea se întoarse şi nu căută să-l privească.

— Ce pot să cer zeilor pentru acela care continuă să mă chinuiască? şopti ea, abia stăpînindu-şi plînsul.

— Ridică-ți capul! Vreau să-ți spun pentru ce-am venit. E singura cale pe care am găsit-o bună : m-am hotărît să te trimit la Roma. Vei sta în vila noastră de pe via Tiburtina, pînă voi veni şi eu. Mai tîrziu, poate că zeii ne vor arăta calea cea bună.

— Cît timp voi fi la tine, fie că mă ții la Sarmizegetusa, fie la Roma, eu tot întemnițată rămîn, căci nu am libertate nici cît cea mai oropsită sclavă!

— Voi da ordin să fii liberă, să mergi în for, la terme, la jocurile din circuri...

— Te-am înțeles, Livianus Claudius! Ştii că la Roma, nici fostul tribun Hammonius Vitellius şi... nici dacul Rhesos nu va putea să ajungă...

Livianus Claudius se ridică de pe scaun, cu hotărîrea neschimbată. Se îndreptă spre uşă.

— Să te pregăteşti de plecare! Pe drum să nu te temi de cetele de latroni, garda lui Domitius Rufinus e destul de puternică. Zeii să-ți dea linişte şi somn! îi ură el ieşind.

Apronilla înțelesese că va fi dusă de Domitius Rufinus la Roma. Adormi, tîrziu, după ce se rugă mult către zei s-o ajute.

A doua zi, cum se schimbă garda de noapte, decurionul Cinarius porni spre taberna „La legionarul vesel". În afara zidurilor noi ale Ulpiei Trajana Sarmizegetusa, încă mai existau barăcile, bordeiele şi tabernele din apropierea cîmpului. Rupilius abia se sculase, îşi deschidea uşile pentru primirea muşteriilor. Îl ascultă pe decurion scărpinîndu-se după ureche.

— Zici că vrei să dai de urma lui Maevius? îl întrebă el. Păi, decurioane, dacă fetele au încredere în tine, o să am şi eu. Să mergi cu mine afară, lîngă zidurile oraşului. Astăzi e tîrg mare acolo, vin daci din toate părţile. Trebuie să mai iau cîte ceva pentru taberna.

Pe drum, după ce Rupilius tăcuse aproape tot timpul, îl mai întrebă :

— Decurioane, ai fi în stare să-l trădezi pe Maevius? Te-aş otrăvi cu mîna mea! îl ameninţă fără să-i aştepte răspunsul.

— Iar dacă l-ai trăda tu, te-aş străpunge cu spada mea, i-o întoarse Cinarius rîzînd. Pe toţi zeii, Rupilius, alungă de la tine astfel de gînduri! N-aş fi demn de dragostea Myrellei, şi zeii m-ar pedepsi. După o lungă pauză, decurionul continuă : Dacă ţi-ar cere Maevius, i-ai da ceva bani?

— Oricît, decurioane, tot ce am!

— Am început să fac economii, vreau să strîng o sumă cu care s-o cumpăr pe Myrella. Va fi cea mai bună şi cea mai scumpă soţie!

Lîngă zidurile noi, înălţate pe temelia celor vechi, nu departe de poarta de răsărit, se întindea un adevărat bîlci. Daci veniţi din toate părţile, din apropiere şi din munţi, stăteau lîngă grămezile de legume, fructe, pastrama de capră, brînză, miere, vase din lemn şi din pămînt, frumos lucrate, covoare, postavuri, blănuri şi din toate cele necesare vieţii de toate zilele, strigînd, cînd în limba Romei, cînd cu vorbe dace, ca să atragă atenţia cumpărătorilor. Rupilius şi Cinarius înaintară pe drumul străjuit de grămezile de mărfuri şi de vînzători, făcînd un mare ocol, pînă se apropiară din nou de ziduri. Se opriră lîngă doi daci care vindeau pastrama, brînză de burduf, brînză în coji de brad, lapte de putină şi blănuri de oi şi de sălbăticiuni de-ale pădurii. Cu mişcări de cunoscător, Rupilius începu să ridice şi să aleagă pastramele, aruncînd pe cele bune într-o grămadă, alături, arătîndu-şi nemulţumirea în gura mare :

— Astăzi aţi adus marfă proastă. O să încep să cumpăr de la alţii.

Frîngea în mîini pastrama, o mirosea strîmbîndu-se, muşca din ea, o mesteca de cîteva ori şi-o scuipa cu zgomot.

— Asta e carne împuţită, nu pastrama! le repeta strigînd.

Reuşea să simuleze bine nemulţumirea şi să-i facă pe cei din jur să nu ia în seamă că din cînd în cînd vorbea în şoaptă cu dacul de lîngă el, care se apleca să-i dea în mîini fiecare pastrama :

— Cică o porneşte la Roma, însoţită de Domitius Rufinus, îi şopti dacului. Voi ce aveţi de gînd să faceţi, atacaţi coloana, aveţi ajutoare?

După ce dacul se opuse aruncării unei pastrame în grămada celor refuzate, şopti la rîndul lui :

— Nu se ştie cînd vor porni şi pe care drum o apucă?

— Nu mi-a spus decurionul!

Rupilius începu să aleagă şi cîteva burdufuri de brînză.

— Vezi că Cinarius nu te mai cunoaşte aşa schimbat şi îmbrăcat ca un dac?

Alături de ei, decurionul se întorsese cu spatele şi se uita la mulțimea ce se scurgea pe drumul îngust, lăsat printre grămezile de bunătăți. La cîțiva paşi, un bătrîn îşi lăuda pastrama, brînză şi blănurile, strigînd aci în limba dacă, aci în limba Romei. Rostea şi accentua greşit cuvintele romane şi se vedea bine că el nu înțelege nici o iotă din ceea ce spune. Auzea pe alții şi căuta să strige la fel, numai că nu reuşea să potrivească vorbele cu marfa. Striga lăudîndu-şi brînză şi arăta mulțimii, ținînd-o sus deasupra capului, o pastrama de toată frumusețea, sau ridica în mînă un burduf de brînză şi, în limba Romei, lăuda blănurile sau saricile pe care le avea alături în grămezi.

Între timp, sosise şi sclavul lui Rupilius. Umplură sacii, îi aruncară în spate şi plecară. Ajunşi la tabernă, Rupilius îi spuse lui Cinarius :

— Mîine să-mi spui cînd o să fie plecarea şi pe ce drum vor porni. În fiecare zi trebuie să treci pe la mine, să aduci şi să primeşti veşti. Dacă iese bine, o să ai noroc şi de bani ca să cumperi sclava!

În tot cursul săptămînii ce urmă se făcură pregătiri mari în vila lui Livianus Claudius şi în aceea a lui Domitius Rufinus. Legatul era convins că de data aceasta o va cîştiga pe Apronilla şi se va bucura de dragostea ei. La rîndul lui, generalul se arătase foarte atent cu ea, îi spusese că vor merge pe drumul care trece prin Tibiscu, pe la Getidava, şi se vor opri o noapte în cetatea în care locuise mai mult de un an, apoi se vor îndrepta spre Roma, pe la Viminacium. Prin Cinarius şi Rupilius, Apronilla reuşise să-i comunice lui Vitellius toate amănuntele şi aştepta nerăbdătoare ziua cînd vor porni la drum.

Cu o seară înainte de plecare, la Livianus Claudius se aflau Domitius Rufinus şi Eurotas. Stăteau în tricliniu şi sorbeau vinul despărțirii. Nici generalul şi nici legatul nu se aşteptau ca Eurotas să le mai fi rezervat o surpriză. Tîrziu, cînd se ridică pentru a se pregăti de plecare, grecul luă încet cupa cu vin şi rosti către Domitius Rufinus :

— Rog pe Jupiter şi pe Cybela şi pe toți zeii Olimpului să te ajute să ajungi sănătos la Roma, împreună cu aceea căreia generalul îi poartă de grijă zi şi noapte. Nu mă îndoiesc că ați luat toate măsurile de pază pe tot timpul călătoriei.

Eurotas tăcu, îi privi scurt şi sorbi din cupă. Adăugă apoi :

— Sînt un negustor bătrîn şi am călătorit mult. Să ştiți că niciodată n-am uitat că cetele de duşmani al imperiului şi cetele de latroni te pîndesc acolo unde nu te aştepți, şi-ți pot da lovituri nimicitoare, de aceea, întotdeauna eu spun cu cîteva zile înainte că merg pe drumul cutare, iar în ziua plecării pornesc pe altul. Ştiți că este o vorbă : „Paza bună trece primejdia rea", şi o bună pază nu este numai garda, ci şi drumul pe care

porneşti. Poate că voi aţi păstrat în taină drumul pe care veţi merge pînă treceţi de Danuvius, şi, cu toate astea, eu nu mă îndoiesc că cel care urmăreşte să vă dea lovitura ştie pe care drum o apucaţi. Grecul ridică din nou cupa şi încheie : Zeii să fie cu voi! Cînd ajungi la Roma, să-i aduci lui Apollo o jertfă şi din partea mea.

— Ce zici, Domitius Rufinus, ai vrea să schimbi drumul prin trecătoarea rîului Rabo, către Drubeta? îl întrebă Livianus Claudius după ce stătuse mult cu privirea în jos.

— Nu numai că vreau, primesc în totul sfatul lui Eurotas!

Toţi trei îşi goliră în tăcere cupele.

Apronilla devenise mult mai prevăzătoare. Prezenţa lui Eurotas începuse s-o îngrijoreze, de aceea o pusese pe Myrella să asculte atentă tot ce vorbeau ei. Eurotas încă nu plecase cînd Myrella alergă speriată la stăpîn. Livianus Claudius ieşi repede şi se duse în exedra. O găsi pe Apronilla culcată, pierdută, gemînd. Simula întocmai durerile pe care le avusese micul Decebal înainte de moarte.

— Trebuie să amînăm plecarea cîteva zile, spuse el întristat, înapoindu-se în tricliniu.

Pe faţa lui se aşternuse îngrijorarea :

— E greu bolnavă!

Trecură cîteva clipe de tăcere apăsătoare.

— La aşa ceva nu m-am gîndit, şopti Eurotas, abia stăpînindu-şi rîsul. E clar, cei care trebuiau să vă atace nu sînt încă pregătiţi. Să nu amînaţi plecarea nici cu scurgerea unei clepsidre!

Nici de data aceasta cuvintele lui Eurotas nu-i scăpară Myrellei. Reuşise să se furişeze în urma stăpînului şi se ascunsese în dreptul unei coloane îmbrăcată de un trandafir stufos.

În aceeaşi seară, în taberna lui Rupilius intra un bătrîn dac, care după îmbrăcăminte arăta a fi un cioban de curînd coborît din munte. Se aşeză la o masă într-un colţ mai retras şi ceru pastrama şi vin. Rupilius îi făcu un semn cu ochiul şi, îndreptîndu-se spre bucătărie, îi spuse din mers :

— O ţîră răbdare, bătrîne, pînă s-o frige pastrama. Dacă nu ţi-o plăcea, nu mă supăr, voi dacii aţi făcut-o!

Bătrînul înţelesese că totul e în ordine şi poate să aştepte liniştit.

În tabernă, legionari, meşteşugari, liberţi vorbeau, rîdeau şi cîntau, făcînd un zgomot ce umplea încăperea. Cînd intră Cinarius, nimeni nu auzi uşa deschizîndu-se. Decurionul îşi roti privirea prin toată taberna şi se îndreptă spre masa bătrînului dac. Tocmai atunci apăru şi Rupilius din bucătărie, ducînd un castron cu pastrama şi o oală cu vin.

— Mi le dai mie, Rupilius? îi spuse Cinarius fără convingere.

— Ţi-a luat-o alt muşteriu mai înainte, decurioane, dar aşteaptă, pentru tine am ceva mai bun.

Rupilius puse castronul şi vinul în faţa bătrînului. Cinarius se aşeză la masă în faţa lui.

— Poți să iei de la mine, tată! îl îndemnă bătrînul, şi aşa mi-a adus prea mult.

— S-a întîmplat ceva? întrebă Rupilius în şoaptă.

— Vei afla îndată! şopti decurionul.

— Îmi spuneți şi mie pe urmă. Dacă e nevoie să vă dau ceva sau să vă ajut, sînt gata!

Rupilius plecă grăbit spre bucătărie şi trimise sclavul să-i ducă decurionului o oală cu vin.

— Rup puțină pastrama de la tine, bătrîne, începu decurionul întinzîndu-se spre castron, pentru a fi mai aproape. Şopti apoi apăsat ; Chertebalos, ai cal bun? În noaptea asta şi mîine, pînă către amiază, trebuie să nu aveți o clipă de odihnă!

Dacul se prefăcu că-i e cald. Puse un cot pe masă şi săltă căciula de pe urechi, să audă mai bine. Începu apoi să tragă cu dinții din bucata de pastrama pe care o ținea strînsă în mînă, puțin întors într-o parte, şi ascultă încordat.

Tîrziu în noapte, prin întunericul slab, pătruns de lumina palidă a lunii, bătrînul Chertebalos alerga călare pe calul său roib, albit de spume, pe potecile şerpuitoare de pe povîrnişuri şi de prin văi, fără pic de răgaz.

A doua zi, Domitius Rufinus părăsi Ulpia Trajana din zori, şi spre seară sosi la castrul ce păzea intrarea în cheile rîului Rabo. Legatul hotărî să poposească peste noapte în castru. Se simțea mai în siguranță.

Se lăsase de mult întunericul. În castru şi în jurul lui nu se simțea nici un zgomot, nici o mişcare, numai două suflete se zbuciumau, năpădite de speranță şi de teamă : Apronilla şi Cinarius. Decurionul ştia că atacarea castrului e sortită neizbînzii fără un ajutor dinlăuntrul lui, de aceea aranjase în aşa fel încît, după miezul nopții, să fie el comandant al postului de gardă de la poartă. În această noapte era ultimul prilej de atac al acelora pe care îi aştepta şi totodată ultima lui şansă de a se înapoia la Ulpia Trajana, unde rămăsese Myrella.

Castrul, cu forma lui pătrată, ca oricare castru roman, era înconjurat cu un val de pămînt, întărit cu un parapet din pari groşi şi bîrne, în spatele unui şanț plin cu apă. Zidurile de piatră, cu turnuri de strajă şi de luptă la cele patru colțuri, nu fuseseră încă terminate, şi lucrul trebuise oprit la lăsarea gerului. Într-o încăpere mică din pretoriu se adusese, din ordinul lui Domitius Rufinus, cel mai bun pat din castru şi toate cele necesare pentru ca Apronilla să se poată odihni cît mai bine. Pentru el ordonase să se pregătească încăperea alăturată.

Era tîrziu spre miezul nopții. Departe, în pădure, se auzea rar cîte-un strigăt de pasăre sau urlet de fiară. Îngrijorată, Apronilla nu putu să doarmă. Ascultă cum cîntau cocoşii din castru, semn că sosise miezul nopții. În tăcere desluşi un strigăt de huhurez, după puțin timp altul, din partea opusă, şi încă unul, din altă parte. Se ridică şi se duse la fereastră. Luna răsărise de după creasta muntelui din apropiere. În curtea castrului

era liniște, nu se simțea nici o mișcare. Acoperișurile barăcilor din jur, albite de brumă, sclipeau la razele lunii. Strigătul nu se mai repetă. O cuprinse frigul, începu să tremure. Se întinse din nou pe pat şi rămase mult timp nemişcată. Din încăperea vecină auzi scîrțîit de lemn şi tropote surde, ca de paşi înăbuşiți. Se gîndi la Domitius Rufinus şi o năpădi frica. O fulgeră gîndul că bărbatul pe care îl urăşte ar putea veni. Se ridică şi începu să caute printre lucruri ceva. Găsi ce căuta, îl vîrî sub pernă şi se întinse din nou pe pat.

Timpul se scurgea încet. Cînd auzi zgomot uşor la uşă, nu-şi mai putu da seama cît trecuse şi nici dacă dormise sau nu. Se ridică într-un cot. Luna lumina slab încăperea. Mai mult simți decît văzu cum se deschide încet uşa. Cineva pătrunse înăuntru. Se stăpîni să nu țipe. Alt gînd o fulgeră. Dacă era Vitellius? Dacă el izbutise să pătrundă pînă la ea, ajutat de Cinarius? O pornire nestăvilită o făcu să întindă mîinile. Se simți prinsă în brațe, strînsă la piept şi sărutată cu patimă. La început răspunse cu dragoste îmbrățişărilor, apoi, deodată, îl respinse cu scîrbă, în clipa cînd îşi dădu seama că bărbatul oare o strînge la piept nu are barbă, aşa cum purta orice dac. Sări din pat şi alergă spre fereastră. Desluşi fața prelungă şi slabă la lumina palidă a lunii.

— Domitius Rufinus, ce cauți aici? Cum de îndrăzneşti să te apropii de mine, nu-ți mai este teamă, nu mai al respect față de Livianus Claudius?

Îşi prinse fața în mîini şi începu să plîngă.

Stăpînit de pornirea ce-i alerga prin tot trupul, legatul îşi învinse ezitarea. O cuprinse din nou cu brațele şi se îndreptă cu ea către pat. Apronilla se smuci cu hotărîre, îi scăpă din brațe şi fugi spre uşă. Nu apucă însă s-o deschidă, căci brațele lui încordate o prinseră din nou. Simțea că în jurul ei totul se învîrte, totul e tulbure, nedesluşit. Uitase unde se află. Începu să se lupte cu el, îl lovi cu palmele peste față, încercă să-l zgîrie, se zbătu cu toată puterea. Simțea îngrozită cum puterile o părăsesc. Din nici o parte nu vedea nici un ajutor. Se socotea pierdută, însă, cu toată scîrba şi ura de care era cuprinsă, căută să se stăpînească. Trebuia să-şi scape mîinile, să se poată întoarce. Gîfîia, pieptul îi sălta cu putere, capul părea strîns într-un cerc de fier, tîmplele îi zvîcneau. Cu o stăpînire pe care nu i-o putea da decît disperarea, se străduí să vorbească încet, cu multă resemnare.

— Lasă-mă puțin! Dacă aceasta e voința zeilor, mă supun lor. Arată-mi că eşti un adevărat bărbat, care ştie să respecte femeia, şi voi fi cu totul a ta!

Năpădit de fericire şi de speranțe, Domitius Rufinus o slobozi din strînsoare. Se vedea la Roma, în vila lui Livianus Claudius, trăind zile de o desăvîrşită fericire. Se aşeză alături de ea, liniştit, într-o aşteptare încordată, pătimaşă. O simți cum se ridică încet şi cum se mişcă uşor, fără să-i desluşească mişcările. O auzi apoi izbucnind într-un hohot de plîns :

— Să mă ierți, dragul meu Vitellius, Apronilla ta rămîne curată pînă în

ultima clipă a vieții!

Domitius Rufinus se repezi nebun, căutînd s-o prindă în brațe.

— E tîrziu, Domitius Rufinus! Otrava va fi mai tare decît tine. Blestemat să fii de zei, pentru tot răul pe care ni l-ai făcut!

Zguduită de plîns, continuă pradă disperării :

— Jupiter şi Cybela, şi voi, ceilalți zei, iertați-mă! Plec spre voi. În trupul meu simt cum curge otrava. Oh, Vitellius, de ce n-ai venit, pe unde rătăceşti tu în această clipă?...

Se prăbuşi pe pat, prinsă de dureri sfîşietoare. Alături de ea, Domitius Rufinus rămăsese împietrit. Asculta îngrozit cuvintele ei şi se gîndea numai la răzbunarea cruntă a lui Livianus Claudius.

În curtea castrului răsună un zgomot surd, urmat de murmure, tropăit de oameni ce se apropiau, şi totul se înteți repede, cu ciocniri de spade, lovituri de scuturi, trosnete de sulițe ce se rupeau, amestecate cu strigăte, ordine scurte, înjurături. Domitius Rufinus se repezi la fereastră şi privi afară. Dinspre poarta castrului înaintau oameni care se luptau cu cei ce le ieşeau în cale. Pe culoarul pretoriului se auziră paşi şi şoapte. Cineva se apropia în grabă. Uşa se deschise cu putere, şi în cadrul ei apăru Vitellius, cu spada în mînă. În spatele lui, cei doi frați, Rhesos şi Dapyx, fiii bătrînului Chertabalos, țineau cîte-o făclie într-o mînă, iar în cealaltă barda, gata s-o arunce asupra aceluia care le va ține calea.

— Apronilla!... Rufinus!... strigă Vitellius, copleşit de ceea ce avea în față.

O văzu pe Apronilla cu privirea rătăcită, încercînd să se ridice de pe pat. Domitius Rufinus nu făcu nici o mişcare, rămăsese împietrit la fereastră, palid, îngrozit. Ştia că pierduse totul, că nimic nu-l mai putea salva.

— De ce n-ai venit mai repede? şopti ea, cuprinsă de disperare. Vino să te strîng la pieptul meu!

— După ce l-ai strîns pe ticălosul acesta? îi strigă cu multă scîrbă.

— Vino, dragul meu, cît mai am putere!... Fiara n-a reuşit să mă murdărească. Vino... mai am puține clipe pînă pornesc sus, la zei!... Îți jur pe toți zeii, în fața morții, că Apronilla ți-a rămas credincioasă! Am găsit scăparea în otrava pe care o aveam de la mama Malva!...

Apronilla tăcu şi căzu pe pat. Se zvîrcoli cîteva clipe, luptîndu-se cu moartea.

Frînt de durere, într-o năvalnică izbucnire, o ridică în brațe, şi cînd îşi dădu seama că ea se sfîrşise, Vitellius se întoarse şi-l săgeta cu ură pe Domitius Rufinus. Sări spre el şi trase spada. Se năpusti asupra lui.

— Apără-te, ticălosule! De cîteva ori ți-am aruncat spada din mînă şi ți-am lăsat viața!

Vocea îi era schimbată, părea că nu mai are nimic omenesc.

Lupta nu dură mult. Rufinus încercă disperat cîteva lovituri îndrăznețe. Ochii îi fulgerau plini de ură. Era setos să omoare. Prins de

furia luptei, făcu o mişcare greşită, şi în aceeaşi clipă Vitellius îi împlîntă spada în piept. Domitius Rufinus scoase un urlet şi se prăbuşi. Vitellius aruncă spada însîngerată. Rămase împietrit locului, simți în cap o săgetare ascuțită şi în trup o zguduire puternică, apoi izbucni într-un hohot nestăpînit de rîs. Se repezi spre pat.

— Acum te-am salvat, Apronilla! Vei fi numai a mea, numai a mea! Tu dormi, să nu-ți mai fie teamă!

O prinse cu brațele, o ridică de pe pat şi o strînse la piept. Porni cu ea afară. În curte, ceata de daci îl aştepta.

Trecu pe lîngă ei, pe lîngă Maevius şi pe lîngă Cinarius, şi nu spuse nici un cuvînt, ca şi cum nu-i vedea şi nu-i cunoştea. În urma lui, Rhesos şi Dapyx făceau semne să-l lase în pace. La lumina făcliilor, se vedea că el duce în brațe trupul soției moarte. Fără să se oprească, Vitellius ieşi din castru şi se îndreptă spre pădure. Lingă un fag gros se opri, o strînse cu putere la piept şi o sărută :

— Să dormi, Apronilla, acum eşti numai a mea! Te duc într-un loc unde nu ne va mai afla nimeni! Acolo îl vom găsi şi pe micul nostru Decebal!

Porni mai departe şi se pierdu în pădure. Spre răsărit, pe deasupra brazilor, o geană de lumină arăta că se ivesc zorile. Ajunse sus într-o poiană, se întoarse şi privi înapoi. Văzu castrul mistuindu-se în flăcări. Nu se bucură şi nu simți nimic. Nu-şi mai clădea seama nici ce arde, nici unde se află şi nici ce se petrecuse.

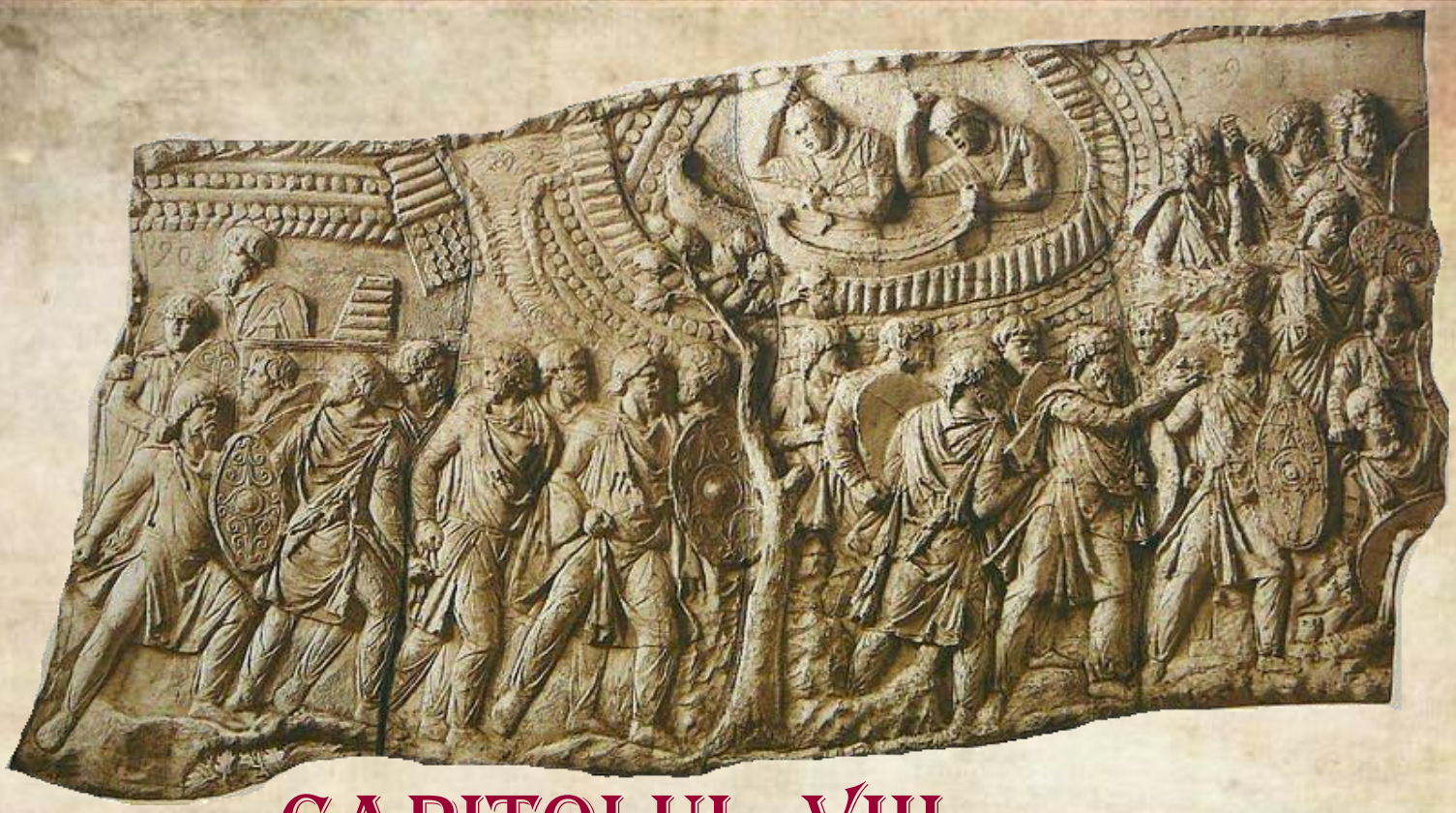

CAPITOLUL VIII

LATRONI ŞI LUPTĂTORI

1

În ziua cînd se înapoiase bătrînul, însoţit de cei doi feciori, zi frumoasă, liniştită şi luminoasă de septembrie, bătrîna strîngea vreascuri şi buturugi din pădure şi le aşeza într-un colţ, sub şopronul în care îşi ţinea vaca şi caprele. Singură, neputincioasă şi neajutată de nimeni, se pregătea pentru iarna cea grea, prea lungă şi prea aspră pentru bătrîneţea ei. Şi, aşa cum fac bătrînele, aşeza lemnele şi vorbea singură. Îşi spunea toate durerile, tot focul ce-i ardea sufletul şi tot dorul :

— Unde eşti tu, Rhesos, flăcăul mamei frumos!...

De cînd îl scăpase de la moarte pe Vitellius, toată dragostea ei se strînsese asupra lui.

— Of, ce pîrdalnică este viaţa, parcă Marele zeu n-ar şti ce înseamnă să fii mamă!

Lăsase buturuga jos din braţe şi îşi ştersese ochii cu colţul năframei. Lîngă ea, vaca şi caprele rumegau liniştite, începuse să-şi frîngă mîinile de durere şi de dor. Ridicase iarăşi o buturugă şi din nou murmurase :

— Dacă tu, Mare zeu, mi-ai spune unde se află unul dintre ei, oricare,

aş pleca la drum lung şi n-aş avea odihnă pînă acolo!...

Se oprise cu buturuga în braţe. În uşa şopronului, cîinele mîrîise uşor, cu botul întins pe labe şi cu urechile drepte. Auzea ceva de departe.

— Ce, Ursuleţ? îl întrebase ea.

Tot aşa îl auzise mîrîind şi în ziua cînd ticăloşii de legionari îl prinseseră şi îl duseseră pe Rhesos. Cîinele ridicase încet capul, privise afară şi lătrase slab, nehotărît. Mai mult un mîrîit, urmat de un lătrat scurt.

— Ce e mamă, ce auzi tu? Vine? Ni-l aduce Marele zeu pe Rhesos acasă?

Ursuleţ se bucurase, măturînd pămîntul cu coada, mîrîise iarăşi, se ridicase pe labe, ţuguiase urechile şi le îndreptase în toate părţile, apoi ieşise, lătrînd scurt. Îl văzuse cum se bucură.

— Cine vine, mamă, spune-mi! Tu le cunoşteai glasurile de departe!

Nu apucase sa termine ultima vorbă, că un chiuit puternic de răsunase pădurea o făcuse să tresară. Cîinele pornise lătrînd pe poteca ce urca pe coasta muntelui. Lătra a om, a om cunoscut, un lătrat prin care se bucura. Chiuiturile mai răsunaseră de cîteva ori, apoi bătrîna auzise tropote de oameni ce se apropiau în fugă.

În momentul acela nu ştiuse ce să facă. Ar fi fugit în casă de frica legionarilor sau a sclavilor fugari, ar fi pornit înaintea lor, de dorul ce o chinuia. Şi, de fericire, de nerăbdare şi de zbucium nu-şi mai aducea aminte dacă îi văzuse cînd ieşiseră din pădure, fugind spre ea, şi o prinseseră în braţe. Îi privise şi nu-i venise să creadă, se rugase Marelui zeu să nu-i mai încerce sufletul şi să-i facă şi mai grea bătrîneţea. Cînd deschidea ochii, îi vedea pe cei doi feciori dragi, pe Rhesos şi pe Dapyx, şi credea că visează.

— Bucură-te, mamă, acu coboară şi tata, l-am lăsat în urmă! îi spusese Dapyx.

Bătrînul Chertebalos se apropiase şi el de ea, cu un toiag în mînă, şi îi zîmbise lung, tot atît de mult pe cît o privise cu căldură şi cu dragoste. Aşa fusese el şi înainte, şi tot aşa se înapoiase. O iubise mult pe Azida lui şi o mai iubea tot atît de mult, dar niciodată nu-şi arătase dragostea în alt fel. Dar ea ştia ce e în sufletul lui numai după căutătură şi după zîmbetul ce-i mijea în colţul gurii.

— Ţi-am adus înapoi copiii, să-ţi încălzească zilele bătrîneţii, spusese bătrînul cu multă linişte. Am venit să te vedem, şi-om pleca la Diegis!

Şi fericirea bătrînei fusese scurtă. După cîtva timp, bătrînul Chertebalos şi cei doi feciori o părăsiseră. Le ascultase chiotele şi cîntecele pînă ce se pierduseră departe, în susul văii. Porniseră toţi trei să se alăture cetelor lui Diegis şi să lupte pentru alungarea cotropitorului.

De atunci, dragostea ei se strînsese asupra celor doi Rhesoşi : pe unul îl adusese la viaţă prin trupul ei, pe celălalt îl scăpase de la moarte prin îngrijirile ei. Ardea de dorul de a-i vedea acasă, de a-i avea înaintea ochilor

şi de a-i privi pe rînd, cînd pe unul, cînd pe altul. Mai tîrziu, şi ce de-al doilea Rhesos se înapoiase, dar cum...

Fusese o noapte de decembrie. De cu seară, începuse să viscolească. Fulgi mari şi pufoşi de zăpadă zburau alungaţi de vînt printre crengile dezgolite ale copacilor şi se aşezau în locurile mai adăpostite. De departe veneau mugete, şuierături şi trosnete, ca şi cum în pădure şi pe coasta muntelui fiare şi duhuri se aflau într-o încleştare cruntă cu forţele cerului. Bătrîna înfundase bine poarta de la şopronul vitelor, luase cîinele în casă şi pusese drugul gros la uşă. Aprinsese opaiţul, umplut bine cu seu, şi mai aruncase o buturugă pe focul din vatră. O cuprindeau fiorii pe măsură ce se lăsa noaptea şi aştepta să audă urletele haitelor de lupi, ce nu mai conteneau pînă spre ziuă. Se aşezase pe un chituc de lemn în faţa vetrei şi căzuse pe gînduri, cu privirea peste spuză şi peste flăcările ce pîlpîiau uşor. Şi gîndul îi pornise în noapte, căutînd cu mintea pe cei dragi, plecaţi departe, rătăcind prin păduri şi viscole. Îl zărea pe bătrînul Chertebalos stînd gheboşat lîngă un foc mare, îi vedea pe Dapyx şi pe Rhesos dormind pe o grămadă de frunze uscate, într-un adăpost acoperit cu cetină. Pe celălalt Rhesos nu reuşea să-l vadă cu ochii minţii decît lîngă ea, aşa cum îl văzuse zile şi nopţi în şir luptîndu-se cu moartea. Afară, viscolul sufla cu putere şi zgîlţîia căsuţa mică de lemn.

Tresărise, auzind uşoare bătăi în uşă. Cîinele începuse să mîrîie, apoi să latre. Bătăile se repetaseră mai puternice. O cuprinsese frica.

— Să fie vreo vietate din pădure? şoptise ea.

Într-o iarnă îi bătuse cu copita în uşă o căprioară hăituită de lupi. Îi deschisese, şi blîndul animal intrase în casă. Pînă în primăvară trăiseră împreună.

— Mamă Azida, eu sînt! auzise de afară.

— Rhesos!...

Îi recunoscuse vocea. Se repezise, trăsese drugul şi deschisese uşa. El intrase dînd buzna peste ea. Cînd îl văzuse la lumina opaiţului, se trăsese îngrozită înapoi. Numai clinele îl recunoscuse şi se bucurase. În faţa ei se afla un bărbat cu îmbrăcămintea ruptă, mai mult gol, cu plete şi barba răvăşite, năpădite de omăt, cu privirea rătăcită şi cu faţa suptă, adînc crestată de cutele suferinţei.

— Am venit, mamă Azida! Ţi-am spus că după ce o scap pe Apronilla vin înapoi la tine!

Vocea, răguşită şi aspră, i-o recunoscuse mai bine şi ar fi fost gata să-l prindă în braţe şi să-l strîngă la piept, însă privirea lui o speriase. Avusese în faţă o arătare, o încercare a zeilor, sau o batjocură a demonilor? Se trăsese, cu spaimă, şi mai mult îndărăt.

— Mare zeu, ajută-mă! Ce se întîmplă cu mine? murmurase îngrozită.

— Sînt eu, mamă Azida, eu, Rhesos!... Vitellius!...

Îi revenise cu greu curajul şi se apropiase de el cu teamă.

— Copilul meu, este cu putinţă? Cum de au putut zeii cei răi să te

chinuiască atît? Ce se petrece cu tine? îl întrebase îndureratã.

Căldura din casă topise repede zăpada de pe pletele, barba şi mustăţile lui. Prin vîrfurile şuviţelor mai lungi, răsucite, curgeau picături de apă, ce alunecau pe spate şi pe piept, prin găurile mari ale zeghii sfîşiate. Picioarele le avea înfăşurate în şomoioage de iarbă, vîrîte în sandalele scîlciate, acoperite de halci groase de noroi.

Continuase să-l privească de aproape, înmărmurită de ceea ce vedea : îmbătrînise mult, părul şi barba îi erau aproape albe, faţa vînătă, osoasă, trasă şi adînc crestată, ochii injectaţi, adînciţi în orbite, cu privirea tulbure, încetată, pierdută. Se uitase speriată la el cînd îi auzise rîsul : un rîs nestăpînit, lipsit de căldură, mai mult un hîrîit răguşit, nearticulat şi fără sens.

— Am scăpat-o pe Apronilla, mamă Azida, de-acum înainte este numai a mea!...

—Unde este, n-ăi fi lăsat-o afară? sărise bătrîna. Vitellius rîsese din nou cu un hîrîit neomenesc :

— Nu, doarme! Am lăsat-o să doarmă. Cînd s-o trezi, o aduc la tine şi o să rămînem amîndoi aici...

Pe măsură ce-l privise şi îl ascultase, ochii bătrînei se umpluseră de lacrimi şi izbucnise în plîns. Începuse să înţeleagă nenorocirea care se petrecuse.

— Am lăsat-o sub un fag bătrîn, continuase el, am ascuns-o adînc în pămînt, unde n-o s-o mai găsească nimeni şi n-o să mi-o mai fure. Cînd s-o trezi din somn, mă duc s-o iau...

Îi prinsese faţa în mîini şi-l mîngîiase cu dragoste de mamă, cu sufletul zbuciumat de mila lui.

— Copilul meu, pentru ce au fost zeii atît de răi cu tine?

El izbucnise în acelaşi hohot de rîs nestăpînit şi rece :

— Vorbeşti de zei? Ce n-aş da să prind unul! De-aş avea putere, i-aş prinde pe toţi şi le-aş frînge gîturile!

Îşi ridicase pumnii strînşi şi privise în sus, blestemînd şi înjurînd. Bătrîna reuşise să-l liniştească tîrziu, cu multă greutate. Cînd mîncase, îl văzuse înfulecînd înfometat ca o fiară din pădure.

Toată iarna îl îngrijise şi încercase cu tot felul de buruieni şi rădăcini să-i vindece sufletul prins de duhurile rele. Spre primăvară se mai liniştise, se mai întărise şi se mai împlinise la faţă. Îl văzuse că nu mai avea stare. Într-o zi, cînd pomii erau în floare, plecase fără să-i spună încotro, îl aşteptase o zi după alta, cu sufletul plin de speranţă, dar de atunci el nu se mai arătase.

Acum a rămas tot singură. Este miezul verii şi al zilei. Aşteaptă, se roagă către Marele zeu şi speră, doar o pica vreunul dintre cei plecaţi. Ziua este călduroasă. În pădure nu se mişcă nici o frunză, şi poiana doarme sub zăpuşeala fierbinte. Deasupra munţilor, bolta cerului, de un albastru curat, îşi întinde nemărginirea. Bătrîna lăsă vaca şi caprele aduse de la

păscut, luă ulciorul şi plecă spre izvor. Nu ajunse însă departe. Se opri speriată. Cîinele începuse să latre în marginea poienii. Se uită într-acolo. La umbra deasă a pădurii, desluşi, cu vederea ei slabă, doi legionari sprijiniți în sulițe, care o priveau şi rîdeau. De spaimă, scăpă vasul din mînă, ulciorul porni la vale de-a dura şi se făcu cioburi de o buturugă. Îi văzu mergînd spre vacă, o dezlegară, luară şi caprele şi pieriră în pădure. Nici rugămințile şi nici blestemele ei nu le luară în seamă.

Împietrită, ascultă mult timp lătratul cîinelui, care se tot îndepărta şi se auzea tot mai slab. În ochi nu-i mai izvorîră lacrimi, rămaseră uscați, sticloşi şi reci. Fără vite, bătrîna vedea îngrozită apropiindu-se ziua cînd va muri de foame. Cine putea s-o mai ajute în această pustietate? Se lăsă să cadă pe buturuga de care se lovise ulciorul, îşi duse năframa la ochi şi rămase nemişcată. Liniştea o cuprinse, înfricoşătoare, lipsită de speranțe.

Nu putu să-şi dea seama cît stătuse pe buturugă. Auzind trosnete de vreascuri, se uită speriată în jurul ei. Nu-i venea să-şi creadă ochilor : la cîțiva paşi de ea, văzu vaca şi caprele ieşind dintr-un desiş. În urma lor auzi pe cineva vorbind. Se căzni speriată să se ridice.

— Mare zeu, ajută-mă, iartă-mă, cu ce ți-am greşit? se rugă ea.

— Nu i-ai greşit cu nimic, Azida, de-aceea te-a şi ajutat, îndreptînd paşii noştri încoace. Ți-am adus înapoi vitele. Leşurile celor doi legionari or să îngraşe pămîntul.

— Cine eşti tu?

Bătrîna se dădu mai aproape, căutînd să-l vadă mai bine.

— Se pare că nu-mi mai cunoşti glasul, nu mi l-ai mai auzit de mult şi-am mai şi îmbătrînit. Sînt Dagio!

— Dagio?! Marele zeu să te păzească! Tu să fii oare?

— Da, Azida, sînt eu, mai trăiesc şi m-am întors. Rătăcesc în căutarea lui Diegis, cică e pe undeva prin munții de la răsărit.

O prinse pe bătrîna şi o strînse uşor la piept.

— Casa mi-am găsit-o arsă, curtea - acoperită cu bălării.

Dagio tăcu şi o bătu uşor pe spate, oftînd.

— Tu nu ştii, Azida, ce s-a întîmplat cu Nimfodora şi cu fetița noastră?

Bătrîna îi spuse cu voce sugrumată :

— Cînd ne-au jefuit şi ne-au ars casele, eu am fugit aici în pădure. De-atunci nu mai ştiu nimic de ele.

— Dar fratele Chertebalos trăieşte? o întrebă, slobozind un oftat adînc. Copiii, Rhesos, Dapyx?...

— I-a ținut Marele zeu, s-au întors toți şi au plecat la Diegis.

Azida simți că cineva se mişcă la spatele ei, se întoarse speriată.

— Cine e romanul ăsta, te-ai dat de partea lor, Dagio?

— Om bun, Azida! Cine este cu mine nu poate să-mi fie decît prieten. Îl cheamă Fulvius!

— Uite, să mă pedepsească Marele zeu, stau şi vorbesc şi v-o fi foame.

Haideți în casă!

După ce le potoli foamea, Azida îi îndemnă să se odihnească pe patul de fîn. Bătrîna ieşi afară, scobi în pămînt la rădăcina unui fag şi se apropie ținînd în mînă un ulcior.

— E cu vin, să-l beți pe tot! L-a lăsat Chertebalos cînd a plecat, să fie aci la nevoie. De s-ar întoarce şi ei!...

Pînă către seară îşi povestiră multe. Dagio era lacom să afle tot ce se mai petrecuse în țară după ducerea lui în captivitate şi după moartea regelui, dar bătrîna nu ştia mai mult decît aflase de la Vitellius şi cele ce se petrecuseră cu el.

— Ce s-a întîmplat cu soția lui, spuse bătrîna, n-am putut să înțeleg. În nebunia care l-a prins, nu mi-a spus altceva decît că ea doarme. Or fi omorît-o, ticăloşii! Pleca des şi rătăcea prin păduri şi văi, zile de-a rîndul. Unde vedea un fag mare, se ducea şi scobea la rădăcină. O căuta, sărmanul! O fi îngropat-o lîngă vreun fag şi nu-l mai găsea. Bietul Rhesos! Cînd un om îşi pierde mințile, nu mai cunoaşte locurile pe unde a umblat. Cine ştie pe care munte şi sub care fag zace trupul Apronillei! într-o zi, am găsit sub un fag, sus pe coastă, o groapă proaspătă, în care pusese un ciot de lemn, şi jur împrejur flori, flori multe, de toate culorile, de toate felurile. Am stat mult acolo şi-am plîns. Nu l-am simțit cînd a venit lîngă mine. M-a luat de mînă şi, făcîndu-mi semn cu degetul la gură, mi-a spus : „Taci, să nu-i strici somnul!" Apoi a izbucnit într-un hohot de rîs care te făcea să te cutremuri. Cine ştie ce păcate o mai fi ispăşind şi el?! Cîteodată mă rog Marelui zeu să-l ia mai bine sus, la el în cer... să-l scape de atîta suferință!

— Şi altceva n-ai mai aflat de la el? o întrebă Dagio, dornic să prindă ceva, un semn, un nume, unde l-ar putea căuta.

— Hei, de cîte nu vorbea, mai ales înainte de a-l apuca rîsul şi ştiu eu... să mă ierte Marele zeu, înainte de a-l prinde nebunia. Vorbea de un galilean, ce-o mai fi şi asta, care ar mîntui oamenii...

Bătrîna tăcu, zguduită de suspine.

— Dacă o fi voia lui Zamolxis, ți-l găsesc pe Rhesos, adică ți-i găsesc pe amîndoi Rhesoşii, o linişti Dagio.

O văzu pe bătrînă cum îl priveşte printre lacrimi pe romanul de lîngă el, mirată, încurcată, plină de neînțelegere. De oricare roman îi era teamă şi pe oricare roman îl ura. Căută s-o liniştească:

— Să nu te mire că umblăm amîndoi. Eu şi Fulvius sîntem legați pe viață, în cingătoarea lui de piele poartă papyrusul pe care stă scris că eu sînt sclavul lui.

— Iar în sufletul meu, bună Azida, rosti cu căldură Fulvius în daca puțină pe care o învățase, stă scris că Dagio este acela care mi-a salvat viața.

Şi Dagio îi povesti cele întîmplate în Circul de la Roma, cînd împăratul le lăsase viața la amîndoi.

Seara, Dagio şi Fulvius se culcară afară, sub un fag. Obosiți şi slăbiți

de drumul făcut, prinşi de freamătul pădurii şi de muzica nopții, a munților şi a cerului, adormiră repede. Deasupra lor, luna plină îi privea peste vîrfurile copacilor, luminoasă şi blîndă.

Se treziră la lătratul cîinelui. Sus, pe coasta muntelui, pe deasupra pădurii, auziră chiote. Se pregătiră de luptă. Bătrîna ieşi în fugă.

— Să nu vă speriați, sînt ei, copiii, dragii mamei, îi cunosc după chiote. Şi cîinele i-a cunoscut, a şi pornit înaintea lor.

Întîlnirea cu nepoții îl mişcă mult pe încercatul luptător, acum îmbătrînit, dar încă vînjos şi gata să mînuiască spada, sulița, barda şi măciuca.

— Pe Marele zeu, întotdeauna i-am spus lui tata că un lup ca tine nu se poate să nu se-arate într-o zi, îi spuse Dapyx strîngîndu-l cu putere la piept.

De partea cealaltă îl prinsese Rhesos.

— Hei, mînjilor, ia sloboziți-mă, se smuci bătrînul din brațele lor, îmbrățişați pe buna voastră mamă, care arde de dorul vostru!

Se aşezară cu toții pe iarbă. Somnul nu s-ar mai fi putut lipi de ei.

— Ia să-mi spuneți, mînjilor, de unde veniți, pe unde rătăciți şi cum se face că sînteți singuri? Unde e bătrînul Chertebalos?

Îi povesti Dapyx :

— Tata e cu o ceată mare de luptători de-ai lui Diegis, merge pe crestele munților, face un ocol spre Carsidava. Avem însărcinarea să pedepsim pe noul stăpîn al Carsidavei, Eurotas. Diegis a aflat de la Malva de toate ticăloşiile pe care acesta le-a pus la cale, ticăloşii care au făcut din Vitellius un om nenorocit. Şi-apoi, unchiule, cum ar mai putea Diegis să rabde ca acolo, la Carsidava, unde s-a născut şi a copilărit Carsida, să stăpînească un astfel de venetic? Noi l-am rugat pe tata să ne lase să dăm o raită pe aici, numai s-o vedem pe mama, şi-o să-l prindem din urmă.

— Aveți picioare bune, mă mînjilor? Parcă e ieri, nu mai demult, cînd stăteați pe genunchii mei, vă jucați cu mustățile mele şi mă trăgeați unul de o parte şi celălalt de alta. O să puteți să vă țineți de mine?

— Unde vrei să ne iei? sări Rhesos nelinişstit.

— Merg cu voi; da ce credeți, că de-acum am ajuns să stau sprijinit în toiag?

Luna era aproape să scapete peste coama muntelui, cînd toți patru o părăsiră pe bătrîna Azida. În pragul casei, cu cîinele alături, bătrîna îi petrecu cu privirea pînă ce se pierdură în pădure. Rămînea tot singură, într-o vale, pustie.

2

În valea Carsidavei începuse de mult secerişul grîului. Era în a cincea zi după idele lui iulie. Din înălțimea cerului albastru, soarele înțepa cu săgeți de foc trupurile goale ale sclavilor, pe care se scurgeau broboane mari de sudoare. Bube proaspete şi vechi, răni provocate de lovituri de flagrun, din care curgea puroi sau erau acoperite de coji groase ce îngreţoşau la vedere, cicatrice mari şi mici, de diferite forme, erau împrăştiate pe trupurile, braţele şi picioarele lor. Rupți din şale, sclavii stăteau aplecați şi tăiau cu secerile mănunchiuri mari de grîu din holda ce se întindea cît pătrundea privirea şi le îngrămădeau în pale ce deveneau snopi, apoi clăi. În spatele lor stătea Rutillius, supraveghetorul, cu flagrunul în mînă, gata să-l plesnească pe cel care ar fi încercat să se ridice să-şi mai îndrepte mijlocul amorțit de durere. Setea le uscase buzele şi le ardea gurile şi, chinuiți de dorul apei, se uitau cu jind spre pîrîul rece şi cristalin, ce alerga zglobiu în apropiere şi se pierdea printre copacii din vale. De pe trupurile lor murdare şi asudate se simțea pînă departe un miros greu, înecăcios, de năduşeală acră.

Înnebunit de căldură şi de sete, un sclav încercă să se îndrepte, cu privirea ațintită spre pîrîu, dar nu apucă să răsufle uşurat, căci loviturile flagrunului începură să cadă cu pocnete înfundate pe spatele lui gol şi ud de sudoare.

—De ce stai, sclav împuțit, unde te tot uiți? strigă supraveghetorul lovindu-l fără milă.

Sclavul tresări, dar nu de loviturile ce-i pocneau pe piele, ci la vederea unui om care cobora printre copacii de pe coasta repede a muntelui. Rămase nemişcat, ca şi cum nici n-ar fi simțit flagrunul. Urmele loviturilor ce-i şerpuiau pe trup se învinețiră repede, şi din loc în loc, din pielea plesnită porniră şiroaie de sînge în jos, spre cingătoare. Mînia supraveghetorului crescu. Nepăsarea cu care sclavul primea loviturile îl înfurie şi mai mult. Aruncă flagrunul din mînă, se repezi spre umbrarul ce şi-l înjghebase, smulse un par şi începu să-l lovească unde nimerea : în cap, peste piept, peste mîini. Nemişcarea sclavului îl făcu să întărească loviturile. Nu încetă nici cînd sclavul se prăbuşi la pămînt, într-un lac de sînge. Ceilalți sclavi priveau mirați spre străinul ce se apropia în fugă, îl văzură sărind peste pîrîu şi îndreptîndu-se spre supraveghetor. Îi prinse mîna cu putere şi îi opri parul cu care lovea.

— Stai, potoleşte-te! De ce-l loveşti cu atîta furie, nu te gîndeşti că şi el este om? îi spuse cu multă stăpînire şi bunătate în voce.

Rutillius se întoarse furios. Se aşteptase, să fie un sclav care îndrăznise să pună mîna pe el, şi căută să-şi tragă spada, dar se opri. Nu

înțelegea, de unde apăruse străinul?

—Cine eşti tu, pentru ce te amesteci în treburile altora? îl întrebă, şi încercă să ridice parul, gata să-l lovească.

Străinul nu schiță nici un gest de teamă şi continuă să-i vorbească tot încet şi liniştit.

— Nu-ți foloseşte la nimic dacă ştii cine sînt. Te-ai întrebat, omule, ce s-ar petrece în sufletul tău dacă, sclav fiind şi fără să te poți apăra, cineva te-ar lovi tot aşa cum îl loveşti tu pe acest nefericit?

Sclavii se uitau înmărmuriți. Cuvintele străinului le încălzeau sufletele, le mergeau direct la inimi.

— Ştii că-ntreci măsura cu întrebările tale? Stăpînul fermei poate să facă tot ce vrea cu sclavii lui. Tu eşti picat din cer, n-ai văzut niciodată sclavi, nu ştii că sînt trîntori, răi, mincinoşi, hoți?

— M-ai întrebat dacă n-am văzut sclavi! Spune-mi, ce ai tu mai mult decît un sclav?

— Suflet! Sclavii nu au.

— Şi ce, crezi că acela care loveşte pe aproapele lui cu o furie atît de sălbatică are suflet?

Supraveghetorul strînse cu putere fălcile şi nu răspunse.

— Dacă tu ai cădea prins, ai fi dus în captivitate şi vîndut ca sclav, ți-ai pierde sufletul? N-ai mai fi om? continuă să-l întrebe străinul.

Întrebările îl puneau pe Rutillius în mare încurcătură : erau drepte şi limpezi.

— Cine eşti tu şi de ce nu-mi dai pace? Supraveghetorul se aplecă, îşi luă flagrunul şi se propti mai bine pe picioare, privindu-l amenințător.

— Îmi tot repeți într-una această întrebare, ți-am spus că răspunsul nu-ți serveşte la nimic, spuse noul-venit, cu voce şi mai potolită.

Şi, neluînd în seamă pornirea supraveghetorului se apropie încet de sclavul care zăcea jos şi gemea greu, şi-l ridică. De teama flagrunului, sclavul se ascunse în dreptul binefăcătorului. Acesta îl privi lung : o dîră de sînge se scurgea pe după o ureche, arcada ochiului drept îi era plesnită şi însîngerată, pe tot trupul lui se vedeau dungile vinete ale loviturilor de flagrun şi sîngele ce curgea şi se închega. Se întoarse spre supraveghetor şi-i spuse cu aceeaşi voce potolită şi plină de îndemn :

— Dezleagă-i lanțul de la picioare şi lasă-l să se ducă la pîrîu să se spele! Răspund eu dacă va încerca să fugă!

Fără să mai rostească ceva, spre uimirea sclavilor, care priveau înlemniți de spaimă, Rutillius se aplecă şi deschise încuietoarea. Se ridică încet cu lanțul în mîini şi, parcă ruşinat şi înfuriat totodată de ceea ce făcea, se răsti la sclavul dezlegat :

— Ce mai stai, du-te şi te spală, vită, că te trimit la Proserpina!

Sclavul nu se mişcă: Noul-venit îl îndemnă :

— Du-te la pîrîu! N-a fost bine ceea ce s-a întîmplat, oamenii sînt supuşi în fiecare moment greşelilor şi răutăților. Poate că în această clipă,

cel care te-a lovit se căieşte de fapta lui.

Sclavul plecă, atent să nu pornească după el supraveghetorul şi să-l mai bată.

— Ascultă, străinule, văd că arăți a fi roman, de unde eşti tu atît de sigur că regret ceea ce am făcut?

Abia stăpînindu-se, supraveghetorul se lovea peste coapsă cu flagrunul. Noul-venit îl cercetă cu un zîmbet plin de înțelegere şi-i spuse :

— Pe fața omului stă scris totul. Cînd te-am oprit să nu-l mai loveşti pe nefericitul sclav, am văzut cît de mult sufereai. Cu cît creştea durerea în sufletul tău, cu atît loveai mai cu putere. Cine te-a împins să devii atît de crud?

— Caesidius!

— Şi cine este acest Caesidius?

— Cine, administratorul acestei ferme! El se poartă aici ca un stăpîn şi nu m-aş mira dacă într-o zi o să-l văd chiar stăpînul Carsidavei.

Rutillius tăcu un timp.

— Spune-mi, străinule, rupse el tăcerea, cum de ştii că eu sufeream cînd îl băteam pe sclav? Ai fost şi tu supraveghetor! Îi ştii că sînt răi, leneşi şi nepăsători şi nu-ți dau o mînă de ajutor atunci cînd trebuie să faci o treabă care ți se cere în mare grabă?

Supraveghetorul uitase de sclavii care începuseră mai departe lucrul.

— Dacă nu te grăbeşti, haide să stăm puțin de vorbă la umbră! După cum arăți, nu pari să fii nici prost şi nici rău.

— Cum te cheamă? îl întrebă noul-venit.

— Rutillius!

Porniră şi se aşezară la umbră. Străinul începu să-i vorbească.

— Ascultă, Rutillius, sclavii sînt oameni, şi oamenii se bîrfesc şi se batjocoresc unii pe alții, fiindcă se găseşte întotdeauna cineva care îşi pleacă urechea la ei şi îi ascultă. Sînt mincinoşi, fiindcă minciuna prinde şi nu caută nimeni să descopere adevărul, şi mai ales sînt nepăsători, fiindcă n-au nici un interes să ajute pe stăpînul cel lacom şi rău, care îi chinuieşte şi-i ține într-o permanentă stare de înfometare şi de mizerie. Ai încercat tu vreodată, Rutillius, să arăți puțină omenie, puțină milă, puțină înțelegere pentru sclavi? Sînt sigur că nu. Dacă ai fi încercat, ei ți-ar fi răspuns înzecit.

— Ce spui tu? Şi-aş mai putea să fac vreo treabă cu ei? Dar stai, eu ți-am spus cum mă cheamă, dar tu?...

— Nu interesează, sînt un trecător, să zicem că mă numesc Vitellius.

— Aşa cum vorbeşti tu, Vitellius, arăți un suflet curat ca al unei copile nevinovate. Tu nu cunoşti sclavii.

— Ehei, Rutillius, oamenii aşa sînt făcuți : răspund cu binele cînd sînt tratați bine. E o însuşire a firii omeneşti. Vitellius cată în jurul lui, sub umbrar.

— După ce te uiți?

— Ai puțină apă, Rutillius? E o căldură înăbuşitoare.

— Cum să n-am?! Țin aci la umbră, puțin îngropat în pămînt şi acoperit cu iarbă verde, un ulcior plin cu apă limpede şi rece.

Rutillius scoase ulciorul şi i-l dădu. Vitellius îl duse la gură şi bău însetat.

— La sclavi nu le e sete, Rutillius?

— Le-o fi. Beau ei diseară, cînd merg la bordeie! Vitellius se întoarse spre sclavii care secerau, mişcîndu-se încet în căldura toropitoare. Un timp urmări mişeările sclavului bătut, care, răcorit şi fără lanț la picioare, începuse să lucreze.

— Spune-mi, Rutillius, cît ai secerat cu ei de azi-dimineață pînă acum?

— De la ridicătura aia de pămînt, îi arătă supraveghetorul întinzînd mîna. N-am spor de loc, n-am avut nici ieri, nici alaltăieri şi de aceea eram aşa de furios. Astăzi trebuia să termin fîşia asta şi cred că o s-o mai întind aici şi mîine. Iarăşi o să mă certe Caesidius!...

Vitellius rupsese un fir de iarbă şi-1 strîngea între dinți, îl asculta pe Rutillius şi-l privea căutîndu-i în suflet.

— Ai vrea să termini astăzi?

— Asta e bună, ți-am spus doară!

— Lasă sclavii să se ducă la pîrîu, să se răcorească şi să se spele. Văd că sînt atît de murdari! Să-i laşi să se odihnească puțin, pînă se mai moaie nițel căldura.

—Vai de mine, să mă afle Caesidius? Tu vrei să-mi pierd pîinea?

— Trebuie să încerci, Rutillius! Ai putea să le scoți chiar şi lanțurile de la picioare.

Supraveghetorul îi aruncă o căutătură plină de neîncredere :

— N-ăi fi vreun hoț de sclavi? Cum să le scot lanțurile? Văzîndu-se liberi în mişcări, ar putea să mă omoare şi să fugă.

— Cîți sclavi al?

— Peste două duzini.

— Nu te-ai gîndit niciodată că atîția oameni, chiar cu lanțuri la picioare, dar liberi la mîini, dacă ar vrea, te-ar putea omorî uşor, ți-ar tăia gîtul cu secerile, şi tot ar putea să fugă?

Auzindu-i cuvintele drepte, Rutillius simți că-l săgetează un fior de spaimă.

— Încearcă, Rutillius! îl îndemnă cu mult suflet Vitellius.

— Dar tu nu pleci! îi spuse, semn că voia să-i asculte îndemnul.

— Rămîn cu tine pînă pe seară. Supraveghetorul se ridică, ieşi de sub umbrar şi bătu din palme.

— Hei, sclavilor, ia lăsați secerile şi veniți încoace! Sclavii se opriră din lucru şi se uitară spre el cu neîncredere.

— Hei, nu s-aude? Sau vreți să pun mîna pe flagrun! le strigă supărat.

— Vezi, Rutillius, le-ai spus numai cîteva vorbe şi-ai şi făcut două greşeli. Să nu-i mai amenințI cu flagrunul, ci să cauți să le vorbeşti mai potolit, cu sufletul mai apropiat de sufletele lor.

Cu lanțurile zornăindu-le la picioare, sclavii se apropiară sfioşi, cu teamă. Nu pricepeau ce se întîmplase. Îl vedeau pe supraveghetor că le zîmbeşte. Rutillius făcu încet cîțiva paşi spre ei, după ce aruncă flagrunul din mînă. Le vorbi cu un ton pe care sclavii aproape că nu-l recunoşteau :

— Soarele ăsta e prea arzător, începu el. Şovăi puțin, apoi urmă : Să vă duceți la pîrîu ca să vă răcoriți şi să vă spălați. O să stați puțin să vă odihniți la umbra fagului de pe malul celălalt. Să se mai răcorească nițel, şi-o să pornim apoi lucrul mai cu spor.

Rutillius se întoarse spre Vitellius, care tocmai se lungise pe iarbă şi se prefăcea că doarme. Neauzind zornăitul lanțurilor, se uită spre sclavi. Le strigă

—Ce stați? Plecați la pîrîu, sau vreți să mă supărați!...

Sclavii plecară, cu teamă, mirați, înşirîndu-se unul după altul.

— Îi vezi, Rutillius? Nici nu le vine să creadă că tu ai putea să fii şi bun, îi spuse Vitellius, săltîndu-se într-un cot.

Amîndoi, de sub umbrar, priviră cum sclavii se răcoreau şi se spălau în apa limpede a pîrîului. Înviorați şi potoliți, se întinseră la umbra fagului, şi cei mai mulți adormiră repede. Vitellius îi făcu semn lui Rutillius, se ridicară şi porniră spre ei.

— Te-ai convins? îl întrebă Vitellius, călcînd uşor şi fără grabă. Un singur semn de bunătate ai făcut, şi sclavii nu-ți mai aruncă priviri pline de ură, deşi nu s-a scurs nici o clepsidră de cînd te-am oprit din furia şi cruzimea ce te stăpîneau.

Cînd se reluă lucrul, sclavii începură să secere cu mai mult spor. Vorbeau şi glumeau, fără ca mîinile lor să înceteze mişcările. Vitellius se înfipsese la treabă alături de ei, şi un timp Rutillius îl privi înciudat, se mişcă pe lîngă ei cu nelinişte, ca şi cum în sufletul lui se dădea o luptă, apoi aruncă flagrunul şi puse şi el mîna pe o seceră. Înainte de apusul soarelui, secerişul era terminat. Se aşezară cu toții pe malul pîrîului şi se odihniră. Vitellius şi Rutillius stăteau puțin mai la o parte.

— De unde cunoşti tu sufletele oamenilor atît de bine? îl întrebă supraveghetorul.

— Din viață, Rutillius! îi spuse fără să-l privească. Vitellius cată departe, undeva în zare.

— Şi tu trebuie că ai suferit mult!

— Da, suferința îl face pe om mai bun, în unele cazuri, în altele, mai rău... Să ştii că recunoştința şi răzbunarea sînt surori, şi ele pot răsări oricînd, în oricare suflet.

— Aşa cum vorbeşti de frumos, nu se poate să nu fi trăit la Roma. Cum se face că rătăceşti prin Dacia?

— Tu ce cauți aici, nu te-a adus nevoia sau necazul?

— Nu cumva cauți de lucru?

Văzînd că Vitellius clatină uşor capul, Rutillius continuă :

— Aici la Carsidava se munceşte numai cu sclavi, nu se plăteşte munca şi nu se angajează muncitori. Nici de supraveghetori nu mai e nevoie.

Supraveghetorul tăcu. Îl văzu pe Vitellius că priveşte lung spre o sclavă, o fată, aproape un copil, mai mult goală, cu trupul plin de bube. Simțindu-se privită, fata căuta să-şi adune zdrențele şi să-şi acopere sînii. Dar Vitellius nu-i vedea părțile dezgolite, el se uita numai la gleznele ei şi la lanțul de la picioare. Inelele de fier îi bătuciseră carnea şi-i făcuseră răni mari, adînci, sîngerînde. O văzu cum se căzneşte să se oblojească, rupînd şi punînd frunze într-un strat gros, ca să n-o mai roadă legăturile lanțului. Se ridică şi se îndreptă spre ea. Se aplecă la picioarele ei, îi scoase lanțul şi reveni lîngă Rutillius.

— Ar fi bine să le scoți la toți lanțurile, spuse potolit.

— Cum, dacă mă prinde Caesidius?

Vitellius îl privi atent. Supraveghetorul era un bărbat zdravăn, bine bronzat, cu fața deschisă, cu privirea limpede şi adîncă, cu gît şi fălci puternice. Îl cîntări bine. I se păru un om liniştit şi lipsit de răutate. Era de nerecunoscut față de clipa cînd îl găsise înfuriat.

—Caesidius este şi el om şi nu poate să vadă peste tot. Sclavii să pună lanțurile numai cînd se apropie el. Trebuie să încerci...

Ascultîndu-l, Rutillius îi văzuse ochii umezi.

— Ce se întîmplă cu tine, plîngi? Ai ochii plini de lacrimi.

— Nu, Rutillius, o veche boală de ochi mă face să lăcrimez în faptul înserării.

Se ridică şi se scutură de pămînt, pregătindu-se de plecare, gata să sară peste pîrîu. Supraveghetorul îl privi mirat.

— Ce faci, nu mergi cu noi? Unde ai de gînd să înnoptezi? Doar nu vei fi fiind vreun zeu prefăcut în om... Te-aş culca la mine.

— Sînt un om ca şi tine, Rutillius, ca şi ei. Vitellius arătă cu mîna spre sclavi. Acum plec, dar ne vom mai vedea. Tot ce te rog este să nu-i mai chinuieşti, să te arăți mai bun, să fii mai îndurător!...

— Mă leg pe Jupiter şi pe Cybela! se jură Rutillius.

— Nu m-am înşelat, tu ai un suflet bun. Îți urez numai bine!

Cu mişcări mlădioase şi agere, Vitellius sări peste pîrîu şi începu să urce pe coasta muntelui, călcînd rar, urmărit de privirile pline de recunoştință ale sclavilor. Se pierdu repede printre copaci. Soarele coborîse dincolo de creste. Pe deasupra văii se întindea o pîclă. albăstruie, subțire şi uşoară.

Ceea ce făcuse în această zi îi umpluse sufletul de mulțumire, de o fericire nouă, pe care pînă acum n-o mai gustase. Mergea pe poteca din pădure călcînd sprinten.

Boala îl chinuise mult. De fapt, nu-şi mai amintea decît puține

întîmplări din acel timp. O părăsise pe bătrîna Azida nu cu gîndul de a nu se mai înapoia, ci numai pentru o zi, două. Plecase din nou să caute fagul sub care o îngropase pe Apronilla şi nu mai ştia ce mai făcuse. Abia cînd se însănătoşise îşi dăduse seama că în căutarea acelui fag, pe care acum ştie că nu-l va mai vedea niciodată, se rătăcise şi nu mai găsise drumul înapoi spre casă. Nu ştia pe unde şi cîte zile umblase prin păduri şi prin munți şi nu-şi amintea nici de clipa cînd pustnicul Porfirios îl găsise dormind sub un brad, cu o ciupercă în mînă, din care muşcase de cîteva ori. Bătrînul pustnic îl dusese în peştera lui şi îl îngrijise cum putuse mai bine. Vindecarea i-o adusese nu numai leacurile pe care Porfirios i le dăduse, căci cunoştea bine toate rădăcinile, buruienile şi fructele tămăduitoare, şi nici mîncarea, care de altfel nu era nici prea aleasă şi nici din belşug, ci şi puterea cuvîntului. În fiecare zi, pustnicul îi vorbise. Îi predicase despre suferințele celor săraci, despre durerile celor bolnavi, despre chinurile sclavilor, despre răutatea celor puternici şi despre lăcomia celor bogați. Şi pustnicul reuşise să-l facă să înțeleagă suferința galileanului, despre care el auzise de nenumărate ori. Încetul cu încetul, ajunsese să cunoască toată viața, toate faptele şi toată învățătura acelui Messia, îi pătrunsese liniştea în suflet şi mai ales îi revenise lumina minții, se însănătoşise. Nu putea să mai urască pe nimeni, şi pornirea spre răzbunare îl părăsise. Îi iertase pe toți aceia care, într-un fel sau altul, îl loviseră sau contribuiseră la schimbarea vieții lui. Atît de mult ajunsese să fie pătruns de noua credință, încît socotea că toată suferința pe care o îndurase nu fusese decît o încercare şi o pregătire a sa pentru o viață nouă.

Şi în această zi îşi începuse viața cea nouă, de ajutorare a celor îndurerați şi a celor chinuiți. Începutul îl făcuse cu sclavii de la Carsidava, ferma cea mai mare şi cea mai apropiată de peştera lui Porfirios. Acum, stăpîn al Carsidavei era Eurotas. Pe tîmpla de munte pe care se ridicase altădată cetatea Dicomeşilor se înălța o vilă bogată, construită după modelul fermelor celor mai frumoase pe care negustorul grec le văzuse prin apropierea Romei, la Cumae şi la Tusculum. Tot ce putuseră născoci ambiția şi închipuirea unui bătrîn avar, curios şi bogat fusese îngrămădit în vila de la Carsidava. Micul platou şi pădurea ce împrejmuise cetatea fuseseră transformate într-un parc, iar la marginea pădurii, între brazi şi fagi, înălțase un templu zeiței Demeter, zeița culturilor şi a semănăturilor.

Jos, în vale, erau barăcile şi bordeiele, în care se adăposteau supraveghetorii şi sclavii.

A doua zi, cînd soarele abia se ridicase către prînz, Vitellius coborî din nou coasta muntelui şi se apropie de sclavii lui Rutillius. Atît ei, cît şi supraveghetorul priviseră într-una în calea lui, dornici să-l vadă venind. Se opri mai sus, dincolo de pîrîu, şi văzu cu sufletul plin de mulțumire cum sclavii lucrau fără lanțuri la picioare. Unul se apropiase de pîrîu şi bea apă, iar Rutillius nu mai avea flagrunul pe mînă. Toți erau mai veseli şi se

mişcau mai repede, mînuind secererile cu mai multă îndemînare. Cînd îl zări, supraveghetorul porni să-i iasă în cale.

— Toți zeii cu tine! îl salută el. Mă bucur că ai venit. Eşti, aşadar, un om ca toți oamenii. Azi-noapte m-a stăpînit într-una gîndul că n-o să te mai văd niciodată. Ceva s-a întîmplat ieri cu mine! Spune-mi, ce mi-ai făcut?

— Nu ți-am făcut nimic, Rutillius! Tu singur te-ai schimbat. Tu, Rutillius, te arătai rău, procedai ca un om rău, fiindcă nu ştiai ce trebuie să faci ca să te poți înțelege cu sclavii, deşi în sufletul tău n-ai fi vrut să fii astfel.

— Cu mine se petrece o adevărată minune! Aseară, Caesidius a pus să fie bătuți şi n-a dat de mîncare sclavilor de care supraveghetorii s-au plîns că au fost leneşi. S-a mirat cînd i-am spus că la mine n-a fost nici unul. „Te-ai dat de partea lor? m-a întrebat el mirat. Tu în fiecare zi te-ai plîns că nu poți termina lucrul fiindcă ai prea mulți sclavi leneşi!" „Du-te şi vezi cît am secerat, Caesidius!" i-am spus liniştit. Şi astăzi, în zori, cine crezi că era aici? Caesidius.

Rutillius se apropie de Vitellius şi-l prinse prietenește pe după umeri cu brațul.

—- Spune-mi cine eşti, tu nu arăți un om ca oricare, cum să-ti spun?! Lîngă tine mă simt mai liniştit... mă simt altfel...

— Te-ai schimbat, Rutillius! Ascultă : dacă ieri, cînd loveai cu atîta cruzime pe nefericitul acela de sclav, eu ți-aş fi pus mîinile-n gît, tu ce-ai fi făcut? Ştiu răspunsul : te-ai fi luptat cu mine, m-ai fi lovit. Eu ți-am vorbit potolit, dar hotărît să te liniştesc. Ce crezi, pe acel Caesidius nu l-ar putea potoli nimeni? Dar pe ceilalți supraveghetori de sclavi n-ar putea să-i mai îmbuneze cineva?

— Nu merge, Vitellius... Rutillius vorbi cu voce slabă, în care suna descurajarea :

— Crezi că un tigru sau un lup ar putea fi potolit cu vorba? Administratorul este tot atît de lacom şi de rău ca însuşi stăpînul acestei ferme. Să fi fost astă-toamnă aici, să fi văzut cu cîtă lipsă de milă i-a vîndut Eurotas pe sclavii bătrîni, pe femeile neputincioase, pe cei bolnavi. I-a luat imperiul pentru munca în mine, să sape pe sub pămînt, ca nişte cîrtițe, căutînd aurul. Şi toată treaba asta a făcut-o ca să nu le mai dea de mîncare şi adăpost în iarna ce-a urmat, în primăvară a cumpărat de la imperiu alții, mai zdraveni, pe un preț de nimic.

— Caesidius!... murmură Vitellius. Poate că ar fi de încercat ceva... Schimbă apoi vorba. Ei, ce faci, soarele e sus şi arde bine, secerişul a mers cu spor, nu-i laşi să se odihnească puțin, să se răcorească, să mănînce ceva?

— Chiar la asta mă gîndeam. Ți-e drag să-i priveşti cum îşi văd de treabă. Tu nu m-ai făcut numai pe mine să mă schimb, ci şi pe ei.

Se întoarse şi le strigă să oprească lucrul.

Sub frunzişul bogat al fagului de lîngă pîrîu era umbră deasă. Vitellius se aşează pe un ciot de buturugă, mulţumit de privirile calde şi pline de recunoştinţă ale sclavilor. Alături, Rutillius, lungit pe iarbă, cu mîinile sub cap, privea albastrul nemărginit al cerului.

— Ia spune-mi, din ce parte a imperiului ai fost adus? întrebă Vitellius, după ce se uitase mult la un sclav negricios, scurt şi gros, cu un ochi lipsă.

— Din Cappadochia, stăpîne, răspunse sclavul, ridicîndu-se în picioare.

— Stai jos şi vorbeşte-mi liniştit. Sînt şi eu om, ca şi tine. Din ce familie te-ai născut, ai fost luat captiv?

— Din nici o familie, stăpîne. Mama a fost sclavă, ca şi mine.

Privi îndurerat faţa îndobitocită a sclavului, care rîdea satisfăcut, fiindcă spusese şi el ceva.

— Cum s-a întîmplat cînd ţi-ai pierdut ochiul?

Cu acelaşi rîs prostesc, copilăresc, sclavul povesti scurt :

— Mi l-a scos stăpînul dintîi. Eram mare şi-mi spusese că nu trebuie să mă uit la fata lui, că-mi scoate ochii. O dată m-am uitat la ea, şi el m-a prins. M-a legat de un copac şi mi-a scos ochiul.

Sclavul rîse mai departe, acelaşi rîs prostesc. Vitellius simţi săgeţile unui fior. Sclavul din faţa lui nu ajunsese la atîta decădere prin viciu, ci prin animalizare treptată, provocată de viaţa de lipsuri şi chinuri pe care o dusese la stăpînii răi şi lacomi.

— Dar tu din care provincie ai fost adusă? o întrebă pe copila căreia el, în ajun, îi dezlegase lanţul de la picioare.

Fata tresări, se îmbujora la faţă şi căută să-şi ascundă sînii cu mîinile. Răspunse vioaie, cu voce cristalină :

— Din Galileea, stăpîne. Tata a fost pescar pe lacul Tiberiada. Pe mama n-o ştiu, căci a murit cînd eram mică.

Fata căută să-şi strîngă coapsele şi să-şi aşeze mai bine picioarele sub ea. Cîrpa ce-o avea înfăşurată peste şolduri era prea zdrenţuită.

— Şi cum ai ajuns sclavă?

— Am fost furată! în ochii fetei luciră lacrimi. Tata mă dusese de sărbătorile Paştilor la bunica, în cetatea Cezareea, lîngă mare. Într-o zi, am plecat singură pe ţărmul mării, fermecată de frumuseţea valurilor şi de întinderea apelor. Dintr-un tufiş de tamarisc au ieşit doi bărbaţi, m-au legat şi m-au dus în barca lor. După cîteva zile, cu mulţi alţii împreună, am fost dusă la Roma şi vîndută ca sclavă.

— Dar eu n-am ştiut de asta, Rebbeca! se miră Rutillius, care tot timpul ascultase.

— N-ai întrebat-o tu, spuse Vitellius, fata nu ţi-ar fi ascuns. Dar voi ce staţi aşa retraşi? întrebă el cîţiva sclavi ce stăteau mai la o parte, ascunşi între tufele de bozii şi de mentă.

— Sînt robi daci, şopti un sclav din apropierea lui. Aşa sînt ei, mai

ruşinoşi. Cică înainte au robit pe moşia asta, dar umblau şi ei îmbrăcați ca oamenii. Acum li-e ruşine, cică, să umble aşa goi.

— Şi-n imperiu, unii sclavi umblă îmbrăcați, lămuri alt sclav din apropiere, totul e după stăpîn!

Rutillius se ridică, se întinse şi căscă.

— Haideți, ne-am odihnit destul, soarele se duce... Reîncepură lucrul voioşi şi cu mult spor. Alături de ei munciră cu îndemînare Vitellius şi Rutillius, Seara nu se mai despărțiră. Rutillius îl duse pe Vitellius la Caesidius. Îl recunoscu îndată ce-l văzu : era Caesidius de la Roma, fiul unui patrician bogat, care după moarte lăsase fiului său multă avere. Acesta trăise în lux, trîndăvie şi petreceri, şi-n puțini ani risipise totul. Venise în Dacia cu gîndul să-şi refacă averea.

— Mi-a spus Rutillius că eşti de la Roma, începu Caesidius, că al venit în Dacia ca să te căpătuieşti.

Vorbea tare, aproape strigat, cu ton ce căuta să vîre teama în cel pe care îl avea în față. În loc să-i răspundă, Vitellius începu să zîmbească.

— Ce găseşti de rîs în întrebarea mea?

— Cum să nu rîd? De unde ştii tu că am venit în Dacia ca să mă căpătuiesc? Poate că n-aş rîde dacă mi-ar fi foame şi aş avea nevoie de tine. Aşa ştii tu să vorbeşti cu oamenii?

Furia lui Caesidius crescu şi mai mult.

— Ai venit să mă superi, să mă batjocoreşti, cum văd eu. Dacă mai vorbeşti aşa, pun să te bată cu vergile şi să te arunce afară de pe moşie!

— Vrei să spui că mă bați chiar tu, aşa cum poate că ai obiceiul să-ți potoleşti pornirile chinuind sclavii. Ei bine, află că de dată asta nu-ți merge. Mîini am şi eu, şi încă zdravene!

Se aşteptase ca Caesidius să izbucnească din nou, dar, spre mirarea lui, îl văzu că se întoarce şi se aşază încet pe scaun, tuşi de cîteva ori şi înghiți în sec. Acum, Vitellius se lămurise, zîmbi : avea în fața sa un laş, un nemernic, aşa cum îl ştia, de altfel.

— Spui că eşti scrib, unde ai mai lucrat, ştii ce ai de făcut? îl întrebă, ceva mai potolit.

— Eu nu ți-am spus că sînt scrib, dar pot să fac şi pe scribul, din moment ce ştiu să scriu şi să socotesc. N-aş vrea însă să vorbesc mai departe şi nici să rămîn aici, dacă aşa ai de gînd să te porți cu mine...

Caesidius avea multă nevoie de un scrib, care să-i țină socotelile. Ferma era mare, şi el urmărea să strîngă bani cît mai mulți, pentru a putea să ajungă stăpînul Carsidavei. Pe de altă parte, Eurotas nu era omul care să poată fi înşelat uşor şi nu lăsa necontrolate anumite venituri şi cheltuieli. După răspunsurile ce le primise, Caesidius vedea că cel din fața lui e om de nădejde.

— Te iau ca scrib. Ce simbrie vrei? îi spuse, cu totul liniştit.

— Îmi place cum vorbeşti. Cît priveşte simbria, tu ştii cît face munca unui scrib. Dacă nu-mi va conveni sau nu te vei purta cum trebuie, voi

pleca!

— Lua-te-ar Proserpina, dar încăpățînat mai eşti! O să ne înțelegem, şi-ți voi da simbrie bună, dar numai cu o condiție : să nu fii văzut niciodată de stăpînul fermei. Toate socotelile o să i le prezint eu, iar tu vei însemna numai ceea ce-o să-ți spun eu.

— Pe mine nu mă interesează dacă doi hoți se fură între ei, i-o spuse în față Vitellius. De fapt, eu ar trebui să fiu scribul stăpînului fermei, dar cred că mă voi înțelege bine cu tine.

— S-a făcut! încheie mulțumit Caesidius. Pentru dormit o să-ți dau o mică încăpere în baraca supraveghetorilor.

După cîtva timp de însemnări şi de socoteli amănunțite, Vitellius putu să-şi dea seama în ce măsură administratorul îl fură pe stăpîn. Dar nu voia să se amestece. Eurotas merita să fie sărăcit pînă va ajunge să se tîrască la bătrînețe în lipsuri. Îşi făcu timp să se ocupe de supraveghetori şi să-i schimbe în aşa fel încît să mai uşureze munca sclavilor.

În fiecare seară, venea şi se aşeza pe o movilă din apropierea bordeielor în care dormeau sclavii. Era înconjurat îndată de priviri - unele pline de recunoştință, altele pline de curiozitate. Aflaseră toți sclavii din cetele celorlalți supraveghetori de ceea ce făcuse scribul pentru sclavii din ceata lui Rutillius. El le vorbea despre toate, cu multă linişte, şi povestea frumos.

Într-o seară, Vitellius văzu pe un sclav cum îşi tot pipăie cu palma un ochi umflat. Stătea sus pe movilă şi-i cuprindea cu privirea pe toți.

— De ce ai ochiul umflat? îl întrebă.

— M-a lovit Maccius, stăpîne! răspunse cel întrebat.

— Maccius este aici? întrebă rotindu-şi privirea pe fețele lor.

— Da, stăpîne!

Răspunzînd, Maccius căută să se ascundă în dreptul unui sclav spătos, ce se afla în fața lui.

— Spune, Maccius, de ce l-ai lovit, nu te-ai gîndit că poți să-l laşi orb?

— Mi-a furat porția, stăpîne! Aseară m-a durut burta şi n-am putut să mănînc, mi-am luat coaja de pîine ca s-o mănînc în timpul nopții. El m-a pîndit pînă am adormit, mi-a luat-o şi-a mîncat-o.

Îi privi lung pe amîndoi. Maccius era scurt şi gros, cu ochii mici şi gura mare. După fălcile lui puternice, se vedea că poate să mănînce mult şi că suferă cumplit cînd îi o foame. Celălalt era lung şi slab, palid, şi cu pletele rare.

Nu găsi ce să le spună. Şi el trăise viața de sclav veşnic înfometat şi ştia ce înseamnă lupta pentru o coajă de pîine. Îl scoase dim impas o sclavă, cu privirea vioaie şi fata luminoasă.

— Stăpîne, să ne mai spui ceva ca aseară! îl rugă ea, întărindu-şi îndrăzneala.

Văzu în ochii tuturor aceeaşi dorință. Unii căutau să-şi schimbe locurile, încercînd să fie mai aproape de el şi mai în față. Cîțiva îi atinseră

tunica, o sclavă îi şterse cu palma praful de pe sandale, şi toate acestea le făceau dintr-o plăcere nereținută. Un val de căldură îl năpădi. Simțea în toată măreția ei ce înseamnă iubirea de oameni şi cît de setoşi sînt cei chinuiți şi nefericiți după o cît de mică alinare a suferințelor, un cît de slab ajutor.

— Ne povesteşte despre acel galilean, murmură un sclav căruia îi luceau ochii de bucurie.

— Au trecut mai mult de o sută de ani, începu Vitellius, de cînd în Galileea a văzut lumina soarelui un copil, născut de o fecioară, soață a unui bătrîn dulgher. Numele lui a fost Iisus, şi s-a dovedit înțelept de la vîrstă fragedă. El îşi arăta învățătura prin pilde, iar puterea - prin minunile ce le săvîrşea. Dar printre noi sînt şi oameni cărora nu le place binele şi dragostea de aproapele lor şi care se tem de cei care sînt iubiți de mulțime...

— Ca Caesidius, spuse un sclav.

— Ca supraveghetorii, şopti altul.

— Tot aşa şi acolo, au fost astfel de oameni răi, ce nu vedeau cu ochi buni învățătura şi minunile pe care le săvîrşea el şi l-au pîrît guvernatorului. Şi cum orice poți să faci, şi tot mai poți spera într-o scăpare, numai de conducător, de rege sau de împărat să nu te atingi, bunul învățător al oamenilor a fost prins, judecat şi răstignit. Dar şi după moarte el şi-a arătat puterea, fiindcă după trei zile a înviat, şi s-a urcat la cer...

— Şi chiar a înviat? întrebă o sclavă, cu un uşor tremurat în voce, înghițind în sec.

— O fi fost vreun zeu care s-a făcut om, zise un sclav, un trac îndesat, cu plete lungi şi barbă bogată.

— Cu timpul o să înțelegeți, murmură Vitellius.

— Şi nevasta lui cine a fost? întrebă în batjocură un supraveghetor. Ia să mă lăsați în pace : zei şi zei peste tot, acum toți s-au făcut unul. Eu trăiesc şi fără ei, e mai bună o oală plină cu vin, cîrnați fripți şi pastrama şi o sclavă frumoasă.

— Şi un flagrun bun, cu care să bați cît mai mulți sclavi, i-o spuse Vitellius.

— Şi ăla trebuie, pentru cine nu-şi vede de treabă! Cuvintele supraveghetorului curmară liniştea tuturor.

Unul cîte unul, sclavii se ridicară şi porniră spre bordeie.

În după-amiaza zilei ce urmă, Vitellius se duse la Caesidius, ținînd sub braț sulurile de papyrus cu toate notările şi socotelile produselor trimise pentru vînzare la Ulpia Trajana şi a celor date pentru imperiu. Cînd intră, nu-l găsi pe Caesidius şi se aşeză pe un scaun, în aşteptarea lui. Se lăsă prins de gînduri. Tresări cînd uşa se deschise şi în încăpere năvăli sclavul care îl urma la tot pasul pe administrator.

— Treci repede în încăperea mică din fund, închide bine uşa şi nu ieşi

de acolo pînă nu te cheamă stăpînul. Vine stăpînul cel mare aici, îi spuse sclavul.

Vitellius se închise bine, punînd drugul la uşă. Sclavul ieşi tot atît de repede precum intrase. Nu trecu mult, şi auzi cînd ei intrară. Recunoscu vocea piţigăiată, metalică a lui Eurotas.

— Caesidius, anul ăsta a fost un an bogat, cu ploi la timp şi căldură multă, mă mir că după socotelile tale voi avea un cîştig mai mic decît anul trecut.

— Eu am toate socotelile, le-ai văzut, însă nu trebuie să uiţi că o fermă mare cum e Carsidava are cheltuieli mari, se consumă mult...

Eurotas chicoti într-un rîs tot aşa de piţigăiat ca şi vocea.

— Să nu te calce pe inimă vreun duh rău şi să mă furi! Mi-ai spus, cînd ne aflam în Circul cel mare la Roma, că vii în Dacia ca să-ţi refaci averea cheltuită. Dacă te dovedesc că mă furi, cer să fii judecat în for, la Ulpia Trajana!

— Nu cred că vei face tu una ca asta, Eurotas, se grăbi Caesidius, şi asta din două motive : primul, că nu vei putea să dovedeşti că ţi-am furat ceva ; şi al doilea, că acolo în for al putea să auzi lucruri care nu ţi-ar fi chiar pe plac, şi apoi...

După tonul cu care Caesidius vorbea, Vitellius înţelegea că acesta nu face altceva decît să-l ameninţe pe Eurotas, fiindcă ştia că în Dacia un administrator era greu de găsit.

— Vorbeşti prostii, Caesidius, îl întrerupse Eurotas, haide, nu mai te arăta supărat! Mai bine să ne gîndim ce-ar fi mai nimerit de făcut, ca să mărim venitul de la această fermă. Aşa, din socotelile pe care mi le-ai prezentat, am văzut că ai cheltuit prea mult cu mîncarea şi îmbrăcămintea sclavilor. Să le dai mai puţin să mănînce şi lasă-i să umble şi goi. Dar sclavii cum dorm, Caesidius?

— Cum să doarmă?! în ergastulele[1] de dincolo de şanţ bărbaţii, iar în acelea de lîngă barăci femeile.

— Da, se înţelege, sclavele în apropierea supraveghetorilor, ca să poată să-şi aleagă în fiecare noapte cîte una, auzi vocea lui Eurotas. Şi aci îmi faci pagubă. Ţi-am spus încă din timpul iernii trecute că sclavii şi sclavele să doarmă la un loc : jumătate bărbaţi şi jumătate femei. Îi mai înmulţim şi mai avem şi ce să vindem.

Caesidius slobozi un rîs forţat, mai mult un hîrîit.

— Am încercat chiar de-atunci de cînd mi-ai spus, Eurotas, dar n-am putut să fac nimic. După cîteva nopţi a trebuit să-i despart iarăşi. În fiecare noapte se băteau pe sclavele mai tinere şi mai frumuşele.

Din mica încăpere în care se afla ascuns, Vitellius auzi din nou chicotitul piţigăiat al lui Eurotas.

— Nici aci nu te-a ajutat capul ce să faci! Era foarte simplu : în fiecare

---

1 încăperi în care erau închişi sclavii, dormeau şi chiar lucrau adesea legaţi.

noapte îi legai, doi cîte doi, un sclav cu o sclavă, luați la întîmplare. Aşa, se mulțumea fiecare cu femeia pe care ai legat-o lîngă el. Şi făceai şi o faptă bună, Caesidius : s-ar fi bucurat de atenția bărbaților şi cele mai bătrîne sau mai urîte.

— O să fac aşa cum spui, dar sclavii tot nu se vor odihni, şi lucrul va merge prost.

— Şi biciul, l-ai uitat? Pune flagrunul pe ei! Pe cei mai răi, leagă-i în butuci sau agață-i în furci. Cum, Caesidius, tu nu ştii cum se pedepsesc sclavii de la fermele de lîngă Roma?

Eurotas se porni pe tuşit. Tuşea uşor, neputincios, cu un şuierat în gît. Cînd se potoli, vorbi cu voce schimbată, binevoitor şi îndatoritor.

— Cred că n-ai uitat, ai avut grijă de Nimfodora? O s-o iau sus la mine, în vilă. De-acum înainte, mă mai strîng de pe drumuri, voi locui mai mult la Carsidava. Mai aveam să te întreb ceva, Caesidius : cum stai cu paza sus la vilă, şi aci jos? S-o întăreşti bine şi să-i dai armele cele mai bune. Au început din nou cetele de latroni să atace şi să jefuiască.

Vitellius auzi zgomot de uşă ce se deschide, vorbele lor slăbiră, apoi dispărură cînd uşa fu închisă la loc.

Ceea ce auzise nu-l surprinsese : îl cunoştea bine pe Eurotas şi ştia toate ticăloşiile lui Caesidius. Seara se duse mai devreme şi se aşeză pe movila pe care obişnuia să stea de vorbă cu sclavii. Din ergastule se auzeau lovituri de ciocane şi topoare. Caesidius pusese să se bată pari şi să lege cîte două lanțuri de fiecare. În seara aceasta, Vitellius ar fi dorit să le vorbească sclavilor mai înainte ca ordinul lui Eurotas să fi fost adus la îndeplinire. Şi nu aşteptă mult. Setoşi după cuvîntul lui, sclavii se strînseră repede în jurul movilei şi aşteptau, cu ochii rugători, să le mai povestească ceva.

— Vino aci, Crispus, îl chemă el pe un sclav înalt şi uscățiv, cum merge buba ta din spate?

Sclavul se ridică şi se apropie de el, cu o privire plină de recunoştință.

— S-a mai vindecat, stăpîne! De cînd mi-ai pus tu unsoarea aia şi m-ai legat, nu mă mai doare aşa de tare şi nu mai curge nimic din ea.

— Dar Atrina este aci? îi întrebă.

— Sînt aci, stăpîne!

De după un sclav voinic se ridică o sclavă micuță la trup, brunetă, vioaie, cu fața ovală şi cu ochii negri scînte-ietori.

— Pentru ce te-au biciuit aseară, Atrina? Sclava lăsă capul în jos şi se îmbujora la față.

— De ce nu vorbeşti, Atrina, ți-e ruşine de fapta ta? continuă s-o întrebe.

—- Spui eu, stăpîne, se ridică o sclavă din apropierea ei, palidă, cu buzele subțiri şi fruntea îngustă. A prins-o pe Atrina că se ascunsese cu un sclav într-un tufiş.

Cei din apropierea ei începură să rîdă.

—Nu trebuie să rîdeți, îi mustră Vitellius. Ceea ce a făcut Atrina poate că nu este din vina ei. Ascultați : într-o zi, Iisus s-a dus în templu, urmat de aceia care veneau să le vindece bolile de pe trupuri şi din suflete sau care erau dornici să-i asculte învățăturile...

Sclavii făcură linişte şi se strînseră cît mai mult în apropierea lui. Din toate părțile era înconjurat de priviri pline de curiozitate. Astfel de clipe îi umpleau lui Vitellius sufletul de mulțumire.

— Dar fariseii, continuă el, nu vedeau cu ochi buni dragostea cu care îl înconjura mulțimea şi căutau ca, prin tot felul de întrebări meşteşugite, să-l încurce şi să scadă încrederea oamenilor în învățătura lui. În ziua aceea, fariseii aduseseră înaintea lui Iisus o femeie păcătoasă. „învățătorule, i-au spus ei, această femeie este o stricată, căci o vedem umblînd cu toți bărbații. Noi am prins-o de mai multe ori făcînd fapte ruşinoase. După legea lui Moise, ea ar trebui ucisă cu pietre." Iisus i-a privit îndelung, apoi le-a spus : „Acela dintre voi care este fără de păcat să arunce cel dintîi piatra asupra ei". Auzindu-l ce spune, fariseii s-au uitat unii la alții, îndemnîndu-se, dar nici unul n-a ridicat piatra, ci, furişîndu-se, au părăsit templul unul după altul.

Vitellius văzu pe fețele sclavilor încordarea cu care îl ascultaseră. Din mijlocul lor se ridică un sclav cu o privire limpede, puțin neliniştită. Acesta întrebă :

— Dacă acel Iisus n-a fost zeu, atunci ce-a fost?

Se gîndi ce răspuns să-i dea. O lămurire mai lungă i se păru greu de explicat şi poate că ei tot nu l-ar fi înțeles. Spuse scurt :

— După cîte am aflat, el întotdeauna a răspuns aşa la întrebările viclene ale fariseilor : „Sînt fiul Omului".

Dinspre barăci se auzi Caesidius, care striga cît îl ținea gura :

— Hei, sclavi împuțiți, lua-v-ar Proserpina, nu se-aude? Veniți aici, că pun biciul pe voi!

În zornăitul lanțurilor, sclavii se îndepărtară. Vitellius rămase singur pe movila acoperită cu iarbă deasă. Ştia pentru ce-i chemase : de fiecare par din bordeie va fi legată o pereche, un sclav cu o sclavă, aşa cum poruncise Eurotas.

Sus în vilă era mare fierbere. Spre seară sosise Livianus Claudius, şi Eurotas voia să-i cinstească vizita. În tricliniul bogat luminat, a cărui frumusețe nu rămînea mai prejos de aceea din vila generalului de la Ulpia Trajana, amîndoi stăteau lungiți pe paturi moi, gustau din numeroasele feluri îngrămădite pe masă şi sorbeau fără grabă şi fără lăcomie cîte-o cupă de vin cald.

— Pe toți zeii din Olimp, Livianus Claudius, îți jur că mi-ai făcut o mare bucurie! Am sosit numai de ieri la Carsidava şi nu-mi găseam linişitea, parcă-mi lipsea ceva.

— Şi eu încerc aceeaşi bucurie, Eurotas, revăzîndu-te. Acolo, în Ulpia Trajana, mă simt prea singur, mai ales după moartea lui Decimus

Terentius Scaurianus. Pe lîngă paza militară, a trecut în grija mea şi administrarea acestei provincii.

— Da, Livianus Claudius, amîndoi sîntem singuri. Eurotas făcu ochii mari şi adăugă cu îngrijorare :

— Dar eşti trist, Livianus Claudius! Nu cumva eşti bolnav?

— Eu sînt trist întotdeauna, Eurotas! Veselia, bucuria, plăcerea, toate s-au stins în sufletul meu din toamna anului trecut. Dar acum am luat o hotărîre nestrămutată.

Bătrînul grec sări, ridicîndu-se într-un cot.

— Pe Jupiter, ce vrei să spui, Livianus Claudius?

— Părăsesc Dacia, Eurotas! Am primit mesajul împăratului, prin care mi se satisface dorința de a mă înapoia la Roma. În curînd va sosi noul guvernator, Julius Quadratus Bassus, un bun prieten al împăratului, un om energic şi bun militar.

— Aşadar, pleci, şi eu rămîn aici între daci, fără sprijin, fără apărare. De răzbunarea lor nu mă va mai putea scăpa nimeni, tocmai acum, cînd pusesem de gînd să rămîn la Carsidava şi să-mi trăiesc zilele bătrîneților! Spune-mi că glumeşti, Livianus Olaudius!

— Nu glumesc, îți spun pentru ce am venit la tine. Generalul se ridică în capul oaselor şi puse coatele pe masă. Continuă cu vocea mai scăzută :

— Iulius Quadratus Bassus este un om mai sever, un om dintr-o bucată, omul legii şi al datoriei. N-aş vrea să mă văd în forul de la Roma, chemat să răspund la învinuirile ce mi s-ar aduce...

— Pentru ce, Livianus Claudius?

— Aş vrea ca tu să-ți pui bine la punct socotelile cu imperiul. Cîteodată eu am fost mai slab, ți-am cedat : ai luat sclavi, materiale, ferme, transporturile de sare şi altele. Să plăteşti tot ce mai ai de plătit imperiului, pentru ca socotelile cu tine să fie găsite în regulă. Acum, cît timp mai sînt aici guvernator, să le lămurim pe toate!

Urmă un moment de tăcere încordată. Generalul se gîndise la un refuz din partea omului pe care îl ştia avar şi lacom, de aceea se hotărîse să treacă la amenințări. Îl surprinse însă răspunsul lui :

— Bucuria pe care mi-ai făcut-o la sosire este acum întristare! Nu e vorba de bani, Livianus Claudius, căci bani am să aranjez numaidecît socotelile cu imperiul. Durerea este că rămîn singur.

Eurotas tăcu, văzînd că Caesidius intrase grăbit, se apropie şi-i şopti ceva la ureche.

— Auzi, Livianus Claudius, cică au prins un dac care pătrunsese pînă la ergastule şi furase pe o sclavă dacă. Caesidius se teme ca ferma să nu fie atacată de vreo ceată de latroni.

— Unde este dacul prins? întrebă generalul neliniştit.

— Aci, în atriu, răspunse administratorul.

— Adu-l încoace sau mai bine adu-i pe amîndoi. Cîtva timp, Livianus Claudius îl privi cu atenție pe dac.

Era tînăr, nu avea mai mult de treizeci de ani, cu ochii vii, pătrunzători, bine legat, îndesat şi vînjos. Pletele lungi, blonde, îi cădeau pînă peste umeri.

— Spune-mi, dacule, de ce-ai încercat s-o furi pe această sclavă?

Dacul ridică privirea şi vorbi dîrz :

— N-am furat-o, am venit să-mi iau femeia acasă!

— Cum, sclava e soția ta?

Livianus Claudius se uită atent la tînăra femeie. Îmbrăcămintea ei era ruptă, printre zdrențe se vedeau sinii rotunzi, tineri, iar pulpele îi erau goale.

— Da, e femeia mea, şi de patru ani am tot căutat-o întruna!

Generalului îi plăcu dîrzenia şi tonul hotărît al dacului. Vedea în atitudinea şi hotărîrea lui puterea dragostei, a legăturii sublime, curate şi duioase dintre soț şi soție. Lîngă el, tînăra îşi ştergea ochii de lacrimi, şi pieptul îi sălta cu putere. Avea aruncată peste umeri zeghea lui de dimie, veche şi murdară.

— De ce ai pus haina ta pe umerii ei?

— Dar cum, s-o las goală? La noi, la daci, înainte nu se pomenea ca robii să trăiască şi să muncească cu trupurile dezgolite.

— Şi de unde ştii tu limba Romei? continuă generalul.

— Tot rătăcind în căutarea ei, am învățat şi limba Romei. Acum, în Dacia, nu mai poți să faci nimic dacă n-o ştii...

Pe fața lui Livianus Claudius se contura un zîmbet plin de mulțumire. Era cea mai bună dovadă că dacii începuseră să învețe limba imperiului, chiar şi cei liberi. Se întoarse spre Eurotas.

— Aci, la ferma ta, sclavii sînt goi, neîmbrăcați? Ar fi ruşinos pentru imperiu, ne facem de rîs în fața dacilor.

Uşor îmbujorat, Eurotas răspunse :

—Poate că e o întîmplare, mîine o să-i vezi pe toți... Îl privi pe Caesidius, şi acesta înțelese ce avea de făcut pentru a doua zi.

— Şi unde este ceata de latroni cu care ai venit să ataci ferma, reluă generalul întrebările, şi de unde ai aflat că soția ta se afla aici?

— Nu este nici o ceată. Am găsit-o singur. Ea ştia de semnul meu : fluier ca o pasăre de pădure, de mai multe ori. Am fluierat în mai multe seri, de departe, şi ea numai în seara asta a putut să iasă din bordei. Da, Zeul cel mare nu m-a ajutat s-o scap...

— Tu ştii ce te aşteaptă?

— De osîndă ştiu că nu scap, cu toate că n-am furat nimic. Cînd m-am însurat, ea nu era roabă, şi imperiul nu i-a făcut robi pe dacii liberi. La cine să mă duc să-i spun să-mi lase liberă femeia?

Dacul tăcu o clipă, frămîntîndu-şi mîinile. Îşi privi cu dragoste soția, apoi îl fixă dîrz pe general.

— Bine, dacă e să mor, omorîți-mă cît mai repede! Murmură apoi : Dacă nu-mi pierdeam cuțitul în bozii, unde am aşteptat-o, nu puneau

mîna paznicii pe mine, mă luptam cu ei toți!

Lui Livianus Claudius îi plăcu mult îndrăzneala dacului.

— De ce nu ne rogi să vă dăm drumul, ție şi soției?

— Vorbeşti de rugăminte? Care dac a văzut milă din partea unui roman?

Generalul se ridică în picioare şi se apropie zîmbind de ei, le prinse mîinile şi le puse una într-alta.

— Aşa, dacule, ține-ți bine soția de mînă şi să vă rugați zeilor să nu vă mai despartă niciodată. Din această clipă sînteți liberi.

Livianus Claudius se întoarse apoi spre Caesidius :

— Să-i îmbraci şi să-i ospătezi bine, după aceea să-i scoți pe drumul cel mare către Rehidava. Dacă aflu că ai făcut altfel, te voi răstigni fără milă!

Rămaşi singuri, generalul se apropie de Eurotas şi-i puse mîna pe umăr.

— Acum ai înțeles ce înseamnă iubirea, Eurotas? Cu cîtă seninătate tînărul dac primea moartea, mulțumit că făcuse tot ce-i stătuse în putere ca să-şi găsească şi să-şi scape soția! Dacă i-aş fi judecat la fel pe Hammonius şi pe Apronilla, i-aş fi avut acum lîngă mine, ca pe copiii mei...

Oftînd adînc, generalul începu să se plimbe trist printre coloanele din tricliniu, îmbrăcate în iederă şi trandafiri. Era tîrziu. Eurotas se ridică şi, luîndu-l de braț, îl conduse în cubiculum, rezervat înalților oaspeți.

Vitellius nu dormise toata noaptea şi se rugase. Noua credință îl întărea şi-i dădea puteri noi. Nu se luminase bine de ziuă cînd se ridicase de pe pat, se îmbrăcase şi se dusese la Caesidius. Adminstratorul, mai întîi surprins, apoi bucuros că în aceea zi scribul său nu va putea fi văzut de stăpînul fermei, se învoi să-l lase liber toată ziua. Se îndreptase spre pădurea de pe coastă. În jurul său era aceeaşi linişte ca şi în suflet. Călca sprinten, uşurat şi mulțumit de hotărîrea pe care o luase şi pe care simțise nevoia să i-o împărtăşească şi pustnicului. Merse mult timp fără să ia în seamă că urcuşul începuse să fie mai repede şi copacii se îndesiseră. Ajunse într-o poiană plină de lumină, se opri lîngă trunchiul unui fag doborît de furtună, se aşează pe el şi privi în vale. Jos, se întindea întreaga vale a Carsidavei. Văzu cetele de sclavi la muncă : unii lucrau pe cîmp, alții băteau grîul secerat şi strîngeau paiele în căpițe. Pe sub munte şi în lungul pîrîului, sclavii neputincioşi păzeau turmele de oi şi de capre.

Privirea îi rătăci şi în sus, spre vila lui Eurotas, acolo unde fusese cetatea lui Dicomes. Cu gîndul departe, revăzînd cu mintea trecutul presărat de clipe de fericire, de luptă şi de deznădejde, nu auzi trosnetele de vreascuri ce veneau din pădure şi nu simți mişcarea şi foşnetele din desişul ce nu era la o depărtare mai mare de cîțiva paşi în spatele lui. Simți numai strînsoarea a două brațe puternice ce-l prinseseră peste umeri.

— Dacă faci vreo mişcare, eşti pierdut, auzi el într-un amestec de

cuvinte din limba Romei şi din cea dacă.

La început tresări fără voia lui, dar auzind şi vorbe dace nu se sperie.

— Eu nu mă tem nici de moarte şi nici de daci. Alături de ei, întotdeauna m-am simțit bine şi în siguranță.

După mişcări, simți că în spatele lui erau doi oameni.

— Asta e bună, uite şi un roman care vorbeşte limba noastră, auzi el pe unul. O să mergi cu noi, romanule, şi-om vedea dacă între daci o să te mai simți bine.

Porniră prin pădure în susul muntelui. Îi privi din cînd în cînd pe cei doi daci tineri, îndesați, zdraveni şi frumoşi. Ajunseră repede într-un hățiş de nepătruns, unde se ascundea întreaga ceată. De sub un frunziş bogat ieşi un dac cu pieptul lat, care rămase pironit locului, cu ochii măriți, uimit de ceea ce vedea. Era bătrînul Dagio. Aceeaşi mirare se oglindi şi pe fața lui Vitellius. Se îmbrățişară, împinşi unul spre altul de o putere nestăvilită. Dagio se trase un pas înapoi, să-l privească mai bine.

— Bine, mînjilor, nu vă este vouă ruşine, vă aduceți fratele, amenințîndu-l cu spadele, ca pe-un duşman de moarte?

— Rhesos! murmură Dapyx, uitîndu-se spre fratele său Rhesos. Uite, mă, cine îți lua locul în sufletul mamei, dacă tu erai plecat la Marele zeu! urmă el.

De sub acelaşi frunziş, ieşi greoi şi bătrînul Chertebalos.

— Te-ai prostit, Dagio, te-ai pierdut şi tu ca o muiere, de ce nu mă chemi să-mi strîng la piept pe cel de-al treilea fecior?

Bătrînul se apropie de Vitellius şi-l îmbrățişă. Nici unul dintre ei nu se aşteptase ca această zi să le aducă atîta bucurie şi totodată atîta ajutor, de o parte şi de alta. Îşi povestiră toate cele ce se petrecuseră, necunoscute de unii sau de alții. Vestea că Nimfodora era sclava lui Eurotas îl răscoli cu totul pe Dagio.

— Nu plec de aici pînă nu las Carsidava în scrum şi n-o iau pe Nimfodora! spuse Dagio cu hotărîre, ştergîndu-şi mustățile.

Vitellius îi privi mult timp, şi în sufletul lui se dezlănțui lupta. Îşi dădea seama că între el şi ei se produsese multă deosebire, că sufletul său suferise o mare schimbare şi vedea lumea cu alți ochi. Îi luă mîna lui Dagio şi vorbi:

— Tu ştii tot aşa de bine ca şi mine, bătrîne, că în lume este multă răutate şi multă durere, tu ştii că şi eu am fost sclav, ca Nimfodora, ca Sarmis şi ca atîția alții, mii şi mii. Nu te-ai gîndit şi la ceilalți sclavi de aci, de la Carsidava?

Dagio izbucni într-un hohot de rîs şi-i răspunse :

— Cum să nu mă gîndesc, nepoate Rhesos, spuse în glumă, accentuînd cuvintele „nepoate" şi „Rhesos", le dăm drumul la toți sclavii care trudesc pentru ticălosul de Eurotas.

Aşteptă ca Vitellius să spună ceva, şi văzînd că acesta tace, privind m jos, îl întrebă :

— Ei, ce taci?

— Crezi că va fi bine? Să zicem că o să-i eliberam, dar te-ai gîndit unde se vor duce ei? Vîzîndu-se scăpați, setoşi de libertate, cei mai mulți se vor împrăştia prin păduri şi prin munți, vor trăi un timp sălbăticiți şi luptînd cu fiarele din codri, hăituiți într-una de legionari. Unii vor fi prinşi şi supuşi la torturi, alții vor pieri în lipsuri, iar aceia care vor scăpa nu vor putea suporta singurătatea şi, biruiți de dorul oamenilor, se vor întoarce în sate sau pe lîngă cetăți, unde vor cădea uşor în mîinile pretorienilor. A-i elibera pe sclavi prin luptă înseamnă a-i arunca dintr-o nenorocire în alta şi mai mare. Aici, lucrurile de-abia s-au mai potolit. Cînd am sosit eu la Carsidava, sclavii duceau o viață grea. Eu am căutat să-i ajut, de aceea m-am făcut scrib al administratorului. Pînă atunci, nu ştiusem că Nimfodora e sclava lui Eurotas... Prin învățătura noii credințe i-am mai îmbunat pe unii supraveghetori. Eu lupt prin puterea cuvîntului...

Ascultîndu-l, Dagio se întoarse spre Chertebaios şi-l bătu cu putere pe umăr.

— Hei, bătrîne, ai auzit că cel de-al doilea Rhesos al tău nu vrea să mai lupte cu spada, ci numai cu puterea cuvîntului?

— „El" a spus, murmură Vitellius, „Cine trage spada, de spadă va muri!"

— Ce zici? sări Chertebalos. Fiul meu, păi să nu trag eu spada şi să nu-l pălesc pe cotropitorul care mi-a luat moşia şi s-a vîrît în casa mea?

Dagio îl privi mirat şi-şi strînse fălcile.

— Cum adică, să n-o scot eu pe Nimfodora, să nu ard culcuşul în care s-a cuibărit duşmanul şi trădătorul nostru? strigă el. Să-i las pe dacii de acolo să fie biciuiți de romani?

— Eu n-am spus asta. Chiar dacă nu veneai tu, pe Nimfodora o scoteam eu şi o duceam la mama Azida, dar ceilalți, sclavii, n-au unde să fie duşi...

— Diegis are nevoie de daci. Acolo vor merge toți!

— Dar la ceilalți, sclavii aduşi din imperiu, la ei nu te gîndeşti? Şi ei sînt tot atît de mulți.

Cîteva clipe, Dagio tăcu încurcat. Cuvintele spuse de Vitellius le găsea drepte.

— Şi ce vrei să fac? îl întrebă.

— Să nu arzi ferma! Trebuie să te gîndeşti că tot ce vei arde tu în mai puțin de o noapte va trebui să fie refăcut de ei prin multă muncă, prin chinuri şi sudoare, prin multe lovituri de bice şi torturi. Te întreb, Dagio : unde-ți este mila de oameni, mila de sclavi?

Vitellius tăcu. Închise ochii, părea obosit.

— Vorbeşte bine feciorul, spuse Chertebalos privind părinteşte spre Vitellius. Eu zic s-o scoatem pe Nimfodora şi să-i luăm pe toți dacii de-acolo, că dacă ardem ferma, tot n-am făcut nimic, o să ridice alta în loc. Dar de, tu eşti căpetenie, tu ne conduci, faci cum crezi...

Tot restul zilei se pregătiră. Vitellius se înapoie în vale, la barăci. Prin Rutillius, îi spuse Nimfodorei să se pregătească de plecare.

Trecuse de miezul nopții cînd ceata lui Dagio năvăli asupra paznicilor din jurul barăcilor şi bordeielor. Căzură cîțiva, ceilalți pieriră în întuneric. Îl prinseră pe Caesidius, îl legară şi începură să-l lovească cu biciul. Supraveghetorii care încercaseră să fugă în sus, spre vilă, căzură străpunşi de spade. Dagio, Rhesos şi Dapyx o scoaseră pe Nimfodora din baraca în care era ținută închisă. Totul se desfăşură repede şi, spre mirarea lui Caesidius, ceata mărită cu toți dacii de la fermă dispăru în noapte, lăsîndu-l în viață şi fără să fi dat foc barăcilor, hambarelor şi şurilor din apropiere. În mintea lui răsunau într-una amenințările lui Dagio :

— Te vom arde de viu dacă aflăm că mai ții sclavii goi, legați noaptea la par şi înfometați!

În ziua următoare, seara, Vitellius le vorbi sclavilor urcat pe movila de pe care obişnuia să le povestească în fiecare zi. Erau toți îmbrăcați şi fără lanțuri la picioare. Pe fețele unora se vedea mulțumirea pentru schimbările ce se făcuseră şi care le mai uşurau viața. Alții stăteau trişti şi priveau în partea în care plecaseră dacii eliberați, chinuiți şi ei de dorul de libertate. El îi privi lung pe toți, şi-i înțelegea şi pe unii, şi pe alții. Era tîrziu cînd, înainte de a-i îndemna să plece la culcare, pe movilă răsunară ultimele lui cuvinte :

— Odată, pe vîrful unui munte, învățătorul le-a spus celor veniți să-l asculte : „Fericiți cei mîhniți, căci aceia se vor mîngîia ; fericiți cei însetați după dreptate şi flămînzi, căci aceia se vor sătura ; fericiți cei asupriți, căci aceia vor moşteni pămîntul!"...

De pe creasta muntelui, luna se ridica încet, mare, luminoasă. Undeva departe răsuna strigătul unei păsări de noapte. Înfiorați, sclavii porniră spre bordeie, vorbind în şoapte.

3

În munții ce străjuiau partea de răsărit a podişului dac, acolo unde erau păduri dese de brazi falnici, neumblate altădată de picior de om, se aflau ascunse cetele de luptători strînse în jurul lui Diegis, gata în orice clipă să dea lovituri cotropitorului. Şi loviturile lor pline de îndrăzneală, acolo unde duşmanul nu se aştepta, băgau spaima în coloanele de transporturi ale armatei ori ale negustorilor şi făceau nesigură munca în fermele împrăştiate pe tot cuprinsul Daciei. Numai în apropierea cîmpurilor legiunilor şi cohortelor era mai multă siguranță şi linişte.

Pe un vîrf teşit de munte îmbrăcat cu păduri, într-o poiană netedă ascunsă între brazi seculari, se afla tabăra, lui Diegis. În mijlocul poienii se înălța o colibă de lemn, cu mai multe încăperi, pe acoperişul căreia

flutura steagul de luptă dac : capul de lup cu gura căscată şi coada lungă de şarpe, ce se întindea şi se ondula în bătaia vîntului, scoțînd un şuierat înfricoşător. În această colibă stătea Diegis, aici era conducerea de căpetenie a cetelor de luptători împrăştiate peste tot, De aici plecau şi aici soseau toate iscoadele ce țineau legăturile, duceau ordinele şi aduceau veştile. La o mică depărtare, erau împrăştiate pe toată poiana numeroase bordeie, avînd pereți din grădele, neteziți cu pămînt amestecat cu fîn uscat. În fiecare din aceste bordeie se adăpostea o ceată de luptători şi fiecare era o mică gospodărie. În tot cursul zilei, fie vară, fie iarnă, din tabăra lui Diegis nu se ridica nici cea mai subțire şuviță de fum, numai noaptea se aprindeau focurile, în scobituri adînci, ferite, din care flăcările nu răzbăteau afară şi nu aruncau lumină împrejur. Orice urmă de fum s-ar fi ridicat în cursul zilei ar fi fost socotită ca un act de trădare.

Era în după-amiaza unei zile de sfîrşit de august. Diegis stătea pe un trunchi de brad, cioplit pe patru fețe, doborît în fața colibei de lemn, lîngă o masă lungă, sprijinită pe şase pari bătuți adînc în pămînt. Îngrijorarea îi împietrise şi-i adîncise cutele ce-i crestau fața. Arăta mult îmbătrînit, pletele şi barba îi încărunțiseră, deşi privirea îi rămăsese aceeaşi, vie ca a vulturului de pe vîrf de munte, iar hotărîrea şi mai oțelită. Întoarse capul şi cercetă în jur, căutînd pe cineva cu privirea.

— Dugis, unde eşti? Să vii după mine!

Se ridică şi porni pe o potecă ce urca uşor şi intra în pădure. Nu merse mult. Intre brazi se înălța un colț de stîncă, ieşit din munte ca un vîrf de suliță. Începu să urce pe treptele cioplite în piatră, ce şerpuiau pînă deasupra stîncii. Ajuns sus, îşi roti privirea împrejur. În fața lui se desfăşura pînă departe priveliştea văii, care se lărgea pe măsură ce cobora, pierzîndu-se într-o vale mult mai largă, ce dispărea în pîclă spre miazăzi. Privit, de departe, colțul de stîncă se vedea ca un pinten înconjurat de brazi, sub care cădea amețitoare o prăpastie adîncă de cîteva sute de paşi, la temelia căreia se sfărîmau bucățile de piatră pornite din înălțimi, însoțite de zgomote prelungi ca de tunet.

Dugis îl ajunse din urmă, suflînd greu.

— Regele meu e trist şi-a pierdut răbdarea, murmură el.

— Dar ce, nu cumva ai obosit, Dugis? îl întrebă.

— Sînt gata, mărite rege, să vin în fiecare clipă aici şi să privesc în vale, în calea lor, dacă asta este dorința ta!

Fața lui Diegis rămase împietrită. Barba şi pletele îi erau uşor răsfirate de vînt.

—Pe tine nu te îngrijorează întîrzierea lor?

— Da, regele meu, îngrijorarea mea nu este mai mică, tocmai de aceea mă frămîntă într-una gîndul să-ți cer învoirea de a porni în căutarea lor. Mă leg în fața ta ca în cel mult zece zile să vin înapoi, cu ei sau fără ei, dar cu o ştire limpede despre soarta celor plecați!

Îl privi îngîndurat pe luptătorul de lîngă el, îndesat, vînjos, puternic,

care îl slujea cu credință de mulți ani.

— Dacă nu vin ei, tu trebuie să pleci în altă parte. Aş vrea să stau de vorbă cu Livianus Claudius. Mă gîndesc la o întîlnire cu marele preot Zundecibalm...

— Pornesc oricînd, mărite rege! rosti supus căpetenia gărzii.

Diegis, cu ochii strînşi, scruta zările pînă departe în lungul văii, într-acolo pe unde trebuia să vină cei aşteptați.

— Nimic, nici o mişcare, Diegis!

— Regele meu este prea frămîntat şi prea îngrijorat. El uită că chiar dacă bătrînul Chertebalos o fi acum la obîrşia Alutusului, n-o să treacă valea înainte de căderea serii. Dacă l-ai vedea acum venind, ar însemna că ți-a călcat porunca, că trădează. Pe valea cea largă, tot se mai ivesc cîteodată cete de legionari, care ne caută urmele.

Diegis se întoarse spre el. În colțul gurii îi flutura un surîs uşor.

— Ai vorbit bine, nerăbdarea şi îngrijorarea mă fac să uit cîteodată pînă şi de măsurile de pază pe care le-am luat.

— Presimt că a sosit clipa, mărite rege, să ne strîngem cu toții şi să pornim lupta! rosti Dugis cu hotărire.

— În fiecare zi şi în fiecare noapte, nu mă gîndesc la altceva decît la alungarea duşmanului. Lupta n-o putem porni acum. Imperiul este atît de mare şi atît de puternic, încît nu ne putem măsura cu el. Avem nevoie de ajutorul vecinilor, avem nevoie de mai mulți luptători şi de mai multe arme.

Diegis coborîse cîteva trepte cînd Dugis îşi mai roti încă o dată privirea pe deasupra văii. Rămase înlemnit locului.

— Mărite rege, un om din cei de strajă se apropie în fugă! strigă el încordîndu-şi privirea, cu mîna streaşină la ochi. Nu cumva s-o fi zărit vreo ceată de legionari prin apropiere?

Diegis se opri şi se întoarse spre el. Stătea cu piciorul pe treapta tăiată în stîncă, pe care coborîse. Privi departe, în vale.

— Te ştiam mai curajos, m-ai oprit degeaba! Nu poate să fie ceva grav, din moment ce străjile nu ne-au dat semnalul. Dar să ne grăbim, să-i ieşim în cale, poate că s-a înapoiat Callidromus.

Dacul aşteptat sosi repede. Îmbujorat şi asudat, abia mai putea vorbi printre răsuflarea puternică, greu reținută.

— A sosit Chertebalos cu ceata lui, mărite rege! Acum urcă pe poteoa ascunsă, pe la stîncile de lîngă grota cea mare...

— I-ai văzut ceata, o fi pierdut mulți oameni? După ce mai răsuflă adînc de cîteva ori, dacul continuă :

— Ce să fi pierdut, că se grăbesc în sus numai o parte. Mulți vin ceva mai în urmă. Are o ceată mare de tot, cu număr îndoit sau întreit de oameni.

Dugis văzu fața regelui luminîndu-se. Îi creşteau curajul şi încrederea şi în aceeaşi măsură îl năpădea şi nerăbdarea.

— Să te duci înapoi la locul tău de strajă, îi spuse dacului care adusese vestea. Tu, Dugis, dă-le semnalul, să se grăbească. S-o ia pe curmătură, de-a dreptul.

Rămas singur, se gîndi la cele ce s-ar fi putut întîmpla. Îl frămînta şi-l bucura mult vestea că bătrînul Chertebalos se întoarce cu o ceată de luptători mult sporită. Nu-şi mai putu înfrînge nerăbdarea şi porni în întîmpinarea lor. Cînd îl văzu pe Dagio, uită de bătrînul Chertebalos, care se dăduse într-o parte şi stătea liniştit, privind fără amărăciune îmbrăţişarea lor, plină de bucuria revederii. Dar Diegis nu-l uitase. Strîngîndu-l la piept pe Dagio, se întoarse spre el şi-i spuse în glumă :

— Bine, bătrîne, te-am pus căpetenie a cetei cu care ai plecat, şi văd că locul ţi l-a luat altul?!

— Să te ţină Marele zeu, mărite rege, puteam eu să fiu căpetenie peste Dagio?

— Ce e cu acel luptător legat? întrebă Diegis cînd văzu apărînd de după un pîlc de brazi un om legat între doi daci.

— A trădat, mărite rege! spuse bătrînul. Cînd ne duceam spre Carsidava, pe cînd ne aflam sus pe vîrful munţilor, prin dreptul Sarmizegetusei, el a pierit într-o noapte. L-am strigat, l-am căutat, căci se putea să fi scăpat în vreo prăpastie sau, să se fi întîlnit cu vreun urs, şi nu i-am mai găsit urma. Cînd ne-am întors, Dapyx şi Rhesos au dat o raită pe la noua cetate, Ulpia Trajana, cum îi spune duşmanul, ca să vadă ce se mai simte pe-acolo, şi l-au prins.

Bătrînul tăcu, privind lung pe Dapyx.

— Şi fugarul ce-a spus? întrebă Diegis.

-— Să spună Dapyx, mărite rege, tot ce-au făcut, el şi Rhesos, o să auzi veşti care or să te mire! Diegis îi făcu semn lui Dapyx să vorbească.

— Cînd am sosit la Sarmizegetusa, era către seară, începu Dapyx să povestească. Am mers pe via Dacia Trajana, pe via Roma şi ne întorceam pe via Ulpia Trajana, cînd am băgat de seamă că mulţimea se mai îndesise, mişcarea era mai vie şi toţi vorbeau mai agitaţi : patricieni, tribuni, centurioni, negustori şi plebei se scurgeau într-un du-te-vino neîncetat, între terme, for şi amfiteatru. Presimţeam că se petrecuse ceva. Am căutat să tragem şi noi puţin cu urechea, că limba Romei o înţelegem acum destul de bine. Sub un tei cu frunziş bogat, aproape în întuneric, un tribun stătea de vorbă cu doi centurioni. Ne-am apropiat şi am ascultat. Spunea tribunul : „Se va schimba totul în Dacia Trajana, mîine Livianus Claudius pleacă la Roma. Chiar astăzi după amiază, noul guvernator a fost în palatul augustalilor şi în for, unde s-a desfăşurat ceremonia instalării lui ca guvernator al noii provincii."

— Livianus Claudius nu mai este guvernator? întrebă mirat Diegis.

— După cele ce am auzit, înseamnă că nu mai este. „Julius Quadratus Bassus, spunea tribunul, este o mînă de fier, nu ca Lavianus Claudius, un om potolit, care lăsa pe comandanţii de cohorte şi de legiuni să facă tot ce

voiau. Se va întări disciplina militară prin măsuri severe, iar jefuirea dacilor de către legionari va înceta!" „Dar poate că vor înceta şi atacurile cetelor de latroni daci?" l-a întrebat unul dintre centurioni. „Cred că se vor termina! a continuat tribunul, dacă cetele vor fi alcătuite, în adevăr, din latroni de drumul mare, dar dacă sînt cete de luptători..." Tribunul a tăcut un timp. Bătea uşor cu tocul sandalei în lespedea de piatră de sub picioare. A continuat apoi : „Se spune că Diegis, fratele lui Decebal, este o mare căpetenie a dacilor şi un viteaz conducător în luptă". Ce-a mai spus n-am mai putut să ascultăm, fiindcă lîngă ei s-a oprit un patrician, tocmai în clipa cînd se apropia şi o gardă de pretorieni. Am plecat şi ne-am pierdut în mulțime. În dreptul amfiteatrului, am ocolit templul zeiței Nemesis şi vream să ne îndreptăm spre poarta Apulumului, cînd zărirăm în apropiere o tabernă şi, cum ne era sete, am intrat să golim la iuțeală cîte-o ulcică, şi acolo, ce să vezi? La o masă stătea Saccio, trădătorul, beat, cu o oală cu vin în față. Vorbea singur. Cînd ne-a văzut, s-a speriat. Nouă ne era teamă să nu ne dea pe mîna pretorienilor. Dar Rhesos a dres-o repede, i-a spus să stea liniştit, că şi noi am fugit din ceată şi că ceilalți îl cred pe el mort, căzut în vreo prăpastie. „Păi dacă şi voi ați fugit, ne-a spus el sughițînd, stați aici, că cer eu sclavului să mai aducă încă două oale." Ne-a trebuit multă istețime şi răbdare pînă l-am scos din tabernă, fiindcă trebuia să ne grăbim, căci mai era puțin pînă se închidea poarta cetății. Dincolo de poartă, i-am înfundat gura cu o cîrpă şi l-am legat. Apoi, împungîndu-l cu cuțitele, ne-am îndreptat în grabă spre munți.

Diegis se întoarse spre Dagio şi spre Chertebalos.

— Şi ați aflat de ce a fugit? îi întrebă.

— El spune, lămuri Dagio, că n-a trădat decît ceata noastră, adică a bătrînului - şi-l arătă pe Chertebalos - dar nici pe noi nu ne-a trădat, că i-a luat Marele zeu mintea. Cică el a spus că ceata noastră se îndrepta spre Getidava în loc de Carsidava. Gîndesc că nu ne-a mințit, fiindcă nu ne-a tăiat drumul nici o ceată de legionari, altfel, poate că am fi avut de furcă!

— Dar putem noi să ştim dacă n-a trădat chiar locul taberei de aici? murmură Diegis. Romanii nu sînt chiar atît de proşti încît să nu-l fi pus la torturi, ca să afle totul sau să nu-l fi făcut să vorbească dîndu-i bani.

— Am găsit la el bani mulți, arătă Chertebalos.

Diegis ridică dintr-o dată capul şi privi în depărtare. Vorbi răspicat şi totuşi potolit, ca şi cum şi-ar fi descărcat sufletul către pădurile, văile şi munții ce-l înconjurau. Ceilalți îl ascultară în tăcere :

— Cînd ai în față duşmanul, trebuie să te pregăteşti pentru tot ceea ce-ar putea el să-ți facă mai rău. Întotdeauna, alături de cei viteji s-au pripăşit şi trădători, iar cele mai mărețe fapte de arme n-au adus victorii din cauza trădărilor.

Tăcu. Privi în jurul său, săgetînd cu ochii pe fiecare. Continuă cu multă hotărîre :

— Da, poate că romanii ştiu acum locul taberei noastre, poate că ştiu

şi munţii în care se ascund cetele noastre de luptători. Vom părăsi în grabă acest loc şi ne vom muta undeva mai sus, spre miazănoapte. Vom da de ştire cetelor să se tragă tot într-acolo. Trebuie să schimbăm felul de luptă şi să trecem neîntîrziat la un atac hotărît împotriva duşmanului. Dacă lăsăm timp noului guvernator să se pregătească, sorţii noştri de izbîndă îi vom pierde. Dar mai întîi să-l pedepsim pe trădător. Să fie adunate toate cetele ce sînt cu noi pe acest munte, toate căpeteniile şi toţi aceia pe care i-a adus Dagio şi, în faţa steagului de luptă, vom judeca trădarea!

Dugis plecă repede, să trimită căpeteniilor ordinul regelui. De jos din vale, urcau într-un şir lung toţi cei eliberaţi de la Carsidava. Fiecare ar fi vrut să strige, să cînte sau să chiuie, dacă n-ar fi ştiut că orice zgomot e oprit. Obosiţi, cei mai mulţi se culcară pe iarbă, la umbra brazilor din marginea poienii. Diegis îi prinse de braţ pe cei doi fraţi, bătrîni şi încercaţi luptători, şi se îndreptă spre noii-sosiţi.

— Robii de la Carsidava! şopti Diegis, îndurerat de amintirea dragă a Carsidei.

— Dintre robii vechi prea puţini mai sînt, lămuri Dagio, cei mai mulţi sînt daci prinşi şi daţi lui Eurotas de către Livianus Claudiuş,

Unul din ceata noilor-sosiţi îl recunoscu pe Diegis, cu toate că nu purta mantie regală, iar după îmbrăcăminte nu se deosebea de un taraboste luptător.

— E regele! şopti acesta cu teamă, şi se ridică în picioare.

Ca săgetaţi, se ridicară şi ceilalţi, toţi privindu-l cu respect şi supunere.

— Bine aţi sosit, dacilor de la Carsidava, şi Marele zeu să vă dea sănătate şi viaţă lungă! le spuse Diegis, oprindu-se la cîţiva paşi de ei. Din clipa aceasta, voi, cei care aţi fost robi, sînteţi daci liberi!

— Să trăieşti, mărite rege! murmurară ei, abia stăpînindu-se să nu strige.

Judecarea lui Saccio s-a făcut repede. Cu toate că el s-a jurat pe chipul Marelui zeu că n-a trădat locul taberei şi nici munţii unde se ascundeau unele cete, căpeteniile au cerut regelui ca, drept pedeapsă, trădătorul să fie ars de viu. Şi în faptul înserării, într-o scobitură adîncă dintr-un fund de prăpastie din apropierea taberei, din care flăcările şi fumul nu puteau fi văzute din nici o parte, Saccio s-a zbătut în mijlocul vîlvătăilor pînă şi-a dat sfîrşitul. După ce trupul lui s-a prefăcut în scrum, cenuşa i-a fost împrăştiată în cele patru vînturi, ca a oricărui trădător.

Se potoliseră toţi în tabără, şi în jur nu se mai simţea nici o mişcare. Numai departe, pe vîrfuri, prin colnice, în lungul văilor, răsunau din cînd în cînd strigăte de huhurezi, în anumite feluri repetate, arătînd că cei din posturile de pîndă vestesc că la ei e linişte. Cîte-un liliac trecea în joc de aripi prin cercul mare al lunii, ce se ridicase deasupra munţilor. Pe buşteanul făţuit de lîngă masa din apropierea colibei, Diegis îl asculta pe

Dagio, zdrobit de vestea dureroasă pe care acesta i-o adusese de la Roma : pe Carsida n-avea s-o mai vadă niciodată. Dagio îi povesti cum căzuse prins în lupta de la Sarmizegetusa, învăluită de flăcări, şi dus captiv la Roma, şi împrejurarea prin care scăpase cu viață în lupta din Circul cel mare, de unde ieşise ca sclav dăruit de împărat arhitectului Apolodor. Îi spuse apoi cum, trimis de arhitect, o căutase pe Carsida, o găsise într-o coloană de captivi şi o dusese la Roma. Pe drum, din cauza iernii grele, Carsida se îmbolnăvise. În casa arhitectului fusese îngrijită de cei mai renumiți medici din Roma şi din Athena, şi zile întregi Apolodor stătuse lîngă patul ei, dar totul se dovedise zadarnic. Spre sfîrşitul primăverii, Carsida plecase la zei.

Un val de căldură şi de recunoştință îl cuprinse pe Diegis cînd Dagio îi spuse că arhitectul o încurajase să se țină tare, să se vindece cît mai repede şi se legase s-o ducă înapoi în Dacia, dacă el, Diegis, mai era în viață.

— Şi dacă eu nu mai trăiam? îl întrebă îndurerat.

— Arhitectul era şi el un om, trebuie să-l înțelegi, el a iubit-o şi a respectat-o mult pe Carsida. Poate că s-ar fi simțit fericit s-o aibă toată viața lîngă el.

Diegis se rezemă într-un cot şi îşi sprijini capul în mînă. Nu-şi mai putea învinge lacrimile.

— Ceea ce a făcut Apolodor, fac numai zeii cei buni! murmură el.

Cu mişcări încete, Dagio se căută la brîu şi scoase un papyrus.

— Ai aici cîteva vorbe, scrise cu cîteva zile mai înainte ca ea să plece la zei, îi spuse întinzîndu-i papyrusul. Să mergem înăuntru să-l citeşti.

La lumina opaițului, recunoscîndu-i scrisul, Diegis duse cu mîna tremurîndă papyrusul la buze şi-l sărută, năpădit de durere şi de dragoste. Îl desfăcu şi citi :

„Lui Diegis, neînfricatul luptător,

De la Carsida, nefericita lui soție, dragoste şi durere.

Îți scriu de pe patul de suferință, scumpul meu Diegis. Simt că nu vor mai trece multe zile pînă cînd voi pleca la Marele zeu. Mi-e inima frîntă de durere cînd mă gîndesc la suferința ta! De ce zeii au fost atît de răi cu noi şi cu viața noastră? Cîteodată, inima mea se revoltă împotriva lor!

Ştiam că tu eşti în munți şi purtai mai departe lupta. Pornisem spre tine cînd am fost prinsă. Dar tu să nu te laşi înfrînt de durere, dragul meu, tu eşti un bărbat viteaz, şi moartea mea nu trebuie să te facă să slăbeşti loviturile ce le dai duşmanului!

De la Apolodor am aflat că Sarmis trăieşte şi a ajuns din nou sclavul înțeleptului Plutarh.

În tot timpul, chiar şi în clipa cînd voi pleca la Marele zeu, mă voi ruga fierbinte ca tu, soțul meu iubit, regele şi stăpînul meu, să ieşi învingător şi să redai dacilor libertatea şi fericirea de altădată!"

Cînd termină de citit, văzu că Dagio ieşise. Înțelegea că n-ar fi putut să

facă altfel bătrînul luptător. De afară, străjile din posturile de pază văzură cu mirare cum toată noaptea opaițul rămase aprins în încăperea de odihnă a regelui.

Abia se iviseră zorile cînd Diegis îi chemă pe Dugis şi pe bătrînul Chertebalos şi le spuse că au însărcinarea să mute tabăra către miazănoapte, pe drumurile ştiute numai de ei în locul dinainte ales. Ieşi afară. Îl văzu pe Dagio stînd pe buşteanul de brad.

— Ce, bătrîne, n-ai dormit? îi strigă din prag.

— Ba am dormit, şi încă bine, murmură el.

—Ia spune-mi, îți mai aduci aminte de Callidromus, sclavul acela care a fost adus de dincolo de Dunaris?

— Regele crede că în anii petrecuți în captivitate am uitat tot ce-am lăsat în Dacia? răspunse Dagio, ridicîndu-se în picioare.

— De ce nu stai, bătrîne?

— Din supunere în fața regelui! Pînă în noaptea asta ai fost Diegis, bărbatul căruia i-am adus veşti, acum eşti regele, iar eu luptătorul, şi aşa va fi cît timp voi trăi! Nu cumva Callidromus a fugit?

Diegis slobozi un zîmbet uşor, plin de mulțumire şi de prețuire pentru bătrînul şi greu încercatul luptător. Coborî treptele scării şi îl strînse la piept. Se aşeză pe buştean lîngă colțul mesei.

— Nuu... aşa cred... de mai bine de două săptămîni l-am trimis spre Cogheon. Vreau să prind ce se mai simte prin jurul lui Zundecibalm. Cîteodată, Marii preoți ştiu mai multe chiar decît împărații, tocmai de aceea ei trec din timp de partea celui mai tare. Mi se pare însă că de data aceasta Callidromus a întîrziat prea mult.

— Să nu-l fi prins ca sclav fugar.

— Sau să nu ne fi trădat, în schimbul libertății şi banilor.

— Nu, mărite rege, Callidromus este un bărbat care a suferit prea mult din partea imperiului şi nu l-ar împinge inima la o trădare! Dar ce vrea regele de la Zundecibalm? îl întrebă aşezîndu-se pe o piatră, în fața lui.

— Vino lîngă mine şi ascultă-mă. Ca să pornesc lupta împotriva imperiului îmi trebuie oaste mare şi arme bune, şi ca să am toate acestea am nevoie de bani. M-am gîndit la tezaurul lui Zundecibalm.

— Da, tezaurul Marelui preot este bogat, întări Dagio, însă şi trădarea lui a fost mare. De fapt, nu ştiu ce-a mai făcut el pînă la terminarea luptelor.

— De atunci, n-am mai stat niciodată de vorbă cu el, poate că...

Diegis tăcu. Pe poteca ce urca din vale se apropia în fugă un luptător din posturile de pîndă.

— Mărite rege, în vale a sosit un luptător din ceata lui Callidromus. Toată ceata lor este înconjurată undeva departe de un număr de legionari de mai multe ori mai mare. Nu pot să dea lupta, căci l-au prins pe Vicilis şi nu vor să-l scape, se apără adăpostiți între stînci şi prăpăstii. Cel care a adus vestea abia se mai putea tîrî, frînt de oboseală.

Căutînd să ia o hotărîre, Diegis se uită spre Dagio, deşi gîndul îi alerga departe, spre Cogheon.

— Pornesc îndată, mărite rege! se ridică bătrînul luptător.

— Abia ai sosit, şi eşti dornic de plecare. Tot neobosit al rămas, bravule Dagio! îi spuse învăluindu-l cu o privire plină de recunoştinţă.

Pregătirea şi plecarea bătrînului luptător se făcură repede. De sus, de pe colţul de stîncă ce domina văile din jur, Diegis privea cu cîtă grabă se îndepărtează Dagio şi ceata lui de luptători. Alături de bătrîn mergeau Rhesos şi Dapyx, şi ei gata oricînd de luptă, ca şi mult încercatul lor unchi. Un val de întristare şi de revoltă îl năpădi. Ar fi vrut să fie un luptător ca oricare altul dintre cei care, acolo, jos, în vale, se duceau la luptă. Simţea în întreaga lui fiinţă greutatea grijilor, a răspunderii şi a încrederii cu care îl înconjura întregul popor dac. Îşi roti privirea pe deasupra munţilor, văilor, pădurilor şi plaiurilor ce se pierdeau în depărtare în pîcla ce îmbrăca zările. Toate erau ţara lui, era Dacia. Numai el, regele, trebuia să trăiască ascuns, era nevoit să rătăcească pe cărări neumblate, urmărit şi încercuit de duşman, în propria-i ţară, ca într-o temniţă uriaşă. Şi de la înălţimea vîrfului de stîncă pe care stătea, scrutînd depărtările pînă dincolo de zări, vedea cum se întinde imperiul, întocmai ca un balaur uriaş cu mai multe capete, sub ale cărui zvîrcoliri fusese prinsă ţara sa. În fiecare din capetele hidoasei arătări vedea un senator, un legat, un tribun. Dedesubtul fiarei, într-o frămîntare neputincioasă, se zbătea poporul dac. Poporul, care altădată se dovedise vrednic şi cumpătat şi trăise în belşug, era acum robit, sărăcit, înfometat şi fugărit. Un fior de revoltă îi săgeta toată fiinţa :

— Ce putere dementă, ce forţă oarbă se opune ca o ţară mică să nu-şi poată urma linia destinului ei şi o lasă pradă poftelor unui vecin nesăţios, puternic şi lacom? murmură el, bătînd cu putere în stînca ce-o avea sub picioare. Să fie rob cel ce poate trăi în robie! Trăieşte în libertate numai acela care luptă şi care este gata să-şi jertfească viaţa! continuă el, înflăcărîndu-se.

Începu să coboare treptele tăiate în stîncă, decis să pornească lupta hotărîtoare pentru alungarea cotropitorilor.

După două zile sosiră Dagio şi Callidromus. Îl aduceau pe Vicilis legat, ţinut de patru luptători. Cum nu avea timp de pierdut, Diegis puse să se adune căpeteniile pentru judecarea trădătorului. Pe patru trunchiuri de brad, aşezate pe laturile unui pătrat, în ale cărui colţuri erau înfipte steaguri de luptă, se înşirară - după grade şi după vîrstă - toţi cei chemaţi. Lîngă Diegis stăteau Dagio şi Chertebalos, iar în spatele lor - Dugis cu opt luptători din gardă, voinici şi bine înarmaţi. Se înşirau apoi căpeteniile, bătrîni şi tineri, dintre care nu lipseau Callidromus şi Fulvius. În mijlocul careului astfel format, între Rhesos şi Dapyx, stătea Vicilis, omul care fusese ochii şi urechile regelui Decebal.

Cu privirea sa semeaţă, Vicilis, scribul regal, îl săgeta pe Diegis. Nu se

arăta nici revoltat, nici frămîntat şi nici înfricoşat. Era un dac de talie mijlocie, subțire, slăbuț, cu trăsături frumoase. Avea în ochi o lumină vie şi o ținută demnă, deşi arăta obosit, cu barba încîlcită şi îmbrăcămintea murdară. Se trăgea dintr-o fiică a Elladei, o femeie de o rară frumusețe, şi un taraboste dac, un viteaz luptător, îşi petrecuse copilăria şi tinerețea mai mult la Athena, la bunici, unde urmase cele mai înalte şcoli şi trăise un timp şi la Roma. Cînd, înapoiat în Dacia, fusese dus de taraboste în fața regelui, frumusețea, vioiciunea şi cunoştințele tînărului îl impresionaseră în aşa măsură pe Decebal, încît acesta îl oprise la curte, ca scrib. Şi Vicilis se dovedise de un prețios ajutor regelui şi contribuise la hotărîrile pe care acesta le luase pentru ca taraboştii daci să învețe să scrie şi să citească, aşa cum învățau grecii şi romanii.

Înfățişarea lui Vicilis nu-l făcu pe Diegis să-şi schimbe privirea plină de ură şi de scîrbă pe care i-o arunca.

— Vicilis, te afli în fața căpeteniilor dace, începu Diegis, ca să dai seama de fapta ta : ai trădat țara, ți-ai vîndut neamul! Prin trădarea ta, imperiul a pus mîna pe tezaurul regelui, şi acum bogăția Daciei este folosită de Roma pentru subjugarea altor popoare. Te las să vorbeşti, Vicilis!

Diegis îi făcu semn lui Dapyx să-l dezlege. Dintr-o tăietură de cuțit, frînghia căzu.

Fără să se arate înspăimîntat de moartea pe care o aştepta, Vicilis începu să vorbească liniştit. Povesti întîmplările prin care trecuse şi toți îl ascultară cu multă încordare. Ca scrib al regelui, ştiuse unde fusese îngropat în taină tezaurul şi toți cei care săpaseră în albia pîrîului ce curgea sub Cetatea-de-Munte fuseseră omorîți din ordinul lui Decebal. Pe el îl mirase faptul că ceea ce se ascunsese nu fusese tot tezaurul, căci cunoscuse cîte lăzi se încărcaseră înainte de începerea luptelor şi-l întrebase pe rege. Decebal îl măsurase cu o privire rece şi-i răspunsese :

— Care rest, ăsta este tot tezaurul, şi tu atîta trebuie să ştii!

După ce fusese prins de romani, trecuse prin chinuri grele. Luni de zile fusese cînd înfometat, torturat şi amenințat cu moartea, cînd ospătat cu bucatele şi vinurile cele mai alese şi încredințat că va fi lăsat liber şi considerat cetățean fruntaş al imperiului, numai să spună unde se află ascuns tezaurul lui Decebal. Zile de-a rîndul, dus într-o vilă bogată, trăise alături de o femeie de toată frumusețea, şi în acele zile nu ştiuse ce se întîmplase fiindcă după aceea romanii aflaseră unde se găsea tezaurul. El nu-şi amintea să-i fi spus ceva acelei femei şi credea că poate zeii cei răi îl făcuseră să vorbească ceva în somn. Ştia numai că vinurile ce le băuse îl trăseseră la un somn toropitor, căruia nu i se mai putuse opune prea mult şi dormise dus.

După ce sfîrşi de povestit, îşi aținti privirea în ochii lui Diegis şi cu voce schimbată continuă :

— Mă aflu în fața regelui şi a căpeteniilor dace şi nu cer iertare. În

fața Marelui zeu, jur că din clipa în care am aflat că viteazul Decebal a murit, în adîncul sufletului meu mi-am zis că tu, Diegis, ai şi devenit rege al Daciei. Acum ştiți ce rău am făcut, şi dacă socotiți că de toate cele petrecute eu trebuie să dau seama, sînt gata să-mi primesc pedeapsa! Dar cine poate şti ce-au făcut zeii, cu mine? Acum, mărite rege, dă ordin să fiu aruncat în sulițe, ca să arate zeii dacă sînt vinovat sau nu, căci nici o altă scăpare nu mai văd pentru mine!

— Ştiu că de dreptatea preoților nu scapă nimeni. Vinovat sau nevinovat, cel aruncat în sulițe nu este scăpat decît de moarte, spuse Diegis, pregătindu-se să ceară părerea căpeteniilor.

— Ba există scăpare! se auzi o voce dintre brazi, căci, în încordarea ce domnea, nimeni nu simțise paşii celui ce se apropiase şi vorbise.

Toate privirile se întoarseră. Cu paşi rari, înainta spre rege un preot, cu îmbrăcămintea veche, sărăcăcioasă. Purta o desagă în spinare şi un ciomag noduros în mînă.

— Să nu se mire regele pe unde am venit, începu el după ce se opri la cîțiva paşi şi puse jos desaga, de mult eu ştiu drumul cel mai ascuns, încoace, spre tabără, şi să nu-i certe pe cei puşi de strajă. Romanii nu vor şti niciodată drumul ce mă poartă mai mult prin trupul munților, şi să nu purtați de grijă...

— Nu eşti Burillo? îl întrebă Diegis, cercetîndu-l cu oarecare îndoială,

— Chiar el, mărite rege! răspunse preotul sufiind greu. Cum văd eu, tot există o putere care potriveşte lucrurile şi faptele bune, atunci cînd vrea! îl judecați pe Vicilis pentru trădare? Tăcu o clipă şi rîse. Lăsați-l liber, mărite rege, spuse apoi cu hotărîre, altul este trădătorul! V-o spune asta un preot care de mult este şi luptător!

4

De trei zile mergeau tot către miazăzi, ținînd crestele munților, prin părțile cele mai păduroase, cu grijă să nu întîlnească cete de legionari. Însoțit de garda sa - o ceată de luptători încercați, călări pe cai mărunți şi îndesați, obişnuiți cu drumurile de munte - Diegis pornise spre Cogheon.

Aşa cum mergea în trapul calului, pletele şi barba îi fluturau în bătaia vîntului şi privit dintr-o parte arăta ca un călăreț pregătit să se arunce în luptă. De cîteva zile fusese greu tulburat şi frămîntat. Vestea adusă de Dagio despre moartea Carsidei, sosirea de la Roma a unui nou guvernator, judecarea lui Vicilis şi apariția neaşteptată a lui Burillo, toate îi produseseră o puternică zguduire sufletească. Vorbise aproape o noapte întreagă cu slăbănogul şi palidul preot îmbrăcat în haine ponosite şi rupte şi fusese mult impresionat de cunoştințele lui. Ajunsese să creadă că nu se mişcase nimic în Dacia în ultimii ani al vieții lui Decebal şi nu se

construise nimic pe Cogheon fără să fi fost cunoscut de preotul modest şi învățat, de care Zundecibalm se servise cu multă încredere şi pe care ştiuse să-l țină în umbră cu multă grijă. Acum, cînd se gîndea în linişte la cele ce aflase de la el, tot mai mult nu înțelegea de ce, a doua zi, preotul îl părăsise în mare grabă. Pe Vicilis îl iertase, şi scribul lui Decebal se rugase să fie primit printre cei care erau hotărîți să lupte pentru alungarea duşmanului. Îl primise din acelaşi îndemn, al lui Burillo. Crezuse tot ce acesta îi povestise, şi cuvintele lui le găsise întemeiate. Peste tot în Dacia, din spusele preoților, se întinsese vestea că fostul scrib al regelui se vînduse imperiului. Cu toate acestea, îl frămînta într-una întrebarea : pentru ce plecase Burillo cu atîta grabă şi de ce căutase sa-l convingă să nu încerce să ceară bani Marelui preot? Nu se ascundea în toată această activitate ceva pornit împotriva sa? Se bucura la gîndul că pusese să se urmărească orice mişcare a lui Vicilis, lăsat liber în tabără, şi regreta în acelaşi timp că nu se gîndise să-l oprească acolo pe preot.

La un urcuş, unde poteca sărea în trepte pe stînca goală, lăsă calul să meargă la pas. După cîteva cotituri, în fața lui se desfăşură o cărare netedă şi largă. Nu mai îndemnă calul la trap, se întoarse şi-l chemă pe Dagio.

— La ordin, mărite rege! rosti bătrînul.

Diegis îi aruncă o privire caldă, plină de încredere.

— Stai, bătrîne, aşteaptă, va veni şi vremea cînd o să ai prea mult de alergat şi nu ştiu dacă or să te mai țină mădularele, îi spuse în glumă, spre a-şi mai alunga tristețea şi îngrijorarea.

— Regele meu ştie că zimbrul nu cade decît cînd este străpuns prin inimă. Nu mă simt nici batrîn, nici obosit.

Diegis se gîndi mult timp la înflăcărarea ce se oglindea în ochii bătrînului luptător.

— Spune-mi, bătrîne, cum te aşteptai să găseşti țara cînd ai venit de la Roma? îl întrebă fără să țintească ceva.

Surprins şi neînțelegînd rostul întrebării, Dagio nu răspunse decît după un scurt răgaz :

— Mă aşteptam s-o găsesc aşa cum am găsit-o : pustiită şi jefuită. Pe unde am trecut, n-am văzut decît vetre arse şi năpădite de bălării. M-am întrebat, mărite rege, chiar atîți de mulți daci să fi murit în lupte sau să fi fost duşi în robie la Roma?

— Răspunsul ți l-ai dat singur, Dagio, au murit mulți şi au fost duşi mulți, dar să nu crezi că au rămas puțini daci. Mulți sînt în cetele noastre, alții mai stau încă ascunşi prin păduri şi văi adînci, iar un număr mare au trecut la frații noştri dinspre răsărit, de dincolo de munți. Diegis făcu o scurtă pauză şi oftă adînc. Să nu uităm că un număr destul de însemnat de daci, mai ales în părțile de miazănoapte şi de apus, pe acolo pe unde furia luptelor şi a jefuirilor s-a întins mai greu, nici nu şi-au părăsit vetrele, şi acum muncesc alături de noii lor stăpîni.

Prin mintea bătrînului luptător se scurgeau, repezi, privelişti din toată țara, de prin părțile prin care îi călcase piciorul, şi gîndul îl purtă la Marodava. Tresări.

— Dar ce-i cu Burio, mărite rege, a căzut în lupte?

— Nu, bătrîne, trăieşte. Stă în cetatea lui şi o duce bine cu oamenii imperiului. A fost poftit chiar şi la sărbătoarea terminării coloniei ridicate de ei pe ruinele Sarmizegetusei.

— E un ticălos! murmură bătrînul. Tocmai el să uite de țară?

— Mai sînt şi alți taraboşti care stau deoparte, la fel şi multe căpetenii de triburi dace. Ceea ce a făcut pînă acum Burio este bine, continuă Diegis scărpinîndu-se în barbă. Acolo, prin locurile împădurite din miazănoapte, cineva trebuia să fie în mijlocul dacilor şi să stea de vorbă cu slujitorii imperiului, altfel ar fi fost toți puşi să robească.

Picături mari şi repezi de ploaie începură să cadă din norii ce pluteau la mică înălțime deasupra lor. Iuțiră mersul şi se adăpostiră sub o stîncă. Aci făcură popas, pentru ca garda să-şi potolească foamea şi să se odihnească. În jurul lor, cerul se întuneca, fulgere brăzdau norii şi tunetele făceau să răsune văile pînă la mari depărtări. Diegis se lungise mai la o parte, pe un maldăr de fîn uscat, găsit sub stîncă. Gîndul îi alergă înainte, spre Cetatea-de-Munte, pe Cogheon, apoi în minte îi apăru chipul Carsidei. Un timp nu mai auzi nici căderea ploii şi nici tunetele. Tresări, simțindu-se mişcat.

—Mărite rege, se aude ropot de cai ce se-apropie, îi şopti Dagio cu multă îngrijorare. Să ne pregătim de luptă!

Luptătorii din gardă săriră în picioare şi începură să-şi pregătească armele. Bătrînul coborî ceva mai în vale şi ascultă cu mîinile puse pîlnie la ureche. Ropotul cailor se rărise, semn că cei ce se apropiau veneau la pas. Desluşi destul de greu prin foşnetul ploii cuvinte care îl liniştiră :

— Ştii, Rhesos, poate că Marele zeu a pornit ploaia, căutînd să-i țină în loc şi să-i prindem din urmă mai repede.

Cei de sub stîncă tresăriră la strigătul bătrînului :

— Hei, mînjilor, dați-vă-ncoa!

Urmară cîteva clipe de tăcere, ruptă de tunetele slabe ce se auzeau din depărtare şi de căderea monotonă a ploii.

— Cînd umblați după cineva pe ploaie, căutați-i pe lîngă stînci ori prin guri de peşteri, şi nu pe cîmp deschis, le spuse bătrînul cu ton mustrător şi totodată glumeț, auzind cum cei doi se sfătuiau cu teamă, stînd pe loc, căci prin ceață nu vedeau nimic.

Dagio începu să urce cu paşi rari înapoi spre Diegis.

— Unchiul Dagiooo, unde sînteți?

— Încoace, mă, veniți mai repede! le răspunse el din mers. Apoi către rege : Să mai spună cineva, mărite rege, că n-am doi nepoți bravi!

Îngrijorat peste măsură, cînd îi văzu ivindu-se din ceață, Diegis sări înaintea lor.

— Ce s-a întîmplat? îi întrebă cu multă nelinişte.

— Mărite rege, Marele zeu să-ți dea sănătate! salută Rhesos. Am venit trimişi de Dugis. Tabăra s-a mutat acolo unde ai spus şi se ridică în grabă adăposturi. Abia ne potolisem, cînd iscoadele au întîlnit o solie trimisă de fraţii noştri liberi, carpii şi costobocii. Te caută pe tine, mărite rege!

Diegis simţea cum inima îi creşte şi cum sîngele începe să-i alerge năvalnic prin trup.

— Au venit să-ți jure credinţă şi supunere, adăugă Dapyx, şi-au adus cu ei cuvîntul căpeteniilor lor.

— Pentru ce nu i-aţi luat cu voi? îi întrebă.

— Nu i-a lăsat tata, spuse Rhesos, bătrînul vede peste tot numai trădări, bănuieşte pe oricare nou-venit şi nu se încrede uşor în oricine.

— Da, bravul Chertebalos nu este o piatră pe care s-o poţi uşor rostogoli în prăpastie, murmură Diegis. Ce mai staţi, descălecaţi, veniţi să vă ospătaţi şi să vă odihniţi, căci veţi pleca numaidecît înapoi.

— Plecăm îndată, mărite rege! Noi nu ştim ce este foamea şi oboseala, iar de ploaie nu ne pasă! rosti Dapyx pregătindu-se să sară pe cal.

— Aşa mînjilor, arîtaţi-vă tot atît de bravi ca bătrînul vostru tată! îi lăudă Dagio, mulţumit de vioiciunea tinerilor.

— Şi ca viteazul şi neobositul vostru unchi, completă regele, privind spre bătrîn.

Vestea bună adusă de cei doi fraţi îl mai linişti şi îl întări şi mai mult pe rege în hotărîrea luată.

A doua zi, spre seară, din mijlocul unei poiene de pe vîrful unui munte din apropiere, Diegis şi Dagio priveau cu durere şi revoltă la ruinele Cetăţii-de-Munte, alături de care se înălţa semeţ şi neştirbit Cogheonul, cu Sanctuarul şi palatul Marelui preot strălucind în razele soarelui ce se apropia să scapete după crestele ce se pierdeau în zare. Vedeau ruinele acoperite cu iarbă şi bălării ale bătrînei Sarmizegetusa, vechea cetate de scaun a regilor Daciei, şi în mintea lor apărură ruinele noii Sarmizegetuse a lui Decebal, peste care acum se înălţa colonia cea nouă, Ulpia Tr«jana, toate semne ale cotropirii, ale distrugerii şi ale puterii romane.

— Peste tot, numai jale şi ruine, mărite rege! spuse Dagio, năpădit de ură şi de durere. Revolta din mine...

— Poate că şi în sufletul meu mocneşte aceeaşi revoltă, auziră pe cineva rostind din dreptul unui brad stufos. Da, peste tot sînt numai ruine! adăugă aceeaşi voce, ce li se păru cunoscută, şi de după brad se ivi Burillo. Marele zeu să-ți dea viaţă lungă, mărite rege! V-am aşteptat, ştiam că veţi sosi.

Îl privi lung pe preot, de a cărui sinceritate se îndoia şi a cărui apariţie neaşteptată parcă îi întări bănuiala.

— Oamenii, mărite rege, judecă prin ochii sufletului, urmă Burillo, şi sînt supuşi vieţii de fiecare clipă : cînd omul este fericit, mulţumit şi îndestulat se crede mai uşor în altul, iar cînd este îngrijorat, chinuit şi

înconjurat de duşmani, devine mai neîncrezător, şi bănuiala îi frămîntă sufletul.

Diegis asculta şi privea mirat spre preotul slăbuț, cu căutătură adîncă şi arzătoare din fața lui, care îi vorbea cu o siguranță şi cu o linişte ce-l uimeau. Ascultă, fără să-l întrerupă :

— Ştiu ce se petrece în sufletul tău, mărite rege! îi spuse cu voce hotărîtă, apoi continuă cu ton mai potolit. De multe ori, aparențele ne fac să judecăm greşit oamenii, de aceea şi luăm hotărîri pripite sau nu ținem seama de un îndemn bun. Burillo începu să rîdă : Dar eu vă fac să pierdeți vremea. Cele ce auziră ți se spun oamenilor de mii de ani şi se vor spune încă mii de ani de aici înainte, şi ei vor rămîne tot aşa cum sînt.

Deodată, privirea preotului se schimbă, fața i se împietri, şi gura i se strînse, ca pregătindu-se pentru un atac.

— Sînt gata să te slujesc după puterea trupului şi a minții mele! rosti el apăsat. Să nu te uiți la veşmintele astea de preot, ci să pătrunzi mai adînc, în inima mea. De mult aştept ca tu să te hotărăşti pentru lupta cu duşmanul! în noaptea aceea, cînd amîndoi am stat de vorbă, eu ți-am pătruns în suflet şi ştiu că eşti hotărît. Tot atît de hotărît sînt însă şi eu, mărite rege!

-— Aşa-mi poate vorbi oricînd un trădător, îşi spuse în şoaptă Diegis, apoi continuă cu voce tare : Mîrşăvia nu ocoleşte nici o cale de lovire, oricît de murdară ar fi, iar tu, Burillo, tu, omul care cugeti atît de adînc şi te arăți atît de înțelept, trebuie să mă înțelegi. Crezi că Decebal s-a îndoit vreodată de Susagus? Şi cine l-a trădat în toiul luptelor, nu el?

— Încrederea ta va spori sau va scădea după măsura faptelor mele. Preotul Burillo are numai o singură rugăminte : pentru tine, pentru voi, el să rămînă preotul, mai puțin văzut, mai puțin arătat altora. Vei vedea mai tîrziu, mărite rege, de ce este bine să fie aşa, şi te vei convinge că Burillo nu este un nemernic, că este mai puțin preot şi mai mult luptător! Tăcu cîteva clipe, neslăbindu-l din ochi pe rege. E timpul să trecem la fapte ; trebuie să pătrunzi la Marele preot, fără să fii văzut de legionarii care păzesc drumul pe Cetatea-de-Munte.

— De-ar fi numai asta, Burillo...

— Ştiu, mărite rege, îți sînt în gînd, tu n-ai cădea în mîinile legionarilor numai ca un dac, ca un luptător de rînd. Prinderea ta ar face să se bucure Roma, să se fălească împăratul şi să se curme orice speranță pentru poporul dac.

— Înțelepciunea şi prevederea ta mă uimesc, Burillo!

— Să ai încredere în mine, mărite rege! Îți stau la picioare şi sînt gata oricînd să îndeplinesc voia ta.

— Ştii că trebuie sa pătrund la Zundecibalm şi mai ştii că este greu de trecut printre legionari. Şi totuşi, trebuie să pătrund!

— Şi mai trebuie să şi ieşi, mărite rege! adăugă preotul.

— Cred că n-ar îndrăzni Zundecibalm să mă...

— Cine ajunge pe Cogheon se află în puterea lui, se grăbi Burillo, iar regele meu nu se poate să nu ştie că cine a trădat o dată va trăda şi a doua oară. Să ai încredere în preotul Burillo, mărite rege!

Diegis îl prinse cu braţele şi-l strînse la piept.

— Poate că Marele zeu te-a scos în calea noastră! şopti el, mişcat de fidelitatea şi de hotărîrea preotului.

— Marele zeu este în sufletul fiecărui om, mărite rege, şi faptele fiecăruia sînt după cum îi este sufletul!

Pînă seara tîrziu, toţi trei se sfătuiră asupra celei mai bune căi de ales, şi în ziua ce urmă trecură la fapte. Dagio nu era omul care să nu reuşească atunci cînd întreprindea ceva. Se hotărîse să pătrundă pe Cogheon cu orice chip; Burillo îi uşurase această încercare şi-l strecurase sus în cetate pe aceleaşi poteci şi prin aceleaşi galerii tăinuite prin care îl mai dusese şi pe Sarmis. Sus, printre ruinele năpădite de bălării, Burillo găsise galeria ce ducea afară, pe drumul cunoscut altădată numai de rege şi de el şi pe care acum nu-l mai cunoştea nimeni altul.

În seara celei de-a treia zi de la sosirea lor, doi capnoboţi, purtînd mantii şi bonete noi, însoţiţi de Burillo, urcau fără prea multă grabă spre Cogheon, pe drumul ce şerpuia printre ruinele care fuseseră falnica Cetate-de-Munte şi printre posturile de pază ale legionarilor. Ajunşi la intrarea spre Marele sanctuar, garda de preoţi încercă să-i oprească, pentru recunoaştere, însă cînd Burillo le arătă sigiliul Marelui preot, aceştia se retraseră cu mult respect şi se prosternară, după ritual. Sus, cei doi capnoboţi văzură cu mirare că pe Cogheon, în timpul luptei celei mari, nu se dărîmase nimic şi că din contră, de atunci se mai şi ridicaseră alte clădiri noi. La intrarea în palatul Marelui preot, şeful gărzii îi primi cu sunete de tulnice şi-i introduse în marea sală a primirilor. Interiorul palatului lui Zundecibalm arăta tot atît de bogat ca şi înainte de lupta cea mare. Cei doi capnoboţi priviră în jurul lor cu multă strîngere de inimă.

Aşezat în jilţul său de Mare preot şi îmbrăcat în odăjdii ca pentru ceremonia aducerii Marii jerfe, Zundecibalm îi primi fără să se ridice. În spatele lui, patru preoţi înarmaţi ca nişte luptători le urmăreau fiecare gest, mişcînd numai ochii pe feţele lor împietrite. Din cele patru colţuri ale încăperii se ridicau uşoare valuri de fum de tămîie şi alte mirodenii, ce ardeau încet în vase de argint, aşezate pe coloane mici de marmură. Opriţi în faţa Marelui preot, cei doi capnoboţi îşi traseră repede mantiile şi bonetele.

— Bine ai venit, Diegis! murmură Marele preot. În fiecare zi mă rog Marelui zeu pentru sănătatea ta. Apropie-te. De mult doream să te strîng la pieptul meu.

Diegis îl privi cu revoltă şi silă.

— Înainte de a-ţi răspunde la salutul de primire, Zundecibalm, te întreb : ai uitat cum trebuie să fie primit regele Daciei?

Marele preot slobozi un hohot de rîs şi-i făcu semn cu mîna să se

apropie. Îi vorbi apoi rar, cu un ton de uşoară mustrare :

— Întotdeauna te-ai arătat tăios faţă de mine, Diegis, şi eu am trecut cu vederea ieşirile tale, pe care adesea le-am pus pe seama tinereţii, acum însă eşti un bărbat în vîrstă, cu fire albe la tîmple, şi se cuvine să arăţi mai mult respect faţă de Marele preot al marelui zeu Zamolxis. Uiţi că puterea politică a dacilor nu mai există?

Uimit de cele ce aude, Diegis îl săgeta cu o privire întunecată.

— Aşadar, Marele preot nu vrea să recunoască de fel că în prezent poporul dac are un rege?

— De ce să pierdem vremea? îi răspunse, cu un zîmbet ce voia să pară binevoitor. Acum, poporul dac este robit şi nu duce lipsa unui rege în aceste momente grele. Zundecibalm se mişcă neliniştit în jilţul său, în timp ce-i făcea semn cu mîna. Haide Diegis, apropie-te, nu este timp de supărare şi de ceartă! Mai bine ne certam înainte de a se fi abătut nenorocirea, şi poate că am fi reuşit să ne dăm seama şi să-l facem şi pe el -accentua el, ca să priceapă că vorbea de Decebal - să înţeleagă că nu puteam să ne opunem unui împărat puternic. Dar nenorocirea s-a produs, n-are nici un rost să mai vorbim de ceea ce nu se mai poate îndrepta...

— Însă poporul este hotărît să lupte şi să-şi recîştige libertatea, iar dacă Decebal ar fi fost în viaţă...

— Ar mai fi făcut şi alte greşeli şi ar mai fi adus şi alte nenorociri peste acest nefericit popor, rosti tăios Marele preot. Pentru mine nu este mare acel rege care împinge fără milă poporul la luptă, în loc să se străduiască să păstreze neatîrnarea ţării, chiar şi faţă de un vecin puternic şi lacom.

Marele preot tăcu speriat văzîndu-l pe Diegis că trage spada.

— Pe acest trădător trebuie să-l pedepsesc chiar acum, strigă el cînd îl văzu pe Susagus intrînd şi oprindu-se lîngă preoţii ce stăteau de gardă.

Rămase uimit însă de pornirea lui plină de curaj. Acesta înainta şi se apropie de vîrful spadei lui Diegis, cu pieptul scos în afară, pregătit să primească lovitura.

— Am luptat alături unul de altul, Diegis, îmi cunoşti iscusinţa la mînuitul spadei şi te-ai convins de atîtea ori de vitejia mea! îi spuse, ducîndu-şi mîinile la piept, pentru a-i arăta că nici nu se gîndeşte să-şi scoată spada.

— Apără-te, trădătorule! îi strigă, pradă furiei.

— Niciodată o căpătenie sau un luptător dac nu a ridicat spada asupra regelui. Eu, tarabostele Susagus, recunosc în Diegis pe regele dacilor şi regele poate să mă şi omoare!

Cuvintele lui Susagus uimiră atît pe Diegis, care nu se aştepta la o astfel de pornire din partea lui, cît şi pe Marele preot, căruia nu-i plăcea supunerea tarabostelui- Zundecibalm căută în grabă o ieşire din situaţia încordată care se crease şi pe care el n-o prevăzuse. Îi pierise moleşeala şi se ridică repede de pe jilţul său.

— Potoliți-vă, păstrați respectul față de Marele preot al lui Zamolxis, altfel vă scot pe amîndoi în fața judecății preoților! Rege este numai acela pe care Marele Preot l-a uns în fața poporului, după ce Marea jertfă a fost primită de Marele zeu. Se întoarse apoi cu totul spre Susagus. Aveai să-mi spui ceva? îl întrebă, şi văzînd că acesta făcu un semn cu capul, se întoarse din nou spre Diegis. Să-mi spui, de ce ai venit la mine?

— Dă-l mai întîi afară pe trădător!

Fără să aştepte alt îndemn, Susagus se retrase murmurînd :

— Poate că va veni vremea cînd regele se va convinge că nu eu am fost trădătorul...

Marele preot zîmbi. Socoti că tarabostele dăduse să se înțeleagă că Decebal trădase poporul.

— Văd că eşti foarte hotărît, Diegis! spuse el după ce Susagus ieşi. Ca să putem sta de vorbă, să iasă afară şi Dagio.

— Şi preoții care fac de gardă! ceru Diegis. Marele preot rîse.

— Nu trebuie să ne ferim de ei. Preoții din garda mea sînt muți şi surzi. Numai aşa sînt sigur că îmi păstrez secretele. Ştiu că sînt încercuit de iscoade romane, gărzile pe care le-ai văzut pe Cetatea-de-Munte nu sînt puse să păzească nişte ruine, ci să urmărească tot ce se mişcă pe Cogheon. Dar ca să te liniştesc, fie, uite că-i scot afară.

Făcu un semn cu mîna şi garda ieşi o dată cu Dagio. Bătu apoi din palme şi ceru să se aducă gustări şi vin.

Rămaşi singuri, după ce goliră cîteva cupe, Zundecibalm începu să vorbească mîngîindu-şi barba albă, lungă şi aspră.

— Sînt fapte pe care tu nu le-ai înțeles, Diegis, fiindcă nu le-ai cunoscut, sau dacă le-ai cunoscut, în parte, n-ai chibzuit mai adînc asupra lor. Îți voi povesti totul : Decebal a fost primul rege al dacilor care, prea sigur pe el, n-a vrut să țină seama de sfaturile Marelui preot. Am încercat de multe ori să-l opresc de pe calea pe care o apucase, şi nu mi-a dat ascultare. Eu nu doream războiul, imperiul era puternic, iar împăratul - hotărît. Cred că nu m-am înşelat, în acea vreme şi tu doreai o amînare a luptelor, în aşteptarea unui moment mai prielnic...

Diegis încuviință uşor cu capul.

— Ca Mare preot, continuă Zundecibalm, am şi alte legături şi cunosc lucruri pe care un rege nu are de unde să le afle. Preoții mei sînt împrăştiați prin toată țara, şi preoți de-ai mei merg în toate părțile lumii : la Roma, la Delfi, la Memphis, la Babylon, pînă departe, către soare-răsare.

— Nu te înțeleg, îl întrerupse Diegis, aici în Dacia nu s-a ascultat niciodată de hotărîri care se luau în afara hotarelor,

— Nu înțelegi şi nici nu trebuie să afli mai mult. De altfel, nici Decebal n-a ştiut. Dar să lăsăm asta şi să ne vedem de necazurile care ne apasă acum. Vorbesc aşa nu fiindcă m-aş teme de tine. Acum eşti în puterea mea şi n-aş vrea să cred că tu te-ai teme de mine.

— Din moment ce nu vrei să mă recunoşti rege al dacilor, crezi că nici

nu trebuie să te temi. Uiți însă că dacii care mă urmează sînt nişte răsculați sau nişte „latroni", cum ne spun romanii, şi poate că nu te-ai gîndit că, din momentul în care te-ai atinge de ființa mea, în toată Dacia răsculații vor porni la vînătoarea după preoți ca după lupi şi după zimbri?

— Ar îndrăzni? murmură îngrijorat Marele preot.

— Da, aşa le-am cerut eu înainte de a pleca încoace, şi aşa mi-au jurat toate căpeteniile de cete!

— Dacă ai face asta, te-ar pedepsi Marele zeu.

— Nu, Zundecibalm, noi cei care trăim de atîția ani numai prin păduri şi munți dormim cu ochii deschişi, atenți asupra duşmanului. Noi de mult nu ne mai temem de Zamolxis. Dacă el ar fi avut vreo putere, n-ar fi lăsat ca Dacia să fie cotropită, iar dacă a avut şi ne-a fost duşman, nu văd pentru ce ne-am ruga duşmanului!

Marele preot se mişcă neliniştit.

— Cum, Diegis, tu ridici poporul împotriva preoților?

— Nu ți-am spus asta! Ştiu că o țară nu poate să fie condusă fără ajutorul preoților şi, mai ales acum, n-aş vrea să se bucure duşmanul, dacă s-ar porni lupta între noi răsculații şi voi preoții şi s-ar împărți tot neamul în două tabere, care s-ar înfrunta oriunde s-ar găsi. Încurcat, Marele preot se ridică şi începu să umple cupele cu vin. Căută cuvinte potrivite. Teama începu să-l stăpînească. Diegis nu putu să vadă neliniştea ce lucea în ochii lui umbriți de sprîncenele stufoase, răsfrînte în jos.

— Să zicem că te-aş recunoaşte ca rege, începu cu un murmur binevoitor, ce-ai folosi din asta? Preoții n-ar putea să te ajute să lupți împotriva imperiului.

— N-am venit să-ți cer asta, ci altceva.

— Ce altceva? îl întrebă nerăbdător. Încurajat de zîmbetele lui şi hotărît să-şi atingă ținta, Diegis căută să slăbească încordarea şi vorbi ceva mai potolit.

— Stat hotărît să pornesc lupta, şi pentru asta îmi trebuie luptători mulți şi arme bune. Rosti apoi mai apăsat: îmi trebuie bani, Zundecibalm, bani mulți, şi acum, în Dacia, numai aici pe Cogheon se mai găsesc.

— Şi vrei să-ți dau din tezaurul lui Zamolxis? îl întrebă Marele preot, mirat peste măsură.

— Nu din tezaurul, preciza Diegis, ci tot tezaurul, fiindcă toată bogăția din el este strînsă de daci şi e drept să fie folosită pentru ca poporul dac să-şi recapete libertatea!

Marele preot răsuflă uşurat. Găsise o cale de scăpare, fără să arate un refuz fățiş.

— Vezi, Diegis, la asta nu mă gîndisem. Nici un rege dac n-a îndrăznit sau nu s-a gîndit să ia ceva din tezaurul lui Zamolxis.

— Dar voi, preoții, ați spus întotdeauna că atunci cînd viața poporului dac va fi în primejdie se va da tot ce s-a strîns pentru Marele zeu.

— Din nefericire, lucrurile nu trebuie înțelese aşa, reluă Zundecibalm.

Dacă ar fi fost vorba de o răscumpărare de la imperiu, să zicem, mai mergea... Acum nu mai stă în puterea mea să-ți îndeplinesc cererea, şi asta din două motive : primul şi cel mai hotărîtor este că tezaurul lui Zamolxis nu se mai află în Dacia ; el a fost dus, înainte de lupta cea mare, la Delfi, în cea mai mare taină, pentru a fi pus în siguranță ; al doilea motiv, şi-asta numai dacă aş fi avut tezaurul, ar fi fost că eu nu ți-aş fi dat bani să porneşti un nou război. Eu unul nu pot să te ajut să repeți greşeala pe care a făcut-o Decebal! Vrei să piară şi restul de daci care au mai rămas în viață? Imperiul este nemărginit, şi Traian este puternic. Numai cine şi-a pierdut mințile ar mai porni împotriva lui...

— Eu mă voi încumeta! rosti tăios şi hotărît Diegis.

— Dacă ar fi în joc numai viața ta, ți-aş spune „Du-te!", însă în fața Marelui zeu, tu n-ai voie să pierzi viețile dacilor numai pentru că vrei să te încăpățînezi, să fii ambițios şi nemăsurat!

Pierzîndu-şi răbdarea, Diegis îl înfruntă :

— Lasă sfaturile, Zundecibalm!

Marele preot continuă, fără să ia în seamă tonul cu care i se vorbise :

— Tu uiți că noul guvernator, Julius Quadratus Bassus, este tot atît de pornit ca şi împăratul Traian şi este hotărît să împrăştie pentru totdeauna toate cetele de...

— Latroni, îl completă Diegis.

— N-am vrut să spun aşa. Tu ai înțeles ce-am vrut să spun.

— Da, da, nici nu trebuie să ascundem... Diegis se ridică de pe scaun.

— Ce, vrei să pleci? E noapte, e tîrziu...

— Pentru acela care este hotărît să lupte nu este niciodată nici noapte şi nici tîrziu!

— Numai că nu poți să treci printre posturile de gardă ale legionarilor decît la lumina zilei. Dacă ai încerca acum, ar exista primejdia să fii legat.

— Chiar îmbrăcat ca un capnobot?

— Chiar aşa! Să nu crezi că ne bucurăm de prea multă încredere din partea lor. Voi da ordin să fii condus în camera pentru oaspeți, unde te vei odihni pînă-n zori. Îl iei cu tine pe Dagio.

A doua zi, nu se luase roua de pe iarbă cînd Diegis şi Dagio erau înapoi, în poiana în care îi aşteptau luptătorii din gardă. Deplina siguranță în care părăsiseră Cogheonul îl făcuse pe Diegis să creadă că Zundecibalm fusese sincer în tot ceea ce-i spusese şi nu încercase să-l trădeze. Ieşiseră în mijlocul unei adevărate gărzi de preoți bine înarmați, şi la despărțire fusese salutat aşa cum se cuvenea unui rege, cu toate că preoții din gardă nu ştiau cine se ascunde sub straiele de capnobot. Îl mira numai faptul că Burillo nu se mai arătase. Abia sosit, Dagio îl căută pe Fulvius.

— A plecat de mult în vale, împreună cu doi luptători, îi spuse un dac din gardă. Lipseşte de aseară, a spus că vrea să vă prindă din urmă, căci a uitat să vă spună ceva.

— Şi nici cei doi oare au plecat cu el nu s-au mai întors?

— Nu!

— Pe cine a luat cu el?

— A ales doi din cei care cunosc mai bine munții şi văile prin împrejurimi şi ar şti să-l aducă aici pe cel mai scurt drum, de oriunde s-ar găsi, îi răspunse acelaşi luptător.

Diegis îi privi lung pe Dagio.

— Nu e vreme să-l aşteptăm, îi spuse. Trebuie să ne îndepărtăm cît mai repede!

— Păi Fulvius a spus, continuă dacul, că nu trebuie să-l aşteptați. Vă prinde din urmă.

Cu un zîmbet plin de amărăciune, Diegis spuse :

— Ți-ai pierdut stăpînul, Dagio, adică nu, ți-a fugit stăpînul.

Se întoarse apoi spre gardă şi ordonă ca în cea mai mare grabă să pregătească totul de plecare. Regele tresări cînd mai mulți luptători se repeziră cu sulițele întinse spre un desiş de aluni din apropiere.

— Opriți-vă!

In fața lor se ivi Burillo, suflînd greu şi aprins la față.

— Mărite rege, nu este de pierdut nici o clipă! Era şi de aşteptat : cine a trădat va mai trăda! O să vă povestesc pe urmă totul. Acum urmați-mă, să vă scot din încercuire.

Şi fără să mai aştepte cuvîntul regelui, Burillo porni spre o potecă îngustă, ce se pierdea în hățişurile din apropierea poienii. Caii erau lăsați cu o parte din gardă, la o depărtare de o zi de mers pe jos. Diegis se luă după el cu multă îndoială. „Dacă preotul care mergea grăbit înainte era cea mai perfidă unealtă a lui Zundecibalm?" îşi spuse el. Se întoarse spre Dagio şi-i şopti :

— Vezi ca toți luptătorii să fie pregătiți pentru o lovitură fulgerătoare, dacă se va încerca să ni se aţină calea.

Din urmă auziră voci, apoi strigătele lui Fulvius, care, însoțit de ceilalți doi, urca în fugă.

— Mărite rege, sîntem încercuiți de trei centurii. Le-am urmărit un timp şi n-am avut vreme să vă ieşim înainte, deşi de sus, de pe coastă, v-am văzut cînd coborîți de pe Cogheon printre ruine, însoțiți de preoți.

Atent la ceea ce se petrecea în urmă, Burillo se întoarse din drum.

— Rog pe regele meu să se grăbească, altfel sîntem pierduți! îi spuse cu îngrijorare.

Sosirea lui Fulvius spori încrederea lui Diegis în preot şi spulberă bănuiala din sufletul lui Dagio că fostul gladiator i-ar fi putut trăda. Iuțiră mersul după Burillo prin hățişul des. În apropiere, zăreau prin frunzişul copacilor cum se înălțau semețe stînci cu pereți netezi. Ajunseră într-un luminiş în care poteca se termina într-o stîncă, spre dreapta pădurea cobora pe un povîrniş iute şi, ceva mai în față, se căsca o prăpastie adîncă. Diegis se văzu cu totul încercuit şi din nou deveni bănuitor.

— Burillo, dacă ai urmărit să ne înfunzi între munte şi prăpastie, nu

vei apuca să te bucuri de încercuirea noastră de către centuriile duşmane! strigă el îngrijorat, iuțind paşii după preot, care continua să meargă grăbit spre peretele de stîncă.

Din urmă se auzeau ropote de cai, ce se apropiau din mai multe părți.

— Ne prind aici, mărite rege! strigă Dagio, şi-şi trase spada.

Cu multă stăpînire şi multă siguranță, preotul se înapoie spre ei în fugă.

— Nu este timp de bănuieli, urmați-mă, altfel nu vom mai avea nici o scăpare!

Porniră din nou după el, şi nu mică le fu mirarea cînd, după un colț al stîncii, văzură o brînă îngustă, ce se prelungea la o înălțime amețitoare pe marginea prăpastiei. Preotul se opri.

— Mărite rege, fiecare să se țină de sulița celui din față, ca astfel cumpănit să nu scape în prăpastie. Doi oameni voinici să rămînă în urmă, şi după ce toți au intrat pe brînă, să răstoarne piatra aceea în potecă.

Burillo le arătă un colț de stîncă cu muchii ascuțite, care, aşezat pe brînă, ar fi putut să întîrzie pe urmăritori. Ropotul cailor se auzea tot mai aproape.

— Rămîn eu cu Fulvius, spuse Dagio, şi se traseră la o parte.

-— După mine, mărite rege!

Burillo smulse sulița unui dac şi-i întinse celălalt capăt.

—Prinde-te de ea şi nu căta în prăpastie, Burillo a trecut pe aici de multe ori.

Se înşirară repede pe brîna lungă şi îngustă. Cînd Dagio şi Fulvius se opinteau să răstoarne colțul de stîncă, auziră şuierături de săgeți. Urmăritorii se apropiaseră. Nu le luară în seamă. Se opintiră cu toate puterile, şi bolovanul se urni, rostogolindu-se în potecă. De după colț se ivi un legionar, pregătit să arunce sulița, dar Fulvius i-o luă înainte, apucă o piatră grea şi o aruncă cu toată puterea. Izbit în piept, legionarul se prăbuşi fulgerător. Fulvius porni în fugă pe brînă. În urma lui se ivi alt legionar, pe care barda lui Dagio îl culcă la pămînt. În jurul lor, săgețile şuierau şi se izbeau de peretele de piatră. Una se înfipse în piciorul lui Dagio, dar bătrînul nu-şi pierdu cumpătul, se aplecă repede, o smulse şi continuă fuga. Ajunseră la capătul brînei şi cotiră după stîncă. Nu văzură pe nimeni. Parcă toți ceilalți intraseră în pămînt.

— Veniți încoace! le şopti Burillo, care îi aşteptase ascuns într-un desiş de brazi stufoşi.

Îl urmară. Mergînd pe brînei pe sub cetină, văzură cum încetul cu încetul pătrund în inima muntelui. După ce-i scoase la lumină, Burillo se opri şi, arătîndu-le cu mîna un vîrf rotund de munte, le spuse :

— Legionarii au rămas de partea cealaltă a muntelui, şi oricît v-ar căuta, n-or să vă găsească. De aici, mărite rege, eu mă întorc pe Cogheon. Trebuie să porniți drept înainte pînă pe vîrful acela ascuțit, şi cînd veți coborî dincolo o să dați chiar în cărarea pe care ați venit.

— Te-ai dovedit un adevărat luptător, Burillo! îi spuse Diegis strîngîndu-l la piept. Îți cer iertare pentru clipele în care încrederea mea în tine s-a clintit!...

— Eu mă străduiesc să simt ceea ce se petrece în sufletul regelui, şi-mi dau seama de furtuna ce-o are în inimă. Dacă regele meu ar vrea să mă asculte puțin, s-ar mai uşura de îngrijorare. Poate n-ai uitat că Burillo este mai puțin preot şi mai mult luptător. Am şi eu o cauză pentru care lupt, pe care o voi spune regelui, la vremea ei, mai tîrziu. Burillo a ascultat tot ce s-a petrecut la Zundecibalm, mărite rege, şi nici nu s-a aşteptat ca Marele preot să-ți vorbească altfel, dar să nu fii îngrijorat, banii îi ai şi-i poți lua orieînd...

Diegis se opri din mers şi-i aruncă o privire cercetătoare. Preotul continuă cu aceeaşi linişte :

— Nu înțeleg de ce Burio n-a venit pînă acum să-ți vorbească...

Mirarea din privirea lui Diegis crescu.

— Mi-a trimis oameni de mai multe ori şi s-a arătat gata să mă urmeze, îi spuse regele, neînțelegînd ce vrea să spună preotul.

— Ceva trebuie că se ascunde aici, reluă Burillo, eu am datoria să-ți spun tot ce ştiu, mai ales acum cînd din partea Marelui preot n-ai obținut nimic.

După ce făcu o scurtă pauză, vorbi încet şi sugrumat, mişcat de importanța celor ce avea să spună :

— Mărite rege, o parte a tezaurului Daciei a fost trimisă de Decebal, în cea mai mare taină, la Marodava, în cetatea lui Burio!

Diegis îl scutură cu putere.

— Îți dai seama de ceea ce spui, Burillo? îi strigă, năpădit de speranță şi de îndoială totodată.

Preotul tuşi şi-şi drese glasul.

— Da, mărite rege! Nimeni în afară de Burio n-a mai ştiut! De unde ştiu eu? Regele meu să nu-şi pună această întrebare, să-şi amintească numai că i-am spus, că nimic nu s-a putut mişca în Cetatea-de-Munte şi pe Cogheon fără să fi fost cunoscut şi de Burillo!

Un moment, regele îl privi împietrit. De cînd se ivise în tabăra lui şi îl salvase pe Vicilis, bărbatul slăbuț şi plăpînd ce-l avea în față, un preot neluat în seamă, îl uimise prin tot ceea ce făcuse.

— Alungă gîndurile şi frămîntarea, mărite rege, Burillo îți este un slujitor supus! Du-te cît mai degrabă la Marodava şi primeşte tot ceea ce a lăsat viteazul Decebal!

Preotul se întoarse, pregătit să plece.

— Cînd vei avea nevoie de mine, mă vei găsi oricînd gata de luptă. Se apropie vremea, mărite rege, cînd Burillo va arăta că e şi luptător!

5

De multe ori m-am întrebat, scumpa mea Canidia, dacă am fost vrednic de dragostea ta şi de sacrificiul pe care l-ai făcut pentru mine! De cînd am fugit de pe şantierul de la Ulpia Trajana, fericirea mea a fost prea mare, viaţa prea frumoasă, şi sufletul meu prea plin de dragostea ta!...

Pe cîmpia întinsă, din valea de sub cetatea Marodava, pe un drumeag ce alerga în ocoluri largi printre lanuri, pe un soare arzător de început de august, Canidia şi Staberius mergeau ţinîndu-se strînşi unul lîngă altul. Amîndoi arătau plini de viaţă şi fericiţi. Singuri pe cîmpia întinsă, păşeau fără grabă, încălziţi de focul dragostei şi al soarelui. Din loc în loc se opreau, se îmbrăţişau şi se sărutau cu patima iubirii şi a tinereţii.

De cum sosise la Marodava, Staberius nu încetase să-l ajute pe tînărul taraboste la treburile cîmpului. Acum, în plină vară, tarabostele îi încredinţase supravegherea secerişului şi treaba mersese cum nu s-ar fi putut mai bine. Adesea, Canidia îl însoţise la cîmp şi nu o dată fiica marelui senator Publius Octavianus secerase cu plăcere grîul înalt, ce-i ajungea pînă la piept, alături de daci şi de iubitul ei soţ.

În această zi se sfîrşise secerişul, şi obiceiul din bătrîni era ca munca să se încheie cu sărbătoarea coroanei. Amîndoi aşteptau cu arzătoare nerăbdare să vadă petrecerea, pe care ei, dacii, o pregăteau cu multă înfrigurare. În ultimele zile toţi seceraseră cu mai multă îndemînare şi cu mai mult spor, dornici să vină mai repede ziua mult dorită. Staberius se opri şi privi peste cîmpie. Nu văzu nici o mişcare, cu toate că se apropiaseră de locul în care avea să înceapă jocul. Pe secerători îi simţea împrăştiaţi pe întinsul cîmpului, ascunşi prin gropi, prin tufişuri şi mărăcinisuri, în aşteptarea purtătorului coroanei. O strînse mai tare lîngă el şi porniră mai departe.

— N-am să-ţi pot mulţumi niciodată îndeajuns pentru fericirea pe care o dai vieţii mele...

— Pe Cybela, dragul meu, cum poţi vorbi astfel? Canidia nu e soţia ta? Cînd soţii se iubesc şi sînt fericiţi, nu mai are nici un rost ca unul să se gîndească într-una cum să-i mulţumească celuilalt pentru fericirea ce i-o dă!

— Da, Canidia, sînt tulburat, nu mai ştiu ce spun! Cînd să intru sus în cetate, l-am întîlnit pe Burio, bunul taraboste. M-am legat de el mai mult ca de-un frate! „O să te bucuri mult astă-seară, Staberius!" mi-a strigat el vesel. M-am întrebat în acea clipă şi mă întreb şi acum : Ce fel de suflet are acest dac, dacă ocroteşte cu atîta căldură pe fiica unui senator, a unui duşman?

— Pe Burio şi eu îl iubesc ca pe-un frate, şopti ea.

— Ascultă, Canidia!

Staberius se opri, strîngînd-o de mijloc. De după un mic dîmb, se auzeau cîntece, strigăte şi chiote, semn că sărbătoarea coroanei începea. O prinse strîns de mînă şi porniră în fugă. Cum cotiră drumul pe după dîmb, văzură fete şi flăcăi în plină pregătire şi voie bună. Glumele, rîsetele, chiotele şi cîntecele se ridicau din toate părţile. Nu se opriră din fugă decît în mijlocul lor. Femeile şi fetele împleteau de zor coroane din firele de grîu cele mai lungi şi cu spicele cele mai bogate, amestecate cu toate florile cîmpului. În jurul lor, flăcăii făceau glume, cîntau şi rîdeau, căutînd să-şi potolească nerăbdarea ce-i frămînta. Fiecare flăcău se credea purtător de coroană. În mijlocul fetelor şi femeilor ce împleteau coroanele, stăteau patru fete, cele mai frumoase. Alegeau flori, îşi şopteau la ureche şi rîdeau. Erau fetele care trebuiau să aleagă pe purtătorul de coroană, şi spre ele se îndreptau din cînd în cînd, pe furiş, privirile înfierbîntate ale flăcăilor. Restul, bătrîni, femei, tineri şi copii îşi umpleau botele, ulcioarele şi oalele cu apă din pîrîul din apropiere şi se făceau nevăzuţi pe întinderea cîmpului, în căutarea unei ascunzători cît mai bune. Va fi plin de noroc cel care va reuşi să arunce apa din vas pe un purtător de coroană. Femeile se ridicară. Cea mai frumoasă şi mai bogată coroană, toată de culoare albastră, o dădură celor patru fete. Mulţimea se retrase şi formă două cercuri : cercul din mijloc, al flăcăilor care se încumetau să ia parte la întrecerea coroanei, şi cercul de-afară, al femeilor şi fetelor. Cele patru fete agăţară cîte-o coroniţă de gîtul fiecărui flăcău intrat în cercul alergătorilor, apoi toate patru luară coroana cea mare cu florile albastre şi o ridicară deasupra capetelor.

Nelinişştea îi cuprinse pe toţi. Pentru a se mai stăpîni, unii flăcăi tuşeau uşor, alţii făceau glume, iar fetele izbucneau în hohote de rîs nestăpînit. Cele patru fete porniră cu coroana în lungul cercului, prin faţa flăcăilor. Se opreau în dreptul cîte unuia, îi ţineau coroana deasupra capului şi izbucneau în rîs. Flăcăul, plin de nelinişte, cu picioarele încordate, stătea pregătit de fugă, dar codanele rîdeau, fugeau mai departe şi se opreau la altul. Şi încordarea creştea tot mai mult. Aşteptarea devenise nerăbdare Cînd fetele începură să ocolească cercul pentru a doua oară.

Dar tocmai cînd mulţimea nu se aştepta, coroana căzu din mîinile celor patru fete pe gîtul unui flăcău şi se opri pe umerii lui largi. Ca scăpat din gură de lup, flăcăul sări şi o luă la fugă. De la primii paşi, o fată sări sprintenă şi-i deşertă oala pe ceafă. Mulţimea izbucni în rîsete. Luptîndu-se să iasă din cercul fetelor şi nevestelor, flăcăii din cercul coroanei porniră în goană după el.

— Fugi, Decibalos, astăzi eşti alesul zeilor şi al fetelor frumoase! strigă cineva.

Decibalos o apucase de-a dreptul peste cîmp, spre cetate, urmărit de flăcăii purtători de coroane, care căutau să-l prindă. Acela care îl întrecea

lua coroana cea mare, albastră, şi continua fuga, pînă cînd era prins de altul. Ultimul şi cel mai iute de picior, care dădea tarabostelui coroana, era cîştigătorul.

Tot cîmpul spre cetate deveni un iureş de fugă, de chiote, de îndemnuri şi de rîsete. Purtătorii de coroane alergau ocolind cu grijă fiecare tufiş, fiecare groapă şi mărăcine, de unde puteau să le sară în cale cei ascunşi cu vase pline cu apă. Din urmă, bătrînii, femeile şi copiii se adunau în cete mici, ieşeau la drumeag şi porneau grăbiţi, pe calea cea mai scurtă, spre cetate. Fetele şi flăcăii, strînşi în grupuri, începură să cînte de hăuiau văile, grăbind paşii după alergători. Erau imnuri de mulţumire către Marele zeu, pentru că dăduse ploaia la timp, de se făcuse belşug de bucate, amestecate cu cîntece de dragoste, în care poporul nu uitase să pună şi cuvinte de ură împotriva cotropitorului.

Pe cărarea cu ocoluri largi ce urca spre cetate, Decibalos alerga abia trăgîndu-şi sufletul. Fusese o goană nebună, mulţi căutaseră să-l întreacă şi să-i ia coroana, însă el nu se lăsase. La Marodava erau rari anii cînd alesul fetelor nu era prins şi nu-i lua coroana altul mai iute de picior. Pe marginea cărării se strînseseră cei care nu fuseseră la cîmp, dornici să vadă sosirea învingătorului. Unii priveau cu înfiorare, alţii strigau şi-i îndemnau pe cei ce fugeau prin faţa lor. Cei mai mulţi îşi goleau oalele de apă asupra alergătorilor.

— Fugi, Decibalos, fugi, că e gata să te prindă din urmă! strigă cineva.

— Numai un salt bun, Durax, cu tot curajul, şi-i iei coroana chiar în poarta cetăţii! îndemnă altul pe cel care căuta să-l prindă pe Decibalos.

— Ferice de Gumida, voinic şi frumos flăcău şi-a alea! spuse o bătrînă dînd din cap a mirare.

Tarabostele Burio îl aştepta pe purtătorul coroanei în poarta cetăţii, înconjurat de gardă şi de robii curţii. Fiecare ţinea în mînă cîte-o oală plină cu apă. Decibalos se apropie, ud de apa ce se aruncase pe el şi de sudoare, roşu la faţă ca florile de maci şi cu pletele fluturînd în vînt. Cînd ajunse aproape de taraboste, o ploaie se descarcă asupra lui din oalele gărzii şi ale robilor. O ultimă sforţare, mai făcu un salt şi se opri în faţa tarabostelui, care-l primi cu un alt val de apă. În spatele lui, flăcăul Durax se opri la cîţiva paşi, înfrînt. Tarabostele scoase coroana de după gîtul lui Decibalos şi îl îmbrăţişa, apoi îl luă de mînă şi intrară în cetate, înconjuraţi de mulţime.

În curtea cetăţii erau întinse mese mari şi bogate pentru toţi dacii care fuseseră la seceriş : mese înalte de lemn cu bănci lungi împrejur, pentru dacii liberi, şi mese aşternute pe jos, pe iarbă, pentru robi. Patru fete luară coroana din mîna tarabostelui şi, ridicînd-o deasupra capetelor, se apropiară de masa cea mare din mijloc, la care se vor ospăta stăpînul cetăţii şi căpeteniile, şi o aşezară deasupra unei pîini atît de mari; încît fusese adusă de patru femei, în mijlocul pîinii era pus un ulcior plin cu vin, împrăcat în flori roşii şi albe. Ajuns în apropierea meselor, tarabostele

se opri, aşa cum era obiceiul, şi strigă către învingător :

— Hei, Decibalos, păi aşa ud şi murdar vrei tu să stai la masă cu mine?

— Nu-l primi, stăpîne, alungă-l la staulul vitelor! strigară fetele.

— Cum, ce spuneți voi? Tarabostele se uită împrejur, rîzînd mulțumit. Cum, să nu-l iau la masa mea pe cel care mi-a adus semnele belşugului? Marele zeu ne-ar trimite secetă şi grindină în anul care vine! Ori îl vreți voi pe flăcăul acesta voinic şi frumos? spuse apoi, în glumă. Hei, robilor, îndată să mi-l îmbrăcați ca pe-un zeu frumos, din cap pînă-n picioare! strigă el vesel.

Înconjurat numai de flăcăi, pentru a nu fi văzut de fete şi femei, Decibalos se îmbrăcă într-un costum frumos, lucrat anume de mîini iscusite de fete pentru sărbătoarea coroanei. În acelaşi timp, pe după hambarele şi magaziile din cetate, îşi schimbau îmbrăcămintea în grabă şi ceilalți flăcăi alergători, purtători de coroane, punînd haine curate şi frumoase, aduse de mamele lor.

Tarabostele Burio, mult schimbat de suferințele îndurate în lupta cea mare şi de munca de pe şantierul de la Ulpia Trajana, arăta în această zi de sărbătoare încă tînăr. Fața lui senină, ochii albaştri şi blînzi, vocea caldă, mişcările agere şi purtarea plină de omenie, toate contribuiau ca el să fie iubit de cei care trăiau pe moşia lui. Înconjurat de fete şi flăcăi, asculta glumele lor, în aşteptarea aducerii jertfei. Lîngă masa cea mare, pe care fetele puseseră coroana, preotul cetății pregătea în grabă altarul pentru aducerea jertfei de mulțumire către Zamolxis. În cele patru colțuri ale altarului aprinsese patru făclii, iar pe altar pusese un vas de pămînt frumos smălțuit, plin cu jar, peste care presărase tămîie, răşină şi arome plăcut mirositoare. Mulțimea se strînsese în jurul altarului într-un cerc larg. Tarabostele veni lîngă preot, avînd alături pe Decibalos. Slujba de aducere a jertfei se începu printr-un imn de slavă cîntat de preot, cu mîinile ridicate în sus şi cu privirea îndreptată spre cer. Urmă un imn de mulțumire către Marele zeu, cîntat de corul fetelor şi flăcăilor, apoi la altar se aduse o tavă mare de lemn, purtată de doi flăcăi şi de două fete, pe care se puseseră pîinea cea mare, ulciorul şi coroana. Toți patru se mişcau ca şi cum duceau o povară foarte grea, atît de mare fusese belşugul în acest an. După ei, un bătrîn împinse un ieduleț mic, roşcat şi foarte vioi. Cele patru ajutoare ale preotului luară iedulețul şi-l întinseră pe altar. Preotul ridică cuțitul şi, în behăitul speriat al animalului, îl înjunghie printr-o lovitură dată cu multă îndemînare. Un murmur de mulțumire, de supunere şi de credință se ridică din mulțime. Behăitul iedulețului era semn că Marele zeu primise jerfa. Preotul tăie apoi iedulețul în patru bucăți mari şi pîinea, la fel, în patru sferturi. Cîte-o bucată de ied şi un sfert din pîine se împărțiră la fiecare din mesele cele mari. Femeile de la bucătării se îngrijiră să ia repede bucățile de carne şi să le friga bine. Preotul şi corul încheiară ceremonia cîntînd un imn de mulțumire către

Marele zeu.

Tarabostele se îndreptă spre masa cea mare din mijloc şi se aşeză pe locul rezervat pentru el. Din mulțime, cei care fuseseră la seceratul grîului se grăbiră să-şi găsească repede cîte-un loc. Puțini mai rămăseseră pe de lături. De la bucătării începură să se aducă bucate ce împrăştiau mirosuri îmbietoare, iar dinspre beciuri se iviră roabe cu donițe mari, ulcioare, ploşti şi oale pline cu vin. În dreapta tarabostelui stătea Decibalos, şi lîngă el preotul, iar în stînga lui - Staberius şi Canidia. Tot la masa lui se aşezară comații fruntaşi, împreună cu nevestele lor. Toți începură să mănînce cu poftă, presărînd ici-colo glume şi rîsete pline de voie bună. În jurul meselor, robii aveau grijă să schimbe repede făcliile arse. Se lăsase întunericul, şi, din vale, cetatea părea în flăcări. De după munte se ridica încet luna plină, sporind frumusețea acestei nopți de sărbătoare. După ce gustă de cîteva ori, tarabostele ridică cupa cu vin şi-l îndemnă pe Staberius.

— Sus cupa, Staberius, în amintirea zilelor chinuite pe care le-am trăit pe şantierul de la Sarmizegetusa!

Băură cu poftă.

— Acum, cînd îi cunosc pe daci, îmi dau seama ce ticăloşie a făcut Roma lovind acest popor, spuse Staberius ştergîndu-şi mustățile.

— Hei, Staberius, tu n-ai cunoscut viața plină de bogăție, de belşug şi de voie bună a Daciei! Dacii puteau să trăiască bine şi fără să învețe limba Romei şi fără să fie păziți de legiunile imperiului...

Tot vorbind, Burio privise ceva mai mult pe Canidia şi rămăsese uimit de frumusețea ei. Un fior de întristare îi trecu prin inimă. El încă nu-şi găsise o soție ; Marodava nu avea o stăpînă. Se întoarse spre Staberius.

— Ce-ai rămas pe gînduri, filozofule, te gîndeşti la Athena? M-am tot ținut să te-ntreb, ce părere ai de casa cea nouă pe care am înălțat-o lîngă a mea?

— E o casă minunată, pe care noi, eu şi Canidia, am privit-o îndelung aseară. Poate că mai tîrziu, cînd vom avea țarina noastră, ne vom face una la fel...

Pe fața lui Burio răsări un surîs plin de subînțelesuri.

— Asa, şi eu m-am gîndit ca pentru voi doi o astfel de casă ar fi cum nu se poate mai bună.

Staberius nu vedea nici o legătură între cele ce vorbiseră mai înainte şi casa cea nouă şi se miră văzîndu-l pe taraboste că se ridică în picioare, rupînd vorba. Mulțimea îl urmărise nerăbdătoare, şi de la toate mesele se porni un ropot de bătăi din palme. Tarabostele se întoarse spre cîştigătorul întrecerii şi purtătorul coroanei.

— Decibalos, dintre fetele de aici, care este aleasa inimii tale?

Flăcăul se înroşise ca floarea de mac, înainte ca tarabostele să-l fi întrebat. Cei de la mese îşi făceau semne cu coatele. Se întrebau, ce bucurie le va face tarabostele? întotdeauna de sărbătoarea coroanei - era

un obicei din bătrîni - stăpînul moşiei făcea unele daruri, care înveseleau mult pe cei veniți la petrecere. Văzînd că Decibalos se pierduse cu totul, tarabostele îl îndemnă :

— Spune, Decibalos, şi du-te şi ad-o aici, să stea lîngî mine!

Flăcăul se ridică şi se îndreptă spre masa de alături.

— Se duce la Gumida, şopti o femeie din apropiere. O luă de mînă şi o duse în fața tarabostelui. Obrajii fetei ardeau de tulburare şi de ruşine. Părul ei bălai era strîns în cozi bogate, trase peste urechi, în care împletise flori de albăstrele.

— Spune, Decibalos, cum o cheamă pe aleasa ta? îl întrebă tarabostele.

— Gumida! şopti flăcăul.

— Nu vrei să spui mai tare? Las' c-o să spun eu, începu tarabostele, plin de voie bună.

Tăcu o clipă şi tuşi. Pregăti un moment solemn. Ridică privirea pe deasupra tuturor şi vorbi rar şi apăsat :

— Gumida, tu cea mai aleasă fată din ținutul meu, îl vrei pe Decibalos?

Fata se îmbujora şi mai tare. Îşi trase năframa de pe umeri şi, de ruşine, îşi ascunse fața. Dar tarabostele se schimbase din nou pe glumă. În acel moment se ridică şi preotul :

— Mulțumim Marelui zeu pentru belşugul de bucate pe care ni l-a dat în anul acesta! rosti cu intonație ca de rugăciune.

— Mulțumim, mulțumim! repetară cei de la mese, ridicîndu-se în picioare.

Tarabostele mulțumi şi el, dar era preocupat de glumele pe care căuta să le facă. Ridică sus cupa şi spuse cu voce tare :

— Ia să-mi spuneți voi, dacelor şi dacilor care vă ospătați la masa mea...Tăcu. Mulțimea îl privea cu nerăbdare. Curiozitatea creştea. Continuă :

— Gumida îl iubeşte pe Decibalos, sau Decibalos o iubeşte pe Gumida?

Toți izbucniră în hohote de rîs.

— Decibalos pe Gumida! strigau nevestele.

— Gumida pe Decibalos! spuneau flăcăii.

— Amîndoi se iubesc! întăriră fetele. Tarabostele ridică în sus mîinile, cerînd linişte.

— Atunci eu m-am lămurit, spuse el rîzînd : ea îl iubeşte pe el, şi el pe ea, nu? Şi se iubesc amîndoi, da?

— Daa! murmură mulțimea.

— Atunci, nu-mi rămîne altceva de făcut : eu, tarabostele Burio, unesc de sărbătoarea coroanei pe Decibalos cu Gumida! Fac cumva vreo greşeală față de Marele zeu?

— Nuu! îi răspunseră în cor cei de la mese.

— Da unde-i culci, taraboste? întrebă un bătrîn hîtru. Nu ştii obiceiul : flăcăul face întîi casă, şi pe urmă îşi aduce nevastă!

— Nu te îngriji, bătrîne, Marele zeu a avut grijă de ei! Cine n-a văzut casa cea nouă de sub dîmbul mestecenilor? E a lor, cu tot pămîntul împrejmuit de lîngă ea. Are flăcăul acum unde să-şi ducă nevasta, bătrîne? îl întrebă tarabostele, căutînd să-l îndemne la vorbă.

Din toate părţile se înălţară cuvinte de laudă şi de mulţumire, numai Gumida plîngea, cu faţa în năframă, năpădită de fericire.

— Păi, dacă-i aşa, începu bătrînul, rog pe Marele zeu să-ţi dea sănătate şi viată lungă, taraboste, şi să mai înalţi case şi pentru alţi tineri! Şi adăugă rîzînd : Chiar şi pentru mai vîrstnici, dacă zeii i-au unit mai tîrziu...

Bătrînul săltă oala şi o duse la gură.

— Stai, bătrîne, să-mi răspunzi la o întrebare : ai spus că un flăcău nu trebuie sa-şi ia nevastă pînă nu-şi face o casă sau un bordei, dar dacă doi tineri sînt soţ şi soţie şi n-au un cămin al lor?

Clipind des din ochii vii, sub sprîncenele stufoase, bătrînul îşi şterse cu podul palmei vinul ce se scursese pe barba ce-i acoperea pieptul.

— Uite, fiindcă e zi de sărbătoare, spuse el, eu zic să punem noi mîna să le ridicăm o căsuţă, că ei n-au timp, trebuie să se iubească...

De la mese izbucniră hohote de rîs.

— Asta numai dacă au pămînt pe care să-şi facă ceva, lămuri el.

— Şi dacă tinerii sînt străini de aceste locuri, continuă să-l întrebe tarabostele, de unde vrei să aibă pămînt?

Puţini băgară de seamă că la cuvintele tarabostelui, Staberius şi Canidia se îmbujorară şi lăsară privirile în jos.

— Eu nu cunosc nici un străin aici, la Marodava! răspunse bătrînul fără să se gîndească mult.

— Dar Canidia şi Staberius?

— Ehei, taraboste, începu bătrînul vorbind rar şi scărpinîndu-se prin barbă, am auzit şi eu ceva din povestea lor! Eu zic că de mult ei nu mai sînt străini. Noi dacii am suferit, şi ei, sărmanii, au suferit... şi, aşa cum ne învaţă Marele zeu, oamenii care au suferit se adună şi se ajută. Apoi, ca şi cum abia acum se luminase, bătrînul strigă : Taraboste, eu zic să le dai o bucăţică de pămînt, şi noi sărim cu toţii să le înălţăm o căsuţă, chiar mai înainte de căderea iernii. Asta dacă ei se simt bine alături de noi şi dacă n-au pus de gînd să ne părăsească.

Cele mai multe priviri erau îndreptate asupra Canidiei şi a lui Staberius. Amîndoi erau năpădiţi de recunoştinţă faţă de oamenii în mijlocul cărora se aflau. Tarabostele se uită peste capetele mesenilor, plin de mulţumire.

— Voi ce spuneţi? întrebă el mulţimea.

— Aşa, aşa e bine! Să-i ajutăm! se auziră mai multe glasuri.

— Dar bătrînul nu mai poate nimic, spuse în glumă un flăcău.

— Eu, flăcăule? Mergem amîndoi în pădure să vedem cine are curaj să se ia la trîntă cu ursul? Dar lasă, cînd vom începe lucrul la casă, o să te iau lîngă mine să văd ce poți tu! Apoi, cu voce schimbată spuse, în glumă ;

Femeile tac, dar ele ştiu care din noi este cu adevărat bărbat...

Din toate părțile izbucniră hohote de rîs.

— Lasă, bătrîne, nu e nevoie să-ți masori puterea cu flăcăul, casa e gata ridicată şi te priveşte. Uite-o!

Tarabostele arătă cu mîna spre casa cea nouă, mare, înaltă, cu cerdac încăpător, de lîngă casa cea veche a cetății, amîndouă bine luminate de făcliile ce ardeau la capetele meselor.

— Pentru ei am înălțat-o şi cu ea am vrut să-i răsplătesc şi să-i mulțumesc acum, de sărbătoarea belşugului.

De la toate mesele răsunară strigăte de laudă şi de mulțumire, dar tarabostele nici nu mai ascultă şi nici nu le mai auzi. Îl văzuse pe şeful gărzii venind în fugă, prins parcă şi de nelinişte, şi de bucurie. Burio ascultă cu încordare tot ce acesta îi raportă în şoaptă. Cei din apropiere îl văzură cum se schimbă la față şi cum în ochi îi răsare o sclipire plină de înflăcărare. După ce şeful gărzii plecă, el continuă, cu vocea sugrumată, întocmai ca a unui om care a primit o veste mare şi neaşteptată. Spuse grăbit :

— Şi acum să vă arăt ce daruri mai fac în această zi de sărbătoare. Ştiu că mai multe fete şi neveste - neveste azi văduve, cu bărbații căzuți în lupta cea mare - şi-au ales ca soț cîte-un veteran. Ei, veteranii, au primit de la legiunea de la Porolissum cîte-o bucată de pămînt pentru muncă. Dar de unde a venit legiunea cu pămînt? E pămîntul nostru dac, şi atunci, putem noi lăsa fetele şi nevestele ce se unesc cu ei să se ducă la soți fără o bucată de pămînt a lor? De aceea, uite ce-am gîndit : pentru cinstirea neamului nostru, dau fiecărei fete şi neveste aleasă de un veteran o bucată de pămînt egală cu aceea pe care acesta a primit-o de la legiune. Să ridicăm oalele cu vin şi să bem aducînd mulțumiri Marelui zeu pentru belşugul ce ne-a dat!

Burio se întoarse, şopti ceva la urechea lui Staberius şi plecă. De tulburare nu mai auzea nici chiotele şi nici urările ce se rosteau în urma lui. Aproape de poarta cetății, într-un colț ascuns de lumina făcliilor, îl găsi pe şeful gărzii cu cei doi daci de a căror venire îl vestise.

— Rhesos şi Dapyx, flăcăii bărînului Chertebalos, ce veste mare îmi aduceți şi de ce n-ați vrut să i-o spuneți şefului gărzii? îi întrebă el mirat, cînd recunoscu pe cei doi flăcăi.

Îi îmbrățişă pe amîndoi. În lupta cea mare de la Cetatea-de-Munte luptaseră împreună.

— Dar ia stai, voi sînteți obosiți şi înfometați, mai bine să mergem în sala mea de ospețe, unde acum nu se află nimeni, să mîncați şi să beți ceva, apoi să vă odihniți puțin. Acolo o să putem vorbi mai pe-ndelete...

— Nu este timp nici de ospătat şi nici de odihnă, taraboste Burio! îi

luă vorba Dapyx, vorbind în şoaptă. Te aşteaptă regele.

— Regele? Diegis? Burio se însufleți, şi inima începu să-i bată cu putere. Unde? Plecăm îndată. Cît avem de mers, o zi, două, trei? Să pun să pregătească totul pentru drum.

— Nu, taraboste, sări Rhesos, nu e nevoie de nici o pregătire, regele este aproape de cetatea ta şi vrea să-ți vorbească.

— Plecăm numaidecît! Cum de n-am ştiut mai devreme? Îi ieşeam în cale însoțit de gardă, aşa cum se cuvine să fie primit regele.

— Taraboste Burio, spuse Rhesos, de sosirea regelui aici nu trebuie să afle nimeni.

— Ce spui tu, să nu am încredere în garda mea? Eu aici mă încred în toți dacii de pe moşie! Astăzi am avut sărbătoarea coroanei. Să fi fost regele în mijlocul lor, poate că i-ar fi văzut înnebuniți de bucurie şi de speranță. Dar să mergem, poate că a sosit momentul pe care de mult îl aşteptam, cu o nerăbdare ce mă ardea. Am să-l rog pe rege să vină să se ospăteze în cetate.

— Nu ştiu dacă va veni, murmură Dapyx! Duşmanul l-ar putea încercui şi l-ar prinde ca pe-un urs în bîrlog...

Burio clătină din cap, sigur de el şi de ceea ce făcea, îl chemă pe şeful gărzii.

— Pregăteşte numaidecît garda. Cît ai goli o oală cu vin, să fim porniți. Să plece mulțimea, fiecare la casa lui, după ce mi-i opreşti aici pe cei mai de încredere : bătrîni, tineri, femei şi fete, şi să spui la bucătării să se pregătească masă domnească. Să trimiți iscoade şi să aşezi oameni la toate posturile de pază, pentru a ne da de ştire îndată ce vor simți ceva prin împrejurimi. Se întoarse apoi spre cei doi frați. Cît timp ne trebuie să ajungem pînă acolo şi să venim înapoi?

— Nu ne trebuie mai mult decît timpul dintre cîntatul cocoşilor de două ori, spuse Dapyx.

Şi într-adevăr, cei ce se ospătau nu apucaseră să golească mai mult de o oală cu vin, cînd văzură mirați cum tarabastele ieşea din cetate în mare grabă, însoțit de mai mulți luptători din gardă. Ascultară îngrijorați cum se îndepărtează în ropotul cailor, întărit de ecoul muntelui.

Trecuse miezul nopții. În cetate era linişte. Făcliile de afară fuseseră stinse, şi mesele strînse. Din vale părea că întreaga cetate doarme. Numai în sala cea mare de ospețe era însuflețire, îngrijorare şi mirare. Robii aduseseră înăuntru mesele şi scaunele şi puneau pe ele bliduri pline cu cele mai gustoase bucate. Din beciuri se cărau ulcioare şi cofe pline cu vinul cel mai bun. Sala se luminase cu un număr sporit de făclii, iar ferestrele erau înfundate bine, ca nici o rază de lumină să nu răzbată afară. Pe masa din față, pe care s-au pus cupe şi tipsii de argint, au fost aşezate din loc în loc vase cu flori proaspete. Şi cu cît pregătirile se arătau mai îngrijite, mesele mai încărcate şi sala mai bine luminată, cu atît se strecurau mai mult teama şi nesiguranța în sufletul dacilor opriți pentru

continuarea ospățului. În cele patru colțuri ale sălii era pusă garda, iar în spatele mesei celei mai bogate din față, așezați buciumași și cornișți.

— Poate că vine guvernatorul roman de la Sarmizegetusa, șopti un comate, în a cărui privire se vedea teama.

— Ba, e destul dacă vine numai comandantul legiunii de la Porolissum, spuse un altul,, de lîngă el.

Dar atenția tuturor fu atrasă de vorbele de glumă ale lui Staberius, care răsunară în sală :

— Hei, bătrîne, de ce ești trist, ți s-au oprit în gît glumele, ori ospățul tarabostelui nu-ți este pe plac?

Bătrînul stătea pierdut pe gînduri, cu capul în piept și își trecea degetele printre firele lungi și albe din barbă. Văzu pe Staberius năpădit de fericire. Îl privi lung, și fața bătrînului, de obicei veșnic zîmbitoare și glumeață, rămase rece, împietrită, îngrijorată. Îi spuse în auzul tuturor, căci în sală domnea liniștea :

— Staberius, mi-am închipuit că te cunosc bine de cînd ai venit la Marodava. Spune-mi, veselia pe care o arăți este aceea a vulpii, sau a măgarului? Dacă știi, spune-mi de ce nu se arată tarabostele?

— Bătrînelule, se porni Staberius, mai întîi vreau să-ți mulțumesc pentru vorbele pe care adineauri, afară în curte, le-ai spus tarabostelui despre mine. Cît privește veselia mea, ea nu este vicleană, ca viclenia vulpii, ci curată și deschisă, gata pentru muncă și pentru luptă, așa cum este gata în orice clipă și pentru orice bunul măgar. Nu știu ce e cu tarabostele, dar am o încredere nețărmurită în el și sînt pregătit să îndeplinesc orice mi-ar cere. Dacă el nu este aici și a plecat din cetate, poate că aceasta a făcut-o din datorie, din grija ce ne-o poartă, din răspunderea ce-o are, de căpetenie a dacilor în această parte a țării...

Staberius nu mai vorbi mai departe. De afară se auzea ropot de potcoave, mișcare și voci de oameni ce murmurau scurt și apăsat. După cîteva momente de încordare, ușa se deschise larg, și în sală intră Diegis, urmat de Burio.

— Regele! strigă bătrînul neputînd să-și înfrîngă uimirea.

Îl cunoștea pe Diegis încă de pe timpul lui Decebal și luptase alături de el în multe bătălii.

Ca la un semn, toți comații îngenunchează și plecară capetele, numai el, bătrînul, rămase în picioare și-l privi adînc, fără să se clintească. Buciumașii începură să sune ușor, înfundat.

Bătrînul păși vioi spre Diegis :

— Marele zeu să-ți dea sănătate și viață lungă, mărite rege! rosti el cu multă însuflețire. O dată cu intrarea ta în cetatea Marodava, rog pe Marele zeu să aducă libertate dacilor! Brațele și inimile noastre sînt la picioarele tale, mărite rege!

Bătrînul luă mîna lui Diegis și o sărută cu supunere. Cuvintele bătrînului îl impresionară mult pe rege și pe taraboste. Diegis înainta

cîțiva paşi.

— Ridicați-vă, vitejii mei luptători! le spuse el adînc mişcat. Aşa-i că nu vă aşteptați ca tarabostele vostru să vă facă o astfel de bucurie în această zi de sărbătoare?

— Să jurăm regelui credință şi supunere! strigă tarabostele, cu înflăcărare.

— Jurăm! răsună sala de strigătele ieşite din zecile de piepturi.

— Să jurăm în numele Marelui zeu că nici unul din cei care sîntem de față aici nu vom scoate o vorbă, nu vom şopti nimic despre sosirea la Marodava, în noaptea aceasta, a iubitului şi viteazului nostru rege! Duşmanul are ochi şi urechi pretutindeni, să nu uităm! adăugă tarabostele.

— Jurăm! răsună din nou sala.

— Vă mulțumesc, bravii mei luptători! Însuflețirea voastră întăreşte hotărîrea mea, curajul vostru îl sporeşte pe al meu, iar încrederea voastră o socotesc încredere a întregului popor dac!

Pe bătrîn îl răscoliră mult cuvintele regelui şi îi deschiseră rana ce-i îndurera sufletul şi-l revolta..

— Ai spus bine, mărite rege, rosti bătrînul domol, privindu-l pe sub sprîncenele stufoase, aşa este, jurămîntul nostru este jurămîntul tuturor dacilor, dar nu şi al preoților. Eu sînt un luptător bătrîn, care a mers în multe războaie, alături şi de alți regi, dar niciodată n-am auzit ca acum pe preoți să spună că voința Marelui zeu este să ne supunem duşmanului, care ne-a cotropit țara, şi să muncim pentru el.

Comații ascultau, împietriți de cutezanța bătrînului. Ştiau că cel care îl mînie pe Zundecibalm e un om pierdut.

Diegis se apropie de bătrîn şi-l strînse la piept.

— Tot ce-ai spus tu, bătrîne, este şi în sufletul meu. După ce-l vom alunga din țară pe duşman, îl vom judeca pe Marele preot pentru trădare. Acum să nu uităm că trecem prin momente grele, avem mult de luptat şi trebuie să trecem la fapte!

Îmbrăcat de luptă, cu armură de metal lucitor, peste care atîrna mantia regală, purtînd la şold spada dreaptă, cu mînerul încrustat în pietre scumpe, Diegis se lăsă condus de Burio la locul de onoare ce-i fusese pregătit.

Se ospătară cu cele mai bune bucate şi băură din vinul cel mai vechi ce se păstra în beciurile cetății.

Ospățul se sfîrşi repede. Regele socoti că e mult mai sănătos să-i facă pe toți cei de față să creadă că plecase tot atît de repede precum venise. Părăsi sala în uralele comaților, care îşi reînnoiră jurămîntul de credință şi îngenunchează înainte-i. Burio îl conduse pe rege într-o încăpere retrasă din fundul cetății, dornic să afle în ce scop venise la Marodava. În sufletul său se pornise o grea luptă, de aceea căută să-l lase pe Diegis să vorbească, îl ascultă mult timp, în tăcere :

— Îmi pusesem mare speranță în ajutorul lui Zundecibalm. Ştiam că Marii preoți aveau strînse pe Cogheon bogățiile mai mari chiar decît tezaurul regilor daci, dar Zundecibalm, în loc să-mi dea ajutorul cerut şi să-mi întărească hotărîrea, mi-a spus că nu mai are nici un rost să lupt împotriva imperiului...

— Ticălosul! murmură Burio. Îmi voi spăla spada în sîngele lui spurcat de trădător!

— Am venit la tine, Burio, cu speranța că poate vei fi ştiind unde a ascuns Decebal cealaltă parte a tezaurului.

Diegis tăcu, căutînd să prindă ce schimbări se petrec pe fața tarabostelui, dar nu observă nimic. Îndoiala îi crescu. Se întrebă dacă nu cumva preotul Burillo îl înşelase.

Burio nu-i răspunse. Aşteptă ca regele să spună tot ce-i ardea sufletul.

— Am crezut că prin prinderea lui Vicilis voi putea afla totul, însă speranțele mi s-au spulberat. Cu ce să strîng o armată mare şi de unde să-i dau arme, dacă nu sînt bani? Diegis oftă adînc şi continuă : Dacă Marele preot ar fi fost alături de mine... Te mai întreb încă o dată, Burio : Tu nu ştii nimic de restul tezaurului lui Decebal, nu ştii unde a fost ascuns?

Tarabostele se ridică. Îşi goli cupa de vin şi îşi şterse uşor barba.

— Îl rog pe rege să mă urmeze, spuse el cu fața împietrită. Poate că aceasta este voia Marelui zeu!

Burio porni, însoțit de Diegis. Trecură prin mai multe coridoare strîmte, coborîră scări tăiate în stîncă şi se afundară tot mai adînc în inima muntelui de sub cetate. În mîinile lor, torțele tremurau, semn că sufletele le erau chinuite de speranțe şi de frămîntări lăuntrice. Ajunşi la o uşă de fier, Burio o descuie şi pătrunseră într-o încăperd ce părea mai mult o peşteră pe care taraboştii, stăpîni al cetății, o folosiseră din strămoşi. Pardoseala era acoperită cu paie, îngrămădite din loc în loc pe lîngă pereții de piatră, acolo unde lanțuri grele şi ruginite erau fixate de stîncă. Oseminte şi țeste omeneşti se vedeau împrăştiate pe paie, resturi de mîini şi de picioare se mai aflau încă prinse în inelele de fier de la capetele lanțurilor.

— Mărite rege, să nu te tulbure ceea ce vezi! Niciodată taraboştii Marodavei n-au omorit aici oameni legați în lanțuri. Osemintele trebuie să-l facă, pe acela care ar pătrunde pînă aici, să creadă că acesta a fost rostul gangurilor, scărilor şi trecerilor prin care am venit şi să nu se gîndească să caute mai departe. Era destul să vadă atîtea oseminte, țeste omeneşti şi lanțuri, ca să i se facă părul măciucă. Mergem înainte, mărite rege!

La luminile jucătoare ale flăcărilor, Burio se îndreptă spre un colț şi începu să dea la o parte osemintele, craniile şi paiele. Unul din lanțuri era fixat de o lespede de piatră ce se sprijinea pe pardoseală. Apucă lanțul şi trase cu putere, se auzi un scîrțîit prelung de scrijelare a pietrei, şi lespedea se răsturnă alături, lăsînd liberă o deschidere prin care abia

putea pătrunde un om. Burio făcu semn lui Diegis să-l urmeze şi se strecură prin deschizătură. Înaintară printr-o galerie strîmtă, coborîră mai multe trepte şi se opriră în faţa unei alte uşi. Burio o deschise şi lumină cu făclia drumul regelui.

Diegis se opri locului, înmărmurit de cele ce se arătau înaintea ochilor. În lumina făcliei, străluceau grămezi mari de monede de aur şi de argint, de-ale tuturor neamurilor : dace, romane, egiptene, feniciene şi ale altor popoare. Văzu lăzi şi rafturi pline cu podoabe, cupe, fibule şi paftale, inele şi brăţări, catarame şi zale, de aur şi de argint, unele încrustate cu pietre scumpe. În altă parte a încăperii, erau frumos aşezate statui mici de aur reprezentînd zei, oameni, animale şi păsări, lucrate cu multă măiestrie.

Cînd încăperea răsună de cuvintele lui Burio, spuse cu multă însufleţire, Diegis tresări.

— Mărite rege, tarabostele Burio şi-a păstrat legămîntul şi-ţi predă tezaurul pe care i l-a încredinţat Marele Decebal! Jur, mărite rege, să lupt alături de tine pentru scoaterea dacilor de sub cotropirea romană!

Privindu-l lung pe taraboste, Diegis îl vedea în acelaşi timp şi pe preotul Burillo, şi un val de recunoştinţă îl năpădi. O uşoară paloare îi acoperea faţa, şi toată fiinţa lui era plină de un simţămînt nou : se simţea cu adevărat rege al dacilor, se simţea puternic şi ascultat.

— Tu vei fi alături de mine cel de-al doilea conducător al dacilor şi urmaşul meu! îi spuse cu hotărîre îmbrăţişîndu-l.

Tarabostele se desprinse uşor din braţele lui şi se retrase un pas.

— Îi sînt dator o lămurire regelui meu : tarabostele Burio a stat pînă acum deoparte, fiindcă era singurul om care ştia unde se află ascunsă cealaltă parte din tezaurul Marelui Decebal. Eu nu trebuia să mor pînă cînd nu-l predam în mîna aceluia care era în drept să-l primească. Poate că se întreabă regele meu : de ce pînă acum nu i-am spus nimic despre tezaur? Şi răspunsul meu este acesta : Legămîntul ce l-am făcut faţă de marele Decebal, după voinţa lui, a fost ca tezaurul să nu-l predau decît aceluia pe care poporul dac îl va recunoaşte ca rege. Şi aici, în noaptea aceasta, am văzut cum dacii, toţi ca unul şi unul ca toţi, ţi-au jurat credinţă şi supunere. Şi să mai ştii, mărite rege, cuvintele de bun venit, pe care le-a rostit bătrînul cînd al intrat în sala de ospeţe, n-au fost spuse nici din îndemnul meu şi nici pregătite de cineva. Poate că tot aşa ţi-ar fi vorbit oricare comate pe care îl aveai în faţă, oricare dac de aici şi de oriunde!

CAPITOLUL IX
SCLAVUL ÎNTRE SCLAVI

1

La Ampelum, în munții care purtau în sînul lor bogăția de aur a Daciei, era adunată o mare mulțime de oameni de toate neamurile, veniți de voie sau aduşi cu sila, din toate provinciile imperiului. Roma cerea tot mai mult aur, pentru ca împăratul să poată purta războaie şi înăbuşi revoltele ce izbucneau în provinciile îndepărtate din Asia. Şi cu cît se cerea mai mult aur, cu atît erau aduşi mai mulți sclavi. Dar nu soseau numai sclavi. O dată cu ei veneau tot mai mulți plebei şi liberți, veterani şi patricieni scăpătați ca să intre în slujbe de supraveghetori şi scribi, sau la munci mai uşoare. Imperiul, în goană după aur, spărgea stîncile, sfărîma pietrele şi spăla nisipul într-o continuă grabă, fără să țină seama de viața chinuită a sclavilor. Şi numărul acestora crescuse atît de mult, încît fusese nevoie să se organizeze lagăre : lagărul celor care lucrau în mine sau al spărgătorilor de stînci, lagărul sfărîmătorilor de pietre şi lagărul spălătorilor de nisip, al alegătorilor de grăunți de aur.

Dar acolo unde erau strînşi prea mulți oameni, unde îngrămădeala

uşura încălcarea legilor, unde scandalurile puteau izbucni foarte uşor şi unde numărul sclavilor sporea într-una, încît ar fi putut deveni o forță de temut, era nevoie ca ordinea să fie ținută cu strășnicie. De aceea, la Ampelum se stabilise garnizoana unei legiuni întregi. Terenul pe care se instalase campul legiunii era un platou uşor de apărat, în apropierea lagărelor de sclavi, împrejmuit cu gard puternic şi înalt, cu un val de pămînt şi cu şanțuri umplute cu apă. Mai departe de cîmp şi de lagărele de sclavi, către vale, se ridicaseră într-o totală dezordine tot felul de barăci, de bordeie şi de adăposturi, folosite ca locuințe, ca taberne, măcelării, brutării, cizmării, croitorii şi alte ateliere, precum şi tot felul de tarabe pentru vînzarea alimentelor, zarzavaturilor şi fructelor. Aici, în vale, viața se desfăşura într-o nestăvilită larmă şi mişcare, şi tot aici, în zilele călduroase şi secetoase de vară, praful, murdăria şi muştele de pe maidanele pline de gunoaie făceau aerul nesănătos şi greu de respirat, Aici se iscau numeroase certuri şi scandaluri şi tot aici izbucneau cele mai multe molime ale unor boli aduse de pe alte meleaguri.

Dar la Ampelum, mai ales, viața pe care o duceau sclavii depăşea orice închipuire. De cum se lumina de ziuă, sclavii erau scoşi din lagăre şi porniți în şiruri lungi spre locurile de lucru : în mine, la sfărîmatul pietrelor, la spălarea nisipului, de unde nu erau aduşi decît la căderea nopții. Starea lor nu îngrijora pe nimeni şi adesea supraveghetorii rîdeau cu poftă cînd cîte-un sclav cu nervii zdruncinați cădea prins de un acces de nebunie sau îşi curma zilele, căci numărul celor care înnebuneau sau se omorau creştea într-una. Singurul lucru de care se temeau supraveghetorii şi legionarii era răzvrătirea, dar şi în astfel de cazuri ştiau să-i potolească repede, cu satisfacție demonică, pe cei revoltați. În acele zile, numărul morților sporea şi mai mult.

Era în cea de-a patra zi după idele lui mai. În galeria numărul 3 a minei ce purta numele împăratului, Ulpia Trajana, trei sclavi plini de noroi, uzi de apă şi de sudoare, găureau stînca scobind cu dalta şi bătînd pene de fier, pentru a dezghioca şi urni blocurile ce le stăteau în cale. Piatra era tare, şi de două săptămîni scobeau fără să dea de nici o urmă, de nici un fir de aur. Supraveghetorii, centurionii şi legatul comandant intraseră în panică, galeria cea mai bogată în aur sărăcise dintr-o dată. Şi sclavii scobeau într-una, împinşi tot mai mult de supraveghetori, care nu le dădeau pace. Numai unul dintre ei se bucura, era fericit că pierise aurul. Vedea că se petrece o minune : aurul dac se ascundea din fața cotropitorilor.

De dimineață, supraveghetorul îi tot împinsese la lucru, apoi, pierzînd orice speranță că în această zi va mai găsi ceva, plecase să raporteze situația centurionului, După ce se odihniră puțin, sclavii reluară lucrul de teamă ca vor fi prinşi stînd.

— Fii atent, Sarmis, ține bine pana şi fereşte-te să nu te lovesc cu ciocanul!

Sarmis săltă capul; puse mîinile în şolduri şi privi lung spre cel care vorbise.

— Ce spui, Strombix, tu ai uitat? N-am murit eu cînd s-a prăbuşit podul de la Drubeta, n-o să mor nici în minele de aur! Un zîmbet trist îi flutura pe buze, şi în ochi îi jucau flăcări. Tu ştii, urmă el, în sufletul meu am strîns atîta durere şi atîta revoltă, încît nici nu mai au loc. De două săptămîni, însă, îmi creşte inima, mă bucur că aurul nostru s-a ascuns. Cît priveşte moartea, simt că n-am să mor pînă cînd nu mă voi răzbuna. De-ai şti, Strombix, cît de mare a fost schimbarea ce s-a produs în mine atunci cînd Fortunatus, călcîndu-si legămîntul făcut bunului Plutarh, m-a pus în lanțuri şi m-a adus în Dacia tot ca sclav! De-ai şti cît de mult m-a cutremurat revolta în aceea clipă, te-ai mira cum de n-am înnebunit!

Tăcu. Vorbind, se aprinsese. Buzele îi tremurau uşor. În ochi avea o lucire rece, crudă, tăioasă. Se întoarse şi potrivi mai bine pana între cele două blocuri de stîncă.

— Tu ce zici, Brevius, întrebă Strombix pe cel de-al treilea sclav, nu ți se pare că Sarmis se gîndeşte la ceea ce nu se mai poate? Îşi chinuieşte sufletul degeaba. Eu, unul, m-am obişnuit : sînt sclav de mai bine de douăzeci de ani, şi dacă supraveghetorul, centurionul şi legatul vor fi milostivi, poate că într-un an, cel mult doi, voi putea să-mi răscumpăr libertatea.

Brevius cată şters spre Strombix. Germanul era cît o namilă, înalt, gros, musculos, cu fălci puternice şi gît scurt. Barba blond-roşcată îi acoperea pieptul lat, gol, murdar, cu noroi prins de smocul bogat de păr ce se întindea de la lingurea în sus.

— A fost un timp, Sarmis, spuse Strombix bătîndu-l uşor pe umăr, acolo, la pod, cînd am crezut că tu şi cu tribunul acela care-ți fusese stăpîn o să-i îndemnați pe sclavi la revoltă şi o să-i ridicați împotriva supraveghetorilor şi a celor ce-i chinuiau, cînd colo, am aflat că voi ați fugit în Dacia. Acum îmi vine să rîd cînd te-aud că te vei răzbuna pe Fortunatus. Fortunatus ăsta, ehei, cine ştie pe unde s-o fi înveselind şi-o fi chefuind cu un vin bun dac sau cu un Velitrae ori un Chios! Tu, sclavule, nu spera că vei reuşi să te răzbuni pe un om liber, mai ales cînd acesta este şi bogat!

Strombix ascultă atent zgomotul din lungul galeriei.

— Eu nu sînt un iepure fricos, ca tine, cu toate că eşti o matahala murmură Sarmis fără să se oprească din lucru.

Strombix parcă nici nu-l auzi. Trăgea cu urechea, încordat.

— Ne prinde Fabius! Mi se pare că se apropie. Ține bine pana, să-i ard cîteva lovituri cu ciocanul. Să vadă barem stînca spartă, că de aur... să-şi mai pună pofta-n cui!

Galeria era destul de strîmtă şi cu greu puteau mînui ciocanele. Pereții şi plafonul nu erau susținuți cu lemne decît acolo unde cîte-un bloc de stîncă stătea gata să cadă. Sarmis privea atent la pană, şi Strombix îşi

încorda muşchii, pregătit să lovească în sus şi cu toată puterea cu ciocanul cel mai greu. Alături, Brevius, ţinea ciocanele. Aproape de spatele lui, din peretele galeriei, ţîşnea o vînă subţire de apă, care se scurgea în jos şi pornea la vale, ca un mic pîrîu, printre sfărîmăturile de stîncă. Nici unul nu lua în seamă picăturile mari ce musteau din mai multe părţi din plafon şi din pereţi şi cădeau peste ei. Alături, de colţii ascuţiţi al stîncii, erau agăţate opaiţele, ale căror flăcări pîlpîiau la cele mai uşoare mişcări. Cînd Strombix se opri pentru a se odihni, Sarmis puse mîna pe ciocan şi începu să lovească îndîrjit.

De cînd plecase cu Fortunatus de la Plutarh, Sarmis se schimbase cu totul, îmbătrînise, strînsese în suflet multă ură şi-l frămînta o nepotolită dorinţă de răzbunare. La lumina opaiţelor, privit dintr-o parte, cu barba stufoasă şi mustăţile lungi, cu sprîncenele bogate şi cu pletele atîrnîndu-i pînă pe umeri, arăta ca o fiinţă ciclopiană. Orbitele îi erau largi şi adînci, iar ochii îi dispăreau în întunericul lor. Lîngă el, Brevius ridică ciocanul, prinse tactul şi dădu cîteva lovituri. Cînd lucra, Sarmis lovea cu putere şi se odihnea rar. Numai aşa îşi putea îneca gîndurile şi revolta ce-l chinuiau.

— Stai, Brevius, îi spuse încetînd să mai lovească, tu eşti bolnav şi nu poţi să dai tare, ia mai bine un opaiţ şi ţine-l aproape de pană, ca sa putem noi lovi cu toată puterea. Dar să fii atent, Brevius : dacă vezi că unul dintre blocuri începe să se desprindă, fereşte-te şi fugi departe. Dar abia rosti Sarmis ultimul cuvînt, şi flagrunul supraveghetorului începu să pocnească pe trupurile lor ude, şi pline de noroiul clisos al galeriei. Fabius se apropiase tiptil, în timp ce ei băteau cu ciocanele.

— Sclavi împuţiţi şi leneşi, lua-v-ar Proserpina în Infern, nici acum nu mi-aţi dat jos blocurile alea? A avut dreptate centurionul de m-a certat, spunînd că voi lucraţi prea încet! Diseară, la bordeie, am să vă bat pînă o să vă sară sîngele prin piele! Numai unde sînt sclavii leneşi nu se găseşte aur, aşa îmi spun toţi!

Sarmis puse ciocanul pe umăr şi-l săgeta pe supraveghetor :

— Te pricepi la lucrul în mină, Fabius, ca pisica la prins peşte, îi spuse în batjocură. Ştii numai să loveşti cu biciul. Încearcă să dai şi tu numai o dată cu ciocanul în pana pe care am înfipt-o noi, să vezi cît de uşor merge!

Supraveghetorul se trase un pas înapoi şi-şi puse mîinile-n şold. Scuipă spre Sarmis cu scîrbă.

— Pe tine te cunoaşte tot lagărul, eşti un dac încăpăţînat, prost şi rău. Tu crezi că eu nu ştiu pentru ce-ai fost mutat aici de la minele de sare de la Brucla? Da să ştii că cu mine nu-ţi merge să faci pe revoltatul!

Fabius era slab şi puţintel la trup. Cînd stătea locului avea un tremurat nervos, pe care căuta să şi-l ascundă mişcîndu-se într-una. Ochii mici, spălăciţi, aproape fără gene, îl arăta cît e de crud şi de prost. Veteran, fost decurion în armata imperiului, fusese angajat la minele de

aur ca supraveghetor de sclavi.

— Nu ştii de ce-am fost mutat, Fabius, căci de-ai şti, n-ai mai scoate o vorbă.

Şi fără să-l mai ia în seamă pe supraveghetor, îi făcu semn lui Strombix şi începură să lovească în tact cu ciocanele, din toate puterile.

— Aşa, aşa, mai tare! repeta Fabius într-una.

Loviturile cădeau una după alta asupra penei, care nu mai înainta cîtuşi de puţin. Răsuna pînă departe galeria în cadenţa lor şi tocmai cînd nimeni nu se aştepta, se auzi o pocnitura scurta, urma un huruit, o bucată de stinca se desprinse din plafon, trecu pe lîngă capul lui Fabius şi, în rostogolire, îl lovi pe Brevius la cap şi la umăr, în momentul cînd aceasta dădea drumul penei şi căuta să fugă. Brevius se prăbuşi o dată cu blocul căzut. Rămase întins în nesimţire peste noroiul, apa şi pietrişul pe care ei le frămîntaseră cu picioarele. Un şuvoi de sînge se porni din tîmplă, pe lîngă ureche, către ceafă. Aruncînd ciocanele, Sarmis şi Strombix săriră în ajutorul lui. În aceeaşi clipă, însă, răsunară în galerie pocnetele flagrunului pe spatele lor ude şi strigătele ca de om înnebunit ale supraveghetorului :

— Aur, aur! A ieşit la iveală o adevărată comoară pentru imperiu! înapoi la treabă, sclavilor! striga Fabius, lovind cu flagrunul unde nimerea. Trebuie să sfărîmăm mai în adînc, lăsaţi-l pe Brevius, dacă moare un sclav imperiul nu simte, are atîţia. Imperiul vrea aur cît mai mult!

Dar Sarmis şi Strombix nu se sînchisiră de loviturile lui, cu care erau obişnuiţi. Îşi văzură de treabă. Îl ridicară pe Brevius, rupseră cîteva fîşii din tunicile lor zdrenţuite şi căutară să-i oprească sîngele, în timp ce Fabius, înnebunit de bogăţia de aur pe care o găsise şi înfricoşat de privirile pline de ură ale celor doi sclavi, aruncase flagrunul, scosese clopotul şi începuse să sune pentru ajutor, fugind prin galerie către ieşire. În mintea lui înfierbîntată, supraveghetorul nu vedea decît mulţumirile pe care le va primi de la centurion şi de la legatul comandant. Se aştepta la bani mulţi şi la un timp lung de concediu pentru petrecere. Centurionul sosi repede, însoţit de un decurion cu mai mulţi legionari. După ce văzu care e situaţia, dădu ordin să-l ia pe sclavul lovit şi să-l arunce afară, apoi organiză lucrul cu mai mulţi sclavi şi cu legionari, în aşa fel încît nu trebuia să înceteze pînă nu se termina punga bogată în aur, din sînul muntelui. Alarma lui Fabius îi pusese în picioare pe toţi. În scurt timp sosiră în galerie legatul comandant, tribuni, centurioni şi alţi funcţionari administrativi, curioşi să vadă cu ochii lor minunea şi bogăţia.

Lucrul s-a continuat fără întrerupere, pînă nu mai găsiră în spărturile de stîncă nici o urmă de aur. Abia după aceea sclavii căpătară învoirea să părăsească galeria. Cînd ieşiră la lumina zilei, constatară că trecuse încă o zi şi o noapte şi că se apropia prînzul celei de treia zi de cînd nu părăsiseră mina. Istoviţi de muncă, neodihnă şi de nemîncare, sclavii îşi duseră repede mîinile la ochi, spre a-şi mai potoli durerile ce-i săgetară,

provocat de razele puternice ale soarelui. Călcau greu, cu picioare amorțite, umflate şi grele, ca de plumb.

Sarmis se opri în gura galeriei, frecîndu-se la ochi Cînd îi deschidea, vedea un fel de ceață cu irizații roşi albăstrui, dureri vii îl săgetau prin orbite şi prin cap, pîna spre ceafă şi îşi pierdea echilibrul. Se aşează, lăsîndu-se mai mult să cadă, pe un colț de stîncă din apropiere. Tresări cînd se simți zguduit de Strombix.

— Priveşte, Sarmis! Pe toți zeii Olimpului şi ai Infernului, uite-l pe sărmanul Brevius, e mort. L-au aruncat, cîinii, pe grămada aia de pietre!

Cu toată durerea din ochi, chinuit şi revoltat, Sarmis se ridică şi se apropie de trupul sclavului mort. Ceea ce văzu îl îngrozi : Brevius murise cu gura căscată şi strîmbă din cauza chinurilor, fața era acoperită cu sînge închegat, cu ochii măriți, sticloşi şi îngroziți în fața morții. Mîinile, cu degetele strînse într-o crispare disperată, erau pline cu pietre şi cu pămînt. În ochii lui Sarmis, înroşiți de oboseală şi de nesomn, se aprinse şi mai vie flacăra urii de nestăpînit. Vine groase, şerpuitoare îi apărură pe frunte, pe tîmple şi în lungul gîtului, un nod greu i se puse în piept şi vederea i se întunecă. Tocmai atunci Fabius ieşea din galerie şi mergea călcînd fericit în urma centurionului. Sarmis îl văzu, porni spre el cu muşchii încordați şi cu pumnii strînşi. Îl apucă de piept şi începu să-l zguduie cu putere.

—De ce nu ne-ai lăsat să-l îngrijim pe Brevius? De ce n-ai avut tu grijă de el? îi strigă pradă mîniei ce-l stăpînea.

Îl mai zgudui de cîteva ori şi-l repezi spre grămada de pietre. Centurionul se oprise şi îi privea rîzînd. Slăbuț şi puțintel la trup, intrat în panică, supraveghetorul nu încercă nici o opunere şi se rostogoli peste pietrele colțuroase. Sarmis îl urmări gîfîind şi crispat. Cu cîta poftă l-ar fi omorît pe ticălosul care se căznea la picioarele lui să se ridice!

Centurionul rîsese, însă răzvrătirea unui sclav nu putea s-o tolereze. Îl admirase mult pe Sarmis. Tot timpul cît stătuse lîngă el în galerie îl urmărise cu cîtă îndemînare mînuise penele şi ciocanul şi cu cît simț aparte alegea crăpăturile din stîncă ce vor ceda mai uşor la despicare. De aceea, pentru a-i da satisfacție supraveghetorului, puse pe un legionar să-i tragă douăzeci de lovituri de flagrun - pedeapsă uşoară, față de pedeapsa pe care ar fi primit-o dacă aflau tribunul şi legatul comandant. De durere, de oboseală, de încordare, Sarmis se prăbuşi pe grămada de pietre, alături de Brevius, şi rămase în nesimțire.

— Să-l lăsați să moară lîngă celălalt! strigă Fabius uitîndu-se spre Strombix, care stătea pregătit să sară în ajutorul lui Sarmis, dar loviturile de flagrun ale supraveghetorului îl făcură să se oprească. Strombix, spuse el sclavului uriaş, tu ai muncit mult, să treci numaidecît la bordei. Ți se va da să mănînci şi vei fi lăsat să te odihneşti toată ziua, dar nu cumva să te prind că te întorci să dai ajutor barbarului ăsta de dac, că pedeapsa ta va fi şi mai grea!

Şi bucuros că centurionul îi dăduse satisfacție, Fabius porni spre

lagăr, avînd grijă să fie urmat îndeaproape de Strombix.

Ziua care urmă era zi de odihnă. Cu lanțurile la picioare, sclavii se plimbau în voie de la un bordei la altul, stăteau de vorbă pe la umbrele copacilor înşiraţi în lungul gardului înalt de mărăcini sau se duceau să-şi înece obida din suflete la tabernele de la colțuri, unde, prin pereții zăbreliți de lemn, cei care aveau bani puteau cumpăra mîncare şi vin. Cerul era senin, de un albastru-străveziu, ce contrasta puternic cu verdele-închis al brazilor care îmbrăcau munții ce străjuiau lagărul. La Ampelum şi în împrejurimi erau cei mai frumoşi munți ai Daciei.

Lîngă un desiş umbros din apropierea gardului de mărăcini, stăteau pe iarbă patru sclavi : Sarmis, Strombix, Buziris şi Artaban, vechi cunoştințe şi tovarăşi de suferință din lagărul transportatorilor de la podul Drubeta. Strombix vorbea, şi ceilalți îl ascultau, fiecare făcînd cîte ceva : Buziris îşi repara sandalele, Artaban cîrpea tunica, Strombix tăiase un crac al pantalonului şi-l înădea cu o bucată dintr-o vechitură găsită prin curtea lagărului, numai Sarmis stătea lungit pe burtă, căci spatele îi era tot numai o rană, se uita în jos şi toca între dinți un fir de iarbă.

— Nu-l mai înțeleg pe Sarmis, spuse Strombix, atunci cînd lucra la podul de la Drubeta era mai stăpînit, mai potolit. Dacă l-ați fi văzut ieri cu cîtă furie îl zguduia pe Fabius, nu l-ați mai fi recunoscut. Mă îngrozisem, de teamă că-l omoară pe supraveghetor, dar nu de grija ticălosului, căci ca el sînt mulți aici care ar trebui ucişi fără milă, ci de gîndul că moartea nemernicului ar fi adus, ca pedeapsă, moartea lui Sarmis, altfel n-ar mai fi fost nevoie să-l zguduie el, îi zdrobeam eu țeasta cu un pumn dat în moalele capului.

Strombix tăcu preocupat să-şi deznoadeața, care i se încurcase. Văzînd, că nu reuşeşte, o tăie cu dinții şi continuă :

—Nu ştiu de ce, de mult eu văd în Sarmis altceva. Lîngă el te simți mai în siguranță, capeți mai mult curaj şi eşti gata să execuți tot ce spune.

Sarmis se întoarse, pe-o parte şi-l privi lung, meşterind în gură firul de iarbă.

— Tu, Strombix, ai început de la un timp să vorbeşti cam mult despre mine. Asta ai mai făcut-o şi alaltăieri, cînd ne găseam în galerie. Ce vezi tu la mine de te pune pe gînduri, de te frămîntă atîta? Vrei să mă bucur că am găsit aur?

Sarmis tăcu şi oftă adînc. Reluă cu voce mai potolită şi vorbi rar, îndurerat :

— Am găsit aur mult... am găsit aur mult pentru imperiu! Îmi plînge sufletul cînd mă gîndesc că acest aur înseamnă mai multe războaie, mai multe popoare subjugate, mai multe femei, fete, tineri şi copii duşi în captivitate şi vînduți ca sclavi...

După o scurtă pauză, continuă :

— În tine, Strombix, şi în voi, Buziris şi Artaban, am încredere deplină, pe cînd în sărmanul Brevius nu prea mă încredeam, prea era

fricos şi nu ştiu dacă el ar fi fost în stare să păstreze o taină cînd ar fi fost supus la torturi.

De voi nu mă tem că m-ați trăda supraveghetorului sau centurionului...

— Ai ceva pe suflet, Sarmis? îl întrerupse Artaban. Spune fără grijă, descarcă-ți inima față de noi!

Sarmis clătină cu tristețe de cîteva ori din cap.

— Am purtat în mine într-una gîndul ca atunci cînd voi da de aur mult în stîncă să astup repede locul şi astfel să-l ascund. Aşa am şi făcut de mai multe ori, fără ca voi, şi mai ales tu, Strombix, să mă fi văzut. Tot aşa s-ar fi întîmplat şi alaltăieri dacă reuşeam să despicăm stînca mai înainte de înapoierea lui Fabius. Din nefericire nici eu nu mă aşteptam. De tine nu m-aş fi ferit, Strombix, iar pe Brevius l-aş fi trimis după dălți şi ciocane mai bune. Toată vîna aceea de aur care ieşise puțin din peretele din dreapta şi se pierdea tot în el aş fi ascuns-o acoperind-o cu noroi. Tot aurul acela ar fi fost salvat, rămînea Daciei, acolo în stîncă, şi galeria ar fi mers înainte. Sînt multe locuri în galerii pe care numai eu le ştiu, în care am căutat să păstrez aurul țării mele.

—Sufletul tău de dac nu-ți dă pace, murmură Buziris.

Sarmis îl privi lung, mirat :

— Dacă minele acestea ar fi fost în țara ta, nu te-ar fi durut sufletul să vezi cum bogățiile ei se scurg spre Roma? Dar stați, că nu m-ați înțeles! Nu trebuie să vă gîndiți că am ascuns aurul numai pentru a-l păstra Daciei, căci o Dacie cotropită nu mai este stăpînă pe bogățiile ei. Este vorba de altceva : am spus că în măsura în care Roma are mai mult aur, în aceeaşi măsură se întinde la noi cuceriri şi creşte numărul sclavilor. Voi vreți asta? Ascunzînd aurul, pornim lupta cu imperiul!

Pe fețele lor apăru o lumină nouă, în privirile lor ardeau flăcări ce nu arătau numai nerăbdare şi ură, ci şi înălțare şi revoltă. Îl văzu pe Buziris cum îşi pironise ochii asupra lanțului ce-l avea la picioare.

— Da, avem picioarele legate cu lanțuri, îi ghici Sarmis gîndul, însă cu voință şi dîrzenie, le vom sfărîma! Aşa sfărîmă omul şi munții, oricît de tari ar fi ei.

— Eu îl zobesc pe oricare mi-l vei arăta tu! murmură Strombix, ridicînd pumnul mare şi greu cît un bolovan de stîncă.

— Stați, că nu merge aşa! Poate că va trece timp pînă cînd vom ajunge să ne măsurăm față-n față cu dușmanul. Nici eu nu ştiu cum va începe lupta fățişă. Sper că timpul şi evenimentele ne vor ajuta să găsim calea cea bună, totul este să fim uniți. Atunci voi putea să-i pedepsesc şi pe Fortunatus, şi pe Fabius, şi pe mulți alții ca ei...

Strombix tresări şi rîse cu un hohot scurt.

— Da ce tot al tu, Sarmis, cu Fortunatus ăsta? De cînd ai fost adus aici, la orice vorbă nu uiți să spui că te vei răzbuna pe el. Că eu, dacă ştiu, continuă Strombix cu vocea lui groasă, puțin răguşită, de-l voi întîlni într-

un loc mai ferit, îl ridic în sus şi-l reped la pămînt de-i sfărîm oasele!

— Să vă spun :

Sarmis ridică privirea spre soare, pentru a-şi da seama dacă mai e mult pînă la amiază.

— Vă spun, fiindcă din povestea mea veți înțelege şi mai mult de ce trebuie să ne unim şi să pornim cu toții la luptă.

Povesti cum plecase de la Plutarh cu Fortunatus şi cum oamenii acestuia îl pusese din nou în lanțuri, alături de ceilalți sclavi.

— Şi doară în fața acelui om mai presus decît zeii, continuă el, ticălosul de Fortunatus făcuse legămînt că mă va ține ca sclav numai de formă şi că, ajuns în Dacia, mă va lăsa liber să-mi caut soția şi copilul. Atunci, dacă aş fi putut să-mi rup lanțurile, l-aş fi omorît pe loc pe ticălos. În minele de sare de la Brucla am dus viață grea, sub pămînt, aproape doi ani. Tocmai cînd reuşisem să mai conving şi pe alții să ne ridicăm împotriva supraveghetorilor şi să fugim în munți, am fost trădați ; am fost vînduți de unul dintre noi, unul care ştia că eu sînt cel ce se ridicase şi-i îndemnase la răscoală. După ce am fost închis şi torturat m-au adus aici.

Sarmis tăcu tocind în dinți firul de iarbă şi privind în jos.

— Dar la Brucla s-a mai întîmplat ceva, rupse el din nou tăcerea.Într-o seară, la ieşirea din mină, l-am văzut pe Fortunatus. Se plimba printre sclavi, împreună cu un alt negustor, numit Eurotas, care - acum îmi dau seama mai bine cînd mă gîndesc la trecut - este tot un ticălos. Mergeau vorbind şi rîzînd... se înțelege, s-au îmbogățit şi s-au îmbuibat în Dacia. Cînd l-am văzut pe Fortunatus, un fior mi-a săgetat trupul, sîngele mi s-a urcat la cap şi, năpădit de ură, nici nu mai vedeam înaintea ochilor. M-am oprit dîrz în fața ticălosului, l-am întrebat pentru ce şi-a călcat legămîntul şi i-am cerut să-mi dea libertatea. Dar el, fiara, după ce şi-a revenit din spaima ce-l cuprinsese, a izbucnit într-un hohot de rîs, a ridicat piciorul şi l-a repezit în pîntecul meu, apoi a început să strige în gura mare că vrusesem să-l omor. În noaptea care a urmat nu m-am putut odihni pe nici o parte, de loviturile de flagrun pe care le-am primit. Acum ştiți ce-a fost cu Fortunatus şi pentru ce trebuie să mă răzbun pe el. Dacă n-ar fi fost atît de ticălos, nu mai eram acum sclav, mi-aş fi căutat soția, copilul...

— Să ne unim cu toții şi să-i lovim pe ticăloşi! şopti apăsat Artaban, ridicînd amenințător pumnul strîns.

— Să ne ridicăm cu toții! murmurară ceilalți, făcînd acelaşi gest cu pumnii.

— Este tocmai ce lipseşte sclavilor : unirea, căci revoltă şi deznădejde găseşti în sufletele lor cu carul! întări Sarmis.

Dinspre bordeie se auzi sunetul clopotului, adus înapoi de ecoul pădurii. Sclavii erau chemați la mîncare. Din toate părțile, cei mai mulți porniră în goană. Porniră şi ei, în mers domol. Sarmis clătină capul cu mîhnire :

— Îi vedeți cum aleargă? Iată o pornire care îi înjoseşte şi care arată

lipsa de unire a sclavilor. Cînd vor ajunge ca la sunetele clopotului să pornească încet, cu paşi hotărîți şi călcînd greu, fără să se îmbrîncească şi fără să se îmbulzească, atunci sclavii vor fi o forță conştientă, o putere în fața căreia se vor prăvăli încătuşarea şi silnicia!

După ce fiecare sclav îşi primi porția neîndestulătoare, în lagăr se întinse din nou liniştea. În scurt timp, pe la umbrele barăcilor şi a tufişurilor de măceşi şi de bozii, sclavii dormeau duşi. Unii, după un scurt somn, se ridicau şi porneau alene spre taberne, căci la taberne erau zarva, viața, mişcarea, băutura, cîntecele şi veselia. Acolo, prin pereții zăbreliți, puteau să cumpere şi să vîndă cîte ceva si puteau să mai afle ce se petrece afară, în lumea liberă.

În jurul tabernelor se vînturau tot felul de aventurieri şi de pungaşi : greci iuți de gură şi cu priviri viclene, puşi pe înşelăciune, evrei lacomi după aur, iscoade prefăcute în milogi şi cerşetori, puse să-i prindă pe cei ce furau aur, saltimbanci cu inimi largi, dornici să înveselească mulțimea cu măiestria lor, căci la taberne, cu toate măsurile severe luate de legatul comandant, aurul se mai strecura de la sclavi afară. De cîteva ori, legatul închisese tabernele şi de fiecare dată constatase că numărul sclavilor ce se îmbolnăveau creşte înspăimîntător, iar numărul acelora care încercau să se omoare, de asemenea. Cu bună-ştiință a celor ce se petreceau, cedase. Se convinsese că viața nu poate fi oprită în loc, aşa cum nu poate fi stăvilit un fluviu.

În această după-amiază, Sarmis nu-şi mai găsea liniştea şi nu putu dormi. Cele povestite de dimineață celor trei sclavi îl răscoliseră şi-i reîmprospătaseră chinul. Se retrăsese singur la umbra unui măceş înflorit şi, lungit pe iarbă, se gîndea. Îl chinuia dorul de Cumida şi de micul Dicomes, pe care acum şi-l închipuia mare, un băiat sprinten şi vînjos. Auzi larma şi veselia de la taberna „La bucuria zeilor", şi gîndul începu să-i alerge în altă parte. Se gîndi la oamenii ce se bucurau de viață şi duceau un trai tihnit, înconjurați de dragostea soțiilor şi copiilor, se gîndi la cei liberi, în căutare după o viață mai bună, pe care îi vedea rîzînd, mîncînd şi bînd la taberna din apropiere. Iar el, de atîta timp revenit în țară, nu ajunsese nici măcar să afle dacă cei dragi al săi mai sînt în viață. Cum de nu întîlnise nici un cunoscut, cum de nu-l văzuse nimeni? Larma de la taberna i se păru şi mai puternică. „Acolo sînt oameni care umblă pretutindeni, îşi spuse el, şi aş putea să vorbesc cu cineva să se ducă pînă la Costodava sau numai pînă la Carsidava, în schimbul cîtorva bucățele de aur, pe care i le-aş pregăti pînă la înapoiere!" Pînă acum nu luase niciodată aur şi nu se dusese niciodată cu el la taberna după cîrnați şi după vin. Nu-şi dădu seama cînd se ridică şi porni într-acolo. Cu cît se apropia, strigătele şi veselia de dincolo de gard îl făceau şi mai mult să simtă că afară viața se desfăşura cu toată puterea. Amintirile îl năpădiră cu tăria cu care creştea în el dorul de viață. Un gînd îl făcu să se înfioare de bucurie : „Voi căuta un negustor grec care porneşte spre Atena, şi-l voi

ruga să ducă un papyrus bunului Plutarh. Îl voi plăti cu aur, cu aurul nostru!"

Înviorat de acest gînd, intră în tabernă şi-l învălui larma, strigătele, chiotele şi rîsetele sclavilor, care reuşiseră să-şi facă rost de străchinile cu cîrnați şi de oalele cu vin. Se aşează într-un colț mai retras şi privi mişcarea şi zarva. Văzu cum printre zăbrelele peretelui despărțitor, unii vorbeau, alții îşi schimbau locurile sau îşi dădeau pe ascuns cîte ceva. Surîse. Ştia că aşa ieşea aurul din lagăr şi aşa intrau banii. În colțul opus, la capătul peretelui cu zăbrele, văzu mai mulți sclavi îngrămădiți, care se porneau din cînd în cînd în hohote de rîs. Îi atrase mult atenția şi voioşia lor. „Poate o fi un saltimbanc, care le face vreo scamatorie", gîndi el. Îşi aminti că aşa făcuseră Dagio şi Ozio în tabernele de pe lîngă şantierul de la Drubeta şi tot aşa făcuse Daizus cînd o căutase pe Carsida. Dar gîndurile îi înghețară în minte şi, împietrit, ascultă ce spunea cineva, în mijlocul sclavilor ce se înghesuiau, a cărui voce i se păru cunoscută :

— Este ceva mai scump ca libertatea?
Nu, căci numai omul liber este fericit!
Tot ce este fericire, bucurie, sănătate, îndestulare
Este strîns în cuvîntul libertate,
Şi toate durerile : tortura, chinul, boala, foamea,
Sînt cuprinse în cuvîntul sclavie...

Sarmis se ridică fulgerat de o speranță vie şi se apropie de grupul sclavilor.

— Maevius, pe Jupiter şi pe Apollo, dă-te mai aproape! strigă un sclav voinic care, ținînd oala în mînă, îşi făcea loc cu coatele, fără să ia în seamă cum tunica zdrențuită se sfîşia la fiecare mişcare şi-i dezgolea pieptul lat, puternic şi păros. Ridică oala şi-o trecu dincolo pe deasupra peretelui zăbrelit. S-o bei toată, bunule Maevius, şi să ne mai spui cîte ceva de sclavia noastră asta neagră! Dar să nu uiți, continuă el, că noi sîntem dornici şi de ceva duios, ceva de dragoste, care să ne mai încălzească sufletele...

— Da, da, mai ales de dragoste, bunule Maevius! strigară mai mulți sclavi.

— Stați liniştiți, nu mai strigați! îl auzi Sarmis pe Maevius. Lăsați-mă să golesc oala, şi vă spun tot ce poftiți.

Sarmis îl privi printre zăbrelele de lemn. Era acelaşi Maevius, cu părul vîlvoi, cu toga ruptă şi murdară, ceva mai încărunțit, cu fața ceva mai brăzdată de cutele suferinței, dar acelaşi om bun, cu sufletul larg, cu privirea adîncă şi limpede, gata în tot momentul să spună o glumă, un cuvînt de încurajare, un îndemn pentru sclavii nefericiți, îl văzu sorbind de cîteva ori şi trecînd înapoi oala celui ce i-o dăduse.

— Bea-ți vinul, bătrîne! îi spuse el. Am sorbit ca să-ți fac plăcere, dar bea-o tu, să poți să trăieşti în mină încă o săptămînă. Uite, eu mai am o oală! şi ridică oala pe care o avea pusă pe o masă din apropiere. Vreți să vă

spun ceva despre sclavia amară şi ceva despre dragoste? Da, vă voi spune, pentru ca voi, gîndindu-vă adînc la viaţa voastră, să vă călițiți sufletele şi, uniți, să porniți odată lupta, care vă va aduce libertatea!

Sclavii îl ascultau împietriți şi însufleţiți de vorbele lui. Dar el nu mai continuă. Ştia că iscoadele imperiului erau pe aproape. Întotdeauna avea grijă să repeadă îndemnul la unire şi revoltă ca pe-o pocnitură de bici şi să schimbe repede vorba.

Să nu-ți fie ruşine, Phoceu din Xant,
Să iubeşti o sclavă!....

— Sau voi nu mai vreți sclave? spuse el după ce scanda cele două versuri şi se întrerupse. Dragostea cea mai curată este aceea pe care o găseşti la o sclavă. Sclava, femeia care ştie ce este chinul, umilirea şi înjosirea, îl iubeşte ca pe un zeu pe bărbatul care o ocroteşte. Îl simte lîngă ea puternic şi bun. Ea i se dăruie cu totul. Acela care a făcut aceste versuri a fost şi el fiul unui sclav.

Şi Maevius continuă :

Era noapte, şi luna lucea pe cer
Printre stele mai mici,
Cînd tu, care aveai să-i superi pe marii zei,
Jurai în vorbele mele...

Căutînd să-i vadă mai bine pe sclavi, se urcă pe un chituc rotund de lemn, pe care-l găsi în tabernă. Improviza mai departe versuri :

Dragostea luminează calea vieții,
Şi-o găseşti în sufletul oricui.
Femeie, iubită, doreşte omul ticălos,
La fel cum o doreşte şi cel bun...

— Aşa, Maevius, Jupiter şi Cybela să te apere, parcă mi-ai mai liniştit sufletul! spuse un sclav care prinsese la chef şi ținea oala cu vin sus, deasupra capului. Aşa, spune mai departe!

Maevius tăcuse, însă nu pentru a continua. Îşi fixase privirea printre zăbrelele de lemn pe faţa lui Sarmis. I se părea o figură cunoscută, dar nu mai ştia de unde. Simțea cum îl ard ochii sclavului. Mult îmbătrînit, cu părul încărunțit, pletele lungi, mustățile stufoase de-i acopereau gura şi barba bogată, toate îl schimbaseră mult pe Sarmis, numai ochii îi mai rămăseseră tot aşa de limpezi, mari şi luminoşi. Statură mult cu privirile ațintite unul asupra altuia. În sufletul lui Sarmis se dădea o luptă grea : se gîndea dacă e bine să vorbească cu Maevius în auzul sclavilor care îl înconjurau, sau să aştepte un alt prilej. Îl descuraja şi faptul că în ochii lui Maevius vedea frămîntare şi reținere. Deodată, poetul scutură capul şi-şi ridică privirea. Reuşise să-l recunoască.

— Printre voi nu este nici unul care l-a cunoscut pe tribunul Hammonius Vitellius? întrebă el fără să privească spre Sarmis.

Sclavii se priviră mirați. Maevius continuă :

— Dacă este, să aştepte puţin, să nu plece! Sarmis pricepu totul. Îl văzu pe Maevius sărind jos de pe chitucul de lemn şi dispărînd pe o uşă spre bucătăria tabernagiului. În aşteptare, se retrase liniştit în colţul în care stătuse şi urmări forfota din jurul lui. Sclavii care îl ascultaseră pe Maevius stăteau toţi îngrămădiţi şi ascultau fel de fel de poveşti. Auzi pe unul spunînd :

— Ştiţi voi de ce nu se mai găseşte aur în minele de aici? Să vă spun ce-am auzit de la un dac care lucrează la spălatul nisipului : Cică la Ampelum ar fi fost o găină care oua în fiecare zi pe vîrful muntelui cîte-un ou de aur. Poate că era o găină fermecată, ştiu eu?!, de zeul lor ăl mare. Şi oul lăsat de găină pătrundea încet în stînca muntelui şi se răspîndea în sînul lui prin toate crăpăturile, d-aia ei, dacii, înainte, doar săpau niţel, şi gata aurul. Şi-a venit cotropirea, cu stăpîni noi, lacomi, nesăţioşi, şi au vrut să pună mîna pe găină, dar ea nu s-a lăsat prinsă, că d-aia era fermecată, şi s-a prefăcut într-un vultur. Au căutat-o legionarii, decurionii şi centurionii multe zile de-a rîndul, dar nu i-a mai dat de urmă, găina pierise. Şi a mai spus acel dac - era un bătrîn sfătos şi bun de gură - că ei ştiu unde s-a dus ea. Stă tot pe un vîrf de munte, şi în fiecare zi lasă tot cîte-un ou de aur. Se strînge acolo aur mult pînă în ziua cînd ei, dacii, vor fi din nou liberi şi stăpîni în ţara lor.

Povestirea sclavului îi plăcu lui Sarmis. Vedea din cele ce spusese acesta că în sufletele multor daci se frămîntă speranţa într-o zi a libertăţii. Îl scoase din gînduri cineva din spate, care îl trăgea de mîneca zdrenţuită a tunicii. Se întoarse şi recunoscu pe sclavul tabernagiului. Acesta îi făcu semn să-l urmeze.

Se lăsase seara cînd Sarmis şi Maevius se despărţiră. Luna lumina lagărul peste vîrfurile brazilor. Încrezător, el porni, cu lanţul zornăindu-i la picioare, spre bordeie. Se înapoia alt om, aflase tot ce se petrecuse în Dacia de cînd fusese luat în captivitate. Numai o singură veste îi mai încălzea sufletul: micul Dicomes trăia. Maevius îi spusese că va porni neîntîrziat spre Ulpia Trajana, o va căuta pe bătrîna Malva şi o va aduce cu copilul la Ampelum.

2

Trecuse mai mult de o săptămînă de la întîlnirea cu Sarmis, şi Maevius încă nu plecase spre Sarmizegetusa. Hoinărise tot timpul printre barăcile şi bordeiele din jurul campului şi al lagărelor de sclavi şi printre sclavii şi meşterii de pe şantierele de construcţii. Se ridicau în grabă clădiri din piatră şi cărămidă pentru cazarma legiunii şi vile pentru militari şi funcţionari. Era prezent pretutindeni : cînd la taberne, cînd pe şantiere, cînd printre corturile legionarilor. Găsea cîte-o vorbă potrivită pentru fiecare şi îi înveselea pe

toți, stătea la masă şi golea o oală cu vin alături de sclav, alături de libert şi alături de tribun. Îl iubeau mulți, dar prea puțini îi luau în seamă prezența, şi astfel el putea să pătrundă chiar şi acolo unde n-ar fi fost permis.

Într-o seară se văzu prins în mijlocul unui grup de oameni proaspăt scăpați din sclavie şi de veterani eliberați din armată. Toți chefuiau, sărbătorind libertatea, în taberna „La bucuria zeilor". Aci îl biruiră tăria şi aroma vinului bun, pe care Philos, tabernagiul, îl servea întotdeauna acelora care îşi recăpătaseră libertatea. Tîrziu, cînd Philos închise taberna, Maevius ieşi amețit şi porni în întunericul nopții, fără țintă. Nici nu-şi dădu seama încotro porneşte, după cum nu-şi dădu seama nici cînd ieşi dintre barăci şi bordeie şi-o apucă pe o potecă ce şerpuia de-a lungul unei văi înguste şi prăpăstioase, care ducea în sus, către culmile munților. Merse cîteva sute de paşi, împleticindu-se, pînă cînd se împiedică de un colț de stîncă ieşit din pămînt. Trupul îi porni înainte, căută să se sprijine în mîini, dar nu reuşi şi căzu întins pe iarbă. Nu încercă să se mai ridice, rămase nemişcat. Adormi repede.

Dormi adînc, învăluit de liniştea şi de întunericul nopții. Luna răsărea tîrziu. Se trezi la un huruit de pietre pornite de sus de pe povîrniş, şi una îl lovi într-un picior. Ascultă cum alte pietre trec pe lîngă el, rostogolindu-se în vale. Se uită speriat în jur. Nu ştia unde se află, după cum nu ştia nici cît timp dormise ; îşi încorda simțurile şi ascultă. Din susul văii auzea murmure de voci ce se îndepărtau. Privi într-acolo, şi la lumina palidă a lunii văzu cîteva mogîldețe mergînd înşirate una după alta. Un fior îl străbătu şi cîteva clipe îl stăpîni teama. Amețeala îi dispăru în acelaşi timp. „Ce se întîmplă cu mine?" se întrebă. Îşi aminti tot ce făcuse, cheful de la taberna, bucuria liberților şi a veteranilor. Mai departe nu mai ştia nimic. „Cum de-am ajuns aici?" Deasupra lui, la cîteva zeci de paşi, desluşi alte cîteva mogîldețe ce înaintau după celelalte. Alte pietre trecură pe lîngă el în josul povîrnişului.

Încetul cu încetul, teama cedă locul curiozității şi bănuielii. Se săltă puțin şi îşi încorda muşchii. Redeveni Maevius întreg, omul care lupta pentru o anumită convingere, tribunul care nu se dădea la o parte din fața pericolului. Luă repede o hotărîre, se ridică şi, ținîndu-se tot prin josul povîrnişului, porni pe urmele lor. Se căută sub togă şi găsi spada sa scurtă la locul ei. Merse pînă într-un loc în care valea se îngusta mult. Acolo văzu cu mirare cum mogîldețele piereau una după alta. Se opri şi ascultă. În jurul lui era linişte, numai departe, în pădure, răsuna strigătul unei păsări de noapte. Îl fulgeră un gînd, şi un val de bucurie îl năpădi. „Poate că sînt sclavi şi liberți sau poate că sînt daci care se strîng şi se pregătesc pentru lupta împotriva imperiului!" îşi spuse el, înviorat cu totul. Se lăsă pe brînci şi începu să urce printre tufişurile de măceşi, aluni şi brazi mărunți. Făcu un ocol şi se apropie de locul unde dispăruseră mogîldețele misterioase. Nu găsi nimic şi nu văzu nimic. Descurajat, se aşează pe o piatră lîngă o

tufă de aluni, în apropierea unui colț de stîncă.

Întîmplarea îl neliniştea şi îl făcea să fie foarte atent. În mintea lui, presupunerile şi teama se învălmăşeau. Nu lipsi nici bănuiala că oamenii pe care îi urmărise pot să fie nişte hoți de aur, ce pătrundeau în munte printr-o intrare ascunsă şi scobeau printre pietre în timpul nopții. Tresări din gînduri cînd auzi o voce înfundată, ca un ecou slab, ce venea dinspre colțul de stîncă din apropiere, ca şi cum cineva vorbea în adîncurile pămîntului. Îl fulgeră din nou un fior de teamă, deşi de mult nu mai credea nici în zei, nici în duhuri - bune sau rele. Se stăpîni şi îşi făcu mai mult curaj. Porni spre stîncă, trecu printre cîteva tufişuri, ocoli mai multe blocuri de piatră, şi pe măsură ce înainta auzea tot mai clare şi mai puternice cuvintele rostite de vocea ce venea din stîncă. Desluşi chiar un fel de răsunet, ca şi cum cel ce vorbea se afla într-o mare sală, cu cupola boltită. Se strecură printr-un desiş şi, ocolind o ieşitură a stîncii, se găsi prins între doi pereți de piatră, ce se împreunau într-un intrînd, care i se păru ceva mai luminat. Înainta cu multă grijă şi cu teamă.

Ajuns aproape, văzu în stîncă o crăpătură mai înaltă decît statura unui om şi mai lată de-o palmă. Maevius îşi dădu repede seama că nu prin această crăpătură dispăruseră cei pe care-i urmărise. Din apropiere auzi clar vocea puternică, cu răsunete ce se repetau şi se stingeau repede :

— El a pătimit şi s-a lăsat batjocorit şi răstignit numai pentru ca jertfa lui să-i zguduie pe oameni, pentru ca învățătura lui să fie auzită de toți...

Privi prin deschizătură în jos, şi ceea ce zări îl impresiona : în sînul muntelui, cei trecuți la noua credință făcuseră dintr-o peşteră o bazilică[1]. Maevius mai văzuse astfel de bazilici sub pămînt, în catacombele de la Roma, unde creştinii se adunau şi se rugau, ascunşi de teama prigonitorilor. Peştera era frumos cioplită, şi pereții - neteziți. Intrarea era atît de mică, încît un om abia putea să intre aplecat, iar pentru aerisire, cîteva crăpături înguste se deschideau în partea de sus. Jur împrejurul încăperii, în firide înguste şi înalte, ardeau opaițe, de la flăcările cărora se ridicau spre boltă şuvițe de fum, ce formau deasupra capetelor celor dinăuntru un val uşor de pîclă albăstruie. Mîini meştere şi vînjoase se luptaseră cu stînca, căutînd să dea bazilicii forma unei cruci, dar nu reuşiseră decît în mică măsură. Unul din brațe era mai scurt decît celălalt, ce se prelungea în întuneric, adînc în munte. În partea din fund a peşterii era aranjat un fel de altar : mai multe blocuri de piatră cioplite şi rostuite formau un piedestal, peste care se pusese un bloc mai mare, cu fața de sus netedă, ținînd loc de masă.

De sus, Maevius vedea bine capetele celor ce umpleau bazilica. După îmbrăcăminte, îşi dădu seama că sînt liberți, veterani, meşteri, ambulanți, mai mulți bărbați decît femei, toți în vîrstă, unii chiar bătrîni, de diferite

---

1 Clădire cu coloane, în for, în care se întîlneau negustori, se făceau judecăți şi vînzări. Mai tîrziu, basilice au fost numite şi locurile de întîlnire şi rugăciuni ale creştinilor.

neamuri, printre care şi daci. În faţa altarului stătea un bătrîn gîrbovit de ani, cu pletele şi barba albe, şi le vorbea celor adunaţi. Din cînd în cînd, ridica în sus braţele şi faţa, ca şi cum ar fi privit spre cer. Maevius rămase nemişcat, şi ascultă :

— Noi, cei care urmăm învăţătura lui, credem în el nu pentru că ne-am teme de puterea lui, aşa cum se tem ceilalţi de zeii şi de idolii la care se roagă, noi credem fiindcă simţim nemărginita lui bunătate şi marea lui dragoste pentru fiecare dintre noi şi pentru toţi oamenii, căci el este bun şi iertător...

Maevius ascultă mult timp cele ce propovăduia bătrînul. Din auzite şi văzute, cunoştea ceva despre noua credinţă şi despre învăţătura galileanului. De multe ori îşi spusese că, chiar dacă nimeni nu ştia adevărul, tot era mai bine ca în locul zecilor de zei reci şi neputincioşi, ciopliţi în piatră, cărora li se aduceau jertfe sîngeroase, oamenii să creadă într-o singură putere pe care n-o puteau vedea şi căreia nu-i aduceau jertfe cu sînge şi moarte.

La un semn al bătrînului, un bărbat care atrăsese mult atenţia lui Maevius trecu alături de el, ridică braţele şi împreună cu toţi cei ce umpleau bazilica intonară o rugăciune. În bazilică se împrăştia un miros de fum aromat de smirnă şi tămîie.

Îndemnurile bătrînului provocară o tulburare adîncă în sufletul lui Maevius. Şi el îi iubea pe sclavi şi-i ajuta, dar felul cum bătrînul propovăduia iubirea, mila şi împăcarea între oameni i se părea o luptă mult mai puternică şi mai adîncă împotriva celor puternici şi bogaţi, a celor răi şi lacomi. „Poate că această luptă o urmărise şi acel galilean! gîndi el. Cred că şi el n-a fost altceva decît un om revoltat, care s-a ridicat împotriva nedreptăţii şi a lăcomiei, a răutăţii şi a urii. Învăţătura lui este un îndemn la bine şi la întrajutorare. Dar pentru ce vor mai fi simţind oamenii nevoie să făurească în mintea lor un alt zeu, de care nu se simte lipsă?" se întrebă el, adînc tulburat.

Se ridică de pe colţul de stîncă pe care stătuse şi se mişcă, pentru a-şi dezmorţi picioarele. Era învăluit de liniştea şi răcoarea munţilor. Luna se ridicase mult pe cer şi lumina într-un galben-ceţos valea ce se profila slab, sub un văl subţire de pîclă. Mai privi o dată în bazilică şi văzu că toţi se pregăteau să plece. Socoti că n-are niei un rost să mai aştepte şi căută să le-o ia înainte. Începu să coboare povîrnişul muntelui, tăind pe coastă în clin, spre a se apropia de luminile ce sclipeau departe în vale. Cînd desluşi lătratul cîinilor, micşoră şi rări paşii. Trecu pe lîngă trunchiul unui brad doborît de furtună. Simţea nevoia să se odihnească puţin. Se lungi pe buşteanul destul de lung şi uscat şi privi luna şi stelele ce se pierdeau în nesfîrşitul înălţimilor. Somnul îl fură pe nesimţite.

Dormise cîtva timp, cînd sări auzind strigăte şi huruit de pietre. În prima clipă nu putu să distingă bine dacă erau cuvinte de ameninţare, sau de ajutor. La lumina lunii, reuşi să desluşească mai sus pe povîrniş cum

trei oameni se luptau. Trase spada şi se repezi spre ei. Cînd ajunse aproape, văzu că la doi dintre ei le luceau în mînă lamele cuțitelor, iar celălalt se apăra cu dibăcie mînuind un toiag şi căutînd să-i țină la distanță.

— Hei, pe Proserpina, opriți-vă, ticăloşilor, altfel vă străpung cu spada! le strigă el, oprit la cîțiva paşi.

Spada lui luci de cîteva ori, rotită pe deasupra capului. Se petrecu însă ceea ce el nu dorise : speriat, unul se întoarse şi se repezi spre el, hotărît să-i împlînte în piept cuțitul, dar fostul tribun, bun mînuitor, puse spada în apărare la momentul potrivit şi-l străpunse pe atacator. Acesta scoase un urlet de durere şi de groază şi se prăbuşi la pămînt. În acelaşi timp, celălalt o rupse la fugă în vale şi se pierdu printre copaci. Cel ce fusese atacat rămăsese nemişcat, cu toiagul în mînă. În fața lui stătea Maevius, cu spada încă înroşită de sînge, şi-l privea mirat, căutînd să-i distingă fața la lumina slabă a lunii.

— Cine eşti tu şi ce s-a întîmplat cu tine? întrebă Maevius. Voiau să te omoare, ticăloşii!

— Îți voi spune cine sînt numai după ce voi afla de la tine cine eşti! îi răspunse cel întrebat, cu multă hotărîre. Cît despre moarte, află că de mult nu mă mai tem de ea, iar lupta cu cei doi n-a fost grea. I-am recunoscut la razele lunii : erau doi sclavi fugari, doi dintre sutele şi miile de nefericiți care rătăcesc prin păduri înfometați şi hăituiți de legionari şi de pretorieni. Altfel, puteam să-i pun repede jos cu măciuca toiagului, de care de mult nu mă mai despart... de cînd n-am mai pus mîna pe spadă... murmură din ce în ce mai încet.

Maevius se apropie de el şi-l privi mai bine. Nu se înşela : era bărbatul pe care-l văzuse în bazilica din stîncă, alături de bătrînul care propovăduise în fața altarului.

— Spune-mi, prietene, cine eşti, fiindcă vocea ta mi se pare cunoscută. Despre mine, se poate să fi auzit : Sunt Maevius, poetul rătăcit...

N-avu timp să termine cuvîntul. Se simți prins în brațe şi strîns cu putere.

— Lucius, tu eşti? Eu sînt Vitellius!

Rămaseră mult timp îmbrățişați. Sus, pe crestele munților, către răsărit, apărea o geană de lumină, luna trecut dincolo de munte. Se iveau zorile.

Aşezați pe trunchiul bradului doborît, pe care dormise Maevius, îşi povestiră unul altuia cele trăite de cînd nu se mai văzuseră. Vitellius căutase să-i vină în ajutor celui străpuns de spada lui Maevius, dar acesta îşi dăduse repede sfîrşitul.

— Da, Lucius, sufletul meu s-a schimbat! Urmez învățătura Lui şi cred în El. El este mai presus de toți zeii Mă bucură gîndul că, acolo sus, în cer, Apronilla este mulțumită de faptele mele şi aştept cu bucurie

moartea, să mă pot duce cît mai repede la ea. Aşa este, nu te-ai înşelat eu am fost în bazilică, alături de bătrînul propovăduitor, dar acum bătrînul nu mai este. După ce au plecat toţi, noi ne-am retras în chilia noastră de lîngă bazilică, tot un fel de scobitură în peşteră, şi ne pregăteam de odihnă. Tocmai cînd ne făceam rugăciunile, bătrînul a simţit cum îl părăsesc puterile şi s-a întins pe patul de frunze uscate şi fîn. Mi-a făcut semn să mă apropii. Pe faţa lui era atîta linişte şi atîta împăcare! Din privire parcă îi ieşea o lumină ce-i învăluia capul. „Rămîi singur, fiul meu! mi-a spus el, în şoaptă. Îţi las în grijă turma Lui de credincioşi, şi tu nu trebuie să ai odihnă, pentru ca numărul lor să sporească!" Şi sfîntul Porfirios şi-a dat duhul în braţele mele! Plecasem în vale să dau de ştire celorlalţi creştini că „sfîntul" a murit şi să ne îngrijim de înhumarea lui. „Sfîntul" se va odihni într-o firidă adîncă, pe care o vom săpa în stîncă.

— Aşadar, Vitellius, iată ce s-a ales din doi tribuni ai imperiului : unul propovăduitor printre creştini, celălalt rătăcitor şi cîntăreţ al nefericirii sclavilor!

— Dar tu, Lucius, unde ai mai umblat?

— Eu fac tot ce ştii. Beau şi mă înveselesc cu sclavii şi, de cîte ori îmi stă în putere, le vin în ajutor. De la vreme însă, n-am mai plecat din Dacia. Aici se frămîntă ceva, se pregăteşte o luptă grea cu imperiul. Îl ajut pe Diegis, umblu, fac pe iscoada şi-i trimit veşti. Maevius privi cerul, care se mai luminase, şi crestele munţilor învăluite în ceaţă. Şi tu, Vitellius, nu ţi-ai văzut încă... sclavul? Vitellius îl privi mirat.

— Cum să-l mai văd? Tu glumeşti, Lucius!

— Este aici, în minele de la Ampelum, şi munceşte ca sclav, tu n-ai ştiut?

Vitellius îl privi din nou cu îndoială. Doar tot el îi spusese că l-a văzut pe Sarmis în carcerele Circului cel mare de la Roma, îmbrăcat în blănuri de animale.

— Nu mă privi atît de mirat, Sarmis este aici, sănătos şi hotărît să lupte!

— Trăieşte Sarmis! murmură Vitellius. Poate că-l voi hotărî să treacă la noua...

— Asta n-ai s-o poţi face! îl întrerupse Maevius. Sarmis s-a schimbat mult. Şi înainte era un bărbat brav, măsurat şi hotărît, dar acum este altfel : simţi cum mocneşte în el revolta, prinzi în privirea lui hotărîrea de a porni la luptă. Aşa, sclav, cu lanţuri de picioare, este ca un vultur legat de stîncă!

Cînd se despărţiră, se luminase bine de ziuă.

3

Plecarea lui Livianus Claudius la Roma se amînase săptămînă după săptămînă, la stăruințele lui Julius Quadratus Bassus, care ținuse să lămurească toate chestiunile administrative şi militare o dată cu preluarea guvernării noii provincii. Om energic şi corect, noul guvernator pretindea din partea legaților, tribunilor, centurionilor şi a funcționarilor administrativi o disciplină de fier. Păstra cu multă grijă aceeaşi atitudine față de daci ca şi față de romani, şi-aşa cum fusese dorința împăratului, căuta pe toate căile să favorizeze condițiile de liniştire şi de împăcare a dacilor cu romanii. Chiar în prima călătorie mai lungă pe care o făcuse în noua provincie, Julius Quadratus Bassus se convinsese că, din cauza slăbiciunii lui Livianus Claudius, unitățile de legionari de la castrele şi cîmpurile împrăştiate prin toată provincia se dedau la cele mai urîte fapte împotriva dacilor. De asemenea, mai văzuse că înaintaşii lui făcuseră o mare greşeală cînd, pentru guvernarea mai uşoară a acestei provincii, se folosiseră de oricare nou-venit, fără alegere, de aceea o mulțime de patricieni decăzuți şi sărăciți la Roma, de plebei, liberți, negustori şi tot felul de oameni lacomi, setoşi după îmbogățire grabnică, inundaseră Dacia şi căutau ca prin tot felul de abuzuri şi violențe să stoarcă tot ce puteau de la populația dacă. Cu multă hotărîre, noul guvernator îşi păstra calea pe care o pornise şi nu şovăia să pedepsească fără întîrziere şi cu multă severitate pe cei care îi încălcau ordinele.

Livianus Claudius era sufleteşte un om bolnav. După moartea îngrozitoare a Apronillei nu-şi mai regăsise liniştea Dăduse ordin să-l caute pe legionarul Gellius prin toate cohortele şi castrele din Dacia, însă nu reuşise să-i mai dea de urmă, pusese pe decurionul Cinarius şi pe centurionul Paulus să-i povestească tot ce ştiau despre purtările lui Domitius Rufinus şi o ascultase pe Myrella, seri de-a rîndul, despre tot ce frămîntase Apronilla în suflet. Trecuse de mult de idele lui iunie cînd Livianus Claudius poruncise gărzii şi sclavilor să pregătească plecarea spre Roma. Din respect față de bătrînul general, Julius Quadratus Bassu, îi pusese la dispoziție o gardă puternică, care avea să-l însoțească pe tot drumul. Pleca la Roma hotărît să se retragă la ferma sa şi să-şi trăiască în linişte ultimii ani al vieții în toiul pregătirilor, Livianus Claudius se simțise rău, o slăbiciune toropitoare îl cuprinsese. După cîteva zile îl doborîse boala, o boală de pîntece, cu dureri chinuitoare, şi cum nu încetase nici o clipă să-l mustre conştiința pentru cele ce se petrecuseră în legătură cu moartea Apronillei ş a micului Decebal, îngrozit de frica morții, pusese stăpînire pe el gîndul că boala nu e altceva decît răzbunarea bătrînei Malva. Se crezuse otrăvit cu aceeaşi băutură cu care el cu Eurotas

omorîseră copilul. Dăduse ordin să fie, căutată bătrîna, şi ea fusese găsită mai repede decît sperase, ceea ce întărise şi mai mult bănuielile lui. De fapt din prima clipă Malva înțelesese că bătrînul general e bolnav de o deranjare a stomacului ca oricare alta, de care văzuse la sute şi sute de sclavi de pe şantierul de la Ulpia Trajana, şi pentru vindecarea cărora avea întotdeauna pregătit leacul : o fiertură dintr-un amestec de buruieni şi rădăcini. Mintea vioaie a bătrînei nu lăsase să-i scape un prilej atît de bun, de aceea, cu mult curaj, îi spusese generalului că fusese otrăvit de ea şi că salvarea lui era numai în mîinile ei, dacă se învoia să pună în libertate pe dacii Sarmis şi Rhesos şi să înceteze orice urmărire a tribunului Hammonius Vitellius. Şi după două zile de înfruntare a pericolului în care se aflase, Malva părăsise vila generalului purtînd în sîn papyrusurile de eliberare. Livianus Claudius se întremase apoi repede. Slăbit şi îmbătrînit cu totul, cu sufletul zdrobit şi plin de remuşcări, părăsise Ulpia Trajana şi se îndreptase spre Roma pe drumul cel mai scurt, pe la Getidava şi Viminacium.

Maevius se înapoiase la Ampelum, însoțit de Malva şi de micul Dicomes. Vara era în toi. Sosirea lor fusese pentru Sarmis o adevărată izbucnire de fericire. Îşi revăzuse feciorul şi i se redase libertatea. Lui Vitellius, ordinul dat de Livianus Claudius nu-i produsese nici o mulțumire. De mult el se împăcase cu viața pe care o ducea şi cu sine însuşi şi se socotise liber prin munții şi pădurile în care trăia.

Devenit libert, Sarmis îşi înjghebase o căsuță de lemn la intrarea în valea ce ducea spre bazilica din peşteră. De Ampelum nu se gîndise să se îndepărteze. Recăpătase libertatea într-un mod atît de neprevăzut, încît, la început, fusese aproape dezorientat. Ca să nu dea nimic de bănuit prin rămînerea sa la Ampelum, se angajase, alături de ceilalți liberți şi veterani, la unul dintre antreprenorii ce construiau vile şi locuințe pentru militarii şi funcționarii imperiului. Cît priveşte pe Maevius, el a continuat să-şi ducă viața lui de pribegie. Apărea rar la căsuța din vale şi numai după ce se lăsau umbrele înserării. Umbla pe la Brucla, la Potaissa, la Aque sau la Germisara, se oprea pe la şantierele de drumuri, îi înveselea pe sclavi şi pe militari şi-i trimitea lui Diegis veşti. Şi tot el, la taberna „La bucuria zeilor", se întîlnea cu Strombix, Buziris şi Artaban, ținîndu-i în legătură cu Sarmis.

Sarmis îl reîntîlnise pe Vitellius cu totul schimbat trupeşte şi sufleteşte. Nu mai vedea nimic la el din fostul tribun. Noua credință, la care Vitellius trecuse, şi propovăduirea învățăturii galileanului duseseră la răcirea prieteniei dintre ei. De aceea, întîlnirile lor erau tot mai rare şi mai lipsite de căldură, cu toate că suferințele îndurate împreună îi legau tot atît de puternic ca şi înainte.

Vara se arătase călduroasă încă de prin luna mai. Pe la mijlocul lui iunie, căldura devenise de nesuportat. De la sfîrşitul primăverii nu mai căzuse nici o picătură de ploaie. Apăruseră semne de secetă. La Ampelum

şi pînă departe în jur, copacii, iarba şi holdele începuseră să pălească sub arşiţa de foc a soarelui, apoi să scadă apele izvoarelor. Turmele părăsiră cîmpiile şi se traseră către munţi. Pe întinderi mari, cît răzbătea privirea, se ridicau valuri de praf, pe care vîntul le purta pînă departe în zări. Nu trecuse miezul verii şi la Ampelum începură să se arate semnele foametei. În această situaţie, noul guvernator se vedea neputincios. Roma nu ştia sau nu voia să ştie de cele ce se petreceau în Dacia. Pentru împărat, noua provincie reprezenta belşugul şi bogăţia şi nici nu s-ar fi putut gîndi să-i vină în ajutor. Traian purta războaie în Asia şi nu avea timp să se ocupe de chestiuni mărunte. Dar Roma avea nevoie de mult aur, de fier, de mărfuri şi de sare şi nu înceta cu cererile, după cum nu înceta cu trimiterile de sclavi. La Ampelum soseau neîncetat ordine severe pentru sporirea spargerii munţilor şi a scoaterii aurului.

În acel an, nici nu începuse seceta, şi lagărele de sclavi deveniseră neîncăpătoare, iar bordeiele - ticsite. Sclavii nu mai găseau loc pentru odihna trupurilor lor trudite de muncă. Pe măsură ce se întindea şi se întărea seceta, lipsurile crescură în lagăre. Supraveghetorii cu greu mai puteau să ţină ordinea, iar cînd îngrămădirea ajunse de nestăpînit, numărul sclavilor fugari începu să crească zilnic.

Toate cele ce se petreceau nu-i scăpară lui Sarmis. Într-o zi, lăsă pe bătrîna Malva şi pe micul Dicomes în grija lui Vitellius şi se făcu nevăzut în pădurile ce îmbrăcau munţii din împrejurimi. Lipsea de acasă zile în şir, şi cînd se înapoia - rar - era obosit, flămînd, cu îmbrăcămintea ruptă, însă tot mai însufleţit şi tot mai hotărît. De la o vreme, ajunsese să treacă pe acasă numai în fugă, să-şi vadă copilul şi să-şi ia rufe curate şi hrană, pe care bătrîna le pregătea cu grijă.

Şi scînteia din sufletul lui devenise repede flacără, apoi foc ce începuse să se întindă cu repeziciune. Flacăra fusese raportul unui centurion, care asigura paza drumului de la Ampelum la Apulum, către legatul Hortensius Julius, comandantul legiunii. Acesta raportase că mai mulţi sclavi fugari atacaseră o fermă din apropierea rîului Maris, omorîseră pe fermier şi pe supraveghetor, iar pe sclavi îi eliberaseră, luîndu-i cu ei. Atacurile se întinseseră repede, tot atît de repede cum se întindea şi seceta. De aceea legatul comandant nu fusese prea îngrijorat şi nu bănuise că loviturile erau date în mod organizat ci le socotise simple jafuri ale unor oameni înfometaţi şi disperaţi. Ceruse însă ajutoare guvernatorului, căutînd să întărească paza minelor şi a aurului scos.

În lagărele de sclavi şi în tabăra din jurul cîmpului de la Ampelum ajunsese zvonul despre isprăvile sclavilor fugari. Unii nu se sfiau să strige şi să jure pe toţi zeii că nu se vor lăsa pînă cînd nu vor reuşi să fugă, alţii - în frunte cu Strombix, Buziris şi Artaban - se pregăteau în tăcere, în aşteptarea de noi veşti din partea lui Sarmis. În acelaşi timp, prin lagărele de sclavi crescuse numărul iscoadelor puse de supraveghetori şi de centurioni, sporise numărul posturilor de pază şi se întăriseră gărzile. Şi

toată această frămîntare fusese pusă numai pe seama secetei şi a lipsurilor, pe seama disperării care cuprinsese mulțimea înfometată.

Într-o seară, tîrziu - era pe la sfîrşitul lui iulie - Sarmis se înapoiase la căsuța sa din vale, cu gîndul să ia şi să ducă cu el pe bătrîna Malva şi pe Dicomes, acum băiat destul de mare. Mai încercă o dată să-l convingă pe Vitellius să se alăture sclavilor porniți la luptă, şi nu reuşi. Fostul tribun, cu totul dăruit noii credințe, rămînea hotărît pe poziția sa de a nu părăsi turma celor ce urmau învățătura galileanului. Dar nici bătrîna nu se învoi să-l urmeze. Sporise numărul celor suferinzi şi bolnavi, care aveau nevoie de leacurile şi băuturile ei întăritoare, şi n-o lăsa sufletul să-i părăsească tocmai în momentul cînd pîrjolul se întindea.

Mai era mult pînă la ivirea zorilor. Sarmis se lungise pe pat, cu băiatul lîngă el, şi ațipise. Bătrîna le pregătea la lumina opaițului tot ce le trebuia pentru plecare. Din cînd în cînd, se oprea din treabă, punea mîinile la piept şi ridica privirea către cer, rugîndu-se Marelui zeu. Tresări, auzind uşoare bătăi în uşă. În aceeaşi clipă sări şi Sarmis de pe pat. Trase repede drugul de la uşă, căci recunoscuse semnele lui Maevius.

— Toți zeii cu tine, Sarmis! îl salută Maevius, bucuros că-l găsise acasă.

— Toți oamenii cu tine, Maevius! îi răspunse Sarmis la salut, rîzînd. De ce să fie zeii, cînd ei nu fac nici doi sesterți? În mijlocul oamenilor eşti mai în siguranță deoît oriunde! Ei, ce veste îmi aduci? îl întrebă în timp ce punea la loc drugul de lemn, încuind uşa.

— Ți-aduc o veste bună, Sarmis, dar mai întîi aş ruga pe mama Malva să-mi dea ceva de băut. Nu prea pot să vorbesc cu gîtul uscat.

— Îți dau, flăcăul mamei!

Bătrîna îi puse în mîini un ulcior cu vin, pe care Maevius îl duse la gură.

— Acum cinci zile mă aflam la Brucla, începu el. Acolo m-a găsit un trimis al lui Diegis, care mă căuta de multă vreme. Cum m-a văzut, mi-a spus : „Pregăteşte-te de drum, trebuie să mergi la Diegis!" L-am privit cu oarecare neîncredere, dar pînă la urmă am plecat. Mă gîndeam că ar fi fost mai bine dacă ai fi mers şi tu. Am umblat mult, o zi şi-o noapte, numai în goana cailor, şi ne-am înfundat adînc în munții ce se lasă către miazănoapte şi răsărit, pînă am ajuns la tabăra lui. Ceea ce am văzut acolo m-a uimit : nenumărați luptători, bogăție de arme şi de cai, belşug de hrană şi de îmbrăcăminte.

Maevius tăcu şi duse iarăşi ulciorul la gură.

— Lasă vinul, Maevius! îi spuse Sarmis nerăbdător. Miroşi a băutură de la o sută de paşi, şi tot însetat eşti. Spune, pentru ce te-a chemat Diegis?

— Pentru tine! îi răspunse printre sorbituri. Vrea să stea de vorbă cu tine şi cu Vitellius.

— Să pornim acolo, la tabăra lui? Dar Vitellius...

— Nu este nevoie, Diegis se află aici! A venit însoțit de o gardă puternică, ținînd-o tot pe crestele munților. Trebuie să ne grăbim. În pîlcul de brazi de lîngă bazilică ne aşteaptă doi daci ca să ne ducă la el. Bucură-te, Sarmis, te aşteaptă regele!

— Regele... murmură Sarmis, şi în sufletul lui se iscă furtuna.

El era între sclavi, îi conducea pe sclavi, lupta pentru sclavi şi nu putea să-i mai părăsească. Trăise prea mult timp în sclavie, ura prea puternic sclavia, şi de cînd pornise lupta, în sufletul său se aprinsese o flacără nouă, o speranță nouă, o hotărîre nouă.

— Vom trece să-l luăm şi pe Vitellius, spuse Maevius.

— Să-l luăm, murmură, cu aceeaşi frămîntare.

Maevius mai duse o dată ulciorul la gură şi trase zdravăn de cîteva ori. Ieşiră afară şi se pierdură în noapte.

Cînd se văzură, toți trei rămaseră adînc tulburați. Trecuseră anii peste sufletele şi peste capetele lor, şi-şi lăsaseră adînc urmele. Fiecare trăise întîmplări care produseseră schimbări adînci : Diegis era regele şi se purta şi vorbea cu un rege. Sarmis, deşi libert, întruchipa sclavul, dar nu sclavul doborît de sclavie, ci sclavul care ridicase capul, privea dîrz şi îşi cerea dreptul să intre liber în rîndul oamenilor, sclavul care pornise la luptă împotriva sclaviei. Vitellius devenise omul convins că numai prin credință îşi mai poate salva sufletul şi numai prin ea va reuşi să ajungă acolo unde se aflau ființele dragi pe care le pierduse, omul pe al cărui suflet puseseră stăpînire în alt fel bunătatea, blîndețea, mila şi iubirea de oameni.

Îşi povestiră repede întîmplările trăite de fiecare şi necunoscute de ceilalți. Abia acum află Sarmis de chinurile Carsidei şi de locul unde ea îşi dăduse sfîrşitul. Trebuia însă să se grăbească, zorile erau aproape.

— Să vă spun pentru ce am venit, deşi se cădea să veniți voi să-l vedeți pe rege, începu Diegis. Însă după cele ce mi-ați spus, sînteți nişte proaspeți liberți, aşa că vă iert. Am venit la voi, continuă Diegis cu multă hotărîre, fiindcă am nevoie de brațele voastre, de vitejia voastră, de istețimea voastră. Ați dat dovadă în lupta cea mare de minunate calități de căpetenii de oaste. Am reuşit să strîng o armată puternică, cu daci de aici şi din afară, cu ajutoare de la triburile vecine, mai ales de la iazigi şi costoboci, şi cu o mulțime de luptători veniți din toate părțile, toți gata de luptă pentru o plată bună. Am cumpărat nenumărate arme, bune şi tari, de la triburile din miazănoapte, din cetățile greceşti de pe țărmul Pontului Euxin, şi arme aduse, prin negustori iscusiți, chiar din imperiu. Am căpetenii pricepute pentru cetele de luptători şi aştept momentul prielnic să dau lovitura fulgerătoare şi hotărîtoare. Îmi lipseați numai voi, adăugă zîmbind uşor. Seceta din acest an ne vine în ajutor, căci legiunile romane luptă prost cînd nu sînt bine hrănite şi odihnite. Ele luptă prost şi cînd îl ştiu pe împărat departe. După o scurtă pauză, îi întrebă : Ei, nu spuneți nimic?

— Îți spunem, mărite rege, începu Sarmis, ard de dorul de a vedea din

nou Dacia liberă, în ea un popor liber! Sînt gata să pornesc la luptă împotriva duşmanului, alături de tine! Mă gîndesc însă, mărite rege, că, cu cît armata ta va fi mai puternică şi cu cît clipa aleasă va fi mai potrivită, cu atît mai mult vom putea spera să învingem şi să alungăm legiunile şi cohortele romane peste Dunaris, apoi să cerem o pace dreaptă cu imperiul. Noi vom fi mai aproape de izbîndă dacă vom săpa la temelia puterii lui militare în Dacia, aşa cum sapă carii lemnului, şi-l fac să se frîngă mai uşor. Noi mai putem avea alături de armata ta încă o armată : armata sclavilor. Cînd legiunile, cohortele şi toate serviciile de aprovizionare ale armatei, cînd şantierele de drumuri şi poduri, cînd minele de aur, de fier şi de sare, cînd fermele mari vor rămîne fără sclavi, puterea imperiului în Dacia va putea fi mai uşor zdrobită. Se va prăbuşi întocmai ca un pod căruia i s-au tăiat picioarele.

Vorbind, ochii lui Sarmis luceau de înflăcărare, pe faţa lui juca o rază ce venea dinăuntru, din sufletul său plin de o convingere nouă, de o lumină nouă. Diegis îl asculta încordat, aşteptînd să termine tot ce avea de spus.

— Eu zic să mai aştepţi, mărite rege! Să ne aştepţi şi pe noi, sclavii. Vom fi mulţi, toţi hotărîţi să luptăm cu preţul vieţii noastre, pentru ca toţi să-şi recapete libertatea, şi dacii şi sclavii!

Regele zîmbi, îl privi lung şi vorbi cu o undă de frămîntare.

— Sarmis, să mă ierte Marele zeu! Dacă nu te-aş avea în faţă, n-aş crede că tu ai vorbit. Cum aş putea eu să încredinţez soarta mea, a dacilor, a Daciei, în mîinile unei armate de sclavi? Unde şi cînd ai mai auzit tu de o armată de sclavi, care să meargă cu hotărîre la luptă? Pădurile Daciei sînt pline de sclavi fugari, de cete de sclavi care jefuiesc şi care omoară, iar tu îmi ceri să mă încred în nişte hoţi, leneşi, mincinoşi, gata să te trădeze la primul pas?

Sarmis îl asculta muşcîndu-şi buzele. Cuvintele spuse de Diegis îi răneau sufletul. Numai el îi cunoştea pe sclavi şi numai el ştia ce dorinţe greu stăpînite le încălzeau sufletele, începu să vorbească rar şi apăsat, prins de o mînie ascunsă :

— Ai spus că pădurile sînt pline de sclavi fugari... Da, mărite rege, acum sînt pline. Sînt pline, fiindcă pînă acum nimeni nu s-a apropiat de sufletele acestor oameni chinuiţi, nimeni nu le-a arătat încredere şi nimeni n-a căutat să-i adune şi să-i unească, dar în curînd, mărite rege, în pădurile Daciei nu vor mai fi cete de sclavi fugari, ci cete de sclavi luptători, unităţi de luptă ale armatei sclavilor!

— Nu cumva ai început să te vezi mare conducător de sclavi, Sarmis, şi de aceea vorbeşti astfel? îl întrebă Diegis.

— Eu sau altul, nu interesează, important este faptul că sclavii uniţi reprezintă o forţă, o forţă puternică, ce ţi-ar putea fi un preţios ajutor! Sarmis continuă, după ce privi mult timp în jos, frămîntat de gînduri : Şi Dacia liberă va fi prima ţară fără sclavi, fără robi, în care toţi să

muncească şi toţi să asculte de rege...

Puţin întristat, Diegis se porni pe un rîs forţat şi-l bătu uşor pe umăr.

— Niciodată n-am să fac asta, Sarmis! Cum, să-i eliberez pe sclavi? Să fac oameni liberi din toate lepădăturile strînse de legiuni, de prin toate provinciile imperiului? Asta niciodată! Am de gînd ca pe sclavii aduşi aici să-i pun să muncească, şi cu ei să ridic la loc tot ce a dărîmat imperiul! Tu n-ai văzut că din Cetatea-de-Munte au rămas numai nişte ruine, pe care an cu an le acoperă tot mai mult bălăriile...

— Nu vrei să faci oameni liberi din „lepădăturile" strînse de imperiu, murmură Sarmis. Îl privi apoi tăios pe Diegis. Dar eu, acolo, în imperiu, în circurile Romei, ei, dacii luaţi captivi, Carsida, noi toţi duşi în sclavie, am fost nişte lepădături? Noi n-am fost oameni cu familii, cu soţii, cu soţi, cu copii? Nu te-ai gîndit niciodată că toţi aceşti nefericiţi care au fost aduşi aici plîng în sufletele lor de dorul acelora de care au fost despărţiţi? Nu te-ai gîndit că au ajuns răi, mincinoşi şi leneşi fiindcă supraveghetorii şi stăpînii lor îi batjocoresc, îi umilesc, îi chinuiesc şi-i ţin înfometaţi? Sarmis continuă să vorbească prins tot mai mult de mînie şi de hotărîre : Eu voi lupta pentru eliberarea sclavilor şi voi veni cu ei alături de tine. Uniţi, să luptăm împotriva imperiului! Pentru aceasta, trebuie ca tu să mai întîrzii puţin lovitura pe care o pregăteşti şi să ne aştepţi, apoi să faci legămînt că le vei reda sclavilor libertatea!

Între ei se lăsă o tăcere grea. Tot timpul, Vitellius ascultase cu inima împietrită. Departe, în fundul văii, se auzi strigătul unei păsări de noapte.

— Port grija a mii şi mii de oameni şi n-am venit să-mi pierd vremea aci! rosti Diegis. Ce-mi ceri tu, nu poate să facă un rege. Ar însemna ca Dacia să nu mai aibă căpetenii, taraboşti şi alţi conducători, să muncească toţi la rînd. Mai tîrziu, Sarmis, poporul te va judeca pentru trădare. Dar prietenul, Vitellius, ce spune?

Tribunul vioi şi aprig de altădată vorbi ca un om ce se umilea, însă cu un ton de adîncă convingere şi hotărîre :

— Sînt tulburat mult de cuvintele spuse de voi şi de adevărul ce pare să se găsească şi de o parte, şi de alta. Cît despre mine, ce este în sufletul meu ştiţi: Dacia m-a primit cu braţele deschise, în Dacia o bătrînă m-a îngrijit cu atîta dragoste, încît am ajuns s-o iubesc şi s-o respect ca şi cum mi-ar fi cu adevărat mamă, dar în mine a pătruns adînc învăţătura aceluia care a pătimit ca să-i îndrepte pe oameni. Şi eu lupt în Dacia, dar lupt prin puterea cuvîntului, lupt pentru ca oamenii să se facă mai buni, să fie mai miloşi, să se iubească unii pe alţii. Noi creştinii nu putem să mergem la luptă, căci credinţa noastră nu ne lasă să omorîm oameni. Pe cei răi, noi căutăm să-i îndreptăm cu cuvîntul, să-i aducem pe calea cea bună. Cînd a plecat dintre noi bunul Porfirios, „sfîntul", m-a lăsat pe mine să păstoresc turma credincioşilor.

Ascultînd-ul, Diegis îi arunca priviri din ce în ce mai aspre.

— Dacii nu vor părăsi credinţa în marele zeu Zamolxis, spuse tăios.

Eu, ca rege, nu voi da voie să pătrundă aici o credință străină.

— Dar ea a pătruns şi se întinde, şopti Vitellius.

— O voi opri şi o voi arunca afară, ca pe legiunile romane!

— Tu ar trebui să ştii, Diegis, că unui om îi poți lua totul, chiar şi viața, dar ceea ce este în sufletul lui nu vei putea să-i scoți niciodată. Tu vrei să porneşti lupta împotriva imperiului, pe care-l ştii atît de puternic, iar Sarmis vrea să-i elibereze pe sclavi tot prin luptă, fără să ia în seamă că împotriva lui vor sări toți stăpînii de sclavi, care se vor alătura Romei pentru înfrîngerea răsculaților. Noi cei trecuți la noua credință, avem altă convingere : Noi ştim că atunci cînd marea mulțime a plebeilor, veteranilor liberților şi sclavilor vor urma învățătura lui Iisus, se va clătina şi prăbuşi imperiul, iar sclavia va dispărea de la sine. Vitellius continuă cu voce îndurerată : De le va fi dat creştinilor din Dacia să primească martiriul de la regele Diegis, aşa cum cei de la Roma l-au primit de la Nero, noi nu vom spune decît „Facă-se voia Domnului!". Pe mine bunule şi viteazule Diegis, mă doare în suflet că-ți provoc atîta mîhnire, tocmai eu, acela care a găsit în țara ta şi în casa ta adăpost şi ajutor, acela care a trăit aici zile pline de mulțumire şi de fericire...

Diegis socoti că nu mai e nimic de făcut, se întoarse în partea în care se afla garda şi dădu ordin să se pregăteascg repede caii pentru plecare. Se aruncase în şa, cînd Sarmis făcu cîțiva paşi spre el şi-i strigă din adîncul sufletului, cu. multă îngrijorare :

— Să nu porneşti singur lupta, mărite rege, aşteaptă şi armata sclavilor şi trimite-mi vorbă cu legămînt că, în Dacia liberă, sclavii vor fi liberi!

Diegis îl privi şi-l ascultă, apoi, fără să spună un cuvînt, dădu pinteni calului şi, urmat de gardă, dispăru în noapte. Sus pe crestele munților, către răsărit, o geană îngustă anunța ivirea zorilor.

Sarmis şi Vitellius coborîră tăcuți. Pe Maevius îl găsiră în vale. Dormea. Dinspre barăci şi bordeie se auzeau cocoşii cîntînd. Vitellius porni întristat spre bazilică, Sarmis îl luă pe micul Dicomes şi se pierdu în pădure, Maevius plecă să aştepte deschiderea tabernei, iar în căsuța de lemn, bătrîna Malva rămase singură. Plîngea şi se ruga fierbinte către Marele zeu.

4

Pe la începutul lui august - era într-o duminică - sclavii din lagărul spălătorilor de nisip stăteau strînşi grupuri-grupuri, se odihneau şi vorbeau. Toți erau înfometați şi goi. Sub copacii desfrunziți de secetă nu mai găseau nici umbra trebuitoare, care să-i ferească de soarele dogoritor şi împîclat. Din toate părțile, cele mai slabe

adieri de vînt ridicau valuri de praf. De curînd, sosiseră noi coloane de sclavi, trimise din imperiu. Lipsurile crescuseră, şi sclavilor nu li se mai dădea mîncare decît o dată pe zi : o zeamă neagră fără gust şi o bucată mică de pîine, ce părea numai pămînt.

Într-un grup erau cîțiva sclavi de curînd sosiți cu o coloană ce venise din ținuturile Eufratului. Pierduți în gînduri, lihniți de foame, vorbeau rar. Unul dintre ei începu să se agite neliniştit. Simțea că o moleşeală îi cuprinde trupul şi o slăbiciune i se lasă în picioare. Se apropie de urechea vecinului, vrînd să-i şoptească ceva, dar nu apucă să-i spună, căci răul îl năpădi, vederea i se înceţoşa şi se prăbuşi pe pămîntul ars şi prăfuit. Sclavii din jur îl priviră îngrijorați. Unii se întoarseră şi se îndepărtară îngroziți, alții, mai curajoşi sau mai miloşi, căutară să-i vină în ajutor. Cîțiva aruncară şi cîte-o glumă pe socoteala bolnavului, dar nu reuşiră să descrețească frunțile celor din jur.

Cel căzut începu să sufle greu, o căldură lăuntrică îl sfîşia, în ochi îi ardea o flacără ciudată, şi lumina soarelui îi producea dureri. Începu să se zbată, întorcîndu-se cînd pe-o parte, cînd pe alta. Tîrziu, se linişti, ghemuit, cu genunchii la gură. Închisese ochii, părea că doarme. Spaima morții îi cuprinsese pe toți. Dar bolnavul nu rămase mult timp linişti. O durere în partea stingă, aproape de subsuoară, însoțită de o greutate în piept, îl făcu să se sufoce. Inima îi bătea neregulat şi cu putere, dar cu cadență din ce în ce mai rară. Un țiuit prelung şi pocnete surde îi sunau în urechi. Mădularele, grele, nu şi le mai putea mişca.

Sclavii începură să strige. Un supraveghetor, care trecea prin apropiere, veni şi-l lovi cu piciorul pe cel căzut. Cu privirea rătăcită, cu trupul chinuit de dureri, cu spaima în suflet, sclavul încercă să se ridice, dar durerea de la

subsuoară îl săgeta atît de ascuțit, încît căzu la loc şi rămase nemişcat. Cîteva clipe, supraveghetorul îl privi încurcat. Ceva nedesluşit, amestecat cu teama de moarte, îl făcu să înceteze să-l mai lovească pe nenorocitul căzut în fața lui. Deodată, bolnavul se ridică. Avea ochii deschişi mari şi privirea îngrozită. Începu să-şi sfîşie de pe trup tunica zdrențuită şi se uită la locul unde îl săgeta durerea. Văzu un buboi mare între inimă şi umărul stîng. Era umflat, vînăt, dezgustător. Ceva mai sus, simți că altul e gata să iasă. Îşi roti privirea rătăcită pe fețele celor din jur şi scoase un țipăt ce nu mai avea nimic omenesc în el.

— Fugiți! Fugiți, nenorociților!... strigă el din inimă, cuprins de deznădejde. Fugiți cît mai este timp, că nu scapă nimeni de această boală trimisă de zeii Infernului!

Supraveghetorul se apropie din nou de el şi-l lovi cu piciorul.

— Vită leneşă şi murdară, ce strigi aşa? Lasă, că n-am văzut pe nimeni mort dintr-un buboi.

Cuvintele supraveghetorului mai micşorară spaima sclavilor dimprejur. De cînd se ştiau văzuseră sclavi cu buboaie, şi nu muriseră.

— E venit abia de două zile, şopti un sclav, a venit cu coloana aia de departe, din răsărit.

Unii mai miloşi se apropiară de bolnav, puseră mîna pe el, se apucară să facă fese şi să-i lege buboaiele.

— Fugiți, fugiți, fraților, că nu scăpați nici unul! murmura bolnavul. De-acolo de unde am fost adus, cînd se întinde molima asta, seceră oamenii de rămîn cetățile pustii.

— Nu-i mai speria, vită, că pun flagrunul pe tine! îl mai amenință supraveghetorul, şi-şi văzu de drum.

Se dovedi însă repede că boala nu se reducea la izbucnirea unor simple buboaie. Pînă seara, încă cincisprezece sclavi din lagărul spălătorilor de nisip căzură bolnavi, iar în cursul nopții, opt dintre ei muriră. În ziua următoare se iviră cazuri şi în celelalte lagăre, şi moartea începu să secere cu furie printre sclavi. Medicul legiunii ceru legatului comandant măsuri severe, care se executară cu strictețe. Spaima îi cuprinsese pe toți, şi o dată cu ea, soarele devenise tot mai arzător, şi seceta - tot mai uscată. Dar spaima era mărită de către supraveghetori, decurioni şi centurioni, care căutau să scoată cît mai repede afară din cîmp şi din lagăre pe cei bolnavi şi trupurile celor morți.

Departe, în vale, către ieşirea dintre munți, într-o poiană înconjurată pe o parte de peretele stîncos al muntelui, şi pe cealaltă de pădure, se stabilise locul lazaretului, iar în apropierea lui locul de înmormîntare a celor morți, în cîteva zile, lazaretul se umpluse cu bolnavi, dar nimeni dintre cei sănătoşi nu venea să dea ajutor celor doborîți de boală. Zăceau aruncați pe pămîntul prăfuit, fără nici un adăpost, sub bătaia soarelui arzător. La poarta lazaretului se pusese gardă puternică, cu ordinul de a omorî pe bolnavul care ar fi încercat să-l părăsească.

Mulți oameni - unii miloşi, alții curioşi - priveau de sus de pe stînci în lazaret. Îi vedeau cum zăceau pierduți, de-a dreptul în praf, pe frunze uscate sau pe paie, după cum fiecare mai avusese puterea să-şi pregătească un loc pe care să zacă, chinuiți de o molimă nemaivăzută în Dacia: trupul bolnavului se acoperea de buboaie şi de pete negre, îl apuca o fierbințeală mare, sîngele începea să-i curgă pe gură şi pe şezut şi o sete arzătoare îl chinuia. Pînă departe se auzeau strigătele lor disperate, cerînd apă. Unii, înnebuniți de arsurile dinăuntru şi de lipsa de apă, se ridicau şi fugeau prin lazaret încotro vedeau cu ochii, căutînd cîteva picături care să le potolească suferința. Dar cei mai mulți se linişteau repede. Nu se chinuiau mai mult de trei pînă la cinci zile şi le venea sfîrşitul. Rar se ivea cîte-un norocos, al cănii trup înfrunta cu tărie boala. Buboaiele începeau să se spargă, curgînd din ele o materie amestecată cu sînge şi puroi dezgustător, sau începeau să dea îndărăt, fierbințeala scădea, şi arsurile se mai potoleau. Erau semne că bolnavul se va însănătoşi. Pînă departe în jurul lazaretului se simțea miros urît de puroi şi de carne putredă, mărind astfel groaza în aceia care încercau să se apropie.

Pentru a-i feri pe militari de molimă, la sfatul medicului, legatul Hortensius Julius oprise ieşirea soldaților din cîmpul legiunii şi dăduse ordin ca în lagărele de sclavi şi în colonia de barăci, corturi şi bordeie în care locuia populația să se formeze echipe de sclavi, conduse de liberți sau de veterani, care, pentru o plată bună, să scoată în mare grabă pe bolnavi şi să-i transporte în lazaret, iar pe morți să-i îngroape. Aruncați pe un maldăr de paie, în carige pe două roți, bolnavii erau împinşi pînă la poarta lazaretului şi răsturnați acolo, unii peste alții. Cei mai în putere se descurcau şi îşi căutau un loc pe care să bolească, ceilalți rămîneau nemişcați pentru totdeauna, şi de la poartă luau drumul spre groapa în care erau aruncate cadavrele.

Boala venise ca un trăsnet la Ampelum şi schimbase cu desăvîrşire viața. Fiecare era chinuit şi îngrozit de cele două flagele : al foametei şi al molimei.

Trecuseră numai două săptămîni de la izbucnirea molimei, şi la Ampelum totul se dezorganizase, orice activitate în minele de aur încetase. Negustorii, meşteşugarii, ambulanții şi saltimbancii, care făcuseră să pulseze viața aici în munți şi care reuşiseră, cu toată seceta, să mai aducă alimente şi vin, fugiseră unii după alții, îngroziți de molimă. Dar boala nu se lăsa învinsă şi nici păcălită : pretutindeni, drumurile, potecile şi poienile erau presărate cu trupurile acelora care căutaseră prin fugă scăparea. Cei ce veneau din urmă îi ocoleau pe departe, fără să le vină în ajutor, căutînd să se îndepărteze cît mai repede.

Dezorganizarea se accentua şi mai mult din ziua cînd, în cîmpul legiunii, căzu primul legionar. Urmară repede şi alții, pe care medicul fii scoase afară cu multă iuțeală, îl sfătui apoi pe legatul comandant să mute cîmpul mai departe, într-un loc singuratic, pe un vîrf de munte, într-o pădure de brazi, şi ceru, spre a opri întinderea molimei, ca Ampelumul să fie încercuit de gărzi, astfel ca nimeni să nu poată nici ieşi şi nici intra.

După plecarea legiunii, puțina ordine care mai dăinuise în tabăra şi în colonia din apropierea cîmpului dispăru cu totul. Începură furturile şi jafurile. Fără teamă de moarte, sclavii din echipele ce transportau bolnavii, sclavii fugiți prin păduri şi alții, fel de fel de oameni fără căpătîi şi înfometați, abia aşteptau căderea nopții şi năvăleau ca hienele prin barăci şi bordeie, jefuiau tot ce găseau şi nu se sfiau să omoare pe cel care ar fi încercat să se opună.

Se zvonise pînă departe că la Ampelum a izbucnit ciuma, şi acest zvon îl auzise şi Sarmis. Ştia din povestirile lui Plutarh că de ciumă nu se scapă decît cu fuga şi cu singurătatea, de aceea, de îndată ce află zvonul, coborî în vale, o luă pe bătrînă şi trimise ordin către toate cetele de sclavi pe care le strînsese, să se retragă departe, sus, în munții dinspre miazănoapte. Încercase să-l ia cu el şi pe Vitellius, însă acesta îi spusese că nu poate să părăsească „turma Domnului" şi că ei, creştinii, vor căuta prin toate mijloacele să vină în ajutorul celor atinşi, de molimă din lazaret. Îndată ce

legiunea şi funcţionarii imperiului părăsiră Ampelumul, creştinii sănătoşi, urmînd exemplul şi îndemnul lui Vitellius, pătrunseră în lazaret. Aci găsiră sute de oameni - bărbaţi, femei şi copii - care zăceau acoperiţi cu ţoale rupte şi murdare sau cu hainele ce le avuseseră pe ei în clipa cînd fuseseră luaţi de echipele de curăţire. În cîteva locuri numai, erau mici umbrare, din crengi aşezate pe crăcane, ridicate de către puţinii bolnavi care trecuseră greul bolii şi începuseră să se însănătoşească. Pe aceştia nu-i mai îngrozea molima. Vitellius auzea din toate părţile strigăte şi blesteme, rugăciuni şi implorări către zei, vaiete de durere şi de însetare. Şi în lazaret încă se mai aduceau bolnavi, dar nu mai avea nimeni grijă să scoată morţii. Cei care începuseră să se însănătoşească erau atît de slăbiţi, încît abia puteau să se mişte şi să-i ajute pe cei care se aflau în apropierea lor.

Chiar din prima zi a pătrunderii lor în lazaret, creştinii porniră la muncă. Începură să scoată afară trupurile celor morţi, să facă ordine şi curăţenie pe sub cei bolnavi, şi în apropierea lor şi să-i ajute cu ceea ce puteau - cu îndemnuri şi cu rugăciuni. Şi vederea trupurilor pline de buboaie roşii-vineţii, din care se scurgea puroiul, murdare de praf şi de excremente, goale, zăcînd în poziţii care provocau scîrbă, nu-l îngreţoşară pe Vitellius şi nici pe creştinii care îl însoţeau. Se opreau la fiecare, şi după ce-i dădeau puţinul ajutor ce le stătea în putere, îl linişteau cu cuvinte de îndemn şi de speranţă.

Vitellius mergea printre două rînduri de bolnavi, cînd se auzi strigat:

— Bunule om, fie-ţi milă de mine şi dă-mi cîteva picături de apă!

Se întoarse şi privi sub un mic umbrar. Ceea ce vedea nu mai era un om, ci un hoit, care încă mai trăia şi care mai găsise în el puterea să ceară apă. Trupul lui gol şi slab, un schelet, era acoperit cu buboaie negre. Unele mai supurau încă, iar pe altele se uscase sîngele şi puroiul. Se aplecă, luă oala de lîngă el şi începu să-i pună apă.

— Cine eşti tu, bolnavule? îl întrebă Vitellius cu blîndeţe, privindu-l cu multă milă.

— Sînt Fabius, supraveghetorul de sclavi, toţii zeii să te aibă în pază, potoleşte-mi setea care mă arde.

Vitellius auzi în apropiere un bolnav mişcîndu-se pe stratul lui de frunze uscate, amestecate cu mult praf, care se căznea să strige cît îl mai ţinea puterea :

— Să nu-i dai nici o picătură, lasă-l să îndure cele mai îngrozitoare chinuri şi să moară ca un cîine! E Fabius, cîinele, chinuitorul şi omorîtorul de sclavi. Şi eu am fost sclav în ceata lui, şi m-a zdrobit în bătăi...

Cu multă linişte, Vitellius se uită la sclavul care vorbea. Era şi el o arătare. Reuşise să se salte pe un cot şi să-şi îndrepte privirea tulbure, plină de ură, spre ceea ce mai rămăsese din acela care fusese Fabius.

— De ce să nu-l ajut? în faţa celui atotputernic, toţi sîntem egali. Oamenii sînt datori să se ajute unii pe alţii...

— Aşa, tu eşti creştin? spuse sclavul, ceva mai înviorat, şi o rază de

speranță îi luci în ochi. Bunule creştin, te rog din suflet să mă ajuți şi pe mine să mă fac sănătos!

Bolnavul încercă să se ridice, însă din cauza slăbiciunii nu reuşi decît să se întoarcă mai bine spre Vitellius. Speranța îi dădea puteri noi, ce se istoveau repede, şi tot atît de repede apăreau altele.

— Da, stai liniştit, al să primeşti tot ajutorul pe care ți-l pot da.

— Dar pe „cîinele" ăsta să nu-l ajutați, el a făcut să plîngă sufletele în zeci de sclavi. Poate că tu, bunule creştin, nu ştii ce este sclavia, nu ştii ce-am îndurat noi, sclavii!...

Nu trecu mult, şi pe buzele celor bolnavi din lazaret nu erau decît cuvinte de mulțumire şi de laudă aduse creştinilor. De la pătrunderea lor în lazaret, parcă se produsese o minune : mureau din ce în ce mai puțini bolnavi, boala se lungea şi se vindecau din ce în ce mai mulți. În lazaret se făcuse ordine şi curățenie. Din barăcile părăsite de cei fugiți de frica molimei fuseseră luate vase, paturi, lucruri de îmbrăcăminte, alimente şi tot ce putea fi folosit pentru a-i ajuta pe bolnavi. Cei cu buboaie şi cu răni mari, purulente, erau legați cu fese rupte din cămăşi sau din alte lucruri de casă. Bolnavii puteau să-şi sprijine capetele pe perne umplute cu fîn şi fiecare avea lîngă el puțină apă şi mîncare. Dar mărinimia şi elanul creştinilor începură să se sleiască repede. După cîteva zile începură să cadă şi dintre ei şi unii chiar îşi dădeau sfîrşitul în chinuri tot atît de grele.

În disperare, omul îşi creează speranțe, dorințele lui încep să devină elemente posibile pentru evenimente ce par că se vor realiza fără îndoială, iar la baza faptelor ce se produc în jurul său este gata să pună miracolul, puterea supranaturală. Aşa se face că situația în lazaret îmbunătățindu-se, iar numărul celor ce se vindecau sporind, se întinsese repede zvonul că bolnavii îngrijiți de creştini se vindecau de molima adusă de duhurile rele şi că zeul la care se rugau aceştia îi învinsese pe zeii cei răi. De fapt, prin curățenia şi ajutorul ce-l dădeau creştinii, bolnavii puteau să lupte mai aprig cu boala, căci în epidemii, după un val puternic la început, molima slăbeşte, boala se mai uşurează şi încetul cu încetul cedează, sporind astfel numărul celor vindecați. Dar mulțimea, în disperarea ei, în lupta cu seceta, cu foametea şi cu molima, ajunsese repede să vadă în cel mai mic semn de bine sau de rău voința zeilor. Zvonul despre minunile şi puterea de vindecare a creştinilor prinsese în scurt timp mințile acelora ce nu fuseseră atinşi de molimă. Creştinii erau căutați, erau aşteptați pe drumuri şi oriunde erau de găsit. Fiecare îşi căuta un creştin, care să-l îngrijească atunci cînd va fi lovit de molimă şi, în pornirea nestăvilită pentru a se salva, fiecare căuta să dea creştinului tot ce avea mai bun şi mai ales îmbrăcăminte şi mîncare. Şi față de toți, creştinii se legau că-i vor îngriji şi de la toți primeau ceea ce li se oferea, le strîngeau cu grijă şi le duceau bolnavilor în lazaret.

Ceea ce făceau creştinii nu fusese de la început pe placul liberților şi al sclavilor din echipele care strîngeau bolnavii şi morții, fiindcă nu mai

puteau jefui. Cînd mulțimea începu să vadă minuni în faptele creştinilor, preoții de la templele din Ampelum se înfuriară. Şi astfel, pe măsură ce miolima scădea, creştea furia lor. Aceştia, cu augurii templelor, porniră lupta. Furia lor era zilnic întreținută şi de faptul că tot mai mic era numărul celor care veneau să se închine zeilor şi să le aducă jertfe, începură să se răspîndească tot felul de zvonuri mincinoase : că zeii s-au supărat pe oameni, fiindcă în lazaret au intrat creştinii, că molima a fost adusă de creştini şi că, dacă pentru scurt timp ea se arăta mai blîndă, vor veni zile îngrozitoare, cînd vor cădea cu toții bolnavi şi nu va mai scăpa nimeni ; de aceea, cine vrea să scape cu viață să aducă zeilor cît mai multe jertfe şi să pornească împotriva creştinilor. Nu lipsiră nici zvonurile că ei, creştinii, umblă cu duhuri rele şi se roagă zeilor celor răi, că fac vrăjitorii şi pierd sufletele celor vindecați, dîndu-le pentru totdeauna duhurilor Infernului, şi că e mai bună moartea decît însănătoşirea cu ajutorul lor.

Într-una din zile se petrecură alte fapte noi : preoții organizară aduceri de mari jertfe zeului Apollo şi zeiței Venera. Molima revenise cu furie, şi numărul celor ce cădeau bolnavi creştea înspăimîntător. Izbucnise din nou panica. Încrederea ce se arătase creştinilor dispăruse repede şi mulțimea pornise să caute cu disperare în altă parte scăparea, de aceea preoții pregătiră în grabă aducerea jertfelor, şi, aşa cum se aşteptau, mulțimea dădu năvală spre templu. Urmă lovitura.: augurii căutară în măruntaiele animalelor jertfite şi, îngrijorați peste măsură, anunțară că molima şi seceta au fost trimise de zei ca să lovească în creştini şi că, dacă vor să scape mai repede de ea, să pornească cu toții, să-i prindă şi să-i omoare. După auguri, preoții, prin cuvinte meşteşugite, întărîtară şi mai mult mulțimea.

— Să-i căutăm pe creştini, strigă un veteran la un semn făcut de un preot, să-i răstignim! Numai aşa îi vom îmbuna pe zei.

— La moarte cu creştinii! strigă altul.

— Să-i omorîm cu pietre, acolo în lazaret, răsună o voce groasă.

Din fața altarului, preoții făceau semne de îndemn şi rosteau scurt :

— Să-i căutăm!... Să-i prindem!... Să-i omorîm!...

— Să mergem chiar acum, să mergem cu toții! strigă cu putere cel cu vocea groasă, un bărbat mătăhălos, lat în spete, păros, cu ochii înroşiți şi fălci puternice.

Acesta ieşi din mulțime lîngă altar şi ridică în sus pumnii mari cît două ghioage. Şi cu vocea lui, puțin răguşită, tună :

— Vreau să le strivesc eu țestele cu aceşti pumni, voi să dați cu pietre! Haideți după mine!

Înfricoşată şi îndîrjită, mulțimea porni în fugă spre lazaret. În drum, cei mai mulți, cuprinşi de furie, căutau pietre cît mai mari, bîte cît mai grele şi chiar piroane pentru răstignire. Răsuna valea de strigătele lor :

— Moarte!... La duhurile rele cu creştinii!... În Infern cu ei!... Să-i trimitem la zeii cei răi, la care se închină!...

În lazaret era liniște. Stînd numai printre bolnavi, Vitellius dăduse îngrijiri fără să se odihnească o clipă. Auzi în susul văii ca un ecou slab strigăte şi țipete, ce se întăreau pe măsură ce se apropiau. Pe drumul ce ieşea din Ampelum, văzu un om însănătoşit de curînd care, deşi încă slăbit de chinurile bolii, alerga cît îl ținea puterea. Intră în lazaret şi strigă, abia ținîndu-şi răsuflarea :

— Fugiți, creştinilor, preoții au întărîtat mulțimea şi în curînd vor sosi aici să vă omoare-! Fugiți cît mai e vreme!

Cîteva clipe, Vitellius rămase nemişcat în picioare şi privi departe, năpădit de gînduri şi de îngrijorare. Cunoştea ura preoților şi se aştepta la o răzbunare din partea lor. Ca el, şi ceilalți creştini din lazaret stăteau nemişcați şi îl priveau. Aşteptau hotărîrea lui. Strigătele şi larma creşteau repede. El le făcu semn să se apropie. Cînd toți se strînseră în jurul lui, ridică privirea spre cer şi începu să se roage. Ceilalți repetau în cor cuvintele rostite de el. Îşi plecă privirea după ce spuse :

— Doamne, facă-se voia ta!

Îndurerat, privi credincioşii din jurul lui. Nu erau mulți, numai cîteva zeci. Continuă cu voce schimbată :

— Noi ştim că Dumnezeu, pentru faptele şi credința noastră, ne învredniceşte cu cununa muceniciei!...

Vitellius tăcu, parcă încurcat în gînduri. Vederea i se înceţoşa, în trup i se răspîndea o fierbințeală ce-l ardea, şi sub amîndouă brațele simți dureri ascuțite. Intr-o fulgerare, înțelese totul : îl lovise şi pe el molima. Îşi încorda voința şi puterea şi, ameţit, se sprijini de un creştin.

— Vor să vă omoare aici în lazaret! spuse cel care le adusese vestea.

— Nu aici, rosti Vitellius aproape în şoaptă, de ce să-i lovească pe cei bolnavi, vom merge afară!

Porniră către poartă într-un şir trist, dar cu sufletele luminate de suprema încercare. Fiecare se socotea o jertfă şi fiecare primea martiriul, pentru îndreptarea oamenilor. Dincolo de poartă, se întîlniră cu mulțimea întărîtată. Creştinii mergeau strînşi unii într-alții şi se rugau cu privirile ridicate spre cer. Înfricoşată, mulțimea se dădu la o parte din calea lor. Trecu o clipă de încordare, de tăcere şi de aşteptare.

— Pe ei, pe trimişii duhurilor rele! strigă cel cu vocea groasă.

Se auzi bufnitura bolovanului de piatră pe care el îl ridicase şi-l repezise cu toată puterea, zdrobind capul unui creştin. A fost ca un semnal. O ploaie de pietre se porni din toate părțile. Vitellius se întoarse şi îngenunche. Îngenunchează şi cei ce-l urmau.

— Primeşte, Doamne, jertfa noastră! rosti el, cu privirea spre cer.

Ploaia de pietre, de bîte şi de măciuci îi dobora pe creştini. Sîngele începu să curgă, îngroşînd praful albicios al drumului. Cel cu voce groasă se apropie de Vitellius şi, repezind cu putere măciuca, îi zdrobi capul.

In cîteva clipe, creştinii căzură sub lovituri. Îndîrjită, mulțimea porni înapoi spre Ampelum şi începu să-i caute pe toți cei trecuți la noua

credință. Pînă noaptea tîrziu a curs sîngele în Ampelumul rămas aproape pustiu.

CAPITOLUL X
ZORILE LIBERTĂȚII SE APRIND

1

Pe drumul de la Apulum la Ampelum se executau numeroase lucrări pentru stăvilirea alunecărilor de teren, ce se porneau mai ales în anotimpurile ploioase. Încă din primăvară, îndată după încetarea ploilor, fusese deschis şantierul, ce se întindea pe o mare distanță în lungul drumului. Sute de sclavi munceau din zori pînă-n amurg, sub loviturile de flagrun ale supraveghetorilor, şi nici în timpul secetei şi molimei din vară activitatea nu încetase. Paza fusese încredințată unei centurii, comandată de centurionul Sabinus, şi tot el era şi comandantul şantierului. Cu toate că legatul Hortensius Julius ordonase ca lucrările să fie efectuate în cea mai mare grabă, centurionul nu se ocupa prea mult de treaba de pe şantier, şi la orice oră din zi şi din noapte

îl găseai dormitînd la masa din baraca-pretoriu, avînd în față o oală cu vin. De aceea, activitatea o lăsa pe seama decurionilor şi a supraveghetorilor.

Într-o zi de sfîrşit de vară, pe la vremea prînzului, sub razele fierbinți ale soarelui ce dogorea ca fierul înroşit, se apropia de şantier un dac ce venea dinspre Apulum. Seceta nu se sfîrşise încă, şi împrejur, cît răzbătea privirea, nu se vedea decît uscăciune şi praf. Dacul mergea cu pas rar, fără grabă. La acelaşi capăt al şantierului, pe o astfel de vreme, centurionul Sabinus țipa, înjura şi lovea în sclavi, supraveghetori şi decurioni. Aceştia se fereau şi abia îşi mai țineau rîsul. Nu-l luau niciodată în serios, şi de cele mai multe ori, pentru a fi lăsați în pace, căutau şi-i aduceau vinul cel mai tare. Cînd dacul se apropie de ei, centurionul tocmai bătea un sclav, prin a cărui tunică sfîşiata se vedeau urmele loviturilor de flagrun şi dîrele de sînge, ce se scurgeau pînă sub cingătoare. Oprindu-se ca să-şi şteargă sudoarea, centurionul îl văzu.

— Ce e cu tine, ia vino-ncoa, barbarule! îi strigă.

— Toți zeii să te aibă în paza lor, centurioane! îl salută dacul.

— I-auziți, mă, ce frumos vorbeşte barbarul ăsta limba Romei! se miră centurionul rotindu-şi privirea spre supraveghetorii şi decurionii ce-l înconjurau. Ce cauți tu pe-aici, dacule? Nu aşteptă răspunsul, şi ordonă : Ia prindeți-l şi legați-l, uite, are urechea crestată, e un sclav fugar!

Dacul se dădu cîțiva paşi înapoi, trase de la brîu cuțitul şi vorbi cu totul stăpîn pe sine :

— Sînt un dac liber, centurioane! Libertatea mi-a fost acordată de către guvernatorul Daciei.

Scoase repede certificatul de eliberare şi-l întinse centurionului. Acesta privi doar o clipă papyrusul şi, văzînd sigiliul, mintea parcă i se limpezi de băutură şi luă o poziție ca în fața legatului comandant.

— Cum, dacule, tu ai fost pus în libertate chiar de către Livianus Claudius îl întrebă încurcat. Desfăcu încă o dată papyrusul şi privi scrisul. Şi încotro ai plecat, dacule?

— Caut de lucru, centurioane! Ca libert, pot să mă duc oriunde în imperiu.

— Că doar nu te-oi duce la Ampelum, unde de-abia s-a mai potolit nițel molima? îl întrebă cu voce ceva mai scăzută.

— Eu n-am spus că mă duc acolo, am spus numai că sînt plecat în căutare de lucru!

— Pe Proserpina, ştii că eşti cam înfipt, dacule? îmi placi! Ia spune-mi, unde ai mai lucrat, pe unde-ai mai umblat prin imperiu, că te văd bun de gură.

Dacul răspunse fără prea multă grabă :

— Am lucrat pe şantierul podului de la Drubeta, pe cel de la Brucla, iar de umblat, am umblat mult : la Roma, la Athena, cunosc bine Ellada, Corinthul...

— Nu vrei să rămîi aici, dacule? Te pun supraveghetor de sclavi, dar

să ții minte : dacă n-o să ştii tu să-i faci pe sclavi să muncească, o să ştiu eu să rup flagrunul pe spatele tău! Centurionul se întoarse şi căută cu privirea pe unul dintre decurioni. Silius, să-i dai dacului echipa lui Aulus, lua-l-ar Proserpina!

Decurionul Silius, o namilă de om, rînji şi hurui printre dinți cu vocea-i groasă şi răguşită :

— I-o dau, centurioane!

Cum centurionul se găsea mai tot timpul beat, Silius era de fapt conducătorul şantierului.

După cîteva zile se putea observa că noul supraveghetor, dacul, şi echipa lui aveau cel mai mare spor la lucru, deşi nimeni nu-l văzuse lovind vreun sclav. O oarecare schimbare se petrecuse şi la celelalte echipe : sclavii munceau mai strînşi, se arătau mai disciplinați şi nu se mai pîrau supraveghetorilor. Văzînd că treaba merge bine, supraveghetorii se strîngeau bucuroşi la umbra răcoroasă a vreunui mal de pămînt şi căutau să le treacă timpul povestind şi spunînd glume. Numai noul supraveghetor nu-şi părăsea echipa. Din cînd în cînd, aranja cu supraveghetorii schimbări de sclavi şi nici unul nu băgă de seamă că în scurt timp, în fiecare echipă pătrunsese cîte unul sau doi sclavi din echipa dacului.

Cu mai mult de două săptămîni în urmă, Sarmis, Strombix, Buziris şi Artaban plecaseră să strîngă un număr cît mai mare de sclavi. Fiecare era însoțit de o ceată de sclavi fugari, hotărîți să lupte pentru libertate. Porniseră să dea atacuri pe la şantiere şi pe la ferme. Sarmis se hotărîse să încerce lovitura la acest şantier. După ce-i dăduse ocol pe departe de mai multe ori şi văzuse că numărul decurionilor şi legionarilor care asigurau ordinea era prea mare pentru a putea ataca fățiş cu mica lui ceată, lăsase sclavii ce-l însoțeau ascunşi într-un hățiş, departe în padure, şi pornise singur spre şantier. Îşi pusese cu grijă la brîu certificatul de eliberare, întărit cu sigiliul lui Livianus Claudius. Pătruns în şantier, Sarmis se convinsese repede că sclavii nu aşteptau decît momentul prielnic şi erau gata să pornească la luptă. Spre a nu da nimic de bănuit, nu se arătase revoltat cînd, la cîteva zile de la sosire, într-o seară, centurionul, decurionii şi supraveghetorii, după ce băuseră mult şi se îmbătaseră, aleseseră cîte-un sclav din fiecare echipă şi puseseră să fie torturați şi biciuiți pe trupurile goale, în timp ce ei rîdeau şi se veseleau la vederea spectacolului. A doua zi aflase că astfel de seri de torturi aveau loc des şi că ei, decurionii şi legionarii, le numeau „circul". Cîteodată, centurionul Sabinus punea să se bată sclavii între ei, iar învingătorului îi dădea să bea pînă se îmbăta.

Tocmai cînd treaba pornise mai bine la toate echipele, şi sclavii se arătau mai vrednici şi mai liniştiți ca oricînd, centurionul şi decurionii constatară cu mirare că supraveghetorul dac dispăruse într-o noapte. Nimeni nu luă în seamă faptul, că în ziua următoare, sclavii, deşi lucrau cu spor, glumeau şi rîdeau, căutau să strîngă în anumite locuri cît mai multe sape, lopeți, topoare, pari de lemn şi chiar pietre.

Centurionul Sabinus primi rîzînd vestea fugii dacului.

— Nu mă miră că nu i-a plăcut dacului să rămînă aici ca supraveghetor, spuse el cu puțină ciudă. Barbarul s-ar fi simțit mai bine dacă îl puneam la muncă grea. Îi ordonă apoi decurionului : Silius, pe supraveghetorul Aulus îl iert, lua-l-ar Proserpina, să-i dai înapoi echipa şi să-şi vadă de treabă!

Socotind că în această zi îşi făcuse datoria, centurionul intră în baracă şi se aşează la masă, în fața oalei pline cu vin. Silius porni să controleze cum merge lucrul la echipele înşirate în lungul drumului. El nu trecu tot atît de uşor cu vederea plecarea dacului. În mintea lui încolți teama că barbarul a fost o iscoadă a unei cete de latroni, deşi arătase certificatul de eliberare, scris numai de cîteva luni. La toate echipele, sclavii văzură cu îngrijorare că gărzile de legionari erau întărite.

Către seară sosi la şantier o centurie ce mergea de la Apulum spre Ampelum. Cu centurionul Sabinus nu se putea vorbi, atît era de beat, însă decurionul Silius insistă mult ca centuria să facă popasul de noapte la şantier. Se bucură în sinea lui că zeii îi trimiseseră întăriri şi nu se mai temea de un atac al cetelor de latroni, în noaptea ce urma.

Cît timp stătuse în şantier, Sarmis reuşise să-i îndemne pe sclavi să se răscoale în momentul cînd el va ataca cu ceata lui. Pregătise lovitura pentru dimineața zilei ce urma fugii sale, înainte de ivirea zorilor, cînd sclavii erau scoşi din bordeie şi duşi spre locurile de lucru. Dar sosirea neprevăzută a centuriei în trecere spre Ampelum punea în pericol lovitura lui şi făcea cu neputință răscoala sclavilor din şantier.

După căderea întunericului, liniştea cuprinsese tot şantierul. Sclavii fuseseră închişi în bordeie, iar legionarii sosiți cu centuria adormiseră repede, frînți de oboseala drumului. Cîțiva decurioni şi supraveghetori goleau oale cu vin la o masă, sub un fag bătrîn. În baraca-pretoriu. centurionul Sabinus îl îndemna pe centurionul comandant al centuriei sosite şi era supărat că nu are un tovarăş bun la băutură.

În bordeiul echipei lui Aulus, sclavii stăteau întinşi pe paie. Opaițul din firida de pămînt se stinsese de mult. Unii dormeau, biruiți de trudă, dar de cei mai mulți nu se lipea somnul, îngrijorați de ceea ce se va întîmpla la ivirea zorilor. În liniştea din bordei, un sclav se mişcă de cîteva ori şi începu să se tîrască spre uşă. Lanțul de la picioare îi zornăia uşor. După cîteva mişcări, se opri lînga alt sclav şi-i şopti la ureche :

— Afranius, dormi?

Cel întrebat se ridică într-un cot şi întoarse capul

— Nu, Tibullius, somnul nu s-atinge de mine.

— Nici eu nu pot să dorm. Ce-o să facă el şi ceata lui? Nu-i putem lăsa să pornească atacul împotriva a doua centurii.

— Acelaşi gînd mă stăpîneşte şi pe mine, Tibullius. Cum să-i salvăm? Ce-am putea să facem?

— M-am hotărît să fug din bordei, Afranius! Voi căuta să ies din

şantier şi să urc pe coasta muntelui pînă în vîrf Nu mă opresc pînă nu-i găsesc. Sarmis ne-a spus care-i semnalul. Poate că o să m-audă.

— Merg şi eu, Tibullius, orice s-ar întîmpla!

— Nu, Afranius, tu trebuie să rămîi aici. Pentru asta; am venit la tine. Mîine dimineață să dai de ştire din timp la toate echipele să nu pornească lupta, iar dacă zeii nu-m-or ajuta să-l găsesc, şi Sarmis va porni atacul, atunci să săriți cu toții. Întîmple-se ce vor voi zeii!

— Şi dacă îl găseşti şi nu atacă, ce vom face?

— Vom amîna lovitura cu două zile, după plecarea centuriei. Totul să fie pregătit, tot aşa cum a lăsat Sarmis vorbă. Tibullius făcu o scurtă pauză, apoi urmă cu îngrijorare : Mi-e greu pînă mă strecor afară din şantier printre gărzile de legionari. Lanțul de la picioare o să zornăie, oricît de încet voi călca, şi mi-e teamă să nu mă simtă. Ah, Afranius, dacă aş avea putere, l-aş rupe, sau dacă aş şti că ajung pînă la el să-i duc vestea, mi-aş tăia laba unui picior, să-mi scot legătura de fier!

Amîndoi tăcură, frămîntați de îngrijorare.

— Lanțurile ne trădează... lanțurile şi cătuşele, aduse pe pămînt de zeii cei răi! murmură Afranius. După altă tăcere scurtă, se ridică de pe paie şi începu să-l zguduie pe Tibullius. Îți dau tunica mea, Tibullius, căci cămaşă nu am!

— Ce vrei să fac cu ea?

— O înfăşurăm peste lanț şi-o legăm de picioare cu sfoara cu care sînt încins. Lanțul n-o să mai zornăie, şi după ce ajungi în pădure o desfaci şi-o arunci.

— Vă dau eu altceva, să nu mai zornăie lanțul, spuse în şoaptă cineva de lîngă ei.

— Taci, Crispus! şuieră printre dinți Afranius, cunoscîndu-l după voce pe cel ce vorbise.

— Nu tac, Afranius! rosti Crispus, dîndu-şi ceva mai mult drumul la voce. Cine ne aude aici în bordei? De cine vă feriți voi? Nu sîntem toți sclavi, hotărîți să pornim la luptă pentru a ne cîştiga libertatea? Sculați, fraților! Să-l ajutăm pe Tibullius să ajungă mai repede la Sarmis!

În bordei se auziră foşnete de paie răscolite, semn că cei mai mulți ascultaseră în tăcere. Unul începu să scapere cu amnarul, vrînd să aprindă opaițul.

— Lasă opaițul, nu trebuie să se vadă afară lumină prin crăpăturile uşii! strigă un sclav către cel ce scapără. Tu ai cap pus de zeii Infernului?

Crispus, care auzise tot ce vorbise Tibullius cu Afranius, spuse cu hotărîre, în şoaptă :

— Mîine, fraților, cum ieşim din bordei, ne strecurăm repede, care cum poate, spre celelalte bordeie şi le spunem tuturor să stea liniştiți.

— De ce să amînăm? Să dăm lovitura, nu mai pot răbda! se auzi o voce groasă dintr-un colț al bordeiului.

— Ai răbdare, Apian! Tu vrei să fim liberi prin moarte, nu în viață? îl

mustră Tibullius. Pregăteşte-ţi pieptul, braţele şi pumnii, căci nu e departe clipa pe care o dorim cu toţii!

În bordei se auziră murmure şi foşnete de paie. Dacă ar fi fost lumină, pe feţele multora dintre ei s-ar fi putut vedea amărăciune, nerăbdare şi revoltă.

— De ce murmuraţi, cine şi-a pierdut încrederea? căută să-i liniştească Tibullius. Cine nu-şi mai aminteşte ce ne spunea Sarmis : „Lovitura o dai cînd îţi vine ţie mai bine, şi nu duşmanului, iar din clipa în care ai pornit lupta, nu trebuie să te gîndeşti la altceva decît la izbîndă! Vreţi să-l pierdem pe el începînd mîine în zori răscoala? îi întrebă apăsat.

Urmară cîteva clipe de linişte încordată.

— Mă duc şi eu cu Tibullius, rupse tăcerea sclavul cu vocea groasă. Eu mă lupt şi cu zece legionari o dată şi-l scap, numai să ajungă el pînă la Sarmis.

— Stai liniştit, Apian! îl îndemnă Tibullius. Haide, Crispus, ai spus că-mi dai altceva să leg lanţul!

— Sînt gata, Tibullius! Am un ştergar minunat, l-am luat de la un decurion. Cît ai clipi ţi l-am şi înfăşurat!

La uşă se auziră uşoare scrijelituri şi hîrşîit ca de cuţit. Toţi amuţiră.

— Vedeţi-vă de treabă, nu vă speriaţi! spuse în şoaptă un sclav de lîngă uşă. Am vîrît cuţitul printr-o crăpătură, şi-am dat drugul la o parte. Cînd ieşi, îl pui la loc.

Tibullius ieşi fără zgomot, şi paşii lui se pierdură repede în noapte. În bordei se lăsă o linişte încordată, dar numai pentru scurt timp. La uşă scîrţîi din nou hîrşîitul de cuţit. Toţi ascultară cu sufletul la gură.

— Cine umblă acolo? strigă înfundat Afranius.

Nu avu timp să primească un răspuns, uşa se deschise, se auzi drugul pus la loc şi paşi grei se îndepărtară în grabă.

— A plecat şi Apian, spuse un sclav după ce dibui paiele din apropierea lui.

Tibullius pornise încet, călcînd cu multă grijă. Ajunsese la drum şi-l trecuse tîrîndu-se. În jurul lui nu se mişca nimic, nu se auzea nici un zgomot. Luna nu răsărise. Porni în sus pe povîrnişul muntelui, mergînd mai mult pe brînci, atent la tot ce se petrecea pe şantier. Se oprea din loc în loc şi asculta. La cîteva zeci de paşi înainte, pădurea se contura prin întuneric ca o pată lungă şi neagră ce încingea muntele. Continuă să înainteze, ferindu-se de locurile în care ştia că stăteau legionarii de pază. Trecu de-a curmezişul peste două poteci pe care străjile patrulau dînd roată şantierului. Ştia că pînă să ajungă în pădure mai avea de trecut numai peste una. Speranţa şi curajul îi creşteau clipă cu clipă. Lanţul de la picioare fusese bine înfăşurat, nu zornăia şi nu-l supăra la mers. Înainta năpădit de înfrigurarea şi de mulţumirea ce-i umpleau sufletul : hotărîrea de a lupta. În minte, gîndurile îi alergau năvalnic : îl vedea pe Sarmis bucurîndu-se de sosirea lui şi lăudîndu-l pentru curajul de care dăduse

dovadă, îi vedea pe sclavi în toiul luptei, lovind cu sete în supraveghetori şi legionari, se vedea pe el apoi liber, în munți, alături de ceilalți sclavi din cetele lui Sarmis. Nu-şi mai dădea seama dacă clipele se scurgeau prea repede, sau prea încet. Pata mare, neagră a pădurii se apropiase. Deodată, gîndurile lui se şterseră într-o fulgerare. O piatră se desprinse aproape de el şi porni, rostogolindu-se în vale. În aceeaşi clipă, ceva greu căzu asupra-i şi-l prinse dedesubt. Se simți strîns cu putere. Nu-şi dădu seama că fusese prins de un legionar. Legionarul l-ar fi străpuns cu sulița sau l-ar fi lovit cu spada. Auzi amenințarea şuierindu-i la urechi :

— Sclav împuțit, vrei să fugi?

Într-o supremă încordare şi disperare, căută să-l răstoarne pe cel ce se aruncase asupra sa, hotărît să-i înfigă mîinile în gît, dar nu reuşi.

— Vreau să te prind nevătămat, să primesc o bună răsplată de la centurion, altfel te trimiteam la Proserpina!

Cu aceeaşi încordare, Tibullius se răsuci cu toată puterea, trupul de deasupra lui se rostogoli alături, şi pentru o clipă, eliberat, se întoarse fulgerător şi se aruncă peste el. În acelaşi timp însă, Tibullius simți în piept o durere ascuțită, şi ceva cald începu să i se scurgă pe trup. Se aştepta ca cel ce-l lovise să se repeadă din nou asupra sa. Îşi puse repede mîna pe rană şi o apăsă cu putere, apoi se ridică în genunchi, hotărît să lupte mai departe. Dar ceea ce auzea şi distingea prin întuneric nu putea să înțeleagă : cineva scotea un horcăit înăbuşit, numai la un pas de el.

— Eşti rănit, Tibullius? auzi o şoaptă. Sînt eu, Apian! Curaj, Tibullius!

— Să-l cauți pe Sarmis! Ah, zeilor, de ce nu mă ajutați? murmură Tibullius.

Simțea cum i se scurge viața din trup. Apian mai strînse de cîteva ori cu putere gîtul legionarului, apoi îl luă repede în spate pe Tibullius şi începu să urce spre pădure. Lanțul de la picioare îi zornăia. Paiele în care îl înfăşurase se împrăştiaseră. Dar nu avea timp de pierdut. Acum depindeau numai de el soarta luptei şi viața lui Tibullius. Cu toate simțurile încordate, căuta să prindă tot ce se petrecea în jur, ca un animal care se ştie încolțit. Pe măsură ce se apropia de pădure iuți paşii, şi dispăru printre trunchiurile groase al copacilor.

— Cum te simți, Tibullius? întrebă pentru a-şi da seama dacă cel pe care îl poartă în spate mai e în viață.

— Grăbeşte-te, Apian! Pe mine lasă-mă lîngă trunchiul unui copac. Fugi, caută-l pe Sarmis.

— Stați! auziră o voce în întuneric.

Încă de cu seară, însoțit de cîțiva sclavi, Sarmis coborîse spre şantier şi, din marginea pădurii, căutase să supravegheze orice mişcare. Auzind că cineva urca gîfîind, cu zornăit de lanțuri, îi ieşise în cale. Nu putea să fie decît un sclav. Ceva se întîmplase jos, gîndise Sarmis.

— Cine eşti tu? întrebă Apian speriat.

De teamă şi de încordare, nerecunoscînd vocea lui Sarmis, îl lăsă

repede jos pe Tibullius şi se pregăti de luptă.

— Sînt eu, Sarmis! Ce i s-a întîmplat lui Tibullius? De ce-ați fugit, Apiane?

Apian îi spuse, suflînd greu, tot ce se petrecuse. Sarmis le mulțumi cu recunoştință. Curajul şi hotărîrea lor salvaseră totul.

După două zile, înainte de ivirea zorilor, se porni atacul asupra şantierului. De la primele lovituri, înăbuşiți de numărul mare al sclavilor şi îngroziți de furia lor, mulți legionari fugiră către Ampelum, alții se închiseră în barăci, unde arseră o dată cu ele. Numai centurionul Sabinus, beat ca întotdeauna, n-a putut să-şi dea seama că moare decît în clipa cînd l-au cuprins flăcările, şi acoperişul barăcii s-a prăbuşit peste el.

Soarele abia se ridicase la cîteva sulițe pe cer. Sarmis şi ceata lui, mărită cu sclavii eliberați, urcau prin pădure, îndreptîndu-se spre tabăra sa, ascunsă în munți. De lîngă el lipseau tocmai aceia care se arătaseră cei mai aprigi în luptă : Apian, Afranius şi Crispus. Tibullius murise şi el, cu o zi în urmă. Dintre sclavi începuseră să cadă eroi în lupta pentru libertate.

2

Sarmis îşi instalase tabăra în munții pădurоşi dintre Ampelum şi Marodava, departe de orice aşezare omenească. Despre mica armată a sclavilor în Dacia, guvernatorul nici nu bănuia, iar Sarmis nu era cunoscut drept căpetenia ce-i îndemna să se răscoale. Toate loviturile date asupra fermelor şi şantierelor erau socotite isprăvi ale sclavilor fugari sau ale cetelor de daci latroni şi privite ca ceva cu totul local. Mai ales atacurile asupra fermelor erau puse pe seama secetei ce bîntuise toată vara peste o parte din Dacia.

Spre a păstra ascunsă armata sclavilor răsculați, Sarmis o împărțise în cete mici, împrăştiate prin păduri, puse sub conducerea celor mai buni luptători, unii încercați, gladiatori în circurile Romei sau în alte cetăți. Reuşea astfel să înşele unitățile de legionari ce colindau țara, făcîndu-le să-şi irosească puterile prin urmărirea cîte unei mici cete, care se făcea nevăzută în pădurile neumblate. De altfel, cohortele romane îşi concentraseră raziile mai mult asupra munților din părțile de răsărit şi miazănoapte ale Daciei, de unde aveau ştiri că Diegis strînge o puternică armată. Toate urmăririle pornite de guvernatorul Julius Quadratus Bassus se sfîrşeau fără rezultat. În scurt timp, atacurile tot mai dese asupra fermelor, coloanelor de transporturi şi şantierelor începură să-l neliniştească pe noul guvernator, în întreaga Dacie domneau nesiguranța şi teama. Armata imperiului se dovedea neputincioasă.

Din primăvară, Sarmis îşi înjghebase tabăra pe un mic platou,

înconjurat de brazi bătrîni, unde nu se putea ajunge decît mergînd pe o potecă îngustă, ce şerpuia pe o brînă săpată de ape şi de vreme în stîncă. Orice atac urmînd brîna era cu neputință, iar din altă parte nu se putea pătrunde sus. Cu multă prevedere, pentru a nu fi izolat la înălțime în cazul cînd jos pe brînă s-ar fi ivit grupuri de legionari, Sarmis pusese să se facă scări de frînghii, cu care puteau să coboare prin partea cea mai ascunsă, unde peretele stîncii era mai prăpăstios. Pînă departe organizase posturi de strajă, de unde sclavi luptători, ascunşi după colțuri de stînci sau în desişuri agățate de prăpăstii, scrutau zările şi urmăreau cu ochi ca de şoim orice mişcare. Lîngă fiecare străjer spînzura de stîncă sau de un copac o bucată de lemn de brad, groasă ca pe picior şi lungă de trei-patru coți, descojită şi bine uscată, care scotea sunete puternice la lovituri oricît de uşoare. Străjile vesteau, după numărul de bătăi, tot ce se petrecea în jur.

Se apropia sfîrşitul verii. În munți era linişte. Sus pe cerul albastru pluteau vulturi cu aripile larg întinse, nemişcate, cercetînd sub ei crestele şi văile. Soarele învăluia zările într-o lumină potolită, ce se pierdea spre stîncile şi pădurile din depărtare, sub valurile subțiri de pîclă. De la postul de strajă de sub platoul pe care se afla tabăra, se împrăştiară pînă departe în vale trei sunete prelungi, pe care ecoul le purtă în toate părțile şi le aduse înapoi, repetate de mai multe ori, în valuri din ce în ce mai slabe. Era semnal de veste bună. De tabără se apropiau trei călăreți în pasul cailor. „Sînt de-ai noştri", anunța sus semnalul. Sclavul din primul post de strajă îl şi recunoscuse pe Strombix. Pe ceilalți doi nu-i mai văzuse. Erau Maevius şi Burio.

— Spune, Strombix, tu faci des drumul la Ampelum? îl întrebă Maevius, care mergea la dreapta lui.

Acum, poetul rătăcitor era de nerecunoscut. Îşi lăsase toga ruptă şi îmbrăcase bundă nouă şi curată, de luptător dac.

— Da, îl fac destul de des, răspunse sclavul devenit luptător. De cele mai multe ori îl însoțesc pe Sarmis. El nu se opreşte niciodată locului, aleargă mai mult decît oricare dintre sclavii cei mai de încredere din jurul lui. Hei!... Strombix slobozi un oftat uşor. Toate ar merge bine, dacă Sarmis...

— El se încrede chiar în toți sclavii? îl întrerupse Burio.

— Da, în toți, dar în felul lui, spuse Strombix. El umblă mult, se întîlneşte - prin locuri numai de el ştiute - cu căpeteniile de cete, îi îndeamnă, le întăreşte încrederea, vorbeşte cu sclavii şi le dă curaj, dar puțini sînt cei care cunosc locul taberei lui şi munții în care se ascund celelalte cete. De cîteva ori, în miez de noapte, şi-a strîns cetele în văi tainice şi le-a vorbit cu multă înflăcărare.

— Crezi că a strîns cetele numai pentru ca să le vorbească? îl întrebă Maevius. Altul trebuie că este tîlcul. Sarmis ştie că n-ar putea să țină treze încrederea şi curajul sclavilor numai cu vorbe. Ei trebuie să se convingă că

nu sînt puțini, ci foarte mulți. Acolo, fiecare sclav poate să-şi dea seama cît de mulți sînt cei cărora el s-a alăturat.

— Da, aşa trebuie să fie, admise Strombix. Dar de ce m-ai întrebat, Maevius, dacă mă duc des pe la Ampelum?

— Vreau să ştiu ce mai este pe-acolo după molimă...

— Fiți mai cu grijă, le strigă Strombix, ne apropiem de nişte colți de stîncă, poteca se strîmteaza mult, şi caii ar putea să lunece. Un luptător a căzut aici cu calul în prăpastie.

După ce trecură cu bine locul periculos, Strombix continuă :

— La Ampelum s-au schimbat multe, molima aceea îngrozitoare din anul trecut a deschis ochii romanilor. Nu mai sînt aduşi sclavi din provinciile imperiului, acum se folosesc mai mult daci în minele de aur şi la spălatul nisipului. După potolirea molimei din anul trecut, toate barăcile şi corturile din cîmp şi din colonie au fost prefăcute în scrum. S-au ridicat case din cărămidă, şi acum nici un negustor, nici un tabernagiu, nici un meşteşugar nu poate să-şi deschidă o prăvălie dacă nu e construită din zid sănătos. Numai dacii mai sînt lăsați să-şi înalțe case de lemn, dar la mare depărtare de vilele romanilor. Şi de multe ori, casele dacilor sînt mai frumoase, mai vesele şi mai curate decît ale lor. Cu greu mai poți azi să recunoşti Ampelumul. Acolo sînt acum drumuri pavate cu lespezi de piatră şi s-au construit terme. Ce-a mai rămas vechi este numai cimitirul uriaş din timpul molimei, unde zac trupurile miilor de morți...

— Şi al lui Vitellius! murmură Maevius.

— Da, şi al lui, dar el este viu în inimile multor oameni din Ampelum. Faptele lui şi ale celor trecuți la noua credință au pătruns adînc în sufletele oamenilor care au trăit acolo în acea vreme de groază, şi au dat roade : mulți urmează acum învățătura galileanului. Se spune că Vitellius este privit ca un sfînt al lor.

Tarabostele Burio asculta şi se frămînta în şa, nelinişstit. Cîteva din cuvintele lui Strombix despre Sarmis îl chinuiau şi era dornic să afle ce vrusese sclavul să spună. Căută să prindă momentul pentru a întrerupe firul celor ce povestea.

— Toate bune, Strombix, dar pe mine mă nelinişteşte un lucru. Ce se întîmplă cu Sarmis?

Sclavul uriaş se întoarse şi-l privi puțin speriat.

— Ce să se întîmple? Luptă pentru ca sclavii să intre în rîndul oamenilor, să guste libertatea! Se spune că Diegis n-ar fi vrut să-i elibereze pe sclavi...

— Nu te-am întrebat asta. Mai adineauri, tu ai spus : „Toate ar merge bine, dacă Sarmis...". Ce-ai vrut să spui? Nu cumva Sarmis este împins să cadă în vreo greşeală?

— Să mă ierte tarabostele, nu ştiu dacă am căderea să mă amestec în viața lui, în ceea ce... poate că-i încălzeşte sufletul, deşi de multe ori am fost cuprins de îngrijorare, că s-ar putea să se abată asupra lui o

nenorocire. Şi doar noi, sclavii care îl urmăm, ne-am pus viaţa şi libertatea în mîinile lui!

Maevius îl săgeta cu o privire pe sclavul luptător, şi vorbi ceva mai tăios.

— Dacă este aşa, tu nu aveai dreptul să taci! De ce nu ne-ai spus mai demult, de ce n-ai mai spus şi la alţi sclavi de încredere, pe care el îi preţuieşte, de ce n-ai încercat să-l opreşti? Tăcerea ta este totuna cu a-i fi trădat pe sclavii care s-au ridicat la luptă!

— Da, tu n-aveai dreptul să taci! întări şi tarabostele Burio. Îl iubesc pe Sarmis, ca şi pe Diegis, iar neînţelegerea dintre ei nu mă împiedică să văd că lupta voastră are acelaşi ţel ca şi a noastră. Acelaşi duşman avem : Imperiul roman.

Mişcat de tăria cuvintelor ce i se spuneau, Strombix îşi lăsă în jos capul ca un vinovat. Opri calul. Pădurea se îndepărtase de potecă pe ambele părţi.

— Pe la începutul verii, începu el, Sarmis se găsea la una din cetele noastre, care stătea ascunsă pe muntele mic şi păduros din apropiere de Apulum. De acolo, noi urmăream tot ce se mişca pe drumurile de la Apulum spre Ampelum, spre Brucla şi Germisara, către Ulpia Trajana. În vale, la poalele acestui munte, se află una din cele mai frumoase şi bogate ferme din Dacia. Are ţarină atît de mare, încît nu i se pot vedea marginile, şi un număr atît de mare de sclavi şi de supraveghetori, încît, numai cu o singură ceată de-a noastră, Sarmis nu s-a încumetat s-o atace. Eu cred că el mai plănuia şi altceva în legătură cu acea fermă. Intr-o seară, cînd soarele se lăsase gata să scapete peste munte - era roşu şi mare cît roata de la carigă - Sarmis umbla printre copacii mari, umbroşi, de la marginea pădurii. Poate că se gîndea cum să atace mai uşor ferma, cu mai multe cete deodată. Eu mă găseam ceva mai departe, făceam de pază, însoţit de cîţiva sclavi luptători. Toţi şedeam liniştiţi, cînd am auzit un rîs cristalin şi ţipete pline de veselie. L-am văzut pe Sarmis cum cîteva clipe a rămas nemişcat, privind într-acolo, apoi a pornit cu paşi hotărîţi. Noi l-am urmat la distanţă. Aveam datoria să-i venim în ajutor dacă ar fi fost atacat de cineva. Ştiam că în acea parte era o poieniţă, cum nu mai văzusem alta mai minunată. Acolo, o fată de o frumuseţe răpitoare se juca cu două sclave, şi toate trei alergau după fluturi, culegeau flori, cîntau, rîdeau şi ţipau. După ce le-a privit un timp, spre mirarea mea, Sarmis a mers mai departe, pînă a ieşit la marginea poienii. Văzîndu-l, la început ele s-au speriat, au ţipat şi au pornit la fugă în vale, şi ce credeţi? După cîţiva paşi, nimfa cea frumoasă s-a oprit, s-a întors spre el şi-a început să-i zîmbească. Chiar şi acum, aşa mai înaintat în vîrstă, Sarmis e un bărbat frumos, plin de putere. El, fără să se piardă la vederea unei atît de minunate făpturi, a început să-i vorbească în cea mai frumoasă limbă a Romei, aşa cum vorbesc patricienii ce se plimbă între for, terme şi Circul cel mare, şi s-a apropiat de fată. Au vorbit îndelung, mai mult în şoaptă.

Sclavele care fugiseră se opriseră în vale, la marginea pădurii. Mă gîndeam să nu fie la mijloc o viclenie pentru prinderea lui. Eu şi ceilalți sclavi stăteam pregătiți pentru orice. La început, am crezut că totul a fost doar o întîmplare, ca oricare alta, care nu lasă urme în sufletul omului, dar mă înşelasem. Scurt timp după aceea, am băgat de seamă că Sarmis începuse să părăsească tot mai des tabăra, pornind către ceata de lîngă Apulum. Acolo se întîlnea cu fata, şi nu se poate ca întîlnirile lor să fi fost tot întîmplătoare...

Strombix tăcu cîteva clipe, scrută zările împrejur, apoi continuă :

— Mie nu mi-a vorbit niciodată despre ea, iar eu nu l-am întrebat. De la o vreme arată abătut, prins de gînduri, e tăcut şi parcă-l frămîntă ceva. De la luptătorii noştri din ceata de acolo am aflat că fata ar fi fiica legatului comandant al legiunii de la Apulum. De fapt, ferma nu este a legatului, ci a unui negustor bogat, care ar fi pe cale să i-o dea legatului, în schimbul altor favoruri. Poate că Sarmis ştie mai bine... Ceea ce mi se pare îngrijorător, continuă Strombix întristat, este că în ultimele săptămîni ne-a părăsit mai des, şi-a lipsit mai mult timp dintre noi. Pleacă singur călare, fără gardă, şi... cine ştie ce pun la cale zeii cei răi?...

Tăcu şi oftă adînc, clătinînd din cap cu mîhnire :

— S-au văzut atîția bărbați pierduți, fiindcă s-au ținut după peplumul unei femei! murmură el. Pe de altă parte, el este încă tînăr şi mai are dreptul să strîngă în brațe trupul unei femei frumoase şi să simtă cum îi bate inima.

— Spune-mi, Strombix, tu l-ai auzit vreodată pe Sarmis vorbind despre doi negustori, Fortunatus şi Eurotas? îl întrebă Maevius, tulburat mult de cele ce auzise.

— Auzi vorbă! Păi ăştia doi sînt duşmanii lui, pe amîndoi îi caută şi pe amîndoi vrea să se răzbune.

— Parcă încep să înțeleg ceva, spuse Burio cu o frămîntare greu stăpînită. Tu nu faci nici o legătură, Maevius?

Maevius trase de frîul calului şi-i dădu pinteni.

— Cred că ar fi bine să ne grăbim. Dacă el este plecat din tabără, se poate să fie în legătură cu prezența celor doi ticăloşi la Apulum, spuse el îndemnîndu-i la mers.

Vicleanul de Eurotas şi acel Fortunatus, cine ştie ce-o mai fi fost în stare să pună la cale?!

— Nu, este aici, sus, în tabără, îi încredința Strombix. aşteaptă întoarcerea mea. Cît despre cei doi negustori şi duşmani pe care el vrea să se răzbune, de mult se pregăteşte să pornească pe urmele lor.

De după pieptul muntelui, ecoul aduse pînă la ei ropote ce se apropiau în goană. Toți trei priviră mirați, căutînd să se pregătească de luptă. Dar pînă să se hotărască, călărețul le şi apăru în față.

—- Unde-ai prins aceste iscoade, Strombix? strigă el, mirat şi bucuros totodată la vederea lui Maevius şi a lui Burio. Bine-ați venit, fraților! Cum

se face că v-ați hotărît să treceți şi pe-aici, pe la bîrlogul meu?

— Marele zeu să te-ajute, Sarmis! rosti tarabostele Burio drept salut.

— L-am întîlnit pe uriaşul ăsta, îi luă vorba Maevius arătînd spre Strombix, şi cum ardeam de dorul de-a te vedea, am pornit după el. Îți pierdusem urma şi nu mai ştiam unde te ascunzi în Dacia...

— Regele nici nu ştie că noi ne-am abătut pe aici, adăugă Burio. Eram în drum spre Marodava, cînd l-am întîlnit pe Strombix. Noi venim de departe...

— Nu cumva de la Roma? V-ați împăcat cumva şi v-a îmbrățişat tiranul? spuse Sarmis în glumă.

— Nu chiar de-acolo, ci dintr-un loc unde tu ai asudat mult, ai primit multe lovituri de flagrun şi unde era să-ți laşi viața, îi răspunse Maevius.

Sarmis se încruntă şi îi privi mirat.

— Ce-ați putut să căutați voi la Drubeta? V-a trimis Diegis, sau...

— Ai aflat destule, Sarmis, îl întrerupse Maevius rîzînd. Tu ştii că eu cînd vin de la drum lung sînt înfometat şi însetat.

— Mai ales însetat, întări Sarmis întorcînd calul. Mergem sus în tabără, să ți le potoleşti pe amîndoua. Dar să ştii că în tabăra mea nu am nici o oală cu vin.

Maevius se gîndi că Sarmis îi oprise pe sclavii luptători să bea vin. Bucuria revederii îi scăzu dintr-o dată.

—Nu te întrista, reluă Sarmis rîzînd, e-adevărat că n-am nici o oală, fiindcă noi bem vinul din coarne de zimbri şi de tauri. Pe-aici, oalele se sparg repede şi sînt greu de purtat.

— Te ții de glume, căpetenie a sclavilor răsculați, strigă Maevius înveselit, altfel nici nu-ți mai călcăm prin tabără!

Porniră în susul potecii în trapul cailor. În tabără se întinse masă bogată, şi Maevius nu pregetă să spună că vinul are gust mai bun băut din corn şi se scurge mai uşor pe gît, mai ales dacă întorci cornul cu vîrful în sus.

— Ce-ați căutat voi la Drubeta? îi întrebă Sarmis, frămîntat de această veste. Maevius ştiu că rătăceşte şi prin infern, şi-ți iese în cale cînd nu te aştepți, tocmai în momentul în care al mai mare nevoie de un ajutor, ținu să precizeze cu recunoştiință. Dar tu, Burio?

Tarabostele vorbi după cîteva clipe de şovăire.

— O să-ți spun, Sarmis! Poate că regele m-ar pedepsi pentru că-ți dezvălui o taină a lui. Mă gîndesc însă că tu, căpetenie a sclavilor şi aprig luptător dac, fiu al viteazului Dicomes, este bine să ştii. În anul ăsta, regele vrea să termine pregătirile şi, în primăvara care vine, să pornească la luptă. Armata lui e mare, şi romanii n-au prins de veste : Diegis ține acum în Dacia cete mai mici, împrăştiate, cu care dă numai lovituri de hărțuială, însă grosul luptătorilor este dincolo de munți, la dacii frați liberi şi la celelalte triburi prietene : sarmați, costoboci, roxolani şi alții. Bani are acum destui regele...

— Ştiu astea, Burio, le ştiu chiar de la Diegis. Spune-mi, de ce te-ai dus la Drubeta? îl întrebă nerăbdător.

— Te ştiam cu mai multă răbdare! Ia spune-mi, tu nu-l recunoşti pe Diegis ca rege al dacilor? Văd că nu-i spui niciodată „regele"...

Sarmis zîmbi cu o uşoară amărăciune şi-i răspunse :

— Da, el este „regele"! îi urez din suflet să-i alunge pe romani!

— Dar tu, Sarmis, de ce stai deoparte? Tu i-ai fi de mare ajutor...

— Te-am rugat, Burio, să-mi spui pentru ce-ai fost la Drubeta. Cît despre Diegis, el ştie de ce nu pot veni lîngă el...

— Nu te-ai gîndit? Pregătim să punem foc podului, să rupem legătura legiunilor de-aici cu Roma!

Sarmis îşi trecu tulburat degetele prin barba stufoasă, în ochi îi apăru o uşoară licărire. De mult nutrea şi el gîndul ca, atunci cînd va porni lupta de eliberare a sclavilor, să înceapă cu distrugerea podului de la Drubeta.

— Gîndul lui Diegis este minunat, şi dacă imperiul n-ar fi atît de mare...

Se opri. Nu vru să spună tot ce gîndea. Ridică cornul înfipt într-o gaură din trunchiul de brad ce le servea drept masă şi îi îndemnă şi pe ceilalți :

— Să bem în sănătatea regelui, a dacilor şi a sclavilor, a tuturor acelora care s-au ridicat împotriva tiraniei imperiului!

— Eu ridic cornul în sănătatea ta, Sarmis! ură Burio. Rog pe Marele zeu ca, pînă la topirea zăpezii din iarna care vine, tu, cu armata ta de sclavi luptători, să te alături regelui!

— Voi o țineți ba cu regele, ba cu zeii, şi eu îmi văd de treabă, spuse Maevius lăsînd de la gură cornul, pe care îl şi golise.

— Şi cine o să fie multîncercatul luptător care o să pună foc podului? Acolo este un castru întărit, bine apărat, şi nu te poți apropia de el.

Vorbind, Sarmis avea în minte toată aşezarea podului, pe care o cunoştea pînă în cele mai mici amănunte.

— Cine ar putea să fie altul decît bătrînul Dagio, doborîtorul de legionari? Bătrînul are acum ajutoare bune. Şi-a luat cu el nepoții, pe Rhesos şi pe Dapyx, feciorii bătrînului Chertebalos. Pînă la toamnă, vor sta ascunşi pe la dacii răsfirați prin funduri de văi pătrunse adînc în munți, lămuri Burio.

— Un plan mai bun şi mai bine gîndit nici nu se putea! Sarmis tăcu privind departe spre creste. Hei, dar timpul trece, schimbă el vorba. Ia să-mi spuneți, cît mai rămîneți aici?

— O zi, două, pînă ne odihnim puțin, spuse Burio.

— Să zicem trei, ar fi tocmai bine. Va găsesc tot aici cînd mă întorc. Eu trebuie să plec în seara asta. Aş fi bucuros să mai rămîneți, am mai goli cîte-un corn cu vin şi-am face şi ceva planuri...

Cîteva clipe rămase din nou cu privirea ațintită departe în gol.

— Tu, Burio, urmă Sarmis cu îmbărbătare reținută, să nu judeci

greşit neînțelegerea dintre mine şi Diegis. Şi eu am pornit într-o răscoală hotărîtă, iar în sufletul meu sînt mai proaspete ca oricînd, mai puternice decît oricînd dragostea pentru țară şi dorința de eliberare a dacilor. Toți cei care mă urmează sînt hotărîți să lupte, dornici să-şi cucerească libertatea, iar dacă lupta noastră nu va fi altceva decît aprinderea focului, ea va însemna totuşi mult pentru sclavii de pretutindeni. Eu vreau să pornesc, în acest colț al imperiului, lupta sclavilor pentru libertate, şi apoi, aşa cum se întinde focul într-o pădure seculară în zi de arşiță de vară, aşa se va întinde revolta lor în toate provinciile. Ce va fi după aceea, ce va face Roma, e uşor de înțeles : va da libertate sclavilor, va începe o nouă viață!

Înmărmurit de cuvintele ce le auzea, Maevius îl privea cu admirație pe Sarmis, în ochii căruia juca licărirea unei flăcări vii, a unei lumini noi.

Vedea torța de la care se vor aprinde celelalte flăcări ce se vor întinde peste imperiu şi lumina nouă ce va lumina tot imperiul, aşa cum visa el de mult: eliberarea sclavilor. În ochii lui, chipul lui Sarmis se mări şi se lumină, pînă acoperi zările.

Sunete repetate din vale îi făcură să asculte cu încordare. Sarmis ridică repede capul, rămase o clipă nemişcat, apoi sări în picioare.

— Poate că mi-i aduc! murmură el aşezîndu-şi mai bine spada şi cingătoarea şi oftînd adînc. Trebuie că există o dreptate pe lumea asta!

Maevius privi întrebător spre Strombix. Drept răspuns, acesta se mulțumi să salte din umeri.

— Pe cine aşteaptă căpetenia sclavilor? întrebă Burio, nelinişstit. Poate că eu, luptător de partea regelui, nu se cade să fiu de față...

Sarmis se întoarse spre ei. Un zîmbet îi miji în colțul gurii.

— Dacă mi i-au adus, amîndoi ați avut noroc. Tocmai de aceea v-am întrebat cît mai stați aici, fiindcă aş fi vrut să fiți de față la judecarea lor. Îi am în mina pe cei doi ticăloşi, care trebuie să răspundă de faptele săvîrşite.

De după un colț de stîncă se ivi Durax, şi după el, cîțiva luptători sclavi care împingeau doi oameni legați. În urma lor venea Buziris. Durax era un tînăr dac spătos, care trăise în copilărie ca rob pe moşia de la Costodava. Arăta ca Dagio în tinerețe. Sarmis îl folosea ca om de încredere şi ca şef al gărzii sale. Îi trebuise mult timp bravului Durax să se dezobişnuiască de a-l privi pe Sarmis ca pe-un stăpîn.

— I-am adus! spuse el scoțîndu-şi căciula. Maevius îi recunoscuse de cînd îi văzuse : erau Eurotas şi Fortunatus, amîndoi palizi, obosiți şi cu priviri rătăcite. Eurotas se făcuse puțintel la trup - şi de slăbiciune, şi de bătrînețe - iar Fortunatus se chircise de tot, torturat de gîndul morții îngrozitoare la care se aştepta. După ce lăsă tuturor un scurt răgaz de odihnă, Sarmis ceru să se adune căpeteniile şi începu judecarea. Se bucura că sînt de față Maevius şi Burio. Primul, socotit ca din partea lui Vitellius, iar al doilea, al lui Diegis, omul care îl ajutase mult pe regele Decebal. Ura lui Sarmis era mai vie împotriva lui Fortunatus, de aceea

începu cu judecarea acestuia.

— Să-mi spui, ticălosule, pentru ce nu ți-ai ținut cuvîntul dat lui Plutarh, de a mă aduce în Dacia şi a mă lăsa liber? îl întrebă pe Fortunatus, săgetîndu-l cu multă ură.

Negustorul, îngrozit, cu privirea rătăcită, vorbi înecîndu-se de spaimă :

— După lege... erai... sclavul meu....

— După legea Romei îți eram sclav. Acum, după legea vieții, trebuie să te răsplătesc pentru felul în care ai ştiut să-ți respecți făgăduiala şi să mă răzbun pentru toate chinurile pe care le-am îndurat din momentul în care tu m-ai pus din nou în lanțuri!

— Iertare! se rugă disperat Fortunatus, aruncîndu-se în genunchi în fața lui Sarmis. Lasă-mi numai viața. Jur pe toți zeii că sînt gata să-ți dau toată averea mea din Dacia, să-i eliberez pe toți sclavii pe care îi am la ferme şi să părăsesc pentru totdeauna această provincie!

Pe fața lui Sarmis se contura un zîmbet plin de scîrbă.

— Acum te tîrăşti ca un vierme şi ceri iertare, dar cîte zeci şi sute de vieți de sclavi nevinovați ai chinuit?

Fără să aştepte răspuns, se întoarse spre Eurotas şi se apropie de el. Bătrînul negustor devenise neputincios, numai privirea îi mai era vie şi iute, iar pe față îi mai înflorea încă un zîmbet.

— Ei, te-ai săturat de bogăție, Eurotas? Ai luat bani şi de la romani, şi de la daci, acum eşti putred de bogat. Ți-ai bătut joc de Livianus Claudius aşa cum ai vrut, şi ai distrus atîta fericire împingînd la moarte o familie! Acum eşti stăpînul Carsidavei. Ştii că acolo m-am născut şi am copilărit? Dar prin Eutychia ce-ai urmărit?

Zîmbetul de pe fața lui Eurotas crescuse pe măsură ce îl ascultase pe Sarmis. Se scarpină în barbă şi aşteptă liniştit ca după ce termină să dea răspunsul. Vorbi dîrz, dar cu voce stăpînită, fără să se arate îngrozit de moarte, cu cutezanța lui obişnuită :

— Eu nu-ți cer nici un fel de iertare şi nici nu-ți spun că-ți dau ceva sau să mă jur că voi pleca din Dacia! Cînd s-a mai văzut scăpată o viețuitoare încăpută în ghearele leului? Tot ceea ce-am făcut, am făcut pentru bani. De ce? N-aş putea să spun. Poate că aşa a fost viața mea, fără astîmpăr, şi veşnic dornic să strîng cît mai mult. Ştiu că, de drept, tu eşti stăpînul Carsidavei şi mai ştiu că vrei să răzbuni tot răul pe care l-am făcut. Eu n-am dorit căderea Daciei sub jugul imperiului, dar dacă faptul s-a petrecut, pentru ce-aş fi stat deoparte şi n-aş fi luat şi eu ceva din bogăția de aici? M-ai întrebat ce-am urmărit prin Eutychia. O ştii şi tu : să te prind! De cînd am aflat că ți s-a dat libertatea, nu m-am mai simțit în siguranță. Dar nu numai atît : am vrut să te prind şi să te predau guvernatorului, lui Julius Quadratus Bassus! Aici se pot obține multe de la guvernatorul provinciei.

Dar sclava s-a dovedit în totul o femeie : dragostea a fost mai puternică decît orice. Bănuiesc acum că ea ți-a spus cînd, să trimiți cetele

de sclavi latroni şi să ne prindă. Şi, ce sa mai lungesc vorba, sînt gata! Să-mi laşi un ban în buzunar, pentru a-l da lui Charon...

Ultimele cuvinte Eurotas le spuse ca în glumă, aproape rîzînd.

Sarmis îl ascultase cu multă încordare şi îl uimise răspunsul plin de curaj al bătrînului negustor. Ura împotriva lui se muiase. Atitudinea lui nu-i provocase scîrba pe care o simțise ascultîndu-l pe Fortunatus, Dar nu era timp de pierdut şi nu avea nici un rost să mai asculte văicăreala aceluia care înşelase încrederea marelui Plutarh. Ridică hotărît capul şi roti privirea peste cei din jur.

— Da, fiecare îşi merită o altfel de pedeapsă! rosti el. Pe Fortunatus îl ardem de viu, iar Eurotas va pleca la Charon mai repede, străpuns cu sulițele! Strombix, vezi să se îndeplinească totul aşa cum am spus, asta este judecata mea! Pentru celelalte ticăloşii, judecați-i voi, unul în numele lui Vitellius, iar celălalt, în al lui Diegis, încheie Sarmis privind spre Maevius şi spre Burio.

— A sosit timpul să te potoleşti, Eurotas, începu Maevius, ai alergat prea mult, toată viața ai fost neobosit. Mă întreb, bătrînule negustor : la ce-ți mai foloseşte acum bogăția pe care ai strîns-o? Să te mai judec şi eu, nu mai văd rostul. Pentru relele pe care le-ai făcut nu poți muri decît o singură dată...

— Eu voi spune regelui că pedeapsa dată de Sarmis a fost dreaptă! rosti Burio. Dacă cele ce se petrec aici ar fi cunoscute de toți aceia care au venit în Dacia pentru asuprire şi îmbogățire, ei şi-ar da seama că singura cale de scăpare pe care o mai au este să plece cît mai degrabă dincolo de Dunaris!

După două zile, Burio şi Maevius coborau în vale, însoțiți de Sarmis. Vremea se schimbase. Crestele munților se ascundeau în nori, iar dinspre răsărit se pornise vîntul. Toamna îşi vestea sosirea.

— Se apropie clipa cînd trebuie să ne despărțim, rupse Maevius tăcerea, după ce merseseră mult timp fără să-şi spună un cuvînt. Ceea ce nu trebuie să uiți, Sarmis, este că acela care a devenit căpetenie a celor mulți nu-şi mai aparține şi nu-i este iertat să facă nici o greşeală...

— Te înțeleg, Maevius, ți-a spus Strombix. Da, recunosc, dacă ea, Eutychia, m-ar fi trădat, poate că aş fi fost pierdut, dar suferința ei de sclavă n-a lăsat-o. Cînd a aflat că am pornit la luptă pentru eliberarea sclavilor, mi-a spus tot adevărul : cei doi ticăloşi puseseră la cale prinderea mea. Au căzut în propria lor cursă : Eutychia ne-a ajutat să-i prindem pe amîndoi. După o scurtă pauză, Sarmis adăugă : Tu nu mă judeci, Burio?

— Îți spun ce mă frămîntă, Sarmis : de ce nu te alături regelui?

Sarmis privi departe spre creste, apoi întoarse capul spre el.

— Sînt alături de rege, să nu te îndoieşti niciodată, Burio, ca şi el, şi eu lupt pentru alungarea cotropitorului!

3

În anul care a urmat pedepsirii lui Euratos şi a lui Fortunatus, în a patra zi după calendele lui august, doi călăreţi daci - unul bătrîn şi altul tînăr - străbăteau în goana cailor munţii dintre Ulpia Trajana Sarmizegetusa şi rîul Maris, ţinînd-o tot în lungul văilor şi al crestelor mai împădurite. Spre seară, ajunseră aproape de valea largă a rîului şi se opriră într-un desiş de pădure, în aşteptarea nopţii. Descălecară frînţi de oboseală, lăsară caii să pască şi se întinseră pe iarba deasă şi moale. Simţeau dureri prin toate încheieturile, dar nu le luau în seamă ; ştiau că mult timp nu vor mai cunoaşte odihna. Fără să se ridice, traseră traistele lîngă ei, scoaseră merindele şi ulcioarele şi începură să mănînce, muşcînd cu lăcomie din pîinea groasă, veche, şi din slănina afumată, împănată de usturoi, ce răspîndea pînă departe un miros plăcut. Bătrînul mînca mestecînd mai rar, făcînd să salte într-una barba-i stufoasă şi albă, şi arunca din cînd în cînd privirea spre tînărul de lîngă el, plin de viaţă şi dornic de luptă. Cei doi erau Dagio şi Durax.

— Ascultă, băiete, poţi tu să-ţi dai seama de frumusetea zilelor pe care le trăim? întrebă bătrînul ducînd ulciorul la gură.

— De ce-mi spui aşa, moş Dagio, ca şi cum abia acum am îmbrăcat nădragi şi am început să merg călare?

Bătrînul toltăi de cîteva ori prin gîtul strîmt al ulciorului, îl lăsă jos de la gură şi-şi şterse mustăţile cu dosul palmei.

— Pentru mine eşti un ţînc. Îmi vine să cred că Marele zeu nu mai este supărat pe daci şi vrea să le dea înapoi libertatea, fericirea şi bogăţia din timpul lui Decebal. Moartea lui Traian - venită pe neaşteptate, fiindcă era încă tînăr - este un ajutor nesperat pentru rege. Întotdeauna Diegis a fost frămîntat de gîndul dacă, după ce va da lovitura, va putea să cadă la înţelegere cu stăpînul Romei. Tu eşti un copil, n-ai de unde să ştii cum s-a trăit înainte pe aceste meleaguri...

— Un copil îmbătrînit! murmură Durax. Tu nu ştii, bătrîne, că subjugarea, chinul şi revolta îţi îmbătrînesc sufletul? Pe unii îi face mai copţi la minte, iar pe alţii îi sminteşte, după cum sînt de tari la suflet, după cum pot să rabde şi să-şi nutrească speranţele. Cînd am lucrat pe şantiere legat cu lanţuri, am văzut cum unii sclavi strîngeau cu o plăcere nespusă banii trebuincioşi pentru răscumpărarea libertăţii şi tot acolo am văzut pe alţii cheltuind ultimul as pe băutură, ca să-şi înece în vin deznădejdea şi disperarea. Dar nu mi-ai spus, moş Dagio, cum de-ai aflat aşa de repede despre moartea tiranului?

Durax dusese mult timp viaţă de sclav. Muncise pe şantierul de la Ulpia Trajana, apoi la Germisara şi la construcţia de drumuri. Fusese şi el

dus la Ampelum să lucreze în mine, îndată ce izbucnise molima, şi reuşise să fugă şi să se alăture lui Sarmis. Era un dac bine legat, lat în spete, cu picioarele scurte şi groase. Avea căutătură copilărească. Era frumos şi vesel. Pletele-i lungi îi acopereau umerii cu culoarea lor blondă-roşcată, şi dintre ele cu greu se distingeau mustăţile şi barba, abia împlinite, căci Durax nu văzuse decît douăzeci şi cinci de primăveri. Fusese trimis de Sarmis spre Drubeta, să-l caute pe Dagio prin munţii şi pădurile din împrejurimile podului. Îl căutase cu îndîrjire şi nu avusese odihnă pînă nu-l găsise.

Bătrînul îl iubea mult pe tînăr şi-l socotea ca pe-un copil al său. Îi plăcu răspunsul lui. Duse din nou ulciorul la gură şi mai goli puţin.

— Să-ţi spun cum am aflat. Mai avem timp pînă să ne aruncăm în valurile rîului, să trecem pe malul celălalt. Să se lase mai bine amurgul. Cu cîtva timp înainte de a pune foc podului, am urmărit pe un tribun, curier imperial, ce mergea în trapul calului însoţit de o mică gardă, îl văzusem de sus de pe deal cum trecuse în grabă podul, fără să se oprească la castru, şi o apucase pe drumul spre Sarmizegetusa. Cum eu vorbesc limba Romei tot aşa de bine ca un roman, am pornit după el. Eram îmbrăcat ca un veteran care se obişnuise atît de mult cu viaţa de militar, încît nu se mai despărţea de tunica şi de sandalele de legionar. Aveam la mine un pergament de veteran, pe care Diegis îl luase de la unul venit în tabăra noastră să lupte alături de noi, auzind că se plăteşte bine. Şi întotdeauna cînd plec la drum, mai ales cînd trebuie să urmăresc pe cineva, am grijă să iau cu mine două ploşti mari pline cu vin. Către amiază, tribunul s-a oprit să se ospăteze, şi pentru o scurtă odihnă. Am băgat de seamă că avea de gînd să pornească mai departe. M-am apropiat şi l-am rugat să mă lase să mă ospătez alături de garda lui, şi el a încuviinţat bucuros. Eram doară un veteran roman şi-i vorbeam cît se putea de frumos pe limba Romei.

Dagio făcu o scurtă pauză şi mai duse ulciorul la gură de cîteva ori, apoi continuă :

— Încetul cu încetul, ba cu o glumă, ba cu o snoavă ori cu o veste de nimic de prin Dacia, am intrat în vorbă cu legionarii din garda lui şi nu mi-a fost greu să aflu că Traian murise, departe de Roma, într-o provincie din partea de răsărit a imperiului. Nu-mi venea să cred o veste atît de mare. Am căutat să mă apropii de tribun, să aflu care era motivul de se grăbea aşa de mult. Mi-am făcut curaj şi i-am întins cealaltă ploscă, care-mi rămăsese plină. El a luat-o, a gustat vinul minunat din ea şi m-a privit lung. Nu te mira, tribune, i-am spus eu vesel, ce-ar putea să facă un veteran în această provincie atît de îndepărtată de Roma decît să ştie unde se găseşte cel mai bun vin dac? Tribunul a început să bea cu lăcomie, se vedea că nu era certat cu Bacchus. Aproape o golise, cînd am simţit că mă bate pe umăr. „Să pleci cît mai repede, bătrîne, mi-a spus împăratul a murit! Soarta imperiului este în grea cumpănă, în provinciile din răsărit

popoarele au şi început să se răscoale. Aici, cînd latronii vor ieşi la drumul mare şi cînd toţi ceilalţi daci vor porni în luptă, nu va mai rămîne în viaţă, în Dacia, nici un legionar, nici un roman. Ia-ţi vin cît poţi să duci, bătrîne, şi treci dincolo de Danuvius!" Prinsese chef de vorbă, căci vinul îi dezlegase limba. Mi-a mai spus că Roma e în doliu şi plînge, că senatorii, patricienii şi negustorii bogaţi sînt îngrijoraţi de soarta imperiului. După ce am aflat tot ce ştia tribunul, prefăcîndu-mă că plîng îndurerat de cele auzite, i-am spus că mă întorc din drum, ca să trec mai repede dincolo, pe pod. Te-am întîlnit apoi pe tine. Tu te-ai mirat atunci de ce o noapte mai tîrziu, după miezul nopţii, am şi lăsat plutele pe apă şi, în timp ce ne-am prefăcut că dăm un atac împotriva castrului de la capul podului, ne-am apropiat pe dedesubt, am pus scări şi i-am dat foc, o dată cu lemnele uscate pe care le aveam pe plute. Fiind în plină vară, lemnăria podului s-a aprins ca iasca. Acum, prin arderea podului, am rupt Dacia de Roma. Ai văzut ieri ce era la Sarmizegetusa : spaimă şi teamă. Mulţi se şi pregăteau să fugă înapoi peste Dunaris. Eu nu mă îndoiesc, Durax, că o dată cu vestea morţii lui Traian, guvernatorul a aflat şi de arderea podului. În clipa asta, Julius Quadratus Bassus poate că se şi pregăteşte să sfărîme răscoala dacilor, pe care o şi crede începută. Noi doi ne aflăm într-o întrecere cu el : noi să ducem veştile - tu la Sarmis, eu la Diegis —, iar el să dea ordin legiunilor şi cohortelor să se pregătească de luptă. Dar de ce Sarmis şi Diegis nu s-or fi unind, asta nu pot să înţeleg! Uniţi, ar fi mai puternici. Eu nu prea pot să-mi dau seama ce vrea să facă Sarmis cu sclavii lui... Dar uite că s-au lăsat umbrele înserării, pregăteşte-te, mînzule, c-o să ne aruncăm cu caii în valuri, apoi drumurile noastre se despart, fiecare spre tabăra lui.

Trecură rîul printr-un vad pe unde albia era mai largă, şi apa mai puţin adîncă, după ce se încredinţară că nu se mişcă nimic prin apropiere, şi se înfundară într-o vale îngustă, acoperită cu lăstăriş des, cu urcuş domol către creste. După un timp de mers, Durax rupse tăcerea :

— Eu am scăpat, bătrîne, de aici pînă la tabără o ţin tot pe vîrfuri, pe unde nu calcă nici picior de legionar. Matale mai ai mult de mers, te apropii de drumurile lor şi chiar le tai de-a curmezişul.

— Tu să ai grijă de tine, mînzule, eu mă descurc uşor, ai uitat că sînt un veteran ieşit de curînd dintr-o legiune a imperiului?

Bătrînul luptător începu să rîdă înfundat.

— Atunci, colea în vîrf, matale o apuci la dreapta, iar eu o ţin tot înainte, şi pînă spre ziuă o să...

Durax n-apucă să sfîrşească vorba. Caii se smuciră într-o parte, cît pe-aci să-i răstoarne din şei. Traseră repede spadele şi strînseră frîiele, dar caii se liniştiră repede.

— Marele zeu să vă dea viaţă lungă! auziră o voce. Doi oameni le ieşiră înainte de după un desiş.

— Cine sînteţi voi? strigă Dagio, pregătit să sară cu calul peste ei, dacă ar fi încercat să lovească, deşi îi auzise vorbind limba dacă. Bătrînul

luptător nu se încredea în oricine atît de uşor.

— Păi dacă nu eraţi de-ai noştri şi nu v-auzeam vorbind limba noastră, nu ieşeam noi din ascunzătoare, spuse unul.

— Ne-ai întrebat cine sîntem, urmă celălalt. Sîntem doi daci care au scăpat de la un şantier de drumuri...

— Nu ştiţi încotro o fi tabăra lui Sarmis? întrebă primul.

Dagio strînse fălcile cu putere. „De ce nu întreabă de tabăra lui Diegis?" gîndi el.

— Cum să nu ştim, sări Durax, ştim prea bine, dar pentru ce vreţi să aflaţi şi voi?

Cîteva clipe nu primiră nici un răspuns, şi tăcerea lor le mări bănuiala. Poate că aveau în faţă doi tîlhari de codru, care atacau pe oricine - fie dac, fie roman.

— De fapt, sîntem mai mulţi, vorbi al doilea, sîntem şi daci, şi sclavi, am fugit cu toţii odată...

— Şi ce, vreţi să mergeţi în tabăra lui Sarmis, vreţi să intraţi în cetele lui? se grăbi Durax să-i întrebe.

— Păi aşa am vrea... aşa ar vrea ei, sclavii... spuse celălalt.

— Şi voi, ce-aţi vrea? întrebă Dagio, prins de ciudă-

— Noi, adică dacii care am fugit, continuă el, noi am fi vrut să ne ducem la rege, la Diegis.

Urmară alte clipe de tăcere. Dagio şi Durax se priviră încurcaţi. Fiecare ar fi vrut să-i ia pe toţi cu el în tabără. Dagio îl întrebă frămîntat :

— Cîţi daci sînteţi cu toţii?

— Ca la vreo douăzeci, se auzi răspunsul.

— Şi cîţi sclavi? se grăbi Durax.

— Mai mult de patruzeci, spuse celălalt.

— Tu, Durax, du-i pe sclavi cu tine, eu îi iau pe daci. Şi-aşa Diegis nu-i primeşte pe sclavi, lămuri bătrînul.

— Sarmis îi primeşte şi pe unii şi pe alţii, murmură Durax.

— Tu să fii cuminte, mînzule! Dacă regele iese învingător, va fi bucurie şi pentru tabăra lui Sarmis! îi certă Dagio.

— Marele zeu să vă dea sănătate! rosti dacul care vorbise primul. Vrem să mergem la rege, să luptăm!

— Unde sînt ceilalţi? E mult de mers pînă la ei? Şi dacă cumva umblaţi să ne tîlhăriţi, să ştiţi că n-o să apucaţi să faceţi nici o mişcare, şi spadele noastre se vor spăla în măruntaiele voastre! îi ameninţă bătrînul.

Strînse calul între pinteni şi porniră. Ajunseră repede la fugari[1]. Prin lumina slabă a înserării, le văzură feţele scofîlcite, osoase, pe care spînzurau bărbi lungi, încîlcite şi murdare, le văzură îmbrăcămintea zdrenţuită : tunici de sclavi şi zeghi de daci spintecate, prin rupturile cărora se vedeau trupurile lor slăbite.

Pregătirea pentru plecare se făcu repede. Şi bătrînul, şi tînărul porniră mulţumiţi, fiecare spre tabăra lui, însoţit de cîte o ceată de oameni hotărîţi

să lupte pentru libertate.

Ştirea morții lui Traian schimbă cu totul activitatea în tabăra lui Sarmis. Zi şi noapte soseau şi plecau căpeteniile cetelor de luptători sclavi împrăştiate prin pădurile şi munții din partea dinspre apus a podişului dac. Pretutindeni era numai mişcare şi pregătire. Din vale soseau într-una noi fugari şi noi cete eliberate prin lovituri date cu multă îndrăzneală. Peste Dacia începuse să bată un vînt nou, vîntul libertății, care răcorea în egală măsură sufletele chinuite şi năpăstuite ale sclavilor şi ale dacilor.

Cu toate măsurile luate de guvernator de a se păstra ascunsă ştirea morții împăratului, vestea se întinsese repede în toată Dacia, aşa cum se întinde focul peste cîmpia acoperită cu iarbă uscată în timp de vară secetoasă. În toate părțile - la ferme, pe şantierele de drumuri şi poduri, în minele de aur, de sare şi de fier, la tăierea pădurilor - izbucneau mici răscoale, supraveghetorii erau omorîți şi sclavii fugeau în munți.

Tot aşa, taraboştii, acum sărăciți şi neascultați de nimeni, se adunau cu comații şi, mai mult sărăciți şi jefuiți, formau cete şi se îndreptau spre tabăra regelui, al cărei loc nu-l ştiau, dar la care ajungeau întotdeauna călăuziți de iscoadele lui, pe care le întîlneau în locuri tăinuite.

Sarmis nu ştia ce pregătiri făcea Diegis, după cum nici regele nu ştia ce avea de gînd să întreprindă căpetenia sclavilor. Ceea ce-l neliniştise mult pe Sarmis fusese faptul că Diegis nu pornise lupta în primăvară, aşa cum aflase de la Burio, şi aceasta îl bucura acum. Era ca şi cum regele amînase totul fiindcă prevăzuse ce va urma. În toiul acestui iureş şi al frămîntărilor, în tabăra sclavilor pregătirile se continuau cu multă însufleţire şi multă grabă. Iscoadele aduceau veşti din toate părțile : legiunile şi cohortele romane se strîngeau, se închideau în campuri întărite sau se trăgeau încet către Ulpia Trajana Sarmizegetusa, dar nici una nu aducea vestea mult aşteptată.

Într-o zi, pe la amiază, Sarmis plecă însoțit de Durax. Lăsase totul în grija celor trei ajutoare : Strombix, Buziris şi Artaban. Merseră în grabă pe poteci şerpuitoare, trecură peste văi şi peste stînci arse de dogoarea soarelui de vară, fără să lase caii să răsufle şi fără să se oprească să guste ceva. Spre seară sosiră aproape de drumul cel mare. Soarele mai avea puțin să scapete după creste. Lîngă un fag gros, Sarmis sări din şa, îi spuse lui Durax să-l aştepte cu caii gata de fugă, şi porni în vale, îndreptîndu-se către drum. Se auzea mişcarea, larma, ropotul cailor şi hodorogeala carigelor, ce se scurgeau într-un şir neîntrerupt dinspre Napoca spre Apulum. Coborî pe coasta muntelui şi se lipi de un fag cu ramurile bogat răsfirate, înfipt cu rădăcinile adînc în povîrnişul de piatră, printre ceilalți copaci ce străjuiau drumul la numai cîțiva paşi. De sus, privi în lungul drumului într-o parte şi-n alta. Mişcarea şi graba erau mai mari decît se aşteptase. Treceau coloane de legionari comandate de decurioni. şi de centurioni, şiruri de carige încărcate cu arme ori cu provizii, curieri ce alergau în galopul cailor într-un sens şi-n altul, grupuri

de sclavi legați cu lanțuri unii de alții. Pe cele două margini ale drumului, se grăbea în şiruri nesfîrşite mulțimea celor ce însoțeau întotdeauna legiunile : negustori ambulanți, liberți, veterani, femei, copii şi bătrîni, ducînd în spate sau în brațe ce mai putuseră lua din avutul pe care îl părăsiseră în grabă.

Sarmis urmări mult timp toată această mişcare şi larmă. Simțea cum plutesc în aer încordarea, teama, apropierea încleştării. Şi cu cît privea, tot mai mult îl cuprindea întristarea. Imperiul luase măsuri, se pregătea pentru rezistență şi îşi strîngea forțele. Momentul lovirii pe rînd a fiecărei legiuni fusese scăpat de Diegis, iar o măsurare fățişă cu grosul legiunilor ar fi fost o mare greşeală. Băgă de seamă că ceva nu e în regulă. Atenția îi fu atrasă de apariția dinspre Apulum, adică din partea opusă, a unei centurii. Drumul se mai golise. Centurionul se apropia rîzînd cu poftă, însoțit de un bărbat a cărui togă flutura luată de vînt la fiecare pas. În urma lor la cîțiva paşi veneau legionarii, într-o oarecare dezordine, spuneau glume, rîdeau, strigau, chiuiau, cîntau, fluierau, după pofta decurionului alături de care mergeau grupați. Pe cel cu toga, Sarmis îl recunoscu de departe : era Maevius. Inima începu să-i bată, şi sîngele îi năvăli în față. Îl văzu despărțindu-se de centurion. Aşteptă prins de nerăbdare pînă se arătă printre copaci. Îi ieşi înainte.

— Am venit, Sarmis! spuse Maevius suflînd greu de urcuşul făcut. Mă bucur că sclavul acela ți-a adus papyrusul meu atît de repede.

— Ai fost vrednic, Maevius! Mă tem însă că totul este prea tîrziu. Pot să mai ajung în noaptea asta la Diegis?

— De ce? Nici nu e nevoie! Dar haide să ne înfundăm nițel mai adînc în pădure. Se aud ropote de cai.

Porniră spre locul în care îl lăsase pe Durax.

— Ce e cu tine, am şi uitat de cînd n-ai mai dat nici un semn de viață, ce s-a întîmplat? îl întrebă Sarmis.

— Toate bune! Dar şi tu ai fost greu de găsit. Tot îți muți tabăra dintr-un loc într-altul. De la un timp n-am mai auzit de nici o lovitură dată de sclavii tăi şi nu s-a mai văzut nici o urmă de sclav latron. Le-ai dat drumul să se împrăştie?

Sarmis îl privi mirat, apoi începu să rîdă.

— Te-nşeli, tribune, acum ei sînt mai strînşi ca oricînd. Vorbi apoi cu voce schimbată : Odată, cînd eram în căsuța de la Ampelum, tu băuseşi cam mult vin, te-am ascultat cum mi-ai vorbit îndelung despre organizarea unei armate şi despre pregătirea pentru luptă. Eu acum n-aş mai putea să primesc alți sclavi. N-ar mai fi timp să mă conving dacă ei nu sînt trimişi anume, ca iscoade, în mijlocul nostru. Dar mi se pare că acum e prea tîrziu...

— Pentru asta te-am tot căutat. Ştiam de neînțelegerea dintre tine şi Diegis, de aceea am urmărit să stau mai mult pe lîngă el. Trebuia să prind momentul cînd se va hotărî să pornească la luptă şi să te îndemn ca şi tu

cu luptătorii sclavi să loveşti în acelaşi timp, dar văd că nici nu mai o nevoie de îndemnul meu.

— De mult nutresc gîndul să pornesc la luptă o dată cu el!

— Mi-ai luat o piatră de pe suflet, Sarmis! Să nu te temi că e prea tîrziu. Diegis şi-a greşit puţin socotelile, şi Julius Quadratus Bassus i-a luat-o înainte. Cînd el a coborît din munţi cu cetele şi a înconjurat legiunea de la Porolissum, a găsit campul gol şi colonia din apropiere părăsită. Făcusem cu el planul să atacăm cu cea mai mare iuţeală legiune după legiune. Deşi nu i-am spus-o lui Diegis, gîndul meu era ca tu să ataci legiunea şi minele de la Ampelum, însă acum, totul s-a schimbat.

— Cînd va avea loc prima luptă? îl întrebă Sarmis nerăbdător.

— Chiar mîine! în noaptea asta, cetele lui Diegis străbat munţii de dincolo de Potaissa, şi mîine dimineaţă vor cădea ca fulgerul asupra campului nou, ce se organizează în grabă, şi...

— Şi? se grăbi Sarmis să-l întrebe.

— Tu ai putea, tot mîine, să ataci la Ampelum? După aceea, Diegis dintr-o parte şi tu dintr-alta, v-aţi apropia de Apulum, unde sînt adunate puternice forţe romane.

— Nu, Maevius, nu pornesc spre Ampelum!

— Surprins de răspunsul scurt şi tăios ce-l primi, Maevius se întrista şi dădu descurajat din umeri.

— Vrei să-i pierzi pe sclavii care te urmează? îl întrebă tulburat.

— Nu vreau să-i pierd pe ei şi vreau ca nici Diegis să nu piardă lupta! Dacă mîine situaţia va fi alta? Eu trebuie să mă găsesc în apropierea lui şi, de va fi cu putinţă, vreau să atac o dată cu el. După izbîndă, mă voi îndrepta cu sclavii spre Ampelum. Lupta lui Diegis este şi lupta mea, deşi pentru el lupta mea nu este şi lupta lui! Tu, Maevius, dacă vrei, rămîi în tabăra mea, alături de mine, iar de nu, du-te lîngă el! Sarmis tăcu un timp, apoi continuă, cu o uşoară întristare : Ca rege, Diegis crede că la el toate sînt posibile şi toţi trebuie să-l asculte şi să i se supună!

— Eu sînt cu sufletul liniştit, Sarmis. Plec! Maevius se duce unde crede că va fi mai multă nevoie de el. Pentru centurionii şi legaţii de aici, eu trebuie să rămîn tot tribunul nebun, poetul rătăcitor. Sclavii mai au încă nevoie de mine

Sarmis îl prinse cu braţele şi-l strînse la piept.

— Cum sufletul tău a rămas acelaşi şi este alături de sclavi, nici nu mă îndoiesc, Maevius, că nu vei fi alături de mine în clipele cele mai grele!...

— Cît timp sclavii te vor înconjura cu încrederea şi cu dragostea lor, poţi să te bizui şi pe mine, dar dacă îi vei duce la pierzanie, în loc de prieten, îţi voi fi duşman!

Maevius porni în vale către drum şi se pierdu printre copaci.

Noaptea care urmă a fost numai alergare şi zbucium. Pentru Sarmis şi căpeteniile de cete, timpul se scurse foarte repede. Prin poieni, pe vîrfuri de

munți şi pe dealuri, focurile, sunetele de buciume şi iscoadele în goana cailor vestiseră pe toți să se adune. De mult cetele de sclavi luptători fuseseră pregătite să se tragă spre drumul cel mare.

Se iveau zorile. Departe, spre răsărit, crestele munţjlor se profilau negre pe geana roşcată ce se întindea prelungă în depărtare, înunțînd răsăritul soarelui. Din funduri de văi se ridicau valuri de ceață, ce se mişcau încet către miazăzi, urcînd spre creste. Într-o poiană întinsă, ce cobora în pantă lină, străjuită de copaci falnici, Sarmis privea încordat şi fericit mulțimea sclavilor strînşi pe cete, pregătiți pentru luptă. Erau adunați acolo oameni din toate neamurile lumii : parți bronzați de pe malurile Eufratului, traci bărboşi de dincolo de Dunaris, nubieni negri din țara nisipurilor arzătoare, gali înalți cu plete blonde, germani greoi cu priviri reci şi muşchi puternici, daci vîrtoşi cu priviri senine şi mîini agere, toți purtați în sclavie prin imperiu şi toți hotărîți să lupte pentru libertate, pentru dreptul la o viață de om. Alături de Sarmis stăteau Strombix, Buziris şi Artaban, sprijiniți în spade, cu inele de metal lucitor peste muşchii tari al brațelor şi cu coifuri prinse bine sub bărbii, puțin împinse către ceafă. Soarele se arătă de după creste viu şi lucitor şi cuprinse într-o lumină plină de viață întreg plaiul. Pe firele de iarbă, picăturile de rouă se schimbară în mici diamante strălucitoare, care aruncau săgeți de lumină în toate culorile.

Sarmis îşi struni calul, ce se mişca nerăbdător. Fiecărei cete îi fixase locul şi aştepta ca armata de sclavi luptători să se aşeze în ordinea stabilită. Totul se executa strîns, cu multă disciplină, şi ordinea domnea ca în cea mai bine organizată legiune romană. Rămăsese un timp frămîntat de gînduri. Se vedea neliniştea ce-l mistuia după felul cum strîngea fălcile. Întoarse capul şi porni pe lîngă cetele ce se aliniaseră într-un uriaş careu pe mai multe rînduri. Pe una din laturi stăteau luptătorii cei mai voinici, adevărați uriaşi, sclavii care fuseseră gladiatori în circuri şi ştiau să mînuiască spadele grele cu repeziciune şi măiestrie. Pe latura opusă era aliniată cavaleria cu spade, sulițe şi scuturi, romane şi dace. În mijlocul careului se strînseseră căpeteniile.

La un semn făcut de Strombix buciumaşii începură să sune înfundat. Toate buciumele fuseseră astupate cu cîte-un şomoiog de iarbă uscată. Sarmis se opri în mijlocul căpeteniilor şi îşi roti privirea pe deasupra cetelor. Era îmbrăcat în armură de fier şi purta la şold spadă grea. Începu să vorbească hotărît, rar şi apăsat. Pe fața lui apăruse o lumină ce-i mişca şi înflăcăra pe toți.

— Priviți în jurul vostru, începu el în limba Romei, cunoscută de toți, să vedeți armata sclavilor. Poate că unii dintre voi, pînă în clipa aceasta, au mai fost chinuiți de îndoială şi de teamă, poate n-au crezut că sclavii ridicați la luptă sînt atît de mulți, atît de uniți şi atît de hotărîți. Aici sîntem cîteva mii de suflete hotărîte să ne jertfim pentru cucerirea libertății!

Sarmis făcu o pauză.

— Da, numai cîteva mii, deşi în imperiu numărul sclavilor este aproape tot atît de mare ca al celor liberi, iar armata lor ar putea să fie mai numeroasă şi mai puternică decît a imperiului.

Din nou tăcu şi privi în jur. Începu să zîmbească.

— Dar ce vă vorbesc eu? se întrebă el cu voce schimbată spre glumă. Unde sînt sclavii? în jurul meu nu văd nici un sclav, nu văd nici un lanț la picioare, nici un lanț la mîini şi nici un lanț nu leagă de gît pe nimeni, ca în şirurile nesfîrşite pornite la drum lung pentru vînzare. Nu văd nici un decurion şi nici un supraveghetor lovind cu flagrunul. În fața mea văd numai luptători cu piepturi tari şi cu priviri de vultur, văd sulițaşi, arcaşi, prăştiaşi şi călăreți gata de luptă şi căpetenii aprige şi viteze. Se mai simte vreunul dintre voi sclav?

— Nuuu! răsună răspunsul din mii de piepturi.

— Să arătăm legionarilor, decurionilor, centurionilor şi tribunilor că aceia care au fost odată sclavi nu sînt nici laşi şi nici fricoşi, nu sînt nici leneşi şi nici murdari, nu sînt nici mincinoşi şi nici trădători. Să arătăm noi, aceia care am fost sclavi, că sîntem „oameni", mai oameni decît ei, mai viteji şi mai hotărîți decît aceia care ne-au bătut, ne-au batjocorit şi ne-au înfometat! Să arătăm noi, armata sclavilor răsculați din Dacia, că puterea Romei începe să se prăbuşească!

Sarmis tăcu din nou cîteva clipe şi îşi roti privirea peste fețele lor, pe care fluturau zîmbete pline de însuflețire şi de încredere. Unii, palizi, clipeau des şi îşi strîngeau fălcile, alții, îmbujorați, strîngeau mîinile cu putere pe mînerele spadelor.

— Vă întreb : Sînteți hotărîți să luptați pînă la ultima licărire de viață?

— Daaa! izbucniră miile de glasuri.

— Sînteți hotărîți să mă urmați, sa îndurați lipsuri, să învingeți oboseala şi să nu lăsați armele din mîini pînă cînd nu ne vom cuceri libertatea?

— Daaa!

— Sînteți hotărîți şi aveți tăria sufletească să împlîntați spadele sau să străpungeți cu sulițele pe trădători şi pe cei care au întinat numele de sclav ridicat să lupte pentru libertate? Jurați?

— Jurăm!

Sarmis se întoarse şi spuse unei căpetenii :

— Să fie aduşi ticăloşii!

Dintr-un pîlc de brazi stufoşi, gărzile împinseră doi sclavi legați cu mîinile la spate. Sarmis îi săgeta cu o privire ucigătoare.

— Uitați-vă, aveți în fața voastră doi nemernici, care au pătat numele curat de sclav luptător pentru libertate şi au dovedit că sînt nişte tîlhari şi ucigaşi. Acum cîteva zile, aceşti nemernici au fugit din ceata lor şi au pătruns în casa unei femei văduve, cu copii lîngă ea, au ucis-o şi au jefuit-o. Dar au fost prinşi. Ce-ar însemna dacă armata sclavilor, după ce-l

va zdrobi pe duşman, s-ar transforma într-o hoardă de jefuitori şi de ucigaşi? Pe aceşti nemernici să-i judecați voi, nu eu!

— La moarte! strigară unii.

— Să fie răstigniți! cereau alții.

Un sclav bătrîn făcu cîțiva paşi din rînd şi ridică brațul, cerînd linişte.

— Noi sîntem luptători, începu el tărăgănat, şi se cade să-i pedepsim ca pe nişte luptători care au călcat disciplina. Eu zic să-i străpungem cu sulițele chiar aici, în văzul tuturor, pentru ca fiecare să ia aminte!

— Cine mai e de aceeaşi părere? întrebă Sarmis. Toți ridicară brațele, şi pe deasupra capetelor poiana se acoperi de o pădure de sulițe şi de spade;

— Să fie pedepsiți aşa cum este voia tuturor! spuse el cu hotărîre.

În cîteva clipe, patru luptători îi străpunseră pe vinovați cu sulițele.

— Fie ca aceşti doi oameni pedepsiți să rămînă primii şi ultimii sclavi luptători care au greşit! Sîngele lor să fie ca o jertfă pe care o aducem cerului în momentul acesta, cînd pornim hotărîți la luptă! Şi acum, fiecare căpetenie să-şi pregătească ceata şi să treacă la locul ce i s-a stabilit pentru luptă.

Din toate părțile izbucniră urale, urmate de îndemnuri la luptă. Buciumaşi! sunară prelung, sporind însuflețirea şi dorința de a începe cît mai curînd lovirea duşmanului.

În aceeaşi noapte, în tabăra romană fusese multă fierbere. Nimeni nu reuşise să afle că printre centuriile ce se perindaseră pe drum în sus şi-n jos cu o zi înainte sosise în taină însuşi guvernatorul, Julius Quadratus Bassus. Pînă seara tîrziu, generalul dăduse ordine să se lucreze la întărirea campului. Nu se îndoia că iscoade dace se aflau pretutindeni, ascunse prin copacii de pe înălțimile ce străjuiau valea rotundă ca un găvan. În acelaşi timp, iscoadele romane aduceau una după alta veşti despre marele număr al cetelor de daci ce soseau din toate părțile şi se strîngeau în pădurile din partea de sus a văii. Ca un încercat militar ce era, guvernatorul luase, în plină noapte, o hotărîre ce-i uimise pe toți comandanții : chemase la el în grabă pe legații, tribunii şi centurionii din cîmp şi le ordonase ca, pe nesimțite şi cu cea mai mare iuțeală, campul să fie părăsit, lăsînd numai cîteva gărzi, spre a-i face pe daci să creadă că nimic nu se mişcase acolo de seara pînă dimineața. Chiar şi focurile fuseseră ținute aprinse. Comandanții cu cohortele şi centuriile lor se depărtaseră în grabă prin întuneric la un loc ştiut din lungul drumului, unde aşteptau pregătiți pentru luptă.

Şi ceea ce prevăzuse Julius Quadratus Bassus s-a petrecut întocmai. Se crăpa de ziuă cînd buciumaşii lui Diegis dăduseră semnalul pentru luptă. Din toate părțile şi mai ales din susul văii, unde se afla grosul armatei dace, cetele năvăliră spre gardurile neîntărite şi neterminate din jurul cîmpului. De dincolo de garduri porniră cîteva valuri de săgeți şi de pietre aruncate de arcaşii şi prăştiaşii romani lăsați înăuntru. Dacii se

grupară repede şi se aruncară în luptă, dar cînd pătrunseră printre corturi le găsiră goale.

La chemarea regelui, căpeteniile se adunară în grabă.

— Au fugit şi de aici! spuse Diegis cu mulțumire şi amărăciune în acelaşi timp. Romanii nu mai au curajul să dea piept cu noi. Pornim repede în urmărirea lor, trebuie că sînt aproape, îi vom prinde şi-i vom forța să dea lupta : nu-i vom lăsa să ajungă şi să se unească la Apulum cu celelalte legiuni!

Bătrînul Chertebalos îşi scoase căciula, se scarpină în cap şi vorbi :

— Eu aş spune, mărite rege, să te fereşti. Romanii sînt vicleni ca vulpile. Aşa cum au lăsat ei cîmpul, nu-mi miroase-a bine! Tu zici că ei s-au grăbit să fugă de frică. Eu zic-să nu-ți întindă vreo cursă...

— Pornim! hotărî Diegis. Nu pot să-i las să strîngă la un loc toate legiunile! Pe partea dreaptă a drumului, pe sus pe plai, vor merge Dagio şi Rhesos cu cetele lor, pe stînga - Burio şi Dapyx, iar în partea din mijloc - eu cu grosul armatei.. Iscoadele noastre să pornească înainte!

Abia începuse să se înşire armata lui Diegis în lungul drumului, cînd iscoadele aduseră vestea că din față năvălesc călăreți romani, urmați de sulițaşi, arcaşi şi prăştiaşi aşezați în linii de bătaie. Cetele dacilor, în sunetele buciumelor, se strînseră în loc deschis şi primiră lupta.

De sus, de pe munte, Sarmis se grăbea să coboare cu armata lui. Voia să se țină ceva mai departe, în aşa fel încît numai la nevoie să intre în luptă, iar dacă jos nu se pornea bătălia, el să-şi retragă cetele repede şi nevăzut de nimeni. Nu apucă însă să coboare prea mult, cînd din vale auzi sunetele de luptă ale buciumaşilor lui Diegis. Grăbi şi mai mult coborîrea. La o cotitură a unei vîlcele se ivi un călăreț care urca în goana calului. În cîteva clipe, galopînd, Sarmis îi ieşi în cale. Era Maevius. Nici n-a mai avut. timp să-l întrebe ceva, căci se văzu nevoit să asculte :

— Mai ai timp să-l salvezi pe Diegis, altfel va fi nimicit de romani. Nu e vreme acum să-ți spun tot ce se petrece jos!

Opriți deasupra unui colț de stîncă, spre care îl dusese Maevius, Sarmis văzu pe plaiul ce se întindea la picioarele lor încleştarea dintre romani şi daci. Căută să înțeleagă mersul luptei. Desluşi locul de unde guvernatorul conducea bătălia, îl văzu pe Diegis luptînd alături de cetele sale. Din păduri ieşeau centurie după centurie, tocmai în părțile în care dacii se arătau mai îndîrjiți. Socoti că sosise momentul să intre în luptă, pentru a nu se prăpădi prea mulți luptători din armata dacilor. Arătă fiecărei căpetenii partea pe care trebuia să dea lovitura, iar el, în fruntea foştilor gladiatori, se aruncă în luptă acolo unde romanii păreau să fie mai puternici. Sunetele cornurilor şi buciumelor şi chiotele de luptă ale sclavilor, setoşi să lovească în aceia care îi chinuiseră şi-i batjocoriseră, băgară repede spaima în legionari şi-i însuflețiră pe daci, ceea ce făcu ca lupta să se încingă cu mai multă furie.

Ceea ce s-a petrecut după aceea nu s-a mai putut înțelege în toiul

luptei. Buciumaşii daci sunară retragerea. Sarmis socoti că va fi lăsat să lupte singur cu sclavii săi, împotriva cohortelor şi legiunilor romane. Dar nu se scursese decît puțin timp, şi se auziră trompetele romane sunînd şi ele încetarea luptei. Sclavii continuau să dea lovituri cu o îndîrjire înfricoşătoare. Unde pătrundeau ei, se făcea gol, legionarii fugeau îngroziți.

Soarele nu se ridicase prea mult pe cer, cînd de pe eîmpul de luptă, acoperit de trupurile morților şi ale răniților, printre strigătele de ajutor, rugăciuni către zei, blesteme şi înjurături ale celor căzuți, Sarmis se retrăgea cu cetele lui de luptători sclavi, care primiseră în această zi botezul luptei. Şi cu toată izbînda pe care o cîştigase, nu înțelegea nimic din ceea ce se petrecuse. Bănuind încă o şiretenie din partea romanilor, căută să-şi pună luptătorii cît mai în siguranță şi se retrase sus pe munte.

4

De mult trecuse miezul nopții. Sarmis stătea aproape de foc, pe o buturugă, cu capul prins în mîini, frămîntat de veştile pe care, încă înainte de căderea serii, le aduseseră iscoadele. Lîngă el dormeau Strombix, Buziris şi Artaban, lungiți pe iarbă. În poiană, împrăştiați în jurul focurilor, se odihneau sclavii luptători. Departe, dincolo de marginile poienii, gărzile stăteau de strajă. În zări, peste vale, pe un vîrf de munte se vedeau flăcări mari. Erau focurile din tabăra dacilor. Tîrziu, Sarmis săltă capul şi privi într-acolo. Nu putea să creadă cele ce aflase : Diegis căzuse luptînd ca un erou, iar Julius Quadratus Bassus fusese prins şi omorît de daci. Totul se petrecuse într-o zi, într-o dimineață. Simțea cum pe umerii săi apasă acum greutatea zilelor pe care le trăieşte. Dintr-o dată, întreaga situație din Dacia se schimbase, şi aceasta tocmai în momentul cînd Roma încă nu-şi revenise din panica în care intrase prin moartea lui Traian. Şi nu era nici o clipă de pierdut.

Privi îndelung flăcările focurilor din tabăra dacilor. Se gîndi la jalea căpeteniilor de acolo. Vedea pe fiecare în parte, dar tot mai mult gîndul i se oprea la Burio. După îndelungă frămîntare, murmură :

— Da, el să fie rege! Tînărul taraboste, şi nu altul, ar putea fi ales de ei ca rege al dacilor...

Socotea că va putea ajunge mai uşor la înțelegere cu el, ca dacii şi sclavii răsculați să lupte strîns uniți. „Dar de ce nu mai soseşte Durax?" se întrebă îngrijorat. De cu seară îl trimisese în tabăra dacilor după veşti mai sigure. S-ar fi dus el, atît era de frămîntat şi de îndurerat, dar nu putea să-şi părăsească luptătorii, de teama unui nou atac din partea romanilor.

Îşi aținti privirea asupra celor ce dormeau. Strombix se mişcă de cîteva ori, deschise ochii şi se ridică. Strînse tăciunii în jurul focului şi suflă în ei. Flăcările începură să pîlpîie.

— Eşti trist, Sarmis! spuse sclavul uriaş. Ar trebui să te odihneşti puțin. Voi sta eu de veghe, atent la tot ce se întîmplă în tabără.

Sarmis se mişcă neliniştit pe buturugă, luă un tăciune şi începu să bată cu el uşor, alungind spuza de pe marginea focului.

— Tu eşti liniştit, Strombix, şi trebuie să fii liniştit! Tu ştii numai de o singură luptă, pe cînd eu de două : libertatea sclavilor şi eliberarea Daciei!

— Dar poate că regele n-a căzut, o fi numai un zvon...

— Prea mi-au adus multe iscoade aceeaşi veste, şi nu s-ar putea ca ea să nu fie adevărată. A căzut Diegis şi n-a mai rămas nimeni urmaş al lui Decebal...

Departe, în vale, se auziră răsunînd buciume, printre chiote şi strigăte.

— Ce să fie? strigă Strombix sărind în picioare.

— Stai liniştit, să ascultăm atenți! Ştiu că romanii nu atacă niciodată noaptea. Nu cumva dacii vor fi prins vreo coloană de legionari?

Ascultară încordați. Chiotele şi sunetele de buciume urcau coasta muntelui şi se apropiau.

— Să trezim cetele! spuse Strombix.

— Tu n-auzi că sînt daci?

Lîngă ei, Artaban şi Buziris săriră din somn, speriați.

— Ce, ne atacă? întrebă Artaban punînd mîna pe spadă.

La lumina slabă a focului, ceilalți nu văzură frămîntarea şi paloarea ce acopereau fața lui Sarmis.

— Linişteşte-te, Artaban! îi spuse Sarmis ridicîndu-se de pe buturugă. Tu, Buziris, trezeşte garda şi pe gladiatori. Să-i aranjezi într-un cerc mare în jurul focului. Pune lemne mai multe, Strombix, să fie lumină puternică. Nu ştiu ce mă face să cred că vom primi vizita unor trimişi din tabăra dacilor. Poate că acum vom putea să luptăm alături de ei. Armata sclavilor şi armata dacilor să fie una : unită, hotărîtă, puternică!

— Şi cine să fie căpetenia acelei armate? întrebă Artaban.

— Cel pe care căpeteniile cetelor de daci şi ale cetelor de sclavi luptători îl vor socoti mai bun conducător, mai dîrz în hotărîri şi mai aprig în luptă! rosti rar Sarmis. Voi n-ați vrea să luptăm uniți cu dacii?

— Cu cît vom fi mai mulți, cu atît mai bine, spuse Buziris, pierind în întunericul nopții.

În tabăra sclavilor începu mişcarea. Se treziră din somn nu numai luptătorii din gardă şi cei din cetele de gladiatori, ci mulți alții : unii curioşi să afle ce se petrecea, alții stăpîniți de teama unui atac al legionarilor. În sufletul fiecărui luptător mai dăinuia încă îngrijorarea că ar putea fi prins şi legat din nou în lanțuri. De cînd se obişnuiseră cu libertatea, fiecare prefera moartea, sclaviei. Buziris aşează repede în linie garda şi pe foştii gladiatori. Din josul plaiului se auzeau tot mai limpezi murmurele dacilor, amestecate cu ropotele cailor pe cărarea de piatră.

Ropotele răsunară tot mai aproape. Deodată, liniştea nopții fu tulburată de sunete de buciume, ale căror ecouri repetate se pierdură

departe spre creste şi dincolo de vale. Sarmis tresări, săgetat de un fior, inima i- se strînse, ceva parcă-i apăsa pieptul. Ascultă împietrit. Ceata de daci se oprise. Buciumaşii ce-o însoțeau sunau ca şi cum ar fi anunțat tabăra de sosirea regelui. Aşa auzise vestită întotdeauna sosirea lui Decebal. „Cine oare va fi fost ales rege?" se întrebă el, pregătindu-se să-l primească aşa cum se cuvine să fie primit regele. După cîteva clipe, se hotărî să pornească în calea lor. Înainta însă numai cîțiva paşi şi, la lumina flăcărilor, îl văzu pe Durax apropiindu-se în grabă. După el veneau Burio, Dagio, Rhesos, şi Dapyx, Vicillis, bătrînul Chertebalos şi multe alte căpetenii din oastea dacilor. În urma lor se înşira garda, apoi buciumaşii. Un călăreț ținea sus steagul de luptă al regelui. Sarmis se opri tulburat. La un sunet de bucium, toți cei sosiți săriră jos de pe cai.

— Am venit cu toții, rosti Durax sugrumat de frămîntarea ce-l stăpînea, am venit aici, fiindcă în noaptea asta se va hotărî soarta luptei şi a noastră!

Sarmis îl asculta cu privirea ațintită asupra lui Burio. Tarabostele, îmbrăcat în armura de luptă a căpeteniilor dace, îl privea şi el, drept în ochi, împietrit şi adînc. Fiecare nutrea în suflet, pentru cel pe care îl privea cu admirație, respect şi supunere. Fiecare îl socotea pe celălalt „regele".

— Puteam să vin eu acolo, dacă..., începu Sarmis, străbătut de un fior, dar nu putu continua, căci Durax strigă mai tare, răspicat :

— Tarabostele Burio să vorbească!

O clipă, Sarmis rămase descumpănit. Durax spusese „tarabostele", şi nu „regele" Burio, aşa cum se aşteptase. Şi totuşi, Burio stătea în fața tuturor. Din nou, un fior îl străbătu ca un fulger. Apucă mînerul spadei, îl strînse cu putere şi căută să se stăpînească. Simțea asupra sa ațintite sutele de priviri din jur, ale dacilor şi ale sclavilor, al căror ochi luceau în lumina flăcărilor. Îl văzu pe taraboste făcînd cîțiva paşi spre el, după ce trăsese spada şi primise, de la cel care îl purta, steagul de luptă al regelui, se opri la cîțiva paşi şi rosti eu voce puternică :

— Să trăieşti, rege al dacilor! Noi, căpeteniile dace, care luptăm pentru a-l alunga pe cotropitor, te-am ales să ne fii rege şi conducător! Marele zeu să-ți dea putere, sănătate şi viață lungă! Îți înmînez steagul de luptă al regilor Daciei, mărite rege!

Buciumaşii începură să sune vestirea regelui. De dincolo, de peste vale, din tabăra dacilor, ecoul aduse înapoi aceeaşi vestire. Din zecile şi sutele de piepturi ce-l înconjurau se ridicară urale, ale dacilor şi ale sclavilor.

— V-ați gîndit bine cînd ați făcut această alegere? îi întrebă Sarmis cu multă stăpînire.

— Da, mărite rege! rostiră căpeteniile dace laolaltă. Tăcu încurcat. Momentul ce-l trăia părea că-l striveşte sub greutatea lui. Trecuseră numai cîteva clipe, şi acum simțea apăsîndu-l povara răspunderii şi a grijii ce-o lua pe umeri față de daci şi față de sclavi.

— Dar eu nu mă pot despărți de sclavi. Am jurat să lupt pentru libertate, pentru...

Ar fi vrut să continue, dar nu găsea cuvintele potrivite, prin care să arate furtuna ce-i răscolea sufletul, hotărîrea ce-l stăpînea, recunoştința ce-l năpădea. Din rîndul luptătorilor sclavi se desprinse un fost gladiator, înalt, puternic, musculos, care se opri alături de Burio şi vorbi cu voce groasă şi puternică, ca de tunet, ce făcu să răsune văile :

— Să trăieşti, mărite rege! Tu, căpetenie a sclavilor ridicați să lupte pentru libertate, eşti acum rege al Daciei! Dacă tu ai rămas cu sufletul alături de sclavi, sclavii te înconjoară cu dragostea şi cu devotamentul lor, pentru că prin tine vor avea şi ei o patrie. Vor avea şi ei o țară, un pămînt de care să se lege şi pe care să-l muncească, o casă, o familie pe care s-o îndrăgească, pentru care să lupte şi să le apere!

Cuvintele pline de însuflețire ale gladiatorului se pierdură în uralele ce izbucniră atît în rîndurile luptătorilor sclavi, cît şi din cele ale căpeteniilor dace. Sarmis simți cum în toată ființa lui se săvîrşeşte o schimbare. Gladiatorul îi vorbise cu o dorință şi o convingere ce porneau din adîncul sufletului. Privi lung fețele celor din jur împietrite, pline de hotărîre şi de supunere, şi deodată se simți mare, puternic şi stăpîn. Trase spada şi săltă steagul. Rosti hotărît, cu vorbe apăsate, pătrunzătoare :

— În fața voastră, căpetenii dace, şi în fața voastră, luptători sclavi, jur că voi lupta pentru dezrobirea dacilor şi pentru libertatea sclavilor! Toți sclavii din Dacia vor fi liberi şi vor primi pămînt pentru muncă. În Dacia nu vor mai exista sclavi sau robi, iar cei care au fost aduşi aici ca sclavi vor fi lăsați liberi. Strîns uniți, dacii şi sclavii eliberați vor munci pămîntul, într-o totală înfrățire şi înțelegere.

Izbucniră din nou urale şi strigăte. Sarmis ridică mîinile şi ceru tăcere. Devenise cu totul stăpîn pe el. Continuă :

— Am fost ales rege într-un moment greu. Diegis nu mai este, iar noi nu ne plîngem morții, căci pe noi moartea nu ne înspăimîntă! În această, clipă grea, nu vă pot spune altceva decît că trebuie să ne pregătim pentru luptă şi să-l urmărim pe duşman cu toată dîrzenia. Voi, cei care sînteți aici de față, să spuneți tuturor că regele va fi bun, va îmbrățişa şi va alina durerile celor care se vor dovedi viteji, supuşi şi vrednici, dar va fi necruțător, va pedepsi fără şovăire pe cei care vor da înapoi în luptă, pe cei leneşi şi pe trădători. În acest moment de grea încercare, cer tuturor supunere şi ascultare. În fața steagului nostru de luptă, vă cer să-mi jurați credință şi supunere!

— Jurăm!... Jurăm!... răsunară sutele de glasuri ce umplură văile şi munții.

Dintre căpeteniile dace se desprinse bătrînul Chertebalos. Se apropie de rege, îl îmbrățişa, apoi se retrase cîțiva paşi, ținînd căciula în mînă.

— Mărite rege, Marele zeu să-ți dea sănătate şi putere să-l alungi pe duşman! Să nu te mire, mărite rege, că ai fost ales de popor să-i fii

conducător : tu eşti un vlăstar care se trage din vitejii regi al Daciei, de la Burebista. Regele Decebal şi bătrînul taraboste Dicomes au avut rădăcini din acelaşi neam, amîndoi aveau os domnesc. Cei care sînt bătrîni ca mine ştiu bine toate astea. Uite, mărite rege, îndemnul unui bătrîn care în curînd va pleca la Marele zeu : să ai milă de popor, să-l conduci cu hotărîre şi tărie, însă să-l judeci cu blîndeţe şi înţelegere. Să nu ai odihnă şi tihnă pînă nu alungi afară legiunile şi cohortele imperiului cotropitor! Să traieşti, mărite rege! Marele zeu să te ocrotească şi să-ţi dea viaţă lungă !

Bătrînul se retrase încet, plecat, cu faţa spre Sarmis, în timp ce îşi îndesa căciula peste pletele lungi, albe ca neaua. Uralele din nou făcură să răsune văile.

—- Fiecare clipă poate să ne apropie sau să ne îndepărteze de izbîndă, după cum vom şti s-o folosim, începu Sarmis, şi în jurul lui se făcu linişte. Dacă era vreme de pace, clipa de faţă se cădea s-o sărbătorim printr-un ospăţ bogat, cu mult vin şi cu multă veselie. Amînăm petrecerea pînă după alungarea duşmanului din ţară! Trebuie să pornim acum pe urmele legiunilor care se retrag către Sarmizegetusa, unde, întărite, poate că vor aştepta lupta hotărîtoare. Ca ajutoare ale mele aleg : pe Strombix, pe care îl numesc căpetenie a armatei de luptători sclavi, şi pe tarabostele Burio, pe care îl numesc căpetenie a armatei dacilor răsculaţi. Celelalte căpetenii din armata dacilor şi din armata sclavilor luptători rămîn aşa cum au fost şi pînă acum. Din această clipă, pornim! Strombix îşi va strînge numaidecît cetele şi va ieşi pe drumul spre Apulum, iar tarabostele Burio va face la fel cu armata dacilor. Şi unul, şi altul vor trimite iscoade pe o parte şi pe alta a drumului pînă departe înainte. Garda mea să fie gata de plecare!

În tabăra sclavilor se porni repede mişcarea. De mult nu mai dormea nimeni. Focurile se înteţiră. Dincolo de vale, pe platoul de pe vîrful de munte, cerul era luminat de vîlvătăile ce se ridicau, ca răspuns la bucuria sclavilor, însoţit de garda sa, de cîteva căpetenii dace şi de Buziris şi Artaban, Sarmis porni în vale, spre drumul ce ducea către Apulum. Cîteva cete de iscoade pornite de Strombix i-o luară înainte şi se împrăştiară în lungul văii.

— Spune-mi, bătrîne, rupse Sarmis tăcerea, întorcîndu-se spre bătrînul Chertebalos, care mergea alături de el, cum de-a fost răpus Diegis? Veştile s-au cam încurcat unele cu altele.

Bătrînul vorbi după ce îşi îndesă mai bine căciula pe cap :

— Da, trebuia să-ţi spunem asta chiar de la sosire, mărite rege, dar clipa era prea înălţătoare, iar noi am crezut ca-ţi este cunoscută moartea lui. Eram în toiul luptei. Romanii ne prinseseră la strîmtoare. Nimeni nu se aşteptase să găsim campul gol. Se simţea că vom fi înăbuşiţi de cohortele duşmane. Nu ştiu cum s-a făcut că la o-nvălmăşeală regele a fost încercuit de o ceată de călăreţi duşmani. Eu eram în apropiere, şi cu mine alţii : Burio, Dapyx, Staberius. Am sărit cu toţii în ajutorul lui. Dagio cu

alți luptători veneau şi ei din partea cealaltă. Îl vedeam pe Diegis şi pe cei din jurul lui cum dădeau lovituri năprasnice, dar totul s-a petrecut ca fulgerul, şi deodată nu l-am mai văzut. Am împins calul într-acolo, am apucat să-l văd străpuns de o suliță, dar nu m-am putut apropia, alți călăreți romani au năvălit peste noi. Îi păleam într-una cu spada în dreapta şi-n stînga, ca să pot înainta, însă totul se schimbase într-o încăierare prin care cu greu mai puteai răzbate. La o răsucire prea repede şi scurtă, calul a căzut sub mine, iar eu am fost aruncat într-o parte. Atunci s-a produs o mişcare, şi din toate părțile am auzit că ne-au venit în ajutor cetele de sclavi. Pe rege nu l-am mai văzut. Dagio mi-a spus mai tîrziu că Diegis a fost luat, aşa mort, de legionari. Ca să scape de o înfrîngere, Burio a pus buciumaşii să sune ruperea luptei şi retragerea spre pădure. Dar n-a trecut mult, şi trompetele duşmane au început să sune încetarea. Poate că se mulțumiseră numai cu trupul regelui, pe care fără îndoială că-l vor trimite la Roma, ca pe Decebal. Eu şi Dagio, însoțiți de mai mulți luptători, căci apucasem să mă arunc pe un alt cal - să ştii, mărite rege, că la luptă nu mai simți bătrînețea - am pornit în căutarea regelui, fără să luăm în seamă cele ce se petreceau în jurul nostru. Atunci s-a petrecut o adevărată minune : în cale ne-a apărut guvernatorul Julius Quadratus Bassus. Mîndru şi vesel, îşi îndemna cohortele. Ne-am repezit cu toții ca nălucile asupra lui şi, pînă să prindă de veste garda lui, l-am lovit cu spadele din două părți. Dagio a repezit barda cu putere şi i-a sfărîmat pieptul. Nici noi poate că n-am fi scăpat cu viață dacă nu ne sărea în ajutor o ceată de sclavi voinici şi puternici - cică ar fi fost gladiatori, tu ştii mai bine decît mine - care în cîteva clipe au doborît duşmanii din jurul nostru.

Bătrînul făcu o lungă pauză, îşi scoase căciula şi se scarpină îndelung prin plete. Tuşi apoi de cîteva ori şi continuă :

— Numai zeii au vrut să iasă aşa lucrurile! Guvernatorul roman se spune că era un încercat militar. Cît priveşte moartea lui Diegis, poate că tot zeii au vrut-o. Armata dacilor şi armata sclavilor trebuia să lupte strîns unite. Cine ştie dacă zeii nu ursiseră de mult ca tu să ne fii rege şi să scapi țara?...

Bătrînul tăcu. În liniştea nopții se auzeau numai potcoavele cailor lovind pietrele. Sarmis oftă. Nu-i mai puse bătrînului nici o întrebare. Departe în vale răsuna un bucium ; iscoadele vesteau că drumul e liber şi fără pericol.

În zilele ce urmară, pe cîmpia dintre Brucla şi Apulum, Sarmis prinse din urmă legiunile ce se retrăgeau şi le zdrobi fulgerător. Dacii şi sclavii se întrecură în acte de vitejie. Tîrziu, după căderea serii celei de-a treia zi, iscoadele aduseră ştirea că restul legiunilor, printre care se aflau şi acelea de la Ampelum şi Apulum, se retrăgeau spre Ulpia Trajana Sarmizegetusa. Legatul Julius Hortensius, comandantul legiunii de la Ampelum, devenise guvernator provizoriu al provinciei.

La lumina focurilor din tabără, înconjurat de căpeteniile de daci şi de luptători sclavi, Sarmis sărbători prima lovitură pe care o dăduse duşmanului. Cu toții - căpetenii, luptători daci şi luptători sclavi - întrezăreau, năpădiți de speranțe şi de dorințe nestăvilite de luptă, cum se aprind zorile libertății.

CAPITOLUL XI
ZORILE LIBERTĂȚII SE STING

1

Sarmis îşi instalase tabăra în cîmpia largă şi netedă a rîului Mariş, la cîteva stadii mai jos de Apulum. De departe, corturile luate pradă de la legiunile ce se retrăseseră în grabă sau găsite în cîmpurile părăsite, în care acum se adăposteau luptătorii daci şi sclavi, nu arătau a fi o tabără a dacilor. În organizarea armatei se schimbaseră unitățile : în locul cetelor de luptători formate dintr-un amestec de mînuitori de arme diferite, regele organizase mănunchiuri de luptă, unități mici, bine închegate şi repezi în mişcări, întocmai ca manipulele comandate la romani de un decurion, pîlcuri de oaste constituite din opt pînă la zece mănunchiuri, corespunzătoare centuriilor, şi grupuri de luptă, unități puternice, bine legate şi organizate, în care intrau şase pînă la opt pîlcuri de oaste, ajungînd de mărimea unei cohorte şi chiar a unei legiuni,

comandate de taraboşti şi de alte căpetenii ale dacilor şi sclavilor luptători. Formase astfel unități distincte de prăştiaşi, arcaşi şi sulițaşi şi, mai ales, unități de călăreți, cu spade grele şi sulițe lungi, care puteau manevra uşor şi repede, pe cai mici, îndesați şi iuți. Şi pregătirile se întăreau zi şi noapte, fără încetare.

Vestea victoriei de la Apulum a armatelor unite ale dacilor şi sclavilor răsculați, conduse de noul rege, se întinsese ca focul în toată Dacia. La numai cîteva zile după bătălie, din toate părțile începuseră să sosească daci şi sclavi, dornici să lupte împotriva imperiului. Şi numărul lor devenea tot mai mare, cu fiecare zi ce trecea. Regele îi primea bucuros şi, dornic să-şi formeze o armată cît mai puternică amînase urmărirea legiunilor care se retrăseseră spre Ulpia Trajana. El îşi făcuse planul să dea lovitura cu atîta strălşnicie, încît duşmanul să fie aruncat afară din țară, încă înainte de căderea iernii. Dar schimbarea veni o dată cu sosirea lui Maevius. Sarmis stătea singur în cort, după ce plecaseră toate căpeteniile, cărora le dăduse dispoziții de pregătire în tot cursul dimineții. Auzi oarecare sfadă afară, ca şi cum cineva cerea să fie lăsat să intre numaidecît la rege. Ascultă şi-i recunoscu vocea. Se grăbi să iasă în întîmpinarea lui. Garda se retrase repede văzîndu-l pe rege.

— Jupiter şi Cybela să-l țină sănătos pe regele Daciei! salută Maevius, surprins de apariția neaşteptată a lui Sarmis.

Poetul rătăcitor redevenise cel de altădată : cu părul vîlvoi, cu toga veche, cu sandalele scîlciate şi pline de praf.

— De cînd te-ai făcut nevăzut, poetule, ai fost plecat cumva la zei? îi spuse îmbrățişîndu-l. Îl măsură cu privirea cîteva clipe, apoi continuă, împingîndu-l uşor să intre în cort : Din moment ce te arăți, înseamnă că n-ai venit degeaba. Ce veşti îmi aduci, ce se mai petrece pe la Sarmizegetusa?

— Îți spun îndată, numai că...

— Ți-o fi sete? N-ăi fi gustat de mult vinul.

— Şi nici altceva.

— Te vei ospăta numaidecît! îl chemă pe şeful gărzii şi-i dădu ordin. Haide, dă-i drumul, Maevius!

Cîtva timp, Maevius îl cercetă lung pe Sarmis. Îl găsea mult schimbat. În armura lui de rege, cu mantia agățată pe umeri, îi amintea de regele Decebal, aşa cum îl văzuse el numai o singură dată.

— Eşti gata de luptă? îl întrebă fără să clipească. Orice întîrziere va fi în paguba ta şi spre folosul imperiului. De cîteva zile numai, înainte ca eu să fi plecat de la Ulpia Trajana, a sosit noul guvernator, generalul Marcius Turbo, acela care a fost şi continuă să rămînă şi guvernator al Panoniei. Lui i-a încredințat noul împărat, Hadrian, misiunea să stingă răscoalele dacilor şi sclavilor. Am plecat fără întîrziere cînd am aflat că dinspre Panonia şi de dincolo de Danuvius înaintează legiuni noi spre Dacia.

— Voi porni degrabă! rosti Sarmis cu hotărîre.

— Noi, romanii, avem o vorbă : „Pe duşman îl baţi uşor dacă ştii să-l împărţi şi să loveşti pe rînd şi fulgerător fiecare din părţi". Va cîştiga lupta acela care este mai bine organizat, mai bine înarmat şi mai repede în mişcări pe cîmpul de bătaie!

— Va trebui să cuceresc Sarmizegetusa, înainte de sosirea acelor legiuni.

— Să zdrobeşti legiunile de acolo şi să loveşti apoi pe rînd pe acelea care vin în Dacia!

Maevius îl fixă mult timp cu privirea, ca şi cum ar mai fi avut ceva de spus.

— Nu cumva îmi ascunzi ceva? Pericolul este mai mare? îl întrebă regele, îngrijorat.

— După cum ştii, cea mai mare parte a vieţii mi-am folosit-o căutînd să alin suferinţele sclavilor. Tu ştii ce este sclavia şi îl cunoşti bine pe Maevius, dar nu şi pe tribunul Lucius Quintus.

— Din cele ce mi-a povestit Vitellius odată, îl cunosc ceva şi pe acel tribun, murmură Sarmis, nerăbdător să afle ce mai avea să-i spună. Deodată, se lumină şi surîse. Tribunul Lucius Quintus vrea să lupte alături de noi? îl întrebă cu recunoştinţă.

— Da, Sarmis, vreau să lupt alături de sclavi! Toată viaţa am dorit să-i văd pe sclavi răsculaţi şi luptînd pentru libertate! Pînă acum am fost pe drumuri, dornic să aflu cele ce se petrec în tabăra cealaltă. Momentul suprem a sosit. Prin tine s-a înfăptuit frăţia dintre daci şi sclavi, şi dacă vei ieşi învingător şi vei obţine pacea cu Roma, Dacia va deveni patria libertăţii, ţara spre care vor alerga cei subjugaţi şi cei care vor căuta să scape de sclavie!

— Da, Maevius, mi-ai pătruns în suflet şi în gînd. Sînt în aceeaşi măsură cu sufletul atît alături de daci, cît şi alături de sclavi. Vei lupta alături de sclavi, în fruntea lor, îi vei conduce la luptă. Care sclav n-a auzit de bunul Maevius? Voi ridica tabăra şi vom porni în grabă spre Sarmizegetusa!

Înflăcărat şi tulburat, Maevius se făcuse palid. Îşi mai umplu o cupă cu vin şi o goli dintr-o sorbitură.

— Am uitat să-ţi mai spun ceva, şopti el lăsînd cupa, pe drum am întîlnit un capnobot cu o gardă de preoţi. Mi-au spus că sînt trimişi de pe Cogheon, pentru a-i vorbi regelui.

Sarmis îl privi mirat.

— Ce-o fi vrînd Marele preot? se întrebă surprins.

— Poate că vrea să te ajute, continuă Maevius. Aşa sînt preoţii : se dau repede de partea celui mai tare, îl linguşesc, se pun în slujba lui şi continuă să trăiască în îmbuibare. Ca rege al Daciei libere, ei nu vor avea decît să se teamă de tine, de. aceea caută să ţi se alăture din timp. Ei ştiu că în lupta pe care tu ai porni-o împotriva lor te-ai putea sprijini pe foştii sclavi, deveniţi oameni liberi, în sufletul cărora zeii au cam murit de mult.

— Rămîi şi te ospătează, Maevius! Mă duc prin tabără, să grăbesc pregătirile. Dacă eşti obosit, te poți odihni puțin.

Sarmis ieşi din cort, lăsîndu-l singur.

Spre seară, ceea ce-i spusese Maevius se adeveri. Un capnobot, însoțit de o gardă de cîțiva preoți, ceru să fie lăsat să intre la rege.

— Marele zeu să dea putere şi viață lungă viteazului nostru rege! salută capnobotul, înclinîndu-se pînă la pămînt.

O clipă, Sarmis îl văzu în minte pe Daizus, omorît cu mîrşăvie de preoți. De fapt, pentru el toți preoții se asemănau unul cu altul. Îl privi pe capnobot cu nelinişte şi neîncredere, pe care căută să şi le ascundă.

-— Bun sosit, capnobotule, Marele zeu să fie cu tine în toate clipele! răspunse la salutul lui.

— Mă plec în fața regelui şi-i urez izbîndă în lupta sfîntă pe care a pornit-o! în numele Marelui preot Zundecibalm, îi urez...

Sarmis nu-l lăsă să continue. Ştia că tot ceea ce spunea capnobotul erau cuvinte pline de linguşire, lipsite de sinceritate.

— Spune, capnobotule, cu ce mare misiune ai fost trimis la mine? îl întrebă scurt şi autoritar.

— Mă numesc Sagio, mărite rege, capnobotul Sagio!

— Bine, Sagio, spune!

— Mărite rege, îți vorbesc în numele Marelui preot Zundecibalm. Marele zeu Zamolxis să-i dea sănătate şi viață lungă! Marele preot îți trimite toate urările de bine şi se pleacă în fața ta. Eşti hotărît, viteaz şi puternic, prin tine Dacia va redeveni liberă şi va întrece în bogăție şi măreție falnica Romă...

În timp ce-l asculta, Sarmis clătina din cap ca şi cum l-ar fi aprobat, deşi nu credea nimic din spusele lui. Pe fața mare a capnobotului vedea ochii abia deschişi, pierduți în grăsime, barba lungă şi rară, prin care îşi trecea domol degetele, şi gura mare, în care se zăreau dințjj lați şi neregulați.

— Capnobot Sagio, dacă ai să-mi spui veşti importante, garda ta să iasă, îl întrerupse regele.

— După voia ta, mărite rege!

Garda de preoți ieşi repede, cu multă disciplină. Sarmis îi făcu semn să se aşeze pe un scaun şi umplu cupele cu vin. Îl îndemnă să vorbească mai departe.

— Mărite rege, Marele preot vrea să repare două greşeli pe care le-a săvîrşit față de regele Diegis, plecat acum la Marele zeu : prima greşeală a fost că el, Marele preot, n-a dat ajutor regelui cu preoții lui, să îndemne poporul să se ridice tot, ca unul, împotriva cotropitorului şi nu i-a sărit în ajutor cu gărzile de preoți, care, după cum ştii, sînt buni mînuitori de arme. A doua greşeală, mai mare poate decît prima, a fost aceea că Marele preot nu l-a ajutat pe rege cu bani şi cu tot ce-i stătea în putere, spre a strînge o armată cît mai numeroasă, înzestrată cu armele cele mai bune.

Sagio tăcu şi tuşi sec. Spusele capnobotului întăreau cele ce le ştia de la Diegis, şi Sarmis îşi reaminti cuvintele pe care Maevius le spusese chiar în această zi : „Preoții se dau repede de partea celui mai tare, îl linguşesc, se pun în slujba lui şi trăiesc în îmbuibare!" Continuă să-l asculte pe capnobot.

— Dar şi regele Diegis a săvîrşit o greşeală mare reluă capnobotul. N-a vrut să ceară ajutorul Marelui zeu nu i-a trimis lui Zamolxis nici o Mare jertfă şi n-a venit să afle care îi era voința. A refuzat să fie uns de Marele preot ca rege al dacilor, aşa cum este legea noastră din străbuni...

Capnobotul făcu o pauză. Ridică fără grabă cupa o bău cu lăcomie, fără să ia în seamă că vinul se preling pe barbă în jos.

— Am venit să-ți spun că...

— Pînă acum ai vorbit numai de greşeli, capnobot Sagio, dar n-ai spus cum ar vrea Marele preot să le repare! îl întrerupse Sarmis, avînd în minte trădarea, de multe ori dovedită, a lui Zundecibalm.

Capnobotul îşi şterse barba şi se aşează mai bine pe scaun.

— Sus, pe Cogheon, la Marele altar, preoții au pregătit aducerea Marii jertfe în cinstea Marelui zeu, pentru a-l ruga să te ajute să-l zdrobeşti şi să-l alungi din țară pe duşman. Acolo, lîngă Marele altar, Marele preot vrea să te ungă rege al Daciei.

— Asta e tot?

— Nu, Marele preot mai vrea să-ți pună la dispoziție tot tezaurul de pe Cogheon, cu care să strîngi luptători şi arme de la toate triburile vecine, şi va trimite să lupte alături de tine toate gărzile lui de preoți. Vei putea să-ți faci o armată puternică, mărite rege, şi vei putea să stai de vorbă cu Roma ca de la egal la egal. Marele preot mi-a spus să-ți amintesc că „numai acela care este puternic poate să cîştige o luptă, şi nu cel care se grăbeşte" şi să-ți mai spun că „pierzînd lupta pe care te pregăteşti să o dai, vei pierde pentru totdeauna pe toți aceia care te urmează acum, şi vei aduce numai chin şi jale în sufletele sclavilor care s-au ridicat să lupte". Trebuie să chibzuieşti adînc, mărite rege! Pierzînd lupta, rămîi un rege fără țară!

Ultimele cuvinte ale capnobotului îl făcură pe Sarmis să se înfioare. Fusese căpetenie a sclavilor şi nu-l speriase gîndul unei înfrîngeri. Acum era rege şi nu putea înțelege că ar mai fi cu putință să piardă lupta, că ar rămîne fără țară. De la Plutarh ştia că un conducător, - împărat sau rege - trebuie să-şi facă mulți prieteni şi aliați, să caute să se împace chiar şi cu aceia ce-l duşmănesc, şi să se sprijine pe ajutorul lor, iar înainte de a da lupta, aflîndu-se în fruntea unei armate puternice, de care duşmanul s-ar teme, să prindă momentul cel mai potrivit şi să ceară o împăcare mulțumitoare, din care ar avea mai mult de cîştigat şi ar scădea din riscul unei pierderi totale. Un astfel de duşman, pe care trebuia să şi-l schimbe în prieten şi aliat, îl socotea pe Zundecibalm, şi prin el - pe toți preoții. Pe lîngă aceasta, avea nevoie de bani cît mai mulți, spre a atrage la luptă, alături de el, cît mai multe din triburile vecine, de la răsărit şi

miazănoapte.

— Spui că aducerea Marii jertfe se va face pe Marele altar? rupse Sarmis tăcerea, după îndelungă gîndire.

Capnobotul tresări înviorat. Întrebarea regelui era un semn că într-o anumită măsură primise să vină pe Cogheon.

— Da, mărite rege! răspunse pripit.

— Şi pe cine ați ales să fie adus Mare jertfă? Regele îşi aminti de modul odios în care fusese omorît

Daizus.

— N-a fost ales nimeni.

— Eu, ca rege, nu mai permit aducerea de jertfe omeneşti. Cît este imperiul de mare, de cuprinde aproape întreaga lume, se aduc ca jertfe animale, numai noi, dacii, am rămas în urmă şi mai omorîm oameni nevinovați pe altarele zeilor.

Capnobotul Sagio se arătă nerăbdător să lămurească :

— Regele nu ştie că, de mulți ani, Marele zeu nu mai cere ca jertfă un om? Se aplecă şi vorbi mai în şoaptă : Aşa trebuie să spună preoții, poporului. De fapt, guvernatorul Julius Quadratus Bassus a oprit astfel de jertfe, pe care, dacă le-ar fi dovedit, le-ar fi socotit drept crime şi le-ar fi judecat după legile imperiului. Acum, ca Mare jertfă se aduce un juncan frumos, din aceia cu părul pătat cu roşu şi alb.

— Aşadar, pe Cogheon, la Marele altar, murmură Sarmis. Îl fixă pe capnobot cu o privire săgetătoare. Dar pe ruinele Cetății-de-Munte fac de pază legionari, este acolo un castru : ca să ajung pe Cogheon va trebui să-i zdrobesc. Îmi voi lua o gardă puternică...

— Nu, mărite rege, de mai bine de doi ani n-a mai rămas nici picior de legionar la Cetatea-de-Munte! sări capnobotul. Acolo, pe Cogheon, regele se va afla în deplina siguranță, gărzile de preoți vor veghea fără odihnă şi vor face de pază pînă departe în jur. Te vei înapoia repede în tabără, dar, cum nu se cade ca regele să umble neînsoțit, îți vei lua o mică gardă şi un mic alai format din căpetenii...

— Cînd va avea loc aducerea Marii jertfe?

— Peste trei zile, mărite rege!

— Voi veni!

— Eu aştept în tabără, mărite rege! Eu şi garda mea de preoți vom însoți alaiul. Marele preot Zundecibalm doreşte să-i vorbească regelui cu o zi înainte de aducerea jertfei.

Pînă noaptea tîrziu şi în ziua următoare, Sarmis puse totul în ordine în tabără. Lăsă comanda armatei în grija celor două căpetenii : Burio şi Strombix, şi trimise iscoade în toate părțile şi mai ales spre Sarmizegetusa şi Tibiscu şi spre văile rîurilor Alutus şi Rabo, pe unde ar fi putut veni legiunile pe care Roma le-ar fi trimis oa întăriri în Dacia. Nici Burio şi nici Dagio nu reuşiră să-l facă pe rege să renunțe la plecarea plănuită,deşi cu toții, ei, căpeteniile, socoteau că păstrarea şi întărirea armatei nu se putea

face fără bani, iar ajutorul preoților nu-l vedeau de disprețuit.

2

Pe drumul ce aleargă alături cu rîul, coborînd dinspre Cetatea-de-Munte, bătrînul Dagio gonea în galopul calului albit de spume, ținînd strîns în mînă mînerul spadei, pregătit să izbească în oricine ar fi încercat să-l oprească. Barba şi pletele îi fluturau în vînt, cămaşa îi era zdrențuită, şi din umărul stîng se prelingeau pe piept dîre groase de sînge. Fața îi era împietrită de ură şi de îngrijorare. Se grăbea să ajungă cît mai repede la tabără. Nu-i păsa cît de adîncă era rana, se temea numai să nu-l părăsească puterile mai înainte de a ajunge acolo. Căta cu grijă în jur, ca o fiară încolțită.

La o cotitură a drumului, zări departe înaintea lui un preot călare pe un catîr, care se îndrepta spre Cogheon. Îşi pregăti spada, gata să-l pălească. În furia ce-l stăpînea, i-ar fi omorît pe toți preoții. Cînd ajunse la cîțiva paşi, strînse frîul calului şi lăsă spada în jos. Calul alunecă pe pietrele drumului, scoțînd scîntei din potcoave Preotul îşi opri şi el catîrul.

— Dar ce s-a întîmplat, taraboste Dagio? îl întrebg liniştit preotul, neştiind de furtuna din sufletul bătrînului

— Nu eşti Burillo? Sau nu mă mai ajută bine vederea?!

— Chiar el, taraboste! Precum mă vezi, tot mic şi slab am rămas.

Cuvintele lui Burillo îl înfuriară pe bătrîn. O clipă, j se păru că preotul se bucură şi îl batjocoreşte, semn că ştie de cele ce trebuiau să se petreacă pe Cogheon. Ridica spada, hotărît să-l lovească.

— Văd că s-a petrecut ceva, după furia ce te stăpîneşte şi după rana ce-o ai la umăr, urmă preotul cu aceeaşi linişte. Nu mă lovi mai înainte de a te convinge dacă nu-ți pot fi de folos cu ceva!

Dagio se potoli tot atît de repede. Îşi aminti de tot ce făcuse acest om pentru Diegis. Poate că el nu trebuia socotit în rîndul preoților ticăloşi, pe care-i lăsase în urma sus, pe Cogheon.

— Viața regelui este în pericol, Burillo!

— Sarmis? De mult alerg să-l văd şi să-i vorbesc! Eram tocmai la Tomis cînd am aflat de moartea lui Diegis şi de alegerea noului rege.

— Cum, tu nu ştii ce-a pus la cale Zundecibalm? îl întrebă grăbit.

— Sînt plecat de mai mult timp, taraboste, am fost trimis la Marele preot al templului din Delfi, am trecut pe la templul din Samos, apoi pe la Athena, de unde, cu un negustor, am venit cu o corabie pînă la Tomis...

— Marele preot l-a atras pe rege pe Cogheon, se grăbi Dagio. În noaptea ce-a trecut, preoții i-au atacat garda şi alaiul. Eu am reuşit să scap. Cei care n-au fost omorîți au fost puşi în lanțuri şi băgați în hrubele Cogheonului. Regele este închis acolo!

Pe fața osoasă şi slabă a preotului se ivi un zîmbet plin de amărăciune, şi ochii îi sclipiră, semn al hotărîrii ce punea stăpînire pe el.

— Ştiam că Marele preot va căuta să-l piardă pe rege, de aceea m-am grăbit. Zundecibalm s-a temut de Sarmis chiar din timpul cînd trăia bătrînul Decebal. Şi unde ai plecat aşa în goană?

Dagio săltă capul cu hotărîre şi trase furios frîul calului.

— Mă duc în tabără, voi lua cîteva cete de daci şi de sclavi şi voi ataca Cogheonul. ÎI vom dărîma la pămînt, dacă...

— Stai, taraboste, îl întrerupse preotul. Te ştiu un luptător încercat şi un bărbat cu multă răbdare şi cu multă chibzuială. Tu ştii că de multe ori nu poți izbîndi lovind cu puterea, ci cu iscusința, cu şiretenia. Dacă regele este acum în mîinile lui Zundecibalm, sosirea cetelor de luptători pe Cogheon i-ar pune şi mai mult viața în primejdie. Nici nu ştim care sînt gîndurile Marelui preot : să-l omoare, să-l dea în mîna noului guvernator, care-l va trimite pe rege în lanțuri la Roma, sau să-l țină închis în vreo hrubă de sub munte, unde-i vor putrezi oasele?...

În sufletul bătrînului luptător îşi făcu loc o adîncă îngrijorare, amestecată cu descurajare, cu neputință. Hotărîrea îl părăsea. Îşi muşca frămîntat buzele şi strîngea cu putere mînerul spadei. De rana din umăr uitase cu totul.

— Poate că zeii te-au adus la timp, Burillo! murmură el, încercînd să afle gîndurile preotului,

— Poate, taraboste Dagio! Preotul mişcă frîul şi strînse picioarele în coastele catîrului, îndemnîndu-l la drum : Nu e timp de pierdut! Du-te în tabără, taraboste, şi ia-ți cîteva cete de luptători! Să vă găsesc sus, în poiana din pădure, acolo unde l-am întîlnit atunci pe Diegis. Poate că mîine dimineață te voi căuta acolo, îi spuse din mers, îndemnînd din pinteni catîrul.

Un timp, Dagio privi după preot, năpădit de speranță şi de recunoştință, apoi întoarse calul şi porni din nou în goană spre tabără.

Pe Cogheon, Burillo găsi linişte. Numai din loc în loc putu să observe urmele de sînge de pe lespezile de piatră de curînd spălate. Descăleca şi se îndreptă grăbit spre sala în care ştia că se afla de obicei Marele preot. Îl găsi stînd de vorbă cu capnobotul Sagio şi cu capnobotul-şef al gărzii de preoți. Cînd îl văzu pe Burillo, Marele preot tresări, ca şi cum apariția lui nu-l bucura.

— Ai sosit, Burillo? îl întrebă cu răceală Zundecibalm.

— Marele zeu sa-ți dea sănătate, Mare preot.

— Eşti obosit de atîta drum, Burillo, să te duci să te odihneşti. Acum sînt foarte ocupat. Peste o zi, două te chem eu, să-mi spui ce veşti mi-aduci de pe-acolo pe unde ai umblat.

Preotul ieşi grăbit. Vrusese numai să vadă cine se află la Marele preot, cu gîndul că dacă acesta l-ar fi reținut, să-i spună că e atît de greu bolnav, încît abia se mai poate ține pe picioare. Se bucură. Cel puțin o zi şi-o

noapte era liber să întreprindă ceva, dacă n-ar fi fost prea tîrziu. Porni cu paşi repezi pe coridoarele palatului, aproape fără să răspundă întrebărilor şi urărilor de bun venit pe care i le adresau preoții ce mişunau în toate părțile, şi urcă în fugă scările înguste spre chilia sa de deasupra sălii de primire a Marelui preot. Îşi aruncă de pe umeri pelerina plină de praf, trase la o parte patul şi scoase cu grijă piatra care astupa hornul ce răspundea jos în sală, în spatele jilțului lui Zundecibalm.

Ascultă atent :

— ...cu garda pregătită şi sînt gata de plecare!

Burillo recunoscu vocea capnobotului comandant al gărzii. Îi ştia : acesta şi Sagio erau cele două unelte de nelegiuiri ale Marelui preot, uneltele cele mai ticăloase şi mai devotate lui.

— Stai, stai puțin, să nu ne grăbim! Ți-am spus să-l aduci la mine pe Susagus! spuse Zundecibalm.

— Vine îndată, Mare preot! se grăbi şeful gărzii.

— Bine-bine, îl aşteptăm! Aşa, spune, Sagio, cum de ai putut să-l păcăleşti pe răzvrătitul căruia ia intrat în cap că ar fi rege al dacilor? continuă Marele preot.

— I-am vorbit aşa cum mi-ai spus. Era foarte frămîntat şi îngrijorat de soarta luptei ce se pregătea s-o dea cu legiunile imperiului. S-a bucurat cînd a auzit că va avea şi ajutorul preoților, dar mai ales l-a încîntat vestea că tu îi vei pune la dispoziție tot tezaurul de pe Cogheon.

Burillo auzi răsunînd în sală rîsul răguşit, de bătrîn aproape neputincios, al lui Zundecibalm.

— Ştiam că are mare nevoie de bani, murmură Marele preot. Ce să facă el cu murdarii şi împuțiții lui de sclavi goi şi cu cele cîteva cete de daci nesocotiți care îl urmează? Am primit vestea că, după moartea lui Diegis, mulți dintre luptătorii plătiți, veniți de aiurea, au şi fugit. Lipsit de bani, răzvrătitul n-a mai putut opri pe nici unul.

— Armata lui e mare şi puternică, Mare preot! spuse Sagio cu voce tărăgănată.

— De cînd a fost ales el rege, o mulțime de daci şi de sclavi s-au dus în cetele lui, întări şeful gărzii.

— Şi tot nimic nu e, rosti tare Zundecibalm. O sută de sclavi goi, nemîncați, fricoşi şi fără arme nu fac nici cît cinci legionari buni.

— Marele preot uită că oamenii năpădiți de ură, de disperare şi de setea răzbunării sînt mai fiare decît sălbăticiunile pădurilor? adăugă capnobotul Sagio.

Dacă ar fi fost în sală, Burillo ar fi văzut cum Marele preot a tresărit, scuturat de un fior.

— În care hrubă l-ai închis? întrebă el cu voce sugrumată.

— În cea mai de jos, de la apă, răspunse şeful gărzii. L-am legat de lanțurile prinse de stîncă. Acolo ar putea să-i putrezească oasele, curățate de carne de şobolani, aşa cum a pierit pe vremuri tarabostele Rundagio,

care se ridicase împotriva preoților.

Prin hornul de piatră, Burillo auzi rîsul înfundat al Marelui preot.

— Nu se simte el prea rău acolo. Un sclav este învățat să trăiască în noroi, ca porcii, şi se simte bine. Dar trebuie să ne grăbim, continuă el cu vocea schimbată. Tu pleci înainte, Sagio, iei cel mai bun cal şi-o ții în goană drept peste munți, pînă la Ulpia Trajana. Îi duci vestea lui Marcius Turbo, şi-i spui să trimită cîteva centurii să-l ia în primire pe răzvrătit. Prin asta, vom dovedi cu străşnicie Romei că noi, preoții, nu sîntem duşmanii imperiului.

Urmară cîteva clipe de tăcere. Burillo auzi că cineva intrase tuşind. Ascultă tot aşa de încordat.

— Haide, grăbeşte-te, Susagus! spuse Marele preot cu voce dojenitoare. Trăim clipe cînd spada o avem cînd în mînă, cînd deasupra capului! Ți-ai pregătit cetele, te-ai întărit bine?

— Am o veste rea, Mare preot, începu Susagus. Una din iscoadele noastre a văzut că din alaiul venit pe Cogheon, un bătrîn ne-a scăpat şi-a reuşit să fugă înapoi în tabăra răsculaților.

— Cum aşa, tu visezi, Susagus! rosti îngrozit Zundecibalm.

— Nu visez, Mare preot, sînt îngrijorat! Acela care ne-a scăpat nu este un bătrîn oarecare, e un luptător greu încercat : Dagio!

— Dagio? strigă Zundecibalm, sărind din jilțul său.

— Răstimpul celor cîteva zile nu-l vom avea, aşa cum ne făcusem socoteala. Poate că chiar la noapte vom fi înconjurați de cetele dacilor şi ale sclavilor răsculați. Să încercăm să rezistăm pe Cogheon? În cît timp vom putea primi ajutor?

Susagus tăcu, înecat de tuse.

— Dar eu țineam să-l dau viu în mîna lui Marcius Turbo, aşa cum mi-a cerut-o, murmură Zundecibalm frămîntîndu-se.

— Nu ne rămîne decît ca după căderea nopții să plecăm cu toții, de-a dreptul peste munți, către Ulpia Trajana, spuse Susagus stăpînindu-şi greu tusea. Cu ajutorul Marelui zeu, vom reuşi să le-o luăm înainte şi să scăpăm din încercuire.

— Îl luăm şi pe răzvrătit! hotărî Marele preot.

— Sau îl lăsăm mort acolo în lanțuri! rosti Susagus. Burillo nu mai ascultă. Astupă gura ce comunica cu hornul şi se repezi spre peretele opus. Dădu la o parte o panoplie cu arme şi trofee de luptă şi se apucă să desprindă din zid o lespede de piatră bine rostuită. Cu un scîrțiit de fierărie ruginită, lespedea se desprinse şi se roti într-o parte. Preotul îşi făcu loc prin golul lăsat şi pătrunse într-un coridor scund, prin care nu se putea înainta decît aplecat pe brînci. Dispăru repede în întuneric.

Sarmis nu ştia decît ceea ce se petrecuse cu el. Intrase în palatul Marelui preot însoțit de o gardă de preoți. I se făcuse o primire aleasă, aşa cum pe vremuri fusese primit viteazul Decebal. În trecere, văzuse ridicîndu-se fumul gros de tămîie şi alte arome de pe Marele altar, ceea ce-l

făcuse să creadă că pregătirea ceremoniei aducerii Marii jerfe e aproape terminată şi că Marele preot nu-l aştepta decît pe el. Îl primise capnobotul-şef al scribilor din palat, care, cu voce mieroasă şi plină de tristeţe, îi spusese că Marele preot e bolnav şi-l roagă să meargă să-l vadă. Dar pe Zundecibalm nu apucase să-l mai vadă. Pe unul din coridoare, mîini puternice îl prinseseră şi, mai înainte de a fi apucat să-şi tragă spada, simţise strîngîndu-se în jurul lui frînghii, cu care-l legaseră cu multă iuţeală şi îndemînare. Se văzuse apoi împins cu lovituri pline de cruzime prin galerii nesfîrşite şi pus în lanţuri în adîncul muntelui, în hruba în care apa ieşea din stîncă şi pierea într-o crăpătură.

Un timp, rămăsese împietrit, fără să poată desluşi nimic în jurul său. Ura, regretul, revolta şi neputinţa îl năpădiseră cu totul şi nu-şi dăduse seama cît timp stătuse căzut pe blocul de piatră acoperit cu puţine frunze uscate. Tresări auzind clipocitul apei. Se mişcă încet. Simţi lanţurile reci la mîini şi la picioare. Privi în jurul său. Prin lumina slabă ce pătrundea de sus printr-o crăpătură în stîncă, văzu un şarpe ieşind dintr-o gaură, şerpuind prin apa băltoacei din mijlocul hrubei şi intrînd într-o altă crăpătură. Din alte găuri se iviră doi şobolani, se apropiară de el, îl mirosiră şi, simţindu-l în viaţă, dispărură după peretele cotit al galeriei. Într-un colţ al hrubei, ceva mai ridicat, zări o grămadă de cranii şi de oseminte omeneşti, îşi întoarse capul, îngrozit şi scîrbit de tot ceea ce vedea. Era atît de revoltat pe sine însuşi pentru greşeala ce-o făcuse, încît, dacă ar fi avut o mînă liberă şi un cuţit, şi l-ar fi împlîntat în inimă, satisfăcut că şi-a răzbunat propria-i ticăloşie, pe care o săvîrşise încrezîndu-se în Marele preot. Ceea ce-l chinuia mai mult şi-l făcea să se revolte şi să se urască cu o furie ce nu cunoştea margini era gîndul că îi împinsese spre deznădejde şi pieire pe nefericiţii sclavi. Cît despre daci, ştia că Roma ar fi fost gata să le ierte totul, numai să-i vadă liniştiţi şi puşi pe muncă. Pe cînd, ei, sclavii, chiar dacă ar fi fost iertaţi de împărat, nu-i iertau stăpînii, marii proprietari al întinselor şi bogatelor ferme din Dacia. Îi vedea puşi în furci, răstigniţi şi spînzuraţi de-a lungul drumurilor şi pe întinsul cîmpiilor, pentru ca astfel să intre spaima în ceilalţi pe care stăpînii îi lăsau în viaţă.

Vedea în Burio un destoinic şi hotărît rege al dacilor, care va şti să-i ducă mai departe la luptă şi să-l pedepsească pe Zundecibalm pentru trădare, deşi tînărul taraboste mai păstra credinţa în Marele zeu şi se temea de puterea lui. Nu era sigur dacă Strombix, Buziris şi Artaban vor mai avea tăria să ducă mai departe lupta sclavilor şi dacă sclavii nu se vor împrăştia, cuprinşi de panică. Unirea sclavilor cu dacii o vedea menţinută mai mult prin Maevius. Fostul tribun preţuia sîngele rece în luptă al dacilor, hotărîrea cu care ei sfidau moartea şi era dornic să lupte alături de astfel de oameni. În aceeaşi măsură îi iubea, voia să-i ajute şi se simţea legat de sclavi. În mintea lui Sarmis apărură chipurile lor : Maevius, Burio şi Strombix, chipuri mari, tăiate în piatră, statui uriaşe, ce atingeau

crestele munților. Se mai linişti. Moartea nu-l înspăimînta prin ea însăşi, căci ar fi primit-o fericit dacă prin ea s-ar fi ajuns ca sclavii să devină liberi, iar dacii să se scuture de jugul Romei. Moartea sa îl înspăimînta numai prin prăbuşirea ce-o putea provoca în sufletele miilor de oameni care îl urmaseră cu atîta încredere şi speranță. De cînd fusese ales rege, visase să vadă o Dacie liberă, bogată şi fericită, o Dacie fără sclavie, în care oricare sclav să-şi găsească libertatea şi patria. Se văzuse pe el rege iubit de popor; crescîndu-l cu dragoste pe micul Dicomes, viitorul rege al dacilor, al tuturor dacilor, de la miazăzi, răsărit şi apus. Nutrise gîndul ca după alungarea legiunilor romane să întindă granițele țării peste toate ținuturile stăpînite de triburile dace de peste munți, pînă la mare, cum visase marele Decebal.

Acum, toate visurile şi toate speranțele lui se destrămau. Aci, sub munte, unde fusese legat cu lanțuri de stîncă tare, umedă şi rece, în temnița a cărei intrare poate că n-o cunoştea decît Marele preot, îşi va aştepta sfîrşitul, copleşit de disperare şi de neputință. Aci îi vor rămîne oasele, de pe care carnea îi va fi curățată de jivinele ce începeau să mişune în jurul lui.

Se întoarse şi cercetă cu atenție peretele de stîncă de care erau prinse lanțurile ce-l legau pentru totdeauna. Văzu piatra scrijelită de încercările disperate ale acelora care, îngroziți de sfîrşitul ce-i aştepta, încercaseră să scobească şi să smulgă legăturile, prinse cu piroane mari, bătute adînc. Dar pentru ce să-şi aştepte neputincios sfîrşitul? O scînteie îi licări în minte. Văzu colții ascuțiți ai stîncii de lînga el. Ei îl puteau ajuta să-şi curme suferința : să se repeadă cu capul în vîrfurile lor, să-şi zdrobească craniul şi creierii. Da, mai ales creierii, mintea, sufletul, tot ce a fost slab în el şi l-a făcut să cadă pradă perfidiei şi ticăloşiei Marelui preot!

Începu să sufle adînc şi greu, inima să-i bată cu putere, ochii să-i lucească în semiobscuritatea hrubei de piatră. Dacă ar avea mîinile şi picioarele libere, ar căuta să se lupte cu stîncile, cu gratiile de fier, cu uşile grele zăvorite, cu gărzile de preoți, cu tot ce i s-ar opune în cale. Îşi strînse cu putere pumnii, într-o supremă încordare şi hotărîre : să se repeadă cu capul în stîncă şi să moară. Rămase astfel încordat şi împietrit, pînă cînd în minte îi răsunară, într-o repetare nesfîrşită, cuvintele pe care i le spusese Plutarh în clipa despărțirii : „Să nu uiți niciodată, Sarmis, că în orice situație te-ai afla, oricît de disperată şi de fără speranță, atît timp cît vei mai fi în viață, nu trebuie să socoteşti totul pierdut! În sufletele oamenilor zac puteri nebănuite, se pot petrece evenimente neprevăzute, pot să apară situații noi, din care acela care se crede pierdut poate să se salveze, în care cel neputincios poate să se răzbune, iar cel ce e pe cale să piardă lupta, să iasă învingător!"

De departe, în galeria întortocheată răsună huruit de pietre ce cădeau rostogolindu-se. „Cine-ar putea să vină?" se întrebă el înfiorat, uitînd de tot ce frămîntase în gînd. Desluşi paşi ce se apropiau în grabă prin galeria

ce cotea, urca şi cobora la tot pasul. „Atît timp cît mai sînt în viață, voi lupta, chiar şi aşa legat!" îşi spuse ridicîndu-se în picioare. Se gîndi să lovească cu trupul, cu picioarele şi cu brațele, din orice poziție s-ar afla. După puțin timp, văzu peretele galeriei mai luminat. Acum nu se mai îndoia, cineva înainta, luminîndu-şi calea cu o făclie. Paşii se auzeau din ce în ce mai aproape. Cel ce venea încă nu se arătase, cînd îi auzi de departe îndemnul :

— Curaj, mărite rege, nu este încă totul pierdut!

In tot trupul lui Sarmis se produse o zguduire ca de trăsnet. Unde şi cînd mai auzise această voce? Cu aceleaşi răsunete, aceeaşi voce îi mai vorbise tot printr-o galerie şi tot pe sub munte. Cînd? Unde?

— Burillo! strigă cuprins de o năvalnică speranță, de o aprinsă sete de viață şi de recunoştință.

Preotul se ivi ținînd o făclie într-o mînă şi o legătură în cealaltă.

— Da, mărite rege, eu sînt! Viețile oamenilor care luptă pentru aceeaşi cauză se întîlnesc şi se întretaie din cînd în cînd, dacă soarta nu-i lasă să meargă şi să lupte alături unul de altul.

Sarmis întinse brațele, de care-i atîrnau lanțurile grele, încercînd să-l prindă şi să-l îmbrățişeze, dar preotul i-o luă înainte şi se aruncă la picioarele lui :

— Un rege cu suflet ca al tău este rege chiar şi cînd se află ferecat cu lanțuri de stîncă, rosti Burillo. S-a apropiat clipa încercării supreme, mărite rege!

Sarmis îl prinse de umeri şi-l îndemnă cu înfrigurare :

— Ridică-te, Burillo. Eşti pentru a doua oară salvatorul meu...

— Chiar de atunci, mărite rege, aveam presimțiri că destinul tău e altul. Viitorul unora dintre oameni poate fi văzut în privirile, în faptele, în pornirea şi-n toată ființa lor. Dar să ne grăbim, mărite rege, nu avem timp de pierdut.

Preotul desfăcu legătura, din care scoase două spade scurte şi sculele necesare slobozirii unui om din lanțuri.

— Cum de ai reuşit să pătrunzi pînă aici? Burillo se şi aplecase şi lucra să slăbească ochiurile lanțurilor de la picioare. Îi răspunse continuînd lucrul :

— Ai mai fost cu mine prin inima muntelui acestuia şi ai ascultat despre ce vorbeşte Marele preot. Au trecut mulți ani de atunci! Burillo este cîrtița muntelui de sub Cogheon. Atunci cînd te-am adus, am făcut-o cu convingerea că te ajut să nu te încrezi niciodată în Zundecibalm şi nici în acela care îi va lua locul. Am avut grijă ca din chilia mea să mă pot strecura încoace. Nimic nu trebuie să-i scape unei bune prevederi. Din chilia mea se poate pătrunde în puțul ce taie galeria prin care se ajunge aici. Peste puț nu se poate trece decît pe un pod mişcător de lemn, ce se împinge din partea cealaltă. Nefericitul adus aici, chiar dacă ar reuşi să rupă lanțurile, n-ar putea să treacă peste puțul în adîncurile căruia nu l-

ar aştepta altă soartă decît înecul în apa din care ies la suprafață țepuşe ascuțite de fier.

Se auzi un puternic zornăit de lanțuri, şi preotul se ridică grăbit.

— Picioarele sînt gata, mărite rege, iar la mîini o să meargă şi mai repede. Continuă să-i vorbească : în gangul îngust ce dă din chilia mea am o firidă în care am pus toate cele de trebuință : arme, unelte, îmbrăcăminte. Burillo, arhitectul a tot ceea ce s-a construit nou pe Cogheon de către Zundecibalm, n-a scăpat nimic din vedere. Iei spada, poate că va trebui să luptăm!

— Dar garda mea, ce s-a făcut cu ea?

— Cînd am sosit eu, mărite rege, toate lespezile de piatră, pînă la Marele altar, erau spălate de sîngele curs. Gărzile de preoți au fost mai puternice şi i-au atacat fără veste. Numai bătrînul Dagio a scăpat, de la el am aflat ce s-a petrecut pe Cogheon, şi m-a făcut să mă grăbesc...

— Marele preot îşi va plăti ticăloşia! murmură Sarmis, tremurînd de furie. Să ne grăbim!

— Se grăbesc şi ei, mărite rege! Acum, poate că Zundecibalm a şi pornit către Ulpia Trajana Sarmizegetusa, unde se va pune sub protecția guvernatorului. Cînd a auzit că Dagio a scăpat, i-a pierit tot curajul. Dar trebuie să le-o luăm înainte, dintr-o clipă în alta ar putea să vină să te ia sau să te omoare, dar va trebui mai întîi să destupe galeria înfundată de mine, ca astfel să-i întîrzii. La nevoie, vom da lupta! De mine să nu ai grijă, Burillo ştie să mînuiască bine şi spada. Sîntem gata!

Preotul ridică făclia şi-i dădu lui Sarmis una din spade.

— Să mă urmezi, mărite rege! Galeria este îngustă şi scundă.

Străbătuseră cîteva coturi ale galeriei, cînd auziră huruit de pietre, apoi voci ce înaintau. Buriuo stinse repede făclia şi-l prinse de mînă.

— Să mă urmezi fără teamă, cunosc bine drumul! Pe ei îi vom vedea mai bine, luminați de făcliile lor, iar pe noi ne va proteja întunericul. Dacă vom ajunge la puț înainte de sosirea lor, ne vor pierde urmele.

Dar speranțele preotului nu se împliniră. După o cotitură, zăriră înaintea lor umbre ce se apropiau. Strînseră mîinile pe mînerele spadelor şi se pregătiră de luptă.

— La cîmp liber ştiu că eşti tare în luptă, mărite rege, aici însă să mă laşi pe mine să dau loviturile.

Preotul îl trase înapoi după cotul galeriei şi se ascunse în întuneric. Paşii şi vocile se auzeau tot mai tare. Cînd socoti că se apropiase destul, Burillo aruncă spre ei cu toată puterea o lespede de piatră. Se auzi un răcnet de durere. În aceeaşi clipă, el se repezi cu spada şi-l străpunse pe cel care înaintase. Galeria răsună de alt răcnet, şi mai puternic. Făcliile căzură jos, continuînd să ardă.

— La luptă, mărite rege! îndemnă preotul.

În galeria îngustă şi scundă ei puteau mînui cu mai multă uşurință spadele scurte, pe cînd adversarii lor se mişcau greu cu spadele lor lungi..

— Jos spada, Burillo! strigă unul dintre cei atacați. Teme-te de urgia Marelui preot!

—- Capnobot Sagio, teme-te tu de răsplata trădării! spuse Sarmis repezindu-i o lovitură de spadă în umăr şi retrăgîndu-se fulgerător..

— Şi tu, şef al gărzilor, ai venit să-l iei pe rege pentru a-l preda lui Marcius Turbo, rosti Burillo recunoscîndu-l, sau veniseşi pregătit să-l trimiți la Marele zeu?

Lovitura lui Burillo se dovedi atît de îndemînatică şi de fulgerătoare, încît şeful gărzilor scăpă spada din mîna ce începu să-i sîngereze. Acesta se întoarse speriat şi fugi cîțiva paşi, împingînd înainte pe preotul din gardă pe care îl lovise peste față piatra aruncată de Buriuo. Reveni însă după ce luă spada celui doborît şi se aruncă în luptă. Galeria fiind prea îngustă, mişcarea ce-o făcu se dovedi fatală. Vrînd să-l depăşească pe preotul pe care îl împinsese, nu putu mînui spada, şi Sarmis, cu o lovitură bine țintită, îi străpunse gîtul. Rămăseseră numai doi contra doi. Capnobotul Sagio, rănit, şi preotul din gardă, cu fața însîngerată, începură să bată în retragere. Sarmis şi Burillo îi atacară cu mai multă furie, urmărindu-i pas cu pas. În mîna stîngă, Burillo ținea o făclie pe care o ridicase din mers. Lupta nu mai dură mult, şi în fața lor rămase numai capnobotul, fără spadă, căzut în genunchi, implorîndu-i să-l lase în viață.

— Pentru ce ți-ai trădat regele, capnobot Sagio? îl întrebă Sarmis cu mînie greu stăpînită.

— Iertare, mărite rege, jur pe Marele zeu că n-am ştiut niciodată ce gînduri nutrea Marele preot!...

— Minți, trădătorule! îi strigă Burillo.

— Iertare, mărite rege, sînt gata să trec în slujba ta şi să-mi dau viața pentru tine!...

— Ți-o vei da pentru Zundecibalm, marele trădător, şuieră Sarmis, hotărît să-l străpungă cu spada, dar se văzu oprit de Burillo.

— Opreşte-te, mărite rege! O astfel de jivină nu trebuie să murdărească spada unui rege. Îl vom face să se pedepsească singur.

Înțepîndu-l cu vîrful spadei, la lumina făcliei pe care o ținea în cealaltă mînă, Burillo îl tot împinse pe capnobot pînă cînd din beznă se căscă gura întunecoasă a puțului, peste care se afla împins podul.

— Nu-l scăpa din ochi, mărite rege, pînă dau podul la o parte! După ce făcu liberă gura adîncă, înfricoşătoare, Burillo adăugă : Regele să hotărască pedeapsa!

— Pedepseşte-te singur, trădătorule! strigă Sarmis, şi alege : spada, sau puțul!

O clipă, capnobotul păru că-şi pierde cumpănirea, se clătină într-o nehotărîre plină de disperare pe marginea abisului, apoi pieri în gura neagră a puțului, scoțînd un țipăt ce nu mai avea nimic omenesc în el.

— Acum să mă urmezi cu multă grabă, mărite rege! Trebuie să te duc la un loc ferit, apoi voi ieşi să văd ce se petrece afară. Nu-mi dau seama cît

a trecut, poate că de mult s-a întins întunericul nopții.

3

Pe terasa Marelui sanctuar de pe Cogheon se adunaseră toate căpeteniile din armata dacilor şi sclavilor. În jurul terasei erau aliniate într-un imens careu unități de luptători daci şi sclavi. Pe aleea ce ducea spre palatul Marelui preot stăteau de strajă gladiatorii, luptătorii cei mai voinici, cei mai ageri şi cei mai hotărîți din unitățile de sclavi. În partea cealaltă, spre ruinele Cetății-de-Munte, erau îngrămădiți capnoboții, preoții şi scribii cultului lui Zamolxis care îl slujiseră pe Zundecibalm. Din cele patru colțuri ale Marelui altar se ridicau valuri de fum aromat de tămîie şi alte miresme, din vasele largi cu care se terminau coloanele de andezit ce închideau sanctuarul. Freamăt şi murmur se ridica din toate părțile. Căpetenii şi luptători, daci şi sclavi, capnoboți şi preoți aşteptau cu înfrigurare începerea judecății. Soarele se înălța încet de după crestele munților şi alunga negura ce se retrăgea uşor spre fundurile văilor adînci. De sus de pe munte cobora răcoarea dimineții, într-o adiere uşoară, ce însufleța mulțimea. Toate privirile erau îndreptate spre treptele de marmură de lîngă Marele altar, locul unde se afla regele, înconjurat de căpeteniile cele mai de încredere. Alături de el stătea preotul Burillo, tăcut, trist, obosit. Aceeaşi tristețe şi oboseală se vedeau şi pe fața regelui. Momentul începerii judecății sosise.

Sarmis privi pe deasupra luptătorilor şi peste ruinele Cetății-de-Munte departe în zări. Pe treptele de marmură pe care stătea acum, îl văzuse pe Decebal cu mulți ani în urmă, în ziua aducerii Marii jertfe, cînd Daizus fusese omorît de către preoți. Simți un uşor val de căldură năpă-dindu-i inima. Acum se afla el pe locul pe care îl ocupase marele său înaintaş.

— De ce zîmbeşti, Burio? îl întrebă pe taraboste, văzînd cum pe față îi juca un surîs.

— O vorbă de demult, mărite rege, spune că pe bătrîn dacă nu-l ai, să-l cumperi.

— Nu înțeleg ce vrei să spui, murmură Sarmis.

— Fără bîtrînul Chertebalos, continuă Burio, nu-l mai aveam acum în mînă pe marele trădător. Cînd am aflat de la Dagio cele ce se petrecuseră aici, am sărit pe cai şi am pornit năvală spre Cogheon. Toți, în frunte cu Dagio, alergam stăpîniți de un singur gînd : să-l salvăm pe rege. Numai el, bătrînul Chertebalos - eu de fapt n-am mai avut timp atunci să văd, am aflat după aceea - a făcut un semn şi i-a oprit în loc pe cei doi feciori ai săi, pe Rhesos şi pe Dapyx, care îi ascultă vorba ca două fete nevinovate. Cei care au văzut au rîs, au spus cu toții că, de frica Marelui zeu, bătrînul se temea şi de Marele preot, dar nu era aşa. „Voi să mă urmați pe mine,

feciorii mei, cică le-a spus el, şi să nu uitaţi niciodată că fiarele au grijă întotdeauna să-şi facă mai multe ieşiri la vizuină!" Şi în timp ce noi, cu cetele ce ne însoţeau, galopam pierzîndu-ne într-un nor de praf, bătrînul s-a dus la Strombix. „Ai luptători care nu se tem de zei şi de preoţi?" l-a întrebat el. „Oricare sclav care luptă pentru libertate îi batjocoreşte pe zei!" i-a răspuns Strombix. „Atunci să-mi dai gladiatorii tăi!" i-a spus bătrînul. Au pornit apoi în goană, făcînd un mare ocol, şi s-au pierdut în munţi. După cum ştii, la sosirea noastră aici pe Cogheon, Zundecibalm fugise. Ne-am luptat cu gărzile de preoţi, l-am răpus pe trădătorul Susagus şi-am început să căutăm, răscolind palatul. Cu fiecare clipă, însă marele trădător se îndepărta, şi l-am fi scăpat din mînă dacă bătrînul Chertebalos nu-i ieşea înainte cu gladiatorii.

Burio tăcu. Sarmis zîmbi şi oftă :

— Îi voi pune la loc de cinste pe bătrîni, murmură el. Poate că ar fi mai bine ca în Dacia, în locul credinţei în nişte zei neputincioşi, care de fapt nici nu există, să statornicesc un cult nou, al bătrînilor, al înţelepţilor. Atunci, soarele va lumina libertatea pe tot cuprinsul Daciei! Ce spui, Burillo?

Preotul tresări. Nici nu ascultase ce spusese Sarmis.

— Regele poate să înceapă judecata, şopti el. Sarmis ridică o mînă, şi buciumaşii se porniră să sune. De departe, ecoul aducea înapoi sunetele, în valuri ce se urmau tot mai rare şi mai slabe. Din palat ieşi Marele preot, însoţit de o gardă de preoţi şi de o gardă de luptători daci, cu sulițele pregătite să străpungă pe cel care ar fi încercat să se opună ordinului regelui. Bătrîn, gîrbovit, cu totul învins de frămîntările ce le trăise în ultimele zile şi nopţi, Zundecibalm se apropie de Marele altar, îmbrăcat în odăjdiile în care aducea Marea jertfă, fără să arunce vreo privire spre rege. Impresionată, mulţimea căta cînd spre mantia scumpă şi bogată a Marelui preot, cînd la armura de luptă a regelui. Sarmis se ridică în picioare. Buciumaşii încetară să mai sune.

— Căpetenii şi luptători daci, începu el rar şi apăsat, v-am adunat să judecăm pe omul care şi-a trădat regele şi ţara!

Sarmis povesti tot ce ştia despre trădarea lui Susagus, din îndemnul Marelui preot, şi despre legăturile lor cu romanii. Cînd aduse vorba de Diegis, îi ceru lui Dagio să spună mai departe ce se petrecuse.

— Am fost cu Diegis la Marele preot, vorbi înfuriat bătrînul luptător.

Regele voia să-i ceară ajutor şi mai ales bani din tezaurul lui Zamolxis, păstrat pe Cogheon pentru zilele de grea restrişte pentru ţară. Eu nu ştiu tot ce-a vorbit Diegis cu Zundecibalm, dar ştiu ce s-a întîmplat după aceea : Marele preot îl trădase romanilor. Cînd am ieşit de pe Cogheon, am fost înconjuraţi de centuriile guvernatorului, şi fără ajutorul preotului Burillo am fi căzut captivi. Dar fapta aceasta a lui Zundecibalm s-a mai repetat şi acum de curînd, cînd el a urmărit să-l dea pe înflăcăratul nostru rege, pe Sarmis, în mîinile romanilor, pentru a fi dus la Roma!

Bătrînul Dagio tăcu şi se aşeză pe treapta de marmură. Pe feţele tuturor dacilor, furia, ura şi pornirea spre răzbunare luaseră locul respectului faţă de Marele preot şi a fricii de supărarea Marelui zeu. Sarmis povesti apoi cele întîmplate de cîteva zile şi arătă cum fusese salvat de către Burillo.

— Trădare! strigă cineva din mulţime.

— Să fie pedepsit pentru trădare! ceru un luptător.

— Ca să-l putem judeca drept, continuă regele, trebuie să-l ascultăm şi pe Marele preot.

Cu mişcări încete, Zundecibalm se întoarse spre rege, trecîndu-şi privirile peste capetele dacilor, fluturînd un zîmbet de batjocură şi sfidare. Îl fixă mult timp pe Sarmis, fără să vorbească. Începu cu voce îndurerată, cu cuvinte prin care căută să înfricoşeze mulţimea :

— Mare zeu, se află în faţa ta acela care te slujeşte, îţi ascultă voia şi anunţă poporului voinţa ta. Eu, Marele tău preot, sînt adus aci pentru a fi judecat. Dacă prin ceea ce am făcut, Mare zeu, am călcat voinţa ta, să fiu greu pedepsit, iar dacă alţii au greşit şi împing poporul dac pe calea pieirii, arată-ţi mînia şi puterea ta şi să-i pedepseşti după faptele lor. Eu, Mare zeu, sînt gata ori-cînd să vin acolo sus lîngă tine, dacă aceasta este dorinţa ta.

Printre căpeteniile şi luptătorii daci trecu un suflu de înfiorare şi de teamă. Numai Sarmis şi Burillo îl ascultau cu ură şi scîrbă. Ei înţelegeau ce încearcă să obţină de la mulţime Marele preot. Încordarea crescu şi mai mult cînd Zundecibalm vorbi cu mai multă putere şi îndîrjire, implorînd pe Marele zeu :

— Să-ţi îndrepţi mînia ta, Mare zeu, asupra acelora care gîndesc rău şi fac rău, care-i lovesc şi umilesc pe preoţi! Strînge toate tunetele şi fulgerele şi aruncă-le asupra lor, arată-ţi puterea ta cutremurînd munţii, brăzdînd cerul cu foc şi lovind pămîntul cu grindină!

Marele preot îndreptă în sus privirea şi ridică mîinile, rămase astfel cîteva clipe, apoi rosti rar, cu ton de supunere :

— Facă-se voia ta, Mare zeu!...

Liniştea şi încordarea cu care era ascultat îi întări convingerea că reuşise să înfricoşeze mulţimea. Cu o căutătură rece, plină de ură, Zundecibalm îl ţintui pe rege şi-i strigă cu voce sugrumată :

— Mă adresez ţie, Sarmis, fiu al lui Dicomes, şi-ţi spun că, aşa cum sînt, sub povara anilor şi a bătrîneţii, nu mă tem de moarte şi nu regret că tu mă vei trimite cu o zi mai devreme la Marele Zamolxis! Îţi vorbesc ca unui dac nesocotit, şi nu ca unui rege al dacilor, căci tu nu al fost uns rege de Marele preot, iar Marelui zeu nu i s-a adus Marea jertfă, să ne spună dacă voia lui este ca tu să ne fii rege!

Tăcu, îşi roti privirea pe deasupra tuturor, apoi continuă :

— Voi vreţi să mă judecaţi, dar cu ce drept? Marele preot are de răspuns numai înaintea lui Zamolxis şi este judecat numai de el. Aţi spus

că am trădat pe rege, țara şi poporul şi m-am dat cu totul de partea romanilor...

— A cotropitorului! strigară mai mulți luptători deodată.

— Ceea ce am făcut eu nu se deosebeşte prea mult de cele ce s-au spus aici, dar ce vă îndreptățeşte pe voi să credeți că ceea ce au făcut Decebal şi Diegis a fost bine? Ce vă întăreşte credința că ceea ce vreți să faceți voi va fi bine pentru poporul dac? Vă spun că nu veți reuşi altceva decît să întărîtați şi mai mult mînia Romei, să aduceți şj mai multă suferință poporului!

— Ai vrut să-l dai pe rege în mîinile duşmanului! izbucni Dapyx, strîngînd mîna pe mînerul spadei.

— Tu eşti viteaz şi tînăr, dar nu pricepi multe! Da, o spun aici, în auzul tuturor, nu aş fi avut tăria să-l omor şi l-aş fi dat să-l judece guvernatorul, însă nu dădeam un rege, ci un răzvrătit, un fost sclav al imperiului...

— Trădare!... Ruşine!... Ticăloşie!... izbucniră strigăte de mînie din mai multe părți.

— Am socotit, continuă Zundecibalm, neluînd în seamă strigătele mulțimii, că pentru salvarea a mii de vieți şi liniştirea noastră, putea fi jertfit un singur om, un om care prin răzvrătirea lui împinge la pierzanie sumedenie de daci şi de sclavi. De mii de ani, preoții îngrijesc de popor şi caută să-l ducă pe calea cea bună. Preoții nu au lovit niciodată pe un nevinovat...

— Să fie adus capnobotul Iazio! strigă Sarmis.

Garda îl împinse în față pe capnobot. Pe fața lui schimonosită de spaimă se ivise sudoarea morții, privirea îi era rătăcită.

— Capnobotule, dacă vrei să scapi cu viață, îl amenință regele cu voce apăsată, spune mulțimii cine a hotărî! moartea lui Daizus!

— Marele preot! răspunse capnobotul, tremurînd.

— Cum el, capnobotule, căci aici, în fața mulțimii, s-au tras sorții? continuă Sarmis, pentru a-l îndemna să spună tot ce ştie.

— Întotdeauna în sacul cu bile au fost buzunare ascunse, în care se aflau bile pentru cei sortiți să moara aruncați în sulițe, spuse capnobotul.

— Aşadar, jertfa nu şi-o alegea Marele zeu şi nici soarta?

— Nu, o alegea Marele preot!

— Iată, Zundecibalm, o dovadă că preoții omorau oameni aleşi cu grijă şi cu ură! îl mustră regele. Dar în lanțurile în care m-ai încătuşat pe mine, din hruba de sub palatul tău, din inima muntelui, pe cine ați mai omorît? Ale cui erau osemintele din grămezile de acolo?

Marele preot nu răspunse. Rămase cu privirea în jos-

— Spune tu, Burillo, ca să afle poporul întreg adevărul! Burillo se ridică de pe treapta de marmură, năpădit de frămîntare, dar hotărît să vorbească.

— Mărite rege, acolo zac oasele tarabostelui Segitulp, pierit după ce-l

înfruntase pe Marele preot în fața lui Decebal, acolo zac oasele lui Bugis, viteazul luptător care s-a bătut cu o ceată de capnoboți beți, ale lui Dorillo, comatul care a pătruns pe Cogheon să-şi scape fiica furată de preoți pentru Marele preot, ale lui...

— Destul, Burillo, mulțimea a înțeles ce făcea pe Cogheon alesul Marelui zeu! Sarmis se întoarse din nou spre Zundecibalm : Mai ai de spus ceva, Mare preot? îl întrebă, şi nu primi nici un răspuns.

Dintre căpeteniile dace se ridică bătrînul Chertebalos :

— Mărite rege, Marele preot este doborît de povara anilor, eu aşijderea. Un bătrîn poate să-l judece mai bine pe alt bătrîn. Bag seamă că sîntem de-o vîrstă. Îmi dă voie regele?

— Vorbeşte, bătrîne!

— Mărite rege, începu el după ce tuşi de cîteva ori, adineauri Marele preot ne-a spus că el răspunde numai față de Marele zeu şi că numai zeul Zamolxis poate să-l judece. Să-l dăm judecății lui, mărite rege, să ne spună zeul dacă Zundecibalm este vinovat sau nu! Să-l trecem prin încercarea Marii jertfe şi să fie aruncat în sulițe! Oricum, noi pedepsim trădarea şi pe trădător! De multe ori cînd viteazul Decebal îi judeca pe taraboşti, Marele preot cerea ca despre vinovăția lor să fie întrebat Marele zeu.

— Niciodată un Mare preot n-a fost adus Mare jertfă răcni cu disperare Zundecibalm, de se înfiora mulțimea.

— Ce spune poporul? întrebă regele, cu voce puternică, pentru a acoperi tumultul şi murmurele ce izbucniseră din toate părțile.

— Să fie aruncat în sulițe! strigau unii.

— Să-l dăm Mare Jertfă! cereau alții.

— Să moară trădătorul în lanțurile de sub cetate!

— Să fie ars!

Regele ridică în sus brațele şi ceru linişte :

— Să se aleagă cei mai voinici luptători şi să fie aruncat în sulițe. Dacă nu va muri în ele, îi vom da noi ultima lovitură, pentru a pedepsi cum se cuvine trădarea!

Pe Marele sanctuar, în fumul gros de tămîie şi mirodenii, acolo unde căzuseră victime ale perfidiei preoților mulți nevinovați, Zundecibalm îşi dădu sfîrşitul urlînd şi blestemînd, în strigătele pline de ură şi batjocură ale luptătorilor.

După ce totul se linişti, preotul Burillo se apropie de Sarmis şi-i spuse înclinîndu-se :

— Mărite rege, ne aşteaptă lupte grele, şi tu ai văzut că preotul Burillo ştie să mînuiască bine spada, ca oricare luptător. Vreau să merg alături de ceilalți împotriva duşmanului!

Sarmis îl privi şi surîse.

— Să-mi spui ce gîndeşti, ne-ar trebui un alt Mare preot?

— Îți voi răspunde mai pe urmă, mărite rege! Poate că eu voi cădea în

lupte. Trebuie să-ți arăt ceva cunoscut numai de Marele preot şi, bineînțeles, de mine. Regele are destulă încredere în Burillo şi vrea să-l urmeze?

— Unde, Burillo?

— În galeriile de sub Cogheon, mărite rege!

Înaintau de mult prin galeriile întunecoase, purtînd făclii în mînă, dînd la o parte lespezi bine ascunse în ziduri şi făcîndu-şi drum prin inima de piatră a Cogheonului. Tîrziu, Burillo rupse tăcerea :

—- Mărite rege, cum nu este prea mare grabă, vreau să-ți spun ce gîndesc m-ai întrebat afară, dacă ne-ar trebui un alt Mare preot...

— La asta mă gîndesc chiar de cînd m-am convins că Zundecibalm era un ticălos, un trădător...

— Răspunsul nu este chiar atît de uşor de dat, mărite rege! Eu am umblat mult şi cunosc multe. Ceea ce a făcut Zundecibalm făcea oricare alt Mare preot. Eu ți-am mai spus cîndva că pe vremuri puterea politică a fost cu totul în mîinile preoților, şi Marii preoți au fost mai puternici decît regii, împărații, faraonii. Aici, la Roma, la Memphis, la Babylon şi aiurea. Acum, ei luptă să recapete pozițiile pierdute şi nu este străin unul de ceea ce face altul...

— Nu ți-am spus un lucru, Burillo, îl întrerupse Sarmis, eu de mult nu mai cred în zei.

Preotul se opri, ridică făclia, îl privi şi rîse :

— Nici eu, mărite rege, nici eu nu cred în statuile acelea reci şi moarte. Am învățat mult şi am văzut multe : nici un preot n-a stat vreodată de vorbă cu zeii, dar îi susțin, pentru ca să se susțină pe ei şi pe împărați. Fiecare faraon a avut la spatele său pe Marele preot. Dar să mergem, mai avem puțin pînă la ținta călătoriei noastre pe sub pămînt.

Burillo porni înainte, luminînd drumul.

— Mi se pare că toate galeriile prin care mă porți se tot învîrtesc în acelaşi loc, murmură Sarmis.

— Te înşeli, mărite rege, sîntem departe, în sînul muntelui. Cel care a condus lucrările, împreună cu nefericiții care au tăiat aceste galerii prin piatră, de mult au putrezit, ucişi de Zundecibalm. Arhitectul era un persan de prin părțile Babylonului, se numea Beroban, un mare constructor, ca şi Apolodor din Damasc. În vremea aceea, eu eram tînăr, aproape un copil. După ce Beroban a dispărut fără urme, eu am ascuns pergamentele şi papyrusurile rămase de la el, şi mai tîrziu, cercetîndu-le, am învățat multe din ele în arta construcțiilor. Printre ele am descoperit şi planul acestui labirint cu cele două încăperi, spre care mergem acum. Una din aceste încăperi n-a fost cunoscută nici de Zundecibalm şi de mult o folosesc numai eu. Fără acel plan, nu m-aş fi descurcat niciodată în păienjenişul acesta de galerii. Dar uite că am şi ajuns la încăperea mea.

Burillo lăsă jos făclia şi începu să cerceteze zidăria de piatră, cu lespezile bine rostuite. Apăsă uşor pe una, se auzi un scîrțîit, şi lespedea

intră în adînc, rotindu-se uşor. În locul ei rămase o gaură cît putea să încapă trupul unui om.

— Se aude ceva, Burillo! şopti Sarmis, ascultînd atent.

— Ştiu, mărite rege, am uitat să-ți spun : înainte de a ajunge la încăperea cealaltă, vom trece pe sub un şuvoi de apă, care curge din tavanul galeriei şi piere jos, printr-o crăpătură, în stîncă. Urmează-mă!

Preotul se strecură cu îndemînare prin gaura din zid, şi-l trase uşor şi pe rege. Ridică sus făclia.

— Ce e aici, Burillo? îl întrebă Sarmis uimit de ceea ce vedea.

— Trecutul Daciei, mărite rege!

Sarmis porni în lungul pereților şi lumină mai de aproape fiecare din firidele pline cu papyrusuri şi pergamente.

— Tot ce vezi aici este strîns de mine, căută să explice Burillo. Nu mă puteam împăca cu ceea ce notau preoții ca să lase cunoscut urmaşilor noştri, căci şi ei, mărite rege, au acolo sus scris cîte ceva din trecutul țării, dar ceea ce au scris ei nu reprezintă adevărul. Ei spun că tot ce s-a făcut bine în această țară se datoreşte preoților, se laudă că ei conduc şi ajută poporul şi nu scriu un cuvînt despre conspirația Marilor preoți, despre duşmănia ascunsă dintre Marele preot şi rege, despre lăcomia după îmbogățire a preoților şi despre viața de desfrîu şi îmbuibare pe care ei o duc. Aici, eu am strîns altceva : am strîns adevărata viață a dacilor, cu faptele bune, greşelile şi cruzimea regelui, cu vitejia, cumpătarea şi vrednicia poporului, cu viața cunoscută şi cea ascunsă a preoților...

Burillo tăcu, ridică făclia şi-l privi mai de aproape în ochi pe rege. Fața lui era înflăcărată de mulțumire şi respect, îl întrebă cu însuflețire :

— De cînd este rege, Sarmis, fiul lui Dicomes?

— De cînd m-au ales căpeteniile! murmură regele, surprins de întrebare.

Burillo izbucni într-un hohot de rîs, ce făcu să răsune pînă departe galeriile.

— Nu, mărite rege, eşti rege chiar din clipa morții viteazului Decebal!

— Burillo! strigă Sarmis, năpădit de un val de căldură. .

—Răbdare, mărite rege, am aici dovada! Pentru istorie, Burillo a căutat să strîngă tot ce ar fi fost mai de preț.

Se îndreptă spre o firidă, trase o cutie de lemn frumos lustruită, o deschise şi scoase un pergament. Îl întinse regelui. Sarmis desfăcu sulul şi citi, sugrumat de emoție :

„Eu, Decebal, rege al tuturor dacilor, las ca moştenitor al meu şi ca rege pe Sarmis al lui Dicomes de la Carsidava. În fața Marelui zeu, cer căpeteniilor dace să respecte în totul voința mea!"

Preotul văzu schimbarea ce se săvîrşea în sufletul lui Sarmis, după felul cum îi tremura în mînă pergamentul, după uşoara sudoare ce-i apăru pe față şi după lumina ce-i lucea în ochi. .

— În toiul luptei celei mari, am găsit acest pergament în palatul lui

Decebal şi l-am pus la adăpost sigur, lămuri Burillo. Se apropie de rege şi-l prinse de mînă : De aceea, eu am căutat ca acela care avea să ne fie rege...

— Ce vrei să spui, Burillo? murmură mişcat Sarmis.

— Adevărul, mărite rege! Nu-ți mai aminteşti? Regele Decebal mai era încă în viață. Dacia încă nu fusese subjugată cînd eu te-am luat şi te-am adus aici sus, pe Cogheon. Ai ascultat tot ce-au vorbit cei doi Mari preoți : Zundecibalm şi Marele preot al templului lui Jupiter. Atunci, ți-am spus : „Cînd mai tîrziu îți va sta în putere, să ştii pe cine să pedepseşti!" Acum,, Zundecibalm şi-a primit pedeapsa, dar după ce era cît pe-aci să te răpună. Poate că şi el ştia multe...

— M-ai tulburat de tot, Burillo!

— Nu trebuie să te tulbure adevărul, mărite rege, ci să-l cunoşti pînă la capăt. Preotul Burillo a sărit în ajutorul lui Diegis şi a văzut în el pe regele dacilor, fiindcă în acel timp nu ştiam dacă tu mai erai în viață, şi chiar dacă ai fi fost, aşa cum era țara prădată şi poporul chinuit şi fugărit de legionari, nu aş fi arătat acest pergament nici ție şi nici lui. Poporul nu trebuia să mai fie împărțit prin lupte : care din voi doi să fie regele.

— Să mergem, Burillo, şopti Sarmis, cu totul frămîntat. Ieşiră, şi Burillo puse lespedea la loc.

Umblară un timp în tăcere, trecură pe sub şuvoiul ce sărea din stîncă, făcînd o curbă prin aer, strîngîndu-se într-un mic lac în lungul peretelui de piatră, de unde curgea mai departe, pierind în trupul muntelui.

— Am ajuns şi la cea de-a doua încăpere, mărite rege! Preotul deschise şi intrară.

— Acesta este tezaurul lui Zamolxis, spuse el, luminînd cu făclia lăzile în care străluceau monedele de aur, bijuteriile incrustate cu pietre prețioase şi tot felul de podoabe scumpe din aur şi argint. De fapt, bogăția de aici este a Marelui preot şi o lege veche din străbuni spune că ea trebuie folosită numai în vremuri grele pentru țară, dar Zundecibalm se lăcomise şi n-a mai vrut să dea nimic lui Decebal şi nici lui Diegis. După ce tăcu cîteva clipe, Burillo rosti cu vocea sugrumată de emoție : Îți predau întreg tezaurul, mărite rege! El este al poporului şi să-l foloseşti spre a da dacilor libertatea, liniştea şi fericirea!

Tulburat peste măsură, Sarmis murmură :

— N-am cum să-ți mulțumesc, Burillo! în această clipă se întăreşte în mine convingerea că dintre oameni se ridică adevăraților zei, şi tu eşti un astfel de zeu! Mă înclin în fața ta, Burillo, ştiința şi geniul tău valorează mai mult decît puterea unui rege sau a unui împărat. Tu îmi vei fi un neprețuit ajutor...

Preotul nu se lăsă copleşit de cuvintele regelui :

— Cînd am auzit că eşti un revoltat şi că ai pornit în fruntea sclavilor, ca să luptați pentru cucerirea libertății, mi s-a umplut sufletul de mulțumire şi de speranță. Ştiam că vei fi şi rege! De mult nu visez la altceva decît la libertatea oamenilor!

În Dacia nu vor mai fi sclavi...

— Ştiu, mărite rege, ai spus-o. Asta te înalță în sufletul meu. Tu ai fost sclav şi ştii cît de mult îl înjoseşte sclavia pe om.

Sarmis îl privi lung, cu prețuire şi cu dragoste, pe preotul învățat, puțintel la trup, din fața sa.

— Cum se face, Burillo, că tu, ca preot, ai ajuns să gîndeşti astfel : să nu mai crezi în zei şi să urăşti sclavia? La mine este uşor de lămurit : am suferit mult, am duşmănit mult, şi sufletul mi-a fost mult năpădit de revoltă. Am putut să mă conving de neputința zeilor şi am simțit adînc răutatea oamenilor...

— Suferind mult, mărite rege, chinurile ți-au luminat mintea şi ți-au întărit sufletul. Eu am ajuns să gîndesc astfel învățînd şi privind în firea lucrurilor. Lumea nu este atît de strîmtă pe cît se crede, şi Roma nu stăpîneşte toate popoarele. Dincolo de hotarele Imperiului roman nu este pustiu, cum se spune, ci se întind alte imperii, tot atît de mari şi cu popoare tot atît de numeroase, cu împărați puternici şi bogați, cu ştiință şi artă mai înaintate poate decît au ajuns Roma şi Athena, cu filozofi şi înțelepți care au pătruns mai adînc tainele vieții şi ale sufletului. Departe, în părțile de răsărit şi miazăzi ale imperiului, sînt monumente cît munții, ridicate din piatră - le spune piramide - care adăpostesc în ele mormintele faraonilor şi multe bogății. Acolo, preoții urmăresc mersul stelelor, ştiu să facă roți care folosesc puterea apei şi zăgazuri care opresc şi împart apele rîurilor pe timp de secetă şi fac pămîntul mai roditor, ştiu să ia foc din cerul plin de nori amenințători şi să ferească templele de trăsnete, ştiu să măsoare pămîntul pînă pe partea cealaltă, căci pămîntul, mărite rege, este acoperit cu multe şi întinse ținuturi şi mări, iar dacă pleci spre răsărit şi-o ții tot drept înainta mergînd într-una, ajungi înapoi de unde ai plecat, venind dinspre apus...

— Nici Plutarh nu ştia atîtea cîte-mi spui tu...

— De la un preot al templului lui Amon-Ra din Egiptul ce se întinde pe malurile Nilului, am aflat că unui om ce merge la pas călare pe un catîr i-ar trebui cinci ani ca să înconjoare pămîntul. Preotul acela ştia să măsoare lățimea fluviului şi înălțimea unui templu stînd pe loc, fără să treacă peste apă şi fără să se urce pe acoperişul templului, făcînd numai cîteva socoteli. Cine nu le cunoaşte crede că sînt curate minuni sau crede că acel preot are puteri de la zei, dar totul există de fapt în firea lucrurilor şi nu fusese descoperit.

Sarmis asculta înmărmurit şi privea cu admirație pe omul a cărui putere izvorîtă din ştiință îl făcea mai puternic decît zeii.

— Tu vei fi sfetnicul meu, Burillo, vom pune poporul să învețe şi-o vom lua înaintea Romei! După ce am fost ales rege, m-am gîndit ce-aş putea să fac pentru a-i scoate pe daci la lumină...

— Şi-ai găsit o cale, mărite rege?

— Am găsit una, Burillo! Tu poate că ştii mai multe. Am hotărît ca,

după ce alung legiunile de aici şi cad la împăcare cu Roma, chiar dîndu-i şi o sumă de bani anual, pentru a-i potoli lăcomia nemăsurată, să trec la dacii din cîmpia întinsă şi mănoasă dintre munţi şi Dunaris. Şi de la Sarmizegetusa, mărită şi înfrumuseţată, să pornească un drum larg, care să străbată munţii şi cîmpia pînă la mare, şi pe el să huruie carele dacilor ziua şi noaptea, ducînd tot ce putem vinde şi aducînd tot ce putem cumpăra şi folosi. M-am gîndit ca, mai tîrziu, cetatea de domnie a regelui să nu mai fie ascunsă între munţi, ci să fie o aşezare mare, dincolo, în cîmpia cea întinsă, spre Dunaris, în care să vină mulţi negustori, mulţi învăţaţi şi filozofi din toată lumea şi care să se întreacă în mărime, bogăţie şi ştiinţă cu falnica Romă şi cu oricare cetate din altă parte. Şi toţi dacii, de-aici şi de dincolo de munţi, de la miazăzi, apus şi răsărit, să fie uniţi sub acelaşi steag, într-o ţară puternică şi bogată. Dacia trebuie să aibă corăbiile ei, iar dacii să călătorească peste mări şi să ducă mărfurile noastre pînă departe, dincolo de Byzanţ şi Propontida, dincolo de Jorinth şi de Athenî, căci numai cine umblă departe află multe şi învaţă mult. Dacii nu trebuie să mai rămînă închişi aici între munţi, ci să iasă în lume...

— Regele dovedeşte atîta înţelepciune tot fiindcă soarta l-a silit să pribegească mult, să cunoască lumea...

— Ca şi tine, Burillo! Voi fi regele cu cel mai bun sfetnic.

— Dar ce facem cu zeii? Poporul este pătruns de credinţa în Marele zeu, şi regele nu s-ar putea măsura de la început cu acest mit...

Sarmis îl privi lung, rămase un timp pe gînduri, apoi deodată tresări.

— Sfetnicul meu va fi Marele preot, şi Mare preot vei fi tu!

Preotul clătină din cap.

— Marele preot trebuie să creadă în zei sau să se prefacă cu multă făţărnicie că mai crede în ei. Eu aş vrea să rămîn deschis la suflet cu mine însumi şi cu alţii. Pretutindeni se întinde noua credinţă cu învăţătura galileanu-lui acela, credinţă care îi doboară pe zei. Creştinii cred într-un zeu care ar trăi în cer. De fapt, şi ei se cam încurcă : se închină unui zeu căruia îi spun Tatăl, pe care nu l-a văzut nimeni şi nici nu ştiu unde s-ar afla, şi urmează învăţăturile galileanului, căruia îi spun Fiul şi care de fapt a fost un om ca toţi oamenii, dacă în adevăr va fi existat. Luat ca om, acel galilean, n-aş avea nimic împotriva învăţăturii lui...

— Chiar nimic, Burillo? Tu eşti atît de învăţat şi de înţelept şi n-ai băgat în seamă...

— Ce, mărite rege?

— Galileanul a propovăduit bunătatea şi blîndeţea, însă a socotit în acelaşi timp sclavia ca pe ceva necesar, iar pe sclavi ca pe nişte fiinţe care trebuie să trăiască în lipsuri şi să sufere pentru stăpînii lor.

Preotul făcu ochii mari, ca la o descoperire nouă.

— Regele mă uimeşte cu înţelepciunea sa.

— Ai spus că lupţi pentru libertatea oamenilor, Burillo?

— Şi susţin aceasta, mărite rege!

— N-ai fost atent de dimineaţă, cînd Burio a spus că dacă n-ai bătrîni, trebuie să-i cumperi. În clipa aceea, ca un fior plin de lumină, m-a fulgerat gîndul că cea mai bună credinţă ar fi o religie care s-ar sprijini pe cultul bătrînilor, adică pe un cult al înţelepciunii, care s-ar transforma, încetul cu încetul, într-un cult al binelui, al dreptăţii, al cinstei şi bunei purtări, al vredniciei...

— Gîndul regelui este curată minune! murmură preotul.

— Cu tine, Burillo, ca Mare preot, să ne străduim să îndreptăm poporul pe acest drum nou!

— Astăzi mi-ai zguduit de tot sufletul, mărite rege!

— Şi tu pe al meu, Burillo. Dar să mergem. Duşmanul nu doarme, lucrează, afară iscoadele poate că ne-au adus veşti noi şi trebuie să strîngem cu putere mîinile pe mînerele spadelor.

Ieşiră. Burillo puse la loc lespedea în zidul tezaurului şi mult timp merseră prin galeriile întortocheate, fără să-şi mai spună nici un cuvînt.

4

Sarmis coborî de pe Cogheon şi-o apucă în lungul vîii, cînd, de după cotitură, se iviră Rhesos şi Dapyx, în galopul cailor.

— Mărite rege, de cum s-au ivit zorile, legiunile romane au ieşit din cîmpuri şi au pornit de la Ulpia Trajana Sarmizegetusa încoace, spuse Dapyx ştergîndu-şi sudoarea de pe frunte.

— Să vină, noi le vom primi cum se cuvine. Am pregătit şi o surpriză frumoasă. Dar ce-aţi asudat aşa, v-a prins teama? îi întrebă surîzînd uşor.

— Îi aşteptăm cu nerăbdare, mărite rege! rosti Rhesos.

— Numai pe tata l-a cuprins neliniştea, adăugă Dapyx. Sarmis se încruntă, şi surîsul îi zbură de pe buze. Strînse frîul calului şi se întoarse spre el.

— Unde este acum bătrînul Chertebalos? îl întrebă cu nelinişte.

— Jos, lîngă ruinele cetăţii de la gura văii. Este cu Maevius, Burio, Strombix şi unchiul Dagio, răspunse Dapyx.

Fără să mai spună ceva, Sarmis dădu pinteni calului şi porni în galop.

Timp de mai multe zile, toată valea ce ducea spre Cogheon vuise. De o parte şi de alta a drumului şi a rîului, care şerpuiau îmbrăţişaţi printre povîrnişuri, unităţile de daci şi de luptători sclavi doborîseră brazi ici-colo, îi curaţaseră de cetină, pe care o făcuseră grămezi mari, acolo unde pădurea era mai deasă, şi brazii mai stufoşi. Buştenii îi prăvăliseră în vale şi-i strînseseră în locurile mai înguste, îngrămădindu-i pentru a împiedica înaintarea duşmanului, tăindu-i drumul.

Mulţi nu înţelegeau ce pregăteşte regele. După judecarea şi pedepsirea

lui Zundecibalm şi mai ales după cele ce vorbise cu Burillo prin galeriile de sub Cogheon, Sarmis se hotărîse să se stabilească pentru o vreme în palatul Marelui preot, şi în răstimp să pregătească lupta cu legiunile imperiului. La început fusese nehotărît dacă e bine să atace în cîmp deschis, pătrunzînd în larga vale a Sarmizegetusei, unde erau adunate forțele duşmane, sau să le atragă în munți, într-o poziție uşor de apărat, aleasă cu multă grijă. În cele din urmă luase o hotărîre pe care puțini o cunoşteau. Duşmanul nu trebuia să bănuiască cîtuşi de puțin intențiile, şi secretul trebuia păstrat cu străşnicie. Căutase chiar să-l lase să creadă că se teme să primească lupta, de aceea micile unități, pe care le împinsese pînă către cîmpia Sarmizegetusei, aveau ordin să pornească în goană înapoi, îndată ce le-ar fi apărut în cale vreun pîlc mai mare de legionari, centurie sau altă unitate de luptă.

Din goana calului, Sarmis cercetă cu grijă pregătirile ce se făcuseră în lungul văii. Ordinele lui fuseseră executate cu străşnicie : pe tot drumul nu întîlnise nici picior de luptător, deşi numai- cu o zi înainte valea vuise de miile de oameni ce doborîseră copacii şi se luptaseră cu buştenii verzi şi grei. Prevederile lui se adevereau: legiunile romane porniseră să dea lupta hotărîtoare. De departe, îi zări pe cei ce-l aşteptau într-o poiană de la marginea drumului. Le dădu binețe şi sări jos de pe cal.

— Bătrîne Chertebalos, ia vino mai încoace! îl chemă el pe bătrînul luptător, ce stătea mai la o parte, aşezat pe o buturugă de fag.

Îşi ținea căciula în mînă şi o tot rotea, ca şi cum ar fi cercetat-o atent. Sufletul bătrînului era apăsat de o îngrijorare grea.

— Marele zeu să-ți dea sănătate şi viață lungă, mărite rege! rosti el apropiindu-se.

— Ia spune-mi, ce te frămîntă, bătrîne?

Bătrînul îl privi lung, trecu dosul palmei peste mustățile lungi şi albe şi îşi netezi barba stufoasă. Sub sprîncenele dese, ochii parcă îi ardeau.

— Eu, mărite rege, te urmez şi mă bat cu duşmanul pînă în întunericul duhurilor rele!...

Tăcu reținut şi frămîntat. Începu să se scarpine prin pletele ce-i cădeau spre ceafă, albe ca omătul.

— Haide, spune tot, regelui nu trebuie să-i ascunzi nimic, îl îndemnă Dagio, mirat de neliniştea şi tristețea fratelui său mai mare.

— Păi o să-i spun... e mai bine să ştie!... murmură bătrînul cu oarecare şovăială.

Ridică privirea şi o aținti asupra regelui :

— Mărite rege, ai fost aici în lupta cea mare şi ai luptat. Tu ştii că la Cetatea-de-Munte, vulturul Decebal a fost încercuit şi învins de legiunile duşmane. Pentru ce vrei să se întîmple şi cu tine ceea ce s-a petrecut cu el? Cetatea-de-Munte şi celelalte cetăți din lungul văii sînt acum o ruină, iar pe Cogheon nu ne putem împotrivi mult timp duşmanului. Dacă ai început să te temi, retrage-ți armata către miazănoapte pînă prinzi

momentul prielnic! Asta mă frămîntă, mărite rege!

Sarmis se apropie de bătrîn şi-l îmbrăţişa.

— Îmi eşti ca un tată, bătrîne, şi te iubesc nespus de mult. Cuvintele tale sînt drepte, şi îngrijorarea ta - curată, dar noi, cei mai tineri, deşi barba şi pletele noastre sînt încărunţite de chinuri şi de griji, am mai învăţat cîte ceva nou, care ne face să gîndim altfel. Niciodată, bătrîne, o luptă dată în acelaşi loc nu va fi întocmai ca aceea dinaintea ei. Marii generali spun că niciodată războaiele nu se repetă, îl mai strînse o dată la piept şi-l sărută pe obraz : Vreau să le reamintesc romanilor acest mare adevăr! .

— Să te-ajute Marele zeu, mărite rege! murmură bătrînul.

— Acum, să trecem la treburile noastre! Se întoarse spre cei care îl aşteptaseră : Aţi făcut totul aşa cum v-am spus? îi întrebă. Toţi răspunseră prin clătinări din cap. Legiunile romane s-au hotărît să se urnească din loc, urmă el, poate că peste două zile, cel mult trei, vor căuta să pătrundă pe vale. Fiecare ştie ce are de făcut. Nimic din ceea ce-am spus fiecăruia n-am schimbat : eu şi Maevius vom da lupta în lungul văii, căutînd să împiedicăm înaintarea duşmanului, pentru a-l obliga să pornească dintr-o dată cu toate forţele spre Cogheon. Voi, Burio şi Strombix, sa fiţi cu unităţile voastre gata de atac atunci cînd veţi vedea semnalul meu! După o scurtă pauză, Sarmis continuă : Toată noaptea nu m-a prins somnul, m-am gîndit la vorbele tale, Maevius : „Niciodată să nu-l crezi pe duşman mai puţin iscusit şi mai puţin şiret decît tine!" mi-ai spus. Vreau să sfărîm aici legiunile romane, să le fac să se îngrozească de lovitura noastră, iar Roma să se înspăimînte. Pentru a-l atrage aici în luptă pe duşman, voi căuta să-l fac să creadă chiar pînă înainte de marea lovitură, că mă tem de el şi-i cer pace. Cînd se vor apropia legiunile de intrarea în această vale, aş vrea ca o solie de pace să se înfăţişeze înaintea guvernatorului. Vom cere ceea ce ştim dinainte că nu ne va da şi vom pune condiţii pe care ştim că nu le va primi. Solia noastră va trebui să-i vorbească fără ifose, cu supunere şi cu teamă, pentru a-i întări convingerea că ne va zdrobi.

— Ai gîndit bine, spuse Strombix.

— Toate acestea fac parte din legile războiului, întări Maevius.

— Aşadar, reluă Sarmis, pe cine trimitem să-i vorbească lui Marcius Turbo? Se spune că este un militar rece şi dîrz. Şi apoi, trimisul nostru s-ar putea aştepta la orice din partea lui. Va fi ca vulpea prinsă între cîini...

— Pe care adeseori îi păcăleşte, rîse Burio.

— Ei, ce ziceţi, cine-ar putea să meargă? Bătrînul Dagio îşi dădu căciula pe spate, scuipă zgomotos, apoi şi-o scoase, şi pletele i se răsfirară pe umeri.

— Păi cine altul decît eu? rosti el cu hotărîre. Pe vremuri, „vulturul" m-a trimis cu o solie la Traian şi fusese cît pe-aci să-mi rămînă oasele acolo. Ne-a răstignit jumătate din solie. Şi de va fi să mor, nu e tot moarte?

Ştie Marele zeu dacă voi scăpa sau nu cu viaţă din lupta ce se pregăteşte? Eu mă pricep să-i vorbesc duşmanului cu supunere, după cum ştiu să-l şi înfrunt. Mă duc eu, mărite rege! întări bătrînul luptător.

Sarmis î] învălui cu o privire plină de dragoste şi de recunoştinţă. De cînd îl ştia pe acest om, îl văzuse neobosit şi neînfricat. În minte îi reveniră cele petrecute în noaptea cînd el şi Vitellius, cu întreaga gardă, fuseseră prinşi în grotă de ceata lui Dagio, pe drumul de la Lederata la Getidava.

— Eşti ca pîrîul ce saltă într-una : nu oboseşte şi nu îmbătrîneşte niciodată! îi spuse Sarmis cu voce ce-i vibra de mulţumire.

— Dar răscoala este şi a sclavilor, rosti Strombix, aşa că alături de fratele Dagio poate că ar fi bine să meargă şi un luptător care a fost sclav.

— Sînt de aceeaşi părere cu Strombix, susţinu Maevius. Cîteodată, înaintea marilor bătălii, ambele părţi se tem, şi fiecare ar fi dornic să cadă la înţelegere cu adversarul. Este şi aceasta o lege a războiului, şi astfel de ocazii, care pot să evite luptele şi să salveze mii de vieţi, nu sînt ele scăpat. Şi dacă este aşa, înţelegerea nu trebuie să fie numai pentru daci, ci şi pentru sclavi, încheie el.

— Te-a chinuit vreodată gîndul, Maevius, că de cînd sînt rege aş putea să-i trădez pe sclavi?

— Gîndurile fiecărui om se schimbă după locul sau după scaunul pe care stă, murmură fostul tribun. Dac-ai ajunge împărat al Romei, n-ai mai lupta ca Dacia să se rupă de imperiu şi n-ai mai socoti dreaptă lupta sclavilor pentru libertate, continuă el cu tristeţe crescută.

— Amîndoi aveţi dreptate. Şi Strombix, şi tu. Se opri şi rîse : Numai că, dacă aş fi stăpînul Romei, l-aş lăsa pe altul acolo, iar eu aş face tot ceea ce gîndesc acum să fac pentru sclavi şi pentru daci. Ei, pe cine să trimitem alături de bătrînul Dagio? schimbă el vorba.

— Pot să merg chiar eu! se oferi Strombix.

Sarmis îşi aminti de legămîntul ce-l făcuseră toţi patru în lagărul de sclavi de la Ampelum : el, Strombix, Artaban şi Buziris, şi îl fulgeră gîndul că şi Strombix, întocmai ca Maevius, nutrea teama că el, regele, i-ar putea trăda pe sclavi, numai aşa îşi putea explica iuţeala şi hotărîrea cu care se oferise fostul gladiator.

— Dacă ar fi să admit ca tu să mergi spre a cădea în mîinile lui Marcius Turbo, aceasta n-aş face-o decît dacă în locul lui Dagio m-aş duce eu! spuse Sarmis cu intonaţie de uşoară mustrare. Căpeteniile nu se duc în faţa duşmanului nu din teamă sau din laşitate, ci din grija pe care o poartă miilor de oameni care îi urmează şi care speră să le îndeplinească visul pentru care au pornit să lupte!

— Să se ducă Staberius, mărite rege, propuse Burio. Nici nu văd pe altul dintre luptătorii sclavi mai potrivit decît el, adăugă apoi cu multă convingere, şi pe lîngă toate astea este plin de curaj şi bun luptător.

— Dacă ai avea în faţă cetele sclavilor care ne urmează, te-ai convinge că sînt zeci şi sute dintre ei gata să pornească acolo unde este nevoie,

chiar dacă ar fi să-şi piardă viețile, îl dojeni uşor Sarmis trecîndu-şi degetele prin barbă. Fie, să se ducă Staberius, cum spui tu! Noi ceilalți, să facem toate pregătirile şi să ne aşezăm unitățile de luptă pe locurile stabilite.

Crezînd că regele voia să plece, Dagio făcu un pas spre el, încercînd să-i țină calea.

— Mărite rege! murmură bătrînul, încurcat.

— Ce-i, bătrîne?

— Nu mi-ai spus, mărite rege, ce vorbă îi duc lui Marcius Turbo, cu ce condiții cerem împăcarea?

Regele izbucni în rîs, se apropie de bătrîn şi-l bătu uşor pe umăr :

— Nu te-am uitat, bătrîne, vreau să te iau cu mine şi să-ți spun tot ce ai de făcut! Dar stai, mai bine să audă şi ei condițiile, poate că ne mai vine vreun gînd bun.. Prima condiție este că cerem guvernatorului să se retragă cu legiunile din Dacia, iar a doua - împăcarea cu imperiul. Eu, ca rege, mă leg să devin supusul împăratului, să apăr granițele imperiului în această parte şi să plătesc în fiecare an o sumă, asupra căreia urmează să ne înțelegem. Acestea sînt condițiile dacilor, şi le spui tu, bătrîne. Condiția sclavilor este una singură, şi-o va spune Staberius, indiferent dacă Marcius Turbo se arată sau nu binevoitor față de daci :

— Sclavii cer să li se acorde libertatea şi cîte-o bucățică de pămînt, pe care s-o muncească, şi ei se leagă să fie cei mai vrednici cetățeni ai imperiului! Cred că este destul, nu? Ar fi prea frumos ca aceste condiții să fie primite şi să nu se mai pornească luptele, continuă Sarmis, fulgerat de o rază de speranță. Ar fi prea frumos nu numai pentru că am cruța poate mii de vieți, ci şi pentru că, dînd lupta şi zdrobind legiunile trimise împotriva noastră, am putea pricinui o şi mai mare supărare Romei. Dar n-avem ce face, nu ne putem opri la jumătatea drumului! Haide, bătrîne, du-te şi te pregăteşte! Tu, Burio, anunță-l pe Staberius şi îngrijeşte să pornească însoțiți de o gardă de luptători sclavi şi daci.

Sarmis se întoarse şi plecă. După cîțiva paşi se opri şi-l chemă pe Maevius. Merseră împreună pe jos o bucată de drum.

— Eşti cam tăcut astăzi, Maevius. Ce gînduri te frămîntă?

— Nici unul... adică, mă frămîntă aceleaşi gînduri ca şi pe tine. Cred că-ți dai seama, o să-l pui pe Marcius Turbo într-o grea încurcătură.

Sarmis se opri şi-l privi întrebător :

— La ce te gîndeşti?

— Pornesc de la gîndul că s-ar putea ca Roma să-i fi dat în vreun fel dezlegare guvernatorului să găsească o înțelegere cu tine, dar prin condițiile pe care le pui nu ştiu cum se va descurca : dacă respinge condiția pusă de sclavi şi le primeşte numai pe acelea ale dacilor, înseamnă că se împacă numai cu regele, nu şi cu căpetenia sclavilor...

— Tocmai de aceea le-am şi pus astfel, confirmă Sarmis.

— Dar Roma se teme acum mai mult de răscoala sclavilor decît de

daci. Ca să acorde libertate sclavilor din Dacia, ar însemna să pună paie peste foc : s-ar prăbuşi imperiul, căci s-ar ridica toți sclavii din toate provinciile să ceară libertate, or, pentru senatori, patricieni, negustori, fermieri şi toți bogătaşii, Dacia nu înseamnă mare lucru, pe cînd sclavii lor înseamnă totul, înseamnă însăşi existența lor, şi prin aceasta a imperiului.

Maevius se înflăcărase de propriile-i cuvinte. Tăcu încurcat, văzînd că Sarmis zîmbea.

— În zilele acestea ai stat de vorbă cu Burillo? îl întrebă pe fostul tribun, sporindu-i şi mai mult ciuda ce încerca să-l prindă, dar nu-i lăsă timp să răspundă şi continuă : La fel a judecat şi el. Vă cunosc destul de bine pe amîndoi, ştiu cît sînteți de ageri la minte, şi dacă, fără să fi vorbit unul cu altul, ați gîndit la fel, înseamnă că, în adevăr, lupta sclavilor trage mai greu în balanța imperiului decît aceea a dacilor. Te frămîntă ce hotărîre ar fi să iau eu?

— Nu te-ai putea rupe de țară, îi eşti doar rege...

— Revin la ceea ce te-am întrebat adineauri : crezi că i-aş putea trăda pe sclavi?

— Da, Sarmis! Maevius şovăi o clipă. Nici nu văd altă ieşire. Şi ceea ce mă doare mai adînc este prăbuşirea ce se va produce în sufletele lor năpădite de dezamăgire, lipsite de speranța care le dă acum atîta putere şi atîta hotărîre!

O umbră ce arăta frămîntarea care-l chinuia se aşternu pe fața lui Sarmis.

— Poate că vor fi momente grele, spuse după ce mult timp privise departe, spre crestele munților, dar ar fi singura ieşire. M-a chinuit gîndul că s-ar putea să mă găsesc în situația despre care îmi vorbeşti şi am şi găsit calea, am şi luat o hotărîre!

Maevius îl privi şi mai mirat. Intîi înțelesese că regele îi va sacrifica pe sclavi, apoi că găsise o cale de ieşire şi luase şi o hotărîre. Îl ascultă cu multă încordare.

— Dacă Roma ar cădea la înțelegere cu mine - lucru de care mă îndoiesc cu totul şi ştiu că va trebui să mai luptăm mult - aş lăsa la o parte condiția de eliberare a sclavilor, dar aş pune numai condiția ca sclavii care se află în prezent în Dacia să nu fie trimişi înapoi în imperiu, şi la nevoie m-aş obliga să plătesc o sumă drept răscumpărare a lor...

— Ei, şi? îl întrebă Maevius, nerăbdător să afle restul.

— Apoi, încetul cu încetul, i-aş elibera, unul cîte unul, pentru ca ceea ce s-ar petrece aici să treacă neobservat de Roma. Îmi dau seama de dezastrul care ar putea să le cuprindă sufletele, de neîncrederea şi poate de ura cu care m-ar privi un timp, pînă ar vedea gîndul meu devenit faptă...

Sarmis oftă adînc şi tăcu.

— Plec să continui pregătirile, murmură Maevius, şi se îndepărtă, cu

totul tulburat şi mişcat de modul în care Sarmis găsise o ieşire pentru salvarea sclavilor ridicați la luptă.

Din urmă, un luptător din gardă îi aduse calul. Sarmis încalecă şi porni în galop în sus, spre Cogheon. Simțea că se apropie ziua supremei încercări.

A treia zi, era spre seară. Dagio şi Staberius se prezentară în fața lui. Sarmis îi aştepta cu nerăbdare, jos, la ieşirea văii dintre munți, unde se pregătise să facă prima oprire a legiunilor romane. Întîrzierea lor îl neliniştise mult, şi în această zi, încă din zori, văzînd că ei tot nu se arătaseră, începuse să creadă că guvernatorul îi luase captivi pe cei doi soli, împreună cu garda lor. Se frămîntase tot timpul, mai ales după cele ce vorbise cu Maevius, cînd îi apăruse limpede şi grea încercarea în care s-ar fi putut găsi în dubla sa calitate de rege al dacilor şi de căpetenie a sclavilor. În aceste zile de frămîntare ajunsese să dorească lupta decît să se vadă în situația de a fi privit de sclavi ca un trădător.

— Am crezut că ați trecut de partea lui Marcius Turbo, le spuse el în glumă, pentru a le mai însenina fețele întunecate de îngrijorare, ori v-a ținut trei zile numai pe ospețe şi petreceri? Ia spune, bătrîne, scurt şi clar, ce veste îmi aduceți?

— Apăi, mărite rege, înțelegerea noastră cu duşmanul o socot ca o împăcare a lupului cu vulpea : ori lupul se va repezi s-o sfîşie, ori vulpea îl va păcăli, numai că nu pot să-mi dau seama care din doi - noi, sau ei - o fi lupul şi care vulpea. Noi vrem să-i păcălim şi să-i zdrobim, dar şi ei mi se pare că urmăresc acelaşi lucru. După ce se scarpină puțin în barbă, bătrînul continuă : Pe drum, m-am sfătuit cu Staberius cum să ne înfățişăm în fața guvernatorului. N-am fi vrut să ne arătăm nici ca nişte soli care fac pe supuşii, nici ca unii care amenință şi totuşi cer împăcarea. Duşmanul nu trebuia lăsat să creadă că ne îndoim de puterea noastră, şi atunci ce ne-am gîndit: să-i dăm de veste guvernatorului că vrem să stăm de vorbă şi să-şi trimită şi el solie, însoțită de o gardă nu mai numeroasă decît a noastră, şi a trimis. Am stat de vorbă solii între noi, însă ei cereau răgaz pentru fiecare răspuns pe care trebuia să ni-l dea şi se duceau la guvernator. Întîi ne-au spus că primesc împăcarea şi că legiunile vor fi retrase din Dacia, dar să le predăm toți sclavii. Se înțelege că n-am primit, dar le-am spus că pe sclavii care vor rămîne la noi îi vom plăti, şi imperiul va putea să-şi cumpere alții, din altă parte. Asta a fost în cea de-a doua zi. Astăzi, cam pe la prînz, ne-au adus răspunsul : Marcius Turbo îți trimite salutul lui de împăcare cu imperiul şi te socoteşte un supus al împăratului. A mai spus că chiar astăzi va porni spre Roma un tribun, care va duce împăratului şi senatului vestea şi se va întoarce de acolo cu încuviințarea prin mesaj scris.

Bătrînul luptător făcu o pauză privind lung în pămînt. Murmură apoi :

— Care e lupul şi care e vulpea, rămîne să vedem, mărite rege, prea ar fi frumos să fie adevărat!

— Tu ce zici, Staberius? întrebă regele, fără să se rostească asupra celor spuse de Dagio.

— Niciodată imperiul, mărite rege, nu şi-a retras legiunile dintr-o țară cucerită numai fiindcă i-a cerut-o învinsul, în schimbul împăcării! Poate că Marcius Turbo vrea o amînare a luptei, pînă mai primeşte în ajutor alte legiuni...

— Ai vorbit bine, Staberius, spuse încet Sarmis.

— Poate că la început face pe vulpea, apoi se va arăta ca un lup, mai spuse fostul sclav.

— Întocmai ca şi noi! întări regele. Vom vedea care se va dovedi mai dibaci! Se întoarse spre şeful gărzii sale şi-i făcu semn să se apropie ; Să sune buciumaşii de îndată adunarea căpeteniilor! Voi rămîneți lîngă mine! Nu numai că nu trebuie să lăsăm răgaz duşmanului, ci să-l facem chiar să se grăbească să ne atace, din moment ce nu s-a opus la condiția ce i-am pus în legătură cu sclavii!

Căpeteniile se adunară repede. Toți aşteptaseră neliniştiți, dornici să afle cît mai curînd vestea adusă de solie. De cum îl priviră pe rege, îşi dădură seama că el şi luase o hotărîre şi trece la fapte.

— Ceea ce am urmărit să obținem trimițînd la duşman solia s-a împlinit : am vrut să-l facem să creadă că ne temem şi să-l hotarîm să atace. Răspunsul lui mă îndreptățeşte să cred aceasta, şi a dat chiar un răgaz. Eu vreau să-l fac să treacă peste acel răgaz şi să grăbesc lupta! Ne-a trimis vorbă că primeşte împăcarea, că ne salută şi ne cere să aşteptăm cuvîntul Romei.

Sarmis îşi roti privirea pe fețele tuturor, tăioasă, adîneă, arzătoare. Continuă :

— Nu trebuie să întîrziem nici o clipă, îl vom face să creadă că vestea ce ne-a fost adusă ne-a bucurat atît de mult, încît am pornit pe petrecere. Ştiu că iscoadele lui ne dau roată, şi ele vor fi întărite peste noapte. De cum vor cădea umbrele înserării, toți luptătorii, daci şi sclavi, strînşi în jurul focurilor, cu oalele în mîini, să se prefacă veseli, ca prinşi de tăria vinului, să cînte şi să chiuie de să hăulească văile şi munții. După miezul nopții, la cel de-al treilea cîntat al cocoşilor, să se facă linişte, ca şi cum toți au adormit buştean. În taină şi nevăzuți, veți aşeza luptătorii aşa cum am hotărît. Eu voi întări paza peste tot, iar străjerii noştri să fie cu ochii-n patru. Dacă îl păcălim pe duşman, crezîndu-ne neprevăzători, cu vin în cap şi plumb în picioare, va căuta să ne lovească în zori, iar noi îl vom primi cum se cuvine, mai treji şi mai hotărîți ca niciodată. Voi trece pe la fiecare să văd cum a îndeplinit acest ordin. În aceste clipe hotărîtoare, voi fi necruțător cu oricine va da dovadă de slăbiciune ori de neînțelegere. Pornim lupta cea mare pentru libertate!

Ceea ce a urmat pe Cogheon a fost ca un trăsnet. Toți au rămas uimiți de prevederea regelui şi de măiestria cu care a ştiut să lovească legiunile romane. Chiar înainte de revărsatul zorilor, o cohortă apăru la intrarea văii

şi se angaja în lungul drumului în formație de luptă. Iscoadele dace sosiră la rege într-un suflet şi raportară că din mai multe părți, pe mai multe şiruri, înaintează alte cohorte şi legiuni : pedestraşi, arcaşi, sulițaşi şi călăreți. Lovitura pe care o dădu Sarmis cu o ceată de daci şi una de gladiatori, fiecare atacînd pe cîte-o parte, se dovedi atît de fulgerătoare pentru romani, încît, de la prima ciocnire, o cohortă se retrase în dezordine. Dar înşelarea duşmanului trebuia să continue : dacii şi gladiatorii se făcură nevăzuți, ca şi cum le-ar fi fost teamă de liniile vii ce înaintau. În tabăra romană, Marcius Turbo prinse curaj, convins fiind că regele dac dispune de un număr redus de luptători, şi se hotărî să-l urmărească pînă sus, pentru a-i cuceri cuibul în care se întărise : Cogheonul. Centuriile şi cohortele se înşirară în lungul văii, pe drumul ce şerpuia urcînd uşor, urmînd liniile lor de călăreți pornite în galop, însă nu înaintară decît cîteva sute de paşi, căci fură oprite de o ploaie de săgeți şi de sulițe aruncate cu dibăcie de după întăriturile de buşteni, ridicate de-a curmezişul drumului. Aci se dădu o luptă scurtă, dar aprigă, cohortele şi centuriile se grupară şi mai mult.

Sarmis se bucură şi prinse curaj : reuşise să-l facă pe adversar să intre în capcană, fără să bănuiască ce i se pregătise. Alături de el, Maevius urmărea cu multă grijă înaintarea romanilor şi manevra cu gladiatorii, mişcîndu-se cu repeziciune. Cîteva centurii căutară să ocolească întăriturile de buşteni, urcînd pe povîrnişurile abrupte ale muntelui, pentru a-i încercui pe daci şi pe sclavi, al căror număr sporise. La sunetele scurte de buciume, cetele de daci şi de sclavi rupseră lupta şi din nou se făcură nevăzute. Romanii nu porniră să înainteze mai departe decît după ce împinseră buştenii grei în apa pîrîului şi făcură loc să treacă în iureş călăreții. În alte două locuri, romanii se mai opriră la întăriturile de buşteni ce le tăiau drumul şi se dădură lupte din ce în ce mai dîrze şi cu forțe tot mai sporite de o parte şi de alta.

La început, romanii îl văzuseră pe regele dac luptînd, şi Marcius Turbo era convins că-l va zdrobi şi prinde mai înainte de a ajunge pe Cogheon, de aceea dădu ordin să intre în luptă toate cohortele şi legiunile sale. Dar Sarmis se făcuse nevăzut din mijlocul luptătorilor săi, iar comanda i-o trecuse lui Maevius. Pornise într-un ocol larg în goana calului, urcase sus pe creste şi se înapoiase la locul în care aşteptase ca romanii să pătrundă în lungul văii. Sosi la momentul potrivit: văzu cînd ultima cohortă şi ultimele centurii pătrundeau între munți, înaintînd grăbite spre Cogheon. Cîtva timp le urmări şerpuind în lungul văii şi, din loc în loc, primind cîte-o ploaie de săgeți şi de sulițe. Iscoadele aduseră vestea că afară în cîmp nu mai rămăseseră legionari. Un val de căldură plină de speranță şi de hotărîre îl cuprinse. Făcu un semn. Sosise clipa mult aşteptată, la care se gîndise cu înfiorare în zilele şi nopțile în care sufletul îi balansase între lumina plină de viață a izbînzii şi întunericul plin de descurajare al înfrîngerii. Buciumaşii începură să sune de-a lungul crestelor,

povîrnişurilor şi văii. Munţii şi pădurile răsunau, şi ecourile se pierdeau uşor pînă departe. Aşteptă cu strîngere de inimă, văzu primul val de fum ridicîndu-se către cer, sări pe cal şi, însoţit de o ceată de daci şi de gladiatori, porni pe creste, în goană nestăvilită, spre Cogheon. Valurile de fum se întinseră cu repeziciune. Răsunau chiotele şi strigătele de luptă ale dacilor şi sclavilor. Jos, în tot lungul văii, pădurea începu să trosnească, vîlvătăi mari de flăcări se ridicau din vîrfurile celor mai înalţi brazi, dogoarea şi fumul se simţeau pretutindeni. Cîteva clipe trecură numai, şi chiotele de luptă ale dacilor şi sclavilor începură să fie acoperite de strigătele şi urletele pline de spaimă şi de deznădejde ale legionarilor, care se vedeau încercuiţi de flăcări din toate părţile. Marcius Turbo dădu ordin să se înainteze repede în sus, spre Cogheon, urmînd cavaleria. Dar în scurt timp, caii deveniră de nestăpînit, speriaţi de fumul, dogoarea şi mirosul puternic din cetina ce ardea cu pîrîituri puternice şi cădea din înălţimea brazilor pînă în mijlocul drumului. Călăreţii erau aruncaţi şi călcaţi de cei ce veneau din urmă, caii speriaţi săreau peste pîrîu şi se aruncau în foc, printre trunchiurile golaşe şi fumegînde ale brazilor, unde dispăreau în flăcări. În acest timp, de sus de pe creste, cetele conduse de Burio pe o parte şi de Strombix pe cealaltă porniră atacul, mărind şi mai mult panica.

Sarmis se aşteptase ca greul luptelor să-l dea pe înălţimile ce duceau spre Cogheon, însă cînd sosi acolo văzu că situaţia se prezenta altfel decît prevăzuse. Purtate de valurile de aer şi de vîntul ce se înteţise o dată cu focul, flăcările se întinseseră repede şi cuprinseseră şi pădurile ce înconjurau clădirile şi Marele sanctuar : Cogheonul se transformase într-o uriaşă vîlvătaie. Cînd văzu ceea ce se petrecea, avu o strîngere de inimă, se simţi stăpînit de presimţiri rele, dar îşi reveni şi prinse din nou curaj : va înălţa un Cogheon şi mai mare, şi mai mîndru, fără zei, fără răutate şi ticăloşie. Trimise după Maevius - el trebuia să fie în partea stabilită lui pentru atac - dădu apoi ordin ca toate cetele să se îndrepte în grabă spre gura văii. Reuşi să prindă resturi de legiuni, resturi de cohorte şi de centurii, grupuri de legionari şi călăreţi fugind îngroziţi, şi le zdrobi cu setea urii şi-a dorului de libertate, de care erau cuprinşi şi dacii, şi sclavii. O parte din romani reuşiră să scape, şi printre ei se afla teafăr şi guvernatorul Marcius Turbo.

Regele şi căpeteniile ce-l înconjurau erau fericiţi, zdrobiseră puterea duşmanului şi nu-i mai rămînea acestuia altceva de făcut decît să părăsească în grabă Dacia. Sigur de victorie, nu porni în urmărirea resturilor legiunilor şi cohortelor ce se retrăgeau în panică spre Ulpia Trajana Sarmizegetusa şi dădu ordin ca luptătorii să se odihnească şi să se ospăteze, sărbătorind victoria. Se gîndi să aştepte retragerea romanilor dincolo de Dunaris, ca şi cum ar fi plecat de bunăvoie după înfrîngerea suferită şi să lase o cale deschisă împăcării şi recunoaşterii unei Dacii libere. De aceeaşi părere se arătară toate căpeteniile, pînă şi Maevius.

— Ți s-au adeverit toate spusele, Maevius : niciodată o bătălie nu se repetă întocmai, chiar dacă se dă în acelaşi loc, murmură Sarmis păşind rar pe poteca ce cobora în vale.

Lăsase calul înspumat în grija gărzii. Spre Cogheon, pîrjolul se întinsese pe toate crestele din jur. Dinspre apus se ridicau nori negri, amenințători, vîntul se schimbase şi sufla spre vale mai potolit. Erau semne de ploaie.

Maevius nu răspunse. Călca privind în jos, ca şi cum şi-ar fi numărat paşii.

— Dacă şi Decebal i-ar fi lovit tot aşa, poate că alta ar fi fost astăzi soarta Daciei, spuse Burio cu vioiciune, înfiorat încă de ceea ce văzuse.

Tarabostele îl privea pe rege ca pe-un zeu şi încerca pentru el un simțămînt adînc de recunoştință, de admirație şi de supunere.

— Viteazul Decebal n-ar fi săvîrşit o astfel de greşeală! se auzi o voce de după un brad, şi în fața lor se arătă Burillo.

Fața îi era împietrită, pătrunsă de îngrijorare, o tristețe adîncă se vedea în privirea lui. Era tot numai sudoare şi zbucium.

— Ce greşeală? îl întrebă Sarmis, mirat de apariția şi de cuvintele spuse de preot.

— Alerg să te găsesc, mărite rege! Nu-ti port ciuda că m-ai lăsat pe Cogheon, să cad pradă flăcărilor. Ştiu ce înseamnă să păstrezi taina unei bătălii pe care - trebuie să recunosc şi să te admir - ai dat-o ca un adevărat geniu militar. Preotul începu să zîmbească uşor, un zîmbet amestecat cu multă durere : Nici nu mă îndoiesc că regele ştia bine că Burillo are pe unde să se salveze. Acolo sus, totul a căzut pradă flăcărilor!...

— Dar nu-mi spui ce greşeală am făcut? insistă Sarmis.

— Mărite rege, ai cîştigat o bătălie şi ai pierdut un popor!

— Ce vrei să spui?

Vocea lui Sarmis păru schimbată, în ea răsuna o undă de nesiguranță.

— Arzînd Cogheonul, ai întărit teama poporului de mînia Marelui zeu, arzînd Cogheonul ai făcut dovada, aşa cum spun preoții, că Marele zeu este împotriva ta şi că el, Marele zeu, mîniat, şi-a ars pînă şi Marele sanctuar!

— Dar tu mi-ai spus că nu mai crezi în zei, Burillo!

— Tot aşa îți spun şi astăzi, mărite rege, dar gîndul meu se pierde ca un grăunte de nisip în credința poporului. Eu ți-am spus numai ce-o să creadă poporul, nu şi ce-or să facă preoții...

— Fii liniştit şi... curaj, Burillo! Dacii nu vor renunța la libertate în schimbul zeilor!

Sarmis porni în vale cu sufletul umbrit de o uşoară îngrijorare. Țintuit locului şi împietrit, Burillo privi mult timp după el, pînă îl văzu pierzîndu-se printre copaci însoțit de căpetenii.

5

De departe, printre trunchiurile groase ale copacilor se vedeau jucînd flăcări în mijlocul unei mici poiene. În jurul jăraticului stăteau înghesuiți, unii într-alții, daci şi sclavi, cu mîinile întinse spre foc şi frecindu-le într-una. De multe zile în şir, ploua fără încetare. Picături mărunte şi dese se cerneau, o dată cu frunzele ruginite, ce cădeau împroşcate de vînt. Pletele şi bărbile lor erau lungi, stufoase, neîngrijite, şi vîntul prinsese în ele boabe mici de apă, ce străluceau ca diamantele, la lumina într-una schimbătoare a flăcărilor. Toți erau trişti, slăbiți, nemîncați, îmbrăcați în haine zdrențuite.

Din susul povîrnişului se auziră paşi ce se apropiau. Din bezna nopții se iviră doi oameni.

— Ce se simte, Gruno, sînt străjile treze şi la locurile lor? întrebă unul mai bătrîn de lîngă foc pe unul din cei ce sosiseră.

— Linişte, moş Agitulp, nu se simte nimic. Ploaie, şi-atît. Ascultarăm de pe Colțul bursucului, de unde se aude tot ce se petrece în vale : nu se mişcă nimic, numai fîşîitul slab al ploii purtate de vînt te înconjoară din toate părțile.

Cei doi îşi făcură loc în jurul focului, înghesuindu-se printre ceilalți, şi întinseră spre flăcări mîinile umflate şi roşii de frig. După îmbrăcăminte se vedea că erau luptători, unul dac, şi celălalt sclav.

— Ne prinde iarna pe aici! murmură cineva oftînd cu deznădejde. Barem să fi apucat să trecem dincolo, la răsărit...

Un timp nu mai vorbi nimeni, numai foşnetul mîinilor frecate şi trosnetele buturugilor ce ardeau mai spărgeau liniştea cînd şi cînd.

— Zeii s-au pornit cu urgia pe noi, şopti unul subțirel şi slab, al cărui ochi luceau adînciți în orbite.

— Zeii? sări cel din fața lui, un bărbat cu fălci puternice, gît gros şi pumnii mari. Arată-mi mie, Ruggio, un zeu, şi ți-l strîng de gît pînă-i ies ochii din cap!

— Tu, Forcis, eşti ca toți gladiatorii : vă mîndriți că nu vă temeți de zei, continuă cel slab, numit Ruggio, dar uite că mînia lor...

— A zeilor? strigă Forcis, şi scuipă cu putere în jăratic poate vrei să spui că duşmănia preoților. De-aş avea o putere, i-aş prinde pe toți şi i-aş arde, aşa cum l-au ars ei pe Burillo.

Cel ce sosise, numit Gruno, un dac în putere, tînăr încă, se mişcă nerăbdător, cînd auzi numele lui Burillo.

— După rege, Burillo era cel mai înțelept şi mai învățat dac. Am auzit multe despre el. Eu am fost de față cînd preoții l-au judecat şi l-au ars, murmură Gruno.

— Spune, cum s-a întîmplat? îl rugară mai mulţi deodată.

— Păi să vă spun. Aşa cum sîntem noi, dacii, acum împărţiţi, daci care urmează pe rege şi daci care ascultă de preoţi, ne vînăm unii pe alţii şi trebuie să fii foarte isteţ ca să te descurci şi să scapi cu viaţă. Dacă mergi pe o cărare şi te întîlneşti cu trei-patru inşi, scapi teafăr numai dacă ai ghicit cu cine sînt ei şi te arăţi de partea lor. Eu fusesem trimis iscoadă, ca să văd ce se mai petrece pe Cogheon. Acolo, preoţii au început să ridice construcţii noi, pe ruinele înnegrite de fumul pîrjolului, şi mergeam în pasul calului pe o potecă de la marginea unei păduri. Cînd să ocolesc un colţ al desişului, am văzut înainte, la vreo sută de paşi, trei inşi călări venind spre mine. Trebuia să mă hotărăsc repede, şi m-am hotărît. De al noştri nu mă temeam, că aveam cu mine o tăbliţă de lemn cu sigiliul regelui. „Marele zeu să vă ţină pe voi toţi şi pe toţi dacii!", i-am salutat eu cînd m-am apropiat de ei. „Şi pe tine, băiete!", mi-a răspuns cel mai bătrîn, privindu-mă bănuitor. „Da-ncotro?", m-a întrebat apoi, oprind calul. „Pînă-n vale, la o bătrînă care are leacuri. Mi-e soaţa bolnavă greu şi mă tem că pleacă la Marele zeu şi-mi rămîn copilaşii orfani", le-am spus eu strîngînd frîul calului. „Credeam că eşti din ăia care umblă cu duhurile rele, căci aici îţi rămîneau oasele!", m-a ameninţat bătrînul. „Dacă vrei ca soaţa să ţi se facă bine, haide cu noi! Marele zeu şi-a arătat din nou puterea şi ne-a ajutat să-l prindem pe preotul acela ticălos, care ne-a batjocorit credinţa şi l-a trădat pe Marele preot Zundecibalm. Ne ducem spre Cogheon, a continuat el, astăzi ticălosul o să fie judecat şi pedepsit, aşa cum o vrea Marele zeu." „Păi soaţa?", am murmurat eu cu teamă. „Mă băiete, tot Marele zeu îi dă sănătate, nu baba aia cu leacurile ei. Mergi cu noi acolo şi te rogi zeului pentru ea!", mi-a spus el cu bănuială. „Dacă întîrzii?" am şoptit.

„Nu cumva ăi fi tot unul din ăia?", s-a răstit la mine bătrînul. Am întors repede calul şi le-am spus : „Haide să mergem!". Atunci m-a săgetat gîndul că nici nu se putea un prilej mai bun de a pătrunde sus însoţindu-i pe alţii, care erau chezăşie pentru mine. Trec peste tot ce-am făcut şi să vă spun cum l-au judecat pe Burillo. Erau mulţi capnoboţi strînşi pe treptele de marmură ale Marelui sanctuar. Unul dintre ei - nu i-am aflat numele, ţinea locul Marelui preot şi poate că o să fie chiar ales Mare preot - a început să-l întrebe pe sărmanul Burillo: „Să ne spui pentru ce ai dat drumul din lanţuri nemernicului acela de sclav, care se crede rege al dacilor, pentru ce ai arătat locul în care se afla tezaurul Marelui zeu de pe Cogheon şi pentru ce l-ai pîrît pe Zundecibalm, spunînd că l-ar fi trădat pe marele Decebal?" Burillo a început să vorbească încet şi rar. Era liniştit bunul Burillo, şi pe faţa lui n-am văzut spaimă. Dacă toţi dacii l-ar fi ascultat, acum n-ar mai fi nici urmă de preot în Dacia. Dar el a vorbit numai preoţilor care îl înconjurau şi cîtorva daci, cei mai mulţi bătrîni, înspăimîntaţi de teama zeilor. Vă spun şi eu ce mai ţin minte : „N-am trădat nimic, a început Burillo, i-am spus regelui tot ce trebuia să ştie ca

rege şi preoții îi ascundeau, căci el este adevăratul rege al dacilor!" L-am văzut cum a scos de la brîu un sul - părea de piele tăbăcită - şi l-a arătat preoților. „Uite dovada, a strigat el, Sarmis este regele Daciei, aşa cum scrie pe pergamentul cu sigiliul viteazului Decebal! Şi cînd țara se afla în mare primejdie, nu era datoria Marelui preot să pună la dispoziția regelui tezaurul Marelui zeu? i-a întrebat el, privindu-i tăios pe toți. Nu este aceasta legea noastră sacră din moşi-strămoşi? Dar în loc să facă asta, a spus el, Zundecibalm nu numai că n-a vrut să-l ajute, ci a căutat să-i dea în mîna romanilor pe cei doi regi : pe Diegis şi pe Sarmis. Dar Burillo se afla pe Cogheon, el ştia tot ce se mişca în jur şi tot ce urzea Marele preot — le-a strigat el dîrz - şi ca dac şi-a făcut datoria : a dat regelui Sarmis banii cu care să poată purta mai departe lupta împotriva legiunilor romane!" „Şi acum de ce nu mai luptă?", l-a întrebat capnobotul care ținea locul de Mare preot. Răspunsul lui a fost scurt şi tăios : ,,Pentru că preoții au trădat poporul, l-au ridicat împotriva regelui, sub cuvînt că aceasta este voia Marelui zeu, mîniat din cauza arderii Cogheonului. Preoții au vîndut libertatea poporului pornit să lupte împotriva duşmanului cotropitor şi s-au pus cu toții în slujba Romei!" Capnobotul l-a oprit şi i-a strigat, prins de mînie : „Vorbeşti ca şi cum n-ai fi fost niciodată preot!" Răspunsul lui Burillo a fost şi mai dîrz, şi mai răspicat : „Am fost şi sînt un preot al adevărului, al binelui şi al dragostei față de poporul în mijlocul căruia m-am născut şi al cărui sînge curge prin vinele mele. Ce ştiți voi?" A tăcut cîteva clipe, apoi a continuat cu voce uimitor de potolită şi cu totul stăpînit : „Ați îndemnat poporul să-l părăsească pe rege, ați îngrozit poporul speriindu-l cu mînia unui zeu care nu există şi v-ați dat cu toții de partea celor care ne subjugă! Poate că vă întrebați de ce vă vorbesc cu atîta linişte şi dîrzenie : fiindcă ştiu că din mîna preoților nu există decît o singură scăpare, moartea! Şi poate că vă mai întrebați : pentru ce am rămas preot? Vă răspund şi la asta : am rămas preot numai fiindcă am fost setos să învăț, să cunosc lumea, să aflu cîte ceva din ceea ce ştiau alții, şi numai ca preot am putut să prind multe taine ale adevărului, ale lumii în care trăim! Şi acum, ultimul meu cuvînt : Dacă a mai rămas un grăunte de mîndrie de daci în sufletele voastre, îndemnați poporul, cît nu este încă totul pierdut, să se alăture din nou acelora care stau ascunşi în păduri şi munți şi continuă lupta!" Cred că în clipa aceea toți tremurau şi nici unul n-a avut curajul să-i țină parte bunului Burillo. L-am văzut apoi cît de liniştit şi curajos a stat pînă cînd l-au cuprins flăcările din toate părțile şi l-au mistuit.

Un timp, toți tăcură, cu privirile ațintite asupra focului. Pe fețele lor slăbite, ce se pierdeau sub fuioarele mustăților şi bărbilor încîlcite, jucau luminile flăcărilor, dîndu-le o culoare purpurie.

— Şi i-ai spus totul regelui, aşa cum ne-ai povestit nouă, Gruno? îl întrebă bătrînul Agitulp.

— Da cui? El trebuie să ştie tot ce s-a petrecut!

— Multă amărăciune s-o fi strîns în inima lui! Se vede singur: Burillo ars de preoți, Dagio şi Chertebalos căzuți în lupte, Artaban şi Buziris căzuți şi ei, iar Maevius plecat fără urme. Bătrînul oftă. Şi nu-l înțeleg pe rege de ce nu se grăbeşte să trecem mai repede munții! Armata lui este acum mai mult de trei părți numai din sclavi şi abia o parte să mai fie daci...

— Au fugit dacii, numai din spaima pe care preoții au ştiut să le-o vîre în suflete! rosti Gruno cu revoltă, lovind cu un tăciune în buturuga ce ardea în fața lui. Regele ştie tot. L-am văzut cum se frămînta şi l-am auzit cum îi blestema pe preoți. Totul a fost pus la cale cu multă chibzuință şi cu multă şiretenie. Ştiți vorba : „Dacă vrei să împrăştii oile, lasă lupii să pătrundă în staul!". După înfrîngerea pe care romanii au suferit-o în lupta de pe Cogheon, unde puțin a lipsit ca toate legiunile să piară în flăcări, n-au trecut prea multe zile şi, cum ştiți cu toții, în armata regelui au dat năvală nenumărați daci şi sclavi, toți plini de curaj şi de speranță. Sclavii s-au arătat hotărîți şi cinstiți şi n-au părăsit pî lcurile lor, pe cînd dacii aceia abia veniți au început să fugă, dar nu singuri, fiecare se făcea nevăzut însoțit de cîte-o ceată de zece, cinsprezece şi chiar mai mulți. Ce se petrecea, regele nu putuse să înțeleagă. Abia tîrziu, cînd a aflat, n-a mai putut să facă nimic, mulți fugiseră. Şi cine credeți că fuseseră dacii cei nou-veniți alături de el?

— Vrei să spui că preoți? întrebă Forcis.

— Da, preoți, toți îmbrăcați ca luptători daci! Acum, toată Dacia e cuprinsă de teamă şi toți, îngroziți, aşteaptă o nouă răzbunare a Marelui zeu, răzbunare prin foc, trăsnete, grindină, cutremure, secetă şi molime, de care le vorbesc preoții în fiecare zi şi în fiecare clipă. Gruno continuă să scormonească în jar cu tăciunele pe care îl avea în mînă şi să vorbească rar, cu multă tristețe : Ploile, grindina şi cutremurul acela îngrozitor, care au urmat după arderea Cogheonului, toate au vîrît spaima în sufletele celor slabi şi le-a mărit teama de Marele zeu...

— Sclavii nu-l vor părăsi niciodată! murmură Forcis, şi vinele începură să i se umfle pe gîtul gros. Noi sclavii nu-l avem decît pe el. El este pentru noi zeul, conducătorul şi speranța. Să recunoaştem cinstit : acum, Sarmis este mai puțin rege al dacilor şi mai mult căpetenie a sclavilor răsculați.

— Tu ai dreptate, Forcis, întări Gruno cu scîrbă. Dacii s-au ticăloşit, arde-i-ar focul cu Marele zeu cu tot!...

— Uite, eu sînt bătrîn, rupse tăcerea Agitulp, care tot timpul ascultase, şi mă mai tem, mai cred în zei, că de, zilele mele sînt numărate, dar eu zic aşa : regele e una, Marele zeu, alta. Noi dacii am fost tari şi am fi fost şi mai tari dacă preoții nu trădau. Nu pot să pricep de ce au făcut ei asta?...

— Şi ploaia asta ticăloasă nu mai conteneşte! murmură unul.

— Mai puneți buturugi pe foc, îndemnă Agitulp, şi aveți răbdare, că acum se. ivesc zorile.

— Eu am plecat, spuse Gruno. Mă duc la locul meu, garda regelui

trebuie să fie veşnic trează.

Gruno nu apucă să se ridice, că tresări auzind nechezat de cal. Toți săriră în picioare o dată cu el. De departe, printre copacii pădurii, se apropia ropot de potcoave.

— Cine nu stă lîngă foc vede ca ziua, altfel n-ar putea să meargă în trapul calului, spuse bătrînul. E vrunul de-ai noştri, aduce vreo veste mare, de se grăbeşte atît, altfel, de era duşman, străjile îl puneau de mult la pămînt.

Din întuneric apăru un roman, cu toga zdrențuită, peste care avea aruncată o pelerină tot atît de ruptă.

— Maevius, murmurară toți cu uimire, ridicîndu-se,

— Da, Maevius! spuse el sărind jos de pe cal şi apropiindu-se grăbit de foc. M-a prins de tot frigul. Jos în vale, m-am mai încălzit nițel în cojocul unei străji. Noroc că m-a recunoscut!

Se strînseră cu toții în jurul focului, îngrijorați, dar şi dornici să afle veşti.

— Nu stau, continuă el frecîndu-şi mîinile în apropierea flăcărilor, trebuie să vorbesc cu Sarmis. Mai e mult pînă la el?

— Tabăra este ceva mai sus, pe poiana cea mare din mijlocul pădurii, lămuri Gruno. Tocmai mă pregăteam să pornesc într-acolo.

Maevius, îmbătrînit şi mai slăbit, se întoarse şi privi la rînd pe fiecare.

— Da, tot fețe cunoscute, spuse el oftînd.

— Ne-ai părăsit, tribune, l-ai lăsat singur pe rege! murmură bătrînul Agitulp, clătinînd din cap.

— Ca un prost, m-am lăsat înfricoşat de aiurelile preoților, spuse fără să-şi poată stăpîni un zîmbet.

Ceilalți rîseră cu poftă.

— Asta n-o credem noi, bunule Maevius! zise Forcis. Tu te ai cu preoții şi cu zeii ca pisica cu cîinele, altceva te-o fi făcut să pleci...

Frecîndu-şi tot mai tare mîinile, Maevius se întoarse spre Gruno, fără să-i dea un răspuns lui Forcis.

— Putem pleca? îl întrebă pe Gruno.

Toți se priviră mirați. Se întîmpla ceva deosebit. Fiecare se simțea săgetat prin inimă, căldura îl năpădea, fața i se împurpura, ducea mîna spre mînerul spadei şi îl strîngea cu putere.

— Da, bunule Maevius! răspunse Gruno.

— Aşa, strîngeți mînerele spadelor, le spuse el, vă mai aşteaptă încercări grele!

Maevius îşi luă calul de frîu şi se pierdu în întuneric după Gruno.

În bordeiul său, Sarmis nu putuse să ațipească toată noaptea. Mult timp urmărise pîlpîirile slabe ale opaițului din firida adîncă şi îşi depanase viața. Fusese la un pas de izbîndă, ajunsese să lupte în cîmpia Sarmizegetusei, aflase că romanii se retrăgeau în grabă pe drumul prin Tibiscu, spre Lederata şi Viminacium, cînd uneltirile preoților îi făcuseră

pe mulți daci să-l părăsească. Apoi, ca şi cum totul fusese anume pregătit, urmase o întoarcere vijelioasă : o lovire, combinată cu o încercuire de către legiunile romane, din care scăpase numai datorită vitejiei fără seamăn a dacilor rămaşi credincioşi, a gladiatorilor şi a sclavilor. Loviturile nu conteniseră după aceea şi fusese nevoit să se retragă tot mai adînc în munți. Toamna trecuse, iarna era aproape, iar el încă nu luase o hotărîre. Înainte, cînd poporul era alături de el, din toate părțile, din toate satele, dacii trimiseseră îmbrăcăminte şi hrană, mai multe decît avusese nevoie, pe cînd acum nu mai putea să obțină nimic. Cei care îi rămăseseră credincioşi erau urmăriți şi fugăriți de cetele ce cutreierau țara în lung şi-n lat, întărîtate şi conduse de preoți. Capnobotul Iazio devenise Mare preot, scurt timp după ce fusese prins şi ars Burillo.

Tresări auzind sforăit de cal şi murmur de voci. Sări de pe patul cu fîn şi îşi încinse repede spada. Auzi desluşit vocea lui Gruno :

— O să mai aştepți nițel, regele nu s-a trezit, dar acum o să se lumineze de ziuă...

— Trebuie să-l trezim, nu e timp de pierdut!

Recunoscu vocea lui Maevius. Presimțiri rele îl năpădiră. Se repezi la uşă, o deschise şi ieşi afară. Abia le desluşi fețele în întunericul mărit de apropierea pădurii.

— Maevius! strigă alergînd spre el.

— Eram sigur că nu dormi, altfel nici n-aş fi vorbit aşa de tare ca să mă auzi. Da, eu sînt, Maevius, cel care te-a părăsit...

Se repeziră unul spre altul şi se îmbrățişară.

— Nu m-am socotit niciodată părăsit de tine, Maevius, îi spuse Sarmis, adînc tulburat. Ceea ce m-a neliniştit a fost numai tăcerea ta.

— Sclavii mai au nevoie de mine, Sarmis. Nu numai aceştia care te urmează, ci şi ceilalți, nefericiții ținuți legați în lanțuri la ferme şi pe şantiere.

— Vrei să spui că n-ai plecat fiindcă ai socotit că totul era pierdut? Dar haidem în bordei, acolo vom vorbi fără ochi şi urechi în jurul nostru.

— Ți-a slăbit încrederea în cei care te înconjoară?

— Nu, Maevius, nu mi-am pierdut-o, dar văd deznădejdea în ochii lor şi-i înțeleg. Poate că nu-i mai ține decît speranța. Aşteaptă ziua cînd eu voi mai face o minune, aşa cum a fost lupta de la Cogheon...

Maevius îl urmă în bordei. Sarmis săltă opaițul mai mare şi îl trase în gura firidei.

— Te-am auzit spunîndu-i lui Gruno că nu e timp de pierdut. Ce se petrece, ce veste mi-aduci? îl întrebă cu multă nerăbdare.

Maevius se aşează pe un colț al patului.

— Stai şi tu, Sarmis! îți voi spune totul pe scurt, iar tu să iei repede o hotărîre. Tuşi de cîteva ori şi continuă : Cît timp am stat lîngă tine, am fost chinuit de gîndul că ceilalți sclavi, cei care nu reuşiseră să scape şi să vină lîngă noi, poate că erau supuşi la cele mai groaznice torturi, răzbunare a

stăpînilor şi supraveghetorilor furioşi de răscoala şi unirea celor răsculați cu dacii. Ceea ce am găsit mi-a arătat că îngrijorarea mea nu fusese neîntemeiată. Am plecat cînd am aflat că Marcius Turbo avea ca primcontubernal pe un tribun; bun prieten al meu şi-al lui Vitellius. Mă puteam bizui pe el, pentru a-l determina pe guvernator să mai îndulcească viața sclavilor, a celor care nu s-au revoltat. Şi n-aş putea să spun că n-am reuşit. Am umblat apoi mult pe la ferme şi prin şantiere, am stat printre ei, am băut împreună, am glumit, i-am făcut să mai uite viața ticăloasă pe care o duc, căci eu am rămas pentru ei tot Maevius, poetul rătăcitor şi nebun, fără a înceta să aflu tot ce se mai pregăteşte împotriva ta. Îți aduc două veşti : am aflat că împăratul Hadrian va veni în Dacia în primăvară. Guvernatorul a anunțat la Roma că răscoala sclavilor şi dacilor a fost înfrîntă, asta ar fi prima veste. A doua veste - şi pentru asta m-am grăbit să ajung cît mai repede la tine - este că Marcius Turbo se pregăteşte să-ți dea o lovitură fulgerătoare. Am reuşit să aflu totul de la Julius Sibaris, tribunul, prietenul meu şi primul contubernal al guvernatorului. Ceea ce l-a înfuriat mult pe guvernator a fost faptul că de cîte ori a încercat să te mai angajeze în luptă, tu şi armata ta vă făceați nevăzuți, ca intrați în pămînt. Şi-a dat seama că ai iscoade peste tot şi afli repede cele mai mici mişcări ale cohortelor şi centuriilor sale. Acum îşi pregăteşte altfel lovitura : desface cohortele în manipule şi cete mici, le împrăştie deghizate pe la ferme, şantiere şi prin pădurile din apropierea taberei tale, cu ordinul ca într-o anumită noapte să se strîngă în unele locuri alese, şi de acolo, fără să-ți mai lase timp, te prinde strîns, ca într-un cleşte. N-am putut însă să aflu de la tribunul Julius Sibaris ziua cînd va fi dată lovitura. Spunea că n-o ştie nici el, numai Marcius Turbo, prin curieri militari speciali, a trimis ordinele pe pergamente sigilate. Mi-a spus tribunul, rîzînd : „Barbarul poate să fie lovit şi azi, mîine, peste o săptămînă, peste o lună". De aceea am alergat într-un suflet să-ți dau de veste.

— Aşadar, peste o zi, două, o săptămînă, murmură Sarmis.

—Trebuie să iei o hotărîre chiar astăzi. Îți închipui că eu n-am putut veni aici de-a dreptul de la Ulpia Trajana, căci s-ar fi putut ca cineva să mă urmărească şi să cad în mîinile iscoadelor romane.

La lumina opaițului, figura lui Sarmis, cu fălcile strînse, cu privirea tăioasă şi cu sîngele ieşit în obraz, frămîntat de ură şi de îngrijorare, părea sculptată în bronz. Rămase mult timp nemişcat. Cînd sări în picioare, Maevius tresări.

— Am pornit soli la triburile vecine, cu bani mulți şi daruri, să-mi trimită ajutoare. Nu s-a întors nici unul, şi nici nu-i mai aştept. Chiar astăzi ridic tabăra şi-o apuc spre răsărit, dincolo de munți. Cum se luminează, încep pregătirile, trimit să strîngă străjile şi pornesc înainte iscoadele.

— Nu se găseşte altă cale, mai bună? îl întrebă Maevius.

Sarmis îl privi întrebător şi mirat :

— Ce altă cale? Să dau drumul la toți să se împăştie şi să scape fiecare cum poate?

— Ar fi mai bine, murmură Maevius cu mult îndemn, decît să fie prinşi şi duşi la galere.

— Nu, Maevius, nu pot să-i văd nici în gînd pe aceşti oameni dragi, care m-au urmat, au luptat şi au suferit lîngă mine, încercuiți şi luptînd singuri, cuprinşi de disperare, unul contra cinci, zece, douăzeci de legionari. Trebuie să luptăm toți strînşi, de vom fi încercuiți, şi ca un ciocan uriaş să lovim într-o parte sau în alta şi să ne facem o ieşire din capcană!

— Poate că ai şi tu dreptate, rosti Maevius oftînd.

Prin crăpătura uşii pătrundea o dungă slabă, care încetul cu încetul devenea mai luminoasă. Afară se iveau zorile. Vîntul se înteți se. Printre picăturile de ploaie, rafalele purtau fulgi, de zăpadă rari şi mari. Sarmis începu să se îmbrace, punîndu-şi armura şi strîngîndu-şi curelele. În liniştea din bordei, de departe se auzi ră sunete de buciume. Ecoul le aduse în valuri repetate. În aceeaşi clipă, în apropiere, sus pe platou, răspunseră altele, cu aceeaşi chemare.

— Sunete de luptă! strigă Sarmis îngrijorat. Maevius sări în picioare şi o paloare îi acoperi fața.

— Fugi, Maevius! îl îndemnă Sarmis, trăgînd spada.

— Încotro? Pînă acum nu m-am dovedit un trădător şi nu vreau să fiu nici de acum înainte. Spada mea e slabă, să-mi dai una mai tare şi un scut.

Platoul începu să răsune de freamăt, de mişcare, de îndemnuri şi blesteme. Strombix îşi aşeză sclavii pe linii de luptă. Rhesos şi Dapyx pregătiră cetele de daci. Din vale, de pe coastă şi din susul muntelui străjile veneau în fugă, sunînd din cînd în cînd chemarea la luptă. Din vale se auziră ropote de cai ce se apropiau în goană. În mijlocul luptătorilor, Sarmis îi îndemna şi le arăta calea de retragere în rînduri strînse.

— Nu pot să-mi iert, Sarmis, greşeala pe care am făcut-o. Dacă nu făceam ocolul şi porneam în goana calului de-a dreptul încoace, soseam de acum trei zile. Astăzi, tu ai fi fost departe, dincolo de munți.

Sarmis nu-i răspunse, se repezi spre vale, urmat de luptători, pentru a lovi centuriile duşmane ce înaintau cu atîta iuțeală.

De la prima ciocnire, legionarii dădură înapoi în dezordine. Aşteptau întăriri. Sarmis nu pierdu nici o clipă şi porni în susul muntelui, dar, dintr-acolo, alte centurii năvăliră. Atacul se dădu cu toată furia şi dîrzenia disperării. Legionarii se retraseră, continuînd să lupte. Dacii şi sclavii porniră tot mai sus. Nu merseră mult, că un nou val le tăie înaintarea şi o nouă încăierare se produse. Din mai multe părți, alte centurii apărură.

Era către amiază cînd încleştarea ajunse în toi. Luptau pe viață şi pe moarte dacii şi sclavii, folosindu-se de fiecare copac, de fiecare colț de stîncă şi de fiecare poziție bună de luptă. Se formară mai multe grupuri,

avînd în mijloc căpetenii : unul pe Sarmis, altul pe Maevius, altele pe Strombix, pe Rhesos, pe Staberius şi Dapyx. Copleşite de numărul mare al legionarilor, grupurile răsculaţilor se micşorau şi se îndepărtau tot mai mult unele de altele. Ninsoarea, se înteţise, şi o ceaţă deasă acoperea pădurile şi munţii.

În toiul luptei, Sarmis se văzu încercuit. Romanii îl căutaseră mult pînă îl recunoscuseră. El se aştepta ca lupta să se întreţească în jurul său. Îşi încorda forţele şi-i îndemnă la luptă pe cei ce-l însoţeau. Simţea cum numărul mare de legionari îl va copleşi sub ploaia loviturilor. Era hotărît să nu le cadă viu în mînă. În jurul său se produse mai multă mişcare şi auzi lovituri mai dese şi mai puternice. Gladiatorii îşi făceau drum pentru a-l despresura. În acelaşi timp, tot mai mulţi legionari erau împinşi într-acolo. Învălmăşeala se mări repede, şi ceata din jurul său începu să se destrame. Fiecare dac, fiecare sclav şi fiecare gladiator lupta cu mai mulţi romani deodată. Sarmis nu simţea că pe faţă sîngele îi curgea în şiroaie, nu vedea că pumnul în care strîngea mînerul spadei era acoperit într-o năclăială de sînge, cînd în toiul luptei şi al învălmăşelii îl zgudui ca un trăsnet o lovitură grea, care îl făcu să se frîngă. Loviturile ce urmară nu le mai simţi. Nu simţi nici cînd căzu întins pe pămînt şi nu văzu nici cercul de legionari ce se închise în jurul lui în aceeaşi clipă. Nu trecuse mult după amiază cînd, de sus de pe munte, legionarii începură să împingă în vale, cu înţepături de suliţe şi de spade, grupuri de sclavi şi de daci, legaţi unii de alţii cu lanţuri şi cu frînghii groase. În urma lor, pădurile şi văile răsunau de urletele, vaietele şi blestemele răniţilor căzuţi şi de o parte, şi de alta. Puţini dintre răsculaţi reuşiseră să scape din încercuire şi dispăruseră în desişurile pădurilor. Vîntul se înteţise, şi fulgi mari şi deşi erau purtaţi în vîrtejuri iuţi în lungul văii. Pămîntul începuse să se albească de omăt.

6

Anul Romei 872[1]. Soarele se ridica încet peste crestele munţilor şi alunga pîcla, îngrămădind-o în susul văilor. Prin aerul liniştit, răcoros şi curat, vîrfurile munţilor, încă purtînd cuşme albe de zăpadă, se profilau atît de aproape, încît păreau că se pot atinge cu mîna. Nu trecuseră decît puţine zile după calendele lunii mai. Totul era proaspăt, verde, luminos,. nou.

Pe drumul ce ducea spre Ulpia Trajana Sarmizegetusa se auzea un scîrţîit prelung, şi de la o cotitură se ivi o cotigă cu două roţi, trasă de un măgar, îndemnat la mers de un băiat, care nu arăta să fi trecut de paisprezece ani. Se vedea că se grăbeşte. Lovea şi înghioldea într-una

1 Anul 118 e.n.

animalul şi privea îngrijorat cum, în această zi, soarele parcă se ridica prea repede, iar măgarul mergea prea încet. Nuiaua verde de alun cu care îl îndemna la mers se rupea bucăţică cu bucăţică la fiecare lovitură, şi fîşii din coaja ei fluturau în vînt, ca nişte vîrfuri de bici. În spatele lui, înfundată în paie, stătea o bătrînă, neputincioasă, pe care o învinseseră anii şi durerea. Aceşti doi călători atît de îngrijoraţi şi atît de grăbiţi erau bătrîna Malva şi micul Dicomes.

— Mînă, mînă mai repede măgarul, sufletul meu! îl îndemnă bătrîna.

Pe faţa ei zbîrcită, vîntul îi flutura şuviţele de păr alb, şi cu greu se putea vedea frămîntarea ce o chinuia.

Copilul se săltă în picioare, trase cu putere de sfoara legată de căpăstru şi începu să-l lovească din toată puterea. Măgarul zvîcni speriat, se poticni de o piatră şi fu gata să cadă, cotiga se zgudui, o hulubă căzu şi se îmboi în pietrele drumului, băiatul îşi pierdu cumpănirea şi căzu peste crupa animalului.

— Ce-ai făcut, Dicomes? strigă bătrîna, speriată. Marele zeu şi-a întors de tot faţa de la noi! se vaită apoi, oftînd greu.

Băiatul sări jos, blestemînd măgarul. Încetarea huruitului şi hurducăturilor cotigii mări şi mai mult liniştea cîmpului. Deasupra lor, pierdută în seninul cerului, cînta o ciocîrlie. De departe se auzea murmur slab, strigăte şi chiote. În zare se contura clădirea întinsă a amfiteatrului.

— Ce s-aude, bunico? întrebă el, grăbit să lege la loc huluba.

— Se bucură, rîde şi strigă mulţimea în amfiteatru, dornică să vadă cît mai repede cum sînt omorîţi oameni.

— Dacă sosim prea tîrziu?

— Nu, puiul mamei, n-avea grijă, romanii încep serbările numai după ce au mîncat de dimineaţă, cînd soarele este ridicat mult pe cer, către prînz. Astăzi o să înceapă şi mai tîrziu. Cică a sosit stăpînul Romei, nu l-ar mai răbda cerul, şi în cinstea lui s-a pregătit spectacolul. Dar haide, ce tot faci acolo, nu poţi să înnozi mai repede o sfoară?

— Acu sînt gata! Crezi c-o să-l vedem azi pe tata?

— Poate. D-aia şi mergem. Se spune că astăzi vor fi scoşi în amfiteatru alţi daci să se bată între ei sau să se lupte cu fiarele sălbatice.

— Dar dacă l-o fi dus la Roma?

— Nuu... este aici!...

Bătrîna oftă. Se ridică puţin, se răsuci şi se aşeză mai bine pe paie.

— Astăzi or să-l scoată... ticăloşii, lua-i-ar duhurile rele, îl scot ca să arate împăratului pe căpetenia dacilor şi a sclavilor răsculaţi!

Cu mişcări repezi, Dicomes sări în cotigă şi începu să îndemne din nou măgarul la drum.

— Poate că împăratul o să-i lase viaţa lui tata, pentru a-l duce cu el la Roma, spuse întorcînd capul spre bătrînă.

— Nu face el asta! Romanii nu-l recunosc pe Sarmis ca rege. Pentru ei, el nu este decît o căpetenie a sclavilor porniţi la răscoală şi a cetelor de

daci latroni, cum le spun ei...

Cuvintele bătrînei se pierdură repede, acoperite de ropote de cai. Un grup de tribuni, centurioni şi decurioni, cu cîţiva legionari, toţi îmbrăcaţi ca de paradă, îi prinse din urmă în galopul cailor. Cînd ajunseră în dreptul lor, un centurion strînse frîul calului, se întoarse spre cotigă şi-i tăie drumul. Măgarul se sfii într-o parte, coti spre marginea drumului, şi în aceeaşi clipă cotiga se răsturnă în şanţ. Luptîndu-se cu paiele, bătrîna căută să iasă la lumină. Centurionul şi cei cîţiva decurioni care se opriseră să privească izbucniră în hohote de rîs şi, dînd pinteni cailor, porniră după ceilalţi, vorbind tare şi înveseliţi.

— Blestemaţi să fiţi de toţi zeii şi de toate duhurile! strigă după ei bătrîna.

Vînăt de furie, băiatul ridică pumnii spre ei, ameninţător :

— Tata a omorît mulţi dintre voi, eu mă jur să trimit în Infern şi mai mulţi!

Sări repede, îndreptă cotiga şi o urcă sus pe bătrînă. Porni îndemnînd şi mai mult măgarul la mers.

Dis-de-dimineaţă, o mulţime pestriţă - bărbaţi şi femei, bătrîni, tineri şi copii - umplea uliţele înguste ale Ulpiei Trajana Sarmizegetusa, se revărsa pe via Dacia Trajana şi pe via Roma, se unea într-un şuvoi nesfîrşit pe via Ulpia Trajana şi se îndrepta spre amfiteatru. Fiecare era dornic să apuce un loc cît mai bun în tribune. Veselă şi zgomotoasă, mulţimea se amesteca la porţile amfiteatrului cu lorarii, gladiatorii şi mestigoforii, care se grăbeau să facă ultimele pregătiri, după voia lanistului Alfius, organizatorul spectacolului. Din carcerele întunecoase de sub tribune se auzeau urletele cîinilor, lupilor şi leilor înfometaţi, ce umpleau de bucurie şi de nerăbdare mulţimea, în aşteptarea plăcerii pe care le-o va produce spectacolul. Valuri de strigăte, de chiote şi de rîsete pluteau pe deasupra tribunelor şi se pierdeau într-un ecou slab spre munţii ce străjuiau valea.

Toată iarna se făcuseră pregătiri pentru spectacolul ce avea să se desfăşoare în faţa împăratului, şi ele nu conteniseră nici în primăvară. Acum, Ulpia Trajana Sarmizegetusa trăia zile de mare sărbătoare. De cîteva zile, sosise cu mare alai stăpînul Romei şi al Daciei, împăratul Hadrian.

Tribunele gemeau de marele număr de spectatori : patricieni, negustori, plebei, liberţi, veterani, coloni şi daci ocupau pînă la ultimul loc. Saltimbanci şi măscărici umblau dintr-o parte-n alta înveselind mulţimea în schimbul unui bănuţ, oricît de mic. Cînd în amfiteatru răsunară trompetele anunţînd sosirea împăratului, Hadrian intră în tribuna imperială, însoţit de Marcius Turbo şi de senatorii cu care venise de la Roma.

— Ave, imperator! Ave, Caesar! izbucni din mii de piepturi ca un tunet.

Bătrîna Malva şi micul Dicomes cu greu reuşiră să se strecoare printre

spectatori şi să-şi găsească locuri de unde puteau să vadă mai bine întreg amfiteatrul. Ameţit de larma din jur, frămîntat de grijă şi de teamă, uimit de ceea ce vedea, băiatul privea cu ochii lui limpezi şi mari, albaştri ca seninul cerului, mulţimea veselă şi zgomotoasă. Pletele lungi, blonde, ondulate jucau pe umerii lui în uşoara adiere a vîntului.

Lîngă tribuna imperială stăteau de vorbă Nesmesianus, unul dintre cei mai bogaţi patricieni din Dacia, şi tribunul Procilius, eroul care prinsese pe căpetenia dacilor şi sclavilor.

— Pe toţi zeii, tribune, cum ai reuşit să-l prinzi pe regele barbar?

— Rege?! Nesmesianus, vezi să nu te-audă cineva, împăratul şi guvernatorul s-ar supăra foc dacă ar afla că tu, un patrician bogat, vezi în el un rege! E un sclav împuţit, care a îndemnat pe alţi nenorociţi la răscoală şi care prinsese poftă să fie şi rege, bineînţeles un rege barbar, al unui popor barbar. Vrei să-ţi spun cum l-am prins? N-a fost uşor!...

— S-a împiedicat barbarul de tine cînd ai căzut de frică, văzîndu-l?

— Îţi place să glumeşti, Nesmesianus! Să-l vezi în faţă, dar nu aici în amfiteatru, păzit de pretorieni, ci pe cîmpul de luptă, şi mă leg pe zece mii de sesterţi că arunci spada din mînă şi fugi. Are o privire ce te îngheaţă şi dă lovituri de spadă cu atîta iscusinţă, încît adversarul nu-i scapă nestrăpuns. Cînd l-am prins, se apăra ca o fiară, încolţit de cei mai aprigi legionari, cei mai ageri în luptă. Am rămas uimit, şi totul s-a răscolit în mine cînd vedeam cum doboară oameni pe care-i socotisem de neînvins...

— Şi atunci ai căzut înspăimîntat, Procilius! glumi din nou Nesmesianus.

— Cred că tu n-ai fost niciodată pe un cîmp de luptă şi nu ştii ce înseamnă un om ager, care luptă disperat, hotărît să moară. În clipa aceea, barbarul făcea cît zeci de legionari. De el nu te puteai apropia. Spre norocul meu, am zărit printre frunzişul căzut un lemn lung de vreo opt coţi şi gros cam ca pe picior, l-am ridicat repede şi l-am pălit cu putere pe barbar. Am vrut să-l lovesc în cap, şi-am nimerit alături, în umăr. A căzut ca trăsnit. L-am mai lovit de cîteva ori, căci nu i-am lăsat pe legionarii mei să-l străpungă cu spadele. Ştiam că guvernatorul ţine mult să prindă viu pe căpetenia sclavilor şi dacilor latroni.

Ascultîndu-l, Nesmesianus începuse să-l bată uşor cu palma pe umăr. Prinse momentul şi-l întrerupse ;

— Meriţi o frumoasă răsplată, Procilius, şi nu mă îndoiesc că guvernatorul sau poate chiar împăratul îţi vor arăta aprecierea şi bunăvoinţa lor. Barbarul mi-a omorît doi dintre cei mai buni prieteni ai mei.

— Ştiu, mi-ai mai spus-o : pe Eurotas şi pe Fortunatus.

— Da? Am uitat! Cînd, cu ce ocazie ţi-am spus?

— Văd că ai uitat! Sînt gata să jur pe Proserpina că te prefaci că ai uitat. Ai uitat şi că ai pus un mare preţ pe capul barbarului, pe care cred că a sosit vremea să-l plăteşti aceluia ce l-a prins. Tribunul îl apucă de

braț şi continuă în şoaptă : Ar trebui să ştii, Nesmesianus, că un tribun tînăr care nu ocoleşte tabernele şi nu pregetă să alerge după o femeie frumoasă are întotdeauna nevoie de bani, Să nu-mi spui acum că nu-ți mai aminteşti, că vinul fusese prea tare...

— Vei avea prețul, tribune! Sau nu, îți voi da o sumă îndoită, ca să-ți arăt cît prețuiesc fapta ta plină de eroism...

— Care te-a făcut să dormi liniştit şi să umbli prin Dacia fără pic de teamă.

— Îți dau din banii lui Fortunatus. Cînd am părăsit amîndoi Roma, săraci şi disperați, din îndemnul prea iscusitului şi minunatului Eurotas, ne-am legat în scris că întreaga avere a aceluia care moare înainte rămîne celuilalt. Cît priveşte liniştea şi siguranța, te înşeli, tribune! Nu a trecut prea mult timp de cînd o ceată de latroni au atacat şi jefuit o fermă, vecină cu ferma mea de lîngă Napoca, i-au pus foc şi l-au omorît pe stăpîn. Sînt încă pline pădurile de barbari şi de sclavi înfometați şi goi, fugăriți de pretorieni şi de legionarii de la castre.

Cînd tăcu, Nesmesianus văzu că de mult Procilius nu-l mai asculta şi se uita atent spre tribuna împăratului, învăluită în lumina plăcută şi veselă a soarelui. În tribune se mărise tumultul şi zumzetul, şi mulțimea aştepta cu înfrigurare ca stăpînul Romei să facă semnul de începere a spectacolului. Întreg amfiteatrul părea o floare uriaşă, presărată cu toate culorile. Umbrele, evantaie şi eşarfe erau mişcate de spectatori pentru a-şi face umbră şi răcoare, şi în mişcarea lor continuă şi neritmică păreau nenumărați fluturi în zbor nepotolit.

Împăratul se întoarse spre guvernator, după ce privise mulțimea din tribune, impresionat de aclamațiile şi delirul cu care îl primise. Era bine odihnit şi bine dispus. Miile de priviri îndreptate asupra lui nu-l stînjeneau, îl făceau să se simtă mare, puternic, bun şi iubit de popor.

— Spune-mi, Marcius Turbo, cum de-ai reuşit să restabileşti aici liniştea şi ordinea? Anul trecut situația devenise atît de îngrijorătoare, încît era să-ți dau ordin să părăseşti această provincie şi să retragi legiunile dincolo de Danuvius. Acum, pare că totul a fost un vis urît. Văd asta pe fețele celor din tribune : veselie, voie bună, mulțumire...

Guvernatorul, un bărbat în vîrstă, brunet, bine păstrat, plin de viață şi de energie, cu privire iute şi adîncă, se înclină cu respect.

— Nu eu, majestate, ci legiunile imperiului au făcut totul!

— Lasă modestia, Maroius Turbo, tu ştii mai bine decît mine că zece legiuni nu prețuiesc cît un comandant bun. Cînd te-am trimis pe tine, aici era un dezastru, şi legiunile mele puteau să fie sfărîmate.

Cu acelaşi adînc respect, guvernatorul se înclină din nou. Pe lîngă el, bărbat înalt şi bine făcut, împăratul, scurt şi cu pornire spre îngrăşare, arăta ca un negustor în fața unui cavaler, un negustor în mantie de purpură.

— Ai spus cuvinte drepte, majestate! Situația aici era grea, iar

barbarul, căpetenie a răscoalei, se dovedea un om viteaz şi hotărît. Am încercat mai întîi să potolesc triburile vecine, cărora barbarul le cerea ajutor : pe iagizi i-am bătut, pe roxolani i-am cumpărat şi le-am promis stipendii anuale, pe care nu ştiu dacă majestatea-voastră le-a recunoscut. Un guvernator a angajat imperiul...

— Da, da! Bine, bine! murmură împăratul.

— Pe alții i-am amenințat. Socotisem că-l am în mînă pe barbar cînd am pornit spre Cogheon, dar lovitura lui a fost atît de iscusită şi de fulgerătoare, încît a băgat spaima în legiunile şi cohortele noastre. Pierderile au fost îngrozitoare! Cine se gîndea că ne întinsese o cursă cu atîta dibăcie şi că va pune foc pădurilor? După aceea, am căutat să-l lovesc altfel : prin preoți, şi am reuşit. Ultima lovitură i-am dat-o numai după ce am cunoscut bine felul lui de luptă, şi l-am surprins cu totul nepregătit. Marcius Turbo tuşi de cîteva ori şi privi în arenă. Majestate, mulțimea şi lanistul aşteaptă nerăbdători semnul de începere a spectacolului.

— Da, da, numaidecît, dar, Marcius Turbo, aş vrea să vină aici tribunul acela care l-a prins pe căpetenia sclavilor...

— Şi rege al dacilor, majestate! De multe ori m-am gîndit că poate n-ar fi fost rău dacă imperiul îşi făcea în această parte un astfel de aliat, iar împăratul un astfel de „client"...

— Ştiu, Marcius Turbo, am primit mesajul tău, dar nici eu, nici senatul... Acum s-a terminat, e bine şi-aşa!

Hadrian ridică brațul şi trompetiştii începură să sune. Mulțimea izbucni în urale. Porțile mari ale arenei se deschiseseră, şi prin fața tribunelor porniră în pas cadențat două grupuri de gladiatori cu trupurile goale, frumos bronzate şi cu musculaturi puternice. În fruntea lor mergea lanistul Alfius. Ajunşi în dreptul împăratului, se opriră, se întoarseră spre tribună şi salutară :

— Ave, Caesar, imperator! Morituri te salutant! Lupta lor a fost scurtă. Lanistul aranjase ca totul să se termine fără pierderi prea grele pentru el. Fiecare gladiator îl costa mulți bani. Pe nisipul înroşit de sînge al arenei rămase numai un mort. Celorlalți, mulțimea ceruse să li se lase viața, şi împăratul admisese. Lorarii curățiră repede arena şi împrăştiară nisip proaspăt.

— Să se bată latronii! strigă cineva din tribune.

— Să se dea drumul la fiarele sălbatice! ceru altul. În arenă pătrunseră o ceată de daci şi una de sclavi legați la ochi, prinşi în luptele grele ce se dăduseră cu răsculații. Cu trupurile goale, avînd în mîini numai spade şi scuturi, începură să se lovească, împinşi cu tridenții de la spate de către mastigofori. Mulțimea delira şi striga de plăcere, iar tribunele răsunau de hohote de rîs. Cei ce se luptau se repezeau disperați, unii loveau în gol, alții nimereau în plin şi provocau răni grave, adînci, de moarte. În scurt timp, în arenă mai rămăseseră în stare de luptă numai

doi daci. Mulțimea izbucni în strigăte cerînd să li se dezlege ochii, şi împăratul o satisfăcu. Cînd se priviră, cei doi luptători rămaseră împietriți : erau frații Rhesos şi Dapyx. Aruncară scuturile şi se îmbrățişară.

— Zece mii de sesterți acelui gladiator care va omorî un latron! spuse împăratul.

Lanistul alergă spre carcere şi ieşi cu doi gladiatori. Lupta se încinse aprigă, mulțimea delira, țipa şi aplauda. Un gladiator căzu străpuns de spada lui Dapyx. Celălalt se năpusti spre Rhesos, parcă îngrozit de spectrul morții făcu o mişcare greşită, dacul se trase într-o parte şi, cu iuțeala fulgerului, îi repezi spada în piept.

— Să se bată barbarii între ei! strigă mulțimea. Victoria dacilor nu-i plăcu împăratului. Ridică mîna, încuviințînd cererea spectatorilor, dar, spre mirarea lui, văzu că_ dacii îşi aruncară spadele şi scuturile pe nisipul arenei. În aceeaşi clipă, lanistul şi mastigoforii îi încercuiră.

— Dacii aceştia îmi plac, şopti Hadrian, şi le făcu semn să se apropie. Îi las viața şi-i dau libertatea aceluia dintre voi care iese învingător! le spuse el după ce ei se apropiară.

Abia termină împăratul, şi răspunsul veni scurt:

— Cînd s-au văzut doi frați să se bată ca gladiatorii . Îl înfruntă Rhesos. Vrei viața noastră? Pune mastigoforii să ne străpungă cu tridenții!

Ca un tunet răsunară strigătele mulțimii :

— Să li se lase dacilor viața!

— La moarte cu barbarii!

— Libertate celor doi frați viteji!

— Să se dea drumul fiarelor!

Semnul făcut de împărat schimbă totul în urale şi aplauze. Rhesos şi Dapyx erau liberi.

Lorarii curățiră repede nisipul. În arenă intrară mai multe perechi de sclavi cu sclave, aproape goi, toți alesi dintre cei mai tineri şi mai frumoşi. Viața grea din carcere, durerea şi spaima erau întipărite pe fețele lor.

— Fiarele! Fiarele! striga mulțimea.

În spatele împăratului, din grupul senatorilor ce-l însoțeau, se auzi un zgomot, o mişcare nestăpînită, apoi un strigăt :

— Canidia, copilul meu!

Senatorul Publius Octavianus se prăbuşi între treptele tribunei. Jos în arenă, sclavii continuau să înainteze spre tribuna imperială. Prima pereche erau Staberius şi Canidia.

— Ce se întîmplă? întrebă Hadrian întorcîndu-se. Palid, îndurerat, cu privirea tulbure, Publius Octavianus fu ridicat de ceilalți şi dus lîngă împărat.

— Canidia, copilul meu!... murmura într-una senatorul, îngrozit.

Hadrian făcu semn să se oprească spectacolul. Abia şoptind, senatorul povesti pe scurt tragedia lui, apăsîndu-şi mîna pe inimă.

— Publius Octavianus, hotărăşte tu! spuse împăratul, mişcat de cele

auzite.

Ca o săgeată slobozită, senatorul sări în'picioare. Privirea i se împietri. De mulți ani nu dorise altceva decît să-l prindă pe ticălosul de sclav care îi înstrăinase copila de el. Toată ura ce-o strînsese se revărsă şi rosti cu vocea sugrumată':

— Să-mi dați înapoi fiica, iar pe el să-l răstigniți!

— Aşa să se facă! întări împăratul.

Vestea se întinse ca fulgerul în arenă şi în tribune. Povestea de dragoste a unui sclav şi a unei fiice de senator mişcă multe inimi. Mulțimea începu să strige, cerînd viața sclavului. Jos, în arenă, lanistul se lupta s-o despartă pe Canidia de Staberius. Ea începu să țipe. Îşi văzu tatăl, însă dorul de el, dor care o chinuise atîtea zile şi nopți, se spulberă în clipa cînd află că senatorul ceruse răstignirea sclavului, a soțului ei. Se hotărî să moară alături de bărbatul lîngă care cunoscuse fericirea. Împăratul îi făcu semn să se apropie.

— Vei merge la Roma cu tatăl tău, îi spuse el.

— Nu-mi recunosc un tată atît de rău! strigă ea. Vreau să mor alături de bărbatul pe care mi l-au hărăzit zeii!

— Linişteşte-te, îi vom lăsa viața şi lui. El va rămîne sclav aici, în Dacia, o încuraja Hadrian.

— Iar eu rămîn tot aici, alături de el, sclavă ca şi el! strigă Canidia, plîngînd în hohote ce tulburau mulțimea.

În tribune se făcuse linişte, toți priveau şi ascultau împietriți.

— Iertare! Iertare, majestate! strigă o femeie din apropierea tribunii imperiale. Sînt atît de tineri şi de frumoşi!...

În toate părțile se produse mişcare. Sute şi mii de mîini se ridicau cu degetul cel mare îndreptat în sus, semnul iertării, al lăsării în viață. Împăratul nu se simți bine, întîmplarea îl supăra, iar miile de priviri îndreptate asupra lui îl stînjeneau.

— Hotărăşte-te, Publius Octavianus! îi strigă, prins de mînie.

Senatorul, care tot timpul îşi privise fiica adînc frămîntat şi chinuit de dorul ei, tresări şi se ruşina de tonul cu care îi vorbise împăratul. Ochii îi înotau în lacrimi. În sufletul lui se dădea o luptă grea, între dragostea de fiică şi ura pe care o avea pentru sclavul ce-i zdrobise liniştea zilelor de bătrînețe. La Roma nu-şi putea duce fiica avînd un sclav ca soț. Un fior de dezgust şi de indignare, de revoltă şi de neputință îl zgudui. Se ridică în picioare şi strigă cu vocea sugrumată, ce părea că nu mai are nimic omenesc în ea :

— Eu nu mai am fiică, majestate! Latroana din arenă nu este copilul meu. Fiica mea a murit în sufletul meu!

Se prăbuşi apoi pe bancă, alături de împărat, sfîrşit, îmbătrînit, învins.

— Scoateți-i din arenă, ordonă împăratul lanistului, şi dați drumul fiarelor. Să rămînă amîndoi liberi aici, în Dacia, ca soț şi soție.

— Fiarele, se dă drumul fiarelor! se auziră strigăte de bucurie din

toate părțile.

Mulțimea își adusese aminte că se află la spectacol. Uşile cu zăbrele ale cuştilor ce se zăreau în carcerele întunecoase de sub tribune începură să fie ridicate de mîini nevăzute, şi în arenă năvăli o haită de lupi turbați de înfometarea la care fuseseră supuşi. Perechile de sclavi şi sclave se prăbuşiră sfîşiate în cîteva clipe. După ce fiarele căzură la rîndul lor doborîte de săgeți bine țintite, lorarii săriră să curețe arena.

Urmă o scurtă luptă de gladiatori, care plăcu mulțimii, cîțiva măscărici smulseră torente de hohote de rîs şi de aplauze cu glumele şi agilitatea lor.

În arenă, lorarii aduseră o cruce. După ei înainta un roman îmbrăcat într-o togă ruptă şi cu părul vîlvoi. Era Maevius. Mulțimea îl recunoscu, şi aplauzele izbucniră din toate părțile. Mulți cereau împăratului să-i lase viața fostului tribun. Mastigoforii îl împinseră în fața lui Hadrian. Acesta îl întrebă :

— Spune, pentru ce-ai trecut de partea barbarilor? Maevis îi aruncă o privire plină de ură, apoi începu să rostească cu un ton ce dovedea sfidarea morții:

Crezi tu, stăpînul Romei, că eşti biruitor?
Mult te înşeli, tirane, mult te încîntă slava!
Veni-va ziua nouă: zi mare, luminoasă,
Cînd dacii, sclavii, toți cei legați în lanțuri,
Vor răstigni pe împărați, cucerind libertatea!

— Răstigniți-l! Răstigniți-l pe acest nebun tulburător de suflete! strigă împăratul, ridicîndu-se în picioare.

În amfiteatru se amestecau strigătele. Cei mai mulți din rîndul plebeilor țineau ridicat degetul în sus, cerînd să i se lase viața, alții din tribunele patricienilor strigau să fie dat leilor, şi vacarmul nu se potoli decît în momentul cînd lorarii scoaseră din arenă crucea pe care Maevius gemea şi blestema, cu piroanele bătute prin mîini şi prin picioare. Cîțiva măscărici apărură repede, şi ghiduşiile şi glumele lor schimbară în veselie umbra de. tristețe ce se lăsase peste tribune.

— Îi vezi, Marcius Turbo, spuse împăratul la urechea guvernatorului, plebea, sărăcimea, sclavii, toți sînt gata să urmeze îndemnul unui nebun, ca acela pe care îl răstignirăm. Un moment, m-am gîndit că mulțimea ar putea să pornească, dezlănțuită, şi-ar călca şi dărîma din temelie tot ce i-ar sta în cale. Nu crezi? Cuvintele acelui nebun...

— Tot într-acolo m-a purtat şi pe mine gîndul, majestate, răspunse guvernatorul, mult tulburat.

În tribune trecu un val de murmure.

— Uite-l pe el, regele Sarmis! se auzi o voce.

— Leii, să fie dat leilor, barbarul! strigă cineva din partea opusă a amfiteatrului.

— Este căpetenia sclavilor răsculați, spuse o femeie.

— Să-l ajute zeii, aşa cum a vrut el să-i ajute pe cei săraci şi necăjiți! se rugă o bătrînică.

Urmat de mastigofori, Sarmis păşea apăsat, cu fruntea sus, şi privea spre mulțimea din tribune.

— E frumos şi vînjos, are o privire ce te pătrunde, spuse altă femeie.

— Să fie ars barbarul care a vrut să elibereze sclavii! strigă un tînăr patrician.

Abia acum împăratul îşi aduse aminte că îl ceruse pe tribunul Procilius. Se întoarse şi-i făcu semn să se apropie.

— Mi-a povestit Marcius Turbo cum l-ai prins pe acest barbar care se crede rege, îi spuse tribunului ce stătea înclinat în fața lui, în semn de supunere. Ai vreo dorință, tribune? Sînt gata să ți-o satisfac îndată!

— N-am nici un merit, majestate, n-am făcut altceva decît să-mi îndeplinesc datoria, ca oricare tribun al imperiului!

Cuvintele lui Procilius îi plăcură împăratului. El socotea că cei mai buni cetățeni al imperiului sînt numai aceia care se arată modeşti şi supuşi.

— Şi n-ai nici o dorință? îl mai întrebă o dată.

— Nu, majestate! răspunse prompt Procilius, convins că în modul acesta va zgîndări mărinimia împăratului.

— Marcius Turbo, pe tribunul Procilius îl ridic la rangul de legat al imperiului şi-l vei trece la comanda legiunii de aici, de la Ulpia Trajana Sarmizegetusa! rosti împăratul. Procilius luă poziție şi salută, apoi, înclinîndu-se, se retrase.

Sarmis socoti că intenționat stăpînul Romei nu-i dădea nici o atenție şi vorbea cu alții, de aceea îşi roti tot timpul privirea prin tribune, prinzînd crîmpeie din laudele ce i se aduceau, precum şi din batjocurile şi blestemele ce se rosteau la adresa sa.

Fără să dea vreun semn de nelinişte şi de grabă, Hadrian îi spuse lanistului să-l împingă mai aproape.

— Cine eşti tu? îl întrebă pe Sarmis cu ton batjocoritor.

— Sînt duşmanul duşmanului țării mele! răspunse Sarmis tăios.

În tribune, cuvintele lui produseră un freamăt de admirație şi de uimire pentru cutezanța ce-o arăta.

— Nu eşti un sclav, barbarule? continuă împăratul să-l întrebe cu acelaşi ton.

— Nu sînt nici sclav şi nici barbar. Barbari sînt acei împărați şi acele imperii care subjuga alte popoare şi le jefuiesc de avutul lor!

Un val de murmure pluti pe deasupra tribunelor. Împăratul căută să-şi înfrîngă mînia :

— Mi se spune că am în față pe regele Daciei, este adevărat?

— Duşmanul Daciei o ştie! Da, sînt rege al dacilor, rege ales de aceia care s-au ridicat să lupte pentru recucerirea libertății!

— Dar mi se mai spune că ai fost şi căpetenie a sclavilor, a latronilor, a fugarilor. Tu pe cine ai vrut să eliberezi : pe daci, sau pe sclavi?

În aşteptarea răspunsului, în tribune se lăsă o linişte încordată.

— Şi pe unii, şi pe alţii! în ţara mea eliberată, nu-şi mai avea loc sclavia! Voi, romanii, cu toţi filozofii, retorii şi poeţii voştri, nu pricepeţi că e o ruşine ca o parte din oameni să trăiască din sudoarea şi chinul altor semeni ai lor, sclavii!

La cuvintele lui, tribunele patricienilor răsunară de strigăte, blesteme şi înjurături. Erau strigătele acelora care nu puteau să înţeleagă viaţa fără sclavi. Sarmis continuă, după ce tumultul se mai potoli :

— Ce importanţă are dacă eu sînt sau nu rege, dacă am fost sau nu sclav? Ce importanţă are pentru tine, stăpînul Romei, dacă astăzi moare un om mai mult? Puţin contează dacă, pierind eu, rămîne un dac mai puţin! Ceea ce tu nu trebuie să uiţi este că rămîne sufletul de dac asuprit, rămîne sufletul de sclav chinuit, şi aceste suflete vor şti să lupte mai departe, înfrăţite, aşa cum am luptat noi, şi nu-şi vor găsi linişţea pînă cînd nu vor birui!

Cuvintele lui Sarmis impresionară mulţimea. Peste tribune se lăsă din nou linişţea. Din colţul lor, Malva şi Dicomes priveau neputincioşi spre el, cu ochii înotînd în lacrimi, învăluindu-l cu dragostea şi dorul lor. Uşile unei carcere începură să se deschidă încet.

— Leii, au dat drumul leilor! se auziră murmure din mulţime.

Din întunericul carcerelor apărură patru lei uriaşi, răgind de tremurau tribunele. Apropierea leilor, Sarmis n-o luă în seamă. Privea încordat în tribune. Îl zărise pe Dicomes. Îl recunoscuse. Privirile lor se întîlniră.

— Tată! strigă băiatul, cu sufletul îndurerat, făcînd să răsune amfiteatrul.

— Dicomes, să fii un adevărat dac şi să nu ai linişte pînă cînd dacii nu vor fi din nou liberi!

Mii de priviri se îndreptară spre băiat. Leii înaintau încet pe marginea arenei, cu coamele ridicate, bătînd aerul cu lovituri puternice de cozi. Încordarea creştea.

— Tată, prinde! strigă Dicomes cu toată puterea, într-o străfulgerare a disperării.

Băiatul trase repede cuţitul din teacă şi, încordîndu-se, îl aruncă în arenă la picioarele tatălui său. Sarmis îl ridică fulgerător. Faţa i se lumină. Mai privi o dată spre copil, apoi îl săgeta pe Hadrian. Leii se apropiau de el din patru părţi.

— Blestemat să fii tu şi Roma! Mor pentru libertatea dacilor şi a sclavilor!

Cu o lovitură hotărîtă, Sarmis îşi împlîntă cuţitul în piept şi sîngele îl năpădi. Se prăbuşi pe nisipul afînat din arenă. Mulţimea îl privea împietrită.

În acelaşi timp, pretorienii se repeziră şi-l luară pe Dicomes. Îl duseră

în fața împăratului. Acesta îl privi pe băiatul plin de curaj şi zîmbi. Se întoarse apoi spre guvernator, cu multă amărăciune :

— Îl vezi, Marcius Turbo? Din fiară nu putea să se nască decît tot un pui de fiară!

— Ce ordonă împăratul să facem cu acest pui de barbar? întrebă guvernatorul.

Hadrian se ridică să plece, semn că spectacolul luase sfîrşit.

— Să-l dai ca sclav legatului Procilius! spuse el, începînd să coboare treptele tribunei.

Bucuresti-1956, Sinaia-1964

S F Î R Ş I T

Această carte în format electronic, face parte dintr-o serie de romane grupate sub genericul

Restitutio Daciae